HANNUM HURST

AUTONOMIE, SUVERANITATE ȘI AUTODETERMINARE

paideia
emblematic
cărți de referință
drept internațional

Hurst Hannum

AUTONOMIE, SUVERANITATE ŞI AUTODETERMINARE

Aplanarea drepturilor conflictuale

HURST HANNUM

Autonomie, suveranitate și autodeterminare

Aplanarea drepturilor conflictuale

Traducere în limba română de
Mihaela Barbu şi Veronica Popescu

paideia

Corespondenţe

Natura e un templu ai cărui stâlpi trăiesc
Şi scot adesea tulburi cuvinte, ca-ntr-o ceaţă;
Prin codri de simboluri petrece omu-n viaţă
Şi toate-l cercetează c-un ochi prietenesc.
Ca nişte lungi ecouri unite-n depărtare
Într-un acord în care mari taine se ascund,
Ca noaptea sau lumina, adânc, fără hotare,
Parfum, culoare, sunet se-ngână şi-şi răspund.
Sunt proaspete parfumuri ca trupuri de copii,
Dulci ca un ton de flaut, verzi ca nişte câmpii,
– Iar altele bogate, trufaşe, prihănite,
Purtând în ele-avânturi de lucruri infinite,
Ca moscul, ambra, smirna, tămâia care cântă
Tot ce vrăjeşte mintea şi simţurile-ncântă.

Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*
(1857) (traducere de Al. Philippide)

CUVÂNT DE MULŢUMIRE

Prezenta carte este, în multe privinţe, o succesiune logică a preocupării timpurii a autorului privind drepturile omului, drepturile minorităţilor şi dreptul constituţional, pe care autorul le-a început la Facultatea de drept Boalt a Universităţii California din Berkeley. Activitatea ulterioară, în Irlanda de Nord, la începutul anilor ’70, la Convenţiile Constituţionale ale Guamului şi Insulelor Virgine ale SUA, în 1977 şi 1978, în calitate de consilier juridic şi în pregătirea unui studiu iniţial asupra autonomiei în dreptul internaţional pentru Institutul de Drept Internaţional, Secţiunea Aspecte Procedurale, în anul 1980, i-au sporit interesul pentru aceste probleme.

Totuşi, purul interes nu este suficient pentru a asigura iniţierea unui proiect cu un orizont atât de vast cum este cel prezent. Munca legată de aceste probleme a fost posibilă numai cu generosul suport financiar al Fundaţiei Ford către Institutul de Drept Internaţional, Secţiunea Aspecte Procedurale sub ale cărui auspicii a fost scris prezentul studiu. Aş dori să mulţumesc, în special, lui Gary Sick şi Stephen Marks de la Fundaţia Ford pentru încurajarea lor continuă, încă de la începutul activităţii.

Un mare număr de oameni au colaborat la acest proiect, unii prin contribuţii directe în cadrul cercetării şi redactării, alţii prin faptul că au împărtăşit autorului punctele lor de vedere asupra unui set extraordinar de divers de probleme şi situaţii. O cercetare cuprinzătoare şi planuri iniţiale ale diverselor studii de caz au fost făcute de mai mulţi consultanţi ai Institutului, incluzându-i pe Enrique Armijo, Josiah Cobbah, Atle Grahl-Madsen, Virginia Leary, Dawn Martin, Amit Pandya şi Anna Tapay. Desigur, alegerea finală şi prezentarea materialelor sunt numai ale autorului şi numai el este răspunzător pentru orice erori sau omisiuni.

În cursul efectuării acestui studiu, autorul a călătorit literalmente în jurul lumii incluzând, printre acele situaţii care trebuiau rezolvate în studiile de caz importante din partea a II-a, Hong Kong, India, Nicaragua, Norvegia şi Sri Lanka. Numeroase persoane particulare, organizaţii neguvernamentale şi oficialităţi guvernamentale au contribuit la succesul acestor călătorii şi dacă numele celor mai mulţi dintre ei nu sunt menţionate, motivul nu este lipsa de apreciere a eforturilor lor.

În plus, câteva conferinţe internaţionale la care autorul a putut participa i-au oferit bogate surse de inspiraţie despre problemele drepturilor minorităţilor şi autonomiei, în general, şi în situaţiile specifice examinate. O însemnătate deosebită au avut adunările în care s-a discutat despre „Etnie şi drepturi" de la Universitatea Columbia, iunie 1986; „Statul, autonomia şi drepturile indigenilor" de la Managua, iulie 1986; „Autodeterminarea în cadrul Commonwealthului" de la Universitatea din Edinburgh, iulie 1986; „Conflictul etnic, drepturile omului şi dezvoltarea" la Institutul internaţional de cercetări pentru pace din Oslo, octombrie 1986; şi „Al Patrulea Seminar despre naţiunile mici ale Nordului" din Qaqortoq, Groenlanda, iunie 1988. De mare valoare au fost şi discuţiile cu persoane bine informate şi cu mulţi alţi colegi la întâlnirile din anii 1985 şi 1987 din Grupul de lucru asupra populaţiilor indigene – subcomisia Naţiunilor Unite pentru prevenirea discriminării şi protecţia minorităţillor.

Multe persoane au oferit sugestii şi au făcut corecturi la primele schiţe ale manuscrisului şi au furnizat de asemenea informaţii faptice esenţiale şi documentaţii asupra situaţiilor în desfăşurare. În acest context, aş vrea să-mi exprim aprecierea pentru ajutorul oferit în diverse moduri, următoarelor persoane: Gudmundur Alfredsson, Hon. S. De Alwis, Abdullahi Ahmed An-Na'im, Russel Barsh, Alegría Borrás Rodriguez, Kevin Boyle, Jens Brosted, Georg Brunner, Christina Cerna, Roberta Cohen, Radhika Coomaraswamy, Tim Coulter, Wladislaw Czaplinski, Jens Dahl, Shelton H. Davis, Shirley Dawson, Martin Diskin, Asbjom Eide, Joseph T. Eldridge, K. Imani Ellis, William C. Gilmore, Dennis C. Ho, Abdeen M. Jabarra, Vivek Katju, Frank Koszorus, Tamara Kunanayakam, Peter Lo, Courtney O'Connor, Nicholas O'Neill, Natalino Ronzitti, Kumar Rupesinghe, Elsa Stamatopoulou-Robbins, Gary Stanley, Rodolfo Stavenhagen, Donald Tsang, Steven Tullberg, Michael van Walt, Tashi Wangdi şi Meredith Wilkie. Câteva persoane au fost destul de amabile (sau de nesăbuite) să citească fragmente substanţiale din penultima versiune a lucrării, iar observaţiile lui Gordon Christenson, Roger Clark, Justima Dolgopol, Michael O'Boyle, Haciba Ounadjela, Danilo Türk şi Ben Whitaker sunt nepreţuite; mulţumesc îndeosebi lui Michael, Tina şi Haciba pentru perseverenţa şi perspicacitatea lor.

Hurst Hannum

Washington, ianuarie 1989

Partea I: CONTEXTUL LEGAL INTERNAŢIONAL

Capitolul 1: INTRODUCERE

Deşi această carte este scrisă din perspectiva unui avocat de drept internaţional, ea pune accentul pe indivizi şi grupuri, mai mult decât pe state, obiectele şi subiectele tradiţionale ale dreptului internaţional.[1] Desigur, sistemul statal reprezintă contextul în care se prezintă problemele, dar importanţa cea mai mare este dată examinării modului în care legislaţia internaţională şi acordurile constituţionale ale fiecărei ţări pot contribui la soluţionarea disputelor dintre grupurile minoritare şi cele majoritare, dispute care, dacă nu sunt soluţionate, pot duce la violente conflicte de anvergură.

Majoritatea situaţiilor examinate în partea a II-a şi a III-a reprezintă exemple de conflict etnic, un termen care a devenit, în ultimii douăzeci de ani, un subiect comun de investigaţii şi discuţii printre sociologi. S-ar putea crede că această carte reprezintă o listă a numeroaselor conflicte etnice sau religioase din lume, care ar putea justifica munca depusă; astăzi astfel de conflicte sunt atât de răspândite şi de cunoscute, încât ni se pare de prisos să oferim justificarea referirii la ele.[2]

În timp ce desemnarea unor conflicte – ca cele din Irlanda de Nord, Sri Lanka sau Fiji – drept „etnice" este potrivită, este important să înţelegem complexitatea a ceea ce, în multe situaţii, ar fi mai potrivit de descris drept conflict între centru şi periferie, minoritate şi majoritate, cei cu putere şi cei fără putere. Nu există o distincţie etnică între locuitorii din Hong Kong şi cei din China continentală, dar există, cu siguranţă, diferenţe; o parte dintre cazurile studiate aici reflectă diferenţe rasiale reale, deşi şi distincţiile culturale (lingvistice, religioase) pot fi esenţiale.[3]

În timp ce nevoia de a apăra interesele de grup şi individuale împotriva unei societăţi mai puternice poate să apară datorită unor factori diferiţi, soluţia căutată într-un mare număr de asemenea cazuri este similară. Legătura principală dintre situaţiile specifice discutate în această carte este dorinţa exprimată de un segment al unei societăţi mai mare, care este în mod obişnuit organizată într-un stat, pentru o autonomie politică mai largă, „Autonomie" nu este o figură de stil în dreptul internaţional sau constituţional[4] şi lucrarea de faţă nu caută să adauge o altă expresie la jargonul din domeniul dreptului. Autonomia personală şi politică este, într-un sens real, dreptul de a fi diferit şi de

a fi lăsat în pace; de a păstra, a proteja şi a promova valori care să nu fie atacate, în mod legitim, de restul societăţii.

În unele cazuri, cererile de autonomie pot fi satisfăcute doar prin apariţia unui stat nou, independent, în care segmentul nesatisfăcut poate să-şi exercite autoritatea „suverană". În altele, autonomia deplină poate implica doar protecţia contra discriminării şi apărarea valorilor culturale, lingvistice sau de alt fel de asaltul majorităţii. În multe cazuri este căutată adoptarea unui sistem federal sau delegarea adevăratei puteri de la centru către regiuni pe criterii geografice, lingvistice sau etnice.

Majoritatea conflictelor legate de minorităţi sau cele etnice din lumea contemporană au o importantă componentă internaţională sau transnaţională. Acest lucru se poate întâmpla deoarece unii membri ai comunităţii minoritare dintr-un stat aparţin comunităţii majoritare dintr-un stat vecin (de ex. naţionaliştii catolici din Irlanda de Nord, vorbitorii de germană din Tirolul de Sud) sau pentru că o comunitate minoritară sau etnică violează graniţele şi, în felul acesta, implică mai mult de un stat (de ex. kurzii, bascii, saamizii). Dacă violenţa etnică sau colectivă se amplifică, interesul geopolitic dictează deseori implicarea în conflict a unor agenţi din exterior şi adesea guvernele centrale afirmă (şi deseori corect) că guvernele străine încurajează conflictele separatiste.

Chiar şi în situaţiile pur interne, unde autonomia este avansată de una din părţi ca o soluţie a conflictului, fiecare parte invocă în mod obişnuit normele legale internaţionale pentru a-şi sprijini cererile. Suveranitatea, autodeterminarea şi drepturile omului sunt axiomele fundamentale revendicate de un grup sau altul (sau ambele) şi asemenea mituri legale reprezintă motivele principale de apel la sprijin din exterior. Grupuri de state sau grupuri care nu sunt organizate în state se autodefinesc popoare sau naţiuni nu pentru că aceşti termeni sunt în mod necesar descriptivi sau pentru că ei vor contribui la o mai bună înţelegere a unei situaţii date ci, mai degrabă, pentru că se consideră că din asemenea denumiri decurg anumite consecinţe legale.

Aceştia sunt termenii de drept internaţional, cu toate că juriştii de drept internaţional acordă un interes scăzut analizării acestora în contextul conflictelor politice. Poate datorită faptului că astfel de concepte ca suveranitatea şi autodeterminarea au sensuri comune, juriştii de drept internaţional au fost mulţumiţi să lase definirea lor tehnică condeielor academicienilor, iar implicaţiile în seama politicienilor. În mod similar s-a efectuat o cercetare restrânsă a

problemei relaţiei dintre drepturile omului şi legitimitatea statului (în comparaţie cu investigaţiile filosofice).

O dificultate în adoptarea unei abordări esenţialmente legale a conflictelor etnice şi a altor conflicte contemporane colective este că dreptul, fie internaţional, fie intern, tinde să-şi asume o structură raţională, egalitaristă şi individualistă. Legalitatea suverană a statelor – cu siguranţă o ficţiune, dacă a existat vreodată vreuna – reflectă concepţia vestică a politicii interne a unui stat ca fiind compus „din indivizi liberi, fiecare fiind înzestrat cu un set de drepturi şi imunităţi fundamentale şi fiecare fiind disponibil pentru acele sarcini şi asociaţii care se potrivesc talentului şi preferinţelor lui”[5]. Conflictele etnice, care sunt aproape prin definiţie bazate pe atribute imprevizibile, nu se potrivesc în sfera unui sistem de drept care a fost creat, parţial, tocmai pentru a ignora aceste atribute[6].

Cu toate acestea, dreptul este mijlocul prin care sunt dezvoltate constituţiile şi unde sunt definite şi implementate drepturile omului. În măsura în care normele legale oferă un cadru pentru rezolvarea conflictului şi tehnicile legale un mijloc de a facilita înţelegerea formală, juristul are obligaţia de a contribui cu perspectiva lui la cea a politologului, sociologului, economistului, antropologului sau strategului militar.

Resuscitarea etnicităţii ca un strigăt de bătălie conflictual rezultă, parţial, din încercările făcute în special de multe state apărute după 1945, de a substitui ideologia sau tehnocraţia identităţii etnice în societăţile multinaţionale pe care aproape toate statele noi le-au moştenit. Totuşi, acolo unde există un grup etnic dominant, afirmarea identităţii lui pare de neevitat şi minorităţile etnice, dacă nu au succes în asigurarea drepturilor fundamentale ale omului, ca nediscriminarea şi egalitatea, pot fi împinse spre a-şi consolida propria identitate etnică – sau spre dispariţie.

Într-adevăr, chiar garanţiile de egalitate şi nediscriminare pot fi insuficiente, deoarece libertatea de mişcare şi rezidenţă poate permite diluarea puterii minorităţii prin imigrarea membrilor grupului majoritar în locul de baştină al minorităţii; accesul egal la administraţia publică poate fi insuficient pentru a garanta efectiv afirmarea glasului minorităţii.

Există o tendinţă, atât în societăţile dezvoltate, cât şi în cele în curs de dezvoltare, de a ignora, pur şi simplu, existenţa grupurilor minoritare şi contribuţia lor la dezvoltarea unei identităţi „naţionale” (sau, mai degrabă, statale). Dacă valorile esenţiale culturale, religioase sau

lingvistice ale minorităţii sunt considerate lipsite de importanţă sau contrare acelora ale politicii majoritare (ca în cazul irlandezilor catolici din Irlanda de Nord, tamililor din Sri Lanka şi kurzilor din Turcia), n-ar trebui să ne surprindă faptul că, în schimb, acea minoritate acceptă în mod limitat valorile sau legitimitatea statului majorităţii.

În ciuda afirmaţiilor legate de dorinţa sau inevitabilitatea asimilării, fie în cazul statelor nou formate fie a celor existente, „exact opusul este adevărat. Problema societăţilor divizate din punct de vedere cultural este că... ele doresc să rămână divizate... Cei care văd divizarea ca o sursă de conflict trec cu vederea faptul că conflictul apare datorită ameninţărilor îndreptate împotriva factorilor care au dus la această divizare”.[7]

O explicaţie obişnuită a resuscitării aparente a conflictelor etnice este că aceasta oferă un vehicul convenabil pentru canalizarea insatisfacţiilor politice în organizarea politică. Aşa cum susţine un analist mult respectat, „etnopolitica” caută să stabilească două seturi de contradicţii: inegalitatea structurală a regiunilor şi grupurilor, în ciuda dezvoltării teoretice egale şi eşecul statului de a implementa „promisiunea normativă” care este scopul existenţei sale.[8] Dată fiind complexitatea vieţii moderne şi existenţa grupurilor suprapuse, care atrag atenţia structurii de putere existente, etnicitatea apare ca un principiu organizatoric raţional întotdeauna la îndemâna elitei politice, la fel ca şi la îndemâna celor care caută să o înlocuiască[9].

Cererile de legitimitate a grupului oferă metode alternative de măsurare a valorii. Dacă un grup are de suferit datorită unei comparaţii ofensatoare din pricina dimensiunii motivaţiei „realizării”, acest lucru poate avea, fără discuţie, o legătură specială cu ţara care oferă o bază alternativă pentru evaluarea relativă a grupului. Grupurile care suferă asemenea comparaţie, tind, prin urmare, să aibă pretenţii mai mari la prioritate în virtutea legitimităţii, aşa încât să refacă pe un front ceea ce au pierdut pe celălalt.

Bunăstarea relativă a grupului şi legitimitatea relativă a grupului se confundă în felul acesta cu o politică de îndreptăţire etnică[10].

Etnicitatea este un punct de plecare mult mai evident pe baza căruia se poate revendica puterea politică când se consideră că, sub pretextul de „naţiune-stat”, etnicitatea (sau afinitatea lingvistică sau religia) au devenit fundamentul organizării politice în ultima parte a secolului al XIX-lea.

Principiul autodeterminării susţine că orice popor, pur şi simplu pentru că se consideră a fi un grup naţional separat, este îndreptăţit, în mod unic şi exclusiv, să-şi hotărască propriul său statut politic, inclusiv, dacă doreşte, dreptul la propriul stat. Prin urmare, conceptul aduce etnicitatea la standardul de legitimitate politică[11].

După cum s-a demonstrat în capitolul 3, acest aşa-numit principiu al „autodeterminării" nu a fost niciodată luat în consideraţie în mod serios de comunitatea internaţională, ca fiind singurul, sau chiar principalul factor pentru impunerea unei pretenţii la statalitate. Cu toate acestea, retoricul „un popor, un stat" se repetă în discursurile fiecărei minorităţi nesatisfăcute.

O scurtă trecere în revistă a conflictelor etnice sugerează că aspectele economice sau de clasă, ce pot fi importante în multe situaţii, nu pot explica prin ele însele existenţa sau intensitatea multor conflicte[12]. Declaraţiile separatiste sau minoritare sunt făcute de regiunile sărace care se plâng de subdezvoltare (de ex., ţara de baştină a tamililor sau sudul Sudanului) şi de regiunile bogate care se plâng de exploatare sau tratament inegal (de ex., Ţara Bascilor, Punjab), de regiuni care ar putea fi mai prospere economic după separare (de ex., Biafra), sau de acelea care ar fi cu siguranţă mai puţin înfloritoare (de ex., Quebec, Irlanda de Nord, Anglia); de grupuri înapoiate economic (de ex., malay şi locuitorii din Fiji) şi grupurile avansate din punct de vedere economic (de ex., populaţiile sikhs şi ibos).

Într-adevăr, una dintre cele mai importante lupte politice din interiorul grupurilor etnice minoritare se duce deseori între cei care adoptă o atitudine mai tradiţionalistă şi naţionalistă şi cei care leagă solidaritatea etnică cu clasa interetnică sau cu problematica economică[13]. În timp ce interesele economice reprezintă probabil factorul principal de motivaţie în preocuparea Hong Kongului în ceea ce priveşte autonomia în cadrul Chinei, ele nu sunt atât de relevante pentru populaţia saamis din Norvegia sau pentru kurzii din Turcia.

Totuşi, este adevărat că fără discriminarea economică sau politică evidentă şi slăbirea care rezultă de aici a poziţiei minorităţii în societate, este posibil ca protecţia atributelor pur culturale să nu devină o problemă. „Agitaţia naţionalistă dobândeşte o bază de masă şi, prin urmare, o semnificaţie reală numai când persoanele aparţinând minorităţii ajung să-şi dea seama că persecuţia culturală pe care o suferă este însoţită de un tratament discriminatoriu mult mai dăunător în probleme de înlesniri economice, accesul la învăţământ şi progres social."[14]

Multe grupuri etnice minoritare şi-au păstrat identitatea din cauza relativei izolări economice faţă de guvernul şi de cultura centrală şi regiunile periferice sunt în mod frecvent mai puţin dezvoltate decât cele din centru. Conceptul de „colonialism intern" a fost folosit atât pentru a descrie exploatarea regiunilor care sunt mai slabe din punct de vedere politic şi economic şi/sau a grupurilor de către cea mai puternică elită urbană, cât şi pentru a sugera paralela între drepturile indigenilor şi ale altor grupuri la autodeterminare şi autodeterminarea recunoscută a popoarelor colonizate din punct de vedere oficial[15]. Totuşi, problema colonialismului intern pare să fie atât o problemă de marginalizare politică, cât şi de dezavantaj economic (deşi cele două tind, în mod evident, să meargă mână în mână) şi, ca o analiză economică, nu are mai mult succes decât altele în a oferi o teorie generală a conflictelor regionale sau etnice în ce priveşte autonomia.

În timp ce teoriile modernizării nu pot fi aplicate în conflicte ca, de exemplu, cele din Burma, India şi Uganda, ele nu trebuie să fie scoase din discuţie în ceea ce priveşte, de exemplu, mişcările regionale sau separatiste din Franţa şi Marea Britanie[16]. Expansiunea „culturii" moderne, tehnologice, omogene, trans-naţionale şi slăbirea legăturilor familiale tradiţionale duc adesea la o reafirmare a valorilor culturale ale minorităţii cu care membrii comunităţilor locale sau regionale se pot identifica cu mai multă uşurinţă[17]; ar putea fi posibil ca aceste valori să fie protejate numai prin dobândirea puterii politice şi economice la nivel regional sau de grup.

Purtătorii de cuvânt etnici invocă strânsa legătură între modernizare şi dezvoltare. Dacă modernitatea duce la alienarea individului şi la nedreptatea centralizată în numele planificării raţionale, atunci probabil modernizarea este opusă dezvoltării autentice...

Pierderea sensului graniţelor, nu numai teritoriale, dar şi sociale şi psihologice, poate sta la baza izbucnirii actuale a tensiunilor grupurilor contra naţiunii-stat.[18]

Deoarece importanţa agenţilor economici trans-naţionali creşte, oamenii se simt din ce în ce mai îndepărtaţi faţă de centrele de decizie economice şi politice; Bruxelles şi sediul Fondului Monetar Internaţional sunt, cu siguranţă, mai puţin accesibile majorităţii cetăţenilor decât capitala ţării lor şi astfel de noi „centre" internaţionale s-au distanţat de periferii. Acolo unde puterea politică s-a concentrat într-un guvern statal centralizat, chiar alegerile democratice obişnuite pot să nu aibă o semnificaţie deosebită pentru alegător, care îşi vede votul ca un gest în mare măsură lipsit de semnificaţie, în cadrul altor milioane de alegători. Reînvestirea puterii

la nivel regional sau local este o modalitate de a mări participarea reală la procesul politic.

Grupurile minoritare pot fi subiecţii discriminării şi persecuţiei pur şi simplu pentru că sunt diferiţi. Prejudecata rasială şi intoleranţa religioasă rămân comune în toate regiunile lumii şi faptul că ele pot fi în mod deliberat exacerbate de cei care intenţionează să câştige puterea politică sau să o menţină nu le face mai puţin reale[19]. Chiar dacă membrii grupurilor minoritare preferă asimilarea sau participarea în societatea pe baze egalitare şi non-discriminatorii, ei pot fi forţaţi să-şi apere interesele ca parte a grupului dacă discriminarea este suficient de puternică sau de consolidată.

În general, politica etnică chiar atacă temelia statului, în parte pentru că liderii etnici au puţin de câştigat dacă oferă alternative specifice, ne-etnice, pentru ameliorarea condiţiilor care duc la nemulţumirea etnică. „Deşi etnicitatea politizată deseori erodează legitimitatea statului şi eficienţa aparatului de stat... În mod obişnuit ea nu oferă modelul conceptual de urmat pentru revoluţii sociale majore, istorice, sistematice."[20]

Dacă grupul minoritar/secesionist nu are un program foarte coerent ca bază de negocieri, se ajunge la escaladarea unui conflict care gravitează în jurul puterii politice şi amândouă părţile se găsesc în poziţia în care atimdinile absolutiste – fie separarea, fie unitatea forţată în termenii majorităţii – apar ca singurele opţiuni viabile. Multe dintre studiile de caz din partea a II-a demonstrează că reprimarea de către stat a luptelor legitime împotriva a conflictului, în aşa fel încât reîntoarcerea la status quo-ul dinainte – chiar după restabilirea discriminării anterioare şi a violării drepturilor omului – nu mai este suficientă.

Poziţiile absolutiste care rezultă de aici pot fi menţinute un timp nedefinit datorită unei alte componente a realităţii contemporane, esenţială pentru înţelegerea unui conflict etnic sau de alt tip: posibilitatea de a procura uşor arme moderne sofisticate pentru a ucide. Majoritatea conflictelor prezentate în cartea de faţă nu au fost cauzate nici de micile celule revoluţionare, nici de subversiunea externă (deşi ele pot exacerba conflictele existente). Totuşi, rapida escaladare a violenţei şi recurgerea simultană la terorismul de stat şi contra opoziţiei distorsionează problemele controversate şi le face mai dificil de rezolvat chiar şi atunci când majoritatea ambelor tabere ar dori să facă un compromis.

„Terorism" este un termen mult hulit în zilele noastre, deoarece

guvernanţii şi opinia publică pretind că fac distincţia între teroriştii „lor" şi luptătorii „noştri" pentru libertate. După cum este folosit în această carte, termenul „terorist" înseamnă uciderea deliberată a non-combatanţilor aleşi în mod arbitrar şi la întâmplare, de către orice individ sau grup[21]. Terorismul este contrar legilor obişnuite ale conflictelor armate şi normelor contemporane ale drepturilor omului. Este o greşeală de angajare ideologică, deoarece respectabilul principiu, discutabil, de a muri pentru o cauză, a fost înlocuit de acela, mult mai suspect, de a ucide pentru o cauză.

Terorismul poate fi şi economic şi câteodată aparent eficace, în termeni de cheltuieli, atât financiare, cât şi umane. Terorismul modern de stat este posibil datorită sprijinului continuu, diplomatic şi deseori logistic, în special din partea altor guverne. Terorismul împotriva opoziţiei este de asemenea facilitat printr-un sprijin continuu, financiar şi adesea logistic, acordat îndeosebi de guverne. Ambele forme de terorism sunt încurajate de un comerţ internaţional de arme care a fost recent estimat la 900 miliarde de dolari anual[22]. Cu sume de bani relativ mici se pot achiziţiona arme automate cu mare putere de distrugere, mine terestre şi explozivi, care pot fi folosite de un număr relativ mic de oameni cu efecte devastatoare.

Toleranţa iniţială a guvernelor străine faţă de violenţa militanţilor „minorităţii" şi violarea masivă a drepturilor omului de către forţele de securitate este repede transpusă în achiziţionarea de arme de către aceia care acum simt nevoia să se apere împotriva atacurilor armate. Invocări ale violării drepturilor omului şi ale terorismului devin unelte în lupta politică şi diplomatică; guvernele se feresc să-şi condamne prietenii, în timp ce organizaţiile neguvernamentale pot fi în aceeaşi măsură nehotărâte să condamne crimele „defensive" comise de militanţii minorităţii. Minorităţile recalcitrante din ambele tabere posedă deseori suficientă putere militară pentru a evita „înfrângerea" şi aceasta duce la impasuri violente.

Represiunea nediscriminatorie comisă de forţele de securitate guvernamentale şi crimele motivate politic de către oponenţi pot descuraja soluţiile moderate sau de interimat care, altfel, ar putea fi posibile în stadiile de mijloc ale unui conflict violent în curs de desfăşurare. Întrucât compromisul nu este foarte dorit, asasinarea oponenţilor politici moderaţi de către facţiunile extremiste din opoziţie şi asumarea de puteri extraordinare de către forţele guvernamentale care acţionează nepedepsite pot, în mod deliberat, să lipsească majorităţile ambelor părţi de o opinie efectivă. Este dificil să se facă faţă impasurilor rezultate doar prin variaţii mari în tactica militară sau politică şi trebuie ori să se adopte măsuri represive, ori să

se propună soluţii mult mai flexibile de către un guvern pregătit să înfrunte propria opoziţie.

Această carte încearcă să sugereze modalităţi în care pot fi folosite normele dreptului internaţional pentru a promova soluţii flexibile, de preferinţă înainte ca violenţa să se răspândească. În primul rând, este examinat conţinutul contemporan al acestor norme. Sunt drepturile omului relevante pentru cerinţele grupului care doreşte o mai mare autonomie? Cerinţele acestor grupuri sunt motivate de faptul că drepturile lor ca minorităţi şi/sau popoare băştinaşe le sunt negate? Pot grupurile din interiorul unui stat să pretindă dreptul la autodeterminare? Poate statul să nege toate pretenţiile de împărţire mai mare a puterii politice prin invocarea suveranităţii statale?

„Din moment ce peste tot politica este preocupată de diferite forme de majorităţi şi minorităţi, reconcilierea conflictelor de interes este o problemă locală şi inevitabilă în societate”[23]. Studiile de caz din partea a II-a şi a III-a subliniază faptul că cerinţele de autonomie, autoguvernare şi independenţă sunt universale. Este evident că fiecare analiză trebuie să ia în consideraţie un complex mozaic istoric (mergând câteodată înapoi cu câteva secole), dezvoltarea economică (sau, mai frecvent, a lipsei acesteia), manipularea politică (de către ambele părţi implicate în conflict) şi amestecul extern (pornind de la represiunea minorităţilor la încercările active de destabilizare a statului). Totuşi, în acelaşi timp, chiar absenţa congruenţei între situaţii atât de diverse face mai izbitoare cerinţele similare ale minorităţii şi reacţiile statului.

Partea a II-a examinează în detaliu cererile de autonomie care au fost avansate în nouă contexte foarte diferite, începând de la protecţia culturii tradiţionale a populaţiei saamis din Scandinavia de Nord, până la o declaraţie foarte modernă a autonomiei politice şi economice făcută de locuitorii din Hong Kong.

Partea a III-a oferă un studiu al entităţilor „autonome”, contemporane şi istorice, care pot constitui, în parte, modele pentru planurile viitoare de autonomie.

Accentul nu este pus pe conflicte, ci pe soluţii, atât cele dorite, cât şi cele încununate de succes. Aceste scurte studii de caz demonstrează tipurile de structuri flexibile şi creative care au fost dezvoltate în scopul de a răspunde anumitor tensiuni; ele subliniază, de asemenea, natura flexibilă a suveranităţii şi statalităţii.

În final, un capitol de concluzii oferă o analiză a modalităţilor în care

conflictele reale între drepturile individuale, de grup şi de stat pot fi reconciliate. Legitimitatea statului va fi văzută ca sprijinindu-se pe respectul pentru drepturile omului şi pe efectiva participare a tuturor segmentelor populaţiei în procesul de luare a deciziilor politice şi economice, sarcini care merg mai departe de simpla regulă impusă de majoritatea numerică. Vor fi reamintite limitele înguste între care au fost recunoscute drepturile la autodeterminare şi secesiune, la fel ca şi obligaţiile unei minorităţi de a accepta deciziile legiuitoare luate de majoritate, care rămân baza fundamentală a democraţiei.

În fine, trebuie rezolvat conflictul inerent între obligaţia fiecărei societăţi de a recunoaşte pluralismul şi diversitatea şi dorinţa oricărei culturi – fie majoritare, fie minoritare sau indigene – de a-şi perpetua valorile şi de a le stabiliza. Rolul specific al statului este cel de a media între forţele aflate în competiţie, stabilind parametrii în care conflictul rezultant va fi mai degrabă creativ decât distructiv.

Capitolul 2: SUVERANITATE, STATALITATE ŞI NAŢIONALISM

SUVERANITATE ŞI STATALITATE

„Suveranitatea" şi corolarul ce-o acompaniază, al egalităţii statelor, a fost numită „doctrina constituţională de bază a dreptului internaţional"[24]. Suveranitatea este piatra de temelie a retoricii internaţionale despre independenţa statului şi libertatea de acţiune, iar cel mai obişnuit răspuns la iniţiativele care caută să limiteze acţiunea unui stat, în orice mod, este că asemenea iniţiative constituie o limitare inadmisibilă a suveranităţii statului respectiv[25].

În acelaşi timp, totuşi, conţinutul termenului „suveranitate" este, în cel mai bun caz, obscur, oricare i-ar fi încărcătura emoţională. „Nu există, probabil, concept al cărui sens să fie mai controversat decât cel de suveranitate. Este un fapt incontestabil că acest concept din momentul în care a fost introdus în ştiinţa politică şi până astăzi, n-a avut un sens care să fie agreat pe plan universal"[26].

Pentru scopurile practice ale juristului de drept internaţional, suveranitatea nu este un concept metafizic, nici parte a esenţei statalităţii; este pur şi simplu un termen care desemnează totalitatea cerinţelor particulare şi foarte extinse pe care, de obicei, statele le stabilesc în relaţiile cu alte state. Dacă pornim de la ideea că suveranitatea a ajuns să implice existenţa a ceva inerent în natura statelor, împiedicându-le să se supună legilor, aceasta este o falsă doctrină pe care realitatea relaţiilor internaţionale nu o confirmă[27].

Cel puţin o parte a dificultăţii în definirea suveranităţii rezidă în faptul că acest termen îşi are rădăcinile în cuvântul suveran, în ale cărui mâini se găsea puterea spirituală şi seculară „absolută". Conceptele moderne privitoare la suveranitate au pus deseori întrebarea dacă se poate vorbi de „suveranitatea absolută" a statelor, o putere deasupra dreptului internaţional. Sunt puţini aceia care ar fi de acord astăzi cu o asemenea idee, iar însuşi conceptul de legalitate a statelor implică, cel puţin, faptul că drepturile suverane ale fiecărui stat sunt limitate de drepturile de suveranitate egală ale celorlalte state[28]. „Suveranitatea", cu sensul ei de „putere supremă", nu este numai o absurditate, dar şi o imposibilitate într-o lume a statelor care se mândresc cu independenţa unuia faţă de celălalt şi care acordă

celuilalt un statut de egalitate în faţa legii[29].

Mulţi dintre autori pun semnul egalităţii între suveranitate şi independenţă, autoritatea fundamentală a unui stat de a-şi exercita puterea, fără a fi subordonat vreunei puteri din afară[30]. Într-adevăr, recomandarea criteriului independenţei ca fiind singurul relevant în a determina dacă un stat este sau nu deplin suveran este importantă. Totuşi, este important să ţinem cont de faptul că ceea ce este semnificativ este autoritatea sau capacitatea unui stat de a hotărî în privinţa relaţiilor cu puterile din afară; încredinţarea anumitor puteri altora – ca de exemplu, deţinerea de către unele ţări deplin suverane a apelurilor judiciare către British Privy Council – nu va diminua suveranitatea statului împuternicit. James se referă la acest criteriu ca la „independenţa constituţională", pe care-l consideră factorul determinant esenţial în clasificarea unui stat ca fiind sau nu suveran[31].

Un principiu asupra căruia se pare că există un acord universal este acela că suveranitatea este un atribut al statalităţii şi că numai statele pot fi suverane. Definiţia clasică a „statului" este găsită în Convenţia asupra drepturilor şi îndatoririlor statelor, de la Montevideo, din anul 1933, articolul 1, care prevede:

Statul ca persoană a dreptului internaţional trebuie să fie caracterizat prin: (a) o populaţie permanentă; (b) un teritoriu delimitat; (c) guvern şi (d) capacitatea de a intra în relaţii cu alte state[32].

S-au avansat şi alte cerinţe ale conceptului de statalitate, de exemplu, existenţa unui nivel minim de civilizaţie, pentru a permite menţinerea unor relaţii internaţionale[33] sau necesitatea ca guvernul unui stat să fie constituit, în special, pe principiul autodeterminării[34]. Primul este puţin probabil să fie acceptabil sau relevant în zilele noastre, în timp ce ultimul pare să fie aplicabil doar în contextul decolonizării, ca de exemplu refuzul comunităţii internaţionale de a acorda statutul de statalitate Rhodeziei de Sud în perioada declaraţiei unilaterale de independenţă din 1965 a lui Jan Smith până la stabilirea regulii majorităţii în 1980.

În timp ce evoluţia definiţiilor exacte sau a categoriilor de statalitate este în mare măsură irelevantă pentru scopurile prezentei lucrări, totuşi poate fi util să ne aducem aminte de numărul mare de entităţi guvernamentale considerate de legea internaţională ca având un anumit grad de personalitate internaţională, dacă nu deplin suverane[35].

Statele garantate sau neutre sunt state independente a căror existenţă sau

neutralitate a fost stabilită printr-un tratat internaţional. Ele sunt deplin suverane, cu excepţia restricţiilor specifice impuse de război sau a restricţiilor implicate în exercitarea atribuţiilor de politică externă care pot să pericliteze statutul de neutralitate. Exemple de state garantate ar include: Muntenegru, Serbia şi România în termenii tratatului de la Berlin din 1878. State cu statut de neutralitate: Elveţia prin Congresul de la Viena din 1815, Belgia în 1839, iar Norvegia în 1907.

Un stat independent protejat a încredinţat unele din atributele sale, prin intermediul unui tratat, unui stat protector, dar îşi păstrează autonomia internă deplină şi dreptul general de a controla relaţiile externe, cu excepţia situaţiei în care acest control a fost delegat prin dispoziţiile specifice ale tratatului. Ar putea fi necesară menţinerea autorităţii locale efective chiar şi în sfera relaţiilor externe în scopul de a-şi păstra statutul de stat „independent". Oppenheim se referă la un astfel de stat ca la un „protectorat", care are o prezenţă internaţională mai mare decât un stat vasal, nu este niciodată parte a statului care protejează şi nu este, ip so facto, legat prin tratate de statul protector[36]. Exemplele ar putea include „micile suveranităţi" Andorra, Liechtenstein, San Marino şi Monaco, precum şi Cuba, prin Amendamentul Platt şi Insulele Ioniene din 1815 până în 1862[37].

Statalitatea asociată este un concept relativ modern care s-a născut din discuţiile purtate la Naţiunile Unite cu privire la exercitarea autodeterminării de către teritoriile fără guvern propriu. Statul modern asociat este probabil cel mai aproape de statul independent protejat, atributul esenţial fiind capacitatea unilaterală de a pune capăt „asocierii" cu un alt stat[38].

Un teritoriu internaţional este oarecum analog statului garantat şi este creat sub supravegherea sau controlul internaţional pentru a răspunde situaţiilor politice particulare. Un autor defineşte aceste teritorii ca entităţi statale speciale în care suveranitatea este încredinţată unui grup de state sau unei organizaţii internaţionale[39]. Un asemenea teritoriu poate fi considerat sau nu un „stat", deşi el îşi păstrează, în general, independenţa internă şi i se impun restricţii numai prin statutul său internaţional. Exemplele ar include oraşul liber Cracovia, oraşul liber Danzig şi planurile neimplementate pentru o zonă liberă în Triest, în 1954, şi un Corpus Separatum în Ierusalim în ultima partea a deceniului 4.

Un stat vasal supus suzeranităţii altui stat are o oarecare personalitate internaţională, dar este supus unui control mai mare de către statul suzeran decât e cazul cu statele protejate. Statutul de vasalitate poate fi definit atât prin tratat, cât şi prin relaţii destul de vagi, curente şi

personale, care îşi au originea în legea feudală. „Un element distinctiv al relaţiei de suzeranitate feudală este că suzeranul deţine sursa autorităţii guvernamentale a statului vasal al cărui conducător are garantat dreptul de a-şi exercita autoritatea în mod autonom.”[40] Tratatele internaţionale ale suzeranilor îl obligă automat pe vasal, deşi vasalul deţine o anumită capacitate de a acţiona independent pe plan internaţional, de exemplu, războiul Bulgariei împotriva Serbiei suverane, în perioada când Bulgaria era cel puţin un vasal nominal al Turciei. Termenul a fost folosit în mod obişnuit pentru a descrie diverse componente ale Imperiului Otoman; alte exemple pot include Statele indigene ale Indiei de sub „supremaţia” britanică, Mongolia Exterioară şi Tibetul, înainte de 1911.

Un condominium este un teritoriu aflat sub suveranitatea comună a două sau mai multe puteri guvernante. În timp ce legislaţia naţională, într-o asemenea situaţie, nu se extinde automat asupra condominiumului, acesta nu are personalitate internaţională, independentă. Singurele exemple moderne sunt Andorra şi Noile Hebride, înainte de independenţa lor în 1980.

Statul dependent protejat, în timp ce este numit stat şi deseori are o independenţă simbolică, este în fapt dependent de puterea protectoare şi are un statut internaţional foarte limitat. Crawford remarcă şi că asemenea „protectorate internaţionale” se schimbă în mare măsură şi evoluează, în general, mai degrabă către independenţă decât înspre anexare (citându-l pe Brunei[41], de exemplu), în timp ce Willoughby şi Fenwick notează că erau de obicei considerate „nedezvoltate din punct de vedere politic” de către puterea protectoare[42].

Carta Naţiunilor Unite recunoaşte ca teritorii neautonome toate teritoriile „ale căror popoare nu au atins încă măsura deplină a autoguvernării”[43]. O subcategorie a teritoriilor care nu se pot autoguverna este categoria teritoriilor internaţionale sub tutelă, un aranjament prin care unsprezece state au fost puse sub administrarea unei puteri tutelare prin acorduri aprobate şi supravegheate de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite şi a Consiliului Tutelar. Ultimul teritoriu tutelat, teritoriul „strategic” tutelat al Insulelor Pacificului, este administrat de Statele Unite sub supravegherea Consiliului de Securitate; un proces încet, complex, de încheiere a tutelării prin câştigarea unui statut de commonwealth de către Insulele Mariane de Nord şi a unei „asocieri cvasi-libere” de către Palau, Insulele Marshall şi Statele Federale ale Micronesiei nu a fost încheiat până la sfârşitul anului 1988[44].

Protectoratul colonial este asemănător, fiind supus autorităţii depline a

puterii protectoare, deşi cetăţenii lui nu erau supuşi ai puterii de la centru. Sub dominaţia colonială clasică, rezidenţii coloniei erau deseori supuşii colonizatorului; ambele forme ale acestui tip de entitate „protejată" au dispărut acum.

Acest scurt studiu prezintă doar câteva din problemele complexe apărute în descrierea atributelor statalităţii, suveranităţii şi personalităţii internaţionale. Ordinea internaţională a ajuns acum într-un stadiu în care statul independent suveran este mai mult norma decât excepţia, dar ar fi o greşeală dacă am concluziona că avem puţin de învăţat de la mozaicul internaţional al secolului al XIX-lea. În vreme ce, înainte de anul 1945, dependenţa a fost mai mult impusă decât liber aleasă, distincţiile formale, câteodată eronate, făcute în acea perioadă între entităţile internaţionale, oglindesc deseori ţesătura complexă a relaţiilor între statele independente, organizaţiile internaţionale şi „actorii" internaţionali particulari care caracterizează secolul al XX-lea.

LIMITELE IMPUSE SUVERANITĂŢII

Oricare ar fi diferitele grade de personalitate internaţională acordate unor entităţi ca protectoratele sau statele dependente, dreptul internaţional a impus de multă vreme limitări asupra extensiunii permise atât acţiunilor interne, cât şi externe ale statelor independente şi suverane[45]. Natura suveranităţii teritoriale implică în mod necesar limitarea fundamentală prin care nici un stat nu are dreptul de a-şi impune voinţa asupra teritoriului altui stat, cu excepţia unor situaţii speciale, cum ar fi protecţia propriilor cetăţeni. Interzicerea ameninţării sau folosirii forţei armate, începând cu anul 1945, ar părea să fi apărut ca o normă a dreptului internaţional uzual (dacă nu jus cogens), deşi dezbaterile asupra sensului precis al articolului 2(4) din Carta Naţiunilor Unite continuă[46].

Suveranitatea statului este de asemenea limitată prin dreptul comun şi cel general, cum ar fi dreptul de trecere autorizată şi libertatea navigaţiei în largul mării şi prin canalele navigabile internaţionale[47]. În timp ce ar fi prematur să vorbim despre un drept civil uzual internaţional, o asemenea lege pare a se afla într-un proces de dezvoltare în privinţa folosirii paşnice a spaţiului cosmic şi exploatării economice a resurselor oceanelor[48].

Chiar în limitele propriului teritoriu, statele au fost mult timp limitate de dreptul internaţional într-o manieră care face dificil de menţinut orice argument în favoarea suveranităţii „absolute". Unele dintre limitări se referă la protejarea unor state (egale), în ceea ce priveşte

responsabilitatea statului pentru acte săvârşite în întregime pe teritoriul său, care pot dăuna altui stat[49]. Folosirea echitabilă a resurselor de apă de care depind şi alte state este reglementată de dreptul internaţional[50].

Responsabilitatea statului pentru prejudiciile aduse cetăţenilor străini în general şi principiul imunităţii diplomatice, în special, constituie restricţii pe termen lung a folosirii neîngrădite a puterii statului, în limitele teritoriului propriului stat[51]. Cel puţin câteva dintre normele fundamentale ale drepturilor omului au obţinut statutul de lege internaţională uzuală sau jus cogens, inclusiv interzicerea genocidului[52] şi a discriminării rasiale sistematice[53]. Este, de asemenea, perfect legal ca organismele internaţionale să ia în consideraţie situaţia drepturilor omului în fiecare ţară, deoarece nu se poate spune că drepturile omului cad „esenţialmente sub jurisdicţia internă" a unui stat conform sensului articolului 2(7) din Carta Naţiunilor Unite[54].

Întrucât s-a sugerat că statele comuniste nu recunosc nici una din limitele legale asupra suveranităţii statului[55], un autor sovietic de marcă afirmă principiile neamestecului în treburile interne ale unui stat şi egalitatea statelor şi popoarelor, deşi aceste principii socialiste, după cum se presupune, „diferă în mod fundamental de principiile corespunzătoare ale dreptului internaţional"[56]. După Tunkin, numai prin internaţionalismul socialist statele îşi pot exercita suveranitatea atât în teorie, cât şi în practică[57].

Mult mai importante astăzi decât acele limite asupra suveranităţii statului, care ar putea fi impuse de dreptul internaţional uzual sau general, sunt restricţiile autoimpuse sau de facto care rezultă din ordinea internaţională economică şi politică complexă a secolului al XX-lea[58]. Deciziile luate de organismele tehnocraţiei internaţionale cu componenţă aproape mondială (ca, de exemplu, Uniunea Internaţională a Telecomunicaţiilor, Organizaţia Metrologică Mondială, Uniunea Mondială a Poştei şi Organizaţia Internaţională a Aviaţiei Civile) unesc efectiv toate statele, indiferent dacă asemenea decizii sunt concretizate, în final, în convenţii multilaterale. Acordul General pentru Tarife şi Comerţ are, în mod evident, implicaţii majore în sistemul economic internaţional şi al rolului pe care statele îl joacă aici, indiferent dacă un stat face parte sau nu din el.

Prin intermediul tratatului, statele pot să-şi limiteze propria sferă de influenţă prin delegarea anumitor atribuţii către alte state, dar acest lucru nu afectează statutul lor ca state suverane, în afară de cazul în care delegarea de atribuţii este doar o acoperire a supravegherii de

către guverne din afară. Acordurile pentru protecţia militară sau pentru staţionarea trupelor străine pe teritoriul altui stat sunt probleme obişnuite; chiar rezervarea dreptului de intervenţie de către alt stat nu face ca statul să devină ne-suveran, după cum s-a demonstrat în cazurile Ciprului şi Republicii Federale Germania (ultima până în anul 1968).

Suveranitatea poate fi pierdută sau cedată prin acord, ca în cazul federaţiei a două foste state independente. Crearea Republicii Arabe Unite în 1958 prin unirea Egiptului şi Siriei şi a Tanzaniei în 1964, prin unirea dintre Tanganika şi Zanzibar nu au fost puse la îndoială. Redivizarea Republicii Arabe Unite în 1961 în părţile ei constitutive nu a provocat multe dezbateri, acest lucru sugerând cel puţin că o astfel de schimbare a suveranităţii a avut o importanţă minoră pentru restul lumii, atâta vreme cât aceasta a fost acceptată imediat de părţile interesate.

Se mai pot da alte două exemple de pierdere a suveranităţii după 1945, Sikkim şi Tibet. Deşi se poate pune întrebarea dacă statutul Sikkimului sub protectorat britanic ar putea fi numit suveranitate, el a beneficiat cel puţin de un statut de semisuveranitate până la includerea lui de către India la mijlocul anilor ’70[59]. În ceea ce priveşte Tibetul, existau discuţii asupra statutului său de suveranitate înainte de invazia chineză în 1950, dar nu există diferenţe de opinii în ceea ce priveşte faptul că încorporarea Tibetului în China s-a făcut mai degrabă prin forţă decât prin consens[60].

Desigur, aderarea la un tratat nu înseamnă o limitare a suveranităţii; este mai degrabă unul dintre actele suverane fundamentale. Totuşi, în acelaşi timp, principiul pacta sunt seiyanda sugerează faptul că statele nu au mai multă libertate în denunţarea tratatelor decât în aderarea la acestea; de exemplu, articolul 56 din Convenţia asupra tratatelor de la Viena recunoaşte numai două excepţii de la regula împotriva denunţării unilaterale a tratatelor, adică: dacă părţile au intenţionat să admită posibilitatea denunţării sau a retragerii sau dacă o asemenea posibilitate „poate fi implicită prin natura tratatului”[61].

De o importanţă deosebită este dezvoltarea tratatelor multilaterale economice şi politice care caută să reglementeze o categorie mult mai mare de probleme apărute între state decât au făcut mai înainte tratatele bilaterale comerciale sau diplomatice sau chiar mai înainte tratatele politico-militare[62]. Din moment ce nici Naţiunile Unite, nici Comunitatea Europeană nu au devenit guvern mondial sau, respectiv, regional, impactul lor asupra conducerii relaţiilor internaţionale a fost, fără îndoială, mai mare decât cel al oricărei organizaţii internaţionale

precedente. Deşi aceste organisme, precum şi altele similare, se străduiesc să pună accent pe egalitatea suverană a statelor pe care ele sunt fondate, există mici dubii că, în timp ce egalitatea legală a fost în mare măsură menţinută, libertatea reală de acţiune a membrilor luaţi în parte a fost redusă.

Nu se mai pune problema dacă înseşi organizaţiile internaţionale au un anumit grad de personalitate internaţională, inclusiv capacitatea de a participa la un tratat, iar Convenţia de la Viena din 1986 privitor la Legea tratatelor dintre state şi organizaţiile internaţionale sau între organizaţii internaţionale[63] confirmă rolul important al organizaţiilor internaţionale în dezvoltarea dreptului internaţional. Comunitatea Europeană şi-a asumat un tot mai important rol politic, chiar dacă neoficial şi fără obligaţii, pentru a-şi consolida, o dată în plus, supremaţia în regiunile economice bazate pe tratate[64]. Graniţele efective ale noilor state ale Africii au fost stabilite pe baza fostelor graniţe coloniale, în urma deciziei unei organizaţii internaţionale, Organizaţia Unităţii Africane[65]. Organizaţia Unităţii Africane a jucat de asemenea un rol important în încercarea de a hotărî soarta Saharei de Vest, deşi sciziunea care a rezultat în organizaţie demonstrează limitele autorităţii ei.

S-ar putea crede că recunoaşterea în anumite scopuri a „mişcărilor de eliberare naţională" ca factori internaţionali ar estompa limitele suveranităţii, deşi o astfel de recunoaştere este mai degrabă politică decât legală. De asemenea, se poate remarca faptul că multe entităţi non-statale, ca Groenlanda şi Hong Kong, pot fi admise ca membri deplini sau asociaţi în diferite organizaţii guvernamentale internaţionale.

NAŢIONALISMUL

Dacă dezvoltarea noţiunii de suveranitate a reflectat în parte o trecere de la suveranitatea conducătorului la suveranitatea statului, amplificarea mişcării naţionaliste a fost, în mare măsură, o reacţie împotriva statelor şi imperiilor care nu au răspuns cerinţelor comunităţilor din care s-au format[66]. Ca mijloc distructiv, teoria naţionalistă s-a dovedit una dintre cele mai puternice cunoscute chiar de către societatea modernă[67].

Mulţi oameni de ştiinţă au încercat să definească şi să analizeze mişcările naţionaliste, dar se pare că punctele lor de vedere au fost mult mai diferite decât acelea ale experţilor legali în ceea ce priveşte problema suveranităţii[68]. „Naţionalismul" ca termen nu a apărut în dicţionarul englez Oxford până în 1844 şi îndeobşte se consideră că

este un fenomen care nu a existat sau nu a fost recunoscut până la sfârşitul secolului al XVIII-lea[69]. Folosirea europeană timpurie a termenului a implicat, în general, eforturile făcute de un grup lingvistic, religios şi/sau etnic de a câştiga putere politică în scopul de a răspunde nevoilor „naţiunii" lui. Totuşi, începând în special din 1945, naţionalismul a ajuns să fie echivalat cu mişcările anticoloniale care au corespuns rareori paradigmei secolului al XIX-lea de comunitate omogenă. Folosirea uzuală a termenului „stat-naţiune" de către juriştii şi alţii serveşte numai pentru a crea mai departe confuzie.

Părerea că fiecare stat este o naţiune sau că toate statele suverane sunt state naţionale, a contribuit mult la dezorientarea oamenilor în înţelegerea realităţilor politice. Un stat este o organizaţie legală şi politică, având dreptul de a pretinde ascultare şi loialitate din partea cetăţenilor săi. O naţiune este o comunitate de oameni, ai cărei membri sunt uniţi prin simţul solidarităţii, printr-o cultură comună, o conştiinţa naţională[70].

Deşi anevoioasă din punct de vedere lingvistic, s-ar putea trasa o distincţie clară între „naţionalism" ca fenomen ce implică o revendicare a puterii politice de către un grup omogen din punct de vedere etnic şi lingvistic, sau în alt mod, şi „statism", tot ca o revendicare a puterii politice de către un grup care se auto-defineşte mai degrabă în termenii graniţelor politice şi/sau teritoriale existente, decât într-un sens personal al solidarităţii. În cadrul acestor definiţii, statismul ar descrie cu mai multă acurateţe lupta împotriva colonialismului, deşi referirile frecvente la „edificarea naţiunii" în statele care de curând şi-au câştigat independenţa ar putea fi mai relevante deoarece noile state caută să construiască o comunitate omogenă din punct de vedere politic pentru a înlocui sau a completa comunităţile etnice sau de altă natură deja existente.

Se poate demonstra în mod convingător că naţionalismul este doar una dintre multele unelte destinate să cucerească puterea politică, că reprezintă mai degrabă o căutare a identităţii politice, decât o reafirmare a identităţii culturale[71]. Totuşi, în timp ce ar fi întru totul exact să definim naţionalismul ca o revendicare a puterii politice bazată pe identitatea grupului, ar fi greşit să sugerăm că toate mişcările „naţionaliste" au ca principal scop cucerirea puterii politice sau guvernamentale. De exemplu, multe revendicări „naţionale" ale grupurilor minoritare descrise în această carte au început cu reclamaţii relativ modeste legate de discriminare, violarea drepturilor omului şi subdezvoltarea economică, deşi unele au vizat în cele din urmă obţinerea puterii politice.

Politica poate să fie, pur şi simplu, un instrument cu ajutorul căruia se poate dezvolta conştiinţa de grup.

Într-adevăr, mişcările naţionaliste active din sânul acestor minorităţi vor să reconstituie entităţi sociale viabile, având cu siguranţă anumite moşteniri, dar mai ales, practic, o nouă identitate... Această operaţiune ideologică... este o fugă înainte prin care se ascunde faptul că entitatea socială nu mai are coerenţa şi dinamismul invocat. Ideologia unităţii nu serveşte, în acest caz, legitimării unei practici instituite de producere a identităţii; ea vizează, în cel mai bun caz, să reconstituie, din punct de vedere politic, condiţii noi pentru o asemenea practică[72].

Un alt punct de vedere face să se dea crezare în mai mare măsură afirmaţiei că naţionalismul răspunde unui impuls natural de stabilire a identităţii unei comunităţi, separat de puterea statului. „Statul şi naţiunea sunt legaţi acum ca slujitori ai celor mai înalte ambiţii ale omului... Într-un fel, statul a devenit un substitut al lui Dumnezeu; dacă este aşa, naţionalismul este un substitut al religiei”[73].

Asemenea distincţii sunt probabil esenţiale pentru politicienii şi istoricii care încearcă să analizeze o varietate infinită de conflicte politice, folosind un număr finit de cuvinte; pentru scopurile noastre, este mai important să subliniem caracterul vag inerent şi inutilitatea termenilor de „naţiune” şi „suveranitate” în încercarea de a rezolva conflictele legale şi politice. Ambii termeni au fost folosiţi mai frecvent pentru a face mai confuze problemele şi pentru a apăra privilegii existente şi nu doar pentru a promova înţelegerea sau compromisul.

„STATUL-NAŢIUNE” MODERN

„Se poate constata că moştenirea primită de Europa de la Africa (la fel ca şi cea a Asiei şi restul lumii) este statul-naţiune”[74] şi nu se poate nega impactul conceptului de stat-naţiune asupra ordinii politice şi legale mondiale. A ignora oricare component al acestui concept politic arhaic înseamnă a ignora realitatea, dar a sublinia drepturile teoretice ale fiecărei „naţiuni” sau caracteristicile imuabile ale suveranităţii, face improbabilă rezolvarea tensiunii inerente dintre aceste două componente.

În lume sunt puţine, dacă nu deloc, state-naţiuni a căror populaţie poate reflectă o comunitate culturală sau etnică omogenă, excluzându-i pe toţi ceilalţi. Probabil nu este o coincidenţă faptul că dintre cei care pretind un asemenea statut, majoritatea sunt insule. Căutarea

omogenităţii, aşa cum s-a demonstrat în partea a II-a şi a III-a, poate conduce mai degrabă la represiuni şi violări ale drepturilor omului, decât la promovarea toleranţei şi pluralismului, pe care mulţi le pretind a fi valori esenţiale ale secolului XX şi mai departe.

Fiind o creaţie legală artificială, statul continuă să servească scopului de prim interlocutor între cei care deţin o putere militară în lume. Alţi actori – organizaţii internaţionale, corporaţii transnaţionale sau indivizi care-şi revendică drepturi în ciuda existenţei organizaţiilor de mai sus – îşi fac simţită influenţa la nivel internaţional[75]. „Amestecul" lor în problemele unui stat este la fel de prezent, ca şi viabilitatea statului însuşi.

Conceptul de suveranitate... nu este, în termenii istoricului lui sau în termenii ştiinţei politice, un concept care să fie folosit corect pentru a explica – nu a justifica – ceea ce statul sau societatea politică face sau poate alege ce să facă. Este un principiu care susţine faptul că trebuie să existe o autoritate supremă în interiorul comunităţii politice, dacă această comunitate există[76].

„Vechiul concept mistic şi religios al suveranităţii ca fiind ceva «absolut, sacru şi inviolabil», şi-a pierdut deja mult din sensul pe care l-a avut cândva... Astăzi suveranitatea este un concept extraordinar de flexibil şi uşor de manipulat."[77] În acest context, este mai bine ca natura schimbătoare a suveranităţii statului să fie mai degrabă acceptată, decât criticată făţiş. Un set din ce în ce mai divers de structuri statale „suverane" nu vor afecta în mod nefavorabil egalitatea suverană formală la nivel internaţional şi este probabil ca această diversitate să răspundă nevoilor indivizilor şi grupurilor din interiorul fiecărui stat care, teoretic, sunt depozitarii autorităţii suverane fundamentale.

Capitolul 3: AUTODETERMINAREA

„Afirmaţia (ca să începem prin a folosi un termen perfect neutru) că fiecare popor îşi determină liber propriul statut politic şi că îşi înfăptuieşte liber dezvoltarea economică, socială şi culturală, a fost mult timp slăvită de poeţi, iar patrioţii au fost gata să-şi dea viaţa pentru ea."[78] Probabil că altă normă de drept internaţional nu a fost atât de viguros promovată sau atât de larg acceptată ca dreptul popoarelor la autodeterminare. Totuşi, sensul şi conţinutul acestui drept rămân la fel de vagi şi imprecise ca şi atunci când au fost enunţate de preşedintele Woodrow Wilson şi alţii la Versailles.

Principiul autodeterminării de către grupuri „naţionale" s-a dezvoltat ca un corolar natural al naţionalismului în dezvoltare în secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea[79]. Deoarece autorităţile centrale din Imperiile Otoman, Austriac, German şi Rus au urmărit o politică de lărgire a asimilării şi au început să slăbească din punct de vedere militar şi politic, cererile iniţiale pentru o mai mare autonomie şi autoguvernare locală au dus deseori la revendicări de independenţă totală[80]. Odată cu dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar şi a celui Otoman în timpul Primului Război Mondial, teritorii ale fostelor imperii au necesitat noi suverani; principiul autodeterminării a devenit instrumentul cel mai evident pentru redivizarea Europei de către puterile victorioase. Autodeterminarea a fost luată în consideraţie doar pentru „naţiunile" care se aflau în cadrul teritoriului imperiilor învinse; aplicarea ei în teritoriile de peste ocean nu s-a avut niciodată în vedere.

Câteva dintre „cele paisprezece puncte" ale lui Wilson tratau despre reglementări teritoriale specifice, inclusiv crearea de state independente din rămăşiţele Imperiilor Austro-Ungar şi cel Otoman. Trei dintre cele patru „principii" enunţate ulterior se referă, de asemenea, la autodeterminare sau teritorii: popoarele şi provinciile nu trebuie să schimbe suveranitatea pe o altă suveranitate, ca şi cum ar fi acareturi sau pioni dintr-un joc; problemele teritoriului urmau să fie stabilite „în interesul populaţiilor interesate"; şi „elementelor naţionale bine definite" urma să li se dea „satisfacţia maximă care le poate fi acordată fără a introduce elemente noi, sau a le perpetua pe cele vechi, de discordie şi antagonism"[81].

Succesul sau eşecul afirmării dreptului minorităţii sau al autodeterminării în ultima jumătate a secolului al XIX-lea a depins în

mare măsură de sprijinul extern acordat de una sau mai multe din Marile Puteri[82] şi acel sprijin nu a fost mai puţin esenţial în timpul Conferinţei de Pace de la Paris. În multe cazuri, câştigătorii şi învinşii au fost hotărâţi mai mult prin calculele politice şi în funcţie de nevoile marilor puteri, decât de motivele popoarelor de a cere autodeterminarea. De exemplu,

ameninţarea extinderii şi imprevizibilitatea bolşevismului au convins aliaţii să creeze bastioane ale Vestului în Estul Europei, la nevoie pe seama naţionalităţilor mai mici. După cum principiul atât de mult trâmbiţat al autodeterminării naţionale a evocat un vis naţionalist imposibil, tot aşa compromisurile cerute de practica şi strategia aliaţilor au provocat deziluzii puternice printre naţionalităţi[83].

S-ar putea ca importanţa acordată autodeterminării stabilite în 1919 referitor la cerinţele popoarelor implicate să fie diminuată în măsura în care aceste cerinţe nu prezentau o mare importanţă pentru interesele geopolitice şi strategice ale marilor puteri. Cu puţine excepţii în regiunile de graniţă (şi doar dacă regiunea nu era o regiune prea sensibilă) nu s-au organizat referendumuri sau plebiscite pentru a stabili dorinţele popoarelor afectate prin trasarea graniţelor hotărâte prin Tratatul de la Versailles[84].

Acest lucru este, poate, cel mai bine demonstrat prin referire la problema Insulelor Aland, cu privire la care două comitete de experţi au căutat să explice sensul cuvântului „autodeterminare" şi dacă el implica posibilitatea de secesiune dintr-un stat existent[85]. Primul raport sublinia:

Deşi principiul autodeterminării popoarelor joacă un rol important în gândirea politică modernă, în special începând de la Primul Război Mondial, trebuie subliniat faptul că nu este menţionat în convenţia Ligii Naţiunilor. Recunoaşterea acestui principiu în câteva tratate internaţionale nu poate fi considerat ca suficient pentru a-l pune pe picior de egalitate cu o regulă pozitivă a Dreptului Internaţional...

Dreptul Internaţional nu recunoaşte dreptul grupurilor naţionale, ca atare, de a se separa de statul din care fac parte prin simpla exprimare a unei dorinţe, mai mult decât recunoaşte dreptul altor state de a cere o asemenea separare. În general vorbind, acordarea sau refuzul dreptului unei părţi a populaţiei de a-şi determina propriul destin politic prin plesbicit sau printr-o altă metodă, este, în mod exclusiv, un atribut al suveranităţii fiecărui stat care este definitiv constituit[86].

Al doilea raport a luat în consideraţie aceeaşi problemă, după ce a

stabilit, în primul rând, că Finlanda (care include Insulele Aland), a devenit un stat independent, constituit după declararea independenţei lui faţă de Rusia în 1917. În ciuda recunoaşterii faptului că majoritatea populaţiei Insulelor Aland ar alege unirea cu Suedia dacă s-ar organiza un referendum, Comisia a ajuns la o concluzie similară în ceea ce priveşte sfera autodeterminării – „un principiu de libertate şi justiţie, exprimat printr-o formulă vagă şi generală, care a dat naştere celor mai multe interpretări şi diferenţe de opinii”[87].

Este posibil să admitem ca regulă absolută faptul că o minoritate a populaţiei unui stat, care este definitiv constituit şi perfect capabil să-şi îndeplinească îndatoririle ca atare, are dreptul de a se separa de acel stat pentru a fi încorporat într-un alt stat sau pentru a-şi declara independenţa? Răspunsul nu poate fi decât negativ. A recunoaşte minorităţilor, de limbă sau religie, sau oricărei fracţiuni a unei populaţii, dreptul de a se retrage din comunitatea căreia îi aparţin, pentru că aceasta este dorinţa lor sau propriul lor plac, ar însemna distrugerea ordinii şi stabilităţii statului şi inaugurarea anarhiei în viaţa internaţională; ar însemna susţinerea unei teorii incompatibilă cu însăşi ideea de stat ca unitate teritorială şi politică[88].

Pentru a sprijini această concluzie, Comisia s-a referit în mod specific la consideraţii politice, inclusiv necesitatea de a recunoaşte contribuţia Finlandei la „respingerea atacurilor comunismului bolşevic” şi la opiniile populaţiei suedeze a Finlandei care nu era de origine aland[89].

Pe lângă aspectul extern, autodeterminarea a fost de asemenea considerată de preşedintele Wilson şi de ceilalţi ca incluzând şi un aspect intern, acela al democraţiei[90]. Dacă autodeterminarea este „o expresie, în formă succintă, a aspiraţiei de a te conduce singur şi a nu fi condus de alţii”[91], atunci această autoconducere implică o participare semnificativă în procesul guvernării. Dar, în timp ce ecuaţia autodeterminare – democraţie ar putea să fi fost fundamentul filosofic al principiilor wilsoniene, statele create în 1919 nu şi-au asumat obligaţii specifice pentru asigurarea unei forme democratice de guvernare, deşi minorităţile au primit diverse garanţii[92].

Obstacolele care au împiedicat aplicarea universală a principiului autodeterminării la Versailles sunt similare acelora legate de protecţia minorităţilor; aplicarea limitată a tratatelor post-Versailles, numai la statele învinse sau cele noi; eşecul modificării graniţelor pentru a elimina minorităţile (inclusiv pe acelea care au dorit autodeterminarea naţională) şi continua instabilitate politică în Europa în perioada interbelică. În plus, era în mod evident dificil, dacă nu imposibil, de a

identifica acele criterii pe care un grup naţional trebuie să le satisfacă pentru a-şi legitima aspiraţiile de autodeterminare şi/sau statalitate.

Majoritatea discuţiilor despre „autodeterminare" încep cu o încercare de împărţire a conceptului în părţile lui componente: care este esenţa lui şi în ce mod poate fi determinată soarta sa? Primul include componente subiective şi obiective, adică ceea ce este necesar pentru ca membrii unui grup anume să se gândească la ei înşişi ca la un grup distinctiv, precum şi faptul că grupul trebuie să aibă anumite caracteristici comune, obiectiv determinate, de exemplu, etnicitate, limbă, istorie sau religie. Desigur, fiecare persoană aparţine mai multor grupuri diferite în acelaşi timp şi dificultatea apare în a stabili care sunt grupurile relevante în scopul respectării principiului autodeterminării.

În lumea geopoliticului n-ar trebui să ne surprindă faptul că graniţele bine definite sunt rare.

Nu numai amestecul grupurilor rasiale lingvistice şi religioase au constituit obstacole în faţa soluţiilor acceptabile de către toate elementele implicate (la sfârşitul Primului Război Mondial). Chiar mai primejdioase pentru pace decât drepturile conflictuale „naturale" ale naţionalităţilor, erau drepturile lor „istorice". Fiecare naţionalitate îşi reclama frontierele aşa cum erau ele în timpul celei mai mari expansiuni istorice, frontiere care nu ţineau cont de dezvoltarea etnică şi istorică a secolelor care s-au scurs... Trezirea popoarelor a dezlănţuit pasiuni colective care au devenit, în secolul de după 1848, factorul cel mai puternic în aţâţarea urii şi a războaielor[93].

O privire asupra conflictelor contemporane este lucrul de care avem nevoie pentru a prezenta aceste dificultăţi, multe dintre el apărând în timpul încercărilor de a defini graniţe relevante. De exemplu, între cele două insule, Irlanda şi Regatul Unit, „esenţa" relevantă poate fi reprezentată prin: ambele insule luate împreună, în ciuda amestecului etnic de englezi, scoţieni, galezi şi irlandezi; fiecare insulă luată separat, în ciuda amestecului primilor trei în Marea Britanie şi de irlandezi şi scoţieni în Irlanda; cele două state existente; sau fiecare grup etnic sau geografic, care ar include cel puţin cele patru entităţi separate: Anglia, Scoţia, Ţara Galilor şi Irlanda cu, de la 0 la 2 grupuri adiţionale (catolicii irlandezi şi protestanţii „britanici") în Irlanda de Nord. Citarea a numeroase situaţii ireductibile asemănătoare nu ne va duce prea departe, dar existenţa lor subliniază faptul că afirmarea unei „esenţe" a autodeterminării politice implică, aproape sigur, negarea autodeterminării altei „esenţe", care poate fi mai mică sau mai mare; ca şi în cazul minorităţilor, esenţa nu poate fi niciodată

total eliminată.

Liderul cehoslovac Jan Masaryk a afirmat că autodeterminarea nu implică dreptul necondiţionat la independenţa politică[94], şi planul Ligii Naţiunilor pentru protecţia minorităţilor era în parte elaborat pentru a asigura ceea ce s-ar putea numi autodeterminare culturală pentru acele grupuri ale căror revendicări de recunoaştere politică mai mare erau negate de Marile Puteri, în mod evident, acest lucru nu a satisfăcut cerinţa fundamentală pentru crearea „statului-naţiune" care a străbătut retorica perioadei din jurul anului 1919.

Wilson a propus ca principiul autodeterminării să fie recunoscut în Convenţia Naţiunilor Unite. El declara:

Puterile Contractante se unesc în garantarea reciprocă a independenţei politice şi a integrităţii teritoriale, dar au căzut de acord că reglementările teritoriale, dacă apar, şi care s-ar putea dovedi necesare în viitor, din cauza schimbărilor petrecute în cadrul actualelor relaţii rasiale şi politice, în conformitate cu principiul autodeterminării, aceste modificări teritoriale care, în concepţia a 3/4 din delegaţi, pot fi cerute de bunăstarea şi pot reprezenta interesele popoarelor implicate, pot deveni efective dacă sunt agreate de acele popoare; iar aceste schimbări teritoriale pot să implice, în mod echivalent, compensaţii materiale. Puterile Contractante acceptă fără rezerve principiul că pacea lumii este mai importantă decât orice altă problemă de jurisdicţie politică sau privitoare la graniţe[95].

Chiar şi această formulare modestă a fost abandonată înainte de adoptarea ei de către Convenţie, dar accentul pus pe pace în propoziţia finală reflectă cu acurateţe priorităţile Conferinţei de Pace, chiar în conştiinţa celor mai mari adepţi ai autodeterminării.

Atât Lenin, cât şi Stalin au abordat ideea de autodeterminare în contextul „problemei naţionale" care s-a pus în preajma Primului Război Mondial şi a Conferinţei de Pace. Aceştia erau partizanii fermi ai principiului autodeterminării naţionale, dar numai în măsura în care exercitarea lui ar promova interesele luptei de clasă; secesiunea (ca formă principală a autodeterminării în perioada de după 1919) urma să fie promovată ca o tactică de a lupta împotriva naţiunilor dominante şi nu de a-i sprijini pe naţionaliştii burghezi ai naţiunilor dominate[96].

Dreptul naţiunilor la autodeterminare implică numai dreptul la independenţă în sens politic, dreptul la separarea politică liberă faţă de naţiunea dominantă. În mod specific, această cerere de democraţie

politică implică libertatea deplină de a dezbate problema secesiunii şi ca decizia asupra secesiunii să fie luată printr-un referendum al naţiunii separatiste.

Prin urmare, această cerere nu reprezintă echivalentul unei cereri de separare, fragmentare şi formare de state mici. Ea implică numai o expresie puternică de luptă împotriva oricărei asupriri naţionale[97].

În felul acesta, sprijinul comunist acordat autodeterminării naţionale şi decolonizării era mai mult o decizie tactică decât filosofică; „o prezentare abstractă a problemei naţionalismului nu mai este de nici un folos şi [prin urmare] interesul fundamental al solidarităţii proletare... cerea ca niciodată să nu adoptăm o atitudine formală în problema naţională”[98].

În contextul rusesc, exercitarea dreptului teoretic al secesiunii în zonele de graniţă va fi respins cu tărie, „deoarece este în mod fundamental opus intereselor maselor atât în regiunile din centru, cât şi în cele de graniţă”[99]. Dar, în timp ce problema secesiunii a fost respinsă în practică, Uniunea Sovietică a recunoscut drepturile culturale şi lingvistice naţionale într-un mod semnificativ[100].

Datorită, în parte, manierei inconsistente în care a fost aplicat principiul autodeterminării după Primul Război Mondial, acesta nu a fost recunoscut iniţial ca un drept fundamental al sistemului Naţiunilor Unite stabilit în 1945. Există, probabil, un consens între oamenii de ştiinţă privitor la faptul că, oricare ar fi semnificaţia lui politică, principiul autodeterminării nu s-a ridicat la nivelul unei norme de drept internaţional în momentul în care a fost elaborată Carta Naţiunilor Unite[101].

Principiul autodeterminării este menţionat doar de două ori în Carta Naţiunilor Unite, în amândouă ocaziile în contextul dezvoltării „relaţiilor prieteneşti între naţiuni” şi în asociaţie cu principiul „drepturilor egale ale popoarelor”[102]. Autodeterminarea nu este menţionată în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 1948, deşi în preambul există o referire la dezvoltarea pe bază de prietenie a relaţiilor între naţiuni.

Totuşi, înaintea imperativului moral şi politic al decolonizării, „principiul” vag al autodeterminării a evoluat curând în „dreptul” la autodeterminarel03. Această evoluţie a culminat cu adoptarea, în 1960, de către Adunarea Generală a Naţiunilor Unite, a Declaraţiei asupra acordării independenţei popoarelor şi ţărilor coloniale (la care ne vom referi în continuare sub denumirea de „Declaraţia asupra

ţărilor coloniale")[104]. Având premisele, inter alia, în nevoia de stabilitate, pace şi respect pentru drepturile omului, Declaraţia asupra ţărilor coloniale „proclamă, în mod solemn, necesitatea de a pune capăt, rapid şi necondiţionat, colonialismului, în toate formele şi manifestările sale" şi declară că „toate popoarele au dreptul la autodeterminare; în virtutea acestui drept, ele îşi determină în mod liber statutul politic şi îşi urmează în mod liber dezvoltarea economică, socială şi culturală"[105]. Se declară, de asemenea, că „insuficienţa pregătirii politice, economice, sociale sau educaţionale n-ar trebui niciodată să servească drept pretext pentru amânarea independenţei"[106].

Paragraful 6 al Declaraţiei enunţă un alt principiu fundamental fără de care nu se găseşte aproape niciodată vreo referire la autodeterminare (cel puţin în forumurile Naţiunilor Unite): „Orice încercare vizând dezagregarea parţială sau totală a unităţii naţionale şi a integrităţii teritoriale a unui stat este incompatibilă cu scopurile şi principiile Cartei Naţiunilor Unite". Al şaptelea şi cel din urmă paragraf reiterează „dreptul la suveranitate al tuturor popoarelor şi integritatea lor teritorială".

Problemele evidente ridicate de Declaraţia asupra ţărilor coloniale – de exemplu, definiţia de „popoare" şi problema mai extinsă, dacă dreptul la autodeterminare există în afara contextului de decolonizare – au fost puse, chiar dacă nu au fost în mod necesar clarificate, zece ani mai târziu în Declaraţia asupra principiilor dreptului internaţional legate de relaţiile prieteneşti şi de cooperare între state în concordanţă cu Carta Naţiunilor Unite (citată mai târziu ca „Declaraţia asupra relaţiilor prieteneşti")[107]. După cum se poate presupune din titlu, Declaraţia asupra relaţiilor prieteneşti ia în consideraţie o gamă largă de probleme, inclusiv reiterarea interzicerii intervenţiei în afacerile interne ale unui stat; datoria statelor de a promova drepturile omului în conformitate cu Carta şi principiul egalităţii suverane a statelor. Printre secţiunile relevante în problema autodeterminării declaraţia include următoarele:

Folosirea forţei în scopul de a lipsi popoarele de identitatea lor naţională constituie o violare a drepturilor lor inalienabile şi a principiului non-intervenţiei. În virtutea principiilor egalităţii în drepturi şi al autodeterminării popoarelor, înscrise în Carta Naţiunilor Unite, toate popoarele au dreptul de a-şi hotărî liber, fără intervenţie externă, statutul politic şi de a căuta să-şi realizeze propria dezvoltare economică, socială şi politică şi fiecare stat are datoria de a-şi apăra acest drept în conformitate cu dispoziţiile Cartei.

Fiecare stat are datoria de a promova realizarea principiului egalităţii în drepturi şi al autodeterminării popoarelor... În scopul:

– de a promova relaţii prieteneşti şi de cooperare între state şi

– de a pune capăt grabnic colonialismului, având în vedere voinţa liber exprimată a popoarelor interesate şi având în vedere faptul că supunerea popoarelor prin subjugarea, dominarea şi exploatarea de către puteri străine constituie o violare a principiului autodeterminării, la fel ca şi negarea drepturilor fundamentale ale omului, şi aceasta contravine Cartei...

Nimic din paragrafele următoare nu va fi interpretat ca autorizând sau încurajând vreo acţiune care ar duce la dezmembrarea sau încălcarea, totală sau parţială, a integrităţii teritoriale sau a unităţii politice a statelor suverane şi independente, care se conduc după principiul egalităţii în drepturi şi al autodeterminării popoarelor după cum a fost descris mai sus şi care au un guvern care reprezintă întreg teritoriul fără discriminare de limbă, credinţă sau culoare.

Fiecare stat trebuie să se abţină de la orice acţiune care vizează dezagregarea unităţii naţionale sau a integrităţii teritoriale ale altui stat... Integritatea teritorială şi independenţa politică a statului sunt inviolabile.

Întorcându-ne la cele două probleme ridicate mai sus (definiţia popoarelor şi aplicarea principiului autodeterminării în situaţii non-coloniale) descoperim faptul că Declaraţia asupra relaţiilor prieteneşti nu clarifică prima problemă şi poate, de fapt, să producă confuzie în cea de-a doua.

Un membru care a făcut parte vreme îndelungată din Comitetul Drepturilor Omului a identificat cinci utilizări diferite ale termenului „popor” în perioada anilor 1919-l945, la care s-a aplicat principiul politic al autodeterminării: un popor care trăieşte în totalitate într-un stat condus de către un alt popor (de ex. irlandezii înainte de 1920); popoare care trăiesc ca minorităţi în diferite ţări fără a avea un stat al lor (de ex., polonezii în Rusia înainte de 1919); un popor care trăieşte ca un grup minoritar într-un stat, dar care se consideră ca făcând parte dintr-un popor vecin (de ex., ungurii din România); un popor dispersat în multe state separate (de ex., germanii din diferite state europene); şi un popor care constituie o majoritate într-un teritoriu aflat sub dominaţie străină (de ex., regimurile coloniale)[108]. Autodeterminarea, în sensul avut înainte de constituirea Naţiunilor Unite, a luat forme diferite în contexte diferite, începând de la independenţa naţională

(pentru polonezi, dar nu pentru armeni sau kurzi), la plasarea unor minorităţi vulnerabile, dar strategice, sub protecţie internaţională directă (de ex., Danzig şi Memel) şi până la prevederea de a oferi protecţie constituţională internă în scopul de a garanta drepturile minorităţilor (de ex., pentru germanii din Cehoslovacia).

În contextul procesului de decolonizare care a urmat după anul 1945, curând a devenit evident că definiţia fundamentală, dacă nu singura, a termenului „popor", a fost cea a locuitorilor neeuropeni din fostele colonii, fără a ţine cont de etnicitate, limbă, religie sau alte caracteristici obiective ale acelor popoare colonizate (neţinând cont de însuşi procesul de colonizare). Factorul determinant a fost teritoriul, nu „statalitatea"[109]. Totuşi, în ciuda lipsei de omogenitate culturală, politică sau de altă natură, în multe colonii a existat un sentiment subiectiv de apartenenţă la un popor – chiar dacă a fost definit numai prin împărtăşirea sentimentului anticolonial.

În ciuda declaraţiilor Naţiunilor Unite vizând „necesitatea respectării stricte a unităţii naţionale şi a integrităţii teritoriale a unui teritoriu colonial în momentul accesului său la independenţă"[110], excepţiile nu au lipsit. Dezmembrarea – şi în acest fel „identităţile" redefinite – a fost recunoscută în India Britanică, Ruanda-Urundi, Camerunul de Nord şi Insulele Gilbert şi Ellice şi va fi probabil aprobată (deşi nu fără dezacorduri) pentru teritoriul Insulelor Pacificului, pus sub tutela Statelor Unit[111]. Pe de altă parte, preferinţa insulei Mayotte de a rămâne asociată cu Franţa şi nu cu Insulele Comorre, acum independente, a fost în mod regulat criticată de Adunarea Generală ca o violare a suveranităţii Insulelor Comorre[112].

De asemenea, se remarcă numeroasele cazuri în care fostele colonii europene au fost recunoscute nu ca entităţi cu drept la autodeterminare, ci ca pradă accesibilă pentru vecini, state neeuropene cu revendicări istorice reale sau pretinse asupra teritoriilor în discuţie. În unele cazuri (de ex., anexarea de către India a teritoriului Goa, cedarea anumitor enclave franceze către India, încorporarea de către Dahomey a enclavei portugheze Sao Joao Batista de Ajuda), absorbţia ar fi fost singurul rezultat logic, deşi a devenit certitudine faptul că dimensiunea redusă sau lipsa viabilităţii economice nu micşorează dreptul unei colonii de a-şi obţine independenţa[113]. În alte cazuri (anexarea de către India a teritoriilor Hyderabad şi Sikkim, invadarea de către Indonezia a Irianului de Vest şi a Timorului de Est şi asumarea de către China a controlului asupra Hong Kongului şi Macaoului), este mult mai dificil de înţeles de ce „popoarele" din asemenea teritorii coloniale bine definite n-au fost privite ca având drept la autodeterminare[114]. După cum a observat

judecătorul Nagendra Singh în cazul Saharei de Vest,

consultarea celor din teritoriul care aşteaptă decolonizarea este un imperativ inevitabil, indiferent dacă metoda urmată în scopul decolonizării este integrarea sau asocierea sau independenţa... În felul acesta, chiar dacă integrarea teritoriului a fost cerută de un stat interesat, ca în acest caz, acest lucru nu s-ar putea realiza fără a stabili dorinţa liber exprimată a populaţiei, condiţia sine qua non a procesului de decolonizare[115].

Un exemplu ar putea fi situaţia Insulelor Belize, care a fost primită în rândurile Naţiunilor Unite ca stat independent, în ciuda pretenţiilor de suveranitate exprimate de Guatemala.

Pretenţiile Marocului şi Mauritaniei asupra fostei Sahare spaniole au fost respinse în 1975 de Curtea Internaţională de Justiţie, care a subliniat că trebuie luată în consideraţie dorinţa locuitorilor, în ciuda pretinsei cedări spaniole de teritoriu şi revendicărilor istorice pretinse de Maroc şi Mauritania[116]. Curtea a reafirmat validitatea principiului autodeterminării, deşi nu a afirmat în mod explicit existenţa acestuia ca o regulă a dreptului internaţional[117]. Curtea a subliniat că Adunarea Generală a recomandat „prudenţă cu privire la formele şi precedeele prin care acest drept urmează să fie pus în practică”[118]. S-a dovedit că au existat diverse legături legale între Sahara de Vest şi sultanul Marocului împreună cu „entitatea mauritană” datând din era precolonială, dar s-a considerat că acele legături nu erau de natură să afecteze aplicarea rezoluţiei 1514 (XV) în procesul de decolonizare al Saharei de Vest şi, în special, a principiului autodeterminării prin exprimarea liberă şi autentică a dorinţei popoarelor din teritoriu[119]. Curtea nu a decis între priorităţile care trebuiau acordate între principiile autodeterminării şi integrităţii naţionale avansate de Algeria şi, respectiv, Maroc, deşi a sugerat că legături de suveranitate anterioară ar putea să nu fie luate în consideraţie dacă locuitorii teritoriului implicat nu constituie un „popor” sau în alte „circumstanţe speciale”[120].

Conform atitudinii sale, decolonizarea era privită ca un cadru fundamental, iar autodeterminarea ca principiul relevant cel mai important... Principiul decolonizării este constituit, într-o mare măsură, din principiul autodeterminării, în timp ce autodeterminarea a operat în dreptul internaţional în special în sfera decolonizăriil21.

În concluzie, problema impactului populaţiilor aflate într-un teritoriu colonial a fost tratată într-un mod oarecum superficial. Acolo unde coloniştii constituie o minoritate dominantă – ca în Zimbabwe sau în

Africa de Sud – nu a existat nici o dificultate în susţinerea dreptului la autodeterminare a majorităţii indigene. Totuşi, contrar practicii frecvente în Africa, locuitorii indieni din Fiji (aduşi iniţial de britanici) au fost consideraţi ca fiind o parte a poporului fijian, în scopul aplicării principiului o persoană – un vot[122]. Pe de altă parte, ridicarea dreptului la vot a sute de mii de tamili indieni de către Ceylon, recent proclamat independent, a fost acceptată de către toate statele, cu excepţia Indiei, deşi familii au fost aduse în Ceylon în circumstanţe care sunt dificil de diferenţiat de cele din Fiji[123]. S-a pus în mod serios problema legitimităţii populaţiilor britanice din Gibraltar şi Insulele Falkland (Malvine), şi în anul 1986 Adunarea Generală a repus Noua Caledonie (ai cărei rezidenţi sunt în majoritate non-indigeni) pe lista teritoriilor care nu sunt autonome[124]. În lumina acestor inconsecvenţe, un comentator deosebit de critic a concluzionat că:

Din orice unghi este privită problema definirii „identităţii" în noul „Drept la autodeterminare din cadrul Naţiunilor Unite", dilemele wilsoniene au persistat. Cu excepţia celor mai evidente cazuri de „decolonizare", nu au fost dezvoltate sau aplicate criterii obiective în ce priveşte preferinţa pentru o revendicare în defavoarea alteia, sau delimitarea unei anumite populaţii care să aparţină unui anumit teritoriu[125].

Odată ce „identitatea" a fost identificată, este mai mult decât clar că independenţa este considerată a fi rezultatul „normal" al exerciţiului autodeterminării. Deoarece acesta a fost rezultatul în aproape toate cazurile de decolonizare până acum, este deopotrivă de clar, totuşi, că independenţa nu este un rezultat necesar.

La trei zile după adoptarea Declaraţiei asupra ţărilor coloniale din 1960, Adunarea Generală a adoptat rezoluţia 1541, prin Anexa căreia se stabilesc „principiile care trebuie să-i călăuzească pe membri în a hotărî dacă există sau nu obligaţia de a transmite informaţia cerută în conformitate cu articolul 73e al Cartei" adică dacă un teritoriu este sau nu autonom[126]. Această rezoluţie clarifică faptul că un teritoriu care nu este autonom, în conformitate cu Capitolul XI al Cartei, poate atinge „o măsură deplină a autonomiei" prin manifestare ca stat independent suveran, prin asociere liberă cu un stat independent sau integrare la un stat independent[127].

Preferinţa clară pentru independenţă ca rezultat normal al exerciţiului dreptului la autodeterminare este evidenţiată de cerinţele detaliate pentru acordul liber şi informat al popoarelor implicate, fie că este aleasă libera asociere fie integrarea[128].

Libera asociere implică „o alegere liberă şi voluntară... prin procese democratice şi informaţii” şi trebuie să includă dreptul de modificare unilaterală a asocierii de către popoarele din teritoriu[129]. Integrarea trebuie realizată pe baza „egalităţii depline” între popoarele din teritoriu şi ţara independentă la care aderă şi poate surveni numai dacă teritoriul a atins „un stadiu avansat de autonomie, cu instituţii politice libere” şi dacă opţiunea de integrare este făcută „în deplină cunoştinţă de cauză” prin procese democratice „conduse corect şi bazate pe sufragiul universal al adulţilor”[130]. Nu există cerinţe procedurale de îndeplinit pentru un teritoriu dependent pentru ca acesta să se poată manifesta ca stat independent, suveran.

Opţiunile sunt expuse într-o mică măsură, deşi semnificativ, în Declaraţia asupra relaţiilor prieteneşti, care stipulează:

Întemeierea unui stat independent şi suveran, libera asociere sau integrare cu un stat independent sau manifestarea sub forma oricărui alt statut politic liber determinat de către un popor constituie modalităţi de implementare a dreptului la autodeterminare de către acel popor[131].

Această flexibilitate nu a fost încă utilizată pentru a justifica apariţia dintr-un statut de dependenţă a vreunei forme constituţionale sau de altă natură, dar reprezintă într-adevăr o recunoaştere rară şi binevenită a potenţialului pentru noi relaţii inter- sau intrastatale.

Cele două convenţii internaţionale asupra drepturilor omului adoptate de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite în 1966 au intrat în vigoare un deceniu mai târziu şi acum fiecare are mai mult de 80 de participanţi[132].

Toate popoarele au dreptul la autodeterminare. În virtutea acestui drept ele îşi determină în mod liber statutul politic şi îşi urmăresc în mod liber dezvoltarea economică, socială şi culturală.

În conformitate cu articolul 40 din Convenţia asupra drepturilor civile şi politice, statelor li se cere să prezinte rapoarte periodice unui corp de experţi, Comitetului pentru drepturile omului, privitoare la implementarea drepturilor garantate în conformitate cu Convenţia. Aceste rapoarte şi discuţiile între membrii Comitetului şi reprezentanţii guvernului, care le însoţesc, ar putea sugera interpretarea făcută de Comitet asupra aspectelor interne şi externe ale autodetenuinării. Din păcate, multe ţări fie că nu s-au referit în mod specific la articolul 1, fie că s-au referit în termeni atât de generali, încât nu s-au putut trage concluzii din conţinutul lui.

Rezerva Indiei faţă de articolul 1 al Convenţiei, prezentată la vremea ratificării de către India, reprezintă în termeni direcţi punctul de vedere al multor ţări care sprijină o interpretare limitată a „autodeterminării”:

Cu privire la articolul 1 (din ambele Convenţii)... Guvernul Republicii India declară că cuvintele „dreptul la autodeterminare”, care apar în aceste articole se aplică numai popoarelor aflate sub dominaţie străină şi că acele cuvinte nu se aplică statelor independente, suverane sau unei secţiuni a unui popor sau naţiuni – care este esenţa integrităţii naţionale[133].

Într-o apariţie ulterioară în faţa Comitetului asupra drepturilor omului, India a afirmat mai explicit că şi Carta Naţiunilor Unite aplică „dreptul la autodeterminare în contextul internaţional numai popoarelor şi teritoriilor dependente”[134].

Se fac referiri frecvente la participarea populară în procesul politic după modul în care este asigurată autodeterminarea internă; acestea sunt discutate în detaliu în capitolul 6, deşi nu este clar care ar fi consecinţele eşecului în garantarea unei asemenea participări, în termenii autodeterminării[135]. Jordan a declarat că „principiul autodeterminării este un proces continuu şi nu se încheie cu declararea independenţei”[136].

Guvernul britanic a declarai, destul de ambiguu, că „în cazul unui conflict între obligaţiile lui în conformitate cu articolul 1 al Convenţiei şi obligaţiile lui în conformitate cu Carta (în special, în conformitate cu articolele 1, 2 şi 73), vor prevala obligaţiile lui în conformitate cu Carta”[137]. Raportul britanic iniţial către Comitet, prezentat în 1978, conţinea un raport detaliat asupra manierei în care a fost promovată autodeterminarea sau autonomia în teritoriile dependente din Belize (acum independente), Bermude, Insulele Virgine Britanice, Insulele Cayman, Insulele Channel, Gibraltar, Insulele Gilbert (acum independente), Hong Kong (care urmează să fie transferat Chinei în 1997), Montserrat, Pitcairn, Sf. Elena şi Insulele Turks şi Caicos[138].

URSS şi RSS Bielorusă accentuează dreptul secesiunii ca fiind esenţial pentru autodeterminare în contextul sovietic, după cum dreptul de a se despărţi este „expresia legală a suveranităţii naţionale”[139]. Reprezentantul Uniunii Sovietice a afirmat că „este de neconceput ca o republică să dorească să se separe, din moment ce există o legătură solidă şi de nezdruncinat care uneşte toate popoarele şi naţiunile statului”[140].

S-au făcut cel puţin două încercări, prin petiţii individuale adresate Comitetului în baza Protocolului Opţional al Convenţiei, de a pune problema dacă grupurile de indieni din Canada se bucură de dreptul la autodeterminare[141]. Totuşi, în ambele cazuri, Comitetul a decis că, din moment ce numai „persoanele care pretind că sunt victime" ale violării drepturilor omului au dreptul să adreseze plângeri în conformitate cu Protocolul Opţional, problema unei pretinse violări a dreptului unui „popor" la autodeterminare în conformitate cu articolul 1 nu poate fi pusă prin procedura Protocolului Opţional[142].

Comitetul pentru drepturile omului a emis „comentarii generale" cu privire la câteva prevederi ale Convenţiei, care se ocupă atât de problemele importante, cât şi de rezolvările procedurale legate de obligaţiile de raportare ale statelor[143]. Comentariul său general asupra articolului 1 nu a fost publicat până în 1984 şi nu face nimic pentru a clarifica sensul conceptului „autodeterminării" sau sfera obligaţiilor statului în conformitate cu articolul 1[144].

Discuţiile în jurul adoptării comentariului general asupra articolului 1 scot în evidenţă dificultăţile legate de redactarea unui text care, într-adevăr, ar adăuga un anumit grad de înţelegere a esenţei, spre deosebire de cuvintele seci ale Convenţiei[145]. Preşedintele Comitetului a observat în mod corect că dreptul la autodeterminare este „unul dintre cele mai anevoioase de definit, din moment ce abuzându-se de acest drept se poate primejdui pacea şi securitatea internaţională"[146]. Unii membri ai Comitetului au sugerat că conceptul de autodeterminare nu a fost limitat la contextul colonial,[147] dar lipsa unui consens a făcut imposibilă definirea mai clară a acestui drept. Nici Convenţia Europeană[148], nici cea Americană[149] asupra drepturilor omului nu includ recunoaşterea specifică a dreptului la autodeterminare. Carta Africană asupra drepturilor omului şi popoarelor[150] se referă în articolul 19 la egalitatea popoarelor, incluzând afirmaţia că „nimic nu poate justifica dominarea unui popor de către un alt popor" şi articolul 20 stabileşte dreptul la autodeterminare:

1. Toate popoarele au dreptul la existenţă. Ele au dreptul inalienabil şi indiscutabil la autodeterminare. Ele îşi vor determina în mod liber statutul lor politic şi îşi vor urmări dezvoltarea economică şi socială în concordanţă cu politica pe care au ales-o în mod liber.

2. Popoarele coloniale sau dominate au dreptul să se elibereze din lanţurile dominaţiei prin recurgerea la orice mijloace recunoscute de comunitatea internaţională.

3. Toate popoarele au dreptul la asistenţă din partea statelor participante la prezenta Cartă, în lupta lor de eliberare împotriva dominaţiei străine, fie ea politică, economică sau culturală.

Există o permanentă diferenţă de opinii între avocaţii din toată lumea asupra problemei dacă există sau nu „un drept" la autodeterminare în dreptul internaţional uzual. Profesorii Brownlie şi Gros Espiell susţin că dreptul la autodeterminare este jus cogens, o normă peremptorie a dreptului internaţional[151], în timp ce profesorul Verzijil reprezintă cealaltă extremă, susţinând că autodeterminarea este „nedemnă de denumirea de normă a dreptului"[152].

Fără a dezbate dacă dreptul la autodeterminare este jus cogens, este greu de pus în discuţie statutul lui ca „drept" în dreptul internaţional. În timp ce rezoluţiile Adunării Generale nu promulgă legi, adoptarea unanimă a Rezoluţiilor 1514, 2625 şi a multor altora care subliniază „dreptul" de autodeterminare este semnificativă, după cum este şi faptul că mai mult de jumătate din statele lumii au acceptat în mod formal dreptul la autodeterminare prin aderarea lor la una sau la ambele Convenţii.

Guverne şi oameni de ştiinţă din toate regiunile şi de orice culoare politică acceptă dreptul popoarelor la autodeterminare[153]. Deoarece definiţia de „popoare" şi mijloacele prin care trebuie să ne asigurăm că dreptul la autodeterminare este respectat vor rămâne, cu siguranţă, controversate în contextul unor situaţii specifice[154], problema fundamentală este dacă dreptul internaţional la autodeterminare a fost recunoscut ca fiind aplicabil în afara contextului decolonizării.

În ciuda referinţelor din Rezoluţiile 1514 şi 2625 ale Adunării Generale şi din cele două Convenţii legate de dreptul la autodeterminare a „tuturor" popoarelor, în practică dreptul la autodeterminare a fost limitat la situaţii coloniale sau, altfel spus, la „popoarele" coloniale[155]. „Nici un stat nu a acceptat dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare. Desigur, nimeni nu mai pretinde că neagă autodeterminarea; dar care din aceste două atitudini stabileşte caracterul normativ al «autodeterminării» rămâne de discutat."[156]

De fapt, principiul unităţii naţionale a fost cel urmat pe plan aproape universal de către comunitatea internaţională – care, în definitiv, este compusă din state al căror interes este să se apere pe ele însele. Cu singura excepţie a Bangladeshului, a cărui independenţă s-a datorat mai mult armatei indiene decât preceptelor dreptului internaţional, începând cu 1945 comunitatea internaţională nu a acceptat nici o altă pretenţie secesionistă.

Acceptarea clar formulată în... [rezoluţiile pertinente ale Naţiunilor Unite] a principiilor unităţii naţionale şi integrităţii teritoriale a statului implică nerecunoaşterea dreptului de secesiune. Dreptul popoarelor la autodeterminare, după cum apare el în documentele Naţiunilor Unite, există numai pentru popoarele aflate sub dominaţie colonială sau străină, adică cele care nu sunt organizate sub forma legală a unui stat. Dreptul la separare dintr-un stat membru al Naţiunilor Unite nu există ca atare în instrumentele sau în practica urmate de Organizaţie, din moment ce a căuta să-l invoci în scopul de a scinda unitatea naţională sau integritatea teritorială a unui stat ar însemna o aplicare greşită a principiului autodeterminării, contrar ţelurilor Cartei Naţiunilor Unite[157].

Statele africane, care, după 1948, în contextul decolonizării, erau printre liderii promovării „dreptului" la autodeterminare, au adoptat o interpretare foarte îngustă a acestui drept în contextul postcolonial al independenţei. Din cauza eterogenităţii etnice extreme a majorităţii statelor africane şi deci a dificultăţilor în promovarea unui simţ al statalităţii în perioada care urmează imediat după obţinerea independenţei, s-a stabilit ca principiile integrităţii teritoriale şi unităţii naţionale să fie prioritare faţă de cele ale autodeterminării[158]. Chiar în contextul secesiunii minorităţii sau în cel al ajustării graniţelor,

ideea autodeterminării etnice sau crearea de naţiuni noi din cadrul statelor existente a fost respinsă în mod categoric [de către statele africane]... Întreaga sarcină a integrării naţionale şi a edificării naţiunii poate cere negarea dreptului la autodeterminare etnică în cele mai multe dintre teritorii după ieşirea lor din starea de dependenţă[159].

Africa poate fi mai onestă decât restul lumii în a admite faptul că autodeterminarea statului a înlocuit autodeterminarea teoretică a popoarelor care, luată ca o concluzie logică, poate duce, în unele cazuri, la secesiune[160]. Chiar promovarea regionalismului poate fi interzisă în ţările care îşi menţin cu greu „unitatea naţională"[161].

Sancţiune supremă în societatea tradiţională, secesiunea a devenit astăzi greşeala supremă de lez-unitate africană. De aceea este sancţionată foarte puternic, în numele unităţii africane, ea însăşi condiţionată de principiul statalităţii.

Principiul statalităţii este acela că statul trebuie să fie factorul dinamic şi în acelaşi timp şi limita transcendentă a exerciţiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.

În concluzie, am putea spune că în Africa, dacă individul se defineşte prin şi în societate, atunci dreptul popoarelor de a dispune de ele însele trebuie să se exercite în cadrul statuluil62.

În timp ce statele latino-americane au sprijinit eforturile de decolonizare, ele tind să privească problemele legate de autodeterminare ca fiind în mare măsură irelevante pentru emisfera vestică (cu excepţia principiului non-intervenţiei ca principiu esenţial al independenţei şi suveranităţii naţionale). „Din moment ce nu există minorităţi iredentiste în America Latină, este clar că autodeterminarea politică nu poate să fie o revendicare formulată de nici un grup de pe continent”[163].

Profesorul Gros Espiell crede că dreptul la autodeterminare este jus cogens, dar numai într-o formă foarte limitată:

Naţiunile Unite au stabilit că dreptul la autodeterminare este un drept al popoarelor aflate sub dominaţie colonială sau străină. Dreptul nu se aplică popoarelor deja organizate sub forma unui stat, care nu sunt sub dominaţie colonială sau străină din moment ce rezoluţia 1514 (XV) şi alte instrumente ale Naţiunilor Unite condamnă orice încercare care vizează scindarea parţială sau totală a unităţii naţionale sau a integrităţii teritoriale a unei ţări. Dacă, totuşi, sub masca unităţii naţionale, dominaţia colonială şi străină există în fapt, indiferent de formula legală folosită în încercarea de a o disimula, dreptul respectivului popor subjugat nu poate fi neglijat, fără a viola dreptul internaţional[164].

Aspectul intern al autodeterminării se referă la faptul că statele şi popoarele acestora au dreptul la independenţă de sub dominaţia străină. În felul acesta, statele existente care au fost invadate sau care sunt, în mod clar, controlate de puteri străine au dreptul la autodeterminare, adică au dreptul de a alunga pe invadatori şi de a restabili independenţa[165].

Totuşi, aceasta nu înseamnă că orice „popor” non-colonial sau minoritate din interiorul unui stat existent a obţinut deja dreptul la independenţă sau autodeterminare, în conformitate cu dreptul internaţional. Deşi câţiva autori au argumentat că o anumită formă de „drept la secesiune” ar trebui „recunoscută ca parte a dreptului la autodeterminare[166], practica statală constantă şi ponderea autorităţii duc la concluzia că un asemenea drept nu există încă[167]. Încercările de a susţine că o minoritate dată sau un alt grup este, de fapt, sub dominaţie străină sau colonială, nu au fost încununate de succes, cu excepţia cazului în care se referă la autodeterminarea internă a unui

stat recunoscut a fi sub control sau ocupaţie străină.

În felul acesta, în timp ce autodeterminarea ar putea deveni „o lozincă pe care o spun toţi pentru a se identifica cu cei virtuoşi”[168], practica statală şi cea a Naţiunilor Unite, începând din 1960, oferă dovada că şi comunitatea internaţională recunoaşte numai un drept foarte limitat de 1) autodeterminare externă, definit ca dreptul la libertate obţinut de la o putere colonială anterioară, şi 2) autodeterminarea internă, definită ca independenţa populaţiei unui întreg stat faţă de influenţa sau intervenţia străină.

În ciuda acestei definiţii contemporane limitate a „dreptului” la autodeterminare – definiţie creată în primul rând de state[169] – „principiul” autodeterminării va continua să fie o forţă politică majoră atât pe plan internaţional, cât şi intern. Într-adevăr, conceptele care promovează drepturile omului, drepturile minorităţilor şi drepturile indigenilor pot contribui în mod direct la întărirea principiului autodeterminării, la fel cum legea promovată de stat caută să minimalizeze impactul său postcolonial.

Capitolul 4: DREPTURILE MINORITĂŢILOR

Toate societăţile, în afară de cele mai mici şi aflate în perfectă coeziune, includ grupuri inferioare numeric care pot fi distinse – şi care se pot distinge – din majoritate. După cum se menţionează mai jos, juriştii de drept internaţional nu au acceptat nici una din definiţiile propuse pentru „minoritate" dar, având în vedere scopul pe care ni-l propunem în acest capitol, o definiţie de bun-simţ, drept un grup numeric mai redus şi non-dominant, care se distinge prin atribute comune de etnicitate, rasă, religie sau limbă, este suficientă[170].

Protecţia internaţională a minorităţilor apare în Tratatul din Westphalia din 1648, prin care părţile au căzut de acord să respecte drepturile anumitor minorităţi religioase (nu ale tuturor) aflate sub jurisdicţia lor. Totuşi, dată fiind existenţa istorică a autorităţii religioase şi seculare anterioară acestei perioade, asemenea acorduri ar putea fi cu uşurinţă considerate ca o recunoaştere a puterii anumitor grupuri politice şi nu a drepturilor religioase per se[171]. Religia a constituit, cu siguranţă, cel mai semnificativ mod de distingere al majorităţii grupurilor, cel puţin până în secolul al XVIII-lea, şi cele mai multe dintre reglementările timpurii privitoare la protecţia minorităţilor s-au referit la ceea ce astăzi s-ar putea numi mai degrabă libertate religioasă decât drepturile grupului.

Un sistem distinctiv de asigurare a unui anumit grad de autonomie culturală şi religioasă a fost sistemul millet promovat de Imperiul Otoman. Millet urma de obicei direcţii religioase, fiecare comunitate religioasă (cele mai importante fiind cele ortodoxe, armene şi iudaice) având autoritatea de a reglementa anumite probleme, cum ar fi starea civilă, moştenirile şi alte relaţii intracomunitare; fiecare millet era, de asemenea, responsabil de strângerea taxelor datorate guvernului otoman central.

Deşi unii millet au dobândit caracteristici geografice sau politice mai mari în perioada otomană mai târzie[172], sistemul a fost descris ca fiind în mod esenţial „o soluţie inventată de un guvern care nu cunoştea semnificaţia conceptului de naţionalitate şi, prin urmare, era nefamiliarizat cu conceptul de majoritate-minoritate[173]. Dezvoltarea de comunităţi autonome, bazate pe religie, a fost de asemenea compatibilă cu prescripţiile de toleranţă pentru alte religii din Coran

şi mari comunităţi non-musulmane au continuat să înflorească în întreg Imperiul Otoman[174].

Congresul de la Viena, care a dezmembrat Imperiul lui Napoleon în 1815, a luat de asemenea în consideraţie, într-o oarecare măsură, drepturile minorităţilor naţionale. Cu excepţia separării Belgiei de Ţările de Jos, graniţele impuse prin Congres au durat treizeci de ani fără vreo modificare esenţială. Confederaţia Germană s-a bazat pe etnicitate şi limbă, iar drepturile a ceea ce a fost considerată minoritate etnică polonă în Rusia au fost garantate prin crearea „Regatului Poloniei", deşi acesta a durat numai până în 1830-1831, când Rusia a înăbuşit o revoltă poloneză. Tratatul de la Berlin din 1876 a inclus măsura de protecţie a „libertăţilor şi drepturilor tradiţionale" de care s-a bucurat comunitatea religioasă a Muntelui Athos din Grecia.

Constituţia Bulgariei din 1878 a conţinut de asemenea garanţii pentru minorităţile greacă şi turcă, dar încercările cele mai conştiente şi complete de a proteja minorităţile etnice sau de alt tip prin mijloace legale internaţionale au fost aşa-numitele tratate asupra minorităţilor adoptate la sfârşitul Primului Război Mondial şi ulterior revăzute de Liga Naţiunilor[175]. „Minorităţile naţionale care au fost incluse, controlate sau reprimate de o autoritate imperială au avut o ocazie fără precedent (şi mulţi au crezut, irepetabilă) pentru ceea ce se numeşte acum 'autodeterminare' "[176], deşi trebuie să recunoaştem că excepţiile atât de mult lăudatei „autodeterminări" din „cele paisprezece puncte" ale lui Woodrow Wilson sunt suficient de numeroase pentru a crea dubii asupra acceptării „statului-naţiune" ca un principiu imuabil (sau chiar neapărat dorit) al relaţiilor internaţionale[177].

Aceste tratate se împart în trei categorii, deşi măsurile de protecţie esenţiale incluse erau în mod relativ similare[178]. Primul grup de tratate le-a inclus pe cele impuse statelor învinse: Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia. Cel de-al doilea a inclus fie state nou create în urma dezmembrării Imperiului Otoman, fie state ale căror graniţe au fost modificate în special pentru a răspunde cerinţei pe care preşedintele Wilson a denumit-o autodeterminare; în acest grup au fost Cehoslovacia, Grecia, Polonia, România şi Iugoslavia, în fine, prevederi speciale în legătură cu minorităţile au fost incluse în regimurile stabilite în Aland, Danzig, teritoriul Memel şi Silezia Superioară.

Printre măsurile de protecţie comune incluse în primele două categorii de tratate erau dreptul la egalitatea tratamentului şi nediscriminarea;

dreptul la cetăţenie, deşi un membru al grupului minoritar ar putea opta pentru păstrarea altei cetăţenii dacă dorea; dreptul de a-şi folosi propria limbă; dreptul minorităţilor de a-şi stabili şi controla propriile instituţii caritabile, religioase şi sociale; obligaţia statului de a oferi un suport financiar „echitabil" şcolilor minorităţilor (în care instrucţia la nivelul primar trebuie să fie făcută în limba minorităţii) şi altor instituţii şi recunoaşterea supremaţiei legilor care protejează drepturile minorităţilor faţă de alte legiferări[179]. Un anume grad de autonomie teritorială a fost acordat Insulelor Aland[180], Ruteniei în Cehoslovacia[181], aromânilor din Pind în Grecia[182], şi saşilor şi secuilor transilvăneni din România[183].

S-au scris multe critici la adresa tratatelor asupra minorităţilor şi nu este nevoie să le repetăm şi nu există nici o îndoială cu privire la eşecul lor final[184]. Cu toate acestea, rezultatul Tratatului de la Versailles a fost o hartă a Europei care a fost mult mai aproape de ţelul teoretic al unei colecţii de „state-naţiuni" adevărate, decât cea a Europei de dinainte de război. În timp ce, în 1914, aproximativ jumătate din populaţia Europei era constituită din „minorităţi", în 1919 numai o pătrime erau minorităţi. Albania, Bulgaria, Estonia, Ungaria, Lituania, Letonia, Polonia şi România aveau majorităţi etnice, în timp ce statele mai artificiale ale Cehoslovaciei şi Iugoslaviei aveau grupuri etnice[185] dominante, dacă nu majoritare.

Garanţiile minorităţilor, inserate în diverse tratate elaborate după 1919, nu au fost introduse pentru a repara ravagiile provocate de imperii (în ciuda unor atrocităţi ca, de ex., genocidul împotriva armenilor în 1915-1916), ci mai degrabă pentru a linişti şi proteja acele minorităţi „naţionale" ale căror revendicări de autodeterminare nu au fost recunoscute de Marile Puteri victorioase.

În practică, ameninţarea împotriva minorităţilor religioase nu venea din partea otomanilor, al căror sistem millet a oferit întotdeauna o măsură minimă acceptabilă de protecţie a comunităţilor creştine, ci din partea noilor state în formare, care nu aveau încredere în nici o minoritate din interiorul teritoriului lor. Clauzele de tolerare, acceptate cu greu de noile state ale Serbiei, Greciei, României, Bulgariei şi Albaniei, ca preţ al recunoaşterii lor diplomatice, au fost inserate pentru a proteja minorităţile nu împotriva autorităţii şovăielnice a imperiului, ci împotriva puterii brute a naţionalismului[186].

Mecanismele de supervizare stabilite de Liga Naţiunilor erau incomode şi au început prin trimiterea unei petiţii la secretariatul Ligii[187] de către un grup minoritar. Petiţia a fost înmânată guvernului

însărcinat cu studierea sa şi a fost apoi studiată de către „Comitetul celor trei”, care era format din preşedintele Consiliului Ligii şi doi alţi membri ai Consiliului. Nici Comitetul, nici Consiliul nu aveau puteri de execuţie şi reiese de aici că exista o preferinţă pentru guverne – deşi aceste slăbiciuni nu erau mai mari decât acelea din cauza cărora suferă multe mecanisme contemporane scăpate din vedere.

În ciuda eşecurilor sistemului Ligii, principiul supervizării internaţionale asupra obligaţiilor impuse prin tratat cu privire la drepturile minorităţilor a fost semnificativ. În timp ce una dintre cele mai răspândite critici ale tratatelor asupra minorităţilor a fost aceea că acestea se aplicau numai statelor slabe sau învinse, remediul adecvat ar fi trebuit să fie mai degrabă extinderea sistemului de măsuri de protecţie al minorităţilor decât abandonarea lui. Tratatele cu privire la minorităţi au fost incapabile să-i protejeze pe evrei şi pe alţii de holocaust; totuşi, viaţa Ligii Naţiunilor şi a ordinii internaţionale pe care ea a încercat să o menţină a fost atât de scurtă, încât nu este corect să tragem concluzii din acest precedent al Ligii asupra eficacităţii remediilor internaţionale pentru protecţia minorităţilor.

Soarta sistemului Ligii legat de problema minorităţilor a fost în mare măsură determinată de contextul politic internaţional. Problema minorităţilor nu era una tehnică, care putea fi manevrată prin rutina unei agenţii izolate de vicisitudinile conflictelor politice; era o problemă politică de mare importanţă şi putea fi soluţionată numai conjugată cu celelalte probleme politice. Când Liga a eşuat în cooperarea cu factorii dezintegratori ai ordinii mondiale, colapsul sistemului minorităţilor era inevitabil; era o parte integrantă a Ligii şi destinul lui nu putea fi despărţit de cel al Ligii[188].

Trebuie să subliniem trei aspecte ale tratatelor Ligii Naţiunilor. În primul rând, măsurile de protecţie a minorităţilor formulate în Ligă au fost impuse numai câtorva state selectate; nu s-a făcut nici o sugestie legată de obligativitatea Marilor Puteri de a respecta aceste măsuri. În al doilea rând, tratatele garantau ceea ce, în acea vreme, au fost considerate ca drepturi tradiţionale ale minorităţilor în ceea ce priveşte activităţile religioase, de limbă şi culturale. Ele nu implicau o mai largă autonomie economică şi politică, cu excepţia unor cazuri speciale: Danzig, Memel şi Silezia Superioară[189]. În al treilea rând, presupusa „autodeterminare” a anumitor naţionalităţi a rezultat, de fapt, din dictatele Marilor Puteri; minorităţilor implicate li s-a acordat un lobby la Paris, dar nu posibilitatea să voteze acasă.

Chiar dacă tratatele asupra minorităţilor ar fi avut succes deplin, ele nu ar fi eliminat „problema minorităţilor”. În Europa de Est, de

exemplu, minorităţile au continuat să reprezinte de la 15% la mai mult de 50% (în Cehoslovacia şi Iugoslavia) din noile state. Ambii factori, adică „Primul Război Mondial şi Tratatul de la Versailles, au transformat Europa de Est dintr-o zonă dominată de un anumit număr de mari imperii într-o zonă asupra căreia se certau un număr mare de imperii”[190].

Disputele iredentiste au izbucnit aproape imediat şi au continuat în întreaga perioadă interbelică. Harta Europei după tratatul de la Versailles nu mai conţinea mari imperii de divizat, iar minorităţile în statele făţiş „naţionaliste” erau, probabil, chiar mai puţin binevenite decât fuseseră în cadrul imperiilor.

În statele-naţiuni ale perioadei interbelice o minoritate părea sortită, exceptând războiul şi modificarea frontierelor, să rămână veşnic o minoritate, nu doar în sensul statistic neutru, ci de asemenea în sensul de privare politică, dacă nu şi civilă. În consecinţă, ea tindea să caute ajutor la „ţara-mamă” etnică şi culturală împotriva presiunilor unui stat „gazdă” şi astfel disputa a devenit internaţională... Guvernul „gazdă”, la rândul lui, a fost obligat să cultive cultura naţională specifică a statului-naţiune pe întreg teritoriul; în caz contrar, putem considera că obţinerea independenţei naţionale ar fi fost inutilă[191].

Conceptele de drepturi ale minorităţilor şi de naţionalism s-au dezvoltat la început în spaţiul Europei, în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului XX. Imperiile coloniale deveniseră notorii în ceea ce priveşte ignorarea factorilor etnici, lingvistici sau alţii de factură „naţională”, lăsând rezolvarea acestor probleme complexe în seama statelor independente apărute după decolonizare[192]. Deşi naţiunile sau grupurile etnice africane şi asiatice au fost adesea instigate unele împotriva altora de către puterile coloniale, se pare că nu a existat nici o preocupare pentru protecţia „minorităţilor” – cu excepţia consolidării şi protecţiei privilegiilor coloniştilor albi.

Orientarea individualistă a ţărilor anglofone ca Australia, Canada şi Statele Unite au condus la acordarea unei slabe preocupări în ce priveşte drepturile grupurilor minoritare şi „creuzetul” american era preocupat numai (şi destul de rar) de egalitatea indivizilor şi ne-discriminare. În emisfera vestică, grupurile indigene nu au fost recunoscute de populaţiile colonizatoare[193].

Câteva exemple de dispoziţii legale ne-europene în problema minorităţilor pot fi regăsite în constituţia Libanului din 1926, care cerea reprezentare legislativă proporţională pentru şapte grupuri religioase, inclusiv pentru unul care purta titulatura de „minoritate”;

într-un fel, acest lucru ar putea fi considerat ca o extensie naturală a sistemului otoman millet. Diferenţele lingvistice şi religioase din Elveţia nu au condus la „autodeterminare naţională” pentru fiecare comunitate, ci la un sistem federal complex care a devenit, mai mult sau mai puţin centralizat prin noua constituţie adoptată în 1874[194].

În felul acesta, este greu să concluzionăm că „drepturile minorităţilor” erau relevante pentru lumea din afara Europei, înainte de accentul nou pus pe „drepturile omului”, care au devenit unul dintre principiile fondatoare ale Naţiunilor Unite. Nici conceptul de protecţie a culturii şi tradiţiilor minorităţilor numerice, nici cel de acordare a statalităţii „naţiunilor” etnice sau lingvistice, nu sunt evidente în afara cadrului geografic al imperiilor europene (inclusiv cel otoman), iar noua organizaţie a Naţiunilor Unite a întâmpinat puţine dificultăţi în ignorarea, în mod esenţial, a preocupării legate de problema minorităţilor, care a fost marca predecesorului său.

Carta Naţiunilor Unite nu conţine nici o dispoziţie specifică referitoare la problema drepturilor minorităţilor. Existenţa minorităţilor de limbă germană au oferit o scuză pentru agresiunea lui Hitler şi s-au auzit puţine lucruri despre drepturile „minorităţilor naţionale” de la aliaţii victorioşi după cel de-al Doilea Război Mondial. Accentul a fost pus, mai degrabă, pe drepturile omului (individuale) şi pe dreptul colectiv al tuturor „popoarelor” la autodeterminare[195].

În loc de a adopta demersul Ligii Naţiunilor în încercarea de a rezolva problemele teritorial-politice ridicate de existenţa grupurilor minoritare din interiorul unui stat (în special cele care aveau legături etnice şi lingvistice cu statele învecinate) prin ajustări ale graniţelor care ar fi putut reflecta cu mai multă acurateţe un adevărat stat-naţiune, cei care au redactat Carta Naţiunilor Unite au presupus: 1) că minorităţile europene şi altele ar fi satisfăcute dacă drepturile lor individuale, în special cele de egalitate şi nediscriminare, ar fi respectate şi 2) că referirea la principiul autodeterminării ar părea adecvată pentru rezolvarea problemei colonialismului. În ciuda consecinţelor dezastruoase pentru victimele individuale (de exemplu, „schimbul” de populaţie greacă-turcă din 1920-22), migraţia a devenit soluţia preferată pentru minorităţile europene de după război; popoarele au fost cele care s-au mutat (în special germanii) şi nu graniţele[196].

Au existat excepţii de circumstanţă, când interesele minorităţilor au fost protejate într-o manieră similară celei adoptate în perioada de după Primul Război Mondial, deşi acestea nu s-au bucurat de supervizarea internaţională oferită de Liga Naţiunilor. Minoritatea de

limbă germană din Tirolul de Sud, de exemplu, a fost subiectul unui acord încheiat în 1946 între Italia şi Austria[197]. Tratatul statului austriac, care a restabilit graniţele Austriei la cele de dinainte de 1938, conţine dispoziţii speciale pentru protejarea minorităţilor slovenă şi croată, incluzând garanţii de nediscriminare şi drepturi lingvistice şi educaţionale[198].

După război, a existat cel puţin un alt exemplu important al recunoaşterii vulnerabilităţii grupurilor minoritare în faţa represiunii majorităţii. Contemporane cu primele zile ale Naţiunilor Unite şi mai sensibile la violările drepturilor minorităţilor, care au avut loc în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au fost activităţile Tribunalului Militar Internaţional de la Nuremberg şi redactarea ulterioară a Convenţiei Internaţionale asupra prevenirii şi pedepsirii genocidului[199]. Convenţia asupra genocidului este îndreptată în special împotriva distrugerii grupurilor naţionale, rasiale, etnice şi religioase per se, fiind opusă violării drepturilor indivizilor. Totuşi, propunerea de a include grupurile politice în jurisdicţia Convenţiei asupra genocidului a fost respinsă pe temeiul, inter alia, că asemenea grupuri nu au caracteristici permanente şi ar fi deci dificil de definit; scopul convenţiei este, prin urmare, limitat la acele grupuri definite în mod tradiţional minoritare, care au constituit surse de preocupare în ultima parte a secolului al XIX-lea şi conform cu Liga Naţiunilor[200].

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite în 1948 nu menţionează în mod special drepturile minorităţilor[201], dar Naţiunile Unite au fost implicate efectiv în problemele minorităţilor în cursul anilor 1950. Propunerea, în cele din urmă neimplementată, a unui Teritoriu Liber al Triestului[202], precum şi crearea (aprobată de Naţiunile Unite) regiunii autonome Eritrea unite pe principii federale cu Etiopia[203], au pus în discuţie situaţia minorităţilor, deşi fiecare dintre ele au preconizat un grad mai mare de autonomie politică care, în mod tradiţional, ar fi rezervată unui grup minoritar. Comisia Naţiunilor Unite asupra Drepturilor Omului a stabilit curând o subcomisie asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor, deşi (cu excepţia celor notate mai jos) încercările făcute de subcomisie de a pune în discuţie problemele minorităţilor au fost în totalitate respinse de Comisie[204].

În 1960, Organizaţia educaţională, ştiinţifică şi culturală a Naţiunilor Unite (UNESCO) a adoptat convenţia împotriva discriminării în educaţie care, în general, a recunoscut dreptul membrilor minorităţilor naţionale să-şi continue propriile activităţi educaţionale, incluzând menţinerea de şcoli şi folosirea sau predarea în propria limbă[205]. Totuşi, acest din urmă drept depindea de „politica

educaţională a fiecărui stat" şi dreptul general la educaţia minorităţii nu era de a-i împiedica pe membrii grupului minoritar „să înţeleagă cultura şi limba comunităţii ca întreg şi să ia parte la activităţile ei, sau... să prejudicieze suveranitatea naţională"[206].

Redactarea acordurilor internaţionale obligatorii care aveau să implementeze Declaraţia Universală a început curând după adoptarea Declaraţiei şi articolul 27 al Convenţiei asupra drepturilor civile şi politice[207] se referă în mod special la problema drepurilor minorităţilor. Acesta prevede:

În acele state în care există minorităţi etnice, religioase sau culturale, persoanelor care aparţin unor asemenea minorităţi nu trebuie să li se refuze dreptul, comun cu al celorlalţi membri ai grupului lor, de a se bucura de propria cultură, de a profesa şi de a practica propria religie sau de a-şi folosi propria limbă.

Convenţia se referă doar la drepturile minimale, deşi tradiţionale, ale minorităţilor, adică drepturi culturale, religioase şi lingvistice[208].

În plus, drepturile sunt acordate mai degrabă „persoanelor aparţinând acestor minorităţi" decât grupurilor minoritare ca atare. Deşi această ultimă distincţie pare a nu fi importantă în practică, ea indică orientarea individualistă a Convenţiei asupra drepturilor civile şi politice, precum şi abţinerea în recunoaşterea drepturilor grupului, care trebuie totuşi să fie definite în mod satisfăcător[209].

Subcomisia Naţiunilor Unite de prevenire a discriminării şi protecţiei minorităţilor a reuşit să se ocupe în mod serios de problema minorităţilor abia la mijlocul anilor 1970. Raportorul ei special, Francesco Capotorti, a finalizat în 1978 ceea ce a constituit studiul principal asupra discriminării împotriva minorităţilor[210]. Ulterior, subcomisia a sugerat pregătirea unei Declaraţii asupra drepturilor minorităţilor şi, în 1979, Iugoslavia a supus Comisiei un proiect de declaraţie[211]. Un proiect iugoslav revizuit a fost înaintat în 1981[212] şi din 1979 subcomisia a luat în discuţie proiectul de declaraţie într-un grup de lucru permanent, care se întâlneşte în timpul sesiunilor anuale ale Comisiei.

Grupul de lucru al Comisiei s-a fondat inter alia, în lipsa unui consens asupra definiţiei „minorităţii" şi în 1984 ea a cerut subcomisiei să pregătească o astfel de definiţie[213]. După ce a trecut în revistă diferite precedente naţionale şi internaţionale, Jules Deschenes, membru al subcomisiei, a supus subcomisiei următoarea definiţie:

Un grup de cetăţeni ai unui stat, constituind o minoritate numerică şi aflat într-o poziţie non-dominantă în acel stat, înzestrat cu caracteristici etnice, religioase sau lingvistice care diferă de cele ale majorităţii populaţiei, având un simţ al solidarităţii reciproc, motivat, chiar dacă implicit, de o dorinţă colectivă de a supravieţui şi al cărui ţel este realizarea egalităţii cu majoritatea în fapt şi în drept[214].

Această definiţie a provocat dezbateri aprinse în cadrul subcomisiei şi propunerea lui Deschenes a fost înaintată Comisiei fără a fi fost aprobată de subcomisie[215]. Poate ca o recunoaştere a seriozităţii acestei dezbateri (chiar dacă neconcludente) în cadrul subcomisiei (ori datorită lipsei de progres în anii precedenţi), în 1986 Grupul de lucru al Comisiei a decis să amâne luarea în considerare a problemelor legate de definiţie şi să treacă la elaborarea unor articole esenţiale în proiectul de declaraţie[216].

Până acum, Grupul de lucru a aprobat un Preambul format din 10 paragrafe şi trei articole din declaraţie[217].

Reglementările adoptate în sesiunea din 1988 a Grupului de lucru sunt următoarele (reglementările asupra cărora nu s-a ajuns la un consens sunt puse între paranteze):

Articolul 1

[Persoanele aparţinând] minorităţilor [naţionale sau] etnice, lingvistice şi religioase (denumite în continuare minorităţi) au dreptul de a respecta şi de a-şi promova identitatea etnică, culturală, lingvistică şi religioasă fără nici o discriminare.

[Persoanele aparţinând] minorităţilor au dreptul la viaţă, libertate şi securitatea persoanei şi la toate celelalte libertăţi şi drepturi ale omului fără discriminare.

Articolul 2

În conformitate cu Carta Naţiunilor Unite şi cu alte instrumente internaţionale relevante, [persoanele aparţinând] minorităţilor au dreptul de a fi protejate împotriva oricărei activităţi, inclusiv propaganda [îndreptată împotriva minorităţilor] care:

– le poate ameninţa existenţa [sau identitatea];

– [interferează cu libertatea lor de expresie sau asociere] [sau cu dezvoltarea propriilor lor caracteristici]; sau

– le împiedică în alt mod de a se bucura şi de a-şi exercita libertăţile fundamentale şi drepturile omului universal recunoscute.

În conformitate cu procesele lor constituţionale [şi în conformitate cu tratatele internaţionale relevante la care sunt părţi], toate statele se vor angaja să adopte măsurile legislative sau alte măsuri cuvenite pentru a preveni şi a combate asemenea activităţi, ţinând cont de principiile incluse în această Declaraţie şi în Declaraţia Universală a Drepturilor omului.

Articolul 3

1. [Persoanele care aparţin] minorităţilor au dreptul, individual sau în comun cu alţi membri ai grupului, să se bucure de cultura lor, să profeseze şi să practice propria lor religie sau să-şi folosească propria lor limbă, liber şi fără amestec nejustificat sau orice formă de discriminare.

Toate statele [care nu au făcut încă acest lucru] vor [lua măsuri pentru a crea condiţii favorabile pentru a permite (persoanelor care aparţin) minorităţilor ca în mod liber] [să facă posibil ca (persoanele care aparţin) minorităţilor să poată liber] să-şi dezvolte [educaţia], cultura, limba, religia, tradiţiile şi obiceiurile şi să participe pe baze egale la viaţa culturală, religioasă, socială, economică şi politică în ţara unde locuiesc.

În aceleaşi scopuri, persoanele care aparţin minorităţilor se vor bucura, fără nici o discriminare, de dreptul de a stabili şi menţine contacte cu alţi membri ai grupului lor [şi cu alte minorităţi], în special prin exercitarea dreptului de libertate de asociere, dreptul la libertatea de mişcare şi rezidenţă în interiorul graniţelor fiecărui stat şi dreptul de a părăsi orice ţară, inclusiv propria ţară şi de a se întoarce în ţările lor. [Acest drept va fi exercitat în conformitate cu legislaţia naţională şi cu instrumentele internaţionale relevante privitoare la drepturile omului].

Preambulul recunoaşte că protejarea drepturilor minorităţilor va „contribui la stabilitatea politică şi socială a statelor în care trăiesc” şi în plus „contribuie la întărirea prieteniei şi cooperăm între popoare şi state”.

Printre problemele nerezolvate care stau în faţa Grupului de lucru al Comisiei, alături de problema din paranteză – dacă drepturile grupurilor minoritare ar trebui recunoscute per se sau ca drepturi ale membrilor săi – sunt pe de o parte cerinţa unei alte definiţii a

„minorităţii” şi pe de altă parte extinderea (dacă există) a obligaţiilor majore ale statului în promovarea culturii minorităţilor. Există puţin interes în ce priveşte extinderea sferei declaraţiei – acela de a se ocupa de drepturile politice sau economice ale minorităţilor, ca de exemplu dreptul de a participa la guvernare şi dezvoltare.

Din păcate, nici rapoartele ţărilor înaintate Comitetului pentru drepturile omului conform articolului 40 al Convenţiei asupra drepturilor civile şi politice, nici discutarea acestor rapoarte de către Comitet şi nici luarea în considerare a petiţiilor individuale, înaintate, conform Protocolului opţional, către Convenţie, nu sunt de mare ajutor în definirea conţinutului curent al drepturilor minorităţilor conform articolului 27 din Convenţie. Până acum, Comitetul a fost incapabil să ajungă la un acord asupra formulării unui „comentariu general” cu privire la articolul 27, subliniind din nou sensibilitatea subiectului[218].

Anumite ţări admit existenţa diverselor minorităţi şi toate proclamă faptul că minorităţile au drepturi egale cu membrii populaţiei majoritare. În multe cazuri, se face referinţă la activităţile promoţionale specifice în domeniul limbii şi culturii minorităţii[219]. Anumite state nu consideră că populaţiile indigene intră în categoria minorităţilor „etnice”[220], în timp ce altele discută în detaliu situaţia grupurilor indigene[221]. Iraqul stipulează că tribunalele religioase au autoritate asupra statutului personal al asirienilor, evreilor, armenilor şi caldeenilor[222], în vreme ce Iranul (în 1977) a prevăzut reprezentarea în parlament a patru minorităţi principale[223].

Singurul caz ivit sub incidenţa articolului 27 al Convenţiei, luat până acum în considerare de către Comitetul pentru drepturile omului, conform Protocolului opţional, susţine că reglementările Actului privind indienii din Canada au violat măsurile de protecţie din articolul 27, în măsura în care au interferat cu drepturile culturale ale reclamantei, căreia i s-a refuzat dreptul de rezidenţă într-o rezervaţie indiană ca urmare a căsătoriei cu un non-indian[224]. Fără îndoială, Comitetul a admis că „persoanele care sunt născute şi crescute într-o rezervaţie indiană, care au păstrat legăturile cu comunitatea lor şi doresc să menţină aceste legături, în mod normal trebuie consideraţi ca aparţinând acelei minorităţi în conformitate cu Convenţia”[225].

Convenţia internaţională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială a intrat în vigoare în 1969 şi a fost ratificată de peste 100 de state[226]. Conform articolului 9, statele sunt obligate să prezinte Comitetului pentru eliminarea discriminării rasiale (CERD) rapoarte periodice privitoare la implementarea convenţiei şi unele din

aceste rapoarte discută destul de detaliat problemele legate de minorităţi.

În articolul 1 al Convenţiei, „discriminare rasială” înseamnă orice distincţie „bazată pe rasă, culoare, descendenţă sau origine naţională sau etnică” care încalcă exercitarea drepturilor omului (accentul pus pe drepturile omului). Articolul 2 al Convenţiei cere, inter alia, ca părţile să ia, în circumstanţe adecvate, „măsuri concrete şi speciale pentru a asigura protecţia şi dezvoltarea adecvată a anumitor grupuri rasiale sau a indivizilor care fac parte din acestea, în scopul de a le oferi garanţia faptului că se pot bucura în mod deplin şi egal de drepturile omului şi de libertăţile fundamentale”.

Rapoartele multor state către CERD se ocupă de probleme cum ar fi: măsurile legale sau alte măsuri de promovare a egalităţii şi non-discriminării sau interzicerea propagandei rasiale; multe rapoarte iau în considerare popoarele indigene în contextul convenţiei[227]. Cu toate acestea, mulţi consideră protecţia sau promovarea drepturilor minorităţilor aşa cum sunt discutate în această carte, adică în contextul drepturilor culturale, lingvistice sau al altor drepturi care trec dincolo de simpla non-discriminare[228].

Dintre ţările Europei, de exemplu, câteva au prezentat rapoarte asupra măsurilor speciale adoptate privitoare la populaţia de ţigani sau romi. Multe par să aibă ca scop final integrarea ţiganilor în societatea naţională, cu grade variate de respect pentru limba şi cultura ţiganilor.

În Cehoslovacia, restricţiile legale asupra nomazilor „nu sunt folosite în practică”, dar în acelaşi timp „realizarea este că cetăţenii ţigani s-au stabilit permanent”[229]. O politică similară de integrare există în Ungaria, unde până spre sfârşitul anilor ’70 politica „s-a bazat în principal pe efortul făcut ca ţiganii să beneficieze de aceleaşi drepturi şi să se conformeze aceloraşi îndatoriri ca restul cetăţenilor”[230]. Italia, de asemenea, pune accent pe integrare şi educaţia prin „Operi Nomadi”, care, inter alia, permite copiilor ţigani să aleagă între integrarea completă într-o clasă (de şcoală) obişnuită, să frecventeze cursurile unei şcoli obişnuite cu asistenţă specială sau să frecventeze cursuri speciale[231].

Ţiganii sinti şi rromi sunt puşi pe acelaşi plan cu alţi cetăţeni ai Republicii Federale Germania pentru plata asigurărilor sociale, dar s-a propus înfiinţarea unui centru special cultural şi de documentare, „ca o contribuţie la păstrarea identităţii lor culturale”[232]. În Finlanda s-a renunţat la reglementările speciale privitoare la asistenţa socială

pentru populaţia de ţigani (romi) în 1984, dar există o comisie permanentă pentru probleme sociale şi sănătate[233]. Un raport finlandez din 1982 asupra politicii culturale a recomandat „să fie intensificate măsurile publice şi fondurile pentru protejarea şi dezvoltarea culturii ţiganilor” şi prima grijă este promovarea limbii romilor[234].

Spania a adoptat măsuri pentru promovarea înlesnirilor educaţionale pentru ţigani şi planuri pentru adoptarea unui organ administrativ pentru comunităţile de ţigani şi un „Plan naţional pentru progresul ţiganilor”[235]. „Principiul social care stă la baza unei asemenea acţiuni trebuie să fie independenţa şi integrarea socială, aşa încât membrii comunităţii ţiganilor să poată continua să fie ţigani şi totuşi, în acelaşi timp, să devină cetăţeni cu drepturi depline ai naţiunii şi ai societăţii spaniole.”[236]

Alte ţări au făcut rapoarte asupra eforturilor lor de integrare ca şi de respectare a grupurilor şi culturilor minoritare. Australia, de exemplu, are un Departament guvernamental pentru imigraţie şi probleme etnice, care oferă servicii educaţionale pentru adulţii care au imigrat recent; sistemul educaţional a dezvoltat programe de învăţământ multiculturale şi promovează diversitatea culturală[237]. Rwanda arată că a adoptat măsuri speciale în educaţie şi locuinţă pentru a ajuta minoritatea batwa „înapoiată” în scopul de a o integra mai deplin în comunitatea naţională[238].

Politica oficială a Canadei este „multiculturalismul în cadru bilingv”[239], în 1985 s-a ţinut o Conferinţă Federală – Provincială – Teritorială şi multe provincii canadiene au adoptat măsuri speciale de referire la multiculturalism în şcoli şi au înfiinţat organisme guvernamentale care să se ocupe în mod specific cu probleme de multiculturalism[240].

Este binecunoscută reafirmarea drepturilor Quebecului vorbitor de limbă franceză în anii ’70 şi ’80 şi în mai 1987. Quebecul a semnat constituţia canadiană din 1982, în conformitate cu „acordul Meech Lake” care include amendarea constituţiei din 1982 de a recunoaşte inter alia că „Quebecul constituie în cadrul Canadei o societate distinctă”[241]. Acordul recunoaşte de asemenea că „existenţa canadienilor vorbitori de limbă franceză şi... a canadienilor vorbitori de limbă engleză... constituie o caracteristică fundamentală a Canadei”; oferă provinciilor un mai mare control asupra imigrării; şi cere ca cel puţin trei din cei nouă judecători ai Curţii Supreme de Justiţie să fie numiţi de baroul de stat (nu de judecătorie)[242].

Politica din Mauritius este asemănătoare politicii oficiale canadiene şi descrie filosofia ei naţională ca „mauritanism pluricultural". Aceasta include păstrarea tuturor trăsăturilor culturale pozitive specifice tuturor secţiunilor culturale ale populaţiei „dar nu există reglementări legale specifice pentru a sprijini sau proteja grupurile minoritare"[243]. Majoritatea grupurilor religioase (trei din cele mai mari suntromano-catolic, hindus şi musulman) sunt subvenţionate de stat.

Raportul din 1955 al Chinei către CERD discută în detaliu reglementările chineze pentru „naţionalităţile ei minoritare" care reprezintă 6,7% din populaţia Chinei, dar locuiesc în peste 50% din suprafaţa totală a ţării[244]. Mongolia a identificat peste 20 de naţionalităţi minoritare în interiorul graniţelor ei; una dintre naţionalităţi, cea cazacă, are rezidenţa într-o regiune administrativă în care limba minorităţii este folosită în educaţie, presă şi afaceri[245].

În afară de cele două grupuri etnice majore de cehi şi slovaci, Cehoslovacia a recunoscut drepturi speciale pentru minorităţile ungară, germană, poloneză şi ucraineană/ruteană în Actul constituţional nr. 144 din 27 octombrie 1968[246]. Actul prevede reprezentarea proporţională a acestor grupuri etnice în organisme guvernamentale şi garantează alte drepturi[247] „în măsura adecvată intereselor dezvoltării lor etnice şi în conformitate cu condiţiile specificate de lege"[248]. Identitatea etnică este autoselectată[249].

În Republica Democrată Germană, există o organizaţie naţională sorb, Domowina, şi se acordă asistenţă publicaţiilor sorb şi unui număr mic de filme; „participarea egală a organizaţiilor sorb în exercitarea puterii politice a fost una dintre caracteristicile esenţiale ale politicii naţionalităţilor din Republica Democrată Germană"[250]. Sorbii sunt singura minoritate naţională recunoscută în Republica Democrată Germană. În Ungaria există „organizaţii sociale de cetăţeni, independente, speciale" pentru etnicii slavi, germani, slovaci şi români, care promovează culturile minorităţilor în cooperare cu statul[251]. Organizaţii similare există în Polonia şi se raportează că şcolile din comunităţile etnice ţin ore atât în poloneză, cât şi în limba locală[252].

Constituţia italiană prevede măsuri de protecţie speciale pentru minorităţile lingvistice şi autonomie teritorială pentru cele din regiunile de graniţă, cum ar fi minoritatea de limbă germană din Tirolul de Sud[253], minoritatea de limbă franceză din Valle d'Aosta, minoritatea slovenă din Friuli – Veneţia Giulia şi minoritatea ladină din Trentino-Alto Adige[254]. Italia are, de asemenea, integrate minorităţi mici, albaneze şi greceşti, care au anumite particularităţi

lingvistice, religioase, dar care nu se bucură de măsuri de protecţie speciale[255].

Articolul 36 din constituţia Pakistanului prevede că „Statul va garanta interesele şi drepturile legitime ale minorităţilor, inclusiv reprezentarea lor în serviciile federale şi provinciale". Pakistanul identifică numai 3,32% din populaţie ca minorităţi şi afirmă că nu există minorităţi lingvistice; în acelaşi timp, recunoaşte că punjabi, sindhi, pushto, baluchi şi alte limbi sunt vorbite în diferite părţi ale ţării[256]. Lipsa datelor de recensământ privitoare la originea etnică este considerată „o ilustrare izbitoare a inexistenţei prejudiciilor rasiale"[257], deşi incidente prezentate pe larg ale violărilor drepturilor omului din cadrul minorităţilor religioase, ca ahmadiyyas[258] şi demisia întregului cabinet federal care a urmat conflictelor etnice din Karachi din 1986 între pathani şi muhajiri[259] par să sugereze că raportul Pakistanului către CERD este cel puţin lipsit de sinceritate.

În Vietnam, există peste 50 de minorităţi care constituie 12,3% din populaţie[260]. Constituţia din 1980 afirmă că Vietnamul este „un stat unitar care aparţine tuturor grupurilor etnice care trăiesc pe teritoriul Vietnamului, care sunt egale în drepturi şi îndatoriri. Statul va menţine, va dezvolta şi va consolida marele bloc unificat al tuturor minorităţilor etnice din ţară şi va interzice cu stricteţe orice act de discriminare îndreptat asupra lor şi orice act menit să le despartă". Un decret din 1955, încă în vigoare, garantează minorităţilor etnice dreptul, inter alia, de a-şi dezvolta propriile limbi, de a-şi conserva sau modifica datinile şi obiceiurile şi de a practica o religie[261]. Există un Comitet Central de Stat al Naţionalităţilor, dar nu există nici un organism specific care să reprezinte minorităţile etnice la nivel local sau naţional.

Unele ţări afirmă că urmăresc o politică de non-discriminare în ceea ce priveşte minorităţile, câteodată suplimentată de organisme consultative sau de alte tipuri care sunt reprezentative pentru grupurile minoritare mari[262]. Multe ţări în care grupurile minoritare au drepturi declarate, ca Franţa şi Sudan, pur şi simplu ignoră aceste probleme în rapoartele lor către CERD. Totuşi, aşa cum demonstrează analiza de mai sus, CERD deţine un oarecare record de omisiune a drepturilor minorităţilor la nivel internaţional, chiar dacă aceste drepturi pot fi numai indirect protejate, conform Convenţiei pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială.

Alte iniţiative recente ale Naţiunilor Unite, relevante pentru standardele de dezvoltare a protecţiei minorităţilor, includ: adoptarea de către Adunarea Generală din 1982 a Declaraţiei asupra eliminării

tuturor formelor de intoleranţă şi discriminare bazate pe religie sau credinţă[263]; numirea unor raportori speciali de către Comisia pentru drepturile omului şi a subcomisiei sale pentru a analiza aspecte mai concrete ale discriminării şi intoleranţei religioase[264]; şi o decizie din 1988 a subcomisiei prin care se cere unuia din membrii săi să pregătească o lucrare privitoare la „posibilele mecanisme şi procedee pe care subcomisia trebuie să le stabilească pentru a facilita rezoluţia paşnică şi constructivă a soluţiilor care implică minorităţile de rasă, naţionale, religioase şi lingvistice”[265].

Deşi din 1945 au existat relativ puţine îmbunătăţiri ale legislaţiei internaţionale privitoare la minorităţi, există cu siguranţă cel puţin un consens asupra conţinutului minim al drepturilor minorităţilor internaţionale. Desigur, fundamentale sunt principiile egalităţii în faţa legii şi a non-discriminării, care au dobândit acum statutul de lege internaţională obligatorie pentru toate statele[266].

Referirea din articolul 27 privitor la dreptul „de a profesa şi de a practica propria religie” a fost inclusă, din motive practice, în cadrul garantării libertăţii religioase care apare în celelalte instrumente ale drepturilor omului. Cu toate că acordarea unei atenţii sporite problemei intoleranţei religioase din ultimii ani reprezintă o mărturie tristă a violării dreptului de a practica propria religie, statutul legal al acestui drept nu a fost pus sub semnul întrebării.

Dreptul de a se bucura de propria cultură este, de asemenea, acceptat, cu toate că înţelesul său este mai puţin clar. Un comentariu făcut de unul din conducători spune că acest lucru „include dreptul de a avea şcoli şi instituţii culturale”[267], dar lărgirea sferei de protecţie asupra altor manifestări culturale sau extinderea obligaţiilor pozitive ale statelor de a promova sau de a acorda ajutor culturilor minoritare este destul de obscură[268]. Deoarece societăţile sunt diferite din punctul de vedere al toleranţei culturale, majoritatea lor interzic practici culturale şi/sau religioase care ofensează concepţiile fundamentale ale comunităţii (de exemplu, poligamie, divorţ, alcoolism) sau care se consideră a fi primejdioase pentru sănătate sau siguranţă (de exemplu, restricţiile impuse sikhilor de a nu mai purta micile pumnale cunoscute sub numele de kirpan, sau acordarea de tratament medical minorilor în ciuda obiecţiilor religioase ale părinţilor lor).[269]

Folosirea limbii este una din problemele care creează cele mai multe neînţelegeri în relaţiile dintre minoritate şi majoritate, deşi prin legislaţia internaţională[270] dreptul de a folosi propria limbă este, probabil, cel mai garantat drept al minorităţilor. „În formularea unei politici a limbii, trebuie luaţi în considerare mulţi factori, iar

problema este atât de complexă, încât orice soluţie adoptată poate conţine ea însăşi seminţele unui conflict potenţial”[271]. Restricţiile asupra utilizării unei anumite limbi ar putea fi considerate ca nefiind justificate, iar măsurile luate pentru utilizarea limbii minorităţii în justiţie sunt, de asemenea, obişnuite.

Cel puţin patru realităţi socio-politice au contribuit la definirea minorităţilor şi a drepturilor minorităţilor la nivel internaţional.

În primul rând, conceptul de „minoritate” nu se încadrează cu uşurinţă în cadrul paradigmei teoretice a statului, indiferent dacă statul se bazează pe teoria contractului social individual al democraţiilor vestice sau pe preceptele de clasă ale marxismului. Statul este privit ca o colecţie de coaliţii bazate pe interesul personal sau pe cel al claselor economice; cu toate acestea, adesea realitatea arată că legăturile etnice sau lingvistice sunt mult mai influente decât considerentele de clasă sau cele individuale în provocarea sau aplanarea multora din conflicte. Cu toate acestea, existenţa minorităţilor (şi, deci, a drepturilor minorităţilor) poate contrazice cel puţin baza filosofică a societăţilor democratice sau marxiste (cu toate că existenţa drepturilor sau obligaţiilor de grup sau de comunitate a fost adesea recunoscută mai degrabă în societăţile africane sau asiatice)[272].

În al doilea rând, existenţa reală a minorităţilor şi a statelor puternic eterogene în lumea contemporană este în contradicţie cu teoria statului-naţiune, aşa cum apare ea în secolul al XIX-lea, iar expresia retorică un popor – un stat s-a transformat, în perioada de după 1945[273] în conceptul de autodeterminare. Cu toate acestea, paradigma „statul-naţiune” a fost ignorată atât timp cât fostele colonii au acceptat fără comentarii graniţele trasate de puterile coloniale, în ciuda faptului că adesea aceste graniţe nu sunt relevante din punctul de vedere al realităţii etnice, religioase sau lingvistice.

În al treilea rând, există o teamă specifică a tuturor ţărilor, în special a statelor nou formate, că recunoaşterea drepturilor minorităţilor ar putea încuraja fragmentarea sau separarea, sau ar putea submina unitatea naţională şi cerinţele dezvoltării naţionale. „Hipersensibilitatea naturală a noilor state în ce priveşte suveranitatea lor, precum şi imperfecta implementare a principiului autodeterminării naţionale” din perioada de după Tratatul de la Versailles[274] au fost cel puţin la fel de problematice şi în perioada postcolonială.

În fine, trebuie să recunoaştem neplăcuta realitate socială a

discriminării pe scară largă şi a intoleranţei legate de religie şi etnicitate. Această formă de intoleranţă poate fi găsită în toate regiunile lumii şi în state având diverse grade de dezvoltare economică; este fanatizată atât de dictatori, cât şi de aşa-zişii democraţi pentru a-şi realiza propriile lor interese politice meschine, după cum veţi putea observa în câteva din studiile de caz din partea a II-a. Deşi desele conflicte violente care rezultă din această ură psihologică pot conţine puternice laturi politice şi economice, ar fi o greşeală să concluzionăm (aşa cum ar dori unii analişti) că discriminarea etnică şi religioasă nu reprezintă adesea un factor major al acestor conflicte.

Dificultăţile întâmpinate de state în recunoaşterea drepturilor minorităţilor au în contra-partidă sporirea temerilor chiar în cadrul grupului minoritar[275]. Aceste temeri sunt, în parte, o reacţie la nerecunoaşterea drepturilor minorităţilor ca atare încă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când conceptul de minorităţi a fost sacrificat în favoarea înfiinţării unui stat, în ciuda faptului că etnicitatea şi/sau religia continuă să alimenteze multe conflicte interne.

A existat o resuscitare culturală în cadrul grupurilor etnice sau lingvistice care se temeau să nu-şi piardă identitatea din cauza presiunilor sociale, mereu crescânde şi adesea neintenţionate, ale societăţilor moderne dominante (în general, cele vestice), intensificată de o dezvoltare a telecomunicaţiilor şi a altor tehnologii. În acelaşi timp însă, există un puternic sentiment de izolare faţă de factorii de decizie din sferele economice şi politice; de exemplu, catalanii şi bretonii se simt mult mai înstrăinaţi de centrele de putere din Bruxelles şi Luxemburg decât de Madrid sau Paris, tradiţional dominante.

Rezultatul acestor confruntări dintre reafirmarea drepturilor de către grupurile minoritare şi rezistenţa statelor în faţa pluralismului s-a manifestat prin faptul că multe grupuri minoritare de astăzi îşi propun scopuri politice şi economice mai complexe şi nu se mai mulţumesc cu drepturile culturale şi lingvistice care li se acordau în mod tradiţional. Violenţa care a rezultat din aceste confruntări politice majore a cuprins noi state acolo unde ea a izbucnit din cauza conflictelor etnice nerezolvate în perioada independenţei (de exemplu Sri Lanka, India, Nigeria), dar şi state mai vechi, ale căror minorităţi au devenit mai conştiente şi mai dornice de afirmare sau cele care îşi reînnoiesc vechile cereri (de exemplu Spania, Franţa, Canada, Nicaragua).

Refuzând să recunoască până şi limitatul drept „tradiţional” al

minorităţilor la religie, limbă şi cultură, statele au devenit ele însele principalele responsabile de creşterea cererilor minorităţilor din ultimii ani. Fără a subestima rolul pe care îl pot juca oponenţii politici interni sau externi în manipularea nemulţumirii minorităţilor, aceste nemulţumiri există şi nu este nevoie să fie inventate. În multe state trebuie să se realizeze acum un parteneriat între minorităţi şi majoritate şi poate că este prea târziu acum ca aceste parteneriate să se bazeze doar pe câteva şcoli şi ziare ale minorităţilor.

Capitolul 5: DREPTURILE INDIGENILOR[276]

În toate regiunile lumii genocidul a fost comis împotriva popoarelor indigene, indiene sau tribale[277], iar comentariile referitoare la drepturile indigenilor trebuie să se încadreze în acest context. Punctul de vedere general al statului referitor la popoarele indigene – dacă ele ar trebui să fie cucerite sau convertite la credinţa societăţii dominante, mai „avansate" – conţine multe similarităţi, indiferent de poziţia statului pe hartă. Dacă există puţine „probleme" cu popoarele indigene din actuala Europă, acest lucru se datorează faptului că majoritatea cuceririlor sau asimilărilor locuitorilor de baştină a avut loc acum sute de ani şi nu acum câţiva ani. Cu toate acestea, preocuparea pentru termenul de „genocid" este de origine relativ recentă, luarea în considerare a drepturilor indigenilor per se de către comunitatea internaţională datând din ultimele trei decenii.

STATUTUL ACTUAL AL DREPTURILOR

INDIGENILOR ÎN VIZIUNEA LEGISLAŢIEI

INTERNAŢIONALE ŞI INTERNE

Majoritatea popoarelor indigene nu au fost atacate doar din punct de vedere militar, ci imediat şi-au văzut asaltat, în mod sistematic, modul lor de viaţă. Puterile coloniale şi statele americane ale secolului al XIX-lea au încercat să cucerească şi să extermine triburi ostile, au forţat asimilarea multor grupuri indigene inculte, au erodat cultura tradiţională şi deţinerea de pământuri şi au extins proprietatea privată în detrimentul deţinerii ei de către colectivul sau comunitatea popoarelor indigene. De exemplu, primii colonişti europeni şi latino-americani au folosit muncitorii indigeni ca sclavi şi, după aceea, ca muncitori cu salarii impuse[278]. Adesea, misionarii religioşi au jucat un rol important, intervenind frecvent pentru protecţia populaţiilor indigene împotriva abuzurilor şi au luptat pentru măsuri de protecţie efective. Cu toate acestea, ei au văzut în misiunea lor un mod de „civilizare" şi „convertire" a nativilor „păgâni" şi au arătat un interes destul de scăzut pentru păstrarea culturii indigene.

La sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, expansiunea colonială a sporit mult numărul şi diversitatea populaţiilor indigene aflate sub controlul colonial. S-a dezvoltat o politică gradată de tutelare, care adesea a dus la separarea anumitor grupuri indigene de

administraţia colonială[279]. În perioada postcolonială acest lucru a creat unele probleme, întrucât multe grupuri indigene care se aflaseră sub o administrare colonială separată şi care aveau puţine contacte sau afinităţi cu noua cultură dominantă au făcut puternice încercări de a se separa de noul stat.

Faptul că multe naţiuni indiene nord-americane au intrat în tratative cu diverse guverne, printre care Canada, Franţa, Marea Britanie şi Statele Unite, a jucat un rol minor în ce priveşte discriminarea şi deposedarea de pământuri. Cu toate că, în ultimii ani, existenţa tratatelor a avut un important impact legal intern, încălcarea lor nu a interesat comunitatea internaţională mai mult decât numeroasele încălcări ale tratatelor din statele europene, majoritatea dintre ele fiind realizate sau distruse prin acte ale aşa-numitelor Mari Puteri, indiferent de obligaţiile asumate prin tratat[280].

Cu siguranţă că tratatele încheiate între naţiunile indiene nord-americane şi statele europene colonizatoare din secolele XVII-XIX au corespuns legislaţiei internaţionale, dar statutul lor de naţiuni sau state „indigene" nu avea o importanţă internaţională legală[281]. Drepturile indigenilor, spre deosebire de drepturile religioase ale altor minorităţi, nu au fost niciodată recunoscute ca probleme internaţionale separate. De fapt, în afară de tratatele încheiate între naţiunile indiene şi de acordul prin care s-a înfiinţat Institutul Indian Inter-American în 1940[282], nici un alt tratat sau acord internaţional nu s-a referit în mod special la drepturile indigenilor per se înainte de adoptarea Convenţiei nr. 107 a Organizaţiei Internaţionale a Muncii (OIM) din 1957[283].

Printre organizaţiile internaţionale care s-au referit la specificul problemei popoarelor indigene, OIM a reprezentat o excepţie prin mandatul referitor la drepturile muncitorilor şi la condiţiile de muncă[284]. Înainte de 1921, OIM a elaborat o serie de studii asupra muncitorilor indigeni, iar în 1926 a fost înfiinţat un Comitet de experţi pentru munca indigenilor. Recomandările acestuia din urmă a dus la adoptarea unui număr de convenţii şi recomandări, în anii 1930, privitoare la, inter alia, munca forţată şi practicile de recrutare. Un alt Comitet de experţi pentru munca indigenilor s-a întrunit prima dată în 1951; instrumentele recomandate de acesta se refereau pe larg la încurajarea statelor de a-şi extinde actele legislative la toate segmentele de populaţie, inclusiv comunităţile indigene şi chemau la îmbunătăţirea condiţiilor de educaţie, învăţământ profesional, securitate socială şi protecţie în câmpul muncii a popoarelor indigene. În 1953, OIM a publicat o lucrare cuprinzătoare intitulată Popoarele indigene: Condiţiile de trai şi de muncă ale popoarelor aborigene în

ţările independente, care prezenta aspecte ale populaţiei indigene din întreaga lume şi făcea un sumar al acţiunilor naţionale şi internaţionale pentru ajutorarea acestora[285].

Convenţia nr. 107 a OIM, împreună cu Recomandarea 104, reflecta punctul de vedere al anilor 1940 şi 1950, atâta timp cât scopurile lor principale erau asimilarea/integrarea şi non-discriminarea. În ciuda deficienţelor sale, Convenţia nr. 107 recunoaşte dreptul indigenilor de proprietate asupra pământului, legislaţia internă a indigenilor, precum şi dreptul la compensare pentru pământul preluat de guvern. În ce priveşte procedurile normale de supraveghere ale OIM, ele sunt conforme cu convenţia, prin activitatea Comitetului de experţi asupra aplicării convenţiilor şi recomandărilor[286].

Presiunile pentru revizuirea Convenţiei nr. 107 au sporit, mai ales după intensificarea activităţii organizaţiilor indigene în cadrul Naţiunilor Unite, iar în noiembrie 1986 Organismul conducător al OIM a aprobat iniţierea unui proces pentru a se efectua o astfel de revizuire[287]. Proiectul propus după Conferinţa Internaţională a Muncii din 1988 trebuia: să se refere, inter alia, la comunităţile considerate mai degrabă „popoare" decât „populaţii"[288]; să elimine actuala susţinere a integrării de către convenţie; să stipuleze că guvernele ar trebui „să obţină consimţământul" popoarelor indigene în ce priveşte măsurile legislative şi administrative care le afectează, inclusiv exploatarea resurselor naturale; să lupte pentru implicarea popoarelor indigene, „cât mai mult posibil", în planurile de dezvoltare; să ceară „luarea de măsuri speciale pentru a menţine controlul popoarelor indigene asupra resurselor naturale din interiorul teritoriului lor tradiţional"; şi să recomande acordarea unei „atenţii cuvenite" legislaţiei interne indigene în cadrul aplicării legislaţiei naţionale la popoarele indigene[289]. Ca urmare a aprobării preliminare şi a punctului de vedere al guvernelor se anticipează că în 1989 Conferinţa Generală a OIM va adopta o convenţie revizuită.

Alte instrumente ale drepturilor internaţionale ale omului se referă la popoarele indigene, cu toate că nici unul din ele nu se referă în mod specific la drepturile indigenilor[290]. În particular, putem nota adoptarea Convenţiei asupra genocidului în 1948 şi alte activităţi ale Naţiunilor Unite îndreptate împotriva discriminării rasiale şi a sclaviei. De exemplu, rapoartele prezentate de ţări, conform articolului 9 al Convenţiei asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială, se referă adesea la tratamentul aplicat de un anumit stat popoarelor indigene aflate în jurisdicţia sa[291]. Grupul de lucru împotriva sclaviei, înfiinţat în 1974 de către Subcomisia ONU pentru prevenirea discriminării şi protecţia minorităţilor a recunoscut

că „există probleme specifice în ţările în care trăiesc popoare indigene care pot fi exploatate, cum ar fi sclavia prin îndatorare sau alte practici asemănătoare sclaviei”[292].

Organizaţia Statelor Americane (OSA), sub jurisdicţia căreia se afla majoritatea membrilor popoarelor indigene din lume, nu a adoptat nici un instrument oficial privitor la drepturile indigenilor, cu toate că a înfiinţat, în 1940, Institutul Indian Inter-American. Institutul Indian Inter-American este acum o agenţie specializată OSA; ea activează în calitate de comitet de organizare a conferinţelor institutului (care sunt considerate organisme ale OSA) şi pune la dispoziţia statelor membre OSA servicii de asistenţă şi servicii tehnice[293]. La începutul anilor 1970,[294] Comisia Inter-Americană asupra Drepturilor Omului şi-a arătat preocuparea pentru drepturile indigenilor şi a luat în considerare violările flagrante ale drepturilor omului în cazul unor indivizi sau comunităţi indigene în rapoartele referitoare la Brazilia, Columbia, Guatemala, Nicaragua şi Paraguay[295].

O explicaţie pentru lipsa de preocupare de până acum legată de drepturile indigenilor ar fi diversitatea grupurilor indigene şi regimurile interne legale care le guvernează[296]. Situaţia grupurilor indigene şi politice specifice care le guvernează sunt stabilite prin articole constituţionale, statute şi decizii juridice. În multe cazuri, prevederile generale legate de egalitate şi non-discriminare pot fi completate prin măsuri de excepţie care intenţionează să promoveze popoarele „înapoiate”, „tribale” sau „aborigene”; alte prevederi pot impune obligaţia legală generală a statului de a acorda asistenţa sau de a promova dezvoltarea economică şi socială a grupurilor indigene. De exemplu, constituţiile Indiei şi Pakistanului conţineau detalii referitoare la „triburile înregistrate” şi, respectiv, la „zonele tribale”, înfiinţând zone semiautonome aflate sub directa administrare a guvernului central[297]; India a rezervat locuri pentru reprezentanţii triburilor în aparatul legislativ central sau statal (provincial)[298].

Nu este clar dacă în multe ţări există un statut legal special pentru popoarele indigene, în ciuda distincţiilor importante observate în multe cazuri între indigeni şi ceilalţi locuitori, în cadrul aparatului juridic de stat. În general, tratamentul intern al popoarelor indigene se încadrează în două categorii. În prima categorie, statul acordă un statut legal special, care caută să-i protejeze pe locuitorii indigeni şi să-i scutească de anumite obligaţii civile; totuşi limitează posibilitatea acestora de a se bucura de anumite drepturi. A doua categorie de abordare a problemei indigene recunoaşte faptul că locuitorii indigeni au aceleaşi drepturi şi obligaţii cu ceilalţi locuitori ai ţării, dar ţine cont, de asemenea, de nevoile lor specifice împreună cu alte grupuri

„dezavantajate”.

Statutul legal acordat populaţiilor indigene din prima categorie de state este mult diferit de la ţară la ţară. În Paraguay, de exemplu, până în anii ’80, nu a existat o legislaţie privitoare la popoarele indigene; majoritatea populaţiei indiene nu s-a bucurat de drepturi depline în calitate de cetăţeni[299]. Canada şi Statele Unite consideră că indienii, cel puţin cei din rezervaţii sau zone delimitate, se autoguvernează în anumite probleme, dar activitatea indienilor rămâne sub jurisdicţia federală. Brazilia şi Columbia recunosc diferite categorii de populaţii indigene, în funcţie de gradul lor de integrare în societatea dominantă.

În cadrul celui de-al doilea grup de ţări, care promovează anumite programe şi servicii speciale pentru grupurile de indigeni în contextul general de echitate se află Argentina, Australia, Costa Rica, Finlanda, Guatemala, Guyana, Indonezia, Japonia, Malaysia, Noua Zeelandă, Norvegia, Filipine şi Suedia[300]. Cu toate acestea, „în toate ţările dezvoltate sau în curs de dezvoltare, unitare sau federale şi indiferent unde se află pe hartă şi indiferent de fundalul lor istoric, există de fapt o discriminare, chiar dacă egalitatea a fost proclamată în mod formal prin lege... Comportamentul actual este adesea foarte departe de ceea ce s-a intenţionat a se realiza prin norme juridice”[301].

Multe guverne au format agenţii administrative care se ocupă de problemele indigenilor şi/sau de programele speciale legate de sănătate, locuinţe, învăţământ, locuri de muncă şi alte probleme ale comunităţilor indigene, ţinând cont de faptul că popoarele indigene sunt printre cele mai sărace din societate, trăind fie în zone izolate de la ţară, fie în mahalalele oraşelor. Totuşi, popoarele indigene continuă să afirme că „nici una din formele de autonomie şi autodeterminare pe care ele le consideră ca esenţiale pentru o dezvoltare adecvată nu se aplică în mod satisfăcător în practică”[302].

„Politica urmată în multe din marile state se bazează pe prezumţia că popoarele indigene, cultura şi limba acestora vor dispare în mod natural sau prin asimilarea de către alte segmente ale populaţiei şi prin cultura naţională”[303]. Astfel, adesea statele au fost agresive şi ostile faţă de limba indigenilor şi de sistemul educaţional controlat de indigeni şi au încercat să stimuleze unitatea statului prin „acte de impunere şi intoleranţă culturală şi ’au forţat’ chiar convertirea la religia grupurilor dominante, presând sau folosind intimidarea pentru a-i convinge să abandoneze practicarea anumitor ritualuri şi ceremonii”[304].

O caracteristică principală a acestor aranjamente interne este aceea că

guvernul statului respectiv şi-a menţinut autoritatea asupra popoarelor indigene. Ţinând cont de faptul că popoarele indigene (spre deosebire de anumite minorităţi) nu s-au bucurat de sprijinul etnic al statelor învecinate, lipsa atenţiei acordate de forurile internaţionale situaţiei populaţiilor indigene până la mijlocul anilor ’70 este surprinzătoare (deşi întotdeauna s-a arătat un anumit interes pentru problemele indiene din America Latină).

DEZVOLTĂRI RECENTE

În anul 1949, Bolivia a propus înfiinţarea unei Subcomisii a Comisiei Sociale a Naţiunilor Unite care să studieze „problemele sociale ale populaţiilor aborigene de pe continentul american”, dar decizia finală a cerut Consiliului Economic şi Social să se ocupe doar de studiul situaţiei populaţiilor indigene. Chiar şi acest lucru însemna prea mult pentru anumite țări (cum ar fi Statele Unite, Brazilia, Peru şi Venezuela), şi o rezoluţie ulterioară a blocat efectiv orice studiu de acest gen, cu excepţia celor cerute de statele membre[305]. Nu s-a făcut nici o cerere de acest fel, iar această iniţiativă a pus capăt preocupării Naţiunilor Unite pentru problema populaţiilor indigene timp de două decenii.

În 1971, Subcomisia asupra prevederii discriminării şi protecţiei minorităţilor de pe lângă Naţiunile Unite a numit un raportor special pentru a studia problema discriminării împotriva popoarelor indigene. Raportul său voluminos[306] care nu a fost completat până în 1983, a reprezentat un mijloc pentru creşterea interesului internaţional privitor la problemele indigenilor, precum şi implicarea organizaţiilor neguvernamentale indigene la nivel internaţional.

În timpul anilor ’70, standardele şi procedurile internaţionale referitoare la drepturile omului au devenit mai pregnante şi relevante. Popoarele indigene erau victimele multor violări flagrante ale drepturilor omului, iar organizaţiile indigene şi altele aveau acum posibilitatea să coreleze preocupările lor specifice legate de drepturile indigenilor cu cele mai generale, legate de drepturile omului.

Activitatea Naţiunilor Unite în cadrul discriminării rasiale a subliniat şi ea situaţia popoarelor indigene. Un studiu din 1969 al subcomisiei, referitor la discriminarea rasială, includea un capitol special pentru popoarele indigene[307], iar numeroasele rapoarte asupra statelor, elaborate în cadrul Convenţiei pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (care a intrat în vigoare în 1969) conţineau şi ele referinţe la tratamentul popoarelor indigene[308].

Declaraţia finală din 1978 a Conferinţei Mondiale pentru combaterea rasismului şi discriminării rasiale se referă, în mod specific, atât la minorităţi, cât şi la popoarele indigene, subliniind „dreptul popoarelor indigene de a-şi menţine structura economică şi culturală tradiţională, inclusiv propria limbă, recunoscând, de asemenea, legătura specială a popoarelor indigene cu pământul natal şi subliniind faptul că pământul, dreptul asupra pământului şi asupra resurselor naturale nu trebuie să le fie luat”[309].

Cea mai importantă activitate internaţională a fost, poate, convocarea unor conferinţe NGO, în special pentru faptul că a reunit multe popoare indigene, împreună cu reprezentanţii lor[310]. Dintre aceste conferinţe, cele mai importante au fost cele două Conferinţe Circumpolare (Alaska, 1977 şi Groenlanda, 1980), trei Adunări Generale ale Consiliului Mondial al Popoarelor Indigene (Suedia, 1977; Australia, 1981; şi Panama 1984), Conferinţa Internaţională NGO asupra Discriminării Popoarelor Indigene în America (Geneva, 1977), Primul Congres al Mişcării Indiene din America de Sud (Peru, 1980) şi Conferinţa Internaţională a NGO asupra Popoarelor Indigene şi Pământului (Geneva, 1981).

Ca răspuns la recomandările Studiului Naţiunilor Unite asupra Indigenilor şi a Conferinţei de la Geneva asupra Popoarelor Indigene şi Pământului, Consiliul Economic şi Social a aprobat crearea unui Grup de lucru asupra Popoarelor Indigene în cadrul Subcomisiei Naţiunilor Unite privind prevenirea discriminării şi protecţia minorităţilor, înainte de sesiune; prima întâlnire a Grupului a avut loc în august 1982[311]. Mandatul Grupului de lucru se extindea către trecerea în revistă a problemelor protecţiei drepturilor omului ale populaţiilor indigene şi către dezvoltarea unor norme internaţionale pentru drepturile indigenilor.[312]

Grupul de lucru a devenit centrul activităţilor internaţionale al organizaţiilor guvernamentale şi neguvernamentale care se ocupă de popoarele indigene iar sesiunile acestuia se ţin acum în aceeaşi spaţioasă sală de conferinţe a Palatului Naţiunilor din Geneva în care se reuneşte şi Comisia asupra Drepturilor Omului. Cei cinci membri ai Grupului de lucru provin din diferite regiuni, conform cu practica standard a Naţiunilor Unite şi fiecare lucrează în numele lui (aşa cum fac şi ceilalţi membri ai Subcomisiei).

În cadrul primei sesiuni, Grupul de lucru a avut o iniţiativă aproape fără precedent, prin aceea că a permis intervenţiile orale (şi scrise) ale tuturor organizaţiilor indigene care doreau să ia parte la lucrările Grupului, nelimitând participarea numai la cei care aveau statut

consultativ formal.

Aproximativ 380 de persoane au luat parte la cea de a şasea sesiune, în 1988, inclusiv reprezentanţi a peste 70 de organizaţii indigene şi observatori din 33 de ţări[313]. Ca rezultat al acestei participări largi, Grupul de lucru a organizat un forum în vederea unui schimb de propuneri privitor la drepturile indigenilor şi în vederea prezentării realităţii indigene în întreaga lume. În timp ce Grupul de lucru a subliniat, la fiecare sesiune, că nu este o „cameră unde se primesc plângerile" şi că nu are autoritatea necesară pentru a audia pretinsele violări ale drepturilor omului, totuşi nu a permis ca acuzele directe aduse practicilor guvernamentale de către NGO să se constituie într-un mijloc de strângere a datelor pe care, eventual, s-ar putea baza standardele[314].

Primele sesiuni ale Grupului de lucru s-au ocupat pe larg cu strângerea datelor, adică cu primirea informaţiilor de la indigeni şi prin alte NGO, referitor la situaţia actuală a popoarelor indigene aflate sub asaltul societăţilor dominante. Nu putem include aici un catalog exhaustiv sau specific al pretinselor violări, dar cele mai des întâlnite violări se refereau la: arestări arbitrare, tortură şi crime care, în viziunea unora, erau considerate genocid sau „etnocid"; deposedarea indigenilor de pământurile lor, fie prin hotărâri, fie ca urmare a unor proiecte de stat pentru dezvoltare, cum ar fi proiecte hidroenergetice sau proiecte miniere sau agricole pe scară largă şi tentativa de distrugere a culturii şi identităţii indigenilor prin, inter alia, profanarea sau distrugerea lăcaşurilor religioase. S-au făcut frecvente referiri la prăpastia economică dintre populaţia indigenă şi populaţia dominantă, atât din punctul de vedere al serviciilor sociale acordate de guvern, cât şi din punctul de vedere al exploatării resurselor naturale de pe teritoriile indigene, fie fără consimţământul indigenilor, fie fără o compensare adecvată.

Revizuirea documentelor legate de drepturile popoarelor indigene continuă să reprezinte un important segment al activităţii Grupului de lucru dar, încă din 1985, acesta a început să se axeze pe redactarea unui proiect de declaraţie asupra drepturilor populaţiilor indigene. Din perspectiva legislaţiei internaţionale, această declaraţie reprezintă progresul actual cel mai important în problema drepturilor minorităţilor.

Grupul de lucru a elaborat patrusprezece „schiţe de principiu" bazate pe discuţiile avute de-a lungul primelor cinci sesiuni[315] şi, ulterior, a cerut Preşedintelui/Raportorului să pregătească un proiect complet de declaraţie. Deşi atunci când a fost prezentat Grupului de lucru, în

1988[316], proiectul „Declaraţiei Universale asupra Drepturilor Indigenilor” a fost descris ca „un prim proiect preliminar”, principiile lui merită să fie citate în totalitate:

1. Dreptul de a se bucura în mod deplin şi efectiv de toate drepturile şi libertăţile fundamentale, cât şi respectarea responsabilităţilor corespunzătoare, care sunt universal recunoscute în Carta Naţiunilor Unite şi în instrumentele existente legate de drepturile internaţionale ale omului.

2. Dreptul de a fi liber şi egal din punctul de vedere al demnităţii cu toate celelalte fiinţe umane şi dreptul de a fi apărat împotriva oricărui tip de discriminare.

3. Dreptul colectiv la existenţă şi protecţia împotriva genocidului, precum şi dreptul individual la viaţă, integritate fizică, libertate şi securitatea persoanei.

4. Dreptul colectiv de a menţine şi de a-şi dezvolta caracteristicile şi identitatea etnică şi culturală, inclusiv dreptul popoarelor şi a indivizilor de a-şi păstra numele.

5. Dreptul colectiv la protecţia împotriva etnocidului. Această protecţie ar trebui să includă, în special, prevenirea oricărui act al cărui scop sau efect îi poate priva de caracteristicile sau identitatea lor etnică, prevenirea oricărei forme de asimilare sau integrare forţată, de impunere a unui stil de viaţă străin sau orice fel de propagandă îndreptată împotriva lor.

6. Dreptul de a-şi păstra identitatea culturală şi tradiţiile şi de a-şi urma propria dezvoltare culturală. Dreptul la manifestarea propriei culturi, inclusiv arhitectura, obiecte de artizanat, tehnologii şi lucrări de artă legate de popoarele indigene sau de membrii acestor popoare.

7. Datoria statelor de a garanta – în limita resurselor de care dispun – asistenţa necesară pentru menţinerea identităţii şi dezvoltării acestor popoare.

8. Dreptul de a manifesta, de a învăţa, de a practica şi de a respecta propriile tradiţii religioase şi ceremonii şi de a menţine, a proteja şi a avea acces la lăcaşurile sacre şi la cimitire în acest scop.

9. Dreptul de a-şi menţine şi de a folosi propria limbă, inclusiv în scopuri administrative, juridice şi de altă natură.

10. Dreptul la toate formele de învăţământ, în special dreptul copiilor

de a avea acces la învăţământul în propria limbă şi de a-şi înfiinţa, structura, conduce şi controla propriile sisteme şi instituţii educaţionale.

11. Dreptul de a promova informarea şi educaţia interculturală, recunoscând demnitatea şi diversitatea culturilor lor, precum şi datoria statelor de a lua măsurile necesare, în cadrul altor secţiuni ale comunităţii naţionale, în scopul de a elimina prejudiciile şi de a sprijini buna înţelegere şi bunele relaţii.

12. Dreptul la proprietate şi posesie asupra pământului pe care îl ocupă prin tradiţie. Terenurile le pot fi luate doar cu liberul lor consimţământ şi în cunoştinţă de cauză, în conformitate cu un tratat sau contract.

13. Dreptul la recunoaşterea propriului sistem de posesie a pământului pentru protecţia şi promovarea utilizării şi ocupării pământului.

14. Dreptul la măsuri speciale pentru a asigura controlul asupra resurselor de suprafaţă pe teritoriile ocupate în mod tradiţional, inclusiv flora şi fauna, apele şi marea.

15. Dreptul de a revendica terenurile şi resursele de la suprafaţă şi, acolo unde nu mai este posibil, dreptul de a cere o compensare corectă şi cinstită în cazul în care proprietatea a fost luată fără consimţământul lor, în special în cazul în care o astfel de privaţiune s-a bazat pe diverse teorii, cum ar fi cea a descoperirii unor pământuri sau insule nelocuite, aşa-numite terra nullius. În cazul în care părţile ajung la un acord, compensarea poate lua forma unor terenuri sau resurse având aceeaşi calitate şi un statut legal cel puţin egal cu acela deţinut de ei înainte.

16. Dreptul la protecţia împotriva oricărei acţiuni sau atitudini care poate duce la distrugerea, deteriorarea sau poluarea propriilor pământuri, aer, apă, mare, animale sălbatice sau alte resurse, fără a avea liberul consimţământ şi fără a informa popoarele indigene afectate. Dreptul la o compensare justă şi corectă pentru o astfel de acţiune sau curs al unei acţiuni.

17. Datoria statelor de a căuta şi de a obţine, prin mecanisme adecvate, consimţământul popoarelor, înainte de a prelua sau de a permite programe de explorare sau exploatare a mineralelor sau a altor resurse din subsol corespunzând teritoriilor lor tradiţionale. Ar trebui să fie stipulate compensări corecte şi juste pentru orice fel de activităţi de acest gen.

18. Dreptul de a menţine, în cadrul zonelor în care locuiesc, propriile structuri economice tradiţionale şi propriul mod de viaţă, de a se bucura de propriile mijloace de subzistenţă tradiţionale şi de a se angaja în mod liber în activităţi tradiţionale sau alte activităţi economice, inclusiv vânătoarea, pescuitul în ape dulci şi sărate, păstoritul, recoltarea, tăierea copacilor şi cultivarea, fără discriminare. Un popor indigen nu poate fi privat în nici un caz de propriile mijloace de subzistenţă. Dreptul la o compensare corectă şi cinstită în cazul în care au fost lipsiţi de ea.

19. Dreptul la anumite măsuri speciale luate de stat pentru îmbunătăţirea imediată, efectivă şi continuă a condiţiilor lor sociale şi economice, cu consimţământul lor, acestea reflectând propriile lor priorităţi.

20. Dreptul de a alcătui, de a planifica şi de a implementa programe de sănătate, construcţii de locuinţe şi alte programe sociale şi economice care îi interesează şi, pe cât este posibil, prin propriile lor instituţii.

21. Dreptul deplin de participare la viaţa politică, economică şi socială a statului şi de a avea o corectă reflectare a caracteristicilor lor în cadrul sistemului legal şi al instituţiilor politice, inclusiv un punct de vedere corect şi o recunoaştere a legilor şi obiceiurilor indigene.

22. Dreptul deplin de participare la nivel de stat, prin reprezentanţi aleşi de ei, la luarea deciziilor şi la implementarea tuturor problemelor naţionale şi internaţionale care le pot influenţa viaţa şi destinul.

23. Dreptul colectiv la autonomie în chestiuni legate de propriile lor probleme interne sau locale, inclusiv educaţie, informaţii, cultură, religie, sănătate, locuinţe, bunăstare socială, activităţi tradiţionale şi alte activităţi economice, administrarea terenurilor, a resurselor şi a mediului înconjurător, precum şi taxe interne pentru finanţarea tuturor acestor funcţii autonome.

24. Dreptul de a decide structura propriilor instituţii autonome, de a selecta membrii acestor instituţii şi de a numi pe membrii poporului indigen care să se ocupe de această problemă.

25. Dreptul de a stabili responsabilităţile indivizilor în cadrul propriei comunităţi, în concordanţă cu drepturile şi cu libertăţile fundamentale ale omului, universal recunoscute.

26. Dreptul la contacte şi cooperare tradiţională, inclusiv schimburile culturale şi sociale, comerţ, trecând graniţele statului cu propriul

echipament, conform cu propriile legi şi practici.

27. Datoria statelor de a respecta tratatele şi alte acorduri încheiate cu popoarele indigene.

28. Dreptul individual şi colectiv de a avea acces şi de a lua decizii prompte prin proceduri echitabile, acceptate de comun acord, în scopul rezolvării conflictelor sau disputelor dintre state şi popoarele indigene, grupuri sau indivizi. Aceste proceduri trebuie să includă, dacă este necesar, negocieri, medieri, curţi de justiţie naţionale, dări de seamă asupra drepturilor omului, precum şi mecanismele de rezolvare a plângerilor[317].

Cu siguranţă că acest proiect preliminar de declaraţie va fi în mod substanţial revizuit înainte de a fi supus, prin canalele corespunzătoare, aprobării Adunării Generale a Naţiunilor Unite, iar adoptarea finală a Declaraţiei Universale a Drepturilor Indigenilor nu va fi posibilă până la mijlocul anilor 1990.

ASPECTE IMPORTANTE ALE DREPTURILOR

INDIGENILOR

Definirea termenului de „indigeni”

Termenii de „minoritate” şi „popor” au fost definiţi, însă a fost absolut imposibil de a se ajunge la o definiţie acceptată de toţi pentru termenul de „indigen”. Printre criteriile folosite în definirea grupurilor sau indivizilor indigeni au fost strămoşii, cultura (inclusiv religia, îmbrăcămintea, modul de viaţă şi apartenenţa la un sistem tribal), limba, rezidenţa, conştiinţa de grup sau autoidentificarea, precum şi acceptarea de către o comunitate indigenă[318].

Grupurile indigene subliniază dreptul de a se defini pe sine, atât în termeni de autoidentificare individuală, cât şi conform dreptului acordat de comunitate de a-şi defini propriii membri. Acest criteriu „subiectiv” a fost acceptat pe scară largă, cu toate că nu este clar dacă ar fi suficient în cazul în care nu ar mai exista şi alte criterii „obiective” (de ex., strămoşii)[319]. De asemenea, nu este sigur ce s-ar întâmpla dacă un individ indigen din punct de vedere etnic şi-ar pierde oricare din drepturile şi obligaţiile legale acordate unei persoane „indigene” dacă, de exemplu, el sau ea a fost exclus/exclusă din comunitatea indigenă sau a ales să fie complet asimilat/asimilată de societatea dominantă.

Studiul Naţiunilor Unite asupra Indigenilor a oferit următoarea

definiţie „în scopul unor măsuri internaţionale care ar putea fi luate şi care ar influenţa existenţa viitoare a [populaţiilor indigene]”:

Comunităţile, popoarele şi naţiunile indigene sunt cele care, având o continuitate istorică prin societăţile anterioare invaziei sau precoloniale existente pe teritoriul lor, se consideră diferite de alte sectoare ale societăţii care prevalează în acele teritorii, sau numai faţă de o parte a acesteia. În prezent, ele formează sectoare nedominante ale societăţii şi sunt hotărâte să păstreze, să dezvolte şi să transmită generaţiilor viitoare teritoriile lor ancestrale şi identitatea lor etnică ca o bază a existenţei lor continue în calitate de popoare, în conformitate cu propriile tipare de cultură, instituţii sociale şi sisteme legislative...

Din punctul de vedere al individului, o persoană indigenă este acea persoană care aparţine acestor populaţii indigene prin propria identificare cu termenul de indigen (conştiinţa de grup) şi care este recunoscută şi acceptată de aceste populaţii ca membru (acceptarea de către grup)[320].

Grupul de lucru s-a luptat cu problema definirii termenului de „indigeni” în timpul celei de-a doua şi a treia sesiuni, iar anumite guverne (cum ar fi India şi Bangladesh) şi-au arătat interesul pentru limitarea definiţiei la popoarele din emisfera vestică şi Asia Australă[321]. În final, Grupul de lucru a optat pentru o abordare „flexibilă” care să nu necesite adoptarea formală a unei definiţii, cu toate că anumite guverne (de ex. China şi URSS, alături de India şi Bangladesh) continuă să menţină o ecuaţie problematică între colonizare şi indigenizare, negând faptul că pe teritoriile lor ar exista popoare „indigene”[322].

Mişcarea contemporană pentru recunoaşterea internaţională a drepturilor indigenilor a început cu indienii din America de Nord, popoarele aborigene din Australia şi cu grupurile indigene nordice cum ar fi inuiţii şi saamii. În ciuda eforturilor de a impune un criteriu al „apei albastre” în definirea popoarelor indigene de dinainte de invazie, este clar că „triburile montane” asiatice, cum ar fi karen şi hmong, precum şi triburile nomade arabe şi africane care urmau un stil de viaţă tradiţional, ar trebui să fie şi ele incluse în definiţia comună de „indigeni”. Mai puţin sigură ar fi includerea popoarelor din Asia Centrală, cum ar fi armenii, baluchii, tătarii şi kurzii, sau supravieţuitorii invaziilor teritoriale de către oameni din aceeaşi rasă, cum s-a întâmplat în Africa şi în mare parte din Asia.

O altă dificultate în definirea unui termen adecvat este varietatea extraordinar de mare a grupurilor pe care mulţi observatori i-ar lua

drept „indigene”.

Tradiţiile, stilul de viaţă şi structura politică a sofisticatelor naţiuni indiene nord-americane, cum ar fi haudenosaunee, au puţine trăsături comune cu tăietorii de lemne brazilieni, în ciuda similitudinii atacurilor societăţilor dominante îndreptate împotriva lor. Totuşi, aceste societăţi care par diferite, împărtăşesc aceleaşi valori spirituale legate de viaţa în comun şi în armonie cu natura. Existenţa unui guvern permanent este caracteristica popoarelor indigene din emisfera vestică, dar nu se poate aplica triburilor mici şi izolate din Papua Noua Guinee (deşi fiecare societate, indiferent de mărimea sa, are, în mod sigur, o structură socială care exercită o anumită autoritate guvernamentală sau cvasi-guvernamentală).

Cea mai importantă caracteristică a popoarelor indigene ar putea fi aceea de mod de viaţă premodern sau preindustrial, printr-un sistem economic orientat spre viaţa comunitară. Această definiţie nu are conotaţii pozitive din punct de vedere valoric sau al modernităţii, însă putem spune că societatea centralizată, urbană şi supersofisticată a secolului al XX-lea este cea care se află la polul opus societăţilor descentralizate, rurale şi tradiţionale din punct de vedere tehnologic a popoarelor maori, inuit sau hmong. Impactul tehnologiei asupra culturii, în special, nu poate fi subestimat; de exemplu, dacă putem considera vânarea renilor cu sania cu motor ca „tradiţională”, comparativ cu vânătoarea de reni pe care saami o fac mergând pe jos, această inovaţie tehnologică va schimba o parte a culturii saamilor, după cum locomotiva cu aburi şi puştile au schimbat viaţa Europei de Vest.

Înseşi grupurile indigene au respins, în general, nevoia de definiţii, pe motivul că doar comunităţile indigene au dreptul de a-şi recunoaşte propriii membri[323]. În acelaşi timp, grupurile indigene au reacţionat puternic la orice sugestie legată de faptul că ar reprezenta doar „un caz special de ‘minorităţi’ ”[324].

În încheiere putem spune că problema definiţiei devine cu adevărat importantă doar dacă includerea sau excluderea dintr-o anumită definiţie are implicaţii legale. China nu obiectează în a se referi la propriile „minorităţi naţionale” sub denumirea de „popoare indigene” pe baze semantice, ci din cauza temerii că pot fi dezvoltate drepturi pentru popoarele indigene, despre care China nu crede că ar fi potrivite pentru „propriile” populaţii etnico-naţionalo-minoritaro-indigene. Nici un stat nu are obiecţii în autodefinirea popoarelor indigene în scopuri sociale sau culturale; multe ar obiecta la o astfel de practică în cazul în care ar implica obligativitatea statului faţă de

persoanele sau grupurile denumite astfel sau dacă ar trebui să recunoască anumite drepturi care ar putea leza alte persoane sau grupuri.

Decizia subcomisiei Grupului de lucru de a nu adopta o definiţie oficială pare adecvată. După cum s-a demonstrat prin lipsa de activitate a Grupului de lucru pentru minorităţi[325] al Comisiei pentru Drepturile Omului, dezbaterile asupra unei definiţii pot duce la o pierdere de timp şi adesea ar avea un aport neînsemnat asupra protecţiei drepturilor – scopul declarat al unor astfel de eforturi. Aşa cum s-a subliniat adesea, Organizaţia Naţiunilor Unite a avut o contribuţie minimă la protecţia internaţională a drepturilor, cu excepţia definirii termenilor de „popoare" sau „autodeterminare". Cu toate că, în cazuri dificile, acest lucru a condus la anumite confuzii sau inconsistenţe, se pare că nu este nevoie, cel puţin în momentul actual, de a permite tehnocraţiei definiţionale să stea în calea ridicării unor probleme cu care se confruntă popoarele indigene din întreaga lume.

Drepturile asupra pământului[326]

Toate popoarele indigene subliniază natura spirituală a relaţiei lor cu terenul sau pământul, care este fundamental pentru existenţa, credinţele, obiceiurile, tradiţiile şi cultura lor[327]. În timp ce beneficiile economice care pot fi obţinute din exploatarea resurselor naturale au o mare importanţă pentru multe comunităţi indigene, pământul nu reprezintă doar o posesiune sau un mijloc de producţie.

Toate comunităţile indigene au, şi menţin, un cod complet de diferite reguli care se aplică în posesiunea sau conservarea pământului ca un factor important al procesului de producţie, ca fundament al vieţii de familie şi ca bază teritorială pentru existenţa popoarelor lor ca atare. Întreaga gamă de consideraţii sentimentale, culturale, spirituale şi religioase este prezentă atunci când este vorba de pământ... Pământul este o parte din existenţa lor...

Între om şi natură există o relaţie profund spirituală şi chiar de natură religioasă. Ei vorbesc despre Mama Natură şi despre puterea ei. Din toate aceste motive, nu se poate să privim pământul ca pe o simplă posesiune sau, şi mai puţin, ca pe o marfă... Singurele drepturi disponibile şi care s-ar putea garanta prin tradiţie şi obiceiuri tradiţionale, ar fi uzufructul şi prioritatea în utilizarea lotului de pământ moştenit, având obligaţia de a-l folosi într-o manieră cerută de sistemul ecologic şi de datini şi de a nu-l lăsa nefolosit pe timp nedefinit.

Exproprierea, eroziunea, jaful, folosirea inadecvată şi abuzul, precum şi daunele aduse pământului indigenilor echivalează cu distrugerea moştenirii culturale şi spirituale a populaţiilor indigene. Forţarea lor de a renunţa la aceste pământuri este echivalentă cu permiterea exterminării lor. Într-un cuvânt, este etnocid[328].

Preşedintele din Yarrabah, o comunitate aborigenă din Queensland, Australia, a pus punctul pe i când a pus această întrebare: „Dacă nu avem drepturi asupra pământului, atunci ce am mai avea de administrat?”[329] Generalizând, istoria popoarelor indigene este cronica încercărilor lor nereuşite de a-şi apăra pământul împotriva invadatorilor. În timp ce o parte din pământuri au fost pierdute prin tratate, adesea acceptate de popoarele indigene din cauza încrederii acordate greşit sau a fraudelor[330], majoritatea acestora au fost pierdute în război. Lăsând morala la o parte, războiul a constituit o componentă acceptată a politicii externe, cel puţin în timpul secolului al XIX-lea, iar cuceririle au fost cel mai comun mijloc de achiziţionare a pământului încă din timpuri imemoriale. „Destinul clar” al multor state, exprimat prin expansiune colonială şi colonizări peste mări şi caracteristicile naţiunilor cucerite sau colonizate nu au avut o importanţă prea mare pentru cei victorioşi.

Pentru puterile coloniale pământul era important doar dacă putea fi colonizat; în schimb, atunci când coloniştii formau state, acestea se extindeau din punct de vedere teritorial aşa cum naţiunile europene şi asiatice şi imperiile, s-au extins cu secole în urmă – prin cucerirea popoarelor vecine şi prin deposedarea lor de pământuri. În timp ce atât colonialismul, cât şi expansiunea naţională teritorială au fost facilitate de teorii legate de superioritatea culturală sau de nevoia de a „civiliza” „nativii”, substratul era de fapt de natură economică şi politică.

Pretextul legal pentru confiscarea pământurilor indienilor din America a fost, în general, impunerea noţiunii de posesiune prin proprietate privată, care erau necunoscute şi irelevante pentru societăţile indigene. Nu există nici un „titlu” pentru pământurile indigene şi, chiar în cazul în care titlul aborigen era recunoscut, el era în mod efectiv anulat prin înţelegeri între guverne şi particulari, rezultând o înstrăinare „legală” a unor vaste întinderi din pământul indigenilor. În multe cazuri, pământurile locuite de popoarele indigene erau considerate ca fiind nelocuite şi erau revendicate de guverne sub pretextul teoriei descoperirii unor terra null ins.

Genocidul fizic din secolul al XIX-lea a permis din plin continuarea asalturilor guvernelor şi a particularilor asupra pământurilor

indigenilor, cu zăcămintele şi petrolul din subsol[331]. Aceste conflicte apar, în mod invariabil, în contextul planurilor de dezvoltare naţională şi, cu siguranţă, vor rămâne preocuparea principală a multor grupuri indigene. În timp ce chiar Convenţia nr. 107 a OIM recunoaşte dreptul indigenilor la proprietatea colectivă asupra pământului şi la compensarea pentru pământurile expropriate de guvern, articolele referitoare la reaşezarea eficace sunt fragile. În plus, multe state îşi arogă dreptul de proprietate asupra resurselor subsolului, chiar dacă se recunoaşte proprietatea indigenă (sau particulară)[332]. O altă afirmaţie a statelor pentru a justifica incursiunile în pământurile tradiţional indigene este că aceste acţiuni sunt necesare pentru a asigura siguranţa naţională, mai ales în cazul în care populaţiile indigene se află în zonele de graniţă[333].

O altă problemă ar fi aceea a restituirii pământurilor indigene, indiferent dacă au fost cucerite sau au fost însuşite prin violări ale obligaţiilor asumate prin tratate sau prin înstrăinare „legală", atunci când popoarele indigene nu au putut dovedi titlul legal. Scopul acestui capitol este departe de a însuma cazurile reclamaţiilor asupra pământului, prezentate în faţa curţilor de justiţie din Statele Unite şi Canada, dar una dintre problemele care ar putea apare în cursul redactării unei declaraţii internaţionale asupra drepturilor indigenilor este dacă articolele sale – în special cele referitoare la pământ, restituire şi compensare – pot fi retroactive.

Propunerile indigenilor referitoare la pământ sunt clare şi absolute, deşi nici un stat nu a recunoscut până acum dreptul indigenilor la pământ în măsura propusă. De exemplu, principiile WCIP supuse atenţiei subcomisiei Grupului de lucru în 1985 stabilesc:

Popoarele indigene vor dispune de dreptul exclusiv la pământurile lor tradiţionale şi resursele respective... În cazul în care popoarele indigene au fost deposedate de pământurile şi resursele aferente fără consimţământul lor şi fără a fi informate, pământurile şi resursele vor fi retumate.

Dreptul la pământ al popoarelor indigene include drepturile asupra suprafeţei şi subsolului, drepturile depline asupra apelor din interior şi cele de coastă, drepturile la zone de coastă economice exclusive în conformitate cu legislaţia internaţională.

Nu trebuie să se întreprindă nici o acţiune sau mod de comportare care, direct sau indirect, ar putea duce la distrugerea pământului, aerului, apei, mării, animalelor sălbatice, locuinţelor sau resurselor naturale ale băştinaşilor fără liberul lor consimţământ şi fără a

informa popoarele afectate[334].

O poziţie similară este adoptată şi în principiile NGO prezentate în aceeaşi sesiune:

Naţiunile şi popoarele indigene sunt îndreptăţite să aibă controlul permanent şi să se bucure de teritoriile pe care le deţin de la strămoşii lor aborigeni. Acestea includ drepturile asupra terenului şi subsolului, apele teritoriale şi de coastă, resursele care se refac sau cele care nu se mai refac, precum şi activităţile economice bazate pe aceste resurse...

Descoperirea, cucerirea şi colonizarea bazate pe teoria unei terra nullius şi unilaterală nu vor constitui niciodată o bază legală pentru statele care revendică sau stăpânesc teritoriile naţiunilor sau popoarelor indigene.

În cazurile, în care pământurile luate prin violări ale acestor principii au fost deja colonizate, poporul sau naţiunea băştinaşă implicată are dreptul la restituirea imediată, inclusiv compensarea pentru lipsa posibilităţii de folosire a acestuia, fără pierderea dreptului originar. Dorinţa popoarelor indigene de a-şi recâştiga dreptul şi controlul asupra locurilor sacre trebuie să fie întotdeauna respectată[335].

Autodeterminarea

Există o referire constantă a comunităţilor şi organizaţiilor indigene la conceptul de autodeterminare, pe care ele îl consideră esenţial pentru a putea deţine controlul asupra propriilor lor destine. Cea mai sinceră formulare afirmă simplu că popoarele indigene sunt „popoare” în sensul în care acest termen este folosit pe plan internaţional:

Toate popoarele indigene au dreptul la autodeterminare, în virtutea acestui drept ele pot să-şi determine în mod liber statutul politic şi să-şi urmeze în mod liber dezvoltarea economică, socială, religioasă şi culturală[336].

Alte formulări sunt şi mai specifice şi, poate, mai expansive:

Toate naţiunile şi popoarele indigene au dreptul la autodeterminare, în virtutea căruia ele au dreptul la orice grad de autonomie sau autoguvernare pe care îl aleg. Aceasta include dreptul la a-şi determina în mod liber statutul politic, de a-şi urma propria dezvoltare economică, socială, religioasă şi culturală, de a-şi stabili propriii membri şi/sau cetăţeni, fără amestec din exterior.

Nici un stat nu poate impune o jurisdicţie asupra popoarelor sau

naţiunilor indigene, nici asupra teritoriului acestora, decât în cazuri de excepţie în care aceştia îşi exprimă în mod liber această dorinţă...

Naţiunile şi popoarele indigene se pot autoapăra împotriva unui stat care întreprinde acţiuni care intră în conflict cu dreptul lor la autodeterminare[337].

Conţinutul acestui drept la autodeterminare variază foarte mult, reflectând diversitatea situaţiilor în care popoarele indigene se află şi caracterul divers al grupurilor indigene în sine. Unele aspiră la independenţa completă şi la statalitate, în timp ce alţii cer autonomie şi autoguvernare doar în anumite arii de competenţă (cum ar fi controlul total asupra pământului şi asupra resurselor naturale). O declaraţie pregătită de grupurile indigene înaintea sesiunii din 1987 a Subcomisiei Grupului de lucru subliniază că libertatea de alegere este „elementul fundamental al dreptului la autodeterminare" şi recunoaşte că autodeterminarea indigenilor „poate fi realizată în multe moduri, de la alegerea deplinei independenţe la diverse forme de autonomie, autoguvernare şi participare la procesele politice ale statului"[338].

Guvernele au tendinţa să pună semnul egal între cererile pentru „autodeterminare", independenţă şi secesiune, şi insistenţa asupra acestei formulări, chiar atunci când un grup de indigeni doreşte mai degrabă un anumit statut decât independenţa deplină, poate inhiba rezolvarea reclamaţiilor care nu sunt atât de incompatibile cum par la prima vedere. După cum s-a arătat în capitolul 3, „autodeterminarea" implică dreptul (şi nu neapărat necesitatea) la un stat independent – termen definit de Naţiunile Unite; în practică el a fost restrâns la contextul colonial. De aceea, reacţiile negative ale guvernelor la cererile indigenilor pentru autodeterminare nu sunt surprinzătoare[339].

Comisia Inter-Americană asupra Drepturilor Omului (IACHR) a Organizaţiei Statelor Americane este singurul organism internaţional care a pus în mod direct problema dacă popoarele indigene au dreptul la autodeterminare. În contextul reclamaţiilor indienilor miskiţi referitor la diverse violări ale drepturilor omului în Nicaragua, mai ales în 1981 şi 1982, IACHR a pus problema „dacă grupurile etnice se bucură sau nu de drepturi suplimentare [în afară de cele stabilite prin articolul 27 al Convenţiei asupra Drepturilor Politice şi Civile], în special dreptul la autodeterminare sau la autonomie politică"[340].

Statutul actual al legislaţiei internaţionale recunoaşte respectarea principiului autodeterminării, pe care îl consideră a fi dreptul unui popor de a-şi alege în mod independent propria formă de organizare politică şi de a-şi stabili în mod liber mijloacele pe care le consideră

potrivite pentru dezvoltarea economică, socială şi culturală. Totuşi, aceasta nu înseamnă că el recunoaşte dreptul oricărui grup etnic la autodeterminare[341].

Citând, inter alia, rezoluţiile 1514 (XV)[342] şi 2625 (XXV)[343] ale Adunării Generale a Naţiunilor Unite, IACHR a ajuns la concluzia că dreptul la autodeterminare nu va justifica niciodată distrugerea integrităţii teritoriale a unui stat suveran. Trebuie să subliniem totuşi că absenţa oricărui drept la autonomie sau autoguvernare nu garantează Nicaraguei „dreptul nerestrictiv de a impune asimilarea completă a acelor indieni”[344].

Deşi statutul actual al legislaţiei internaţionale nu permite un punct de vedere conform căruia grupurile etnice din zona atlantică a Nicaraguei au dreptul la autonomie politică şi autoguvernare, se recunoaşte o protecţie specială pentru aspectele legate de păstrarea propriei lor identităţi culturale.

La acestea se poate adăuga aspectul legat de organizarea productivă care cuprinde, printre altele, problema pământurilor strămoşeşti şi comunitare... Este fundamental să se stabilească noile condiţii de coexistenţă dintre minorităţile etnice şi guvernul nicaraguan, în scopul de a stăvili antagonismele istorice şi serioasele dificultăţi din zilele noastre. În opinia IACHR, nevoia de a păstra şi de a garanta respectarea acestor principii în practică atrage după sine nevoia de a stabili o ordine instituţională adecvată ca parte a structurii statului nicaraguan[345].

Semantica nu ar trebui să obstrucţioneze complexitatea problemelor implicate în cererile indigenilor pentru controlul asupra propriilor lor vieţi, în scopul asigurării, continuării şi dezvoltării propriilor culturi. De exemplu, autodeterminarea internă sau autoguvernarea ar trebui să fie mult mai importantă decât autodeterminarea externă sau recunoaşterea calităţii de stat sau independenţa formală[346]. Neamestecul în instituţiile politice indigene tradiţionale a fost considerat „de o importanţă supremă pentru existenţa liniştită şi armonioasă a comunităţilor indigene... Orice interferenţă în aceste probleme are consecinţe dezastruoase, dezorganizând şi destabilizând comunităţile indigene prin privarea lor de posibilitatea de a funcţiona normal”[347].

O problemă delicată care se ridică în acest context este dacă normele dreptului internaţional se aplică sau ar trebui să se aplice guvernelor indigene. Acolo unde poporul indigen îşi înfiinţează propriul stat, membrii NGO şi alte organizaţii ar trebui să încurajeze aceste state în

ratificarea unor acorduri internaţionale[348]. Pe de altă parte, recunoaşterea faptului că dorinţa unei părţi a naţiunii indigene de a-şi păstra structura tradiţională s-ar putea să nu fie compatibilă cu întreaga panoplie a drepturilor omului recunoscute pe plan internaţional nu creează probleme mai mari decât acelea întâlnite în cazul altor state sau culturi.

Chiar dacă o comunitate se bucură de întreaga autoguvernare internă şi de întreaga autonomie, statul în care trăieşte sau statul dominant ar trebui să răspundă în faţa comunităţii internaţionale din punctul de vedere al respectării drepturilor omului în cadrul comunităţii autonome[349]. În oricare din cazuri, legislaţia internaţională ar trebui să se aplice oricărui stat indigen, precum şi comunităţilor indigene sau autonome din cadrul unui stat. După cum vom arăta mai detaliat în capitolul 6, drepturi cum ar fi participarea populară efectivă la luarea deciziilor guvernamentale pot fi relevante, mai ales acolo unde popoarele indigene şi-au afimat dreptul la autonomie sau autoguvernare pe baza, inter alia, normelor internaţionale ale drepturilor omului.

Autoritatea indigenilor faţă de societatea dominantă şi de statul în care trăiesc popoarele indigene implică o autodeterminare exterioară. În acest context, apar situaţii complexe similare cu cele care se pot ridica în cazul oricărei negocieri dintre părţi referitoare la federaţie, autonomie sau dezvoltarea unor noi structuri politice. De exemplu, asumându-şi o relaţie bazată pe separare completă, apar probleme privitoare la puterea „negativă” şi drepturile „pozitive” ale unei comunităţi indigene autonome. Cea dintâi ar putea include veto-ul dat de o comunitate indigenă în ce priveşte un anumit proiect naţional de dezvoltare în cadrul teritoriului respectiv, în timp ce al doilea ar putea include dreptul de a se bucura de anumite servicii sociale de la guvernul central sau de a fi reprezentat la diferite nivele politice în cadrul mai larg al statului.

Există puţine exemple de comunităţi indigene care să aibă un rol în organismele politice locale sau în cele administrative, deşi anumite state recunosc entităţile indigene şi le consultă[350]. Trei dintre ţările prezentate în Studiul Naţiunilor Unite asupra Indigenilor (Canada, Columbia şi Statele Unite) permit comunităţilor indiene anumite funcţii în guvernarea locală. La prima vedere, Columbia se pare că garantează autoritatea consiliilor indigene alese în mod tradiţional (cabildos) asupra tuturor problemelor legate de administrarea financiară a comunităţii. În Canada şi în Statele Unite, consiliile indiene oficial recunoscute sunt alese mai degrabă în conformitate cu legile federale, decât conform tradiţiilor indigene. În sudul Mexicului

există „municipalităţi indigene” care se pare că au puteri similare cu ale celorlalte municipalităţi mexicane şi reprezintă, pur şi simplu, teritoriul în care trăieşte o mare parte a populaţiei indigene[351].

În timp ce autoritatea indigenă este recunoscută în domenii ca obiceiuri şi religie[352], garantarea efectivă chiar şi a celor mai limitate puteri guvernamentale este extrem de rară[353]. Alături de situaţiile din Nicaragua şi Norvegia (discutate în partea a II-a) mai putem cita Finlanda, unde parlamentul lappish a fost înfiinţat în 1973 şi Noua Zeelandă, unde consiliul maori are puteri extrem de limitate în reglementarea comportamentului poporului maori, cum ar fi cazuri penale minore din cadrul districtului lor.

Încă din 1934, Panama a acordat un regim special indienilor cuna, cu toate că legislaţia de bază (aflată acum într-un proces de îmbunătăţire) datează din 1953. În 1983 s-a emis o lege prin care se stabilea Embera Comarca (termenul pentru regiunea indigenă) iar proiectul de lege pentru Comarca Guaymi a fost supus aprobării aparatului legislativ din 1986[354]. Fiecare lege nouă reprezintă un pas înainte în ce priveşte autonomia indigenilor, cu toate că în 1987[355] proiectul Guaymi a fost controversat şi respins de către aparatul legislativ panamez. Acordurile cu populaţiile cuna şi embera stabilesc, în principal, autorităţi paralele indigene şi centrale; propunerea Guaymi era de fuzionare a acestor autorităţi într-un conducător tradiţional ales de către Congresul General al Guaymi, care ar fi trebuit să fie totuşi numit şi revocat de către guvernul central.

Actele Embera şi proiectul Guaymi cer statului „să garanteze sumele necesare în bugetul anual” pentru efectiva administrare a regiunilor Comarcas, iar acestea ar putea „planifica şi executa proiecte de dezvoltare cuprinzătoare” şi stabili taxele municipale[356]. Articolul 123 al constituţiei panameze din 1972 garantează proprietatea colectivă asupra teritoriilor indigene. Cu toate acestea, în timp ce guvernul central are obligaţia de a se consulta şi de a negocia, precum şi de a acorda compensări indigenilor Comarca în schimbul exploatării resurselor naturale, deciziile finale legate de permisiunea de a fi exploatate sau nu se află sub jurisdicţia guvernului central.

Similarităţile dintre Comarca şi alte municipalităţi sugerează că cele dintâi nu sunt adevărate regiuni „autoguvernabile”, dar articolele din constituţia panameză recunosc într-o măsură mai mare drepturile indigenilor, comparativ cu alte ţări din America Latină.

În Statele Unite există 167 de rezervaţii indiene, răspândite pe o suprafaţă de 51 milioane acri[357]. Triburile indiene au fost descrise ca

„naţiuni suverane, dependente intern, care se află într-o relaţie de încredere cu Guvernul Statelor Unite. Statutul lor unic de entităţi politice distincte în cadrul sistemului federal al Statelor Unite este recunoscut de Guvernul Statelor Unite prin tratate, statute, decizii ale Curţii şi ordine executorii şi sunt recunoscute prin Constituţia Statelor Unite”[358].

Naţiunile indiene au fost recunoscute de Curtea Supremă a Statelor Unite în 1832 în calitate de „comunităţi politice distincte, având graniţe teritoriale în interiorul cărora îşi pot exercita în mod exclusiv autoritatea, având dreptul la toate pământurile în interiorul acestor graniţe”[359]. Cu toate acestea, legislaţia Statelor Unite a erodat în mod sistematic autoritatea şi suveranitatea indiană. Actul de Mutare din 1830 a forţat triburile să-şi abandoneze pământurile strămoşeşti; Actul pentru Delicte Majore din 1885 a transferat jurisdicţia referitoare la crime comise în rezervaţii de la autoritatea tribală la cea federală; iar Actul General de Distribuţie din 1887 a abolit, în mod efectiv, deţinerea pământurilor comunitare de către indieni, distribuind terenurile „în plus” coloniştilor albi. Actul Indian de Reorganizare din 1934 a redat guvernelor tribale anumite puteri, dar cu condiţia de a fi adoptate formele „moderne” de guvernare democratică.

După cum s-a demonstrat prin sfera actelor prezentate mai sus, relaţiile dintre guvernul Statelor Unite şi triburile indiene se află sub „puterea plenară” a Congresului Statelor Unite. Guvernele indiene au puteri „suverane” în legislaţia legată de propriul teritoriu, inclusiv fixarea taxelor, cu condiţia ca acestea să nu înlocuiască legislaţia federală[360]. De exemplu, triburile indiene nu au puteri penale juridice asupra persoanelor care nu sunt indieni în cazul actelor comise în rezervaţii[361]. Suveranitatea internă a triburilor indiene este, în general, exceptată din constituţia Statelor Unite, dar Congresul a impus multe din articolele Cartei federale a Drepturilor asupra triburilor[362]. Indienii din Statele Unite sunt cetăţeni cu drepturi depline şi nu pot fi supuşi discriminării de către state, iar guvernele statale şi locale nu au putere juridică asupra triburilor indiene decât în cazul în care puterea juridică este în mod specific garantată prin legea federală.

Relaţia canadiano-indiană este, poate, la fel de complexă, dar în cursul anilor 1980 a început un proces de redefinire a relaţiei dintre „Primele Naţiuni Indiene” şi Canada[363]. Constituţia canadiană din 1982 stipulează că „existenţa drepturilor aborigenilor şi a drepturilor popoarelor aborigene din Canada stabilite prin tratat sunt recunoscute şi afirmate”, deşi extinderea acestor drepturi – în special cele legate de autoguvernare – nu este destul de clară[364]. Un proiect de lege bazat pe

un raport din 1983 al Comitetului Special al Camerei Comunelor asupra autoguvernării indiene[365] a fost introdus în 1984, dar nu a fost adoptat. El ar fi garantat conducerii primelor naţiuni indiene autoritate legislativă asupra, inter alia, educaţiei, calităţii de membru, promulgării legilor, impozitării proprietăţii funciare şi altor probleme care s-ar fi putut decide în vremea când naţiunea indiană era recunoscută, cum ar fi planificarea folosirii pământului, sănătatea şi siguranţa publică, resursele şi mediul înconjurător, ordinea publică şi administrarea juridică, legislaţia în familie, drepturile asupra proprietăţii şi problemele locale legate de o bună guvernare[366]. Legislaţia din provincie nu trebuia să se aplice naţiunii indiene, iar legislaţia federală trebuia să se aplice doar în măsura în care nu era în neconcordanţă cu legislaţia indiană[367].

Actul Cree-Naskapi din 1984 garanta dreptul asupra utilizării, administrării şi reglementării pământului şi a resurselor naturale anumitor triburi de indieni, un consiliu tribal putând adopta legi locale privitoare la: sănătatea publică, siguranţă şi ordine; protecţia mediului; acordarea unor servicii locale; sistemul de taxare (altele decât impozitele pe venit); şi funcţionarea afacerilor şi a comerţului. Cu toate acestea, s-a observat că acesta nu poate fi considerat un model potrivit pentru un act regional, deoarece nu reflecta nici măcar o egalitate a noţiunilor sau o împărţire a puterii între guvernele federale, provinciale sau indigene. „Deşi acorda triburilor un cuvânt mai greu în dezvoltarea resurselor şi puteri mai mari în guvernarea locală, autoritatea exercitată de noile consilii tribale este delegată de la guvernele federale. Forma de guvernare locală tribală este [doar] cea a unui guvern municipal.”[368] Nu este clar dacă această observaţie pune forma mult deasupra substanţei.

Fără a intra mai mult într-o analiză detaliată a relaţiilor complexe dintre naţiunea indiană şi guvernele canadian şi american, nu trebuie să ezităm să concluzionăm că implementarea acestei „încrederi” de către ambele guverne a fost, în mod regretabil, inadecvată şi duplicitară. Drepturile tratatului indian au fost violate, iar obligaţiile guvernamentale de a apăra aceste drepturi au fost ignorate. Într-adevăr, reafirmarea şi implementarea acestor tratate reprezintă astăzi marea arenă a conflictelor[369].

În ciuda reacţiilor negative ale guvernelor la termenul de „autodeterminare”, există dovezi că problema poate fi luată în considerare cu flexibilitate. La o şedinţă preliminară a Grupului de lucru pentru Populaţiile Indigene, anumiţi observatori guvernamentali au subliniat

că guvernele lor au început să-şi dea seama că politica aplicată în trecut, prin care se căuta asimilarea populaţiilor indigene, a eşuat în a răspunde necesităţilor şi în respectarea drepturilor popoarelor indigene. De aceea, guvernele şi-au revizuit politicile, recunoscând identitatea lor distinctă şi adaptându-se unui punct de vedere care să permită popoarelor indigene un grad mai mare de autodeterminare în relaţia lor cu respectivele guverne. Aceste revizuiri s-au efectuat în mai multe moduri, în conformitate cu contextul istoric, cu nevoile specifice ale populaţiilor indigene şi cu orientarea politicii specifice şi generale a ţărilor[370].

Nu este clar dacă recunoaşterea internaţională a unui anumit drept nedefinit al indigenilor la „autodeterminare" ar face ca guvernele să dorească, mai mult sau mai puţin, să intre în tratative cu popoarele indigene, în scopul garantării menţinerii şi dezvoltării societăţilor indigene, aşa cum acestea consideră că este corect. Cu toate acestea, abandonarea politicii de asimilare coercitivă sau integraţionistă care, în mod inevitabil, subordona indigenii intereselor statului, este esenţială, iar controlul popoarelor indigene asupra propriului destin trebuie să fie o parte a oricărei politici care doreşte să respecte principiile drepturilor omului.

Poziţia unică a majorităţii societăţilor indigene, lipsa lor relativă de putere în termeni pur politici şi militari, precum şi coordonarea crescândă a eforturilor lor la nivel internaţional oferă o ocazie rară de a dezvolta normele legale internaţionale şi, în acelaşi timp, de a răspunde nevoilor lor reale. Aceste activităţi în slujba popoarelor indigene nu vor fi benefice doar pentru propriii membri ci succesul acestora va sublinia calea unor rezolvări prin negociere a altor conflicte apărute între state, grupuri şi indivizi.

Capitolul 6: DREPTURILE OMULUI

Cu excepţia unei doctrine cam îndoielnice a intervenţiei umanitare şi a responsabilităţii statului faţă de regimul străinilor, modul în care un stat îi tratează pe cei din jurisdicţia lui nu a fost în general considerat o preocupare legitimă a dreptului internaţional, până în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial[371]. Dezvoltarea unei legislaţii internaţionale a drepturilor omului a fost unul dintre cele mai importante aspecte ale ordinii legale internaţionale de după 1945, împreună cu decolonizarea şi cu câştigarea independenţei noilor state[372].

Carta Naţiunilor Unite conţine câteva referiri la „drepturile omului şi libertăţile fundamentale". Poate cel mai frecvent citat este articolul 1 care specifică între scopurile Naţiunilor Unite realizarea unei cooperări internaţionale „în promovarea şi încurajarea respectului pentru drepturile omului şi pentru libertăţile fundamentale pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie" şi articolul 55, care afirmă că „Naţiunile Unite vor promova... respectul universal şi supravegherea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie". Prevederile articolului 55 sunt făcute în legătură cu articolul 56, care prevede că „toţi membrii se angajează să acţioneze împreună şi separat în cooperare cu Organizaţia pentru îndeplinirea scopurilor arătate în articolul 55".

În timp ce Declaraţia Universală a Drepturilor Omului[373], adoptată în unanimitate de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite în 1948, a fost proclamată doar ca „un etalon obişnuit de realizare pentru toate popoarele şi naţiunile", multe din prevederile sale au devenit după aceea fie expresii ale dreptului internaţional, fie interpretări imperative ale Cartei Naţiunilor Unite. Pentru a redacta Declaraţia, Comisia Drepturilor Omului a Naţiunilor Unite a început discuţiile care au condus la un proiect al celor două convenţii internaţionale asupra drepturilor omului şi la promulgarea lor de către Adunarea Generală în 1966[374].

Epoca formulărilor standard ale Naţiunilor Unite despre drepturile omului a durat până la mijlocul anilor '70 şi au fost adoptate multe tratate multilaterale al căror subiect erau drepturile omului. Cele mai importante tratate, ratificate de numărul cel mai mare de naţiuni,

sunt, inter alia, Convenţia cu privire la Prevenirea şi Pedepsirea Crimei de Genocid, Convenţia şi Protocolul Statutului de Refugiat[376], Convenţia asupra Drepturilor Politice ale Femeilor[377], Convenţia Internaţională asupra Eliminării Tuturor Formelor de Discriminare Rasială[378], Convenţia Internaţională asupra Interzicerii şi Pedepsirii Apartheidului[379], Convenţia asupra Eliminării tuturor formelor de discriminare a femeilor[380] şi Convenţia asupra torturii şi a altor tratamente şi pedepse crude, inumane şi degradante[381].

La nivel regional, aplicarea efectivă a normelor noilor drepturi ale omului a început cu mult înainte de intrarea în vigoare a celor două convenţii din 1976 şi de dezvoltarea altor mecanisme ale Naţiunilor Unite care promovează drepturile omului din anii ’70 şi ’80. Toţi cei 21 de membri ai Consiliului Europei sunt acum semnatari ai Convenţiei Europene pentru protecţia drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale[382] şi toţi au acceptat dreptul opţional al indivizilor de a face plângeri împotriva violărilor drepturilor omului. Carta Socială Europeană, care detaliază variatele drepturi economice, sociale şi culturale, a intrat în vigoare în 1965[383], în 1975, 35 de naţiuni europene şi altele au semnat Actul Final al Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa („Acordul de la Helsinki”), care conţine importante secţiuni asupra drepturilor omului[384].

În cele două Americi, adoptarea Declaraţiei Americane a Drepturilor şi îndatoririlor Omului[385] a premers Declaraţia Universală cu câteva luni. Apoi, Comisia Interamericană a drepturilor omului a început activitatea la sfârşitul anilor ’60 în spiritul deciziilor Adunării Generale a Organizaţiei Statelor Americane; în 1978, intrarea în vigoare a Convenţiei Americane a Drepturilor Omului[386] a extins jurisdicţia Comisiei şi a stabilit de asemenea o Curte de justiţie interamericană a drepturilor omului[387].

Cea de-a treia iniţiativă regională majoră, Carta Africană asupra drepturilor omului şi popoarelor, a intrat în vigoare doar în 1986[388].

UNESCO şi Organizaţia Internaţională a Muncii (ILO) au adoptat de asemenea un număr de tratate internaţionale foarte importante pentru drepturile omului. Printre cele adoptate de ILO, de exemplu, sunt convenţiile asupra libertăţii de asociere[389], popoarelor indigene[390] şi discriminării muncii[391].

Pe lângă realizarea acestor convenţii, Naţiunile Unite au devenit tot mai active în promovarea şi protejarea drepturilor omului, mai ales de la începutul anilor ’70. În 1971, a devenit posibil ca persoanele particulare să se poată plânge Naţiunilor Unite împotriva situaţiilor

care au arătat „o violare gravă a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale”, deşi mecanismul confidenţial stabilit a fost criticat în mod justificat[392].

Răsturnarea de la putere a guvernului lui Salvador Allende din Chile în 1973 a condus la lărgirea discuţiilor Naţiunilor Unite despre drepturile omului şi problemele drepturilor omului în diferite ţări sunt acum ridicate la Comisia pentru Drepturile Omului şi Subcomisia de Prevenire a Discriminării şi Protecţia Minorităţilor, Consiliul Economic şi Social, Adunarea Generală şi Al Treilea Comitet[393].

În afară de violările considerabile ale drepturilor omului în anumite ţări, Naţiunile Unite au examinat problemele drepturilor omului prin luarea în consideraţie a studiilor experţilor, prin numirea de raportori speciali şi stabilirea grupurilor de lucru. Printre temele examinate în aceşti ani se numără tortura, „dispariţiile”, execuţiile arbitrare şi sumare, dreptul la dezvoltare, dreptul la hrană, intoleranţa religioasă, populaţiile indigene, genocidul, dreptul de a pleca şi de a se reîntoarce, sclavia, muncitorii sezonieri şi protecţia drepturilor omului în timpul stării de necesitate.[394] Situaţiile din Africa de Sud, Chile şi Orientul Mijlociu sunt luate în consideraţie cu regularitate prin sistemul Naţiunilor Unite.

Cel puţin de când s-a ajuns la decizia de a elabora două convenţii internaţionale separate asupra drepturilor omului (una care se ocupă cu drepturile civile şi politice şi cealaltă cu drepturile economice, sociale şi culturale), juriştii, oamenii de ştiinţă şi mulţi alţii au încercat să facă diverse distincţii între drepturi.[395] Totuşi diversele categorii sugerate – civile, politice, economice, sociale, culturale, individuale, colective, pozitive, negative, drepturile primei, celei de-a doua şi de-a treia generaţii etc. – deseori conduc la interpretări greşite şi rareori la o mai mare protecţie pentru indivizi şi grupuri.[396]

Într-adevăr, scopul cel mai obişnuit pentru identificarea acestor categorii este negarea statutului de „drept” unuia sau mai multora dintre ele şi nu extinderea protejării internaţionale sau naţionale.[397]

O analiză superficială a acestor drepturi, care ar părea că se încadrează în mod clar în una sau alta din aceste categorii, demonstrează inutilitatea de a trage concluzii semnificative din aceste distincţii. Prohibiţia împotriva torturii, de exemplu, este în general considerată un drept „negativ” „civil” (care nu cere o acţiune guvernamentală pozitivă), totuşi este clar că includerea într-un statut este insuficientă pentru a garanta că tortura nu este folosită de poliţie sau de forţele de securitate. O altă cerinţă este dreptul la instrucţie şi

educaţie (care necesită ca guvernul să întreprindă acţiuni pozitive) şi locuri de detenţie adecvate (care trebuie să intre în competiţie cu alte priorităţi guvernamentale de strângere a fondurilor). Libertatea presei (un drept clasic „civil") înseamnă puţin lucru într-o ţară cu un număr mare de neştiutori de carte (care au un drept „social" sau „cultural" la educaţie). Drepturile sindicale sunt incluse în amândouă convenţiile şi sunt probabil unele dintre drepturile în modul cel mai evident „amestecate".

Fiinţele umane sunt organizate în societăţi şi puţine drepturi pot fi considerate ca pur „individuale". După cum s-a remarcat mai jos, drepturile la religie, educaţie şi limbă au în general sens numai dacă pot fi exercitate în concordanţă cu celelalte. Drepturile „politice", de exemplu dreptul de a participa la guvernare şi la autodeterminare, presupune existenţa unei colectivităţi.

Dimpotrivă, multe aşa-numite drepturi „colective", la care s-a făcut o referire ca la drepturi „de a treia generaţie" au puţin înţeles dacă membrii individuali ai colectivităţii nu beneficiază de ele. Mulţi comentatori, în special vestici, neagă existenţa unor asemenea „drepturi ale popoarelor", ca de exemplu dreptul la dezvoltare, controlul asupra resurselor naturale, pace şi un mediu înconjurător sănătos pe temeiul, inter alia, că nu poate fi identificată nici o entitate care are obligaţia să constate că aceste drepturi sunt protejate.[398]

Totuşi, dacă nu trebuie să punem semnul egalităţii între „drepturile popoarelor" şi „drepturile statelor" este clar că cei care ar trebui să-şi dezvolte în mod paşnic resursele naturale într-un mediu înconjurător curat sunt indivizii care formează societatea, nu un „popor" abstract, reflectat în măsurători statistice ale produsului naţional brut. În felul acesta indivizii trebuie să fie beneficiarii ultimi ai drepturilor colective, dacă acestea au un sens real.

Excluzând asemenea drepturi „colective" discutate, dreptul internaţional referitor la drepturile omului a fost aplicat rareori pentru protejarea intereselor grupurilor per se. Reglementările acestuia s-au extins asupra membrilor individuali ai grupurilor, chiar în acele puţine instanţe – ca art. 27 din Convenţia asupra Drepturilor Civile şi Politice – în care protecţia grupurilor este în mod clar grija principală. În acelaşi timp, totuşi, anumite drepturi umane sunt de o importanţă deosebită pentru protejarea drepturilor grupului sau ale comunităţii.

În timp ce libertatea de religie este considerată în mod obişnuit dreptul clasic „civil" sau „individual", drepturile religioase sunt fundamentale pentru protecţia drepturilor grupurilor minoritare,

indigene sau altor grupuri. Considerate pietre de temelie în multe culturi, practicile religioase au fost deseori obiectul discriminării din partea majorităţii; intoleranţa statului sau a majorităţii faţă de diversitatea religioasă a depăşit probabil prejudecata rasială ca motivaţie fundamentală împotriva violării drepturilor omului în lume astăzi.

Declaraţia Naţiunilor Unite asupra eliminării tuturor formelor de intoleranţă şi discriminare bazată pe religie sau credinţă subliniază că

din neluarea în consideraţie şi încălcarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, în special dreptul la libertatea de gândire, conştiinţă, religie sau orice credinţă au fost provocate, în mod direct sau indirect, războaie şi multe suferinţe omenirii, în special acolo unde ele servesc ca mijloc de intervenţie străină în afacerile interne ale altor state şi aţâţare a urii între popoare şi naţiuni.[399]

Articolul 6 al Declaraţiei formulează în detaliu dreptul de a menţine lăcaşe de cult şi educaţie rdigioasă, de a scrie şi de a răspândi publicaţii religioase şi „de a stabili şi menţine legături cu indivizi şi comunităţi în probleme de religie sau credinţă la nivel naţional sau internaţional".

Comisia Naţiunilor Unite asupra Drepturilor Omului a decis să numească un Raportor Special pentru a supraveghea aplicarea Declaraţiei asupra Intoleranţei Religioase[400] şi primul său raport a concluzionat:

Este clar că intoleranţa şi discriminarea bazate pe religie sau credinţă reprezintă un fenomen comun în lume... Evenimente ca: asimilarea forţată a minorităţilor religioase, confruntările între sprijinitorii diverselor ideologii sau credinţe şi persecuţia şi discriminarea pe motive de religie sau credinţă sunt, din nefericire, foarte larg răspândite...

Rezultatele represiunii sălbatice în anumite ţări a sprijinitorilor unei anumite credinţe şi preţul mare cerut de conflictele armate în care sunt implicate consideraţii ideologice, este acela că victimele intoleranţei pot fi numărate cu sutele de mii. Atmosfera de instabilitate întreţinută de asemenea confruntări este o ameninţare reală la pacea şi securitatea internaţională.[401]

Cel de-al doilea raport a însumat declaraţiile de intoleranţă religioasă trimise de raportor guvernelor Albaniei, Bulgariei, statului Burundi, Iranului, Pakistanului, Turciei şi URSS-ului; el a concluzionat că a fost

vorba de „persistenţa incidentelor şi măsurilor guvernamentale incompatibile cu Declaraţia asupra Intoleranţei Religioase..., de violări ale libertăţii de religie sau credinţă, care s-au comis în diferite forme şi în toate regiunile lumii”[402].

Contează pentru aceste victime dacă au fost violate drepturile lor ca indivizi sau ca membri ai unui grup minoritar sau indigen?

Drepturile lingvistice şi educaţionale au de asemenea o semnificaţie particulară pentru grupuri, deoarece ele constituie un vehicol prin care este transmisă cultura. Recunoaşterea (sau nerecunoaşterea) unei limbi ca „oficială” sau „naţională” a contribuit la conflicte violente în ţări foarte diverse ca: Sri Lanka, Belgia, Canada, Bulgaria şi Turcia. Chiar acolo unde folosirea liberă a limbilor minorităţilor este permisă, obligaţia (dacă există vreuna) statului de a sprijini propagarea sau menţinerea acestor limbi, prin facilităţi educaţionale sau de altă natură, este neclară.

Drepturile lingvistice nu sunt protejate în mod specific în conformitate cu legea internaţională a drepturilor omului decât într-o manieră relativ restrânsă. Cele două convenţii interzic discriminarea pe bază de limbă,[403] şi este clar că nimeni nu poate fi încarcerat, sau nu i se poate interzice nimănui dreptul de a intra sau părăsi o ţară sau nu i se poate interzice participarea la viaţa publică pe temeiul că el sau ea vorbeşte o anumită limbă. Pe de altă parte, există vreun drept ca fiecare cetăţean să aibă un buletin de vot într-o limbă pe care el sau ea o înţelege? Este dreptul la educaţie gratuită obligatorie dependent de abilitatea de a vorbi limba majorităţii în care este oferită educaţia? Prohibiţia discriminării pe bază de limbă înseamnă că nu poate exista o limbă naţională „oficială”?

Răspunsurile la aceste întrebări şi la altele similare pare să fie nul, cel puţin dacă aceste întrebări sunt bazate pe practica statului şi pe jurisprudenţa organismelor internaţionale ale drepturilor omului. Multe ţări au o limbă „oficială”, iar altele au una de facto. Exprimarea în acea limbă este o cerinţă rezonabilă, de exemplu, angajarea într-un serviciu. Pe de altă parte, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a susţinut că negarea şansei educaţiei în propria limbă bazată pe rezidenţă poate interfera cu dreptul părinţilor de a-şi putea educa copilul în conformitate cu cerinţele familiei[404].

Unii comentatori au sugerat că poate exista o obligaţie pozitivă din partea unui stat de a permite unei limbi minoritare sau unui sistem educaţional să supravieţuiască[405]. Indiferent dacă aceasta este sau nu o obligaţie legală, multe state îşi desfăşoară afacerile în mai multe limbi în scopul de a recunoaşte drepturile şi culturile minorităţilor lor.

Distincţia între limbile „oficiale” răspândite în întreg statul şi limbile „regionale” este obişnuită, după cum este reglementarea de facto a serviciilor guvernamentale în ceea ce priveşte folosirea celei mai adecvate limbi într-un sector particular al ţării[406].

Cu puţine excepţii, baza teritorială este esenţială păstrării culturii unui grup. Confiscarea unui teritoriu pentru expansiunea populaţiei sau pentru exploatarea resurselor naturale este probabil cea mai obişnuită plângere adresată de popoarele indigene; acele „minorităţi” europene care n-au fost capabile să-şi păstreze un teritoriu separat sunt pe cale de dispariţie. Totuşi, nu este specificat nici un drept anume asupra pământului în nici un instrument major al drepturilor omului şi acest lucru reflectă, probabil, dorinţa statului de a-şi păstra controlul absolut asupra teritoriului lui.

Prevederea din art. 17 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului referitoare la faptul că oricine are dreptul la proprietate şi că nimeni nu va fi deposedat în mod arbitrar de proprietatea lui sau a ei, nu a fost reiterată în convenţiile care au urmat, deşi reglementări similare se găsesc în „Convenţia Americană pentru Drepturile Omului” (în art. 21) şi în „Convenţia Europeană asupra Drepturilor Omului” (art. 1 din protocolul nr. 1). Convenţia americană permite deposedarea de proprietate „după plătirea unei compensaţii corecte, în scopuri de utilitate publică sau de interes social”, în timp ce reglementările europene interzic deposedarea de bunuri „cu excepţia cazurilor de interes public sau conform condiţiilor oferite de lege şi de principiile generale ale dreptului internaţional”.

Sistemul european a dezvoltat o jurisprudență extinsă referitoare la, inter alia, definiţia unei compensaţii adecvate sau a interesului public,[407] dar protecţia proprietăţii private poate fi de asemenea asigurată prin recursul la normele internaţionale ale nediscriminării şi printr-o audiere imparţială în ceea ce priveşte determinarea drepturilor şi obligaţiilor. Totuşi, protecţia drepturilor grupului la pământurile lor tradiţionale şi la suprafeţe întinse de pământ deţinut în mod comun este mult mai precară. Chiar dacă s-ar putea elimina luările în posesie extralegale de pământ de către unităţile publice şi private, conflictul între planurile de dezvoltare centrală şi drepturile grupului regional sau local asupra pământului şi resurselor naturale vor rămâne unele dintre cele mai serioase şi semnificative dispute în anii următori.

Dreptul la participarea populară la guvernare, după cum a fost exprimat în art. 21 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi art. 25 din Convenţia asupra Drepturilor Civile şi Politice, va fi

interpretat ca implicând mai mult decât dominaţia majorităţii prin procesul electoral. În multe privinţe, aceasta reflectă aspectul „intern” al autodeterminării,[408] şi poate fi văzut ca fundamental atât în dezvoltarea democraţiei politice, cât şi în dezvoltarea economică.

Participarea populară a fost pentru prima dată discutată la Naţiunile Unite în contextul nevoii de a-i consulta pe cei care sunt cel mai direct afectaţi (în general cei săraci din mediul rural) de planurile de dezvoltare naţională.[409]

Curând, totuşi, aspectele politice ale participării au fost de asemenea recunoscute şi în anul 1983 Comisia pentru Drepturile Omului a cerut secretarului general să pregătească un studiu analitic comprehensiv asupra „participării populare în formele ei variate ca un factor important în dezvoltarea şi în realizarea deplină a drepturilor omului”.[410]

Acest studiu a fost supus comisiei în anul 1985 şi conţine o expunere detaliată a principiului participării populare.[411] El concluziona că

dreptul la participarea populară, în termenii săi cei mai generali, nu pare să fie stabilit în mod expres ca atare de instrumente universale care au o valoare egală, cu sens de obligativitate. Pe de altă parte, un număr de texte internaţionale de natură legală variabilă conţin elemente ale participării populare şi unele din aceste texte merg atât de departe, încât enunţă un drept global de participare.[412]

Între „elementele” participării populare recunoscute la nivel internaţional sunt dreptul la autodeterminare; dreptul la educaţie; dreptul de a lua parte la viaţa culturală şi de a conduce afacerile publice; drepturile minorităţilor; drepturile sindicatelor; drepturile familiale; dreptul la asociere şi întruniri paşnice; libertatea de gândire, conştiinţă, religie, opinie, expresie şi informaţie[413]. O definiţie largă a participării populare poate cere pur şi simplu implicarea cetăţenilor în viaţa publică, „cu respectarea deplină a drepturilor omului, fără discriminare şi dând o atenţie specială grupurilor care au fost ţinute deoparte de participarea reală”[414]. Studiul secretarului general afirmă importanţa libertăţii de informaţie şi sugerează în particular că „grupurile minoritare ar trebui să aibă posibilitatea de a-şi face cunoscute opiniile lor divergente, deoarece reprimarea acestor puncte de vedere poate veni în conflict cu dinamica societăţii şi cu dorinţa de schimbare şi reînnoire în viaţa naţională”[415].

Declaraţia din 1986 asupra Dreptului de Dezvoltare adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite subliniază importanţa dreptului

la participare populară[416]. Declaraţia afirmă, inter alia:

Persoana umană este subiectul central al dezvoltării şi trebuie să fie participantul activ şi beneficiarul dreptului la dezvoltare...

Statele au dreptul şi datoria de a formula o politică de dezvoltare naţională adecvată care să vizeze îmbunătăţirea constantă a bunăstării întregii populaţii şi a tuturor indivizilor, pe baza participării lor active, libere şi pline de semnificaţii în dezvoltarea şi la distribuirea corectă a beneficiilor rezultate din aceasta...

Statele trebuie să încurajeze participarea populară în toate sferele ca un factor important în dezvoltarea şi în realizarea deplină a drepturilor omului.[417]

Carta Africană asupra Drepturilor Omului şi Popoarelor declară „toate popoarele au dreptul la propria lor dezvoltare economică, socială şi culturală în ceea ce priveşte libertatea şi identitatea lor şi au dreptul să se bucure în mod egal de moştenirea comună a umanităţii".[418]

Nevoia de participare efectivă la dezvoltare a grupurilor a fost subliniată de unele organizaţii indigene, dar încurajarea participării de masă (de exemplu, la grupurile dezavantajate ca lucrătorii sezonieri, femei, bătrâni şi invalizi[419]) nu va promova în mod necesar participarea sau recunoaşterea grupurilor cum ar fi minorităţile etnice sau popoarele indigene. Statele au tendinţa de a acorda o mai mare atenţie activităţii civile ca întreg în dezvoltare decât segmentelor particulare ale societăţii[420].

În ciuda concluziei secretarului general că dreptul la participare populară per se nu este încă inclus în instrumentele universale ale drepturilor omului, componentele esenţiale ale dreptului la participare efectivă în procesele de elaborare a deciziilor politice şi economice sunt garantate prin drepturi şi libertăţi înrudite. Dacă un segment identificabil al societăţii este exclus în mod continuu de la participarea la viaţa economică şi politică, pot fi cerute mijloace alternative de a asigura această participare. Acolo unde survine negarea persistentă a ocaziilor de participare, populaţia interesată poate să aibă în ultimă instanţă recurs la principiul de autodeterminare, în scopul de a asigura participarea efectivă în societatea în care trăieşte.

Această poziţie este în mod esenţial cea adoptată în Declaraţia Universală a Drepturilor Popoarelor, adoptată la o întrunire neguvernamentală în Alger în anul 1976 (citată ca „Declaraţia de la Alger").[421] După reiterarea dreptului fiecărui popor la

autodeterminare, Declaraţia de la Alger afirmă:

fiecare popor are dreptul de a avea un guvern democratic care să îi reprezinte pe toţi cetăţenii săi fără deosebire de rasă, sex, credinţă sau culoare şi capabil să asigure respectarea efectivă a drepturilor omului şi libertăţile fundamentale ale tuturor.

În continuare declaraţia stipulează că „orice popor ale cărui drepturi fundamentale sunt în mod serios neglijate are dreptul de a le promova... chiar, în ultimă instanţă, prin folosirea forţei", reflectând poate în mod conştient dreptul „la rebeliune împotriva tiraniei şi oprimării", menţionat în Preambulul Declaraţiei Universale asupra Drepturilor Omului.

Declaraţia de la Alger sprijină în mod implicit drepturile grupului minoritar de a se separa de o entitate politică mai largă în cazul în care îi sunt negate drepturile omului şi, dacă se citeşte articolul mai sus citat în conjuncţie cu art. 21, acesta afirmă că:

Aceste drepturi (ale minorităţilor) vor fi exercitate cu privire la interesele legitime ale comunităţii ca întreg şi nu pot autoriza punerea în pericol a unităţii teritoriale şi a integrităţii politice a statului, cu condiţia ca statul să acţioneze în conformitate cu principiile formulate în această declaraţie.[422]

Recunoaşterea acestei împletiri de drepturi ale omului, participare a minorităţilor şi autodeterminare este esenţială, dacă aceste concepte sunt considerate a fi mai mult decât simple sloganuri. După cum a notat un observator sudanez:

Democraţia liberală presupune un cadru caracterizat printr-un consens larg asupra principiilor fundamentale de naţiune, structură guvernamentală şi formarea şi împărţire a puterii, a bunăstării şi a altor resurse naţionale. Acolo unde lipseşte consensul asupra acestor elemente fundamentale iar poporului îi lipseşte chiar sentimentul împărtăşit de a aparţine naţiunii, chiar conceptele de majoritate şi minoritate nu se pot aplica. În aceste circumstanţe, democraţia parlamentară devine o regulă a majorităţii numerice impusă asupra minorităţii alienate, dacă este determinată numeric sau marginalizată.

O asemenea structură nu se poate bucura de legitimitate sau de stabilitate. Aceasta înseamnă că trebuie să ne referim la problemele fundamentale ale naţiunii, care aşteaptă o rezolvare înainte de a putea invoca în mod legitim voturile majorităţii ca o justificare a impunerii oricărei decizii asupra minorităţii.[423]

Un alt drept uman fundamental care este larg acceptat ca fiind un principiu general al dreptului internaţional (şi posibil fus cogens) este prohibiţia împotriva discriminării rasiale.[424] Acest drept „individual" este, în mod evident, relevant pentru membrii grupurilor rasiale, etnice şi indigene şi la baza multor reclamaţii adresate de grupurile minoritare Naţiunilor Unite sau altor organizaţii se află declaraţii de discriminare rasială. Totuşi prohibiţia discriminării şi garantarea concomitentă a egalităţii în faţa legii nu este suficientă pentru a permite unei minorităţi să-şi menţină caracteristicile distinctive. După cum s-a afirmat de către Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională, „egalitatea în lege exclude discriminarea de orice fel; egalitatea în fapt poate implica necesitatea tratamentului diferit în scopul obţinerii unui rezultat care să stabilească un echilibru în cazul unor situaţii diferite".[425]

Cererile de putere politică crescândă, autonomie sau autodeterminare reprezintă principala problemă a acestei lucrări, dar multe grupuri sunt mai ameninţate de violarea grosolană a dreptului la securitate personală decât de violările mult mai subtile ale drepturilor la reprezentare politică sau economică. Omoruri în masă sau individuale; tortură; arestări arbitrare şi pe timp nedefinit; înfometarea artificială; exproprierea ilegală a pământului şi discriminarea în oferirea slujbelor, în asigurarea locuinţelor şi serviciilor publice sunt cauzele cele mai obişnuite ale afirmării drepturilor grupului de către cei lipsiţi de putere.[426] În plus, ele constituie cele mai obişnuite răspunsuri ale guvernelor la ameninţările la adresa unităţii naţionale şi integrităţii teritoriale. Asemenea violări ale drepturilor sunt legate deseori de impunerea stărilor de asediu sau urgenţă,[427] şi violarea drepturilor omului de către membrii forţelor de securitate fac imposibilă rezolvarea cerinţelor contradictorii ale drepturilor prin procese normale, legale sau politice.

Atât guvernul central, cât şi liderii minorităţii pot avea un interes ascuns în creionarea conflictelor care reflectă mai mult dezacorduri adânci obişnuite sau de altă natură, decât temeri bazate pe violări persistente ale drepturilor omului. În asemenea situaţii, autorităţile centrale sunt capabile să deplaseze atenţia internaţională de la violările presupuse ale drepturilor omului către atacurile presupuse asupra suveranităţii statului şi a unităţii teritoriale, în timp ce liderii minorităţii pot obţine o mai mare putere personală dacă cer concesii politice, decât dacă încearcă pur şi simplu aplicarea drepturilor garantate.

Este totuşi esenţial să recunoaştem câte conflicte etnice sau de altă natură şi-au avut originea şi au fost exacerbate de violarea grosolană a

ceea ce s-ar putea numi drepturi umane „obişnuite”. Acolo unde discriminarea şi asalturile violente asupra minorităţii de către majoritate sau de către forţe guvernamentale escaladează un conflict la nivelul la care supravieţuirea minorităţii devine o problemă, este puţin surprinzător faptul că şi compromisurile politice se soldează mai târziu cu mii de „lichidări”.

Partea a II-a: CĂUTAREA SOLUŢIILOR: NOUĂ STUDII DE CAZ

INTRODUCERE

Temele discutate în capitolele precedente – unitatea naţională şi integritatea, dreptul la autodeterminare, drepturile omului aplicate la minorităţi şi la popoarele indigene, suveranitatea – au fost ridicate, adeseori în mod strident, în fiecare dintre studiile de caz care urmează. În fiecare dintre cele nouă situaţii care urmează, autonomia, autoguvernarea sau autodeterminarea sunt cerute de un grup din cadrul unui stat existent, în scopul de a proteja cultura grupului. În multe dintre cazuri, grupul minoritar este o minoritate care se simte dezavantajată sau consideră că este supusă discriminării.

Observatorului obişnuit i se pare că există mai degrabă diferenţe decât similitudini între, de exemplu, Hong Kong şi kurzi sau între Irlanda de Nord şi Nicaragua. Cu siguranţă, domeniul cerinţelor este divers, după cum este şi majoritatea politică sau socială de care caută să se distanţeze fiecare grup mai mic. Cu siguranţă acest domeniu de factori politici, economici, geografici şi sociali a fost acela care a condus la selectarea situaţiilor care urmează, în scopul unei examinări mai detaliate decât cele prezentate în partea a III-a. Principiul este că, în ciuda originilor foarte diferite ale conflictelor şi a soluţiilor diferite, superficial căutate, există o similitudine fundamentală a rezolvărilor potenţiale care ar putea fi instructivă. Sunt, de asemenea, demne de menţionat modurile similare prin care unele conflicte deteriorate din cauza unor neînţelegeri, în special politice, au dus la crescânde confruntări violente (cu excepţia, deocamdată, a populaţiei saamis şi Hong Kongului).

Cazurile selectate includ statele europene existente (Spania, Regatul Unit, ţările nordice), noile societăţi independente multietnice din Asia sau Africa (India, Sri Lanka, Sudan), o societate non-statală (kurzii), popoarele indigene (saami, miskito) şi o colonie dependentă (Hong Kong). În mare măsură, este o coincidenţă faptul că acele state despre care am discutat şi care şi-au câştigat independenţa din anul 1945 sunt foste colonii britanice, deoarece conflictele etnice sau de altă natură, în care autonomia a fost considerată o problemă, există cu siguranţă şi în fostele colonii franceze, belgiene, portugheze şi spaniole.

Unele dintre cele mai bine cunoscute situaţii în care conflicul etnic este precumpănitor nu sunt incluse în această carte, în primul rând

datorită disponibilităţii altor materiale sau din necesitatea de a limita o lucrare deja foarte lungă. De aceea, se fac doar referiri trecătoare, dacă se fac, la conflicte semnificative contemporane sau istorice din Bangladesh, Canada (Quebec), Cipru sau Nigeria. Nu sunt subliniate nici conflicte în care problema principală este cea a decolonizării, cum ar fi Palestina, Sahara de Vest, Timorul de Est şi Teritoriul sub tutela SUA. În sfârşit, sistemele federale, de altfel relevante, ale Elveţiei şi Iugoslaviei au fost analizate pe larg în altă parte, deşi ultimul, în special, rămâne un microcosmos important în care atât problemele etnice, cele legate de autonomie, precum şi soluţiile posibile pot fi examinate[428].

În mod normal, Hong Kong-ul nu este inclus în discuţiile despre autonomie sau conflicte „etnice", deoarece se presupune că acest conflict nu este „etnic": aproximativ 98% din populaţia Hong Kongului este chineză din punct de vedere etnic şi autonomia pe care Hong Kongul caută să o afirme nu este îndreptată împotriva englezilor, ci împotriva R.P. Chineze. Motivele principale, de ambele părţi, sunt economice şi politice, deşi diferenţele dintre cele două sisteme sociale şi economice ar putea fi suficient de importante încât să putem vorbi şi despre „culturi" separate. Situaţia este, de asemenea, deosebită prin faptul că toate părţile sunt de acord asupra ţelului final, adică menţinerea economiei capitaliste a Hong Kongului şi a unei personalităţi oarecum diferite de cea a Chinei.

Din punct de vedere etnic, India este una dintre cele mai diverse ţări din lume şi, de la dezmembrarea ei, a fost copleşită de răscoale şi de cereri pentru o mai mare autonomie regională şi/sau lingvistică. În timpul în care se lucra la planul prezentei lucrări, situaţia din Punjab nu ajunsese încă la nivelul de violenţă care a urmat după anul 1984; Indira Gandhi era încă în viaţă; şi speranţa era aceea că un studiu de caz pentru regiunea Punjab va oferi un exemplu de rezolvare relativ paşnică a unei situaţii dificile.

Totuşi, în ciuda flexibilităţii politice inerente a sistemului constituţional indian şi a poziţiei tradiţionale relativ privilegiate a comunităţii sikh, cererile iniţial moderate pentru autonomia regională şi anumite reglementări economice au dat naştere terorismului, represiunii şi cererilor elementelor extremiste pentru secesiune. Guvernul central al lui Rajiv Gandhi şi-a văzut erodată autoritatea naţională, cel puţin în parte, datorită incapacităţii sale de a rezolva conflictul din Punjab.

Kurdistanul a fost o problemă a comunităţii internaţionale încă de la începutul secolului XX. În ciuda faptului că par să aibă toate atributele

externe necesare pentru întemeierea un stat, kurzii n-au avut succes în câştigarea recunoaşterii lor ca o entitate unică. Reacţia statelor în care se află kurzii variază între represiune şi negare în Turcia şi recunoaşterea, cel puţin formală, a identităţii kurzilor în Iraq. Spre deosebire de populaţia sikh, comunitatea kurdă este săracă şi prost organizată şi, poate mai mult decât oricare altă situaţie prezentată aici, soarta ei a fost strâns legată de dezvoltările geopolitice în acea parte strategică a lumii în care locuieşte.

În multe privinţe, Nicaragua seamănă cu un nou stat independent, deoarece revoluţia din anul 1979 a răsturnat zeci de ani de conducere autoritară, şi acum caută să consolideze un stat nou. În timp ce revoluţia sandinistă a coincis cu o nouă afirmare de către popoarele indigene a drepturilor lor la autoguvernare şi divizarea istorică între comunităţile indiene (şi altele) de pe coasta atlantică a Nicaraguei şi populaţia spaniolă mai numeroasă din jumătatea vestică a ţării s-a intensificat, deoarece ambele „naţiuni" caută să-şi afirme propria identitate. Intervenţia SUA în încercarea de a atrage comunităţile miskito şi alte comunităţi indiene într-un mare război antisandinist au complicat cu siguranţă situaţia politică şi militară în Nicaragua, dar în multe privinţe diferenţele dintre indieni şi guvernul central nicaraguan reprezintă disputele clasice între popoarele indigene şi guvernele centrale din lume.

Irlanda de Nord reprezintă, probabil, cel mai vechi conflict dintre cazurile examinate în această secţiune a cărţii, deşi cea mai recentă concretizare a conflictului datează de la împărţirea Irlandei în 1920. Irlanda de Nord evidenţiază faptul că şi conflictele etnice şi insatisfacţia minorităţilor reprezintă o latură a lumii dezvoltate ca şi a ţărilor în curs de dezvoltare şi oferă, de asemenea, o perspectivă asupra limitelor autonomiei şi dificultăţii de a trasa graniţe atât politice, cât şi geografice. Minorităţile şi majorităţile se suprapun şi nevoia de a recunoaşte legitimitatea celor două comunităţi care compun astăzi Irlanda de Nord poate fi o lecţie pentru alte state.

Poporul saami sau lapp din Norvegia, Suedia, Finlanda şi URSS este un popor indigen a cărui istorie de izolare şi încercare de asimilare se poate compara, în unele privinţe, cu cea a indienilor din emisfera vestică şi a aborigenilor australieni. Poziţia lor transnaţională strategică aduce aminte de situaţia kurzilor. Guvernele nordice au fost, în ultimii ani, mai înţelegătoare faţă de eforturile de a reafirma şi de a proteja cultura saamis decât au fost multe alte guverne care s-au confruntat cu cererile indigenilor, şi putem fi oarecum optimişti în ce priveşte dezvoltarea autoguvernării poporului saami.

Spania este un stat european modern, care şi-a transformat în mod radical structura constituţională în anii care au urmat morţii generalului Franco,

acordând guvernelor regionale puteri substanţiale. Autonomia regională a fost îndelung căutată de basci şi de catalani, în special, deşi extremiştii basci duc o continuă luptă violentă pentru independenţă, în ciuda modificărilor constituţionale recente. La fel ca şi regiunea Punjab, Ţara Bascilor şi Catalonia au fost, prin tradiţie, mai dezvoltate din punct de vedere economic decât restul Spaniei, în ciuda plângerilor legate de decalajul şi inegalitatea regională. Ca şi alte minorităţi, bascii se simt ameninţaţi din punct de vedere cultural de societatea spaniolă şi chiar de cea europeană, deoarece schimbările demografice din ţinutul lor de baştină modifică dominaţia numerică a bascilor.

Sri Lanka prezintă multe dintre atributele unui conflict etnic clasic şi este, fără discuţie, una dintre cele mai studiate ţări în acest context. Există multe paralele cu Irlanda de Nord, la fel ca şi cu societăţile bilingve cum ar fi Belgia şi Canada; o problemă majoră este cum o situaţie politică controlată, deşi dificilă, ca cea din anii '60, s-a agravat şi a dat naştere unui război civil din anii '80, în ciuda avantajelor economice şi de altă natură pe care nu le au multe alte ţări în curs de dezvoltare.

Situaţia din Sudan reflectă complexitatea etnică din multe alte state africane. Într-o oarecare măsură, studiul de caz sudanez este istoric, prin aceea că pune accentul pe succesul iniţial al reglementărilor constituţionale din 1972 pentru terminarea războiului civil şi slăbiciunile acestor reglementări, care au contribuit la reluarea războiului în anul 1983. În acest studiu se consemnează de asemenea consecinţele intoleranţei religioase (sau a manipulării ei în scopuri politice) şi dificultăţile particulare care au stat în faţa statelor sărace mari atât în satisfacerea cererilor legitime ale minorităţilor, cât și ale necesităţilor dezvoltării statale.

Dacă înţelegerea limitată dăunează, atunci înţelegerea relativă trebuie să fie tratată cu o mai mare circumspecţie. S-au scris cărţi despre situaţiile la care s-a făcut referire în următoarele pagini şi cititorul trebuie să se întoarcă la surse pentru o mai adâncă înţelegere a aspectelor, mai ales economice şi sociale, ale conflictelor. După cum a remarcat istoricul Barbara Tuchman, „contemporaneitatea nu are perspectivă. Totul este în centrul atenţiei şi are aceeaşi dimensiune. Problemele mici se întrevăd mari şi problemele mari sunt deseori trecute cu vederea deoarece contururile lor nu pot fi văzute”[429]. Întârzierea inevitabilă între scrierea cărţii şi publicarea ei poate însemna că progresele politice au făcut ca anumite descrieri să devină mai puţin exacte, deşi analizele rămân în mare măsură valabile. Informaţiile cuprinse în următoarele pagini sunt, în general, corecte până la mijlocul anilor '88 şi progresele ulterioare au fost luate în consideraţie acolo unde a fost posibil.

În acelaşi timp, totuşi, studiile se referă în detaliu la dificultăţile practice în încercarea de a modela un grad adecvat de „autonomie”, într-un context încărcat, emoţional, deseori violent.

Aceste descrieri îi pot permite cititorului să ajungă la o înţelegere mai clară a problemelor reale implicate şi a rolului jucat de ambiţia politică, separat de problemele de etnicitate. „Gradul de persuasiune pe care îl exprimă naţionalismul celor aflaţi în afară depinde parţial de distanţa dintre ei şi conflict. Cei care sunt îndeaproape implicaţi în problemele referitoare la naţionalism sunt deplin conştienţi de distanţa dintre retorică şi realitate.”[430]

În timp ce, probabil, este prea mult să ne aşteptăm ca „oamenii politici” să poarte negocieri raţionale în mijlocul masacrelor, trebuie să remarcăm absenţa unei conduceri bazate pe principii în multe dintre studiile de caz care urmează. Chiar mai izbitoare sunt schismele pe termen lung provocate de urmărirea ţelurilor politice pe termen scurt, care sunt deseori de o semnificaţie minoră, ca de exemplu, câştigarea următoarelor alegeri. Dacă dedicarea lipsită de egoism pretinsă atât de liderii guvernelor, cât şi de liderii opoziţiei este cumva umbrită de realitate în paginile următoare, se poate totuşi spera că se va ajunge la o mai mare claritate.

Capitolul 7: HONG KONG

Hong Kongul are o populaţie de 5,7 milioane locuitori pe o suprafaţă de 1071 km^2, ceea ce face Hong Kongul una dintre regiunile cele mai dens populate ale lumii. Aproximativ 98% din populaţia sa este de origine chineza şi la mijlocul anilor ’80, numai 60% se născuseră în Hong Kong.[431] Administrată de Marea Britanie din 1842, teritoriul Hong Kongului este format din insulele Hong Kong şi Lan Tau, peninsula Kowloon şi mai mult de 200 de insule mai mici. Este un centru foarte important al comerţului şi industriei, şi cel de-al treilea mare centru financiar al lumii, având un depozit total în bancă de peste 80 miliarde $ US şi o economie de piaţă liberă.[432] Venitul mediu anual pe cap de locuitor este de 8300 $ US şi este depăşit în Asia numai de Singapore şi Japonia, fiind de aproximativ 15 ori mai mare decât cel din R.P. Chineză. Creşterea anuală medie a produsului naţional brut în anii 1976-1985 a fost de 7,6%, cu o creştere de peste 11% în 1986 şi 1987[433].

Britanicii au dobândit autoritatea asupra Hong Kongului printr-o serie de trei tratate încheiate din secolul al XIX-lea: Tratatul din Nanking din 1842[434], care a cedat insula Hong Kong (cu o suprafaţă de 75,6 km^2) Marii Britanii în urma „Războiului Opiumului”; Tratatul de la Peking din 1860[435], care a cedat 11,1 km^2 în partea sudică a peninsulei Kowloon; şi o concesionare pe termen de 99 de ani, în 1898, a încă 965,1 km^2 învecinaţi Kowloonului, zonă care a devenit ulterior cunoscută sub numele de „Noile Teritorii”[436].

Britanicii au susţinut în permanenţă că primele două tratate au cedat suveranitatea asupra insulelor Hong Kong şi Kowloon britanicilor, în timp ce China a respins continuu ocupaţia britanică, ca fiind ilegală şi bazată pe impunerea tratatelor inechitabile[437]. În orice caz, expirarea în anul 1997 a concesionării din 1898 a Noilor Teritorii – care reprezintă peste 90% din teritoriul total al Hong Kongului şi care furnizează cea mai mare parte a apei şi electricităţii insulelor Kowloon şi Hong Kong – a fost forţa care a motivat acordul dintre guvernele britanic şi chinez în privinţa modificării statutului întregului teritoriu al Hong Kong-ului în anul 1997.

STRUCTURA POLITICĂ

CONSTITUŢIONALĂ[438]

„Hong Kongul a fost adeseori descris ca un loc unde există libertate, dar nu există democraţie”[439], iar structurile formale de autoguvernare nu s-au dezvoltat decât recent. Se spune adesea că această lipsă a progresului democratic s-a datorat recunoaşterii de către britanici a susceptibilităţilor chinezilor legate de orice schimbare care ar putea fi interpretată ca „decolonizare” a Hong Kongului sau o pregătire pentru un statut care să nu aibă legătură cu China; o observaţie în egală măsură reală ar putea fi că succesul economic al Hong Kongului a făcut ca autorităţile să fie rezistente la schimbările status quo-ului politic şi economic.

Hong Kongul este un teritoriu dependent britanic (cunoscut anterior sub numele de Colonia Coroanei). Conducerea guvernului din Hong Kong este asigurată de un guvernator, care este numit de regină şi este în mod tradiţional un diplomat de carieră al serviciului colonial britanic. El este, în ultimă instanţă, răspunzător de guvernarea Hong Kongului şi autoritatea sa derivă din Letters Patent and Royal Instructions emise în numele reginei (adică guvernul britanic din Londra). Membrii administraţiei publice sunt numiţi de către guvernator, la fel ca şi membrii Consiliului Executiv şi Consiliului Legislativ înainte de anul 1985.

Consiliile Executive şi Legislative (cunoscute sub numele de „Exco” şi „Legco”) sunt formate din membri „oficiali” şi „neoficiali”. În timp ce până la alegerea membrilor Legco, începând cu anul 1985, toţi erau numiţi, primii sunt membri ai administraţiei publice din Hong Kong, în timp ce ultimii sunt aleşi în mod normal dintre liderii locali cei mai cunoscuţi în domeniul afacerilor, bancar sau profesional. Membrii neoficiali ai Consiliilor Executiv şi Legislativ, cunoscuţi sub numele colectiv de „Omelco”, participă în mod activ la guvernare în Hong Kong; Omelco Office este înfiinţat de către guvern, deşi nu este un departament guvernamental.

Înainte de anul 1985, Legco a avut un număr maxim de 61 de membri, 29 membri oficiali şi 32 de membri neoficiali. Legco iniţiază legislaţia, care nu poate deveni lege până când guvernatorul nu-şi dă acordul; deşi regina are puterea de a respinge legile (ordonanţele) Legco, aceste puteri nu au fost folosite în ultimii ani. În general, sistemul legislativ din Hong Kong este asemănător celui din Anglia şi Ţara Galilor. Măsura în care dreptul englez intră în vigoare în colonii este determinată de aplicarea ordonanţei legii engleze, din 1966, care prevede că legile şi reglementările uzuale britanice sunt în vigoare în Hong Kong „atâta vreme cât se aplică la realitatea din Hong Kong sau la locuitorii săi şi vor fi supuse modificărilor în funcţie de necesităţi”[440]. Puterea de a elabora legi din ordinul Maiestăţii Sale în

Consiliu „după cum apare necesar pentru pacea, ordinea şi buna guvernare a teritoriului" este rezervată guvernului britanic prin Letters Patent[441].

Marea Britanie răspunde de relaţiile externe ale Hong Kongului, dar acesta din urmă „se bucură, în practică, de un grad considerabil de autonomie, în special în problemele legate de comerţ"[442]. Hong Kongul negociază acorduri bilaterale restrânse cu ţările importatoare de textile în conformitate cu Acordul Multi-Fibre şi este o parte contractantă separată la Acordul General pentru Tarife şi Comerţ (GATT). Hong Kongul este reprezentat în forumurile internaţionale comerciale prin propria sa delegaţie, separată de cea a Marii Britanii şi poate adopta poziţii diferite de Marea Britanie[443].

În Hong Kong, aparatul juridic este condus de Curtea de Apel, iar recursurile se pot face la Consiliul Privat Britanic. În timp ce aceste recursuri sunt rare, deciziile Curţii Private şi Camerei Lorzilor sunt confirmate de Curţile din Hong Kong. 80% din judecătorii şi avocaţii din Hong Kong sunt emigranţi[444]. Limbile chineză şi engleză sunt limbile oficiale în Hong Kong, deşi, în general, numai ultima este folosită pentru probleme legale[445].

Reformele iniţiale de democratizare a sistemului politic în Hong Kong au început în anul 1982, odată cu crearea unui Consiliu districtual local în fiecare dintre cele 18 districte administrative. Rolul lor este în special consultativ şi, începând cu alegerile din martie 1985, majoritatea membrilor Consiliului au fost în mod direct aleşi. Un Consiliu Orăşenesc se ocupă cu probleme de sănătate, de recreere şi culturale pentru 80% din populaţia care trăieşte în mediul urban; jumătate din cei 30 de membri ai săi sunt numiţi de guvernator şi jumătate sunt aleşi din circumscripţiile electorale. Un Consiliu Regional se ocupă de restul Hong Kongului şi a fost înfiinţat în anul 1986; cei 36 de membri ai săi sunt împărţiţi în mod egal între membrii direct aleşi, membrii numiţi şi membrii indirect aleşi de către Consiliile districtuale şi alţi reprezentanţi din Noile Teritorii.

La cel mai înalt nivel al negocierilor, care a dus la Declaraţia comună prezentată mai jos, guvernul din Hong Kong a prezentat o Cartă Verde în vederea unei discuţii publice asupra „Dezvoltării ulterioare a guvernului reprezentativ din Hong Kong"[446]. Carta Albă care a urmat[447] a fost publicată după acordul chino-britanic din septembrie 1984 şi a adoptat câteva măsuri modeste pentru creşterea participării populare în guvernarea Hong Kongului. Natura general conservatoare a guvernării din Hong Kong (şi cel puţin un larg segment al populaţiei) este reflectată în multe dintre concluziile Cartei Albe:

Reacţia publică a fost, în general, de aprobare a ţelurilor Cartei Verzi şi a naturii gradate şi progresive a propunerilor făcute în ea. Nevoia de a asigura că prosperitatea şi stabilitatea din Hong Kong nu sunt ameninţate de introducerea prea rapidă a numeroase schimbări constituţionale a fost larg recunoscută... Scopurile principale (ale reformei) sunt: dezvoltarea progresivă a unui sistem de guvernare reprezentativ la nivel central, care să răspundă în mod mai direct în faţa populaţiei Hong Kongului şi care să fie adânc ancorat în Hong Kong; bazarea acestui sistem pe instituţiile noastre, pe cât posibil, precum şi păstrarea celor mai bune trăsături ale lor şi posibilitatea unor dezvoltări ulterioare[448].

Prima schimbare a fost cea a componenţei Consiliului Legislativ care, începând din 1985, va fi format din 57 de membri: 12 membri neoficiali, aleşi de un colegiu electoral; 12 membri neoficiali, aleşi de circumscripţiile electorale funcţionale; 22 membri neoficiali, numiţi de către guvernator; 10 membri oficiali, din oficiu, sau numiţi de către guvernator şi însuşi guvernatorul. Nu s-au făcut schimbări în Consiliul Executiv sau în cadrul biroului guvernatorului.

Preocuparea pentru „stabilitate şi prosperitate" este puternic reflectată în acest sistem al alegerilor indirecte. Colegiul electoral este format din toţi membrii Consiliilor Districtuale, Consiliului Urban şi Consiliului Regional (dintre care mulţi sunt numiţi). Ceilalţi membri ai Legco indirect aleşi sunt selectaţi din 9 circumscripţii electorale reprezentând interesele economice şi profesionale majore[449].

Lipsa unui articol care să stipuleze alegerea directă a membrilor Legco a fost criticată de multe grupuri din Hong Kong şi a fost principala problemă dezbătută în timpul altei analize a structurii politice din anul 1987. Carta Albă care a rezultat, publicată în februarie 1988, este un document foarte conservator care „a fost întâmpinat cu o mare dezamăgire de liderii politici din Hong Kong"[450].

În timp ce Carta Albă a recunoscut că „există o dorinţă puternică în sânul comunităţii de dezvoltare ulterioară a guvernării reprezentative"[451], singura schimbare modestă pe care a propus-o a fost mărirea cu 2 a numărului membrilor pentru Legco indirect aleşi de către corpurile electorale funcţionale (cu o reducere concomitentă a numărului membrilor numiţi) şi alegerea directă a 10 membri Legco (din 56) în alegerile din anul 1991 – nu în cele din 1988.

Prezentul sistem politic a fost descris ca o „politică de monopol a oficialităţilor guvernamentale împreună cu o coaliţie bazată pe interese înguste particulare"[452]. Dacă şi cum această politică trebuie să

fie schimbată sau făcută să fie mai reprezentativă, constituie dezbaterea politică fundamentală din Hong Kong care, cu siguranţă, va continua cel puţin până la sfârşitul anilor ‘80[453].

REGIUNEA CU ADMINISTRAŢIE SPECIALĂ

HONG KONG DUPĂ ANUL 1997

Acordul dintre China şi Marea Britanie cu privire la viitorul Hong Kongului după anul 1997[454] a fost descris de premierul Zhao Ziyang ca fiind „de semnificaţie istorică”[455]. Primul ministru Thatcher s-a referit la acord ca „un moment de cotitură în viaţa teritoriului în cadrul relaţiilor anglo-chineze şi în istoria diplomaţiei internaţionale”[456]. Măcar o dată, nici un politician nu a exagerat semnificaţia ocaziei.

Negocierile dintre China şi Marea Britanie au fost secrete, deşi multe dintre afirmaţiile liderilor guvernamentali au fost analizate îndeaproape pentru aluziile privitoare la progresul convorbirilor[457]. Obstacolul iniţial au fost poziţiile reciproc exclusiviste cu privire la suveranitatea asupra Hong Kongului (legate de acele porţiuni cedate Marii Britanii în 1842 şi 1860). Iniţial, Marea Britanie a propus să recunoască suveranitatea chineză asupra Hong Kongului după 1997, dar să continue administraţia britanică; China nu a dorit să recunoască nici un rol oficial britanic după anul 1997. Îngrijorarea fundamentală afirmată de ambele părţi a fost menţinerea „prosperităţii şi stabilităţii în Hong Kong”[458] şi Marea Britanie a fost curând de acord că acest lucru se poate realiza sub suveranitate chineză.

În ciuda aserţiunii guvernului britanic că „în timpul negocierilor a căutat să ia în consideraţie, într-o foarte mare măsură, opinia populaţiei din Hong Kong”[459], nu a existat o consultare formală sau o participare a rezidenţilor din Hong Kong în procesul de negociere. Totuşi, membrii Consiliului Executiv din Hong Kong au fost consultaţi şi informaţi asupra progresului convorbirilor de către guvernul britanic şi guvernatorul din Hong Kong (numit de britanici) a participat la negocieri ca parte a delegaţiei britanice.

Guvernul britanic a exprimat clar faptul că, odată textul adoptat, nici Hong Kongul, nici Parlamentul nu-l pot modifica:

După cum este normal în cadrul acordurilor internaţionale negociate între naţiuni, nu există nici o posibilitate realistă de amendare a textului. Acordul trebuie să fie luat ca un întreg...

Alternativa la acceptarea acordului prezent este de a nu face nici un

acord, în acest caz, guvernul chinez a exprimat clar faptul că negocierile nu pot fi redeschise şi că va publica propriul său plan pentru Hong Kong... Hong Kongul, inclusiv Noile Teritorii, au devenit, din 1898, un întreg şi Guvernul Maiestăţii Sale este satisfăcut că nu există nici o posibilitate de a diviza Noile Teritorii care revin Chinei la 1 iulie 1997. Alegerea este, prin urmare, între înapoierea Hong Kongului către China, în conformitate cu obligaţiile ce derivă din reglementările internaţionale legale asupra cărora s-a convenit, sau revenirea către China fără aceste reglementări. Nu este o alegere pe care Guvernul Maiestăţii Sale a căutat să o impună asupra poporului din Hong Kong. Este alegerea impusă de realitatea istorică a Hong Kongului[460].

Deşi s-a constatat o îngrijorare în Hong Kong în timpul negocierilor, Declaraţia Comună a fost în general întâmpinată cu uşurare. Guvernul a numit un Birou de Evaluare pentru a analiza răspunsul public la acord şi a concluzionat că,

deşi au fost exprimate îngrijorări şi rezerve din partea celor care şi-au formulat punctele de vedere, reglementările detaliate ale proiectului de acord au fost bine primite, în timp ce s-au dat asigurări că vor fi aplicate... Calmul cu care a fost primit proiectul de acord şi răspunsul raţional la aceasta subliniază acceptarea generală. Există un sentiment general de uşurare şi dorinţa de a construi viitorul Hong Kongului pe fundamentul oferit de proiectul de acord[461].

Membri ai Omelco şi alte oficialităţi ale guvernului Hong Kongului au sprijinit acest acord[462] şi el a fost ratificat oficial la Beijing de către primii miniştri britanic şi chinez, la 19 decembrie 1984.

Dezbaterea din Hong Kong s-a îndreptat rapid spre dezvoltarea unui guvern mai reprezentativ în perioada anterioară anului 1997 şi asigurarea unei cât mai bune tranziţii posibil. „Prosperitatea şi stabilitatea" rămân problemele fundamentale ale tuturor părţilor implicate.

SUVERANITATEA

Acordul chino-britanic a luat o formă destul de neobişnuită, de „declaraţie comună", nu de tratat, datorită problemei suveranităţii; poziţia chineză, care sublinia faptul că statutul Hong Kongului este o problemă internă, nu a fost conformă cu concluzia tratatului asupra acestui subiect. Totuşi, nu există nici un dubiu că „declaraţia" şi anexele sale constituie un acord internaţional obligatoriu, fiecare parte a acordului are acelaşi statut. Întregul formează un acord

internaţional oficial, obligatoriu din punct de vedere legal pentru fiecare din părţi. Un acord internaţional de acest tip este forma cea mai înaltă de angajament dintre două state suverane”[463].

„O declaraţie comună a fost considerată ca fiind forma cea mai adecvată de prezentare a problemelor referitoare la suveranitate şi administraţie, cu detalii relevante explicate în anexe. Într-un sens mai larg, o declaraţie comună este un tratat internaţional într-o formă diferită, şi este obligatorie din punct de vedere legal în conformitate cu dreptul internaţional.”[464]

În acest acord nu s-au făcut referiri directe cu privire la poziţiile contradictorii ale britanicilor şi chinezilor legate de suveranitatea asupra Hong Kongului, în scopul recunoaşterii tacite a faptului că reglementarea disputelor legale istorice a avut o importanţă minoră în dezvoltarea unui viitor realist în Hong Kong. Declaraţia Comună afirmă că China „a decis să reia exerciţiul suveranităţii asupra Hong Kongului”, în timp ce Marea Britanie „declară că va restitui Hong Kongul Chinei”, păstrând astfel ambele poziţii[465].

În cadrul contextului suveranităţii chineze necontestate, caracteristica esenţială a acordului este teoria „o ţară, două sisteme”, pe care acesta se bazează[466]. Hong Kongul va deveni prima „regiune cu administraţie specială” (iniţiale SAR) în conformitate cu art. 31 din Constituţia Chineză[467], menţinând „un grad înalt de autonomie, cu excepţia afacerilor externe şi a domeniului apărării”[468]. Politica chineză de bază în Hong Kongul autonom va rămâne neschimbată în următorii 50 de ani şi include, inter alia, preluarea puterii executive, legislative şi judecătoreşti independente în regiunea cu administraţie specială a Hong Kongului; SAR va menţine legile în prezent în vigoare în Hong Kong „fundamental neschimbate”, inclusiv stilul de viaţă şi sistemele economice şi sociale actuale; va proteja drepturile omului; va menţine statutul financiar independent al Hong Kongului şi va excepta SAR de la impozitarea guvernamentală centrală; va menţine statutul Hong Kongului ca port liber şi teritoriu cu vămi separate; va admite controlul Hong Kongului asupra intrărilor şi ieşirilor din SAR[469]. Această politică va fi aplicată prin legiferarea în Congresul Naţional al Poporului Chinez a unei „Legi Fundamentale” pentru Hong Kong[470].

PUTEREA EXECUTIVĂ

Guvernul SAR din Hong Kong urmează să fie format din localnici şi şeful executivului „va fi ales prin alegeri sau consultaţii locale şi va fi numit de către Guvernul Central al Poporului”[471]. În vreme ce autorităţile executive „vor fi răspunzătoare conform legislaţiei”[472],

acest lucru nu prevede în mod necesar un sistem de guvernare parlamentară. Oficialităţile cabinetului principal vor fi, de asemenea, numite de guvernul chinez după numirea şefului executivului din Hong Kong. Acordul precizează că este permisă angajarea unor britanici sau a persoanelor de altă naţionalitate în administraţia publică din SAR şi continuarea rămânerii în slujbă a acelor funcţionari publici, inclusiv din rândurile poliţiei, angajaţi la 1 iunie 1997[473].

Menţinerea ordinii publice cade în responsabilitatea Hong Kongului, iar forţele militare chineze staţionate în Hong Kong pentru scopuri de apărare nu vor „interveni" în afacerile interne ale SAR. Desigur, apare problema dacă există vreo restricţie privitoare la introducerea forţelor chineze în cazul în care, în opinia guvernului central, ordinea publică nu mai poate fi menţinută.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Aparatul legislativ din Hong Kong urmează să fie format din localnici şi „va fi constituit prin alegeri", deşi nu există o indicaţie dacă acestea vor fi alegeri directe sau indirecte. Competenţa legislativă se extinde asupra tuturor subiecţilor, în conformitate cu reglementările „Legii Fundamentale Chineze şi a procedurilor legale" şi legile adoptate de SAR urmează să fie aduse la cunoştinţă Comitetului Permanent al Congresului Naţional al Poporului, „pentru înregistrare"[474]. După cum s-a remarcat mai sus, toate legile din Hong Kong care nu sunt incompatibile cu Legea Fundamentală vor rămâne în vigoare, dacă nu sunt ulterior amendate de corpul legislativ al SAR.

Nu se specifică clar care organism are puterea de a hotărî dacă o lege adoptată de SAR este în conformitate cu Legea Fundamentală. Art. 67 din Constituţia Chineză acordă autoritatea de a „interpreta statutele" Comitetului Permanent al Congresului Naţional al Poporului şi autorizează în mod specific Comitetul Permanent „să anuleze acele reglementări locale şi decizii ale organelor puterii de stat ale... regiunilor autonome... care contravin Constituţiei, Statutelor sau Regulamentelor şi regulilor administrative". Totuşi, „o regiune autonomă" nu este identică cu o regiune special administrată, după cum se stipulează în art. 31 al Constituţiei şi la care s-a făcut referire în acest acord[475]. În plus, se poate considera că interpretarea statutelor din Hong Kong de către Comitetul Permanent interferează cu principiul unei magistraturi SAR independente, cu putere de decizie finală, aşa cum este stabilit în acord[476]. Problema va fi, cu siguranţă, una dintre cele mai importante la care se va face referire în Legea Fundamentală. S-a sugerat că Comitetul Permanent poate menţine „puterea legislativă de interpretare", în timp ce Curţile din

Hong Kong vor avea „puterea judecătorească” de a interpreta Legea Fundamentală în contextul cazurilor specifice[477], dar acest lucru nu ne arată în mod necesar unde rezidă puterea absolută. În majoritatea cazurilor de autonomie, autoritatea finală în interpretarea Constituţiei sau a altei legi de bază a comunităţii autonome aparţine guvernului central sau unui organism autonom aflat în legătură directă cu cel central, deşi statutul unic al Hong Kongului poate face ca aderenţa la opinia minorităţilor vizând competenţa în materie de autonomie să fie mai rezonabilă[478].

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Cu excepţia determinării compatibilităţii între statutele SAR şi Legea Fundamentală, puterea judecătorească din Hong Kong pare să fie total independentă de guvernul central. Judecătorii sunt numiţi de şeful executivului din Hong Kong pe baza unei recomandări a unei comisii locale independente şi numirea sau îndepărtarea din funcţie a „judecătorilor principali” trebuie să primească aprobarea corpului legislativ din Hong Kong; aceştia din urmă sunt aduşi la cunoştinţa guvernului central doar pentru înregistrare[479].

Sistemul juridic existent în Hong Kong urmează să fie menţinut, cu excepţia modificărilor necesare prin învestirea curţilor din Hong Kong cu putere de adjudecare finală care se extinde, după cât se pare, asupra tuturor actelor autorităţilor SAR.

FINANŢELE ŞI ECONOMIA

Nu este surprinzător faptul că unele secţiuni ale acordului se ocupă cu probleme specifice vitale pentru continuarea menţinerii Hong Kongului ca un centru comercial şi financiar de mare importanţă după anul 1997. Nu vor exista legături financiare formale între SÂR şi guvernele centrale, iar Honk Kongul urmează să se „ocupe de propriile probleme financiare, inclusiv să dispună de resursele lui financiare şi să elaboreze bugetele şi contabilitatea finală”[480]. Guvernul central nu are autoritatea de a percepe impozite în SAR, iar acesta din urmă îşi va folosi veniturile financiare exclusiv în scopuri proprii”[481]. Aceste reglementări sunt neobişnuite în relaţiile dintre centru – regiune autonomă şi ele subliniază poziţia specială ocupată de Hong Kong atât în contextul financiar internaţional, cât şi în cel chinez.

Hong Kong are de asemenea autonomie deplină în deciziile privitoare la politica comercială şi economică, cu limitarea generală că „va menţine sistemele de comerţ şi economice capitaliste care s-au practicat anterior în Hong Kong”[482]. Sistemele actuale monetare şi

financiare urmează să fie menţinute şi rămân în competenţa guvernului SAR, iar dolarul din Hong Kong va rămâne moneda liber convertibilă a Hong Kongului[483]. Va fi menţinut un registru naval separat, cu numele de „Hong Kong, China" şi SAR are autoritatea de a reglementa accesul vaselor către porturile din Hong Kong (cu excepţia vaselor de război străine, pentru care se va cere permisiunea guvernului central)[484]. Aviaţia civilă va rămâne, de asemenea, în mare măsură sub jurisdicţia Hong Kongului, inclusiv negocierea şi încheierea de acorduri pentru serviciile aeriene (sub autorizarea Chinei) cu statele străine pentru servicii care nu operează către, din sau prin China continentală[485].

RELAŢIILE EXTERNE

Alături de filo sofia „o ţară, două sisteme" a unui Hong Kong capitalist în cadrul unei Chine comuniste, probabil că cea mai distinctivă trăsătură a acordului este autoritatea extinsă acordată Hong Kong – SAR în domeniul relaţiilor externe şi participarea în organizaţiile internaţionale. Deşi competenţa în domeniul afacerilor externe este rezervată Chinei[486], garantarea drepturilor Hong Kongului este un fapt semnificativ.

După cum s-a subliniat mai sus, Hong Kongul participă în mod curent la activităţile unor organizaţii internaţionale supus preeminenţei constituţionale a guvernului britanic. Este tratat ca un teritoriu separat în cadrul GATT; este membru, inter alia, în Comisia Socială şi Economică a Naţiunilor Unite pentru Asia şi Pacific, a Organizaţiei de Rentabilizare Asiatică şi a Băncii de Dezvoltare din Asia. Acţionând în consens cu guvernul britanic, Hong Kongul a negociat în mod direct acordul cu guvernele străine privitoare, de exemplu, la cotele de textile şi a încheiat acorduri cu guvernul provincial chinez din Guandong[487].

În general, aceste participări internaţionale autonome urmează să continue după anul 1997. Declaraţia Comună afirmă că „folosind numele de «Hong Kong, China», regiunea sub administraţie specială Hong Kong îşi poate menţine şi dezvolta propriile relaţii economice şi culturale şi va încheia acorduri importante cu state, regiuni şi organizaţii internaţionale importante"[488]. În special se acordă SAR-ului autoritatea specifică de a participa la acorduri de comerţ internaţional ca GATT şi de a continua să se bucure de propriile cote de export, tarife preferenţiale şi alte aranjamente similare. SAR poate de asemenea stabili misiuni de comerţ şi economice oficiale şi semioficiale în ţări străine, aducând la cunoştinţă aceste misiuni guvernului central pentru a fi înregistrate[489]. După cum s-a remarcat

mai sus, încheierea de acorduri bilaterale cu străinătatea în domeniul serviciilor aeriene intră, în principal, în competenţa Hong Kongului, şi orice acorduri care implică serviciile aeriene între alte părţi ale Chinei, cu oprii în Hong Kong, urmează să fie încheiate de către guvernul central[490].

Hong Kongul poate „pe cont propriu să... menţină şi să dezvolte relaţii, să încheie şi să aplice acorduri cu state, regiuni şi organizaţii importante în domenii specifice, inclusiv domeniul economic, comercial, financial şi monetar, naval, comunicaţii, turism, cultural şi sportiv”[491]. Membri ai guvernului SAR pot participa, ca membri ai delegaţiilor chineze, la negocieri diplomatice care afectează direct SAR sau în organizaţii internaţionale sau conferinţe internaţionale limitate la state care afectează SAR. SAR poate participa independent în conferinţe şi organizaţii internaţionale care nu sunt limitate la state, sub numele de „Hong Kong, China”.

Guvernul chinez va decide, prin consultarea cu SAR, dacă va aplica Hong Kongului tratatele la care China este parte; tratatele la care China nu este parte dar care sunt aplicate în Hong Kong vor continua să fie implementate în Hong Kong. China urmează să „facă paşii necesari” pentru a se asigura că Hong Kong îşi va menţine statutul propriu „în calitatea sa proprie”, în organizaţiile internaţionale în care China este membră şi la care participă în prezent Hong Kongul[492].

Misiunile consulare străine (şi altele) pot fi stabilite în SAR cu permisiunea Chinei; această permisiune este în mod specific acordată pentru stabilirea Consulatului general britanic.

DREPTURILE OMULUI

Deşi majoritatea rezidenţilor actuali din Hong Kong au fost născuţi în teritoriu, o mare parte a populaţiei în vârstă din Hong Kong este formată din refugiaţi sau imigranţi din China continentală, în măsura în care mulţi au fugit din China comunistă din motive atât politice, cât şi economice, s-a exprimat o serioasă îngrijorare cu privire la protecţia drepturilor omului – în special libertatea presei, a religiei şi de călătorie[493] – care urmează reunificării din 1997. În parte, pentru a face faţă acestor îngrijorări, acordul specifică că Hong Kong SAR,

va menţine drepturile şi libertăţile aşa cum au fost ele formulate de legile care erau anterior în vigoare în Hong Kong, inclusiv libertatea persoanei, de vorbire, libertatea presei, de asociere, de adunare, de a forma şl de a fi membru al sindicatelor, de corespondenţă, de călătorie, grevă, demonstraţii, libertatea alegerii ocupaţiei, de

cercetare academică, de credinţă, inviolabilitatea casei, libertatea de căsătorie şi dreptul de a creşte în mod liber o familie[494].

Notele explicative ataşate acestui acord de către guvernul britanic subliniază faptul că această listă nu intenţionează să fie exhaustivă[495], Acordul se referă de asemenea la dreptul de consultanţă şi de măsuri juridice, incluzând afirmaţia că „fiecare persoană va avea dreptul de a recuza acţiunile executivului în tribunal”[496]. Dreptul organizaţiilor religioase de a avea şcoli şi alte instituţii, la fel ca şi competenţa SAR de a hotărî politica educaţională şi de a continua sistemul educaţional actual, sunt de asemenea garantate[497].

Secţiunea XIV a acordului şi memorandumul ataşat schimbat între cele două guverne[498] conţine reglementări detaliate privitoare la dreptul de domiciliu sau rezidenţă, călătorie şi naţionalitate, SAR are dreptul de a emite paşapoarte SAR pentru toţi cetăţenii de naţionalitate chineză care sunt rezidenţi permanenţi în Hong Kong şi documente de călătorie altor rezidenţi legali, garantând dreptul purtătorului de a se întoarce în Hong Kong. Hong Kongul poate reglementa imigrarea în SAR a „persoanelor din regiuni şi state străine” şi intrarea în Hong Kong a persoanelor din alte părţi ale Chinei urmează să fie reglementată în conformitate cu practica prezentă.

Problemele referitoare la naţionalitate sunt importante în principal pentru a hotărî dacă rezidenţii din Hong Kong au dreptul de a intra sau rezida în Marea Britanie sau de a beneficia de protecţie diplomatică britanică iar memorandumul care s-a ocupat de aceste probleme a fost printre cele mai criticate părţi ale acordului[499]. Memorandumul chinez precizează poziţia chineză consecventă că chinezii din Hong Kong sunt de naţionalitate chineză, fie că ei sunt consideraţi sau nu de către britanici „cetăţeni din Teritoriile Britanice Dependente” (BDTC). Totuşi, acesta permite BDTC să folosească documente de călătorie britanice după 1997, „ţinând cont de fundamentul istoric din Hong Kong şi de realităţile sale”[500].

Memorandumul Marii Britanii afirmă că statutul BDTC va ieşi din vigoare la 1 iulie 1997 dar va fi înlocuit cu un „statut potrivit care, fără a conferi dreptul la domiciliu în Marea Britanie (de care nu se bucură toţi cei incluşi în categoria BDTC), îi va îndreptăţi să continue să folosească paşapoartele emise de guvernul Marii Britanii”[501]. Noul statut (cel de cetăţeni de naţionalitate britanică în străinătate sau „BNO”) nu va fi transferabil prin descendenţă şi deţinătorii lui vor putea să se prevaleze de protecţia britanică în străinătate, nu şi în China sau Hong Kong.

Cu privire la persoanele BDTC care nu sunt chinezi, reiese de aici că acţiunile britanicilor pot avea efectul de a-i lăsa fără apartenenţă la un stat, deoarece după 1997 nu vor mai fi aici nici cetăţeni de naţionalitate chineză, nici britanică. Britanicii au căutat să se refere la această problemă folosind o altă categorie de naţionalitate, cetăţeni britanici de peste mări, cu un statut netransferabil care va include copiii născuţi după 1997 din părinţi BNO şi din părinţi BDTC, care nu sunt chinezi şi care nu obţin paşapoarte BNO[502].

Declaraţia Comună afirmă că proprietatea privată şi deţinerea de întreprinderi va fi protejată prin lege şi anexa finală a acordului ia în consideraţie în detaliu problema concesiunilor de pământ; aplicarea Anexei urmează să fie supravegheată de Comisia britanico-chineză asupra Pământului – până la 30 iunie 1997[503].

Una dintre cele mai interesante iniţiative ale acordului este aceea că „reglementările Convenţiei Internaţionale asupra Drepturilor Civile şi Politice şi Convenţia Internaţională asupra Drepturilor Politice, Sociale şi Economice, aşa cum se aplică în Hong Kong, vor rămâne în vigoare”[504]. China nu era parte a nici unei convenţii când s-a elaborat Declaraţia Comună, nici nu a devenit parte până la sfârşitul anului 1988. Cu siguranţă, responsabilitatea Marii Britanii pentru Hong Kong se va stinge în 1997 şi China nu va avea obligaţii după aceasta decât dacă va deveni o parte a convenţiilor. Deşi ratificarea separată sau accesul la „Hong Kong, China” poate prezenta o alternativă atractivă, participarea la ambele convenţii pare să fie limitată la state[505].

Dacă China ar deveni o parte a Convenţiei, referirea din acord la reglementări „după cum sunt ele aplicate în Hong Kong”, poate limita obligaţiile Chinei la cele anterior acceptate de Marea Britanie[506]. Marea Britanie a recunoscut competenţa Comitetului pentru Drepturile Omului de a primi plângeri interstatale în conformitate cu art. 41 din Convenţia asupra Drepturilor Civile şi Politice. Aceasta este cu siguranţă o reglementare a Convenţiei aplicabilă la Hong Kong; este China obligată în conformitate cu acordul nu numai să ratifice Convenţia dar să facă şi o declaraţie corespunzătoare în conformitate cu articolul 41?[507]

OBSERVAŢII

„Abordez subiectul dezvoltării politice în Hong Kong cu multă îngrijorare, pentru că niciodată în istoria Hong Kongului scena politică nu a fost atât de încărcată, încât cu greu se pot face afirmaţii certe despre viitorul său”[508]. Totuşi, în timp ce remediile specifice pot rămâne obscure, există un consens, anume că ţelul următoarei decade

este dezvoltarea instituţiilor care vor păstra stabilitatea şi prosperitatea în Hong Kong şi vor asigura tranziţia cea mai lină posibil până la 1 iulie 1997.

Acest ţel împărtăşit este dorinţa de a nu face schimbări într-un sistem despre care mulţi cred că a funcţionat bine în trecut, care dă motive de optimism atunci când se ia în consideraţie că acordul chino-britanic asupra autonomiei în Hong Kong va reuşi să stabilească o filosofie viabilă „o ţară, două sisteme" şi să păstreze caracteristicile esenţiale economice, politice şi sociale din Hong Kong în cadrul statului comunist chinez? În acelaşi timp, totuşi, e clar că vor fi necesare schimbări pentru ca lucrurile să rămână neschimbate[509].

Succesul economic (şi probabil politic) în Hong Kong în trecut trebuie să fie înţeles în context colonial: lipsa instituţiilor democratice reprezentative în Hong Kong a constituit o preocupare minoră în lumina autoritarismului benign al guvernării britanice, a convenţiilor neoficiale asupra consultării (cel puţin cu elitele) şi a capitalismului de laissez-faire care a caracterizat viaţa politică a teritoriului. Totuşi aceste practici neoficiale nu pot fi pur şi simplu transferate autorităţii diferite a Beijingului. În felul acesta, s-a născut sentimentul că Hong Kongul trebuie să dezvolte o democraţie participativă mai solidă, în scopul de a-şi afirma autonomia în mod efectiv după anul 1997.

Reforma e împiedicată de câţiva factori, cel mai important fiind atitudinea pasivă sau chiar apatică faţă de politică a marii majorităţi a populaţiei din Hong Kong şi dorinţa Chinei, a Marii Britanii şi a elitelor actuale din Hong Kong de a nu clătina barca, până acum plină de succes, atunci când nu este necesar. Acest climat conservator a fost tulburat de un număr relativ mic de activişti democraţi, care au pus accentul pe probleme ca alegerea directă a cel puţin câtorva membri din Consiliul Legislativ şi asigurarea unei competenţe lărgite pentru tribunalele din Hong Kong în scopul de a interpreta legile locale şi de a hotărî compatibilitatea lor cu Legea Fundamentală chineză.

Un sondaj de opinie din 1987 a stabilit că 42% din rezidenţii din Hong Kong nu erau interesaţi de alegerile pentru Consiliul Legislativ sau au propus schimbări în afară de acestea,[510] în ciuda faptului că aceasta a fost cea mai mult discutată componentă a reformelor, aceea de a spori natura reprezentativă a guvernului. În alegerile pentru Consiliul Districtual din '85, numai 32% din alegători au fost înregistraţi şi dintre aceştia numai 38% au votat[311]. Date fiind puterile limitate ale Consiliului Districtual, slaba participare este probabil nesurprinzătoare, dar poate reflecta şi lipsa oricărei tradiţii electorale în Hong Kong.

Sistemul politic din Hong Kong e deseori descris ca fiind consensual şi un motiv de dezacord între cei care caută să hotărască viitorul politic al teritoriului este dacă politicile contradictorii pot aduce sciziunea în „stabilitatea şi prosperitatea" care au fost dezvoltate într-un sistem colonial dominat de executiv şi birocraţie. Nu s-au dezvoltat partide politice adevărate de la anunţarea acordului şi nici începuturile unei guvernări mai reprezentative. Mulţi factori vor milita probabil împotriva formării unor partide puternice: slăbiciunea instituţională a legislativului în comparaţie cu executivul; apatia politică obositoare care s-a remarcat mai sus; fragmentarea puterii care a rezultat din sistemul actual de alegeri indirecte şi reprezentarea funcţională; absenţa problemelor ideologice puternice în lumina consensului larg procapitalist în Hong Kong; imaginea semidependentă a multor lideri politici care au fost, în ultimă instanţă, utili britanicilor şi vor fi puşi în umbră de chinezii de pe continent; şi opoziţia aparentă atât a guvernului britanic, cât şi a guvernului chinez la „pericolele" reprezentate de forţele politice aflate în competiţie deschisă[512].

Deşi unii au criticat guvernul britanic pentru că se mişcă prea încet în ceea ce priveşte reformele politice, atitudinea guvernului chinez a crescut în mod evident în importanţă pe măsură ce se apropie anul 1997. Acest lucru este recunoscut în mod explicit în Carta Albă din 1988 asupra guvernării reprezentative, în care se remarcă că modul de guvernare după 1997 în Hong Kong va fi încorporat în Legea Fundamentală Chineză care urmează să fie promulgată în 1990 şi continuă să afirme: „Va fi nevoie de decizii care să fie luate până în anul 1997 pentru a permite sistemului de guvernare din Hong Kong să evolueze într-un fel care e compatibil atât cu aspiraţiile comunităţii din Hong Kong, cât şi cu cadrul stabilit în Legea Fundamentală"[513].

China poate să argumenteze, cu oarecare justificare, că acordul din 1984 de a menţine legile în vigoare în Hong Kong „în mod fundamental neschimbate", nu implică modificări majore în structura politică şi economică a Hong Kongului după anul 1984. După alegerile Legco din 1985, de exemplu, înalţi funcţionari de la Beijing au avertizat împotriva „unui haos care nu este necesar" în cazul în care reformele politice ar fi prea dramatice[514]. Îndepărtarea conducătorului Partidului Comunist Chinez Hu Yaobang în ianuarie 1987 şi campania împotriva „liberalilor burghezi" a provocat multă îngrijorare în Hong Kong, deoarece limitele permisibile ale dezacordului cu linia partidului au devenit mai evidente. Masacrul demonstranţilor prodemocraţie de către trupele chineze în piaţa Tiananmen din Beijing în iunie 1989 au uluit Hong Kongul, care a fost martorul celei mai mari demonstraţii din istoria sa în sprijinul mişcării de democraţie din China.

Cel puţin înainte de iunie 1989, nu toate semnalele fuseseră negative. Opoziţia locală a forţat guvernul de la Hong Kong să modifice legislaţia, (Legislative Council Powers şi Privileges Bill) pe care juriştii şi jurnaliştii le-au denunţat ca o încercare de a ascunde deosebirile de opinii. Grupul de legătură chino-britanic creat pentru a înlesni rezolvarea diverselor probleme tranziţionale (ca de exemplu revizuirea acordurilor naţionale aplicabile în Hong Kong şi acţiunile care trebuie să fie întreprinse de ambele guverne pentru a asigura continua lor aplicare),[515] a funcţionat în general bine şi s-a ajuns la o înţelegere asupra unor probleme care includ documente de călătorie şi identificare, acordurile pentru serviciile aeriene şi stabilirea unui registru naval[516]. Există o participare activă (deşi minoritară) a rezidenţilor din Hong Kong în Consiliul de Elaborare a Legii Fundamentale Chineze.

O schiţă iniţială a Legii Fundamentale Chineze a fost publicată în aprilie 1988 şi apoi supusă atenţiei publice[517]. Multe dintre cele 172 de articole sunt similare cu limbajul din Declaraţia Comună, inclusiv ambiguităţile celei din urmă. Reflectând lipsa de consens între membrii Comitetului de Elaborare, au fost prezentate câteva alternative diferite pentru alegerea şefului executivului SAR şi a Consiliului Legislativ[518]. Reglementările din schiţă referitoare la drepturile omului[519] sunt de asemenea problematice şi par să permită limitări mult mai mari ale drepturilor omului, decât cele două Convenţii Internaţionale, reglementări care, în conformitate cu Declaraţia Comună, urmează să „rămână în vigoare". Schiţa de Lege Fundamentală prevede doar că, Convenţiile urmează să fie implementate „în legislaţie de Regiunea cu Administraţie Specială Hong Kong"[520].

Articolele 169 şi 170 din schiţă specifică că autoritatea de interpretare şi amendare a Legii Fundamentale revine Comitetului Permanent al Congresului Naţional al Poporului[521]. Totuşi, Curţile SAR pot interpreta Legea Fundamentală în judecarea cazurilor prezentate înaintea lor, supunându-le unui raport obligatoriu către Comitetul Permanent pentru interpretarea reglementărilor care privesc apărarea, afacerile externe şi „alte probleme care cad sub responsabilitatea Guvernului Central al Poporului"[522].

Au fost primite comentarii asupra schiţei în septembrie 1988 şi opinia publică a fost din nou solicitată, după aprobarea din februarie 1989 a celei de-a doua schiţe, de către Comitetul Permanent al Congresului Naţional al Poporului. Legea Fundamentală va fi apoi oficial supusă Congresului Poporului pentru adoptare, nu mai devreme de 1990, deşi după masacrul din piaţa Tienanmen au urmat cereri pentru întârzierea

procesului.

Nici nu se pune problema că viaţa din Hong Kong va fi diferită după 1997 şi este evident faptul că nici o societate – ca să nu mai vorbim de una atât de dinamică ca cea din Hong Kong – nu va rămâne neschimbată timp de 50 de ani, după cum s-a promis în acordul chino-britanic. Deşi situaţia economică a rămas în general pozitivă, au existat plecări de capital, companii şi afaceri din Hong Kong. Nu toţi vor împărtăşi următoarea analiză severă dar ea nici nu este singulară:

Fapt este că, de când au început negocierile britanice cu Pekingul asupra problemei 1997, au apărut obstacole de neînvins în fiecare domeniu din Hong Kong, atât public, cât şi privat. Oraşul plin de succes care a strâns în sine odată încrederea şi optimismul capitalist îşi diminuează importanţa şi a devenit un oraş de rangul trei unde grijile sunt majore, motivul profitului a fost depăşit de lăcomia oarbă şi bărbaţii şi femeile cu principii se simt în dezavantaj faţă de restul societăţii[523].

Rolul puternic tradiţional al executivului şi birocraţiei în Hong Kong îl va face mai susceptibil de influenţe din partea Beijingului, în special de când puterea de a numi pe şeful executivului din Hong Kong aparţine guvernului chinez central. Totuşi, este esenţial atunci când analizăm referirile din politica internă a Hong Kongului să ne amintim că nu examinăm un stat politic independent sau măcar o entitate în proces de decolonizare. Hong Kong a fost un „teritoriu dependent" şi va deveni o „regiune sub administraţie specială" şi nu trebuie să se aştepte că va avea toate (sau multe dintre) atributele independenţei.

De fapt, oferirea de puteri administrative SAR Hong Kong face aproape inevitabil un anumit grad de control neoficial sau indirect al guvernului central. Aspectul cel mai izbitor din Hong Kong după 1997 nu va fi reprezentat de limitele asupra politicii electorale directe, ci de dezvoltarea autonomă a SAR în afacerile internaţionale, economie şi comerţ. În lumina prevederilor descrise în acord şi a faptului că nimeni nu poate acuza R.P. Chineză că nu ia în serios problema suveranităţii, exemplul Hong Kongului subminează argumentele altor guverne care văd aranjamente de autonomie mult mai puţin extinse ca ameninţări la unitatea lor naţională.

Domeniul în care autonomia Hong Kongului poate fi considerată mai puţin extinsă decât cea din alte situaţii discutate în această carte se referă la modificările viitoare în relaţiile dintre SAR şi continent, anume că Congresul Naţional al Poporului are puterea de a amenda Legea Fundamentală unilateral. Reglementările acordului pot fi

garantate numai indirect de către guvernul britanic între 1997 şi 2047 şi ar fi deosebit de folositor dacă Legea Fundamentală ar conţine în ea însăşi o reglementare-dezbatere sau un mecanism consultativ în cazul dezacordurilor cu privire la aplicarea ei sau la amendarea acesteia.

Acordurile de autonomie cuprinse în Declaraţia Comună au fost de fapt impuse populaţiei din Hong Kong, fără consultare formală sau referendum, în timp ce „declaraţia" ulterioară a guvernului din Hong Kong este, fără îndoială, corectă, concluzionând că acordul a fost în general sprijinit de rezidenţii din Hong Kong, acest sprijin poate fi exprimat numai pe o bază de acceptare sau neacceptare. Deşi poziţia specială a Hong Kongului ca o colonie sau ca teritoriu ocupat (depinde de teoria adoptată) a făcut negocierile chino-britanice mai uşor de purtat din punct de vedere legal, rezolvarea situaţiei de sus şi nu începând de jos, a reamintit eforturile Londrei şi Dublinului în conflictul din Irlanda de Nord şi de asemenea eforturile făcute de Colombo şi Delhi în conflictul din Sri Lanka. În Hong Kong populaţia a fost consultată mai mult decât în cele două situaţii amintite mai sus, dar succesul final sau eşecul fiecăreia va depinde de caracterul rezonabil al acordurilor şi de dorinţa de a le aplica în faţa posibilelor opoziţii extremiste, mai mult decât de maniera în care ele au fost adoptate.

Atunci când China subliniază experimentul şi conceptul „o ţară, două sisteme" ea îşi exprimă şi dorinţa pentru o „eventuală reintegrare" a insulei Macao şi în special a Taiwanului la continent. În martie 1987 Portugalia şi China au fost de acord că Macao va fi retrocedat Chinei în 1999 şi se aşteaptă ca statutul ei să fie asemănător cu cel al Hong Kongului, de care Macao depinde în mare măsură. Taiwanul nu a răspuns în mod public la iniţiativele de tratative ale chinezilor, dar nu se pune problema ca orice eventuale negocieri între China şi Taiwan să aibă loc numai dacă acordul cu Hong Kong este considerat un succes.

China a refuzat întotdeauna să lege autonomia acordată Hong Kongului de alte regiuni autonome din China, ca de exemplu Tibetul. Represiunea chineză a demonstraţiilor tibetane pentru independenţă sau autonomie pot servi ca un avertisment adresat Hong Kongului şi China poate fi pe drept acuzată de inconsecvenţă, cel puţin prin faptul că tolerează un sistem separat în Hong Kong dar nu şi în Tibet. Totuşi, un SAR Hong Kong încununat de succes (din perspectiva Beijingului) va oferi cu siguranţă un precedent valoros tibetanilor şi altora care doresc să-şi menţină propriul stil de viaţă fără a fi distrus de majoritatea chineză han.

Una dintre cele mai dificile provocări adresate formulării „o ţară, două sisteme” se va situa în domeniul drepturilor omului şi a libertăţilor politice, după cum a fost demonstrat foarte clar de către reprimarea chineză a mişcării prodemocratice din 1989. „Cele două sisteme” prevăzute sunt bazate pe abordări fundamentale definite şi va fi deosebit de dificil ca ele să coexiste într-un Hong Kong liber şi democratic care este numai o insulă în China totalitaristă şi represivă[524].

Totuşi, după cum nimeni nu se poate aştepta ca Hong Kong să rămână neschimbat vreme de 50 de ani, este în aceeaşi măsură de neconceput că societatea continentală va rămâne statică. Fără îndoială se vor exercita tensiuni constante asupra fiecărui sistem de a deveni mai compatibil unul faţă de celălalt şi rămâne de văzut care combinaţie de comunism, capitalism, autoritarism şi democraţie va prevala. Deşi nesiguranţa e o sursă de îngrijorare pentru o mare parte a populaţiei din Hong Kong, acest lucru poate de asemenea să fie văzut ca o ocazie ca Hong Kongul să influenţeze dezvoltarea societăţii chineze.

Capitolul 8: INDIA ŞI PUNJABUL

Problemele de unificare naţională şi ale drepturilor religioase şi de limbă au fost fundamentale pentru istoria şi politica modernă a Indiei. India a suferit nu numai dezmembrarea Indiei Britanice în India şi Pakistan, dar a fost şi martora revoltelor din Nagan şi din alte părţi din nord-est şi a existat un sentiment de lungă durată din partea unora în favoarea independenţei ţinutului Kashmir sau alipirii la Pakistan[525].

Deşi majoritatea conflictelor etnice din India nu indică ameninţarea apariţiei unei secesiuni, multe grupuri etnice şi lingvistice se tem să nu piardă ţinuturile natale şi identităţile culturale prin modernizarea societăţii indiene şi a migrării interne care ar urma aproape inevitabil[526].

De exemplu, statul[527] Maharashtra pretinde un district vecin cu Karnataka pe motivul afinităţii lingvistice; primul ministru din Sikkim a cerut guvernului central să recunoască drepturile vorbitorilor de nepali, care reprezintă 70% din populaţia sikkim; şi gurkhas vorbitori de nepali din Bengalul de Vest au luptat timp de doi ani pentru un Gurkhaland autonom. Criza din Assam, care a fost parţial rezolvată în august 1985, s-a deplasat acum de la motivele de nemulţumire al assamezilor la motivele de nemulţumire ale poporului bengal al statului care se simte prejudiciat prin restricţiile impuse asupra emigrării ilegale din Bangladesh şi a ridicării dreptului de vot a cetăţenilor străini în Assam.

Aceste provocări împotriva unităţii naţionale nu sunt fenomene noi. Perioada dinaintea cuceririi independenţei s-a caracterizat prin cereri ale diverselor grupuri vizând acordarea unei atenţii speciale sau chiar suveranităţii, cum ar fi statele princiare mari sau Tamilul cu populaţie foarte densă şi alte popoare dravidiene din sudul Indiei. Într-adevăr, slăbirea autonomiei provinciale în conformitate cu Actul privind Guvernarea Indiei din 1935 a intenţionat să fie primul pas dintr-un proces prin care guvernele provinciale şi statele princiare ar fi putut intra într-o formă nedeterminată de federaţie[528].

Actul Indian pentru Independenţă din anul 1947 a fost baza legală pentru transferul suveranităţii de la Coroana britanică la guvernele din dominioanele Indiei şi Pakistan. Totuşi, din moment ce Coroana avusese relaţii bazate pe tratate cu conducătorii suverani nominalizaţi ai statelor princiare indiene din afara structurii provinciale a Indiei

britanice, a fost necesar un act ulterior pentru alipirea la India sau Pakistan a acestor suverani nominali. În multe cazuri, aceste alipiri ale statelor princiare au pus pe aceeaşi linie relaţiile dintre ele şi guvernul central, precum împărţirea puterilor între „centru" şi provincii, aşa cum a fost prevăzut în Actul privind Guvernarea Indiei.

Statul princiar Hyderabad, un stat mare şi bogat, a susţinut că era suveran la vremea câştigării independenţei sale în 1947 şi conducătorul său şi-a prezentat cazul în faţa Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite în august 1948[529]. În timp ce Consiliul de Securitate lua în consideraţie această problemă, India a invadat Hyderabadul şi plângerea celui din urmă a fost retrasă în favoarea unui compromis negociat cu guvernul Indiei[530].

În Kashmir, maharadjahul era un hindus, descendent dintr-o familie care a dat mulţi consultanţi şi lideri militari imperiului Punjab, în timp ce majoritatea populaţiei statului era musulmană. Totuşi, Liga Musulmană, care a condus lupta pentru despărţirea de India şi Pakistan, a eşuat în câştigarea sprijinului musulmanilor kashmiri care, în schimb, au optat pentru un program de reformă socială şi dezvoltare economică similar celui oferit de Partidul Congresului.

Maharadjahul din Kashmir a refuzat să se unească cu Pakistanul sau cu India. Atunci când trupele neregulate din Pakistan au invadat Kashmirul, maharadjahul a apelat la guvernul Indiei pentru ajutor, dar el a fost refuzat pe temeiul că un asemenea ajutor ar fi impropriu în absenţa unui instrument valid de alipire. La 26 octombrie 1947, maharadjahul a semnat un acord de unire cu India, precipitând primul război indo-pakistanez[531].

Instrumentele de alipire au acordat guvernului central numai puteri în domeniul apărării, afacerilor externe şi comunicaţiilor, puteri mult mai mici decât instrumentele de alipire ale altor conducător princiari . Este discutabil dacă maharadjahul deţinea anumite elemente de suveranitate, iar Constituţia Indiei din anul 1950 recunoaşte statutul special al Kashmirului în articolul 370[532].

CADRUL CONSTITUŢIONAL

Contextul politic în care adunarea constituantă s-a întâlnit în vederea elaborării unui proiect al Constituţiei Indiei independente a dus, aproape inevitabil, la o soluţie federală. Chiar fără violenţa care a existat înainte şi după independenţă, un sistem federal era impus unei naţiuni care foloseşte 15 limbi majore şi sute de limbi minore; numeroase identităţi etnice, culturale şi religioase; şi mari deosebiri

economice şi geografice. Pe de altă parte, fiind o ţară foarte săracă, simţind nevoia unei dezvoltări rapide, India a dorit, de asemenea, un guvern central puternic care să fie capabil să coordoneze investiţiile majore, să aloce rarele materii prime şi să integreze grupurile marginale în procesul dezvoltării economice.

Partidul Congresului avea o orientare centralistă puternică şi un sprijin divers din punct de vedere cultural şi geografic, care l-a transformat într-un partid autentic al întregii Indii. A fost alcătuit după un model autarhic de dezvoltare economică dirijată de guvern şi a adoptat opinia că autonomia provincială, fără o guvernare centrală puternică, era numai o manevră a britanicilor pentru a putea împiedica mişcarea de independenţă şi de a-i recompensa pe membrii elitelor loiale conservatoare din provincii[533]. După trauma provocată de dezmembrare s-a ivit situaţia de a împiedica un val centrifugal şi Partidul Congresului a sprijinit principiul provinciilor alcătuite pe suport lingvistic.

Constituţia Indiei declară în Articolul 1 că „India... va fi o uniune de state". Totuşi este departe de exemplul modelului de federalism din SUA, în conformitate cu care guvernului naţional îi sunt acordate unele puteri, în timp ce puterile nedelegate şi suveranitatea rămân statelor. Articolul 3 din Constituţia indiană – în conformitate cu care Parlamentul poate forma noi state prin dezmembrare sau prin fuzionare, prin mărirea sau diminuarea suprafeţei unui stat şi modificarea graniţelor sau numelui statului – clarifică proporţia în care suveranitatea aparţine guvernului central. Spre deosebire de Statele Unite, care este o uniune indestructibilă de state indestructibile, Uniunea Indiană este o uniune indestructibilă de state destructibile.

Procedeul de amendare al Constituţiei evidenţiază puternica natură unitară a Indiei. Articolul 368 prevede că este necesară doar o majoritate de 2/3 a Parlamentului pentru amendarea Constituţiei, cu excepţia acelor articole care se referă la alegerea preşedintelui (Articolele 54, 55), gradul de acordare a puterii executive guvernelor statale şi central (Articolele 73 şi 162), componenţa şi jurisdicţia curţilor legislative ale statelor (Articolele 241 şi Capitolul 5 din partea a VI-a), componenţa şi jurisdicţia Curţii Superioare (Capitolul 6 din partea a V-a), demarcarea puterii legislative între state şi Centru (Capitolul 1 din Partea a XI-a şi Anexa a 7-a a Constituţiei), modul de reprezentare a statelor în Parlament şi chiar reglementările Articolului 368[534], Secţiunea a 5-a din Articolul 368 declară în mod explicit că puterea constituantă a Parlamentului este nelimitată.

Articolele 245-255 ale Constituţiei împart competenţa legislativă între Parlament şi corpul legiuitor al statului prin definirea a trei categorii de legi. Prima categorie („Lista Uniunii”) enumeră problemele care sunt de competenţa exclusivă a Parlamentului central; a doua categorie („Lista Statelor”) enumeră domeniile care sunt în mod exclusiv în jurisdicţia statului; şi a treia categorie („Lista Paralelă”) enumeră domeniile care sunt supuse jurisdicţiei conjugate. Totuşi, Articolul 249 permite Parlamentului să elaboreze legi cu privire la subiectele care sunt incluse în lista statului în cazul în care Curtea Superioară a Parlamentului (care este în mare măsură aleasă indirect de către corpul legiuitor al statului) a hotărât că este „necesar sau oportun pentru interesul naţional”. Articolul 250 permite Parlamentului să elaboreze legi cu privire la oricare subiect inclus în lista statului în cazul unei stări de necesitate, iar Articolul 248 conferă Parlamentului celelalte puteri legislative rămase.

Hegemonia legislativă a guvernării centrale este oglindită de hegemonia executivă, iar puterea executivă a statului este supusă conducerii executivului de la nivel central pentru a asigura conformitatea cu legile naţionale (Articolul 256). Articolul 257, care este considerabil supradimensionat prin puterile acordate guvernului central în caz de necesitate, conform Articolelor 352-360, prevede că un stat nu poate să „împiedice sau să prejudicieze puterea executivă a Uniunii”.

Articolul 356 permite preşedintelui Indiei să-şi asume puteri executive şi legislative asupra statului dacă guvernarea statului „nu mai poate fi continuată în conformitate cu reglementările acestei Constituţii”. Această putere a fost invocată în aproximativ 70 de ocazii de la câştigarea independenţei încoace şi a fost deseori folosită de către guvernele centrale într-o manieră partizană, împotriva partidelor de opoziţie care au reuşit să formeze guverne în unele state.

Curtea supremă a Indiei a făcut puţin pentru a menţine sfera de competenţă a statului. În 1963, Curtea a discutat pe larg natura unitară a statului indian de la asumarea puterii de către Coroana britanică şi a ajuns la concluzia că nici o modificare a esenţei naturii unitare nu a fost provocată de Constituţia indiană[535], în unul din cazurile care s-au ivit în Punjab la scurtă vreme după crearea lui ca stat majoritar sikh, Curtea a susţinut puterea guvernatorului numit de la centru de a proroga corpul legiuitor al statului, chiar dacă aceştia nu erau în sesiune, pentru a i se acorda autoritatea de a promulga o ordonanţă[536]. Un caz din 1977 pare să confirme in dictum puterea guvernului central de a interveni în politica statului prin însărcinarea primului ministru al statului de a dizolva corpul legislativ al statului şi

de a cere alegeri anticipate[537].

REGIUNEA PUNJAB

În virtutea poziţiei geografice, Punjabul a fost întotdeauna o zonă de conflict între puterile politice care-şi aveau bazele pe subcontinent şi armatele invadatoare din Afganistan şi Asia Centrală[538]. Religia sikh, care a apărut în Punjab şi care a fost întotdeauna practicată doar de populaţia Punjabului, reflectă atât valorile islamice aduse pe subcontinent de către invadatorii musulmani, cât şi ceea ce poate fi considerat, în mare, ca valori sociale şi religioase „hinduse".

Odată cu ascensiunea maharadjahului Ranjit Singh la conducerea unui mic regat punjab, victimele anterioare ale imperiilor în expansiune au devenit ele însele arhitecţii unuia dintre cele mai puternice imperii din Asia[539]. La apogeul său, imperiul lui Ranjit Singh s-a întins din Tibet până la Marea Arabică şi din Afganistan până în vecinătatea oraşului Delhi.

Sikhii, care reprezentau doar o minoritate restrânsă a populaţiei imperiului, au beneficiat în mod clar de identitatea lor religioasă comună cu cea a maharadjahului şi multe familii sikh au deţinut poziţii importante. Totuşi, toate grupurile religioase din imperiu au participat la administrarea sa; musulmanii predominau în conducerea politicii externe şi hinduşii în afacerile de natură financiară. Astfel, la apogeul său, puterea politică sikh a fost exercitată în contextul unui imperiu multicultural unde majoritatea supuşilor era musulmană. Sikhii înşişi erau împrăştiaţi în tot imperiul şi cultura şi religia lor era o sursă de prestigiu şi putere chiar atunci când ei constituiau minorităţi foarte mici.

Timp de 10 ani după moartea lui Ranjit Singh, survenită în 1839, britanicii au urmărit îndeaproape evenimentele de la Curtea Punjabi din Lahore, întrucât curtenii şi familia ultimului maharadjah s-au angajat în intrigi sângeroase pentru a hotărî succesiunea şi împărţirea puterii între diferitele provincii ale imperiului. După două războaie între forţele de la Lahore şi britanici, care intraseră în alianţă cu câteva dintre personalităţile cele mai notabile din interiorul şi exteriorul graniţelor imperiului, britanicii au anexat Punjabul.

În ciuda celor două războaie şi a neîncrederii reciproce, progresele ulterioare au dus la o puternică identificare a intereselor sikh şi britanice. În timpul răscoalei indiene din 1857, la mai puţin de 10 de ani după subjugarea Punjabului, sikhii au rămas credincioşi intereselor britanicilor şi au refuzat să participe la rebeliune (deşi,

într-o oarecare măsură, aceasta s-a datorat faptului că sikhii au perceput răscoala ca o încercare a musulmanilor de a reînfiinţa Imperiul Mughal). Curând, britanicii au ajuns să depindă de sikhi, care formau coloana vertebrală a prezenţei lor militare pe subcontinent, în timp ce sikhii au ajuns să-i considere pe britanici drept garanţi împotriva ameninţării din partea altor comunităţi indiene. Punjabii au devenit predominanţi în forţele armate ale Indiei britanice, sikhii având o reprezentare disproporţionată.

În timp ce doctrina centrală a religiei sikh este aderarea la învăţătura fondatorului credinţei, Guru Nanak şi a cărţii sale sfinte, Guru Granth Sahib, mulţi sikhi au continuat să respecte în acelaşi timp obiceiurile sociale şi practicile hinduse. La începutul secolului al XVII-lea, parţial ca răspuns la persecuţia religioasă exercitată de conducătorii musulmani de la Delhi, liderii comunităţii sikh au început să-şi afirme într-o manieră mai militantă şi mai clar definită propria identitate. Cel de-al 10-lea şi ultimul Guru, Gobind Singh (care a murit în 1708), a fondat frăţia Khalsa, ai cărei membri au adoptat prenumele comun de Singh (leu) şi au purtat 5 simboluri ale dedicării lor: Kes (păr netăiat), Kirpan (o sabie scurtă), Kanga (un pieptene), Kara (o brăţară de oţel) şi Kachcha (un fel de pantaloni scurţi bufanţi)[540].

Lupta pentru salvarea imperiului Punjab a dus la o consolidare a identităţii militare sikh. Britanicii i-au încurajat pe sikhi să-şi manifeste identitatea lor separată cerând, de exemplu, persoanelor care doreau să intre în cadrul armatei, în regimentele sikh, să fie netunse[541].

În timp ce renaşterea identităţii sikh, ca opusă celei punjab, a coincis cu stabilirea şi consolidarea puterii britanice, combativitatea sikhilor va fi curând direcţionată împotriva britanicilor. După Primul Război Mondial, mulţi sikhi au fost nemulţumiţi de situaţia economică găsită la întoarcerea lor în Punjab. A apărut un naţionalism mai militant, bazat pe cultura sikh, cum s-a întâmplat şi în cadrul altor comunităţi din India.

S-a format o armată militantă neînarmată în scopul recuperării locurilor sfinte sikh de la cei pe care îi considerau a fi preoţi corupţi şi care contaminaseră obiceiurile sikh cu ritualuri şi politeism hindus. După o luptă îndelungată, autorităţile britanice au votat, în 1925, Sikh Gurdwaras Act, prin care conducerea templelor sihk a fost acordată Comitetului Shiromani Gurdwara Prabhandak (SGPC). Până în prezent, SGPC administrează templele şi locurile sfinte sikh din Punjab şi adună sume substanţiale de bani de la credincioşi. Grupul Akali Dal, care a condus lupta pentru Gurdwaras Act, a preluat, la scurtă vreme,

controlul asupra SGPC, iar SGPC a deţinut o poziţie importantă în viaţa politică sikh până când a fost slăbit de luptele interne din anii 1980.

Totuşi, chiar această orientare teocratică a grupului Akali Dal l-a împiedicat să devină purtătorul de cuvânt politic exclusiv al Punjabului. Mulţi locuitori din Punjab erau musulmani şi cele mai multe dintre bogatele lor pământuri agricole erau în zone predominant musulmane, în regiunea care este acum provincia Pakistani din Punjab. Mai mult de atât, când Coroana britanică şi-a asumat jurisdicţia asupra Indiei de la Compania Indiilor de Est în 1858, provincia Haryana, vorbitoare de hindi, s-a unit cu Punjabul.

În felul acesta, politica Punjabului (nedivizat) a ajuns să fie dominată de o coaliţie unionistă condusă de musulmani, care i-a inclus pe sikhi şi hinduşi. Unioniştii, conservatori şi dominaţi de elitele locale, au cerut autonomie provincială în opoziţie cu un guvern central puternic, pentru că ei se opuneau reformei pământului şi altor programe de redistribuire dorite de Partidul Congresului.

Deceniul cuprins între promulgarea Actului privind Guvernarea Indiei în 1935, care stipula o autoguvernare provincială limitată şi sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial a fost martorul unor schimbări profunde în peisajul politic din Punjab. Unioniştii au suferit un eşec şi Liga Musulmanilor, care după 1940 a sprijinit statul independent musulman Pakistan, a ajuns să domine politica musulmană din Punjab.

Sikhii pierdeau totul dacă Punjabul ar fi fost dezmembrat, după cum s-ar fi întâmplat dacă zonele locuite în majoritate de musulmani ar fi fost separate de zonele locuite de majorităţi non-musulmane. Cele mai bogate pământuri agricole ale sikhilor făceau parte acum din Punjabul de Vest, predominant musulman şi ar fi revenit cu siguranţă Pakistanului în cazul dezmembrării. Sikhii erau împrăştiaţi în tot Punjabul şi singura lor speranţă era să-şi păstreze puterea politică în calitate de grup în contextul unui Punjab unit şi al unei Indii unite. Fiind o comunitate care reprezenta nu mai mult decât 12-13% din populaţia totală a Punjabului, interesele lor ar fi fost cel mai bine servite de un guvern provincial pluralist care să recunoască cerinţele speciale ale sikhilor ca minoritate religioasă.

Aprobarea finală a Partidului Congresului în ce priveşte despărţirea Indiei de Pakistan în 1947 a confirmat lipsa de încredere a sikhilor în naţionalismul laic al Congresului. În vreme ce o reuniune a grupului Akali Dal care a avut loc în august 1944 a respins o soluţie prin care

se cerea un „stat suveran independent sikh", posibilitatea unei entităţi separate sikh a rămas o problemă în timpul negocierilor constituţionale şi politice care au dus la independenţa Indiei[542]. Când o misiune a Cabinetului Britanic a vizitat India pentru a constata dorinţele poporului indian, reprezentanţi ai grupului Akali Dal au cerut recunoaşterea unei naţiuni sikh – dar în termeni care prezentau cererea ca o negociere care să reziste ideii unui Pakistan separat[543]. La 18 iulie 1946, Sir Stafford Cripps, liderul misiunii, se adresa Parlamentului britanic:

A fost o mare durere pentru noi să constatăm că sikhii simt că nu au primit tratamentul pe care-l meritau ca secţiune importantă a populaţiei. Această dificultate a apărut nu ca urmare a subestimării importanţei comunităţii sikh, ci datorită realităţilor geografice inevitabile. Sikhii nu cer decât un tratament special, asemănător celui acordat musulmanilor. Sikhii, totuşi, sunt o comunitate mult mai mică, de 5 500 000 de oameni, comparativ cu cei 90 de milioane de locuitori şi, din punct de vedere geografic, nu locuiesc în aceleaşi zone, aşa încât orice teritoriu pe care l-ar dori... i-ar face să trăiască tot în cadrul unei majorităţi[544].

Nici perspectiva de a deveni o minoritate în cadrul Pakistanului nu le-a oferit mai multe sikhilor. Exprimând păreri care sunt comune multor mişcări separatiste, unul dintre liderii mişcării pro-pakistaneze şi-a sfătuit susţinătorii:

Să evităm minoritarismul, ceea ce înseamnă că nu trebuie să ne lăsăm minorităţile în teritorii hinduse, chiar dacă britanicii şi hinduşii le oferă aşa-zisele garanţii constituţionale. Pentru că nici o garanţie nu poate fi substituită naţionalităţii, care este dreptul lor prin naştere. Nici nu trebuie să menţinem minorităţile hinduse şi/sau sikh în teritoriile noastre, chiar dacă ele ar dori să rămână cu sau fără garanţii speciale. Pentru că niciodată ei nu ne vor aparţine. Într-adevăr, deşi în timpuri obişnuite ei vor întârzia reconstrucţia noastră naţională, în vremuri de criză ei ne vor trăda şi vor provoca distrugerea noastră[545].

Pentru comunitatea sikh, consecinţele separării au fost teribile, la fel cum au fost pentru mulţi alţii în India şi Pakistan. Violenţa pe scară largă împotriva sikhilor din Punjabul de Vest, care a devenit parte a Pakistanului, a determinat fuga lor în Punjabul indian. Cele mai bogate pământuri agricole ale sikhilor au fost pierdute pentru totdeauna de către cei care au fugit. Au fost, de asemenea, pierdute, prin includerea în Pakistan, multe dintre cele mai importante locuri sfinte ale sikhilor, inclusiv locul de naştere al fondatorului religiei.

Separarea a dus la profunde modificări economice şi demografice în Punjabul indian, unde a fost fixat un plafon de 30 de acri de pământ pentru a se putea face faţă fluxului de refugiaţi. În felul acesta, în timp ce sikhii din Punjabul pakistanez şi-au pierdut toate pământurile, sikhii din Punjabul indian au fost, de asemenea, parţial deposedaţi. Sikhii din oraş, care au fost forţaţi să migreze în India, au descoperit că trebuiau să intre în competiţie atât cu refugiaţii hinduşi din Pakistan, cât şi cu comercianţii hinduşi stabiliţi acolo.

La fel de importantă a fost modificarea configuraţiei politice a comunităţii sikh. Exodul din Pakistan i-a dispersat pe adepţii liderilor sikh, ceea ce a încurajat cooperarea cu Partidul Congresului aflat la guvernare în Punjabul indian, în timp ce populaţia din Punjabul indian a rămas predominant non-sikh. Populaţia sikh era în majoritate numai în PEPSU (Uniunea de State din Punjabul de Est şi Patiala, formată prin fuziunea statelor princiare sikh). PEPSU a oferit posibilitatea „autodeterminării" populaţiei sikh în cadrul unui sistem federal indian. În acelaşi timp, totuşi, integrarea practică a sikhilor şi a politicii laice din Punjab a încurajat dezvoltarea unui model pluralist mai cuprinzător al politicii de partid.

Evenimentele din India din prima decadă a independenţei sale au întărit lipsa de încredere a sikhilor în sistemul politic indian. Partidul Congresului s-a angajat, în mod repetat, în favoarea principiului provinciilor definite lingvistic şi Adunarea Constituantă a numit o comisie pentru a examina posibilitatea de a retrasa graniţele statului. Cu toate acestea, Punjabul a fost în mod expres exclus din termenii de referinţă ai comisiei. În orice caz, comisia a făcut recomandări împotriva oricăror revizuiri ale graniţelor pe temeiul, inter alia, că asemenea revizuiri ar încuraja pretenţiile populaţiei sikh şi ale altora.

La începutul anilor 1950, în sudul Indiei, s-a născut o mişcare pentru crearea unui stat separat vorbitor de limbă telugu din cadrul statului Madras, în anul 1953, într-o tentativă de clarificare a acestei probleme, guvernul indian a creat Comisia de Reorganizare a Statelor, care recomanda reorganizarea statelor indiene pe bază de limbă. Recomandările ei au fost incluse în Actul de Reorganizare al Statelor din 1956; cu toate acestea, comisia nu a avut nici un membru sikh şi a făcut recomandări în mod special împotriva formării unui stat în care să se vorbească limba punjabi.

Deşi punjabi este limba multor hinduşi, dar şi a multor sikhi, ataşamentul sikhilor pentru aceasta este întărit de faptul că punjabi este limba scripturilor sikh. Deoarece hinduşii din Punjab vorbesc frecvent hindi, cât şi limba punjabi, cererea pentru crearea unui stat

vorbitor de limbă punjabi a fost înţeleasă ca o cerere pentru crearea unui stat majoritar sikh.

Populaţia sikh a fost ofensată de respingerea posibilităţii creării unui stat vorbitor de limbă punjabi. Mai mult decât atât, PEPSU, singurul stat în care sikhii constituiau o majoritate a populaţiei, s-a unit cu Punjabul în anul 1956. În consecinţă, grupul Akali Dal a început o lungă campanie de nesupunere civilă, care a culminat, în 1966, cu divizarea Punjabului indian în două noi state Punjab, cu o majoritate de 60% de sikhi vorbitori de limbă punjabi şi Haryana cu o majoritate hindusă de vorbitori de limbă hindi.

Această reglementare ar fi putut rezolva conflictul foarte serios între sikhi şi statul indian, dar între unii sikhi şi Partidul Congresului au apărut adânci animozităţi şi sentimente de neîncredere în timpul luptei pentru formarea unui stat al vorbitorilor de limbă punjabi. Pe de altă parte, dezvoltarea economică a dus la apariţia unor noi realităţi sociale, care ar fi putut oferi un teren fertil pentru revigorarea idealului tradiţional al măreţiei sikhilor.

S-a remarcat în mod frecvent că Punjabul modern este povestea succesului indian, în special în termeni de dezvoltare economică. Chiar înainte de „Revoluţia Verde" în producţia de cereale, Punjabul a fost deasupra standardului naţional[546]. Producţia de grâu pe scară naţională aproape s-a dublat din anul 1966-1967 în 1969-1970 datorită Punjabului, în primul rând. Între 1964-1965 şi 1969-1970, 66% din creşterea totală de producţie a cerealelor a fost obţinută în cele trei state nordice Punjab, Haryana şi Uttar Pradesh. Această dezvoltare a mărit diferenţele dintre Punjab şi alte regiuni ale Indiei şi le-a dat fermierilor punjabi, dintre care majoritatea erau sikhi, un sens sporit al importanţei lor. În acelaşi timp însă, discrepanţele economice din interiorul Punjabului s-au accentuat, între 1964 şi 1974 s-a dublat numărul ţăranilor fără pământ, în timp ce numărul ţăranilor marginali s-a triplat. Aceste consecinţe negative s-au resimţit în mod disproporţionat asupra comunităţii agricole sikh.

Într-o economie cu greu reglementată ca cea a Indiei, este uşor de înţeles tentaţia de a blama „guvernul" sau „centrul" pentru problemele economice. Mai mult de atât, muncitorii sezonieri, care anterior fuseseră încurajaţi să emigreze din alte părţi ale Indiei, au contribuit la creşterea temerilor sikhilor în faţa concurenţei neloiale şi a asaltului „hinduşilor".

Revoluţia Verde a atins nivelul maxim în anii '80. În plus, proprietăţile individuale de pământ s-au diminuat cu fiecare generaţie,

pe măsură ce familia a crescut, dând naştere unei clase de sikhi rurali tineri cu speranţe mari, dar posibilităţi economice limitate. Emigraţia, un factor important, din punct de vedere istoric, al prosperităţii sikhilor, a devenit mai dificilă, deoarece Regatul Unit a implementat politici de emigrare din ce în ce mai restrictive. În acelaşi timp însă, mulţi sikhi au început să-şi dea seama din ce în ce mai bine de faptul că nu au primit din partea guvernului indian un ajutor corespunzător în privinţa dezvoltării industriale.

Acest context economic este important nu numai din punctul de vedere al înţelegerii doleanţelor sikhilor, dar şi pentru înţelegerea unei alianţe dintre grupul Akali Dal şi forţele fundamentaliste sikh. Akali Dal reprezintă, în primul rând, interesele agricultorilor sikh relativ prosperi. Scopul acestora era de a smulge puterea de la Partidul Congresului şi de a aplica politica pro-punjab privitor la folosirea apelor râurilor, energia electrică şi dezvoltarea industriei locale. Aceste ţeluri economice implică participarea în economia naţională chiar dacă numai pentru a-şi asigura accesul la uriaşa piaţă indiană.

Fundamentaliştii pun accent pe separarea sikhilor de marea lume „hindusă" şi de cultura modernă indiană şi şi-au recrutat membrii în primul rând dintre tinerii deposedaţi, care au fost victimele fermierilor prosperi. În acelaşi timp, fermierii au dorit să intre în alianţe tactice cu Partidul Congresului împotriva grupului Akali Dal.

Se pare că grupul Akali Dal s-a bazat pe faptul că fundamentaliştii ofereau baza unei mobilizări ideologice care putea fi cooptată într-o luptă împotriva guvernului central şi a Partidului Congresului, în timp ce, aparent, fundamentaliştii au sperat că-şi vor legitima poziţia prin asocierea cu conducerea politică tradiţională. Din moment ce ambele facţiuni au sprijinit restabilirea puternicei identităţi culturale şi religioase, nici unul nu ar fi putut să-l refuze pe celălalt fără a ridica problema angajării sale ideologice.

Faza actuală a crizei din Punjab poate fi datată din momentul adoptării de către grupul Akali Dal, în aprilie 1973, a rezoluţiei Anandpur Sahib, care a devenit Carta Cererilor Politice Moderne ale sikhilor. În plus, faţă de cererea pentru o mai mare autonomie politică, rezoluţia a cerut: transferul oraşului Chandigarh (care, în 1966, a devenit capitala comună a Punjabului şi a Haryanei, fiind administrată de guvernul central ca „teritoriu unional") în jurisdicţia exclusivă a Punjabului; ajustarea graniţelor statului pentru a include în cadrul Punjabului anumite zone în care se vorbeşte limba Punjabi din statele vecine Haryana şi Rajasthan; şi o mai mare alocare către Punjab a apelor râurilor Ravi, Sutlej şi Beas, incluzând controlul

asupra activităţii canalelor şi asupra instalaţiilor hidroelectrice.

Eşecul grupului Akali Dal de a se preocupa de cererile rezoluţiei, în timpul perioadei în care acesta a controlat guvernul statului, între 1977-1980, a intrat în istorie. Totuşi, acea perioadă a coincis cu dezvoltarea mişcării politice fundamentaliste care a contestat creditul moral al gmpului Akali Dal ca reprezentant al aspiraţiilor sikh.

Acest fundamentalism religios a fost încurajat în mod activ de guvernul Partidului Congresului din Punjab înainte de anul 1977, guvern condus de ultimul preşedinte al Indiei, Giani Zail Singh[547]. Partidul Congresului a pus sub semnul întrebării angajamentele religioase sau prosikh ale grupului Akali Dal, iar Zail Singh a sprijinit încercările făcute de un predicator sătean fundamentalist de a contesta controlul grupului Akali Dal asupra Comitetului de Conducere a Templului sikh, SGPC.

Predicatorul era Jarnail Singh Bhindranwale. În ultima perioadă a anilor ’70, el şi-a cucerit reputaţia de predicator itinerant, care căuta să încurajeze tineretul sikh, în special, să se întoarcă la o credinţă pură sikh şi să se ferească de obiceiurile moderne ca băutura, fumatul şi tunsul părului.

Bhindranwale şi urmaşii săi au început curând să atace sectele sikh care nu împărtăşeau definiţia dată de ei credinţei religioase[548]. Printre multe asasinate atribuite suporterilor lui Bhindranwale au fost cele ale liderului sectei sikh Nirankari, Baba Gurbachan Singh, în aprilie 1980 şi Lala Jagat Narain, proprietarul celui mai puternic lanţ de ziare din Punjab, în septembrie 1981. Fiul lui Narain a fost asasinat în mai 1984.

Nu se poate afirma cu certitudine că o mişcare fundamentalistă ar fi luat, în cele din urmă, o direcţie secesionistă, dar este posibil ca această direcţie să fi fost urmată datorită unor manipulări politice, cunoscând respingerea unor soluţii de compromis în favoarea unor scopuri politice pe temien scurt. Eşecul opţiunilor politice moderate în perioada 1979-1984 a dus inexorabil la cereri mai radicale ale politicienilor sikh şi aceste cereri au fost, în cele din urmă, sprijinite de segmente largi ale populaţiei sikh din Punjab. Eşecul autorităţilor din Punjab sau Delhi de a întreprinde acţiuni semnificative împotriva violenţei adepţilor lui Bhindranwale a creat impresia că Bhindranwale era deasupra legii, sporind atât mândria, cât şi frica de puterea sa pentru majoritatea sikhilor din clasa mijlocie. Deoarece violenţa a crescut, compromisul a devenit mai dificil şi nu părea să fie cu seriozitate urmărit de militanţii lui Bhindranwale, politicienii grupului

Akali Dal sau primul ministru al Indiei, Indira Gandhi.

O nouă versiune a Rezoluţiei Anandpur Sahib, adoptată de grupul Akali Dal în 1978 a propus ca guvernul central să deţină autoritatea în domeniul apărării, afacerilor externe, a poştei şi telegrafului, căilor ferate şi monedei. Se vorbea de „progresiva descentralizare a puterii" şi se reitera cererea de încorporare a zonelor locuite de vorbitori de limbă punjabi în Punjab, deşi grupul Akali Dal nu a sprijinit niciodată secesiunea.

Cererile grupului Akali Dal nu au fost acceptate de guvernul central de la Janata în timpul guvernării dintre 1977-1979, după terminarea stării de necesitate naţională declarată de doamna Gandhi. La alegerile din 1979, Partidul Congresului a câştigat practic toate locurile parlamentare naţionale în Punjab şi mai târziu a câştigat o majoritate absolută în adunarea legislativă din Punjab.

Strategia ulterioară a Partidului Congresului a contribuit la creşterea sentimentului de alienare între opiniile populaţiei sikh şi sistemul politic pe care Partidul Congresului a ajuns să-l domine. Câteva încercări de a rezolva diferenţele au eşuat atât din cauza intransigenţei negociatorilor Partidului Congresului, cât şi reţinerii negociatorilor grupului Akali de a-i condamna pe fundamentalişti. Hinduşii punjabi, care reprezentau aproximativ 40% din populaţie, erau din ce în ce mai îngrijoraţi de încercarea de a reface politica punjabi într-un şablon exclusiv sikh. De asemenea, Partidul Congresului a rezistat cererilor grupului Akali Dal de a-şi spori influenţa politică în afara Punjabului, deoarece opinia hindusă din restul Indiei a devenit din ce în ce mai critică în ce priveşte concesiile speciale făcute minorităţilor militante.

Începutul anilor '80 au fost martorii dezvoltării simultane a unei campanii de nesupunere civilă în masă condusă de grupul Akali Dal, în favoarea cererilor conţinute în rezoluţia Anandpur Sahib şi al unei campanii de terorism condusă de fundamentaliştii lui Bhindranwale. La 16 iunie 1980 a fost anunţată formarea statului suveran sikh Khalistan în Taran, în districtul Amritsar din Punjab, deşi la acea dată această presupusă declaraţie de independenţă a fost puţin sprijinită.

Patru sute zece oameni au fost ucişi în Punjab în perioada august 1982 şi iunie 1984, dintre care aproape 300 de oameni în primele 6 luni ale anului 1984[549]. Asasinate ale unor sikhi moderaţi, ale unor oficialităţi guvernamentale şi ale unor hinduşi aleşi la întâmplare aveau loc aproape zilnic; ca represalii, sikhii au reacţionat prin crime lângă Haryana. Pentru a preveni demonstraţiile care ameninţau Jocurile

Asiatice din 1982 de la Delhi, mii de sihki au fost opriţi, percheziţionaţi şi umiliţi de poliţie; peste 1500 au fost arestaţi[550]. Negocierile între grupul Akali Dal şi primul ministru au eşuat şi guvernul central a destituit guvernul statului şi şi-a asumat conducerea directă asupra Punjabului în octombrie 1983.

Templul Auriu din Amritsar, cel mai sfânt dintre templele sikh, a fost puternic fortificat şi a devenit un sanctuar pentru Bhindranwale şi adepţii lui. La 5 iunie 1984, armata indiană a lansat operaţiunea Bluestar şi a intrat prin forţă în Templul Auriu, la 3 zile după o cuvântare a prim-ministrului, în care afirma „realitatea care s-a ivit nu corespunde soluţiei de aplanare a conflictului oferită de guvern ca răspuns la diversele cereri ale grupului Akali Dal, ci faptului că agitaţia este acum în mâinile câtorva inşi care au puţin respect pentru unitatea şi integritatea ţării noastre sau care nu se preocupă de armonia şi pacea comună sau de progresul economic continuu al Punjabului”[551].

Se pare că aceasta a fost justificarea pentru acţiunea întreprinsă împotriva arsenalului strâns de adepţii terorişti ai lui Bhindranwale, dar invazia Templului Auriu a înfuriat majoritatea populaţiei sikh, chiar şi pe cei care se opuneau lui Bhindranwale şi scopurilor sale. Câteva unităţi sikh din armata indiană s-au înarmat şi s-au îndreptat spre Punjab.

Bhindranwale a fost ucis în luptă. Imediat, adepţii lui l-au transformat pe liderul lor de odinioară într-un martir şi-au jurat să-l asasineze pe primul ministru Indira Gandhi şi pe fiul său Rajiv. Naţionaliştii sikh moderaţi, care înclinau spre o Indie unită, s-au simţit obligaţi, atât prin convingerile personale, cât şi prin opinia politică a statului sikh, să condamne asaltul asupra Templului şi arestările ulterioare ale miilor de sikh, inclusiv ale liderilor grupului Akali Dal.

Cinci luni mai târziu, în noiembrie 1984, doamna Gandhi a fost asasinată de membrii sikh ai gărzii sale personale. Acest asasinat a fost imediat urmat de 4 zile de revoltă în Delhi, în care cel puţin 2000 de sikhi au fost ucişi; câţiva membri şi lideri ai Partidului Congresului au planificat şi au participat la revoltă[552]. Odată cu aceste evenimente, înstrăinarea reciprocă dintre comunitatea sikh şi politica naţională a devenit totală.

În decembrie 1984, când au avut loc alegerile parlamentare naţionale din India, acestea nu s-au ţinut în Punjab din cauza problemelor de securitate. La fel s-au petrecut lucrurile când restul țării s-a prezentat la vot la începutul anului 1985 pentru alegerile legislative ale statului.

Deoarece îşi consolidase autoritatea în amândouă alegerile, primul ministru Rajiv Gandhi, fiul şi succesorul Indirei Gandhi, a trecut la căutarea unei soluţii pentru problema Punjabului, care părea irezolvabilă. Ca prim pas, el l-a eliberat pe conducătorul grupului Akali Dal.

Simptomul adâncirii înstrăinării este că aceşti conducători au adoptat imediat retorica care părea că nu se putea distinge de cea a extremiştilor. Harchand Singh Longowal, lider proeminent al grupului Akali şi un urmaş declarat al metodelor non-violente ale lui Mahatma Gandhi, a vizitat satul lui Bhindranwale şi a cinstit memoria acestuia. Totuşi, în acelaşi timp, el a condamnat actele de violenţă şi a reiterat faptul că grupul Akali Dal nu a favorizat înfiinţarea unui stat sikh independent.

Negocierile între Longowal şi guvernul Gandhi au condus în final la semnarea unui acord înte Longowal şi Rajiv Gandhi la data de 24 iulie 1985. Acordul a inclus, inter alia, următoarele puncte: oraşul Chandigarh să fie acordat Punjabului; în schimb, câteva zone din Punjab, vorbitoare de limbă hindi, urmau să fie transferate statului Haryana. Împărţirea existentă a apelor râului între Punjab, Haryana şi Rajasthan a fost stopată, în timp ce alte probleme referitoare la împărţirea apei urmau să fie prezentate unui tribunal prezidat de un judecător de la Curtea Supremă. Aceste puncte din Rezoluţia Anandpur Sahib cu privire la relaţiile centru-stat vor fi prezentate unei Comisii asupra relaţiilor centru-stat, căreia în 1983 i s-a încredinţat sarcina de a se ocupa de aceste probleme pe teritoriul Indiei. La rândul său, grupul Akali Dal a confirmat că rezoluţia Anandpur Sahib „se încadrează în totalitate în Constituţia indiană; că încearcă să definească conceptul de relaţii centru-stat într-o manieră care va scoate la lumină adevăratele caracteristici federale ale Constituţiei noastre unitare; şi că scopul Rezoluţiei este să ofere o mai mare autonomie statului pentru întărirea unităţii şi integrităţii ţării, din moment ce unitatea în diversitate formează piatra de temelie a unităţii noastre naţionale”[553].

Acordul prevedea de asemenea că Actul pentru puterile speciale ale forţelor armate (din Punjab şi Chandigarh) din 1983 nu va mai fi aplicat în Punjab şi că curţile speciale înfiinţate pentru judecarea problemelor de securitate vor judeca numai probleme de război sau atacurile banditeşti. Alte reglementări au promis eforturi de reabilitare a celor care au fost scoşi din armată pentru rolul jucat în răscoalele care au urmat atacului asupra Templului Auriu şi au reafirmat că recrutarea în forţele armate va continua să fie făcută pe bază de merit (o concesie făcută acelora care s-au temut de implicaţiile politicii

guvernului central de a reduce reprezentarea disproporţionată a sikhilor în cadrul forţelor armate).

Acordul a fost întâmpinat foarte bine, în mare măsură atât datorită faptului că a promis să pună capăt unui conflict de durată care a subminat resursele politice ale țării şi a cauzat o suferinţă extremă în Punjab, cât şi pentru că părea a fi fost încheiat cu un partid care putea, în mod legitim, să reprezinte nemulţumirile sikhilor. Guvernul indian a organizat foarte repede alegeri pentru Adunarea Legislativă din Punjab şi pentru locurile Punjabului în Parlamentul naţional.

În decursul unei luni, liderul grupului Akali, Longowal, a fost asasinat de extremiştii sikh. În ciuda unui boicot întreprins de o secţiune desprinsă din grupul Akali Dal, condusă de bătrânul tată al lui Jarnail Singh Bhindranwale, alegerile ulterioare din Punjab au adus o participare la vot mult mai mare decât de obicei şi principalul curent al grupului Akali Dal a obţinut o majoritate absolută pentru prima dată în istoria sa.

Din nefericire, implementarea acordului Gandhi-Longowal a întârziat foarte mult şi Chandigarh nu a fost schimbat pentru un anume teritoriu punjab, la 1 ianuarie 1986, aşa cum fusese stipulat. În februarie 1986, aproximativ jumătate din membrii grupului Akali Dal din Adunarea Legislativă a statului şi-au retras sprijinul pentru guvernul condus de succesorul lui Longowal, Surjit Singh Barnala, pretinzând că guvernul Barnala eşuase în aplicarea acordului din iulie 1985. Ei au condamnat, de asemenea, un al doilea dar mult mai limitat asalt asupra Templului Auriu, care fusese ordonat pentru a-i înlătura pe teroriştii care, se pare, îşi stabiliseră din nou o bază acolo. În consecinţă, guvernul Barnala a fost forţat să se bazeze pe sprijinul Partidului Congresului pentru a-şi continua guvernarea.

Încrederea în sprijinul Congresului a slăbit legitimitatea guvernului Barnala, cel puţin în ochii unui segment al comunităţii sikh şi a făcut consensul aproape imposibil. Partidul Congresului a continuat să fie perceput de mulţi sikhi ca un instrument al amestecului guvernului central în afacerile Punjabului şi ca autor al unei campanii antiteroriste represive peste măsură de largi.

În cursul anului 1986, divizările politice în comunitatea sikh s-au adâncit şi sprijinul pentru un „Khalistan” independent s-a mărit. Crimele, multe împotriva moderaţilor care s-au opus unui stat sikh independent, au crescut, de asemenea, însumând în anul 1986, conform rapoartelor oficiale, 640 de morţi[554]. Akal Takht, grupul de 6 preoţi conducători care au reprezentat autoritatea supremă în religia

sikh, şi-a propus dizolvarea celor 5 facţiuni existente în partidul Akali Dal în februarie 1987, pentru a crea un nou grup Akali Dal unit, care să fie mai plin de înţelegere faţă de cererile militanţilor. Cei care au refuzat să se supună edictului preoţilor, inclusiv primul ministru Akali, Barnala, au fost excomunicaţi, sub pretextul unei afirmaţii nefondate al amestecului religiei în politică.

În mai 1987 guvernul central a dizolvat din nou guvernul statului Punjab şi a instituit „guvernarea preşedintelui" direct de la Delhi, care a fost în mod regulat reînnoită. Totalul morţilor a atins 1230 în anul 1987 şi 2400 de crime, inclusiv cea a preotului şef al Templului Auriu, au fost atribuite terorismului în 1988[555]. Un alt raid al armatei indiene asupra Templului Auriu a survenit în aprilie 1988.

Acordul Gandhi-Longowal din 1985 urmează să fie aplicat pe deplin şi puţini sunt cei care sunt de acord cu afirmaţiile primului ministru Gandhi că guvernul central a făcut tot ceea ce i s-a cerut[556]. În acelaşi timp, câteva dintre problemele rămase sunt complexe şi nu pot fi rezolvate într-o manieră care să satisfacă în aceeaşi măsură toate partidele.

PROBLEME DE MARE IMPORTANŢĂ[557]

Distribuirea apelor râurilor[558]

Secţiunea a 9-a din acordul Gandhi-Longowal a cerut tribunalului să adjudece „în decurs de 6 luni" revendicările Punjabului şi Haryanei privitoare la apele râurilor, un procedeu care este, în general, în conformitate cu Actul Disputelor Interstatale asupra Apelor, care se referă la conflicte similare între alte state. Comisia Eradi, stabilită ulterior, nu şi-a făcut publică decizia până la jumătatea anului 1987, deşi cel puţin o parte a acestei întârzieri poate fi atribuită guvernului Punjab care a eşuat în construcţia unui canal planificat a fi realizat. Partidul Akali Dal, condus de fostul primul ministru, Barnala, a respins raportul Comisiei, susţinând că el a violat termenii de referinţă formulaţi în acordul Gandhi-Longowal şi că va duce la ruină economia Punjabului,

Disputele teritoriale şi transferul

oraşului Chandigarh

După acordul Gandhi-Longowal, guvernul central a numit Comisia Mathews pentru a reglementa transferul de teritoriu din Punjab în Haryana în schimbul transferului controlului exclusiv al oraşului Chandigarh către Punjab. Comisia a fost instruită să ţină cont de trei

principii: statul ca unitate, afinitatea lingvistică şi contiguitatea teritorială. Totuşi, comisia a conchis că nu poate identifica un teren adecvat şi nu poate răspunde cerinţelor de contiguitate ale teritoriului, din cauza amestecului populaţiei sikh şi hinduse care face imposibilă diviziunea satelor limitrofe.

Au fost numite alte două comisii ulterioare, cunoscute sub numele de Venkatramaiah şi Desai, care au recomandat transferul de teritoriu în conformitate cu acordul Gandhi-Longowal. Totuşi, aceste recomandări au fost respinse de una sau de amândouă părţile implicate, deşi justificarea legală pentru aceasta era pusă, cel puţin, sub semnul întrebării. Natura obligatorie a adjudecărilor legate de pământ este fundamentală pentru implementarea acordului Gandhi-Longowal, după cum este clar că „un schimb reciproc acceptabil între cele două state a devenit o imposibilitate”[559].

Pretenţiile suplimentare ale Punjabului şi Haryanei, în afară de transferul teritoriului din Punjab în schimbul oraşului Chandigarh, urmau să fie luate în consideraţie de o altă comisie, ale cărei concluzii urmau să fie obligatorii pentru ambele state. Din nou termenii de referinţă necesită recunoaşterea satului ca o unitate, afinitatea lingvistică şi contiguitatea.

Statutul persoanei

Cererea pentru o lege separată a sikhilor cu privire la persoană apare în secţiunea a 10-a din Rezoluţia Anandpur Sahib, care propune amendarea Actului de Succesiune Hindus (care se referă la sikhi), astfel încât o văduvă sikh va moşteni proprietatea mai degrabă de la socru decât de la tatăl său. Deşi ireproşabilă la prima vedere, aceasta prezintă anumite probleme.

Articolele 25 şi 26 ale constituţiei indiene garantează libertatea religiei, cu condiţia menţinerii ordinii publice, moralităţii şi sănătăţii. La începutul anului 1984, copii ale articolului 25 al constituţiei au fost arse de demonstranţii sikh pentru a protesta împotriva pretinsei lor includeri în comunitatea hindusă. Limbajul la care se face referire poate fi. găsit într-o explicaţie a termenilor folosiţi în prima parte a articolului 25:

Explicaţia II. În subclauza (b) a clauzei (2), referinţa la hindus va fi interpretată ca incluzând o referire la persoanele care practică religia sikh, jaina sau budistă, iar referirea la instituţiile religioase hinduse va fi interpretată ca atare.

Subclauza la care se referă stipulează:

Nimic din acest articol nu va afecta funcţionarea oricărei legi existente şi nu va împiedica statul de a promulga o lege... care stipulează bunăstarea socială sau reforma, sau deschiderea tuturor instituţiilor religioase hinduse cu caracter popular pentru toate clasele de hinduşi.

Această clauză este introdusă pentru a permite guvernului să interzică excluderea persoanelor din casta de jos de a merge la temple sau de a participa sub altă formă la sărbătorile religioase alese de ei. Având în vedere că grupurile religioase la care se referă explicaţia II au menţinut aşa-zisul sistem de castă hindus, protecţia oamenilor din castele de jos a fost, în acest fel, extinsă şi asupra membrilor acestor minorităţi religioase.

Explicaţia I, care precede limbajul menţionat mai sus, neagă intervenţia potrivit căreia articolul 25 identifică religia sikh ca o subreligie a hinduismului. Explicaţia I stipulează, „Purtarea kirpanelor [pumnalul care trebuie purtat tot timpul, ca semn al identităţii sikh] va fi considerată inclusă în profesarea religiei sikh". De aceea, sikhismul pare a fi pe deplin recunoscut ca o religie distinctă, meritând o protecţie specială.

În orice caz, stipularea unor legi separate ale persoanei pentru anumite comunităţi religioase era o problemă pe termen scurt şi s-a intenţionat să fie depăşită cu timpul. Articolul 44 al constituţiei se referă la dezvoltarea unui cod civil uniform pentru cetăţeni şi se poate pune întrebarea dacă stipularea unei legi separate pentru persoana sikhilor ar fi în concordanţă cu intenţia acestui articol[560].

Drepturile omului

Un factor major în resentimentul permanent al populaţiei sikh faţă de guvernul central este suspendarea libertăţilor personale şi violarea continuă a drepturilor omului[561]. Mii de persoane au fost reţinute în anii 1984-1985, după asaltul asupra Templului Auriu şi amendamentele la Actul de Securitate Naţională au permis guvernului să reţină persoane în Punjab şi Chandigarh, fără proces, timp de doi ani, pentru fapte presupuse de a fi pus în pericol apărarea sau securitatea statului. Persoanele pot fi reţinute timp de 6 luni, chiar fără a supune cazul unei analize din partea Comisiilor Consultative care reexaminează, în mod obişnuit, reţinerea unor persoane în conformitate cu Actul de Securitate Naţională. Alte amendamente, aplicabile în întreaga Indie, stipulează că o curte de judecată poate să elibereze un deţinut doar dacă se constată că toate motivele detenţiei

nu sunt valabile şi că autorităţile nu trebuie să dezvăluie unui deţinut motivul arestării sale timp de până la 15 zile.

Ordonanţa pentru Zonele Afectate de Terorism (Curţile speciale) din 1984 permite guvernului să judece persoane in camera şi, după o minimă expunere către guvern, să transfere povara dovezilor către acuzat. În decurs de 30 de zile se pot face recursuri doar la Curtea Supremă, mai puţin la Curţile Superioare. Ca răspuns la creşterea terorismului şi a violenţei, guvernul din 1985 a adoptat Actul (de Prevenirea) Terorismului şi Acţiunilor Distructive, amendat în 1987, aplicabil pe plan naţional. Acesta include pedepse pentru o gamă largă de activităţi care „subminează" unitatea Indiei, inclusiv reglementarea prin care mărturisirile făcute unui supraindendent de poliţie pot fi admise de curte, „dacă prin acestea se poate presupune că crima a fost comisă, în cazul în care nu se dovedeşte contrariul"[562].

Câteva din puterile acordate în perioada stării de necesitate au fost abrogate după acordul Gandhi-Longowal din mai 1985, deşi peste 350 de persoane au rămas închise în penitenciarul Jodhpur din Rajastan după operaţiunea Bluestar din 1984, aparent în conformitate cu Actul de Securitate Naţională[563]. Împotriva deţinuţilor de la Jodhpur au fost aduse acuzaţii, în conformitate cu Codul Penal Indian, pentru insurecţie şi pentru diferite ofense armate. Către sfârşitul anului 1988 au fost retrase acuzaţiile împotriva a aproape jumătate din acuzaţi şi deţinuţii au fost eliberaţi, în timp ce procesul a 194 de persoane acuzate şi aflate încă în închisoare nu s-a terminat încă. În martie 1989, primul ministru Gandhi a anunţat că majoritatea celor încarceraţi după raidul asupra Templului Auriu din 1984 vor fi eliberaţi şi că legislaţia care permite detenţia fără proces va fi abrogată.

După asasinarea Indirei Gandhi în 1984 şi după masacrul a mii de sikhi în Delhi şi pe tot teritoriul Indiei nu au avut loc urmăriri în justiţie, iar guvernul a amânat stabilirea unei comisii de anchetă pentru investigarea cauzelor revoltelor[564]. În februarie 1987, când comisia şi-a publicat raportul, acesta a fost aspru criticat pentru respingerea acuzaţiilor aduse Partidului Congresului de organizare a revoltei; totuşi, acesta a condamnat „pasivitatea totală, nepăsarea şi indiferenţa" poliţiei[565]. Raportul comisiei se referea la un număr de 240 de acuzaţii apărute în timpul revoltelor, iar primul ministru Rajiv Gandhi a creat încă două comitete pentru a ancheta persoanele acuzate de participare la revoltă.

Crimele politice făcute de teroriştii sikhi au continuat în Punjab, iar forţele guvernamentale, chiar şi în cele mai favorabile condiţii, n-ar fi

putut restabili ordinea. Complexul Templului Auriu a fost controlat de două ori din iulie 1984, în scopul arestării unor terorişti suspecţi, deşi în ambele situaţii violenţa a fost mult mai mică. Cu toate acestea, este evident că încarcerarea fără judecată şi excesele forţelor de securitate nu au contribuit la restaurarea încrederii sikhilor în guvernul central. În 1986 au fost arestaţi aproximativ 1600 de extremişti sikhi şi 80 au fost ucişi în „ciocnirile" cu poliţia; peste 200 de sikhi au fost omorâţi de poliţie în primele nouă luni ale anului 1987[566].

În acelaşi timp, nu există nici o îndoială asupra faptului că crimele politice ale oponenţilor „khalistan" şi terorismul împotriva hinduşilor punjabi nu au contribuit la un compromis politic. Indiferent de procentajul populaţiei non-sikh din Punjab, nu putem fi prea optimişti în ce priveşte securitatea într-un stat independent sikh khalistan, deoarece extremiştii sikh au arătat clar că dorinţa lor este de a înlocui actuala populaţie hindusă din Punjab cu sikhii, care vor fi încurajaţi să imigreze în Punjab venind din toată India, încercarea de genocid reciproc care a însoţit împărţirea a rămas vie în mintea multor punjabi, atât sikhi, cât şi hinduşi, iar terorismul sikh rămâne un obstacol serios în calea oricărei înţelegeri.

OBSERVAŢII

Este posibil ca India să fie statul cel mai diversificat din lume din punct de vedere cultural, etnic şi religios şi probabil că în nici o altă parte această diversitate nu a condus la atâtea ciocniri violente. Tensiunile interne şi de altă natură continuă să fie o problemă politică, socială şi economică, iar conflictul punjab – care ar putea fi considerat important datorită semnificaţiei strategice şi economice a Punjabului – trebuie privit în contextul general al politicii Indiei. De exemplu, la începutul anului 1987, într-o perioadă dificilă de două luni, presa indiană şi străină a prezentat: articole legate de un nou stat creat după o rebeliune de douăzeci de ani (Mizoram, prezentat mai departe); conflictul asupra limbilor folosite în Goa, care a condus la adoptarea a trei limbi oficiale de către legislaţia din Goa; discuţiile dintre guvernul central şi cei care doreau crearea unui stat separat al Ghurkaland; criticarea acordului Assam, deoarece ignora populaţia tribală; o răscoală în Manipur, la graniţa cu Burma; declararea anumitor zone de graniţă din Tripura ca „zone de conflict" şi obiecţiuni ale Chinei privitoare la încorporarea aşa-zisului teritoriu chinez în noul stat indian Arunachal Pradesh.

În aceste împrejurări, trebuie acordat credit sistemului politic al Indiei pentru o abordare, în general flexibilă, a acestei diversităţi. Într-adevăr, constituţia Indiei este plină de referinţe la diferitele

aranjamente pentru statute speciale ale statelor şi regiunilor din interiorul ţării.

Articolul 370 al constituţiei limitează aplicarea constituţiei în statele Jammu şi Kashmir, care este singurul stat al Uniunii Indiene care are propria sa constituţie. Puterea Parlamentului faţă de Kashmir este limitată prin acest articol în ce priveşte problemele specificate în actul de acceptare din 1947, iar jurisdicţia guvernului central cu privire la alte probleme poate fi exercitată numai în conformitate cu legislaţia statului.

Totuşi, în termeni uzuali, această autonomie este mai mult aparentă decât reală. Articolul 370 este intitulat „Clauze temporare privitoare la statul Jammu şi Kashmir", şi, cu câteva excepţii nesemnificative, constituţia indiană s-a aplicat în mod progresiv acestui stat, în conformitate cu procedura prezentată în articolul 370; actul cel mai important a fost primul act, Ordinul Constituţional din 1954 (aplicarea la Jammu şi Kashmir).

Alte clauze constituţionale se referă la Maharashtra şi Gujarat (articolul 371), Nagaland (articolul 371A), Assam (articolul 371B), Manipur (articolul 371C), Andhra Pradesh (articolul 371D) şi Sikkim, care s-a bucurat de autonomie, având propriul monarh, până în 1974 (articolul 371F).

În ce priveşte Nagaland, articolul 371A stipulează că, în ciuda oricăror alte prevederi ale constituţiei, nici o lege nu va fi aplicată practicilor religioase sau sociale Naga, legilor şi procedurilor obişnuite, legii împotriva criminalilor, sau deţinerii sau transferului de pământ, decât cu aprobarea adunării statului. O clauză similară poate fi regăsită în acordul Mizoram recent încheiat, care a condus la crearea celui de-al 23-lea stat al Indiei şi la asumarea puterii de către foştii insurgenţi prin alegerile din februarie 1987. Rezoluţia conflictului Mizoram este cunoscută, în general, ca fiind unul din succesele semnificative ale lui Rajiv Gandhi, deoarece ambele părţi au respectat acordul încheiat la mijlocul anului 1986 în vederea încheierii ostilităţilor şi a organizării de alegeri.

Alte clauze constituţionale arată interesul pentru asigurarea unei participări efective a minorităţilor în societate. De exemplu, articolul 371D permite preşedintelui să ofere, „ţinând cont de cerinţele statului [Andhra Pradesh] ca entitate, oportunităţi şi înlesniri echitabile [educaţie şi servicii publice] tuturor oamenilor care aparţin diverselor sectoare ale populaţiei". Cel de al V-lea şi al VI-lea proiect de constituţie conţine clauze specifice pentru administrarea „zonelor" şi a

„triburilor” luate în considerare.

Din nefericire, aceste clauze folosesc doar ca linii de ghidare în rezolvarea problemei autonomiei sikhilor. Kashmirul este o parte integrantă a Uniunii indiene şi statutul său unic (probabil mai mult teoretic decât real) are antecedente istorice care nu pot fi aplicabile în Punjab. Nagaland, care şi-a cucerit statalitatea prin desprinderea de statul Assam, cât şi Mizoram reprezintă nişte cazuri speciale. Populaţiile mizo şi naga erau printre ultimele grupuri care trebuiau să fie încorporate Indiei, după lungi perioade de rezistenţă armată, deoarece culturile tribale ale acestora au rezistat cu succes încălcării de către forţele sociale şi economice ale subcontinentului în sud şi vest. Britanicii i-au „protejat” chiar şi după încorporarea lor în India britanică, prin numirea de administratori sensibili la teama populaţiilor mizo şi naga de a nu fi invadaţi de populaţiile hinduse şi musulmane din Bengal şi Assam şi prin restricţii legate de accesul în aceste zone.

În plus, mizo şi naga locuiesc zone bine demarcate, unde formează o majoritate clară, în timp ce populaţia sikh din Punjab formează doar o majoritate destul de slabă în graniţele actuale ale Punjabului şi reprezenta o minoritate în Punjabul istoric. De asemenea, sikhii au jucat un rol important în istoria şi cultura marii naţiuni indiene, fiind diferiţi de istoria culturală separată a mizo şi naga. Mai mult de jumătate din populaţia sikh a Indiei locuieşte în afara Punjabului, iar sikhii participă din plin la viaţa economică, militară, culturală şi politică a societăţii naţionale.

Autodeterminarea sub forma unui Khalistan independent nu va fi obţinută de către sikhi fără un război civil. Alături de respingerea universală a dreptului la secesiune, localizarea strategică a Punjabului în interiorul graniţelor indo-pachistaneze face ca guvernul indian să poată refuza orice negocieri privitoare la autoritatea sa finală asupra Punjabului[567].

În Punjab cererile pentru independenţă au devenit mai puternice abia după asaltul asupra Templului Auriu, iar succesul electoral al grupului Akali Dal din 1985 sugerează faptul că, chiar şi atunci, majoritatea populaţiei din Punjab dorea să accepte un acord care să le garanteze o autonomie reală şi decizia asupra unor revendicări economice importante. În timp ce mulţi sikhi sunt încă neîncrezători în guvernul central, nu există un sprijin larg pentru un stat independent al Khalistanului. Cu toate acestea se pune întrebarea, de ce atunci o înţelegere s-a dovedit a fi imposibil de realizat?

În primul rând nu trebuie să subestimăm complexitatea anumitor probleme, cum ar fi distribuirea apelor râurilor şi disputele legate de modificarea teritorială dintre Punjab şi Haryana. Cu toate acestea, ambele probleme se pot reglementa (chiar dacă nu se pot satisface cerinţele ambelor părţi), iar guvernul central şi grupul Akali Dal au fost de acord asupra arbitrajului în conformitate cu acordul Gandhi-Longowal. În plus, aceste probleme subevaluează caracterul multor cereri ale punjabilor, în comparaţie cu cele ale sikhilor; ideologia culturală şi religioasă a elementelor extremiste sikh nu ar trebui să ascundă faptul că multe dintre diferenţele între stat şi guvernele centrale sunt, în mod clasic, de ordin politic şi economic şi că ele nu reflectă în mod specific distincţiile etnice sau religioase.

Nu există nici o îndoială asupra faptului că eşecul legat de rezolvarea acestor probleme în cadrul intervalului de timp fixat prin acordul Gandhi-Longowal a însemnat o lovitură puternică, dacă nu fatală, asupra proiectelor de încheiere a unei înţelegeri pe baza acestui acord. Este greu de crezut că primul ministru Gandhi nu a făcut cele mai mari eforturi politice pentru a preveni întârzierea care a paralizat, practic, fiecare aspect al aplicării acordului. Temerile legate de antagonismul altor facţiuni politice, insistând asupra faptului că se poate ajunge la decizii dificile au condus, cu siguranţă, la încuviinţarea întârzierilor şi la o reîntoarcere la tacticile de blamare a intransigenţei celeilalte părţi pentru ultimul eşec[568].

Pentru majoritatea sikhilor, eşecul aplicării acordului din 1985 este încă un exemplu al duplicităţii guvernului indian. Ei şi-au reamintit promisiunile făcute de Nehru din timpul independenţei, şi anume că sikhii aveau dreptul la o atenţie specială, pe baza căreia conducătorii sikh nu au urmărit nici independenţa, nici asocierea autonomă cu Pakistanul[569]. După cum am notat mai sus, dubla lovitură, cea a asaltului asupra Templului Auriu şi masacrele care au urmat după asasinarea Indirei Gandhi, au zdruncinat, de asemenea, încrederea în Delhi. În timp ce pentru prima acţiune ar exista explicaţii plauzibile, uciderea nepedepsită şi aparent organizată a mii de sikhi de către mulţimea hindusă a ridicat întrebarea fundamentală dacă sikhii vor fi vreodată acceptaţi în calitate de parteneri egali în politica indiană. Ca şi în Sri Lanka, problemele de autonomie politică sau religioasă pot fi secundare faţă de cele de securitate personală.

Chiar dacă conflictul intern sau etnic este, într-o anumită măsură, inevitabil într-o societate multiculturală ca India, violenţa şi extremismul prevalente acum în Punjab nu sunt inevitabile. Şi, într-adevăr, se pare că există un consens în ce priveşte blamul pentru escaladarea conflictului din Punjab din ultima decadă.

Este foarte tentant să blamăm pe Sant Jarnail Singh Bhindranwale şi adepţii săi de fundamentalism sikh, care s-au hrănit din ura hinduşilor, dar fundamentaliştii nu pot exista într-un vid. Nici un şah, nici un Khomeiny; nici o Indira, nici un Bhindranwale.... Doamna Gandhi nu a fost nici tiran, nici autocrat. Cu toate acestea, ea a fost răspunzătoare de atmosfera politică care a scos în evidenţă importanţa fundamentaîismului lui Bhindranwale. Trinitatea din grupul Akali Dal [Badal, Longowal şi Torah] trebuie, de asemenea, să suporte răspunderea. Badal şi Longowal nu au avut curajul de a lupta împotriva unei forţe pe care o ştiau rea. Torah a încercat să se folosească de ea în propriile sale interese[570].

Eu consider că singurii vinovaţi de divizarea între hinduşi şi sikhi sunt conducătorii grupului Akali, şi scuzele nu acoperă răul făcut comunităţii. Grupul Akali reprezintă un grup de oameni miopi, egoişti, cu capacităţi politice limitate şi lipsă de viziune, având o preferinţă pentru a face politică pe marginea prăpastiei[571].

Preşedintele Singh a jucat un rol-cheie în crearea unui monstru dintr-un preot de ţară necunoscut... Aceasta a condus la asaltul Templului Auriu, uciderea Indirei Gandhi şi tulburările continue din Punjab.

Criza Punjabului nu poate fi rezolvată din cauza existenţei prea multor conducători sikh care aspiră la postul de prim-ministru în stat...

Majoritatea gânditorilor indieni consideră că necazul Indiei vine de la politicienii săi. Preşedintele Singh şi dl Gandhi par în mod egal hotărâţi să confirme acest punct de vedere[572].

Din nefericire, există prea mulţi politicieni şi prea puţini oameni de stat pe subcontinent...

Singura modalitate de rezolvare a problemelor interne, cum ar fi problema extremiştilor sikh, problema Chittagong Hill Tracts sau conflictul din Sri Lanka este aceea de a răspunde cerinţelor legitime, astfel încât majoritatea comunităţii să nu se simtă lezată[573].

În majoritatea studiilor prezentate în această carte, de bună seamă politicienii poartă o mare parte din răspundere în rezolvările pozitive sau negative a ceea ce reprezintă problemele politice fundamentale. Totuşi, în India, care are un sistem politic flexibil, capabil să adopte abordări creative ale conflictelor regionale sau etnice, politicienii trebuie să suporte o sarcină mult mai grea, pentru că au urmărit în special scopuri partizane, în loc să folosească această flexibilitate cu bună-credinţă,

În acelaşi timp, creşterea crimelor teroriste ale extremiştilor sikh nu pot fi ignorate. Din anul 1986, crimele au cunoscut o amploare deosebită, ajungând la un număr de 2400, în 1988[574]. Numai în iulie 1987, 72 de hinduşi au fost omorâţi după ce autobuzele din Punjab şi Haryana au fost oprite de sikhi înarmaţi[575]. În aceste condiţii, acordurile politice sunt mult mai greu de încheiat şi de aplicat – deşi acest lucru a încercat să-l realizeze primul ministru Gandhi în Sri Lanka[576].

În ciuda violenţei crescânde, de la semnarea acordului Gandhi-Longowal din 1985, au avut loc şi câteva modificări pozitive. De exemplu, folosirea şi recunoaşterea limbii punjabi nu mai este o problemă majoră în Punjab. În timp ce articolul 351 al constituţiei indiene impune guvernului central să promoveze răspândirea limbii hindi, articolul 345 stipulează că legislaţia unui stat poate adopta una sau mai multe limbi folosite în stat pentru orice scop, chiar oficial. Articolul 350 stipulează că o persoană poate depune o plângere în oricare din limbile folosite în stat sau în Uniune, după cum este cazul, iar proiectul 8 al constituţiei recunoaşte în mod formal limba punjabi printre limbile folosite în Uniune.

Există, de asemenea, dovezi că unii conducători religioşi sikh, inclusiv SGPC caută să priveze terorismul separatist de legitimitatea religioasă pe care acesta îl reclamă. De exemplu, în octombrie 1988, SGPC a interzis purtarea armelor de foc în templele sikh aflate sub controlul său, inclusiv în sediul Templului Auriu. Această acţiune a urmat unui refuz iniţial al SGPC de a susţine o interdicţie similară impusă de guvern în mai 1988 în cadrul Ordonanţei Instituţiilor Religioase (Prevenirea utilizării greşite) şi, în mod indirect, reflectă dorinţa „de a încheia ‘vechiul capitol’ şi... de a restabili templul ca un ’centru de consolare spirituală’”[577].

Un alt eveniment legat de această problemă este revolta unor gurkhasi vorbitori de limba nepali, localizaţi în Darjeeling, o zonă strategică care controlează un coridor vital de 12 mile, care leagă partea de nord-est a Indiei cu restul ţării, care a durat doi ani. Cel puţin 300 de persoane au fost ucise în timpul rebeliunii, care s-a încheiat în august 1988, când guvernul central a reuşit să încheie un compromis între gurkhas şi guvernul statului Bengalul de Vest. În timp ce gurkhas nu au reuşit să-şi îndeplinească scopul, acela de formare a unui stat separat, a fost totuşi creat un consiliu montan autonom care avea controlul asupra problemelor locale. În ciuda opoziţiei câtorva elemente extremiste gurkhas la acest acord, Frontul de Eliberare Naţională Gurkhas, care a condus rebeliunea şi a acceptat compromisul din august 1988, a absorbit aproape toate locurile libere

din noul consiliu, ales în decembrie 1988.

Cu toate că acordul din Darjeeling nu poate fi considerat ca un precedent important pentru rezolvarea conflictului din Punjab, totuşi se poate scoate în evidenţa rolul jucat de Delhi, precum şi flexibilitatea soluţiilor potenţiale. Este, totuşi, nevoie de schimbări în legislaţie, constituţie şi, cel mai important, în politică, pentru a introduce în sistemul federal indian adevăratul spirit de federalism. Unele din aceste schimbări pot veni de la mult-aşteptatul raport al Comisiei Sarkaria privitor la Relaţiile dintre statele centrale; într-adevăr, intervalele de timp acordate comisiei reflectă extrema sensibilitate cu care acest subiect este luat în considerare.

Terorismul sikh trebuie respins, dar guvernul central nu se poate baza pe sprijinul sikhilor în ce priveşte eforturile antiterorism până când comunitatea sikh nu va recâştiga un anumit grad de încredere în capacitatea guvernului de la Delhi de a implementa o soluţie corectă şi durabilă. Reafirmarea identităţii sikh nu necesită violenţa şi intoleranţa altor culturi şi religii, iar guvernul central trebuie să recunoască că adevăratul federalism cere ca tentativele de manipulare şi de control al statelor să fie abandonate. Este posibil ca dificultatea de a ajunge la nişte compromisuri, după ani de violenţă, să nu fie subestimată, dar soluţia va putea fi găsită doar într-un cadru care să reafirme natura multietnică a societăţii indiene şi punjabi, precum şi pe baza respectului reciproc a membrilor acestora.

Capitolul 9: KURZII[578]

POPORUL KURD

Cel mai mare număr de kurzi trăieşte în munţii care leagă Iraqul, Iranul şi Turcia, deşi mici comunităţi kurde sunt, de asemenea, întâlnite în Siria, Liban şi Uniunea Sovietică. În ciuda represiunii puternice de-a lungul secolelor, cultura kurdă rămâne dominantă în această regiune la care s-a făcut referinţă ca la regiunea Kurdistan începând din secolul al XIII-lea. „Deşi termenul Kurdistan apare pe câteva hărţi, în mod clar este un termen mai mult decât geografic, deoarece se referă şi la o componentă umană care există în acest teritoriu. Din acest punct de vedere, Kurdistanul este un concept atât social, cât şi politic."[579]

În ciuda succesivelor invazii, identitatea kurdă şi-a păstrat trăsăturile distinctive timp de aproape două mii de ani. Deşi originile kurzilor sunt nesigure, este puţin probabil că ei sunt băştinaşii reali ai Kurdistanului sau că strămoşii lor aparţin unei singure surse. Se crede că unii kurzi îşi au obârşia în triburile turce, armene sau asiriene dar, mai probabil, ei sunt descendenţi ai grupurilor indoeuropene. Limba lor este de tradiţie indoeuropeană şi în secolul al VII-lea e.n. termenul etnic „kurd" a fost aplicat unui amalgam de triburi iraniene.

Mărimea exactă a populaţiei kurde este controversată, deoarece guvernele tind să diminueze adevăratul număr, iar naţionaliştii să-l mărească. O problemă în obţinerea informaţiilor reale este că unii kurzi încă îşi aduc aminte de represiunea brutală antikurdă din prima jumătate de secol şi sunt precauţi în privinţa declaraţiilor privitoare la originea lor kurdă. O estimare făcută în anul 1970 arată că numărul total al kurzilor din Turcia, Iran, Iraq, Siria şi Uniunea Sovietică este de aproximativ 14,5 milioane[580]. O estimare mult mai recentă ajunge de la 16,3 milioane la aproape 20 de milioane, constituind 19-24% din populaţia Turciei, 23-27% din populaţia Iraqului, 10-16% din populaţia Iranului şi 8-9% din cea a Siriei[581].

Deşi kurzii au originea lingvistică în Iranul de nord-vest, ei nu au nici măcar o singură limbă sistematizată, scrisă sau vorbită. Există două dialecte majore, fiecare cu importante variaţii locale, şi un număr de subdialecte. Deşi este posibilă o înţelegere limitată, deseori nu există o înţelegere clară. Această incapacitate de a comunica uşor unul cu celălalt face coeziunea internă mai dificilă.

Între anii 1830-1840, yazidii au emigrat către Caucaz pentru a scăpa de persecuţie. În zilele noastre, aproape 100.000 de kurzi yazidi au continuat să rămână o comunitate persecutată şi, drept rezultat, mulţi yazidi se identifică acum drept kurzi şi s-au alăturat mişcării naţionaliste kurde.

Deşi este dificil de definit tribalismul kurd, există o puternică coeziune bazată pe loialităţi familiale sau teritoriale. Confederaţiile sunt cele mai largi forme de grupări tribale şi, iniţial, au fost create sau întreţinute de diverse state în scopul de a-şi păzi graniţele. Fiecare confederaţie este formată din grupuri mai mici, cum ar fi subsecţii tribale şi grupări ale satelor. Totuşi, loialităţile de acest tip nu rămîn neschimbate şi pot fi deformate ca răspuns la climatul economic sau politic al unei anumite perioade. Deşi multe triburi formează confederaţii, sursa cea mai eficientă a puterii politice este deţinută de agă sau şef.

Există de asemenea diferenţe între kurzii care trăiesc la câmpie şi la poalele dealurilor şi kurzii care trăiesc în regiunile de munte. Deşi în cadrul primului grup există legături de rudenie, acestea nu sunt atât de puternice ca cele existente la triburile de munte. Teritoriile din zona de munte au fost în mod tradiţional controlate de triburile individuale, aga fiind răspunzător pentru alocarea echitabilă a drepturilor pastorale. Câmpiile şi dealurile erau controlate de proprietarii de pământ, care de fapt nu aveau în comun nimic cu cei care le munceau, nici obârşia, nici interesele economice. Tranziţia de la o economie de subzistenţă la o economie de piaţă, care a început la mijlocul secolului XIX, a intensificat interesele comune ale proprietarilor de pământ, ale şefilor din zonele de munte, ambii fiind cooptaţi în formarea statului.

În anii 1920, aga individuali din Iraq şi Iran au început să înregistreze pământul pe propriul lor nume, mărindu-şi astfel puterea; mulţi membri ai tribului au devenit ceva mai mult decât cultivatori. Vechea structură nomadă a multor triburi a început să decadă, consolidând indirect noile frontiere internaţionale stabilite după Primul Război Mondial. În Iran, mulţi nomazi au fost recolonizaţi cu forţa.

Deoarece munca în agricultură a devenit din ce în ce mai mecanizată, pentru kurzi ea a devenit în mare măsură sezonieră. Ca urmare, s-au produs mari migrări înspre zonele urbane în căutarea unui loc de muncă permanent. Alte probleme, cum ar fi lipsa pământului şi subdezvoltarea economică generală din zonele kurde, au contribuit, de asemenea, la un exod al bărbaţilor apţi de muncă din sate. Aceşti factori socio-economici au erodat poziţia conducătorului aga, în timp

ce urbanizarea crescândă a slăbit legăturile tribale tradiţionale.

Anumite părţi ale Kurdistanului sunt bogate în resurse naturale şi minerale. De o importanţă deosebită sunt câmpurile petrolifere din zona Kirkuk, iar petrolul poate fi găsit, de asemenea în cantităţi comerciale, în Khanaqin în Iraq, Batman în Turcia şi Rumeylan în Siria. În Kurdistan se găsesc, de asemenea, cantităţi semnificative de crom, cupru, fier, cărbune şi lignit.

Deoarece cultura nomadă originală a kurzilor a intrat gradual în declin, s-au dezvoltat puternice loialităţi religioase, deseori în competiţie cu legăturile teritoriale şi de rudenie existente. Drept rezultat, mulţi lideri religioşi kurzi, cunoscuţi sub numele de şeici, au condus rebeliuni kurde.

Spre deosebire de mulţi alţi locuitori din zonele de munte, majoritatea kurzilor s-au convertit la forma de islamism sunni după cuceririle arabe din secolul VII. Grupuri mici de kurzi din diferite regiuni au aderat la islamul şiit (credinţa fundamentală a Iranului), alte secte islamice şi yazidism.

Loialitatea kurzilor pentru şeici a rămas puternică şi este considerată unul dintre cele mai puternice obstacole în încercările de a împărţi kurzii în categorii. Legăturile tribale tradiţionale şi luptele interne rămân un factor major, chiar dacă în declin, al politicii kurde.

De-a lungul secolelor mişcarea naţională kurdă s-a manifestat oarecum cu întârziere, în comparaţie cu mişcările majorităţii popoarelor vecine. Acest lucru este atribuit nivelului economic, social, politic şi cultural atins de societatea kurdă. Un popor de munte şi, ca toate popoarele de munte, relativ înapoiat, cu o elită redusă, kurzii au fost depăşiţi din punct de vedere istoric şi zdrobiţi de vechea tradiţia statală bine stabilită a perşilor şi, într-o mai mare măsură, de cea a turcilor.

Combinat cu puternicele handicapuri geopolitice, acesta este punctul crucial care subliniază slăbiciunea principală a istoriei naţionale kurde: elitele sale erau înapoiate, iar această moştenire istorică a perpetuat criza societăţii kurde şi a atârnat greu în balanţa destinului său naţional. Totuşi, tradiţionalismul valorilor, mentalităţii şi comportamentului nu a fost înlocuit de o altă variantă a concepţiilor despre lucruri... Valorile fundamentale sunt aceleaşi cu cele de ieri: viclenia tactică în locul mobilizării politice şi câteva sloganuri revoluţionare în locul unei adevărate acţiuni radicale[582].

ISTORIA PÂNĂ LA 1923

Relaţiile timpurii ale kurzilor cu guvernul se bazau, în primul rând, pe comerţ şi în perioada medievală guvernele regionale succesive au acordat cel puţin un statut de semiautonomie pentru aga kurzi Ca în multe situaţii de guvernare indirectă, aga au fost legaţi de existenţa guvernării regionale; ei au cooperat la crearea unei clase guvernante de stăpâni feudali, cu ierarhie formală în cadrul societăţii kurde şi legături cu lumea din afară.

În timpul secolului al XIV-lea a fost organizată o aristocraţie militară pentru a controla triburile kurde nomade, adică o nobilime provincială, funcţionari publici şi clasa religioasă. În secolul al XVII-lea, ca urmare a conflictelor dintre Imperiile Otoman şi Persan Safavid, triburile kurde şi şefii lor şi-au întărit statutul oficial. În conformitate cu un tratat încheiat în 1639, kurzii şi-au luat obligaţia de a păzi graniţa dintre cele două imperii, după ce majoritatea triburilor kurde îi sprijiniseră pe otomani în schimbul promisiunilor de acordare către unii aga a unor proprietăţi feudale şi a unor principate.

Ca rezultat al acestui acord au fost înfiinţate 15 principate mari, iar familiilor conducătoare din aceste principate le-au fost acordate de către guvern titluri ereditare. Structura lor politică a rămas neschimbată până în secolul al XIX-lea, când administraţia otomană a fost extinsă în Kurdistan. Deşi acest sistem a permis kurzilor un mare grad de autonomie, el a oferit statului posibilitatea deţinerii de poziţii-cheie, deoarece un alt membru al familiei era întotdeauna disponibil pentru a înlocui un aga peste măsură de independent.

Şahii safavizi ai Iranului au folosit triburile kurde pentru apărarea graniţei lor în Khorasan şi aceste triburi, în cele din urmă, s-au stabilit definitiv în această regiune. Safavizii s-au luptat neîndurător cu prinţii kurzi nesupuşi, dar nu au avut succes în consolidarea puterii lor sub formă de guvernare directă deoarece conducătorii otomani conduceau indirect. Cei mai mulţi dintre kurzi erau sunni şi, prin uimare, au fost mai puţin supuşi în cazul apărării imperiului persan şiit, iar familiile conducătoare erau deseori împărţite între facţiuni proiraniene şi prootomane. În timpul secolului al XIX-lea, Kurdistanul a fost locul desfăşurării unor lupte annate între otomani, perşi şi ruşi iar triburile kurde au luptat deseori de părţi diferite.

Abolirea principatelor kurde a avut un efect puternic asupra societăţii şi politicii kurde. În absenţa unei structuri de arbitraj recunoscute, a existat o frecventă rivalitate între aga şi, în cele din urmă, bazele tradiţionale ale puterii au fost slăbite. Ca rezultat, şeicii religioşi au fost din ce în ce mai des chemaţi să arbitreze disputele dintre aga, sate şi triburi.

Şeicii au acţionat împreună şi deseori au stabilit regulile tribale, devenind astfel o forţă puternică şi coerentă într-o societate, de altfel, fragmentată.

Prima revoltă importantă a kurzilor împotriva Imperiului Otoman a avut loc în 1806, dar aceasta, precum şi eforturile ulterioare, nu au fost încununate de succes[583]. Următoarea revoltă importantă, din 1880, a fost condusă de unul dintre aceşti lideri religioşi, şeicul Ubaydallah, care a cerut un Kurdistan autonom. Cu doi ani înaintea revoltei, acesta scrisese viceconsulului britanic:

Naţiunea kurdă este un popor aparte. Religia lor este diferită şi obiceiurile şi legile lor sunt distincte... Şefii şi conducătorii Kurdistanului, fie că sunt supuşi turci sau persani, precum şi toţi locuitorii Kurdistanului, au ajuns la concluzia că lucrurile nu pot continua în acest fel sub cele două guverne[584].

Ubaydallah s-a bucurat de un sprijin larg din partea kurzilor aflaţi pe cele două laturi ale graniţei persano-otomane. Cu toate acestea, revolta lui a fost înăbuşită prin eforturile combinate ale sultanului şi şahului, ajutaţi de triburi kurde ostile care au profitat de ordinea otomană stabilită.

Armenii şi kurzii se amestecaseră de mult şi nu au avut graniţe stabilite, dar faptul că ruşii au încurajat separatismul armean a constituit o ameninţare la poziţia relativ privilegiată a kurzilor, care erau coreligionari ai turcilor otomani. Prin urmare, aga kurzi au luat parte la represiunea otomană şi la masacrul comunităţilor armene, care au atins punctul culminant în 1895-96. Curând după aceea, familile kurde s-au mutat în multe din satele care fuseseră odinioară ocupate de armeni.

Deoarece la sfârşitul secolului s-a dezvoltat o mare clasă urbană de kurzi, s-a amplificat şi naţionalismul kurd. După revoluţia „junilor turci" din 1908, intelectualii, aga şi ofiţerii kurzi au înfiinţat cluburi politice, câteva şcoli kurde şi primul ziar kurd. Cu toate acestea, aceste activităţi nu au servit unificării poporului kurd, ci creării unei noi surse de tensiune între intelectualii din mediul urban şi aga, întrucât cei din urmă se temeau că educaţia politică şi ştiinţa de carte le vor ameninţa poziţia în comunitate.

După izbucnirea Primului Război Mondial, alte probleme au devenit mai presante. Ca cetăţeni otomani, mulţi kurzi au luptat în război şi mulţi au participat la genocidul comis împotriva armenilor. Cu toate acestea, guvernul a început curând să-i persecute şi pe kurzi, temându-

se că ei ar putea colabora cu ruşii pe frontul nord-estic.

Imperiul Otoman a capitulat la 30 octombrie 1918, şi kurzii au avut cea mai mare ocazie de a fonda un stat kurd sau o regiune autonomă. Totuşi, armatele străine au fost cantonate într-o mare parte a Kurdistanului şi luptele între puterile militare din regiune au continuat.

La sfârşitul războiului, kurzii erau dezorganizaţi şi mulţi erau preocupaţi mai mult de loialitatea tribală, decât de crearea naţiunii kurde. Curând a apărut o scindare între cei care doreau să accepte autonomia în cadrul Turciei şi cei care doreau independenţa completă. Cu toate acestea, kurzii au putut să coopereze cu armenii la prezentarea unui memorandum comun la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919.

Punctul 12 din „cele paisprezece puncte ale lui Woodrow Wilson" a afirmat că minorităţilor non-turce din cadrul Imperiului otoman „li se va da o şansă clară pentru o dezvoltare autonomă"[585]. La 10 august 1920, Aliaţii şi guvernul turc au semnat Tratatul de la Sèvres, care acorda autonomie locală kurzilor. Tratatul stabileşte că o comisie formată din persoane numite de către Aliaţi va pregăti condiţiile

pentru autonomie locală în acele regiuni în care elementul kurd este preponderent: la estul Eufratului, la sudul frontierei armene care urmează să fie stabilită şi la nordul frontierei dintre Turcia, Siria şi Mesopotamia...

Planul [pentm autonomie] trebuie să ofere garanţii complete în ceea ce priveşte protecţia minorităţilor asiro-caldeene şi altor minorităţi etnice sau religioase din zonă...

Dacă la un an de la implementarea prezentului tratat populaţia kurdă din zonele desemnate de Articolul 62 cheamă Consiliul Ligii Naţiunilor şi demonstrează că majoritatea populaţiei din aceste zone doreşte să devină independentă de Turcia şi dacă Consiliul estimează că populaţia în chestiune este capabilă să-şi asume această independenţă şi recomandă ca ea să fie acordată, atunci Turcia este de acord să se conformeze acestei recomandări şi să renunţe la toate drepturile şi titlurile asupra acestei zone[586].

Din nefericire pentru kurzi, Tratatul de la Sèvres nu a fost niciodată aplicat.

Odată cu crearea Turciei moderne, Mustafa Kemal Ataturk a condus o revoltă în Anatolia care a primit sprijinul unui număr semnificativ de

kurzi, care au preferat să-i sprijine pe musulmanii din Anatolia decât să facă parte dintr-un stat armean creştin. Ataturk a devenit curând lider necontestat în vest, după ce i-a învins pe greci şi după eliminarea tuturor creştinilor rămaşi în Anatolia.

Ataturk a refuzat să recunoască Tratatul de la Sèvres şi a fost necesar ca aliaţii să renegocieze această reglementare cu un imperiu care nu mai exista, sau să încerce să implementeze tratatul prin forţă. Câtă vreme interesele esenţiale ale Marilor Puteri erau garantate, nu a existat interesul de a exercita ultima opţiune în numele minorităţilor kurde şi armene.

Prin urmare, aliaţii au convocat o nouă conferinţă de pace în noiembrie 1922, care a permis turcilor să-şi impună termenii asupra învingătorilor, în conformitate cu Tratatul de la Lausanne care a fost semnat în luna iulie 1923[587].

Tratatul a restabilit completa suveranitate turcă asupra Traciei de est şi întregii Anatolii, ignorând total cererile kurzilor şi armenilor care fuseseră recunoscute prin tratatul de la Sèvres şi a împărţit teritoriul kurd rămas între Iraq şi Iran[588]. Tratatul de la Lausanne a inclus anumite garanţii pentru minorităţile non-musulmane din Turcia (de exemplu, folosirea liberă a propriilor lor limbi), dar Turcia a refuzat ulterior să aplice aceste garanţii kurzilor musulmani.

Kurzii, care sprijiniseră Imperiul Otoman, nu erau încântaţi de statul secular specific turc preconizat de Ataturk. În ciuda unor afirmaţii oficiale timpurii, care recunoşteau drepturile naţionale şi sociale ale kurzilor, ei şi-au pierdut curând statutul special ca musulmani. Califatul otoman a fost abolit la 3 martie 1924, suprimând astfel fundamentul temporal şi spiritual al şeicilor şi aga kurzi şi, în aceeaşi zi, în Turcia[589] au fost scoase în afara legii şcolile kurde, asociaţiile, publicaţiile, fraternităţile religioase, fundaţiile culturale şi toate vestigiile publice distincte ale identităţii kurzilor.

În Iran, Reza Khan l-a înlocuit pe ultimul dintre şahii Qajar în 1923 şi, doi ani mai târziu, cu sprijinul britanicilor, s-a autoproclamat şah. Principala sa preocupare era asigurarea unităţii unui stat format din mai multe grupuri minoritare şi s-a temut că o acţiune de separare încununată de succes din partea uneia dintre aceste comunităţi s-ar putea dovedi fatală pentru integritatea restului statului.

Printre multe revolte separatiste produse în Iran, cea mai importantă a fost în Kurdistan. În 1921, şeful kurd Isma'il Shakkah Simko a început prima din cele câteva revolte prin care a încercat să răstoarne

autorităţile guvernamentale[590].

Răspunsul iniţial al Teheranului a fost să-i ofere lui Simko autonomie limitată, întrucât guvernul aproba, de fapt, orice încercare de a acorda autoritate în această regiune sensibilă, ameninţată de forţe turce, ruseşti şi britanice. Cu toate acestea, mai târziu, şahul a condus o expediţie în urma căreia Simko a fost izgonit în Iraq, unde a fost asasinat în 1930. Reza Khan a continuat să suprime orice tendinţe separatiste prin confiscarea pământurilor şi deseori prin dezrădăcinarea unor triburi întregi de pe pământurile lor ancestrale.

Statul Iraq a apărut din provinciile otomane din Mesopotamia, iniţial ca un teritoriu sub mandat britanic al Ligii Naţiunilor. În timpul disputei asupra graniţei turco-iraqiene, o Comisie numită de Liga Naţiunilor a remarcat că teritoriul disputat era, în primul rând, kurd, şi kurzii trăiau separat de populaţia arabă. Între observaţiile comisiei a fost şi aceea că „dacă cineva trebuie să se bazeze pe argumente etnice ar trebui să tragă concluzia că cea mai bună soluţie ar fi fondarea unui stat kurd independent, având în vedere că populaţia kurdă reprezintă cinci optimi din totalul populaţiei”[591]. Comisia a sugerat în cele din urmă ca zona kurdă să fie ataşată Iraqului, în scopul de a asigura viabilitatea economică a celui din urmă[592].

Deşi britanicii aveau numai competenţa de a superviza, ei au iniţiat un sistem de administrare directă folosind oficialităţi kurde, ceea ce servea la consolidarea sentimentelor naţionale ale kurzilor. Guvernul iraqian s-a angajat să onoreze recomandările Ligii Naţiunilor ca limba kurdă să fie permisă în şcoli şi ca administraţia regiunii să fie formată în special din kurzi. Totuşi, nu s-au întreprins paşi importanţi în ceea ce priveşte problema limbii şi aceste angajamente nu au fost incluse în tratatul anglo-iraqian din 1930, care a pus capăt mandatului britanic.

Astfel, după cum s-a întâmplat cu câteva „naţiuni” balcanice, precum şi cu altele, aspiraţiile naţionale kurde au fost ignorate total la modificarea graniţelor după război, în perioada anilor 1919-1923. Deşi kurzii nu fuseseră uniţi în cadrul unui stat sau imperiu, anii ’20 i-au găsit împărţiţi între patru ţări: Turcia, Iraq, Iran şi Siria (cu mici minorităţi în Uniunea Sovietică şi Liban). Kurzii, ca şi armenii, nu au fost suficient de puternici din punct de vedere militar şi politic pentru a-şi forma propriul stat din imperiile aflate în dezintegrare, iar Puterile Aliate nu aveau nevoie să creeze state-tampon care să conţină rămăşiţe otomane. Comunităţile kurde au continuat să lupte, deseori una împotriva alteia, pentru a-şi stabili o nouă identitate naţională.

TURCIA

În pofida sprijinului iniţial acordat de kurzi revoluţiei lui Ataturk, care a fondat Turcia modernă, turcificarea şi secularizarea inflexibilă a ţării au însemnat o reprimare constantă, nu numai a dorinţelor kurzilor de autonomie politică, dar şi a identităţii kurde. Interzicerea, în 1924, a şcolilor kurde, a asociaţiilor și publicaţiilor a stabilit o politică care a fost urmată de guvernele turceşti succesive, fie militare, fie civile şi kurzii au încercat sporadic să reziste acestei distrugeri a culturii lor.

Prima revoltă, condusă de Naqshbandi, şeicul Said din Piran, a izbucnit în 1925, dar a fost înăbuşită relativ repede de trupele turceşti; a urmat o suprimare neîndurătoare a adepţilor dervişului. Curând după aceea, aga locali, sprijiniţi de o nouă organizaţie kurdă de eliberare „Khoyboun", au condus o altă revoltă. Khoyboun, care avea bazele în Liban şi Siria, a adunat toate grupurile kurde principale şi s-a bucurat de sprijinul şahului iranian. Kurzii au câştigat controlul asupra unei zone întinse, dar decizia neaşteptată a şahului de a sista ajutorul către kurzi, le-a permis turcilor să se deplaseze în teritoriul iranian şi să înconjoare forţele kurde.

Dimensiunea persecuţiilor ulterioare împotriva kurzilor este evidenţiată de Legea nr. 1850 care a legalizat „crimele şi alte acţiuni comise individual sau colectiv de la 20 iunie 1930 până la 10 decembrie 1930... în timpul desfăşurării şi înăbuşirii revoltelor" în regiunile kurde[593]. Ministrul de atunci al Justiţiei afirma că „trăim într-o ţară care se numeşte Turcia, cea mai liberă din lume.... Cred că turcii trebuie să fie singurii stăpâni, singurii conducători ai acestei ţări. Cei care nu sunt de obârşie turcă pură pot avea un singur drept în această ţară, dreptul de a fi servitori şi sclavi"[594].

Peste un milion de kurzi au fost mutaţi cu forţa între 1925 şi 1938. Satele kurde au fost supravegheate îndeaproape şi au fost interzise folosirea limbii kurde, veşmintele kurde, folclorul şi numele kurd. Revolta din Dersim a fost înăbuşită în 1938 şi legea marţială a rămas în vigoare în regiunile kurde până în 1946.

În 1950 s-au ţinut primele alegeri libere din Turcia şi Partidul Democrat a ajuns la putere ca reacţie la aproape douăzeci şi cinci de ani de guvernare autoritară. Au fost aleşi kurzi în parlament şi au început să apară în regiune şcoli, drumuri şi spitale. În 1961 s-a adoptat o nouă constituţie, care permitea libertatea de exprimare, libertatea presei şi libertatea de asociere. Marea populaţie urbană kurdă, care fusese înprăştiată în întreaga Turcie prin reaşezări şi deportări, a devenit curând conştientă de faptul că şi alţi kurzi căutau să-şi afirme identitatea. În 1965 a fost fondat Partidul Democrat separatist din Kurdistan (KDP) care a acţionat solidar cu mişcarea lui

Barzani din Kurdistanul iraqian[595].

Deoarece grupurile kurde şi de stânga începuseră să ridice pretenţii, guvernul turc şi-a intensificat eforturile pentru a reduce la tăcere întreaga activitate culturală şi politică pe care o dezaproba. În ianuarie 1967, guvernul Demirel a interzis multe din ziarele bilingve kurdo-turce care au apărut la mijlocul anilor '60 şi editorii acestora au fost arestaţi. Represiunea a crescut după 1967, prin introducerea unor grupuri de comando speciale care urmau să patruleze în Kurdistan şi să intimideze populaţia.

În martie 1971 armata a răsturnat guvernul lui Demirel şi au fost scoase în afara legii partidele politice kurde. În anii '70 a continuat sporadic presiunea împotriva kurzilor şi legea marţială a fost din nou impusă în 1979 în provinciile kurde. Preşedintele Turciei a subliniat că „nu este loc pentru regiuni eliberate şi activităţi care vizează diferenţele de limbă, de rasă, de clasă sau de sectă în ţinuturile noastre. Guvernul va învinge boala şi vor cădea multe capete"[596].

O altă lovitură de stat militară similară acelora din 1960 şi 1971 a avut loc în septembrie 1980. Zeci de mii de kurzi şi activişti de stânga au fost arestaţi, interogaţi şi torturaţi, iar excesele militarilor au fost puternic condamnate[597]. În 1982, Franţa, Danemarca, Olanda, Norvegia şi Suedia au adresat o plângere Comisiei Europene a Drepturilor Omului, pretinzând violarea pe scara largă a drepturilor omului în Turcia, deşi nu existau referinţe specifice la discriminare sau la alte acte îndreptate înpotriva kurzilor[598].

Se pare că restabilirea autorităţii civile în 1984 nu a avut nici un efect asupra conflictului dintre guvern şi kurzi. Folosind raţiunea de a proteja interesele strategice vestice şi răspunzând cerinţelor Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), a fost intensificată militarizarea provinciilor estice şi sudice şi două dintre cele patru armate ale Turciei staţionează acum permanent în est. În 1984 Turcia şi Iraqul au fost de acord să stabilească o zonă de securitate comună cu lăţimea de şase mile de-a lungul graniţei lor şi forţele turce au trecut graniţa pentru a ataca bazele guerilelor kurde din Iraq. Ciocnirile din regiunea de graniţă între grupurile armate kurde şi armata turcă au continuat, iar atacurile asupra soldaţilor şi civililor turci comise de Partidul Muncitorilor Kurzi (PKK), scos în afara legii, s-au soldat cu sute de crime din 1984[599] încoace.

Politica consecventă a statului turc a fost, de la începuturile sale, îndreptată spre distrugerea culturii kurde şi în favoarea asimilării forţate a kurzilor într-o societate turcă pură[600]. Articolul 14 din

Constituţia din 1982 interzice activităţile care violează „integritatea indivizibilă a Statului în cadrul teritoriului şi naţiunii sale” şi articolul 87 subliniază susceptibilitatea guvernului cu privire la acest subiect, interzicând, parlamentului în mod special, să acorde iertare prizonierilor acuzaţi de violarea articolului 14. Articolul 89 din legea turcă privitoare la partidele politice afirmă că „nici un partid politic nu poate să se implice în problema apărării, dezvoltării sau difuzării culturii sau limbii non-turce; nici nu poate să creeze minorităţi în cadrul frontierelor noastre sau să distrugă unitatea noastră naţională”[601].

Chiar şi Statele Unite, un aliat militar şi politic apropiat al turcilor, subliniază că

guvernul turc rămâne inflexibil la orice afirmare a identităţii etnice kurde şi a întreprins măsuri pentru suprimarea acesteia. Este interzisă publicarea de cărţi, ziare şi orice alte materiale în limba kurdă, precum şi cărţi sau alte materiale în limba turcă care se referă la identitatea etnică, cultura sau istoria kurdă. Nu este permisă folosirea limbii kurde în scopuri oficiale, de exemplu în justiţie, nici nu este admisă în anumite situaţii particulare, de exemplu primirea vizitelor în închisoare[602].

Într-adevăr, guvernul turc a refuzat chiar să recunoască existenţa kurzilor, referindu-se la ei ca la o populaţie de „turci din regiunile montane”[603].

Amnesty International a acordat câtorva activişti kurzi arestaţi pentru promovarea non-violentă a culturii kurde calitatea de „prizonier de conştiinţă”[604]. Deoarece Turcia nu este parte a nici uneia dintre convenţiile majore asupra drepturilor omului (cu excepţia Convenţiei Europene), nici Comitetul pentru Drepturile Omului, nici Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale nu au putut să facă comentarii asupra tratamentului aplicat kurzilor de către Turcia.

Cei opt milioane de kurzi din Turcia rămân împărţiţi şi mulţi dintre ei nu sprijină activităţile de gherilă ale PKK. Chiar dacă ar exista o mai mare unitate între kurzi, este puţin probabil că aceasta ar determina guvernul turc să fie de acord cu recunoaşterea lor, care li s-a refuzat cu consecvenţă timp de 50 de ani. Deşi acest lucru nu exclude posibilitatea eliminării discriminării împotriva kurzilor şi chiar acordarea unei oarecare forme de statut autonom, următoare observaţie, plină de pesimism, a unui diplomat european defineşte cel puţin o parte a problemei:

Ceea ce cer kurzii – un stal independent – este pur şi simplu inacceptabil pentru Turcia şi nu va fi niciodată luat în consideraţie... Dar turcii nu au fost capabili să distrugă cultura şi naţionalismul kurd vreme de 50 de ani şi nu există nici un motiv să credem că de această dată vor avea succes. Lucrul trist este că nu există nici o soluţie... Nu se poate declara pur şi simplu că kurzii nu există şi nu este de aşteptat că Turcia va ceda cererilor lor[605].

IRAQ

Istoria kurzilor din Iraq, începând cu 1930, este istoria unui conflict armat mai mult sau mai puţin constant, chiar dacă sporadic, punctat de încercări în favoarea unei reglementări negociate. În ciuda disensiunilor interne, similare celor din Turcia şi Iran, un singur lider. Mullah Mustafa Barzani, a reprezentat, în ultimă instanţă, majoritatea kurzilor iraqieni.

Barzani a fost un conducător tradiţional care a combinat atât autoritatea laică, cât şi cea religioasă, ca aga şi respectiv mullah. În 1945, după ce a respins câteva încercări ale guvernului iraqian de a-l înfrânge, Barzani a fost în cele din urmă scos în afara graniţelor, în iran. El s-a întors în Iraq în 1958, după o lovitură de stat încununată de succes a generalului Qasim, care a fondat Republica Iraqiană şi a recunoscut atât drepturile arabilor, cât şi ale kurzilor.

Barzani nu a putut să folosească drepturile constituţionale recent acordate pentru a obţine autonomie pentru regiunea kurdă şi conflictul armat a reînceput. Barzani a fost sprijinit de Turcia şi Iran câtă vreme nu a provocat agitaţie separatistă printre kurzii din aceste ţări. În final, Barzani şi guvernul iraqian au căzut de acord asupra unui program în douăsprezece puncte care a întrunit multe dintre cerinţele kurzilor, dar guvernul a căzut înainte de implementarea tratatului.

În 1968, regimul Ba'th a revenit la putere. Neîncrederea de lungă durată între Barzani şi Partidul Ba'th au făcut dificilă încheierea unui acord şi ostilităţile au fost reluate, în pofida declaraţiilor Partidului Ba'th că reglementarea problemei kurde constituia o prioritate. S-a ajuns la o încetare a focului şi la un acord de pace în 1970, punând capăt, cel puţin temporar, unei perioade de zece ani de conflict care a însumat 60.000 de pierderi de vieţi omeneşti şi 300.000 de persoane strămutate[606]. Guvernul iraqian a considerat că acordul de la 11 martie 1970 a constituit „o rezolvare completă şi constituţională a problemei kurde"[607]. Fiind singura declaraţie de autonomie acordată kurzilor, acceptată de ambele părţi (cel puţin de această dată), acordul

din martie 1970 merită citat în întregime:

1. Limba kurdă va fi, alături de limba arabă, limba oficială în zonele populate de o majoritate kurdă. Limba kurdă va fi limba folosită în procesul de învăţământ în aceste regiuni. Limba arabă este predată în toate şcolile în care limba kurdă este limba procesului de instruire, în timp ce limba kurdă va fi predată în şcolile din întreg Iraqul ca o a doua limbă, în limitele stipulate de lege.

2. Participarea fraţilor noştri kurzi la guvernare şi nediscriminarea între kurzi şi ceilalţi în asumarea funcţiilor publice... a fost şi rămâne unui dintre obiectivele importante pe care Guvernul Revoluţionar caută să-l realizeze... [Guvernul] accentuează necesitatea de a face eforturi pentru înfăptuirea acestor obiective într-o proporţie echitabilă, acordând o atenţie specială principiului eficienţei distribuţiei proporționate a locuitorilor şi a inegalităţilor de care au avut parte fraţii noştri kurzi în trecut.

3. În ce priveşte starea de înapoiere care a afectat în trecut naţionalitatea kurdă din punct de vedere cultural şi educaţional, va fi pus în aplicare un plan care să elimine această înapoiere...

4. În unităţile administrative populate de o majoritate kurdă, oficialităţile vor fi alese dintre kurzi sau dintre persoanele cu o bună cunoaştere a limbii kurde, cu condiţia ca numărul de persoane cerut să fie disponibil...

5. Guvernul acordă poporului kurd dreptul de a înfiinţa organizaţii proprii de studenţi, tineret, femei şi profesori – asemenea organizaţii vor fi afiliate la organizaţiile iraqiene naţionale corespondente... Planul economic [naţional] va fi elaborat într-o asemenea manieră încât să asigure dezvoltarea egală a diferitelor părţi ale Iraq ului cu atenţia cuvenită regiunilor kurde...

8. Locuitorilor satelor arabe şi kurde li se vor restitui suprafeţele de locuit anterioare (sau vor fi reaşezaţi şi li se vor acorda compensaţii)...

9. Vor fi luate măsuri grabnice pentru implementarea legii Reformei Agrare în regiunea kurdă şi amendarea ei într-o manieră care să garanteze lichidarea relaţiilor feudale şi achiziţionarea de terenuri învecinate, cu scutirea lor de taxe agricole acumulate de-a lungul anilor de ostilităţi regretabile.

10. S-a convenit amendarea Constituţiei Interimare după cum urmează:

A) Poporul iraqian este constituit din două naţionalităţi principale: naţionalitatea arabă şi naţionalitatea kurdă. Această Constituţie confirmă drepturile naţionale ale poporului kurd şi drepturile minorităţilor în cadrul unităţii iraqiene.

B) ...Limba kurdă va fi, alături de limba arabă, limba oficială în regiunea kurdă.

C) Cele de mai sus vor fi confirmate în Constituţia Permanentă.

12. Unul dintre vicepreşedinţii (Republicii) va fi kurd.

(Articolul 13 prevede modificări în legea asupra graniţelor administrative „într-o manieră conformă cu substanţa acestei declaraţii").

14. ...Vor fi luate măsurile necesare pentru unificarea provinciilor şi a unităţilor administrative populate de o majoritate kurdă, în conformitate cu un recensământ oficial care urmează să fie efectuat. Statul va depune eforturi pentru dezvoltarea acestei unităţi administrative şi va adânci şi va lărgi exercitarea de către poporul kurd a tuturor drepturilor sale naţionale ca garanţie a faptului că se bucură de autoconducere... Întrucât autoconducerea urmează să fie realizată în cadrul Republicii Iraq, exploatarea bogăţiilor naţionale din zonă (de exemplu câmpurile petrolifere) va cădea în mod natural sub jurisdicţia autorităţilor din această Republică.

15. Poporul kurd va participa la puterea legislativă proporţional cu populaţia sa din Iraq[608].

Deşi acest acord a reprezentat un pas înainte faţă de oricare altă recunoaştere anterioară a autonomiei kurzilor din Iraq, Turcia sau Iran, aplicarea sa deplină s-a dovedit imposibilă. În vreme ce Kurdistanul iraqian s-a bucurat de patru ani de pace relativă, nu s-a putut ajunge la un acord asupra graniţelor regiunii autonome kurde sau asupra problemei naţionalizării câmpurilor petrolifere din Kirkuk, kurzii au dorit o distribuire a veniturilor din domeniul petrolier, în timp ce regimul Ba'th a insistat ca acestea să fie controlate de guvernul central ca bunuri ale statului. Au reînceput ciocnirile între kurzi şi guvern, deoarece armata iraqiană şi-a sporit prezenţa de-a lungul graniţei iraniene.

În afară de existenţa divizărilor interne între kurzi şi a profundei neîncrederi între Barzani şi guvernul Ba'th, forţele externe au subminat şi ele proiectele de aplicare a acordului. Acordul sovieto-iraqian din 1972 indica o reducere a sprijinului sovietic acordat

anterior lui Barzani. Pe de altă parte Iranul, Statele Unite şi Israelul erau interesate de revigorarea conflictului, în scopul slăbirii regimului iraqian, deşi nu exista dorinţa de a sprijini înfiinţarea unei regiuni kurde cu adevărat autonome. Şahul Iranului şi Israelul au oferit arme şi consultanţi forţelor lui Barzani, încurajându-i astfel pe aceia care doreau reluarea luptelor annate.

Fără aprobarea sau acordul Partidului Democrat din Kurdistan al lui Barzani (KDP), guvernul iraqian a promulgat Actul numărul 33 din 11 martie 1974, care rămâne legea de bază în ceea ce priveşte autonomia în Kurdistan[609]. Articolul 1 din Actul numărul 33, amendat ulterior, prevede că regiunea kurdistană se va bucura de autonomie şi va fi considerată o unitate administrativă unică „în cadrul unităţii legale, politice şi economice a Republicii Iraq". Regiunea autonomă se întinde doar în acele regiuni cu o populaţie majoritar kurdă, conform recensământului din 1957.

Articolul 2 prevede că limbile arabă şi kurdă sunt limbi oficiale în regiune şi că amândouă limbile vor fi predate în şcoli; limba arabă este materie de studiu cerută din clasa a patra primară[610]. Articolul 3 garantează drepturile minorităţilor non-kurde, inclusiv reprezentarea proporţională în toate instituţiile autonomiei locale. Articolul 4 prevede că sistemul juridic va fi conform cu sistemul legal din Iraq; validitatea fiecărui act de autonomie poate fi contestat de Ministerul de Justiţie în faţa unui organism ales dintre membrii Curţii de Casaţie din Iraq, ale cărei decizii sunt finale. Articolul 5 stipulează că regiunea va fi „o unitate financiară independentă în cadrul unităţii financiare generale a Statului" şi articolele 6-9 se ocupă de alte probleme fiscale. Există un Consiliu Legislativ care are puterea de a adopta, inter alia, „măsurile legislative necesare în scopul dezvoltării regiunilor şi îmbunătăţirii înlesnirilor sociale, culturale şi economice locale în limitele politicii generale a Statului" şi de a aproba „propuneri de planificare detaliate pregătite de Consiliul Executiv... În conformitate cu cerinţele planificării centrale generale din Stat". Un Consiliu Executiv este condus de un preşedinte regional, numit de preşedintele Iraqului şi trebuie să fie supus aprobării Consiliului Legislativ. Instituţiile autonome au numai acele puteri care le sunt în mod special delegate şi autoritatea de bază este deţinută de guvernul central iraqian.

S-a constatat că legea autonomiei din 1974 atenua acordul din 1970 şi a fost respinsă de KDP. KDP a protestat, în particular, împotriva folosirii de către guvern a datelor învechite ale recensământului din 1957, deoarece numai 60% din pământurile pe care KDP le considera a fi kurde erau incluse de fapt în regiunea autonomă. O altă obiecţie

majoră a KDP a fost legată de eşecul legii de a rezolva în mod satisfăcător problema drepturilor asupra petrolului şi mineralelor din Kirkuk.

Guvernul Ba'th a acordat KDP-ului un termen de patrusprezece zile pentru ratificarea legii şi „al cincilea război din Kurdistan"[611] a izbucnit curând după expirarea datei limită, în aprilie 1974. La sfârşitul verii, armata iraqiană controla mai multe zone în Kurdistan decât controla începând cu anul 1961. Deşi, iniţial, forţele kurde au primit sprijin de la Iran, rezistenţa s-a prăbuşit în câteva săptămâni după Acordul de la Alger din martie 1975 între Iran şi Iraq, conform căruia Iranul a fost de acord să întrerupă tot sprijinul logistic acordat kurzilor iraqieni.

Războiul a provocat pierderi enorme pentru ambele părţi, estimate la 50.000 de morţi şi răniţi şi aproximativ 600.000 de persoane strămutate. Se pare că Barzani ar fi fugit în Statele Unite, unde a murit de cancer în 1979. KDP s-a împărţit în mai multe facţiuni, printre care un KDP „oficial"şi un KDP de „Comandă provizorie" conduse de doi dintre fiii lui Barzani. Un nou partid, Uniunea Patriotică din Kurdistan (PUK), a lansat primele acţiuni de gherilă împotriva guvernului iraqian de la înfrângerea din 1975[612].

Guvernul iraqian a încercat să calmeze populaţia din interiorul zonei kurde, acordând compensaţii familiilor strămutate şi construind peste 60.000 de case noi în sate model şi „cătune strategice" în zona de securitate a graniţei iraniano-iraqiene creată după 1975.

Iraqul este de părere că problema kurdă a fost rezolvată într-o manieră democratică şi legală care nu are precedent într-o altă ţară cu o minoritate etnică kurdă.

Aspectul politic al problemei este pur şi simplu un rezultat al interferenţei străine, care vizează să prejudicieze integritatea teritorială a Iraqului, ceea ce constituie o violare gravă a drepturilor omului şi a Cartei Naţiunilor Unite.[613]

În pofida autonomiei culturale teoretice de care se bucură cele trei milioane de kurzi din Iraq şi care este necunoscută în Turcia sau Iran, masacrarea civililor şi gherilelor kurde (cunoscute sub numele de peshmergas) care au urmat după sfârşitul războiului iraniano-iraqian reprezintă un indiciu mai semnificativ al politicii Iraqului cu privire la kurzi. Mii de kurzi au fost ucişi de forţele armate iraqiene, existând chiar presupuneri legate de folosirea de gaze toxice; peste 100.000 au fost mutaţi în oraşe controlate de guvern (descrise de ministrul de

externe Iraqian ca „o reorganizare a situaţiei urbane într-o ţară montană şi cu probleme”[614]); sute de sate au fost distruse şi aproximativ 100.000 de kurzi au fugit în Turcia[615]. Aceste masacre nu pot fi justificate nici chiar în contextul luptei împotriva „trădătorilor” care au sprijinit Iranul în timpul războiului.

IRAN

Kurdistanul iranian are o suprafaţă de aproximativ 125.000 de kilometri pătraţi şi aproximativ 16% din populaţia Iranului (cinci milioane de persoane) este kurdă[616]. Ca şi în cazul Turciei, guvernul iranian a căutat să suprime, în general, orice mişcare kurdă în favoarea autonomiei, deşi dimensiunea represiunii nu a fost atât de dramatică ca în Turcia.

După înfrângerea lui Simko în anii ’30, kurzii din Iran au fost relativ liniştiţi până la al Doilea Război Mondial. Atât sovieticii, cât şi britanicii s-au opus şahului Reza în timpul războiului, deoarece aliaţii l-au suspectat de simpatii progermane; prin urmare, Iranul a fost invadat şi sovieticii au ocupat nordul ţării, iar britanicii partea de sud a Iranului.

În momentul invaziei lor, aliaţii s-au angajat că se vor retrage din Iran în martie 1946 şi pe măsură ce se apropia termenul limită, atât kurzii, cât şi azerbaidjenii au căutat să profite de situaţie. În decembrie 1945, azerbaidjenii au capturat Tabrizul şi au înfiinţat Republica Democrată Azerbaidjană. Câteva zile mai târziu, kurzii au proclamat Republica Mahabad şi, în decursul unei luni, au format un guvern sub preşedinţia lui Qazi Muhammad. Kurzii au dorit mai degrabă o autonomie deplină în cadrul statului iranian decât independenţa, dar divizările de lungă durată dintre kurzi au început să iasă la suprafaţă. Unii dintre şefi s-au abţinut, deoarece nu voiau să-şi pericliteze propriile poziţii faţă de guvern şi de membrii triburilor lor, în vreme ce alţii au evitat, pur şi simplu, să se lege prea tare de Republica Mahabad.

Republica Mahabad a avut o existenţă de numai un an, fiind trădată de disensiunile interne şi de lipsa sprijinului din partea Uniunii Sovietice, în ciuda faptului că aceasta din urmă a încurajat iniţial proclamarea republicii[617], în 1946, trupele iraniene au intrat în Azerbaidjan şi Mahabad fără luptă şi amândouă republicile s-au prăbuşit. Qazi Muhammad a fost executat în martie 1947; exprimarea identităţii kurde a fost complet scoasă în afara legii şi mişcarea naţionalistă din Iran a intrat în ilegalitate.

Activismul politic a fost reluat după revoluţia iraqiană din 195S iar lupta a fost reluată de Barzani[618], iar Partidul Democrat Kurd (KDPI) a început războiul de gherilă împotriva regimului iranian. Cu toate acestea, când Barzani a început să primească ajutor de la şah în lupta lui împotriva guvernului iraqian, el a refuzat să ajute pe kurzii care operau în Iran. Fără acest ajutor, mişcarea din Iran a început să se prăbuşească, culminând cu campania încununată de succes a armatei iraniene în 1967-68.

Deşi mişcarea lui Barzani în Iraq s-a bazat pe tradiţionalism, liderii kurzi iranieni au încercat să se alinieze forţelor de stânga opuse şahului. Revoluţia islamică din Iran, din 1979, a oferit kurzilor încă o ocazie de a-şi câştiga autonomia şi după căderea şahului au apărut sentimente naţionaliste kurde foarte puternice, cu consecinţe imediate nefaste. KDPI-ul a devenit forţa politică majoră în Kurdistanul iranian şi a pretins autonomie de la regimul lui Khomeiny, recent instalat.

În centrul convingerilor guvernului revoluţionar al lui Khomeiny se afla unitatea comunităţii islamice şi guvernul a respins toate cererile de autonomie ale kurzilor. Guvernul s-a temut (la fel ca şi şahul Reza în anii ’20) că, dacă ar fi acordat autonomie kurzilor, alte minorităţi ar fi cerut drepturi similare, aceasta având ca efect dezintegrarea statului. Eşecul guvernului, în 1979, de a-i infringe pe kurzi din punct de vedere militar, a dus la o altă încercare de reglementare, prin negocieri.

În decembrie 1979, Teheranul şi-a formulat propunerile cu privire la drepturile minorităţilor într-un document cu 14 puncte. Acesta oferea o descentralizare administrativă considerabilă, dar nu autonomie, şi singurul lucru pe care l-a făcut a fost să-i recunoască pe kurzi „ca minorităţi religioase”[619]. KDPI a respins propunerile şi lupta a continuat; guvernul şi-a reluat controlul asupra oraşelor şi kurzii controlul asupra localităţilor din zona de provincie. În vreme ce disensiunile interne au prejudiciat din nou cauza kurdă, KDPI a exercitat puteri guvernamentale asupra unei mari părţi a Kurdistanului până când, în cele din urmă, au intrat în Iraq printr-o ofensivă iraniană în anul 1983[620].

RĂZBOIUL IRANIANO-IRAQIAN

În septembrie 1980, Iraqul a respins acordul algerian şi a invadat Iranul, modificând astfel, încă o dată, în mod dramatic, alianţele fragile din una dintre cele mai complexe regiuni din lume.

Războiul de opt ani între Iran şi Iraq s-a soldat cu aproximativ un

milion de morţi, iar durata sa şi instabilitatea pe care a generat-o în regiune a oferit o ocazie deosebită unei comunităţi kurde unite să încerce singură tactica „dezbină şi cucereşte”. Cu toate acestea, după cum se întâmplase şi în trecut, unitatea s-a dovedit iluzorie şi kurzii au fost folosiţi ca marionete de ambele părţi[621].

Departe de a profita de război, kurzii au suferit pierderi mari chim înainte de masacrele comise după războiul din Iraq. În 1984, cel puţin 27.500 de kurzi au fost declaraţi ucişi atunci când o regiune din Iran controlată de kurzi a fost efectiv distrusă. Într-o perioadă de şase luni, în decursul anului forţele iraqiene au distrus cel puţin 500 de sate kurde şi au reaşezat între 100.000 şi 500.000 de kurzi, în efortul de a nu le recunoaşte sanctuarele peshmergas-ilor[622]. Kurzii iraqieni cuprindeau facţiuni atât pro, cât şi antiguvernamentale, care luptau una împotriva celeilalte şi împotriva guvernului, iar kurzii turci din Iraq au fost atacaţi de forţe turceşti.

Faptul că majoritatea luptelor au avut loc în Kurdistanul iraqian, sugerează că acesta nu era controlat în întregime de nici unul dintre statele aflate în război. În 1983, atât Bagdadul, cât şi Uniunea Patriotică a Kurdistanului (UPK) s-au temut de faptul că iraqienii ar putea face eventuale breşe în Kurdistan, ceea ce n-ar fi convenit nici uneia dintre cele două părţi. Recunoscând că aveau interese comune, UPK a fost de acord să discute despre o încetare a focului cu guvernul Ba’th. Nu este clar dacă vreuna din părţi a negociat cu bună-credinţă, deşi Bagdadul aparent a fost de acord cu câteva dintre cereri, inclusiv repatrierea kurzilor stabiliţi oriunde în ţară şi eliberarea deţinuţilor UPK. În orice caz, negocierile au fost întrerupte la jumătatea anului 1984.

Luptele au continuat până când Iranul şi Iraqul au încetat focul în august 1987, întrucât gherilele kurde au atacat obiective din toate cele trei ţări, în special în Iraq şi Turcia. Totuşi kurzii nu au putut să schimbe sensul războiului şi poziţia lor la sfârşitul războiului era incertă. Rezultatele din Iraq sunt descrise mai sus.

SIRIA

Aproximativ 8% din populaţia Siriei este constituită din kurzi, care sunt concentraţi mai ales în trei regiuni aflate de-a lungul graniţei siriano-turce.

Mulţi sunt descendenţi ai trupelor kurde din taberele militare medievale şi au avut puţine contacte atât cu kurzii din Iraq, cât şi cu cei din Turcia, în vreme ce alţii au venit în Siria după prăbuşirea

Imperiului Otoman. Mulţi dintre ei s-au arabizat profund.

În timpul Imperiului Otoman, relaţiile între sirieni şi kurzi au fost în generai bune, deşi cei din urmă au fost recrutaţi în forţele locale franceze împuternicite, alături de alte minorităţi, iar Franţa a încurajat tendinţele lor separatiste. Cu toate acestea, nu au existat persecuţii împotriva minorităţilor, nici o dorinţa puternică de separare, iar Siria şi-a câştigat independenţa în 1945 fără lupte interne violente, comparativ cu celelalte ţări din regiune.

Totuşi, începând cu 1958, odată cu fondarea de către Siria şi Egipt a Republicii Arabe Unite, care a avut o existenţă scurtă, kurzii au început să iasă de sub presiunea în creştere exercitată de autorităţile siriene. Kurzii au cerut un guvern mai democratic la Damasc şi recunoaşterea lor ca grup etnic; ei s-au plâns de asemenea de grava subdezvoltare economică din regiunile kurde şi de faptul că academiile militare şi politice nu primeau kurzi. Răspunsul guvernului a fost creşterea oprimării şi a hărţuielilor şi situaţia s-a înrăutăţit după prăbuşirea Republicii Arabe Unite în 1961 şi asumarea puterii de către partidul Ba'th din Siria în 1963. Un studiu publicat în 1963 de către şeful poliţiei din provincia Jezireh, majoritar kurdă, reflectă atitudinea comună la vremea respectivă:

Kurzii nu constituie o naţiune... şi poporul kurd este un popor fără istorie sau civilizaţie sau limbă sau chiar origine etnică definită, proprie. Singurele lor caracteristici sunt forţa, puterea distructivă şi violenţa, caracteristici care sunt inerente tuturor populaţiilor din zonele montane.[623]

La începutul anilor '60 peste 100.000 de kurzi consideraţi a fi „străini" au pierdut cetăţenia siriană şi s-a adoptat un plan pentru constituirea unui cordon sanitar fără kurzi de-a lungul graniţei siriene cu Turcia.

Persecuţia regimului Ba'th împotriva kurzilor, care pare să-şi aibă originile mai degrabă în pan-arabism decât să fie considerat un răspuns la ameninţarea kurdă împotriva statului, a început să slăbească la sfârşitul anilor '60. În 1976, preşedintele sirian Assad a renunţat, în mod oficial, la politica transferurilor de populaţie menită să creeze „o centură arabă" de-a lungul graniţei cu Jezireh. Deşi Siria rămâne „Republica Arabă Siriană" şi nu recunoaşte kurzii ca grup etnic separat[624], comunitatea kurdă se află astăzi în relativă siguranţă şi nu se exercită discriminări împotriva lor.

LIBAN

În Liban, există câteva mii de kurzi şi mulţi dintre ei au venit iniţial să caute de lucru. Cei care se află în ţară ilegal sunt deseori exploataţi, aşa cum se întâmplă cu muncitorii ilegali sau fără documente din alte ţări, dar nu se comite nici o discriminare specială împotriva lor, pe motivul că sunt kurzi. Violenţa larg răspândită şi războiul civil din Liban din ultimii ani i-au încurajat pe mulţi kurzi să părăsească ţara; mulţi s-au întors în Siria.

URSS

Kurzii reprezintă una dintre cele mai mici minorităţi din Uniunea Sovietică; cei mai mulţi sunt concentraţi în Armenia sovietică, Azerbaidjan şi Georgia, în concordanţă cu politica soveă oficial în ţară, kurzilor li se permite să aibă propriile şcoli, cărţi, presă şi staţii de radio.

OBSERVAŢII

Kurzii sunt cel de-al patrulea mare popor din Orientul Mijlociu. Ei constituie una dintre cele mai mari rase, de fapt, naţiuni din lume, cărora li s-a negat dreptul de a avea un stat independent. Oricare ar fi criteriile de identitate naţională, kurzii corespund tuturor acestor cerinţe.[625]

Însăşi organizarea acestui capitol, care descrie mişcările majore ale kurzilor din trei state şi comunităţile mai puţin semnificative din alte trei state, este o dovadă a complexităţii bizantine a problemei kurde. Poporul kurd este cea mai mare comunitate din lume separată din punct de vedere geografic, care nu a obţinut nici dreptul de a avea un stat, nici o formă de autonomie teritorială recunoscută.

Kurzii sunt, cu siguranţă, cea mai mare dintre multele „naţiuni" dezamăgite de reaşezările teritoriale efectuate după cel de-al Doilea Război Mondial în Europa şi Orientul Mijlociu.

În acelaşi timp, este greşit să vorbim de „poporul kurd" în acelaşi sens ca despre popoarele grec, irlandez sau navajo. Kurzii nu aparţin unui singur grup etnic, nici nu vorbesc o limbă în întregime unificată. Ei sunt divizaţi de dispute şi certuri interne, care îşi au rădăcinile atât în ideologiile contemporane, cât şi în vechile rivalităţi tribale. Cu toate acestea, kurzii afirmă justificat că, după rasă, limbă, stil de viaţă şi geografie, ei formează o comunitate distinctă.

Lipsa de imitate dintre kurzi îşi are originile, inter alici, în tensiunea care a durat cel puţin un secol între populaţiile de la munte şi cei din zonele de câmpie şi urbane. În mod surprinzător, diferenţele în ceea

ce priveşte situaţiile economice şi sociale nu au condus la soluţii politice diferite sau la priorităţi diferite. Nu este clar dacă liderii kurzilor tradiţionali sunt la fel de interesaţi de democraţia tribală ca şi de autonomia constituţională pe care o cer. Kurzii din zonele urbane şi de factură intelectuală s-au despărţit într-o mare mulţime de partide politice.

Ar fi greşit să considerăm potenţialul de unitate al kurzilor în termeni puri de tradiţionalism tribal versus naţionalism modern deşi, cu siguranţă, aceste diviziuni există.

Tribalismul, departe de a fi problema unei rase aflate pe moarte, de şeici şi aga din perimetrul statelor, este reflectat în ambivalenţa profundă a multor kurzi între loialităţile lor naţionale şi primordiale. Până acum cele din urmă s-au dovedit mai puternice, afectând îndeaproape şi mai direct relaţiile şi viaţa zilnică.[626]

Cu toate acestea, e posibil ca loialităţile tradiţionale să fie slăbite (la fel ca şi legăturile tradiţionale dintre comunităţi aflate în întreaga lume) prin: creşterea expunerii la cultura modernă; dezvoltare economică; migrare; comunicare sporită peste graniţe şi progresele contradictorii, deşi graduale, fie în sensul solidarităţii pan-kurde, fie ale pierderii identităţii kurde specifice.

Oricare ar fi nivelul de conexiune internă între kurzi, este dificil să nu se ajungă la concluzia că factorii determinanţi, principali, în procesul de căutare a autonomiei sau independenţei lor au fost influenţa forţelor externe şi consimţământul statelor în care se găseau kurzi pentru utilizarea celor mai puternice forme de represiune. Dacă aliaţii şi-ar fi menţinut poziţia adoptată în Tratatul de la Sèvres, în loc să capituleze în faţa lui Ataturk trei ani mai târziu, „Kurdistanur, cu siguranţă, nu ar fi fost mai puţin viabil (ci probabil mai mult) decât Cehoslovacia şi Iugoslavia. Dacă guvernul sovietic ar fi sprijinit Republica Mahabad, kurzii din Iran ar fi obţinut autonomia. Dacă Statele Unite, Iranul şi Israelul nu ar fi încurajat separatismul lui Barzani la începutul anilor ’70, ar fi fost stabilit în Iraq un modus vivendi viabil în Orientul Mijlociu, lume a petrolului şi geopoliticii, interesele kurzilor au constituit ultimele dintre interesele celorlalte state, cu excepţia faptului că au promovat ţelurile strategice ale ţărilor din regiune de a se slăbi unul pe celălalt.

Este foarte greu să-ţi imaginezi trei guverne cu orientări politice mai diferite decât Turcia, Iranul şi Iraqul, deşi toate au adoptat, în general, acelaşi mod de abordare brutală a problemei kurzilor. Nici unul nu sprijină un stat kurd separat şi toate s-au opus autonomiei ca fiind

fundamental incompatibilă cu conceptul lor de stat secular (Turcia, Iranul în perioada în care s-a aflat sub conducerea şahului), religios (Iranul după 1979) sau socialist (Iraq). Alţi factori, cum sunt securitatea strategică, experienţa istorică, presiunile superputerilor şi resursele naturale din Kurdistan, au contribuit la dorinţa fiecărui guvern central de a încuraja separatismul kurd în afara graniţelor lor şi reprimarea lui înăuntrul graniţelor proprii.

Punctele de vedere politice foarte diferite ale statelor în care se găsesc kurzii fac puţin probabilă intervenţia forţelor externe de partea kurzilor, cu excepţia cazurilor în care intervenţia este parte a eforturilor pe termen scurt care vizează destabilizarea temporară. Puţine ţări îşi vor prejudicia relaţiile cu lumea arabă sprijinind cerinţele kurzilor din Iraq sau vor nemulţumi Statele Unite sau alte ţări din NATO, sprijinind gherilele kurde din Turcia; este puţin probabil ca Statele Unite sau Uniunea Sovietică să sprijine dezintegrarea Iranului fără să se gândească cu ce va fi înlocuit regimul actual. Adunarea publică ţinută la Paris în ianuarie 1989 – cunoscută de altfel ca o conferinţă asupra războiului chimic – a ignorat total atacurile Iraqului asupra kurzilor şi Franţa nu a acordat viza reprezentanţilor kurzi şi a interzis demonstraţiile din faţa locului de desfăşurare a conferinţei[627].

Spre deosebire de alte situaţii analizate în acest studiu, cererile de autonomie ale kurzilor nu au apărut, în primul rând, ca o reacţie împotriva violării drepturilor omului – deşi acestea au fost deosebit de numeroase şi de larg răspândite. De exemplu, deşi tentativa de distrugere a culturii kurde în Turcia violează normele fundamentale ale drepturilor omului internaţional recunoscute şi a contribuit fără discuţie la rezistenţa kurdă, cererile kurde de autonomie antedatează această represiune comisă de statul turc modern. Kurzii au fost reprimaţi la fel ca şi alte minorităţi din Turcia şt Iran care doreau, în mod potenţial, să se apere, deşi inexistenţa unui stat kurd în vecinătate a însemnat absenţa presiunilor iredentiste, aşa cum sunt ele numite în mod normal.

În acelaşi timp, totuşi, rezolvarea „problemei kurde” nu poate fi separată de alte probleme mai mari ale drepturilor omului. Este absurd să pretindem că aceste probleme sensibile, ca drepturile minorităţilor şi autonomia, pot fi privite în mod adecvat în contextul crimelor pe scară largă, torturii şi detenţiei arbitrare.

În timp ce reprimarea kurzilor de către iraqieni este o realitate, experienţa Iraqului nu trebuie să fie trecută cu vederea ca fiind total irelevantă.

Autonomia kurzilor din Iraq, oricât de neclară este, este garantată prin constituţie, care recunoaşte că „poporul iraqian este format din două mari grupuri etnice, arabii şi kurzii". Între reglementările decretului din 1974, care formulează principiile călăuzitoare ale autonomiei kurzilor, se numără şi cerinţele ca unul din vicepreşedinţii republicii să fie kurd, ca funcţionarii publici din zonele majoritar kurde să aibă cunoştinţe de limbă kurdă şi să nu se facă nici o discriminare împotriva kurzilor cu privire la accesul în administraţia publică, inclusiv în armată[628]. Puterea politică şi economică a regiunilor autonome este dominată de cea a guvernului central, dar garanţiile potenţiale privitoare la limbă, la cultură şi la educaţie nu trebuie subestimate.

Chiar dacă s-ar fi manifestat un grad mult mai mare de solidaritate între kurzi, este greu să ne imaginăm un stat kurd independent într-un viitor previzibil. Reconcilierea şl compromisurile necesare pentru evitarea deteriorării situaţiei kurzilor din Iran, Iraq şi Turcia se poate realiza numai cu încurajarea aliaţilor şi vecinilor statelor care sunt direct interesate. Această încurajare nu trebuie să se extindă numai la rezolvarea situației kurde, ci şi la întărirea formelor democratice de guvernare şi sporirea participării întregii populaţii la procesul de guvernare. Comunitatea internaţională şi îndeosebi cei mai puternici membri ai săi, nu numai că au eşuat în reducerea conflictului din această regiune a Orientului Mijlociu, dar au exacerbat în mod conştient conflictul pentru urmărirea intereselor proprii economice şi strategice. Până când cei din interiorul şi din afara regiunii nu vor realiza că stabilitatea politică şi respectarea drepturilor omului sunt opţiunile dorite, conflictele dintre kurzi, turci, iraqieni şi iranieni vor continua, iar kurzii vor continua să piardă.

Capitolul 10: NICARAGUA – COASTA ATLANTICĂ

FUNDALUL ISTORIC[629]

Coasta atlantică a Nicaraguei, care este separată de zona pacifică a ţării prin bariere geografice semnificative, reprezintă mai mult de jumătate din teritoriul Nicaraguei, dar cuprinde 10% din populaţie. Coasta este un loc cu o mare diversitate culturală care, de-a lungul istorici sale, s-a orientat mai degrabă asupra Insulelor Caraibe şi asupra lumii vorbitoare de limbă engleză decât asupra guvernului central şi asupra moştenirii hispanice a părţii dinspre Pacific. O mare parte a istoriei coastei de la Atlantic poate fi considerată, mai întâi, ca un efort al puterilor coloniale aflate în competiţie, apoi ca efect al intereselor comerciale străine şi, în sfârşit, efortul depus de către statul nicaraguan de a-şi exercita controlul asupra celor care trăiesc acolo. De obicei, aceste eforturi nu au fost încununate de succes.

Coasta atlantică se întinde de la insulele Belize (aşa cum sunt cunoscute astăzi) la Panama. Din punctul de vedere al reliefului şi cel cultural, aceasta este foarte diferită de zona pacifică a regiunii şi a prezentat numeroase probleme pentru cuceritorii spanioli. Reflectând influenţe ale culturii caraibiene şi andine, populaţia sa a fost mai dispersată. Folosind resursele pădurilor tropicale umede şi ale malurilor maritime ale litoralului, populaţia a trăit din agricultură, pescuit şi vânătoare. Spre deosebire de societăţile ierarhizate din America Centrală, organizarea politică nu a atins niciodată nivelul de domenii feudale sau state mari şi mulţi dintre rezidenţi nu au fost supuşi nici unei forme de control central indigen. Mai mult de atât, climatul foarte călduros, ploios şi impenetrabilitatea virtuală a regiunii pe uscat s-a dovedit a fi un obstacol insurmontabil pentru tehnicile spaniole de dominare a comunităţilor din zonele de munte. Ca urmare, cuceritorii spanioli nu au avut un interes real în asimilarea coastei atlantice în planul lor imperial.

În timpul lungii perioade care a trecut de la începutul secolului al XVII-lea până la sfârşitul secolului al XIX-lea au fost create modele care persistă şi astăzi. Coasta atlantică şi-a câştigat importanţa strategică datorită expansionismului britanic în insulele Caraibe. Piraţii britanici, care patrulau pe coasta caraibiană a Spaniei Mari, au provocat în mod direct hegemonia spaniolă şi coasta atlantică a

devenit o graniţă între sfera de influenţă britanică în Caraibe şi interesele spaniole. Totuşi, englezii, ca şi spaniolii, nu erau interesaţi de colonizarea coastei atlantice mai mult decât de prezenţa lor acolo prin contacte comerciale de coastă.

Primul popor întâlnit de englezi a fost poporul miskito, care trăia în principal pe coastă şi care era specializat în activităţile maritime. A fost repede stabilită o relaţie mutuală convenabilă: vasele de corsari britanice se puteau baza pe reparaţii şi pe aprovizionarea cu apă proaspătă, carne, fructe şi echipaje şi, în schimb, îi aprovizionau pe miskiţi cu muschete şi alte bunuri comerciale. Acest angajament i-a ajutat pe englezi să-şi extindă controlul maritim efectiv în insulele Caraibe, în timp ce miskiţii au început să domine celelalte grupuri din regiune, în special populaţia sumo.

Ceea ce reprezintă acum coasta atlantică a Nicaraguei a fost teritoriul de baştină al populaţiei sumo în momentul contactului cu europenii, dar alianţa cu englezii le-a permis miskiţilor (numiţi atunci sambo-miskitu) să se extindă în defavoarea populaţiei sumo. Miskiţii au devenit agenţi în comerţul cu sclavi sumo şi, datorită superiorităţii lor în ce priveşte armamentul, au devenit cuceritorii militari ai vecinilor din zonă.

În secolul al XVII-lea, sclavii evadaţi şi cei care supravieţuiau naufragiilor, venind din Africa, se amestecau liber cu locuitorii băştinaşi de pe coastă. Prin emigrări ulterioare din insulele vorbitoare de limbă engleză, grupul care este cunoscut acum sub numele de creoli a atins proporţii semnificative, în special în partea sudică a coastei, în interiorul şi din jurul oraşului Bluefields, care a devenit centrul administrativ al coastei.

La început, pătrunderea catolicismului nu a fost semnificativă, iar limba spaniolă nu a fost implementată la fel ca în restul Americii Centrale. Biserica Moraviană, o mică sectă protestantă germană, a stabilit pentru prima dată misiuni pe coastă, la începutul anilor 1840, şi a devenit rapid religia dominantă. Modelele spaniole de administraţie rurală şi birocraţia aferentă nu s-au dezvoltat niciodată şi coasta atlantică a rămas, de-a lungul istoriei sale, o regiune de frontieră.

La începutul secolului al XIX-lea un val de aventurieri şi investitori din Statele Unite au descoperit că ceea ce nu se putea realiza prin corupţie, forţă şi prin propriile forţe mercenare ar putea fi susţinut, în timp, de puterea economică şi militară a Statelor Unite, dublată în cele din urmă de invaziile frecvente ale marinei americane. Deoarece

influenţa Statelor Unite era în creştere, englezii s-au pregătit să se retragă printr-o serie de tratate şi acorduri. Tratatul de la Managua din 1860 a acordat Nicaraguei suveranitate asupra întregului teritoriu actual, inclusiv asupra coastei atlantice. L-a recunoscut, de asemenea, pe Rey Mosco, un monarh miskit creat de britanici şi a hotărât că acesta trebuia să se afle sub suveranitatea Nicaraguei. În 1894 a fost terminată „reîncorporarea" regiunii Mosquitia (Coasta Atlantică) şi coasta atlantică a devenit provincia nicaraguană Zelaya. În 1905, englezii au renunţat la ultimele pretenţii asupra coastei. Tratatul Harrison-Altamirano a abrogat reglementările anterioare, recunoscând monarhia miskito şi a inclus anumite concesii în favoarea poporului miskito, cum ar fi respectarea titlurilor indienilor asupra pământului, exceptarea de la taxe speciale şi drepturile de păşunat.

Perioada dominaţiei Statelor Unite a început cu puţin înainte de plecarea englezilor şi a continuat până înainte de căderea preşedintelui nicaraguan Somoza din 1979. Totuşi, interesele comerciale britanice, japoneze şi europene erau încă reprezentate, deoarece producţia economică a coastei atlantice răspundea cerinţelor externe. Prosperitatea oferită de regiune nu a lăsat urme durabile în infrastructură şi în bunăstarea populaţiei; tehnologia, managementul şi ştiinţa erau toate importate, iar profiturile exportate. Ceea ce a avut cu adevărat un impact de durată a fost orientarea coastei către pieţele americane şi nu către coasta de la Pacific a Nicaraguei.

Guvernul central de la Managua a permis această explotare îndelungată a resurselor din diferite motive. În acest timp, exercitarea efectivă a suveranităţii în Nicaragua a fost sistematic subminată de forţele Statelor Unite. Au avut loc numeroase invazii şi teritoriul a fost de mai multe ori ocupat de marina Statelor Unite, iar în 1937 a fost instalată formal dinastia Somoza, sprijinită de americani. Pretextele fragile folosite pentru a justifica invaziile americane au servit, de asemenea, pentru legitimarea intereselor americane pe coastă şi în alte părţi ale ţării.

Facilităţile comerciale sporite din perioada de dinainte de revoluţia din 1979 au atras pe coastă mulţi nicaraguani vorbitori de limbă spaniolă şi o prezenţă lărgită a Gărzii Naţionale, în special în apropierea minelor. Această migraţie a mestizo (ţărani vorbitori de spaniolă non-indieni) a fost încurajată de creşterea producţiei de bumbac şi a numărului de vite în zona Pacificului, care a dezrădăcinat mulţi ţărani.

Pentru populaţia creolă din Zelaya de Sud a existat libertatea deplină de a practica un comerţ liber în afara graniţelor naţionale. Cu o

industrie a pescuitului care-şi vindea produsele direct în Honduras, Costa Rica, Columbia şi Statele Unite, de obicei în dolari, Bluefields era în realitate un port liber.

Această dezvoltare economică sporadică pe coasta atlantică a avut loc în absenţa unei atenţii speciale din partea statului. Coasta atlantică era oarecum izolată de manevrele brutale ale regimului Somoza, deşi, ca economie de enclavă, era supusă ciclului economic oscilant. Din punct de vedere politic, coasta era dependentă de Managua, dar, din punct de vedere economic, soarta sa era hotărâtă în afara ţării.

REVOLUŢIA DIN NICARAGUA DIN 1979

ŞI PRIMII ANI AI SANDINISMULUI

(SNLF), care a triumfat în 1979, a adus un val general de optimism pe coasta pacifică a ţării, odată cu noţiunea că revoluţia însemna răsturnarea sistemului social de privilegii existente. În concordanţă cu noua „logică a majorităţii", beneficiile urmau să treacă, în primul rând, la grupurile celor deposedaţi. Principiul că „sandinismul", care se răspândea în întreaga naţiune, era un bine absolut părea evident susţinătorilor sandinişti.

Populaţia de pe coasta atlantică, cu lunga ei istorie de distanţare socială şi economică faţă de statul nicaraguan, nu a îmbrăţişat această nouă gândire. Pe coastă nu au avut loc lupte importante şi puţine dintre organizaţiile revoluţionare şi-au făcut simţită prezenţa acolo înainte de 1979. Pentru a preveni izolarea istorică a coastei, guvernul sandinist şi-a propus să încorporeze coasta în noul proces de dezvoltare naţională şi, între alte acţiuni, a lansat o campanie de alfabetizare puternică.

Popoarele de pe coasta atlantică nu au întâmpinat favorabil organizaţiile sandiniste înfiinţate şi au cerut să aibă propria lor organizaţie. MISURASATA (Miskito, Sumo, Rama, Sandinistă, muncind împreună) a fost formată în 1979, fiind desemnată iniţial ca o „organizaţie de masă" şi cu reprezentare în Consiliul Naţional al Statului.

Deşi sunt menţionate trei grupări indigene în acronimul organizaţiei, conducerea continua să fie predominant miskito. În Zelaya de Nord, populaţia miskito era cea mai energică şi experimentată, din punct de vedere politic, în apărarea intereselor comunităţii şi reprezenta cel puţin 80.000 de oameni. Comunităţile Sumo, Rama şi Garifona (comunitatea neagră) erau foarte mici, cu 10.000, 800 şi respectiv

1.500 de oameni[630].

Ţelurile celor 30.000 de creoli din Bluefields, în Zelaya de Sud, oarecum diferite de cele ale comunităţilor indigene şi ale creolilor în general nu au fost niciodată o prezenţă semnificativă în MISURASATA. În plus, nu a existat un grup organizat care să reprezinte comunitatea mestizo mare şi în continuă creştere. Aceştia trăiau răspândiţi în toată regiunea ca mici fermieri, mineri, negustori şi birocraţi şi reprezentau aproximativ 65% din populaţia de pe coastă.

În 1980, când pe coastă a început campania de alfabetizare sponsorizată de sandinişti, MISURASATA a insistat ca aceasta să fie organizată în limba miskito şi în engleză. Deşi reprezenta şi populaţiile sumo şi rama, MISURASATA nu a depus eforturi majore pentru a include aceste limbi în campanie. Campania de alfabetizare a facilitat comunicaţiile între conducerile indigene nou apărute şi comunităţii, ceea ce a avut drept rezultat obţinerea rapidă de sprijin politic de către MISURASATA. Au fost formulate pretenţiile indigenilor şi au fost înaintate noului guvern. Între cerinţe se numărau construcţia de drumuri, centre de sănătate, centre de depozitare a cerealelor, asistenţă în agricultură pentru selectarea celor mai potrivite soiuri pentru coastă, continuarea campaniei de alfabetizare în limbile materne şi educaţia bilingvă pentru copii. Aceste cereri erau similare celor ale organizaţiilor de masă de la Pacific şi erau, în general, în conformitate cu politica şî ţelurile de dezvoltare sandiniste care vizau ţara ca întreg.

MISURASATA a pretins un tratament special bazat pe drepturile indigenilor. Cel mai important şi mai problematic din aceste drepturi a fost recunoaşterea dreptului de posesiune asupra pământului. Această cerere – deseori exprimată în termeni de autodeterminare, suveranitate şi statalitate – părea să conteste programele şi obiectivele guvernului sandinist. Pe fundalul creşterii unor forţe contrarevoluţionare sau „contra” de peste graniţă, în Honduras, sprijinite de CIA, guvernul sandinist s-a temut că MISURASATA ar putea deveni un instrument pentru o mişcare separatistă sau pentru o revoltă antiguvernamentală.

Înainte de 1979, majoritatea popoarelor indigene de pe coastă au exercitat un control de facto asupra pământurilor pe care le foloseau pentru subzistenţă. Resursele oceanului şi cele riverane erau folosite în mod liber de toţi şi produsele forestiere erau în general folosite pentru construcţia de case şi canoe. Totuşi, accesul la păduri era periodic limitat, în primul rând de companiile forestiere străine şi ulterior de

agenţia forestieră creată de Somoza.

În 1981, MISURASATA a elaborat un studiu asupra drepturilor indigenilor, care afirma, inter alia, că „dreptul naţiunilor indigene asupra teritoriilor lor este preferenţial faţă de drepturile teritoriale ale statelor”[631].

Nu a fost recunoscut ca legitim nici unul dintre diversele tratate încheiate între Nicaragua şi alte state şi extinderea drepturilor indigenilor asupra pământului în Nicaragua a fost hotărâtă la 76,8% din teritoriul Coastei Atlantice sau aproximativ o treime din teritoriul total al Nicaraguei.

În august 1981, guvernul sandinist şi-a dezvăluit propria concepţie asupra drepturilor indigenilor. Articolul 16 din „Declaraţia de Principiu” a guvernului afirmă că:

resursele naturale ale teritoriului nostru sunt proprietatea poporului nicaraguan. Statul Revoluţionar, care reprezintă voinţa populară, este singura entitate împuternicită să stabilească un sistem raţional şi eficient de utilizare a resurselor menţionate. Statul Revoluţionar recunoaşte dreptul popoarelor indigene de a primi o parte a beneficiilor obţinute din exploatarea resurselor forestiere ale regiunii. Aceste beneficii trebuie să fie investite în programe de dezvoltare comunitară şi în municipii, în conformitate cu planurile naţionale[632].

Articolul 5, referitor la dreptul asupra pământului, subliniază că:

Revoluţia Populară Sandinistă nu numai că va garanta, dar va şi legaliza dreptul de proprietate asupra pământului, pe care oamenii din comunităţile de pe coasta atlantică au trăit şi au muncit tradiţional, organizaţi în comune sau cooperative. Vor fi acordate fiecărei comunităţi titluri de proprietate.

Implicaţia evidentă a acestor principii este că statul me dreptul exclusiv dea decide în ce priveşte problemele referitoare la stăpânirea pământului şi folosirea acestuia şi că nu va exista un stat unic pentru grupurile indigene. Deşi această atitudine este conformă atât cu practica latino-americană faţă de popoarele indigene, cât şi cu teoria marxistă privitoare la supremaţia statului, problemele de securitate au contribuit şi ele, în mod decisiv, la temerile sandiniştilor legate de cererile asupra pământului. Sprijinul Statelor Unite pentru aşa-numitul „război ascuns” a început în 1981, şi orice pretenţie care viza statutul special al comunităţilor indigene era văzută ca o serioasă ameninţare la adresa unităţii naţionale.

În 1981, liderii indigeni şi sandinişti au contribuit la amplificarea tensiunilor, întrucât susţinătorii, sandinişti activi de pe coastă şi liderii indigeni au încercat să-şi consolideze propriul sprijin. În februarie 1981, cu puţină vreme înainte ca MISURASATA să prezinte studiul asupra pământului, sandiniştii au arestat mulţi lideri indieni pentru activităţi pretins ostile. Unul dintre cei trei lideri fondatori ai MISURASATA, Steadman Fagoth Muller, a devenit un critic înverşunat al guvernului. El a fost întemniţat în februarie 1981 şi eliberat în luna mai, cu condiţia de a se duce să studieze într-o ţară socialistă. El a plecat imediat în Honduras şi s-a alăturat staţiei de radio contra cunoscută sub numele de „15 Septembrie".

De la jumătatea anului 1981 până la sfârşitul lui, tensiunile în creştere au distrus orice speranţă de a se găsi o soluţie prin dialog. La sfârşitul anului, sandiniştii au anunţat că au descoperit un complot numit „Crăciunul Roşu" prin care se urmărea atacarea muncitorilor sandinişti de pe coastă şi incitarea la o revoltă generală. Interpretând complotul ca o dovadă a unei iminente ameninţări externe la integritatea naţională, sandiniştii au început o evacuare pe scară largă a satelor din amonte de Coco River (care formează graniţa între Nicaragua şi Honduras) şi distrugerea sistematică a caselor şi şeptelului pentru a lipsi de sprijin pretinsele forţe atacante. Cei aproximativ 8.500 de locuitori evacuaţi au fost duşi 60 km mai la sud, într-o tabără de recolonizare, cunoscută sub numele de Tasba Pri. Aproape 15.000 de oameni au trecut graniţa în Honduras în tabere de refugiaţi, tabere de gherilă sau comunităţi indiene existente.

Împărţită între caracterul războinic în creştere al indienilor şi slăbirea continuă a securităţii de pe coastă, soluţia sandiniştilor a fost să încerce să stabilească un control sporit prin impunerea puterii centrale. Această perioadă de recolonizare şi aceste tulburări au fost, mai târziu, recunoscute de guvern ca „erori" şi la acea vreme au fost publicate relatări ale abuzurilor comise pe coastă împotriva drepturilor omului.[633]

Reaşezarea populaţiei evacuate din Coco River şi plecarea ulterioară a mii de miskiţi în Honduras a intensificat rezistenţa activă a indienilor faţă de guvern. Perioada anilor 1982-1984 a dus la adâncirea conflictului militar între gherilele miskito şi forţele sandiniste din regiune şi au fost evidenţiate legăturile între anumite forţe indiene şi contras, sprijiniţi de Statele Unite, în acel aş timp, revolta miskito a fost diferită, din punct de vedere calitativ, de războiul contra, care s-a limitat în primul rând la zona de la Pacific a ţării.

Forţele contras nu au primit adăpost şi sprijin de la populaţia locală de

pe coasta Pacificului, dar miskiţii reprezentau momeala clasică a gherilei. Populaţia rară, dispersarea acesteia şi lipsa unei infrastructuri puternice a făcut şi mai dificilă sarcina guvernului de a controla teritoriul, lăsând insurgenţilor o mai mare mobilitate şi o mai mare posibilitate de control sporadic asupra oraşelor şi satelor. Eforturile guvernului de a suprima insurgenţa au atras mai multă neîncredere decât câştigurile militare ale sandiniştilor şi restricţiile asupra liberei circulaţii a sătenilor au generat ostilitate.

Eşecul taberelor de recolonizare pentru câştigarea unui sprijin al miskiţilor în favoarea guvernului, succesul parţial al gherilelor indiene şi sentimentul tot mai clar că guvernul Statelor Unite pregăteşte o invazie, au dus la o reconsiderare a politicii sandiniste. Aceasta însemna că trebuia să se facă o alegere între politica existentă a controlului centralizat şi reprimarea militară, pe de o parte, şi alternativa, mai politică, a unei soluţii care să permită un armistiţiu militar sau o încetare a focului pe perioada negocierii detaliilor.

În acelaşi timp, grupurile indiene nu ştiau dacă să continue războiul şi erau măcinate de conflicte interne. Unii lideri miskito, în special Steadman Fagoth, erau mulţumiţi să strângă legăturile cu forţele contras sau Forţa Democratică Nicaraguană (FDN); alţii, ca liderul MISURASATA Brooklyn Rivera, protejat de Statele Unite, au opus rezistenţă acestor legături. FDN nu a avut o politică care să răspundă cererilor populaţiei miskito privitoare la dreptul asupra pământului sau la autonomie şi nu a dorit să includă lideri indigeni în structura sa de comandă.

ÎN CĂUTAREA AUTONOMIEI

MISURASATA – convorbiri şi propuneri

În septembrie 1984, preşedintele nicaraguan Ortega l-a invitat pe liderul MISURASATA, Brooklyn Rivera, să se întoarcă în Nicaragua şi să înceapă un dialog cu guvernul; procesul de negociere iniţiat atunci când Rivera a acceptat oferta, în luna octombrie, a durat până în luna mai 1985. Poziţiile adoptate de guvern şi MISURASATA la prima lor întâlnire din decembrie 1984 (desfăşurată la Bogota, Columbia) indică amploarea divergenţelor de opinii.

Guvernul a recunoscut că „grupurile etnice de pe coasta atlantică trebuie să se bucure de drepturi speciale de autonomie care să le garanteze identitatea etnică şi acest lucru trebuie consemnat în legile republicii pe plan constituţional”[634]. S-a afirmat că toate problemele semnificative sunt deschise negocierilor, deşi era evident că sandiniştii

nu recunosc pe indieni ca parteneri egali.

MISURASATA a chemat guvernul să-i recunoască pe miskito, sumo şi rama „ca popoare indigene, suverane... care posedă dreptul natural de a-şi hotărî liber dezvoltarea lor politică, socială şi culturală în concordanţă cu valorile şi tradiţiile lor”[635]. A recunoscut că autoritatea teritorială va fi delimitată „în cadrul suveranităţii statului Nicaragua şi a integrităţii teritoriale a ţării şi a oferit o listă întreagă de probleme la care să se facă referire în timpul negocierilor, inclusiv apărarea proprietăţii teritoriului şi pământului, reprezentarea în parlamentul naţional, patrimoniul regional şi probleme economice şi sociale[636]. Propunerea adresată de MISURASATA cerea demilitarizarea coastei atlantice, recunoaşterea formală a MISURASATA şi o eventuală înlocuire a trupelor guvernamentale cu forţe MISURASATA.

La negocieri u participat un număr de observatori internaţionali, inclusiv organizaţii indigene din America de Nord şi reprezentanţi guvernamentali din Canada, Ţările de Jos, Franţa, Mexic, Suedia şi Columbia[637]. MISURASATA a propus crearea unei comisii tripartite de urmărire a corectitudinii aplicării acordurilor, trei din aceşti membri reprezentând garanţi nespecificaţi.[638]

Deşi la cea de a treia întâlnire, din aprilie 1985, cele două părţi au căzut de acord asupra încetării tuturor activităţilor militare ofensive (care a continuat mai mult sau mai puţin în forţă), nu s-a realizat un progres real în definirea autonomiei. La cea de a patra şi ultima întâlnire, din luna mai, delegaţia MISURASATA a părăsit sala datorită faptului că, în parte, şi-a dat seama că influenţa crescândă a ministrului de Interne, Tomas Barge, care era preşedintele Comisiei Naţionale de autonomie şi era considerat mult mai inflexibil decât ceilalţi membri ai directoratului sandinist, a arătat că guvernul nu privea cu seriozitate negocierile[639].

În aprilie 1987, la numai câteva zile după ce propunerile de autonomie ale guvernului (discutate în continuare) au fost aprobate neoficial, în cadrul unei întâlniri organizate de guvern la Puerto Cabezas, MISURASATA a iniţiat un Tratat de Pace între naţiunile miskito, sumo şi rama şi guvernul nicaraguan[640]. În conformitate cu poziţia anterioară a MISURASATA, tratatul afirmă că popoarele miskito, sumo şi rama au dreptul „inerent la autodeterminare, deşi specifică apoi că acest drept „va fi exercitat în cadrul statului nicaraguan”[641]. Cu toate acestea, competenţa autorităţii care va fi recunoscută ca aparţinând teritoriului autonom „Yapti Tasba” este foarte apropiată de cea a unui stat independent, unit printr-un tratat de federaţie cu celălalt stat.

În conformitate cu tratatul propus, celelalte puteri guvernamentale sunt deţinute de Yapti Tasba, iar autoritatea guvernamentală nicaraguană este „strict limitată la acele puteri asupra cărora s-a convenit în mod expres în acest tratat sau pot fi delegate" Nicaraguei prin acorduri ulterioare[642]. Articolul VI al tratatului denumeşte puterile care aparţin guvernului central, care includ apărarea militară, relaţiile externe, vămile şi graniţele internaţionale, cetăţenia şi imigrarea, moneda şi sistemul poştal şi jurisdicţia asupra cazurilor civile şi penale, care se referă la exerciţiul puterilor naţionale delegate în cadrul teritoriului autonom. Chiar şi aceste puteri sunt supuse condiţionărilor; de exemplu, comanda militară urmează fie stabilită prin într-un acord între guvernul central şi cele autonome, iar dreptul de rezidenţă cade sub jurisdicţia exclusivă a guvernului autonom. Disputele asupra împărţirii puterii între autorităţile nicaraguane şi cele din Yapti Tasba urmează să fie rezolvate de o comisie comună specială, compusă din patru membri numiţi de fiecare guvern şi doi „jurişti sau avocaţi din comunitatea internaţională" numiţi prin acord[643]. Tratatul va face parte din „legea supremă din Nicaragua" şi Nicaragua va întreprinde amendarea constituţiei şi legilor după cum este necesar pentru implementarea tratatului şi constituţiei din Yapti Tasba[644].

PROCESUL DE AUTONOMIE

PROPUS DE GUVERN

Chiar înainte de prima sa întâlnire cu MISURASATA în decembrie 1984, guvernul a numit o comisie naţională pentru elaborarea unui statut de autonomie pentru Coasta Atlantică, indicând că întâlnirile internaţionale cu MISURASATA constituiau un proces paralel cu cel care se desfăşura în ţară. În luna iulie 1985, comisia naţională a făcut o declaraţie generală a principiilor de autonomie în contextul revoluţiei sandiniste[645]. Deşi aceste principii nu corespund propunerilor făcute de MISURASATA în 1984, ele reprezentau totuşi un avans faţă de politica centralistă adoptată în 1979-83.

Principiile începeau cu afirmaţia că „Nicaragua este o naţiune indivizibilă şi suveranitatea Statului Revoluţionar se extinde asupra întregului teritoriu naţional"[646]. Principiile includeau recunoaşterea dreptului indigenilor de a-şi conserva cultura şi moştenirea lor istorică şi religioasă; folosirea liberă şi dezvoltarea limbilor, inclusiv dreptul la educaţie în limbile materne şi spaniolă; şi „dreptul de a-şi organiza activitatea socială şi economică în conformitate cu tradiţiile şi valorile proprii"[647].

A fost recunoscută dreptul de posesie individuală şi colectivă asupra pământurilor tradiţionale, odată cu dreptul de folosire al pământurilor, pădurilor şi apelor de coastă[648]. Popoarele de pe coastă urmau să aibă dreptul de a hotărî ce parte a profiturilor din vânzarea resurselor va fi reinvestită în regiune şi „va hotărî folosirea raţională a resurselor naturale din regiune”[649].

Aceste principii preconizau, de asemenea, crearea de consilii regionale, deşi autoritatea lor era foarte limitată; întreaga putere legislativă rămânea în mâinile Adunării Naţionale, consiliile regionale prezentându-i legile spre adoptare[650]. Guvernul central „defineşte politicile, direcţiile de activitate şi normele care trebuie aplicate pe întreg teritoriul naţional” inclusiv strategia economică naţională şi „garantează implementarea politicilor naţionale în regiunile autonome conform principiilor şi drepturilor de autonomie”[651].

Ulterior, s-au format două comisii pentru autonomia regională, una pentru nord, şi una pentru sud. Ele au început un proces de consultare („consulta”) cu rezidenţii locali, bazat pe principiile schiţate în 1985. Termenul de elaborare al unui statut final de autonomie, care urma să fie discutat în acelaşi timp cu noua constituţie nicaraguană, a fost abandonat şi statutul final nu a fost adoptat de către Adunarea Naţională până în septembrie 1987.

Comisia asupra autonomiei regionale în sud şi-a terminat consultările în noiembrie 1985 şi a identificat cinci zone de interes:

– utilizarea resurselor naturale, de exemplu nevoia de a retuma profiturile rezultate din exploatarea resurselor comunităţilor;

– natura şi funcţionarea guvernului regional propus, în special cu privire la reprezentarea etnică;

– nevoia de a fonda un centru superior de educaţie pe coasta atlantică şi extinderea educaţiei bilingve (engleza);

– nevoia de independenţă regională, prin comerţ cu regiunea caraibiană;

– nevoia de noi mijloace pentru garantarea securităţii regionale, implicând forţele indiene şi localnicii.

Convorbirile pentru partea nordică s-au desfăşurat mai lent, deoarece neîncrederea guvernului i-a determinat pe mulţi să pună în discuţie legitimitatea comisiei de autonomie regională. Unele grupuri indigene şi locale s-au retras din procesul de autonomie iniţiat de guvern şi din

comisia regională, după ce au participat iniţial la lucrările comisiei. Aceste grupuri au inclus: MISITAN, o organizaţie miskito creată în august 1984 şi activă în procesul de reaşezare a celor dezrădăcinaţi cu forţa de pe Coco River în 1981 care, în general, a adoptat un punct de vedere tolerant cu privire la autonomie; CEPAD, o agenţie de dezvoltare protestantă, ai cărei lideri au participat la negocierile cu MISURAS ATA şi biserica moraviană, care are puternice rădăcini pe coastă.

Procesul de autonomie din nord a fost împiedicat de ostilităţile permanente dintre forţele indiene şi cele guvernamentale, în pofida convenţiei de încetare a focului din aprilie 1985 între MISURASATA şi guvern. Forţele miskito din Honduras, cunoscute sub numele de KISAN, aliate cu forţele contras, au încercat să destabilizeze regiunea şi să pună capăt întoarcerii oamenilor la Coco River, care începuse în 1985 cu aprobarea guvernului şi cu ajutorul guvernamental. „Întoarcerea la râu" a avut o importanţă simbolică deosebită şi i-a cuprins nu numai pe cei reaşezaţi de guvern, dar şi pe mulţi dintre cei care au plecat în Honduras[652].

Nordul, dominat de populaţia miskito, prefera o singură regiune autonomă pentru întreaga coastă atlantică faţă de două guverne regionale separate. Cererile lor generale includeau: controlul asupra insulelor tradiţional ocupate; recunoaşterea limbii miskito ca limbă oficială pentru populaţia miskito şi limba spaniolă ca limbă secundară; şi educaţia bilingvă pentru celelalte grupuri etnice de pe coastă. Este de la sine înţeles că populaţiile sumo şi rama doreau ca limba şi cultura lor să nu fie asimilate de către miskiţi; populaţia rama numără mai puţin de 1.000 de membri (inclusiv mai puţin de 24 de vorbitori de limba rama) şi care sunt interesaţi să trăiască liber, nederanjaţi de nimeni pe Rama Key (Cay), o insulă care a fost ocupată alternativ de gherile şi de trupe guvernamentale.

Noua constituţie nicaraguană adoptată de Consiliul Naţional în noiembrie 1986 recunoaşte că poporul nicaraguan este „multi-etnic"[653], prevede că „guvernele autonome din regiunile locuite de comunităţile de pe coasta atlantică vor fi înfiinţate prin lege[654] şt defineşte drepturile comunităţilor de pe coasta atlantică[655]. Aceste drepturi includ „dreptul de a-şi conserva şi dezvolta identităţile lor culturale în cadrul unităţii naţionale, de a le fi garantate propriile forme de organizare socială şi de a-şi administra afacerile locale în conformitate cu tradiţiile lor"[656]. Dreptul la „libera exprimare şi conservare a limbilor lor, a artei şi culturii" este un drept recunoscut[657]; limbile de pe coastă „sunt folosite oficial, în cazurile stabilite prin lege"[658] şi comunităţile de pe coastă „au, în regiunile lor,

acces la educaţie în limba maternă până la nivelele stabilite de programele şi planurile naţionale”[659]. Statul recunoaşte formele comunitare de proprietate asupra pământului şi comunităţile „se bucură, folosesc şi beneficiază de apele şi pădurile de pe aceste terenuri comunale”[660]. Capitolul din constituţie referitor la drepturile populaţiei de pe coasta atlanticului se referă la obligaţia statului „de a adopta legi care promovează şi oferă asigurări asupra faptului că nici un nicaraguan nu va fi ţinta vreunei discriminări pe motive de limbă, cultură sau origine”[661].

La mijlocul anului 1986 în câteva comunităţi de pe coasta atlantică au fost aplicate proiecte pilot de autonomie, acolo unde comandanţii militari indigeni au fost de acord cu încetarea focului şi au împărţit cu forţele armate sandiniste responsabilităţile legate de siguranţă. Deşi aceste reglementări locale au avut puţină importanţă pentru autonomia regională, ele au dat totuşi amploare desfăşurării procesului de autonomie guvernamentală.

În aprilie 1987 a fost adoptată o „schiţă preliminară” a statutului de autonomie, la o adunare publică ţinută la Puerto Cabezas, cel mai mare oraş din nordul coastei atlantice, la care au participat aproximativ 2000 de persoane. A fost criticată natura netipică a adunării şi alte probleme (de pildă traducerea trunchiată în limba miskito şi faptul că nu a existat nici un acord nominal pentru regiunea autonomă), dar schiţa pregătită de guvern şi aprobată la Puerto Cabezas a stat la baza statutului final de autonomie adoptat de Consiliul naţional în septembrie 1987.

STATUTUL DE AUTONOMIE DIN 1987

Statutul de autonomie[662] din 1987 este, în general, în concordanţă cu principiile elaborate în 1985, prezentate mai sus şi putem spune că a stabilit regiunile administrative participante de pe coasta atlanticului. Sunt formate două regiuni „autonome” la Atlanticul de Nord şi la Atlanticul de Sud, cu reşedinţele la Puerto Cabezas şi, respectiv, Bluefields[663], deşi alegerile pentru instituţiile autonome nu au fost ţinute până la sfârşitul anului 1988. Toate ordonanţele şi rezoluţiile regionale sunt subordonate constituţiei nicaraguane şi legilor naţionale[664]. Amendamentele la Statutul de Autonomie pot fi cerute de cele două consilii regionale şi sunt adoptate de Adunarea Naţională în conformitate cu procedurile sale obişnuite[665]

Fiecare regiune are un Consiliu Regional[666] ales direct, cu puteri administrative de „participare efectivă” în programul naţional de dezvoltare a regiunii; administrează sănătatea naţională, educaţia,

cultura, aprovizionarea, transporturile şi programele publice comunitare „în coordonare cu ministerele de stat corespunzătoare”; promovează folosirea corectă şi dreptul de a se bucura de apele, golfurile şi pământurile comunale, ca şi „schimbul tradiţional cu naţiunile şi popoarele din Caraibe, în conformitate cu procedurile şi legile naţionale importante” şi fixează taxele regionale[667]. Fiecare Consiliu adoptă rezoluţii şi ordonanţe în limitele jurisdicţiei proprii, pregăteşte proiectul de buget pentru regiune, împreună cu Ministerul de Finanţe şi urmează să pregătească un plan de organizare a municipalităţilor regionale şi să stabilească graniţele dintre diversele comunităţi din regiune[668].

Este recunoscut dreptul de posesiune comunală, colectivă şi individuală asupra pământului; pământurile comunale nu pot fi vândute, luate cu forţa, taxate sau prescrise[669] şi locuitorii din regiune au dreptul „să folosească, să profite şi să se bucure de apele, pădurile şi pământurile comunale în conformitate cu planurile de dezvoltare naţională”[670]. Dreptul comunităţilor de pe coasta atlantică de a promova şi dezvolta culturile, religiile şi limbile locale este de asemenea recunoscut, după cum este recunoscut şi dreptul de a fi educat în limbile proprii „prin programe care ţin seama de moştenirea lor istorică, de sistemul lor de valori, de tradiţii şi de caracteristicile mediului lor, în cadrul sistemului naţional de educaţie”[671]. Limba spaniolă este limba oficială în Nicaragua, dar limbile comunitare sunt recunoscute pentru uzul oficial în cadrul regiunilor autonome [672].

Coordonatorul regional reprezintă regiunea, poate numi funcţionarii executivului de la nivel regional şi poate „să facă expuneri cu privire la problemele aflate în competenţa lui/ei la autorităţile naţionale”[673]. Prima sarcină a coordonatorului este implementarea politicilor şi directivelor din domeniul executiv naţional şi administrarea unui fond special de promovare socială şi dezvoltare specială destinat investiţiilor regionale, care va include donaţii şi alte fonduri care nu sunt cuprinse în bugetul obişnuit[674].

INFLUENŢE EXTERNE

Ajutorul iniţial „camuflat” şi, ulterior, ne voalat, dat de administraţia Reagan din Statele Unite forţelor armate „contrarevoluţionare”, care căutau să răstoarne guvernul sandinist, este binecunoscut şi nu mai este cazul să fie detaliat aici[675]. Ajutoare financiare de sute de milioane de dolari şi sprijin politic şi logistic de la CIA şi alte organisme pentru forţele contras au asigurat continuarea conflictului militar în Nicaragua şi războiul sandinişti-contras reprezintă, fără îndoială, contextul în care trebuie văzute relaţiile între guvern şi

coasta atlantică.

Cu toate că o mare parte a ajutorului financiar şi de altă natură a fost acordat de Statele Unite forţelor politice şi paramilitare non-indiene, cel puţin câteva dintre grupurile indiene (de exemplu Misura şi Kisan) s-au situat alături de Forţa Democratică Nicaraguană, principala forţă contras din Honduras. MISURASATA a fost, la un moment dat, alături de Alianţa Revoluţionară Democratică a lui Eden Pastora (ARDE) care îşi avea baza la Costa Rica, deşi a încercat să se situeze pe poziţia unei organizaţii pro-indiene şi nu pro-contras.

Competiţia între diversele grupuri de sprijin în cadrul comunităţilor indiene a fost deosebit de intensă şi una dintre cele mai discutabile probleme a fost care grup poate să pretindă în mod legitim că reprezintă majoritatea populaţiei indiene de pe Coastă. Rivalităţile personale şi politice au contribuit la descentralizarea structurii militare, comandanţii locali din Nicaragua având o totală libertate în ce priveşte aprobarea sau respingerea acordurilor de încetare a focului în confruntarea cu trupele guvernamentale, în perioada dintre 1981 până la jumătatea lui 1987 au avut loc frecvente ciocniri armate între forţele indiene şi sandiniste de pe coasta atlantică (în special în nord, unde este concentrată populaţia miskito).

Guvernul Statelor Unite a căutat în mod activ să încurajeze rezistenţa indiană faţă de guvernul nicaraguan şi, pe cât posibil, alianţa cu forţele contras care sunt foarte active pe coasta pacifică a ţării. Totuşi, aceste încercări nu au fost încununate de succes[676].

Aprobarea de către Congresul Statelor Unite a sumei de 100 de milioane de dolari pentru forţele contras în 1986 a inclus 5 milioane pentru luptătorii indieni, cu condiţia ca ei să coopereze cu FDN și să stabilească o structură de comandă mai unificată, iar acest suport financiar a „redeşteptat efortul indienilor de susţinere a războiului, care, timp de doi ani, fusese adormit”[677]. CIA controlează efectiv accesul la taberele de refugiaţi şi de gherilă din Honduras şi în felul acesta poate să constituie un obstacol sau să contribuie la sprijinirea anumitor grupuri şi lideri. Începând de la exodul „Crăciunul Roşu” de la sfârşitul anului 1981 şi începutul anului 1982, în Honduras au venit mii de refugiaţi miskito; estimările variază între 10 şi 30 de mii.

În iunie 1987, Statele Unite au sponsorizat, finanţat şi organizat o întâlnire între facţiunile miskito importante, într-o tabără de refugiaţi din Honduras cunoscută sub numele de Rus Rus, pentru a încerca din nou să unească forţele anti-sandiniste aflate în competiţie[678]. Organizaţia creată la această întâlnire, numită YATAMA, a cerut

imperios să poarte convorbiri cu guvernul nicaraguan, deşi şi-a rezervat, cel puţin în teorie, posibilitatea de a continua rezistenţa pe coasta atlantică.

În septembrie 1987, după adoptarea Acordului II de la Esquipuias (Guatemala) de către Nicaragua şi celelalte patru guverne din America Centrală, YATAMA a cerut negocierea unei încetări a focului cu guvernul nicaraguan. O parte a discuţiilor dintre YATAMA şi guvern au fost purtate la sfârşitul anului 1987 şi începutul anului 1988, dar nu s-a ajuns la nici un acord cu privire la modificările structurale ale autonomiei pe coasta atlantică.

Planul de pace regională promovat de preşedintele costarican Oscar Arias şi asupra căruia au căzut de acord Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras şi Nicaragua la Esquipuias, în Guatemala, în august 1987, nu se referă în mod direct la problema autonomiei pe coasta atlantică sau la conflictul armat continuu dintre forţele indiene şi sandiniste. Cu toate acestea, o reducere gradată a conflictului sau o încetare a focului la scară naţională ar avea, cu siguranţă, un impact semnificativ asupra situaţiei militare de pe coastă. Şi mai relevantă ar putea fi stoparea efectivă a fondurilor americane pentru forţele contras, inclusiv YATAMA şi alte grupuri indiene.

Deşi sprijinul financiar şi de altă natură oferit de guvernul Statelor Unite pentru forţele indiene (şi contras) a fost singurul factor extern important în conflictul de pe coasta atlanticului, atât guvernul nicaraguan, cât şi comunităţile indigene de pe coasta atlantică au căutat în mod activ sprijin politic internaţional pentru întărirea poziţiilor lor. După cum s-a remarcat mai sus, MISURASATA a invitat observatori străini la convorbirile cu guvernul din anii 1984-1985, deşi observatorii nu au participat de fapt la sesiunile de negociere. Brooklyn Rivera şi consilieri legali ai MISURASATA au participat activ la forumurile Naţiunilor Unite privind problemele drepturilor omului şi ale indigenilor, inclusiv Grupul de lucru asupra populaţiilor indigene din Subcomisia Naţiunilor Unite, asupra prevenirii discriminării şi protecţia minorităţilor. Într-o călătorie clandestină pe coasta atlantică în ianuarie 1986, Rivera a fost însoţit de lideri ai Mişcării Indienilor Americani, Consiliul Mondial al Indigenilor şi Asociaţia Pentru Supravieţuirea Indienilor Americani[679].

Guvernul nicaraguan a fost la fel de activ în solicitarea unui ajutor extern şi în încercarea de a demonstra că propunerile sale care vizau autonomia constituiau un răspuns la cererile indigenilor. O conferinţă ţinută la New York în martie 1986, la care au participat oficialităţi guvernamentale nicaraguane, a inclus problema autonomiei în

discuţiile privitoare la procesul de elaborare al constituţiei nicaraguane. Un Simpozion Internaţional despre stat, autonomie şi drepturile indigenilor a fost ţinut la Managua în iulie 1986, iar la întâlnirea din aprilie 1987 de la Puerto Cabezas, unde cei prezenţi au aprobat proiectul statutului de autonomie, au fost invitaţi şi observatori internaţionali. Guvernul nicaraguan şi-a apărat planurile de autonomie şi în faţa organismelor importante ale Naţiunilor Unite, unde au fost sprijiniţi de NGO, care căutau să pareze intervenţiile altor NGO, care criticau cu înverşunare procesul de autonomie din Nicaragua.

DREPTURILE OMULUI

Declaraţiile privitoare la violările drepturilor omului au constituit armele principale din arsenalul suporterilor şi opozanţilor regimului sandinist încă de la debutul acestuia, iar părtinirea care se presupune că există atunci când se vorbeşte despre drepturile omului, a constituit subiectul atât al comentariilor externe, cât şi al dezbaterilor din cadrul comunităţii drepturilor omului[680]. După cum conflictul armat dintre grupurile indiene şi sandiniste trebuie să fie văzut în contextul războiului contras, tot aşa trebuie înţelese problemele drepturilor omului din comunitatea băştinaşă, în contextul plângerilor împotriva represiunii sandiniste asupra presei şi a opoziţiei politice şi violărilor legilor umanitare, comise de forţele contras.

Multe declaraţii şi contradeclaraţii despre abuzurile împotriva drepturilor omului privesc activităţile militare de pe coasta atlantică, deşi o mare atenţie s-a acordat situaţiei din Managua şi din regiunile de la Pacific. Administraţia Reagan a etichetat reaşezările din „Decembrie Roşu" de la sfârşitul anului 1981, ca „genocid" şi perioada anilor 1981-82 a concentrat pentru prima dată atenţia internaţională asupra violării drepturilor omului comisă împotriva comunităţilor indigene de pe coasta atlantică.

Studiul cel mai amănunţit şi mai imparţial cu privire la drepturile omului în această perioadă a fost realizat de Comisia Inter-Americană a Drepturilor Omului, care a transmis raportul său Nicaraguei în noiembrie 1983 şi a publicat o versiune actualizată în mai 1984[681]. Comisia „nu s-a aflat în poziţia de a declara dacă au fost pierderi de vieţi omeneşti în timpul reaşezărilor" în Tasba Pri, în pofida faptului că acţiunea s-a desfăşurat „într-o atmosferă de teamă şi conflict grav"[682]. S-a constatat că „sute de miskito au fost reţinuţi în mod arbitrar, fără nici o formalitate şi sub acuzaţia vagă de a fi desfăşurat 'activităţi contrarevoluţionare'; multe din aceste detenţii au fost urmate de perioade lungi de încarcerare, fără mijloace de comunicare

şi, în unele cazuri, comisia a constatat că au avut loc torturi şi abuzuri ilegale”[683].

Comisia şi-a exprimat îngrijorarea cu privire la presupusele „dispariţii” şi a fost recomandată o amnistie generală pentru miskiţi; aceasta a fost acceptată de guvern şi proclamată la 29 noiembrie 1983. Cea mai semnificativă şi importantă descoperire a comisiei a fost aceea că „cele mai mari obstacole cu care se confruntă populaţia miskito se datorează lipsei de participare la deciziile care-i privesc, care rezultă din neîncrederea reciprocă între acest popor şi guvern, ceea ce exacerbează tensiunile şi dificultăţile existente”[684].

Comisia a conchis că „statutul actual al dreptului internaţional nu permite punctul de vedere conform căruia grupurile etnice din zona atlantică a Nicaraguei au dreptul la autonomie politică şi autodeterminare”[685]. Cu toate acestea, ea menţionează că

nevoia de a menţine şi garanta respectarea... principiilor [drepturilor minorităţilor la limbă, religie şi conservarea identităţii culturale] în practică atrage după sine nevoia de a stabili o ordine instituţională adecvată ca parte a structurii statutului nicaraguan. Această organizare instituţională adecvată poate să ducă la bun sfârşit scopurile pe care şi le-a fixat, în măsura în care este stabilită în contextul unei largi consultări şi realizată cu directa participare a minorităţilor etnice din Nicaragua, prin reprezentanţii ei liber aleşi[686].

O problemă majoră a fost reţinerea miskiţilor în Tasba Pri şi în alte tabere de reaşezare începând din 1982 până la mijlocul anului 1985, când li s-a permis întoarcerea la Coco River. „Reîntoarcerea la râu” a continuat şi în 1986 şi 1987, deşi mulţi miskiţi şi sumo au rămas închişi în lagăre guvernamentale, în regiunile Jinotega şi Malagalpa de pe coasta Pacificului, întoarcerea treptată pe coasta atlantică fiindu-le permisă în 1988-89[687]. Reconstrucţia a fost extrem de dificilă datorită distrugerii aproape totale a satelor în 1981-1982, a confruntărilor militare sporadice între guvern şi forţele de gherilă până în 1987 şi deteriorării economice a Nicaraguei, în general.

Un exemplu al dificultăţilor survenite în analiza evenimentelor care apar în timpul conflictelor armate şi în atmosfera politică deosebit de încărcată este oferit de „fuga” sau „răpirea” mai multor mii de miskiţi din satele lor de pe Coco River la sfârşitul lunii martie 1986, peste graniţă, în Honduras[688]. Părerea generală este că mutarea peste râu a fost precipitată de afluxul substanţial al forţelor guvernamentale nicaraguane în regiunea Coco River, dar în privinţa amplorii luptelor şi/sau a abuzurilor forţelor sandiniste, dacă au existat, şi al gradului în

care exodul a fost orchestrat sau încurajat de forţele de gherilă KISAN din Honduras, părerile sunt împărţite. Guvernul nicaraguan nu a permis Comisiei Inter-Americane asupra drepturilor omului să facă o vizită la faţa locului, neputându-se ajunge de aceea la o concluzie definitivă asupra problemei[689].

Deşi Americas Watch a concluzionat că fuga din martie 1986 s-a datorat în primul rând răspândirii deliberate a fricii de către KISAN şi mai puţin noilor abuzuri comise de sandinişti, s-a remarcat de asemenea că „în ultimii cinci ani, miskiţii au suferit mai mult decât oricare alt segment al populaţiei nicaraguane. Ei au îndurat abuzuri mari comise de sandinişti şi au toate motivele să se teamă şi să-i urască pe sandinişti”[690].

Această teamă şi ură s-au născut din abuzurile incontestabile de la începutul anilor ’80, deşi nu există nici o îndoială că situaţia s-a îmbunătăţit de atunci; neîncrederea între populaţia indiană de pe Coasta Atlantică şi guvernul sandinist de la Managua rămâne încă puternică. Abuzurile împotriva drepturilor omului comise în perioada 1981-1983 sunt un obstacol fundamental în rezolvarea oricărui eventual acord de autonomie.

OBSERVAŢII

Conflictul între popoarele miskito, sumo şi rama de pe Coasta Atlantică a Nicaraguei şi guvernul nicaraguan este, în multe privinţe, o confruntare clasică pentru emisfera vestică între popoarele indigene şi guvernul central. Lunga izolare a coastei faţă de vestul ţării, încălcarea progresivă a teritoriilor indigenilor, afluxul de colonişti metişi şi încercarea de a „integra” societăţile indigene în curentul major (mai degrabă prin socialismul marxist decât prin liberalismul vestic) reamintesc confruntările anterioare, din Canada până în Chile.

Deşi nu mai există îndoieli asupra faptului că Statele Unite au încercat să manipuleze situaţia de pe Coasta Atlantică în scopul de a răsturna guvernul sandinist, conflictul indiano-sandinist a rămas, în mare măsură, separat de războiul sandinist contras[691]. Folosirea porturilor din Honduras de către gherilele miskito şi sumo este puţin diferită de cea a facilităţilor similare puse la dispoziţia gherilelor de tamili din India sau peshmergas-uri kurde din Iran sau Iraq. În nici una din aceste situaţii cauzele profunde ale conflictului nu pot fi puse pe seama influenţelor externe, chiar dacă aceste influenţe au încurajat sau exacerbat violenţa şi sporirea forţelor de gherilă.

În acelaşi timp, totuşi, discuţia asupra autonomiei Coastei Atlantice a

devenit mai internaţionalizată decât orice altă situaţie similară (cu posibila excepţie Sri Lanka). Este evident că forţele antisandiniste au exploatat şi au supra-dimensionat conflictul şi multe mişcări internaţionale pro-indigene privesc cauza indienilor nicaraguani ca o ocazie de stabilire a un precedent valoros. Grupurile marxiste, pro-sandiniste şi, în general, liberale, au privit adesea cu mai puţină simpatie doleanţele indigenilor din Nicaragua decât a fost cazul, de exemplu, cu cererile băştinaşilor din Australia sau Paraguay, într-adevăr, întreaga mişcare indigenă sau „A Lumii a Patra" a fost condamnată drept o altă unealtă capitalistă[692], amintind de dezbaterile asupra mişcărilor „naţionale" de la începutul acestui secol printre marxiştii europeni. Aşa cum a fost arătat de către ministrul nicaraguan de interne şi coordonator al comisiei naţionale de autonomie, autonomia este posibilă numai în contextul Revoluţiei Sandiniste[693].

De la sfârşitul anului 1984, răspunsul guvernului nicaraguan la pretenţiile de autonomie ale Coastei Atlantice au fost mai pozitive (decât se întâmplă deseori în America Latină), deşi se manifesta în mod clar dorinţa de a limita reglementările privitoare la autonomie, cât mai mult posibil. Atitudinea schimbată a guvernului în anul 1984 s-a datorat, în primul rând, rezistenţei indiene şi presiunii internaţionale şi nu a reprezentat o conversie către o poziţie proindigenă.

În pofida limitărilor şi a altor motivaţii, procesul de autonomie iniţiat de guvern la sfârşitul anului 1984 şi în special consultările cu segmente ale populaţiei locale de la mijlocul anului 1985 până la începutul anului 1987, a fost semnificativ. Toată lumea de pe coasta atlantică priveşte autonomia ca pe un lucru esenţial, deşi este puţin probabil că există un consens cu privire la ceea ce înseamnă autonomie. Procesul însuşi stârneşte o mai mare conştientizare a identităţii etnice şi indigene.

Întreruperea convorbirilor între guvern şi MISURASATA în mai 1985 a fost, cu siguranţă, un act cu consecinţe negative, la fel cum a fost şi eşecul discuţiilor ulterioare la sfârşitul anului 1987 şi începutul lui 1988. Procesul de autonomie internă din Nicaragua a contestat legitimitatea şi statutul de reprezentant al MISURASATA (şi a altor forţe de gherilă indiene), iar absenţa unora dintre cele mai importante elemente miskito din procesul de autonomie poate ridica probleme, în acelaşi timp, guvernul poate fi refractar la negocierea amendamentelor unui statut de autonomie care, susţine el, a fost adoptat după un proces îndelungat de consultări cu comunităţile implicate.

Un compromis între poziţia actuală a guvernului şi MISURASATA va fi dificil de realizat, ţinând cont, nu în ultimul rând, de faptul că nu au existat mijloace de a compara sprijinul acordat fiecărei poziţii în timpul conflictului armat. Deşi tensiunile şi violenţa au scăzut începând din 1987, o dezbatere politică liberă poate avea loc numai în contextul păcii şi respectării drepturilor omului, astfel încât comunităţile indigene şi de alt tip de pe coasta atlantică să-şi exprime liber, până la ultimul om, doleanţele politice.

Complexitatea demografică a coastei atlantice, cu nordul dominat de miskiţi şi sudul dominat de creoli şi cu un grup etnic deosebit de mare reprezentat de mestizo va fi o provocare adresată oricărui plan de autonomie. Deşi Statutul de Autonomie adoptat de Adunarea Naţională în 1987 oferă garanţii lingvistice şi educaţionale importante, el nu recunoaşte, într-o măsură semnificativă, drepturile indigenilor sau chiar drepturile politice regionale. Participarea administrativă şi descentralizarea pe care o preconizează depind, aproape exclusiv, de cooperarea bazată pe încredere între autorităţile de la Managua şi Consiliile Regionale cu rol esenţial consultativ, iar şovăiala comunităţilor indigene în ce priveşte buna credinţă este de înţeles.

Pe de altă parte, propunerile făcute de MISURASATA nu acordă legitimitate locuitorilor non-indieni de pe Coasta Atlanticului, în ciuda referirii la non-discriminare şi la un statut aparent egal pentru „limbile materne" ale comunităţilor din Carib (garifuno) şi creolă, cât şi ale comunităţilor miskito, sumo şi rama.

Cu toate acestea, anumite cereri, cum ar fi controlul deplin asupra rezidenţei pe coasta atlantică şi exploatarea resurselor naturale, constituie eforturi de prevenire a încălcării drepturilor indigenilor, lucru care a avut loc şi în America începând cu anul 1492.

O dificultate în ceea ce priveşte încercările de a negocia planuri de autonomie acceptabile de către majoritate este lipsa unui guvern tradiţional puternic sau a unei poziţii unice nu numai în cadrul celor trei popoare indigene ci şi în interiorul comunităţii miskito. Cererile tind să fie exprimate mai degrabă în termeni de recucerire a puterii politice şi economice decât de protejare a practicilor tradiţionale culturale şi religioase, deşi ele nu sunt mai puţin legitime din pricina acestei orientări. Cu siguranţă, din acest motiv, cererile indigenilor nu sunt cu mult mai diferite decât cererile „minorităţilor", cum ar fi minoritatea creolă.

Cu toate că atenţia internaţională constantă acordată Nicaraguei din

1979 a jucat, fără îndoială, un rol important în acceptarea de către guvern a conceptului de autonomie, acest lucru a avut şi consecinţe nefavorabile. S-ar putea crea impresia că există prea multe analize care se ocupă de evenimente deja întâmplate sau pur ideologice în loc să răspundă cerinţelor şi temerilor reale ale celor afectaţi în mod direct. Rezolvarea poate fi găsită numai în realitatea politică din Nicaragua: în ciuda apelurilor de sprijin internaţional adresate de ambele părţi, nici suveranitatea indigenilor, nici socialismul centralizat nu oferă răspunsuri complete.

În 1960 Curtea Internaţională de Justiţie, prin hotărârea sa, a dat naştere unei dispute de lungă durată în problema graniţei dintre Honduras şi Nicaragua, declarând ca frontieră Coco River şi divizând astfel Mosquitia istorică şi actuala comunitate miskito[694]. Nu s-au menţionat drepturile pe care le pot avea popoarele indigene din regiune, nici impactul pe care îl are civilizaţia asupra lor. Douăzeci de ani mai târziu, drepturile indigenilor au fost afirmate prin apeluri la curtea internaţională şi resursele forţelor armate.

În vreme ce atenţia internaţională este îndreptată asupra planurilor mai largi de pace regională, este foarte important ca drepturile indigenilor să nu fie ignorate. Pacea regională este o condiţie necesară pentru un acord de autonomie echitabil pe coasta atlantică, dar dacă coasta atlantică doreşte această pace, s-ar putea să fie necesare alte reglementări, care să răspundă mai bine necesităţii supravieţuirii indigenilor, decât o fac propunerile din 1987 ale sandiniştilor.

Capitolul 11: IRLANDA DE NORD[695]

Creată prin decizia esenţialmente pragmatică a englezilor de a separa Irlanda în 1920, Irlanda de Nord cuprinde aproximativ o cincime a suprafeţei şi o treime a populaţiei insulei Irlanda. Este o societate divizată, în care două comunităţi separate sunt prinse în conflict. Majoritatea comunităţii este compusă din aproape un milion de protestanţi, sau unionişti, care doresc să rămână britanici. Comunitatea minoritară este formată din mai mult de jumătate milion de catolici sau naţionalişti, care aspiră la o Irlandă unită[696].

Aproape toată lumea recunoaşte acum aceste fapte, excepţie făcând poate unii care cred că Irlanda de Nord este pur şi simplu ocupată de trupele engleze, împotriva dorinţei marii majorităţi a populaţiei. Există tendinţa de a crede că divizările din Irlanda de Nord se datoresc în întregime separaţiei şi celor „cincizeci de ani de proastă guvernare unionistă" care i-au urmat. Dar, cum se întâmplă deseori în Irlanda, nu este atât de simplu precum pare. Rădăcinile diviziunii comunităţii sunt adânc ancorate în trecut, iar diviziunea este menţinută de puternice forţe economice şi sociale, care sunt prea uşor ignorate de cei care caută explicaţii şi soluţii politice simple.

Persistenţa deosebită a diviziunii din comunitatea Irlandei de Nord rezultă din faptul că „plantarea" de colonişti britanici a avut mult mai mult succes decât în oricare altă parte a Irlandei. Invazia normandă a Irlandei în secolul al XII-lea a impus pur şi simplu o nobilime străină într-o societate irlandeză nativă care era deja, în mare măsură, feudală. Intenţia implantărilor ulterioare a fost crearea de condiţii mai paşnice şi mai stabile, prin excluderea irlandezilor nativi de pe mari suprafeţe de pământ şi înlocuirea lor cu colonişti britanici loiali.

În Ulster, care s-a situat multă vreme împotriva conducerii britanice, procesul a început la începutul secolului XVII odată cu colonizarea neoficială de către prezbiterienii scoţieni în comitatele nord-estice Antrim şi Down, mai puţin populate. Scoţienii din Ulster au intrat treptat în posesia totală a acestor comitate, cu excepţia regiunilor muntoase Moyle în nord şi Moume în sud. Apoi, după eşecul rebeliunii catolice din 1598-1603 şi după plecarea definitivă a conţilor rebeli din Ulster, în 1607, James I a decis să colonizeze restul comitatelor din Ulster. Intenţia sa a fost de a-i exclude definitiv pe catolicii irlandezi băştinaşi şi, în practică, coloniştii protestanţi din Anglia şi Scoţia au

luat cel mai bun pământ, în special pe văile râurilor, lăsându-i pe catolicii irlandezi în posesia ţinuturilor deluroase şi a altor terenuri mai puţin rodnice. Irlandezii au constituit o ameninţare la adresa gospodăriilor coloniştilor, în ciuda sprijinului de care s-a bucurat colonizarea după campaniile britanice victorioase ale lui Cromwell în 1649 şi 1650 şi ale lui Wilhelm de Orania, în 1689 şi 1690; ultima a culminat cu celebra bătălie de la Boyne, care încă este sărbătorită în fiecare an, la 12 iulie, de unionişti şi membri ai Ordinului Protestant de Orania.

Aceste victorii au asigurat permanenţa influenţei protestante în Ulster. Cu toate acestea, altercaţiile au continuat între colonişti şi catolicii deposedaţi, în secolele XVII şi XVIII. Către sfârşitul secolului al XVIII-lea de fiecare parte s-au înfiinţat un număr de societăţi secrete, în special Ordinul de Orania, în scopul protecţiei reciproce şi răzbunărilor. Deşi violenţa fizică s-a diminuat, lupta pentru pământ din zonele rurale a continuat la fiecare vânzare de pământ sau moştenire. Pământurile cultivabile treceau acum rar de la o comunitate la alta.

În oraşe, balanţa între cele două comunităţi era oarecum mai flexibilă. Catolicilor îi se permitea să se stabilească în oraşe cu catedrale, ca Derry, Armagh, Omagh, Newry şi Downpatrick, unde predomină încă. Situaţia era total diferită în câteva oraşe cu majoritate protestantă, ca Cookstown şi Enniskillen, care au fost deliberat fondate în zone catolice. La Belfast, proporţia de catolici a crescut rapid la începutul secolului al XIX-lea, odată cu dezvoltarea industriei, atingând un vârf de 34% în 1861.

Sursele acestor modele pot fi descoperite cu acurateţe până la mijlocul secolului al XIX-lea, când au început să se facă recensăminte şi, de atunci, proporţiile relative ale celor două comunităţi au rămas foarte stabile. În comitatele Antrim şi Down protestanţii i-au depăşit în număr pe catolici în proporţie de 4 sau 5 la 1. În Belfast, proporţia s-a oprit la 2 la 1. În comitatele Londonderry şi Armagh a rămas o mică majoritate de protestanţi, iar o mică majoritate de catolici au rămas în Tyrone şi Fermanagh.

Proclamarea Republicii Irlanda la Dublin în 1916 şi Declaraţia din 1919 au fost rezultatul frustrării de secole a irlandezilor în ce priveşte tratamentul inegal la care au fost supuşi sub conducerea englezilor şi convingerii că numai separarea completă, obţinută prin forţă, poate face dreptate naţiunii irlandeze. Prin urmare, independenţa era esenţială, chiar dacă preţul ei era separarea.

Actul privind Guvernarea Irlandei din 1920, care era menit să acorde Irlandei o autoguvernare limitată, deşi menţinea suveranitatea britanică, a fost respins de mişcarea irlandeză Sinn Fein, deoarece compromitea independenţa Republicii Irlanda. Totuşi, actul ar fi creat nu numai două parlamente regionale, pentru Irlanda de Nord şi, respectiv, pentru Irlanda de Sud, ci şi un Consiliu al Irlandei care urma să fie vehiculul unei eventuale unităţi politice. Când lupta militară care a urmat a dus la o nouă ofertă a Angliei, prin Tratatul anglo-irlandez din 1921, de statut de dominion similar cu cel al Canadei, dezbaterile din Dail (parlamentul irlandez) s-au concentrat aproape exclusiv pe simbolurile rămase de la stăpânirea britanică (ca de exemplu jurământul de credinţă şi statutul regelui ca şef al statului) şi intruziunea lor asupra independenţei depline; separarea şi dreptul Irlandei de Nord de a vota singură ca parte a unui stat liber nici nu erau menţionate.

Războiul civil greu care a avut loc după tratatul din 1921, a dus la victoria partidului care era de partea tratatului (cunoscut mai târziu sub numele de Fine Gael) şi, de fapt, a ratificat separarea.

Cei care au pierdut războiul civil s-au separat într-o majoritate hotărâtă să lupte prin mijloace politice pentru anularea reglementării din 1921 (prin partidul Fianna Fail) şi o minoritate care se angaja să restabilească Republica Irlanda prin forţă. Armata Provizorie a Republicii Irlanda (IRA) pretinde că este succesorul acestor forţe care au luptat pentru independenţă în anii 1920.

Când Fianna Fail a preluat puterea în 1932, a adoptat o serie de măsuri pentru ca statul irlandez să-şi câştige independenţa completă. Aceasta a fost obţinută în 1949, când Irlanda a ieşit din Commonwealth şi s-a declarat republică deplin independentă. Deşi aceste eforturi de afirmare a identităţii şi statalităţii au deschis un drum urmat de multe alte foste colonii după al Doilea Război Mondial, ele au fost urmărite fără să se ţină cont (sau s-a ţinut cont într-o foarte mică măsură) de impactul lor asupra ţelului naţional de unire a nordului cu sudul. Unitatea, ca ţel principal, ar fi trebuit să dicteze o abordare total diferită a relaţiilor dintre Marea Britanie şi Irlanda.

Cum şi de ce s-au menţinut cele două comunităţi din Irlanda de Nord atât de puţin schimbate în decursul anilor, în contrast cu republica? Răspunsul este că aceste comunităţi alcătuiesc un grup aparte şi că fiecare comunitate este destul de mare şi destul de condensată pentru a-şi susţine creşterea naturală. Rata crescută a natalităţii în comunitatea catolică s-a situat în contrast cu nivelul ridicat al emigrării care, la rândul lui, poate fi legat de problema locului de

muncă.

Procesul de segregaţie începe cu educaţia. În Irlanda de Nord există două sisteme distincte de şcoli, un sistem statal şi un sistem catolic independent. Deşi şcolile de stat nu sunt, din punct de vedere oficial şi legal sectare, în practică ele sunt protestante, în parte deoarece catolicii, de fapt, nu se duc la aceste şcoli şi parţial deoarece comitetele lor administrative sunt formate în mare măsură din reprezentanţi ai bisericilor protestante, ale căror şcoli independente sunt, în realitate, controlate de sistemul statal. Şcolile catolice care, teoretic, primesc aceleaşi fond de bani ca şi şcolile din sistemul statal, educă elevii în credinţa şi etosul catolic şi, prin urmare, nu au, de fapt, elevi protestanţi.

Separarea dintre cele două comunităţi se extinde asupra multor alte aspecte ale vieţii zilnice[697]. Desigur, cele mai multe căsătorii sunt încheiate între membrii aceleiaşi comunităţi şi familia şi societatea exercită presiuni considerabile asupra acelor care îndrăznesc să contracteze „o căsătorie mixtă". Multe activităţi care se desfăşoară în timpul liber, în special în zonele rurale, sunt organizate de biserici şi de organizaţiile asociate. Sunt chiar două sporturi distincte practicate: catolicii sunt încurajaţi să joace fotbal galez şi hochei pe iarbă, în timp ce protestanţii sunt încurajaţi să joace jocuri englezeşti tipice ca fotbal, rugby şi cricket. În mod similar, sunt divizate comerţul şi profesiunile.

Aceste sisteme sociale sunt destinate să sprijine o gamă largă de meserii şi servicii, pe cât mai mult posibil în cadrul fiecărei comunităţi şi rezultatul este rărirea contactelor dintre ei. Este posibil şi foarte normal să duci o viaţă plină şi variată în Irlanda de Nord, fără a avea un contract real cu persoanele din altă comunitate. Desigur separarea nu poate fi completă, iar în fabrici, în magazinele mari şi în administraţia publică oamenii sunt amestecaţi. Totuşi, chiar şi în aceste sectoare există scheme bine stabilite[698].

Aceste exemple – şi s-ar putea da multe altele – arată măsura în care Irlanda de Nord este o societate divizată. Nu este numai o problemă de segregare socială şi de diferenţiere economică. Cele două comunităţi au păreri complet diferite asupra lumii în care trăiesc. Comunitatea naţionalistă vede Irlanda ca pe o unitate politică şi geografică care are dreptul să fie guvernată independent. Comunitatea unionistă nu vede nimic rău în separarea Irlandei şi continuarea legăturii cu Marea Britanie. Comunitatea naţionalistă se consideră parte a naţiunii irlandeze, care este considerată catolică, galeză şi, în mod esenţial, non-britanică. Comunitatea unionistă se simte exclusă

din acest tip de comunitate irlandeză şi se agaţă tot mai tare de identitatea ei britanică, non-irlandeză.

Există diferite moduri de percepere a lucrurilor. De obicei, unioniştii neagă existenţa unei diferenţieri sau discriminări reale în probleme de ocupare a locurilor de muncă şi consideră că statisticile care dau alte date sunt suspecte sau părtinitoare. Mulţi naţionalişti contestă acurateţea cifrelor oferite de ultimul recensământ privitor la puterea relativă a celor două comunităţi. Ambele comunităţi percep total diferit cauzele recentelor „tulburări" şi a ceea ce se întâmplă în prezent în timpul numeroaselor incidente şi operaţiuni de securitate.

Diviziunea comunităţii din Ulster nu a început cu separarea. În secolul al XVIII-lea, disputele sectare erau endemice în zonele rurale şi Belfastul era binecunoscut pentru practicile sectare întrebuinţate în ocuparea locurilor de muncă şi pentru revoltele sectare din secolul al XIX-lea. Cu excepţia unei scurte perioade de timp, de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când dizidenţi protestanţi şi catolici şi-au unit forţele ca Irlandezi Uniţi împotriva autorităţii engleze, autorităţile britanice se puteau bizui doar pe protestanţii din Ulster şi pe restul anglo-irlandezilor pentru a suprima rebeliunile sau dezordinile catolice.

Diferenţele politice dintre cele două comunităţi au devenit mai importante după crearea Irlandei de Nord în 1920. Deşi, la început, unioniştii din nord nu au dorit un stat separat, ei au acceptat reglementarea din 1920 şi curând a început să le placă puterea pe care le-o dădea aceasta. De acum înainte, diviziunile sectare nu erau numai o problemă periferică în contextul politic mai larg; ele au devenit motorul politicii într-un stat în care una dintre părţi dorea unirea, iar cealaltă fragmentarea.

Prima sarcină a guvernului partidului unionist inaugurat la Belfast în 1921 a fost să-şi stabilească autoritatea în toate cele şase comitate din Irlanda de Nord, în prezenţa campaniei de gherilă dusă în continuare de IRA şi de alte trupe. Guvernul britanic i-a acordat, într-o măsură mai mare sau mai mică, libertate de acţiune în scopul organizării unei armate proprii pentru înlocuirea armatei britanice care urma să se retragă[699]! Au fost create trei forţe speciale separate pentru a suplimenta Corpul Poliţienesc Regal din Ulster (RUC) şi care au preluat sarcina de la Corpul Poliţienesc Regal Irlandez pentru întreaga Irlandă. Autoritatea legală pentru arestarea şi închiderea suspecţilor a fost acordată pentru prima dată prin Actul de restaurare a ordinii în Irlanda din 1920, care a continuat acordarea de puteri mai mari forţelor britanice în conformitate cu Regulamentul din domeniul

apărării (valabil în caz de război) şi apoi în conformitate cu Actul de autoritate civilă (puteri speciale) din Irlanda de Nord din anul 1922.

Noul regim a fost pus în faţa unei confruntări similare şi în domeniul politic. Mulţi naţionalişti au refuzat să aibă de a face cu instituţiile noului stat. Acest lucru a provocat probleme deosebite în districtele guvernamentale locale în care naţionaliştii aveau majoritatea voturilor. La început, guvernul unionist a trebuit să facă reglementări temporare în scopul administrării acelor districte în care consilierii naţionalişti au votat în favoarea secesiunii şi au refuzat să-şi îndeplinească datoriile obişnuite. Pe termen mai lung, a căutat să rezolve această problemă prin refixarea graniţelor guvernului local în zonele sensibile, pentru a crea majorităţi unioniste în zone care altfel ar fi fost controlate de naţionalişti. Cele mai evidente exemple de falsificare au apărut în Derry City şi în comitatul Fermanagh[700]. Cu toate acestea, în multe zone locale guvernamentale existau suficienţi alegători ai Partidului Unionist, dat fiind dreptul de vot relativ restrâns pentru guvernul local la acea dată şi faptului că o proporţie tot mai mare din populaţia catolică era întotdeauna sub vârsta necesară votării, ceea ce nu mai necesita frauda electorală.

În alegerile pentru parlamentul nord irlandez, Stormont, Partidul Unionist s-a bazat pe puterea naturală de votare, prin care obţinea, în mod obişnuit, aproape 40 de locuri din totalul de ceva mai mult de 50 de locuri, permiţând naţionaliştilor să deţină locurile rămase vacante. Decizia luată în 1929 de guvernul unionist de a anula sistemul de votare prin reprezentare proporţională, care fusese garantat plin acordul din 1920 pentru o perioadă de minimum trei ani, era destinată mai degrabă scopului de a limita posibila fragmentare a votului partidului unionist şi dezvoltării oricărei forme de opoziţie alternativă, în special Unioniştii Laburişti, decât reducerii numărului naţionaliştilor membri ai parlamentului.

Problema politică cea mai serioasă şi de durată a unioniştilor era temerea că populaţia naţionalistă va creşte mai repede decât cea unionistă. Ţinând cont de rata mare a natalităţii în rândul catolicilor şi de faptul că naţionaliştii se bazau pe acest lucru, problema era una reală. În sectorul privat, mulţi patroni protestanţi – şi majoritatea erau patroni protestanţi – îi favorizau pe membrii propriei comunităţi. Rezultatul fiind lipsa locurilor de muncă pentru catolici, s-a încurajat astfel emigraţia, care era privită de unionişti ca un mijloc de a contrabalansa rata mare a natalităţii în comunitatea catolică.

În sectorul public, situaţia era asemănătoare. Conform Actului privind Guvernarea Irlandei din 1920, orice formă de discriminare legislativă

ar fi fost ilegală. Totuşi, atât la nivel guvernamental central, cât şi local, Partidul Unionist avea posibilitatea de a se asigura că protestanţii erau numiţi în cele mai multe dintre locurile de muncă, iar catolicii erau excluşi din poziţiile cheie. Opoziţia multor catolici de a candida pentru o slujbă sau de a accepta un loc de muncă oficial într-un stat pe care ei preferau să nu îl recunoască constituia un avantaj suplimentar din acest punct de vedere, iar guvernul nu a făcut nimic pentru a-l contracara. S-a estimat că în 1971, după 50 de ani de guvernare a Partidului Unionist, rata de şomaj în rândul catolicilor era de două ori mai mare decât în rândul protestanţilor[701].

În ceea ce priveşte alte probleme, guvernul unionist a adoptat o poziţie conservatoare, prin evitarea amestecului statului în probleme sociale şi economice, cu excepţia faptului că ţinea pasul cu legislaţia britanică în domeniul asigurărilor sociale şi a beneficiilor pentru asigurări sociale. În această abordare a fost încurajat de un acord cu guvernul britanic prin care diferenţele de cost erau suportate prin subsidii britanice.

Singura încercare serioasă de a înlătura una dintre cauzele diviziunii în comunitate, proiectul pentru educaţie integrată, care a fost propus în anii 1920, nu a mai fost aplicat datorită opoziţiei combinate a bisericilor protestante şi catolice. Pe de altă parte, din când în când au fost adoptate măsuri care, deşi fără importanţă în sine, subliniau ilegalitatea afirmării oricărei forme de identitate irlandeză din partea minorităţii. Printre cele mai bune exemple se numără interdicţia din 1949 de a denumi străzile în irlandeză şi Actul (de afişare a) steagurilor şi emblemelor din 1954, prin care se urmărea împiedicarea afişării tricolorului irlandez, fără ca acest lucru să fie interzis oficial. În plus, Partidul Unionist a colaborat cu autorităţile succesive care controlau BBC-ul din Belfast, pentru a se asigura că identitatea irlandeză a unui larg segment al comunităţii era ignorat şi că în restul Regatului Unit se crea impresia falsă de armonie provincială[702].

Efectele acestei abordări negative şi sectare a guvernului, care se situa pe o poziţie favorabilă Partidului Unionist, erau în întregime previzibile, întreaga comunitate catolică se simţea exclusă de la guvernarea provinciei şi împotriva ei se comiteau discriminări în ocuparea locurilor de muncă şi în exprimarea aspiraţiilor sale de unitate cu Irlanda. Mulţi catolici au continuat să privească Irlanda de Nord ca pe un stat ilegitim. Reprezentanţii lor aleşi au preferat fie politica abţinerii, fie au continuat să nege însăşi existenţa statului. Acest lucru permitea Partidului Unionist să justifice excluderea lor din procesul de guvernare şi din anumite tipuri de activităţi.

Politicile adoptate de guvernele succesive din Republica Irlanda sunt supuse unor critici severe. Deşi constituţia iniţială a Statului Liber Irlandez „a căutat să elaboreze un statut de minoritate pentru unioniştii din sud şi a făcut acest lucru cu succes”[703], acest lucru nu descrie cu precizie politicile şi practicile urmărite de republică în privinţa minorităţii protestante. Luând în consideraţie dimensiunea şi condiţiile diferite ale minorităţilor din ambele laturi ale Irlandei după 1920, recordul de intoleranţă şi desconsiderare pentru alte interese decât cele ale majorităţii era, în mare măsură, acelaşi atât în nordul, cât şi în sudul graniţei.

În ceea ce priveşte problemele sociale şi religioase, politicile urmate de republică din 1920 au convertit, în mod progresiv, un stat considerat pluralist, într-un stat confesional sau sectar. Literatura considerată împotriva bisericii catolice era cenzurată. Posibilitatea de a obţine divorţul a fost eliminată. În 1937, a fost adoptată o constituţie catolică clară şi au fost adoptate multe alte legi şi practici care să ducă la îndeplinire punctele de vedere ale majorităţii catolice, fără a ţine seama de cele ale minorităţii protestante.

Se argumentează câteodată că toate acestea au reprezentat consecinţa inevitabilă a separării, care a dus la crearea unei majorităţi predominant catolice în sud. Dar acest lucru este un verdict prea generos dat unui stat care a ignorat sau a călcat în picioare valoarea minorităţilor protestante atât în cele 26 de comitate din republică, cât şi în cele 32 de comitate pe care republica aspira să le conducă. Deşi era natural ca un stat nou format să-şi afirme independenţa şi, în acelaşi timp, era esenţial pentru el să-şi creeze o identitate culturală distinctă, maniera în care aceste scopuri au fost urmărite a adus mari prejudicii unioniştilor din nord şi a făcut ca şi convingerile lor politice fie mai greu de criticat din interiorul sau din afara Irlandei de Nord. Consecinţe negative similare ale „constituirii naţiunii” pot fi remarcate în cazul statelor Nicaragua, Sudan şi Sri Lanka.

„PROBLEMELE” ACTUALE

Evenimentul care a precipitat căderea regimului Stormont în 1972 a venit dintr-un sector neaşteptat – nu de la naţionaliştii tradiţionali împotriva cărora unioniştii şi-au pregătit apărarea, ci din partea mişcării pentru drepturile civile care, iniţial, nu a fost sectară. În anii ’60 s-au îmbunătăţit condiţiile economice şi sociale din Irlanda de Nord la fel ca şi în restul Regatului Unit. Campania IRA dintre 1956-1962 nu a fost puternic sprijinită şi a fost reprimată cu uşurinţă. A apărut o generaţie nouă de catolici, relativ prosperă, ieşită din şcoli şi universităţi şi, asemeni multor alţi protestanţi contemporani, a

respins atât politica sectară sterilă a Partidului Unionist, cât şi a Partidului Naţionalist. Cerinţa lor fundamentală, influenţată de campania pentru drepturile civile dusă de negrii din Statele Unite, era tratamentul politic şi economic egal pentru ambele comunităţi în cadrul constituţional constituit, în contextul Irlandei de Nord atenţia a fost îndreptată asupra existenţei în continuare a Actului pentru puteri speciale, necesităţii unui număr mai mare de slujbe şi locuinţe şi repartizarea lor mai corectă şi inegalităţilor drepturilor cetăţeneşti în cadrul guvernamental local, din pricina eşecului guvernului unionist de a adopta reformele britanice de după război.

A fost greu pentru guvernul unionist din Irlanda de Nord să răspundă cerinţelor de acest tip altfel decât în termeni sectari, în ciuda stabilirii unor mai bune relaţii cu republica la mijlocul deceniului al şaselea. Tradiţionaliştii din partid au intuit un complot republican şi au reacţionat în consecinţă. Asociaţia Drepturilor Civile din Irlanda de Nord a organizat marşuri şi demonstraţii, la care s-a răspuns cu contramarşuri şi demonstraţii ale loialiştilor extremişti conduşi de tânărul reverend Ian Paisley. Guvernul şi poliţia au adoptat o politică de interzicere a marşurilor în favoarea drepturilor civile. Restul poveştii este cel obişnuit: o creştere a violenţei pe străzi între cei care susţineau campania pentru drepturi civile şi poliţie; implicarea crescândă a loialiştilor; erupţia unor confruntări grave între secte în vara anului 1969; masarea de trupe britanice la Derry şi Belfast în încercarea de a constitui o forţă de menţinere a păcii mai accesibilă decât politica locală; şi reapariţia treptată a IR A în rolul de apărător al comunităţii catolice faţă de atacurile loialiştilor şi a represiunii forţelor de securitate.

Aceste evenimente au forţat guvernul britanic să abandoneze politica sa, stabilită în anii ’20, de a evita implicarea sa în „problema irlandeză”; autonomia Irlandei de Nord a trebuit să cedeze în faţa violenţei în creştere şi a dorinţei de a restabili ordinea în ceea ce constituia, totuşi, o parte integrantă a Regatului Unit. Iniţial, guvernul britanic a căutat să-şi limiteze angajamentul luat de menţinere a păcii între cele două comunităţi şi de a face presiuni asupra guvernului unionist pentru implementarea unui program de reformă, dar treptat s-a implicat din ce în ce mai mult în problemele politice şi de securitate. Rezistenţa arătată de aripa conservatoare a Partidului Unionist în ce priveşte o mare parte a programului de reformă a însemnat faptul că presiunea politică de la Londra trebuia să fie menţinută pe o bază mai mult sau mai puţin constantă. Nivelul în creştere al activităţii teroriste şi revoltele permanente de stradă au făcut ca operaţiile conjugate ale poliţiei şi armatei să capete o foarte mare importanţă.

Acest lucru a devenit evident în august 1971 când, la insistenţa guvernului unionist[704], a fost reintrodusă detenţia fără proces. Armata britanică a fost folosită în această operaţiune pentru a ajuta la arestarea şi interogarea unui mare număr de republicani suspecţi, aleşi de Secţia Specială a RUC din dosare vechi şi neclare, în care diferenţele dintre activiştii politici şi terorişti erau minore. Rezultatul a fost unirea întregii comunităţi catolice împotriva regimului Stormont, creşterea recrutărilor IRA şi intensificarea activităţilor teroriste.

Puternicul protest internaţional care a urmat după uciderea celor 13 demonstranţi catolici la Derry la 30 ianuarie 1972, zi cunoscută sub numele de „Duminica Sângeroasă" a condus la decizia ca Londra să-şi impună controlul direct asupra tuturor aspectelor legate de securitate şi administrarea justiţiei. Deoarece guvernul unionist a respins aceasta, guvernul britanic a suspendat regimul din Irlanda de Nord în martie 1972.

Suspendarea regimului Stormont şi impunerea conducerii directe de la Londra a fost numai un expedient temporar. Strategia guvernului britanic a fost să „elimine graniţele politice" prin organizarea unui referendum în care să se hotărască dacă Irlanda de Nord urma să rămână parte a Regatului Unit sau să se alipească Republicii, restabilind apoi un sistem de guvernare regională în care reprezentanţii întregii comunităţi vor avea posibilitatea de a împărţi puterea şi influenţa. Primul sondaj privitor la graniţe s-a ţinut în martie 1973 şi un nou Act de Constituire al Irlandei de Nord a fost legiferat câteva luni mai târziu. Acesta din urmă stipula alegerea unei Adunări camerale unice şi numirea unui ministru ales dintre membrii Adunării cu condiţia ca acest ministru „să fie în mare măsură acceptat de întreaga comunitate" şi să formeze baza „guvernării cu consimţământul tuturor".[705] Actul reglementează în mod specific anularea oricărei legislaţii sau acţiuni ale executivului considerate discriminatorii[706].

La început, lucrurile au mers relativ bine. După alegerile din 1973 pentru Adunare, guvernul britanic a putut să obţină acordul liderilor celor mai multe partide majore nord-irlandeze de a forma un executiv „în care toţi participă la putere". Cu toate acestea, Partidul Catolic, Partidul Laburist democratic şi Social şi-au condiţionat participarea de crearea unei „dimensiuni irlandeze" semnificative în cadrul noilor aranjamente. La sfârşitul anului 1973 s-a ţinut la Sunningdale o conferinţă la vârf pentru a negocia aceste pretenţii, în urma căreia guvernele britanic şi irlandez şi partidele importante din Irlanda de Nord au căzut de acord să se creeze un Consiliu al Irlandei având

reprezentanţi din Irlanda de Nord şi din Republică, aşa cum a fost preconizat iniţial în 1920 şi să existe de asemenea o singură autoritate poliţienească în toată Irlanda,

Această dimensiune irlandeză a fost cea care a dus la căderea executivului în care toţi participau la putere, curând după ce a intrat în atribuţii, în ianuarie 1974. Ian Paisley şi alţi membri ai Adunării, care au refuzat să participe la conferinţa de la Sunningdale şi la alte conferinţe, au profitat de avantajul unor alegeri neplanificate la Westminster pentru a porni o campanie împotriva Consiliului Irlandei, pe care au calificat-o ca primul pas întreprins în scopul unificării şi au câştigat o majoritate clară de voturi unioniste. Atunci când, în mai 1974, un mare număr de muncitori protestanţi au participat la greva Consiliului Muncitorilor din Ulster, care a paralizat întreaga regiune, executivul s-a prăbuşit.

Din 1974 secretarii de stat britanici au făcut încercări repetate pentru a ajunge la un consens cu politicienii din Irlanda de Nord asupra unui mod de administraţie delegată, prin care reprezentanţii ambelor comunităţi să poată participa la putere. Toate aceste încercări au eşuat. De fiecare dată partidele unioniste au refuzat să participe la puterea executivă alături de „republicani" şi partidele naţionaliste au refuzat să intre în orice structură guvernamentală, care nu includea o dimensiune irlandeză substanţială. Adunarea Irlandei de Nord, reînfiinţată în 1982 pentru a urmări cu atenţie desfăşurarea procesului de guvernământ, nu se mai întruneşte şi a fost boicotată de la crearea ei atât de SDLP, cât şi de Sinn Fein (aripa politică a IRA).

DREPTURILE OMULUI ŞI POLITICA DE SECURITATE

După cum s-a dovedit mai târziu, se poate spune că principala cauză a violenţelor din Irlanda de Nord a fost eşecul guvernului britanic în lupta cu problemele politice esenţiale. Cu toate acestea, politica de securitate pe care a aplicat-o a înrăutăţit situaţia, în mod special incapacitatea aparentă a autorităţilor de a recunoaşte şi elimina abuzurile care apar în timpul operaţiunilor desfăşurate în situaţii de urgenţă. Deoarece aceste abuzuri au fost resimţite de comunitatea catolică, rezultatul a fost lipsa de încredere sporită în administrarea justiţiei resimţită de mulţi catolici, şi exacerbarea antagonismului latent la orice formă de conducere britanică. Deşi unele dintre cele mai grave abuzuri au fost controlate în cele din urmă, de obicei măsurile se luau după ce răul fusese făcut[707].

După ce a aplicat diverse tactici de securitate militară în Malaysia, Kenya şi în alte părţi, armata britanică şi-a depăşit atribuţiunile odată cu arestarea şi reţinerea suspecţilor în cadrul unei acţiuni de supraveghere a maselor în zonele catolice[708]. Mii de oameni obişnuiţi din regiunile republicane au fost arestaţi şi chestionaţi cu regularitate şi zilnic erau făcute „numărători de capete" pe fiecare stradă pentru a alcătui dosare complete cu informaţii. Acest lucru a slăbit chiar şi rezistenţa acelor catolici care se opuneau organizaţiei IRA şi astfel IRA a putut să facă în continuare recrutări şi să desfăşoare acţiuni, în ciuda arestărilor şi a încarcerării a sute de membri ai săi, încă de la sfârşitul anilor 1960 s-au făcut încercări de a prezenta diferitele aspecte ale situaţiei din Irlanda de Nord în conformitate cu procedurile stabilite de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, la care Regatul Unit este semnatar; cele mai multe se refereau la pretinse violări ale drepturilor omului de către forţele de securitate britanice şi de poliţia nord-irlandeză[709]. În 1978, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că la sfârşitul anului 1971 englezii au aplicat „tratamente inumane sau pedepse" (dar nu au „torturat") ca parte a practicii „interogării în profunzime"; ea a respins plângerile de discriminare împotriva minorităţii catolice republicane din închisori şi alte metode[710]. Eşecul sistemului european de a soluţiona pretenţii anterioare, de exemplu, discriminarea în ocuparea locurilor de muncă şi acordarea locuinţelor, nu a lăsat comunităţii internaţionale nici o cale de a influenţa situaţia din Irlanda de Nord înainte de izbucnirea violenţelor în masă.

Au apărut probleme noi. Abandonarea încarcerării din 1975 a sporit încrederea că se vor obţine informaţii de la suspecţi în timpul interogărilor prelungite şi intense. Iniţial, numeroase referiri la tratamentul inuman aplicat şi la bătăile din timpul interogărilor au fost considerate simplă propagandă. În 1978, când Amnesty International a publicat un raport deosebit de critic, guvernul a răspuns prin instituirea unui comitet de anchetă pentru procedeele de interogare[711]. Acest lucru a făcut să se impună controale interne stricte asupra practicilor de interogare şi nemulţumirile provocate de tratamentul aplicat s-au redus considerabil[712].

În 1978, un alt aspect al acestei practici a început să creeze probleme serioase. Mulţi membri IRA, condamnaţi în „curţi Diplock"[713] după 1976, au refuzat să poarte hainele obişnuite de închisoare sau să muncească aşa cum li s-a cerut. Când nu li s-a permis să-şi poarte propriile haine, ei au refuzat să poarte uniformele de detenţie şi „au folosit numai păturile". Când autorităţile au încercat să răspundă cu represalii, cum ar fi refuzul exerciţiilor fizice şi alte facilităţi, prizonierii au recurs la aşa-numitul „protest murdar" – murdărindu-şi

celulele cu excremente. În 1980 şi 1981 au fost o serie de greve ale foamei, arma tradiţională şi decisivă a protestului irlandez.

Guvernul britanic a putut să obţină o victorie de principiu asupra protestului murdar, prin aceea că Comisia Europeană a Drepturilor Omului a respins cazul protestatarilor[714] şi asupra grevei foamei, care a fost abandonată în cele din urmă. Comisia Europeană a criticat „abordarea inflexibilă"comisă de autorităţi şi multe dintre cererile prizonierilor, cu precădere dreptul de a purta propriile haine şi o notă de segregare, au fost în cele din urmă acordate.

Un alt episod în povestea fără de sfârşit a proceselor Diplock a fost folosirea sistematică a informatorilor sau „turnătorilor" după cum sunt îndeobşte cunoscuţi[715]. În ceea ce priveşte încarcerarea şi interogarea, arma legitimă împotriva terorismului – folosirea mărturiei informatorilor – a fost discreditată şi devalorizată prin folosirea ei fără discernământ şi prin eşecul procurorilor şi al curţilor de a insista asupra precauţiunilor care trebuiesc luate.

În perioada guvernării directe s-a manifestat un interes sporadic în legătură cu întrebuinţarea forţei letale de către membrii forţelor de securitate. Deşi au fost iniţiate câteva procese, aproape toate au sfârşit cu verdictul „achitat".

În afară de aceasta, legea cu privire la ancheta parchetului în Irlanda de Nord este interpretată într-o asemenea manieră încât, în cazurile în care nu există acuzare, nu se poate cerceta mărturia decât după un anumit număr de ani de la eveniment. Membri ai minorităţii comunitare şi mulţi observatori independenţi, pur şi simplu, nu cred că aceleaşi reguli care sunt aplicate în cazurile ce implică forţele de securitate, sunt aplicate şi în alte cazuri. Toate aceste practici, cu excepţia sistemului de „folosire a turnătorilor" au fost îndreptate în primul rând împotriva membrilor comunităţilor catolice şi au subliniat, o dată în plus, lipsa de încredere în metodele de securitate britanice şi în sistemul judiciar englez.

Politica de „ulsterizare" adică delegarea responsabilităţii care vizează securitatea autorităţilor poliţieneşti din Irlanda de Nord a afectat situaţia în mod diferit. Slăbirea vigorii sistemului de securitate militară în sine este un lucru de dorit. Dificultatea constă în faptul că toţi membrii din RUC şi din Regimentul de apărare paramilitară din Ulster sunt protestanţi, în afară de câteva sute, parţial deoarece IRA i-a ucis intenţionat pe catolicii din forţele de securitate şi parţial pentru că mulţi catolici nu doresc sub nici o formă să li se alăture. Rezultatul este că uneia dintre comunităţi i s-a dat sarcina de a menţine ordinea

cu ajutorul poliţiei în cealaltă comunitate şi antagonismul faţă de multe aspecte ale metodelor de menţinere a securităţii, resimţit de mulţi catolici, a redevenit o problemă sectară care aparţine comunităţii.

ALTE PROBLEME

Conducerea directă de la Londra a avut mai mult succes fiind aplicată în probleme ale administraţiei zilnice, decât asupra dezvoltării politice şi a progresului în domeniul securităţii. Sondajele de opinie succesive din Irlanda de Nord au indicat faptul că guvernarea directă aplicată în continuare a fost forma de guvernare cea mai acceptabilă, în general, de ambele comunităţi, chiar dacă nu este opţiunea preferată a nici uneia. S-a obţinut un progres considerabil în eliminarea condiţiilor proaste de locuit şi administrarea corectă în serviciile de sănătate şi educaţie.

Nu poate fi spus acelaşi lucru despre problema foarte importantă a discriminării în angajarea forţei de muncă şi raportul din 1987 întocmit de Comisia Consultativă Permanentă din Irlanda de Nord pentru Drepturile Omului a afirmat că şomajul în rândurile catolicilor este de două ori mai mare decât între protestanţi[716]. Deşi sărăcia şi lipsurile au fost trăsături atât ale clasei muncitoare protestante, cât şi catolice, ele sunt caracteristice comunităţii catolice, care a şi resimţit cele mai grave efecte ale unei perioade de 15 ani de dezordine, activitate teroristă şi acţiuni opresive întreprinse de forţele de securitate. Mult mai multe bombe au fost plasate de IRA în oraşele predominant catolice, decât în cele protestante şi chiar în Belfast atentatorii rareori stau de o parte de zonele în care comunitatea lor trăieşte şi munceşte. Drept rezultat, atmosfera din zonele predominant catolice este în mod substanţial mai proastă decât în zonele protestante similare.

Toţi aceşti factori – abuzurile în domeniul securităţii şi a activităţilor din timpul stărilor de urgenţă, eşecul guvernului britanic de a realiza un progres în ceea ce priveşte implementarea unei opinii favorabile catolicilor în guvernul Irlandei de Nord şi diferenţa continuă în nivelele de şomaj şi de lipsuri dintre cele două comunităţi – au contribuit la adâncirea înstrăinării între catolicii din Marea Britanie şi din comunitatea majoritară. Disperarea care s-a născut la perspectiva rezolvării acestor probleme fie într-un

coji

text britanic, fie în altul pur nord irlandez, a fost un factor important

pentru creşterea sprijinului acordat mişcării Sinn Fein (braţul politic al IRA) şi în sprijinul cererilor de a aborda mai radical problema Irlandei de Nord mai degrabă ca întreg, decât în modul cum a fost preconizată.

OBSERVAŢII ŞI PERSPECTIVE VIITOARE

Orice reglementare a problemei Irlandei de Nord trebuie să se bazeze pe recunoaşterea deplină a dreptului majorităţii populaţiei din Irlanda de Nord de a decide cărui stat îi aparţine. În acest cadru trebuie să fie recunoscute şi identificate şi interesele ambelor comunităţi. Comunitatea naţionalistă minoritară trebuie să fie îndreptăţită în special să-şi exprime identitatea irlandeză astfel încât să nu intre în conflict cu dreptul comunităţii majoritare de a rămâne parte a Regatului Unit. Dacă, în orice moment în viitor, o majoritate din Irlanda de Nord ar trebui să voteze în favoarea unificării cu republica, minoritatea unionistă ar trebui să fi îndreptăţită să se bucure de aceleaşi drepturi în cadrul unui Stat irlandez unitar.

Aceste presupuneri stau la baza Acordului anglo-irlandez adoptat la sfârşitul anului 1985 de guvernele de la Dublin şi Londra[717]. În afară de a recunoaşte formal că „orice schimbare în statutul Irlandei de Nord se poate face numai cu consimţământul majorităţii poporului din Irlanda de Nord... şi că dorinţa actuală a majorităţii populaţiei din Irlanda de Nord este să nu se producă nici o schimbare în statutul Irlandei de Nord”[718], acordul a favorizat organizarea unei „Conferinţe Interguvernamentale” care are un secretariat permanent cu sediul la Belfast, unde se întâlnesc reprezentanţii britanici şi irlandezi la nivel înalt, pentru a discuta despre Irlanda de Nord şi despre relaţiile dintre Irlanda de Nord şi Republică. „Nu este nici o derogare de la suveranitate din partea guvernului Irlandez sau a guvernului Regatului Unit şi fiecare deţine responsabilitatea pentru deciziile luate şi administraţia guvernamentală aflată sub jurisdicţia fiecăruia”[719].

Acordul prevede că cele două guverne vor acţiona împreună:

1. pentru armonizarea drepturilor şi identităţilor celor două tradiţii care există în Irlanda de Nord;

2. pentru pace, stabilitate şi prosperitate în întreaga insulă a Irlandei prin promovarea reconcilierii, a respectării drepturilor omului, a cooperării împotriva terorismului şi a dezvoltării cooperării economice, sociale şi culturale[720].

Domeniile specifice la care se va referi Conferinţa includ problemele politice (inclusiv un forum la care să fie înaintate opiniile

minorităţilor nord-irlandeze, dacă nu s-a realizat n ici un progres spre un guvern acceptabil), probleme legate de securitate, probleme legale (inclusiv posibila armonizare a dreptului penal, extrădării şi jurisdicţiei extrateritoriale) şi cooperarea la peste graniţă în probleme de securitate sau de altă natură.

Unionişţti au obiectat violent chiar şi împotriva rolului consultativ al guvernului irlandez în problemele nordului şi membrii unionişti ai parlamentului de la Westminster şi-au dat demisia în scopul de a provoca alegeri noi sub forma unui referendum asupra acestui acord. Alegerile ulterioare nu au făcut dovada nici unei modificări care ar fi putut surveni în urma votării (fie pentru, fie împotriva acordului) şi violenţa sporadică a continuat câteodată prin raiduri întreprinse de unionişţii militanţi în Republica Irlanda.

La un an de la adoptarea acordului, acesta a rămas

subiectul profundelor suferinţe ale comunităţii loialiste (unioniste), care afirmă că ei [sic] nu au fost niciodată consultaţi şi că pactul vizează o Irlandă unită în care ei ar deveni o minoritate oprimată. Pactul este de asemenea subiectul amestecului de speranţă şt scepticism al naţionaliştilor catolici, interesaţi de drepturi civile mai ferme şi de toleranţa identităţii lor[721].

Deşi acordul anglo-irlandez nu a primit un sprijin larg, cu toate acestea a fost implementat de cele două guverne. Impactul său pe termen lung este ambiguu dar permite ca minoritatea să aibă un cuvânt de spus (prin guvernul irlandez) în politica ce afectează Irlanda de Nord, cea mai importantă fiind cea formulată la Londra, în absenţa oricărui acord privitor la un guvern delegat în nord.

Limitele politice ale acordului anglo-irlandez sunt ilustrate de reacţiile la o serie de acţiuni britanice în domeniul menţinerii ordinii şi a securităţii la începutul anului 1988, care „au reîntărit convingerea de durată că aici (în Irlanda) nici un catolic irlandez, din nord sau din sud, cu sau fără acord, nu poate să se aştepte la ceva bun de la justiţia engleză”[722]. Cu toate acestea, acordul a supravieţuit.

Dificultatea cu care s-au confruntat britanicii în încercarea de a înfiinţa un guvern delegat în Irlanda de Nord, la care pot participa reprezentanţi din ambele comunităţi, poate fi atribuită lipsei de claritate în ceea ce priveşte drepturile respective ale grupurilor minoritare şi majoritare într-o societate divizată. Tradiţia legală şi constituţională britanică, spre care evoluează Irlanda de Nord şi Republica, identifică democraţia cu regula majorităţii şi ignoră poziţia

minorităţilor. Deşi acest lucru poate să funcţioneze în societăţile relativ omogene, este impropriu într-o societate comunitară divizată cum este Irlanda de Nord, în care obiectivele politice ale celor două grupuri sunt fundamental opuse şi unul din grupuri este în poziţia de a exercita o dominaţie mai mult sau mai puţin permanentă. Acum acesta este un lucru recunoscut, în măsura în care guvernul britanic a afirmat clar că puterea nu va fi delegată Irlandei de Nord, numai pe baza regulii majorităţii.

Alternativa de „participare la putere" nu se poate practica. Nu oferă nici un mecanism de rezolvare a diferendelor care apar într-un cabinet sau în executiv şi încurajează politica care poate duce la izbucnirea unui război prin aceea că decizia ultimă (dacă un guvern comandă acceptarea totală) este lăsată fie la discreţia Secretariatului de Stat (aşa cum este în conformitate cu Actul Irlandei de Nord din 1973), fie Parlamentului Britanic (în conformitate cu reglementările „de rulare a delegării puterii" în concordanţă cu Actul Irlandei de Nord din 1982).

Deoarece structurile guvernamentale în Irlanda de Nord sunt foarte importante pentru o reglementare de durată, este necesar un sistem mai realist decât cel cerut de reglementările discreţionare privitoare la „participarea la putere". Abordarea cea mai practică este să se prevadă ca legislaţia şi alte decizii guvernamentale care privesc probleme de interes comun special (de exemplu educaţia, guvernul local, asigurarea ordinii publice şi securitatea, amplasarea obiectivelor industriale majore şi toate problemele de natură electorală sau constituţională) să necesite o majoritate de voturi în adunarea regională sau în parlament. Majoritatea necesară poate fi diferită pentru diferitele probleme şi o structură de acest fel ar aduce mijloace capabile de a-i implica pe reprezentanţii tuturor partidelor în procesul de guvernare, fără a cere un nivel de consens nerealist, care este asumat prin modelul de „împărţire a puterii". Aceasta permite de asemenea, delegarea de atribuţiuni speciale noului corp legislativ din Irlanda de Nord, deoarece s-a încheiat acordul asupra majorităţii precise care urma să fie cerută pentru fiecare.

Violenţa şi terorismul au slăbit de la acordul anglo-irlandez, dar nu au încetat. Există o lungă tradiţie de activitate paramilitară în întreaga Irlandă şi trebuie să ne aşteptăm ca facţiunile extreme din ambele părţi să facă tot ce le stă în putinţă pentru a face să eşueze orice acord de perspectivă. Activităţile forţelor de securitate – la fel ca şi cele ale teroriştilor – au reprezentat întotdeauna o parte semnificativă a problemei. În general acceptabile şi realizabile, reglementările legale şi cele privitoare la securitate reprezintă un element esenţial în orice acord şi după cum a fost recunoscut în acordul din 19B5, acestea

trebuie să implice nu numai acţiunea în interiorul provinciilor, dar şi reglementările de la şi din afara graniţelor[723].

Nu există nici o soluţie imediată pentru a face problema forţelor de securitate existente în Irlanda de Nord mai acceptabilă pentru minoritate, încercarea de a înlocui armata britanică cu o forţă internaţională de menţinere a păcii ar reprezenta un risc serios, întrucât acest lucru ar atrage atenţia tuturor părţilor că statutul constituţional al Irlandei de Nord, ca parte a Regatului Unit, e îndoielnic. Nu ar fi acceptabil din punct de vedere practic sau politic să se suspende Corpul Poliţienesc Regal din Ulster şi să se creeze o forţă poliţienească în întregime nouă în Irlanda de Nord sau în întreaga Irlandă.

Nu există de fapt nici o alternativă practică de a se sprijini pe RUC, ca o forţă poliţienească unitară, non-sectară, pentru întreaga Irlandă de Nord. Acest lucru nu înseamnă, totuşi, că nu se poate întreprinde nimic pentru a face RUC mai acceptabilă pentru comunitatea minoritară.

RUC ar putea să fie făcută răspunzătoare în mod efectiv faţă de reprezentanţii ambelor comunităţi, prin reconstituirea Autorităţii Poliţieneşti a Irlandei de Nord mai puternică şi mai direct reprezentativă şi prin stabilirea unei reţele de comitete de legătură între poliţiile locale cu puteri statutare de consultare şi investigaţie în problemele de interes local[724]. O încredere mai mare în RUC şi un nivel mai înalt de recrutare printre membrii comunităţii minoritare ar putea fi încurajat prin dezvoltarea legăturilor între RUC şi forţele de poliţie din republică, similare cu cele existente între RUC şi poliţia din Marea Britanie. Ar trebui să constituie o practică firească pentru ambele organisme, de a face reclamă şi recrutări în întreaga Irlandă, ceea ce ar da un sens pozitiv principiului mişcării libere a forţei de muncă în Comunitatea Europeană. Obiectivul final ar fi să se dispenseze de orice sprijin militar în favoarea unei forţe poliţieneşti neînarmate, care să acţioneze în şi în afara comunităţii, alta decât cea care ar fi necesară în condiţii normale.

Deşi se menţine actualul nivel de activitate teroristă, continuarea atribuţiunilor impuse de starea de urgenţă din Irlanda de Nord şi în Republică este probabil inevitabilă. Din nefericire, autorităţile au subestimat întotdeauna efectele contraproductive ale practicilor şi legilor aplicate de securitate, care nu inspiră stimă generală nici unei comunităţi.

Atribuţiile de a aresta şi interoga trebuie să fie reformulate pentru a

arăta că sunt folosite numai acolo unde există suspiciunea că o persoană particulară a fost implicată într-o activitate criminală gravă, şi nu, după cum este cazul, în scopul adunării de informaţii generale în zonele suspecte. Sistemul de curţi fără juraţi – Diplock – va fi limitat strict pentru acele cazuri pentru care s-a subliniat că există riscul major de intimidare ajuraţilor. De asemenea, este nevoie urgentă de a avea mijloace mai eficiente care să se ocupe de pretinsele abuzuri şi întrebuinţări greşite ale forţei letale de către membrii forţelor de securitate. În sfârşit, este nevoie de procedee noi pentru ca investigaţiile publice să fie făcute mai rapid în cazurile de împuşcare neclarificate şi în alte incidente controversate în care sunt implicate forţele de securitate.

Toate aceste reforme sunt direct legate de două reguli fundamentale care se referă la terorism într-o societate divizată: trebuie să fie arătat că orice derogare de la legea obişnuită este strict necesară pentru administrarea efectivă şi corectă a justiţiei şi că trebuie să fie însoţită de garanţii speciale pentru a preveni abuzurile şi pentru a menţine ordinea publică[725]. Aceste principii au fost ignorate prea multă vreme în Irlanda de Nord şi au avut efecte dezastruoase.

Nu poate fi aşteptată nici o „soluţie" simplă care ignoră identitatea şi angajamentele luate; pentru ca aceasta să aibă succes în actualele circumstanţe nu ajută la nimic să afirmăm că ea va funcţiona în viitor dacă circumstanţele vor fi diferite. Problema esenţială este dacă o reglementare echilibrată pentru şi în afara comunităţii poate fi făcută astfel încât să funcţioneze în anii '90. Răspunsul este că poate funcţiona dacă există destulă hotărâre pentru a preîntâmpina rezistenţa iniţială, care se poate anticipa de ambele părţi, dacă se va acorda o atenţie deosebită pentru a demonstra acceptabilitatea generală a pachetului de legi şi dacă sunt destui stimuli economici pentru ca cele două comunităţi din Irlanda de Nord să facă această încercare.

S-a manifestat o reacţie viguroasă din partea politicienilor şi forţelor paramilitare din ambele părţi împotriva oricărei încercări de a implementa o reglementare în interiorul şi în afara comunităţii. Răspunsul cel mai convenabil dat acestor contestaţii este cel adoptat până acum atât de guvernul britanic, cât şi de cel irlandez – hotărârea de a accentua pe acele părţi ale programului care necesită sprijinul activ al tuturor partidelor din Irlanda de Nord şi rezistă provocărilor nedemocratice din stradă. Este de asemenea esenţial ca guvernul britanic să-şi ia angajamentul serios de a proteja drepturile omului şi de a implementa o soluţie obiectiv acceptabilă (chiar dacă numai pentru moment) pentru a-şi menţine legitimitatea în lupta împotriva

violenţei teroriste continue, venite atât din partea IRA, cât şi a extremiştilor protestanţi loiaîişti.

Există o distincţie importantă între acceptabilitatea generală a unei reglementări de către ambele comunităţi şi crearea unui nivel ridicat de sprijin pentru aceasta. Nu există nici o soluţie în prezent pentru problema Irlandei de Nord care să întrunească sprijinul entuziast al majorităţii din ambele comunităţi. Chiar se spune câteodată în Irlanda de Nord că dacă o propunere este atacată de ambele părţi, atunci înseamnă că este corectă. Acest lucru este absurd. Contrariul – dacă o propunere este entuziast sprijinită de una dintre părţi atunci este probabil greşită – este mai aproape de adevăr. Aceasta înseamnă că un vot direct dat unui anumit pachet de legi, fie într-un referendum separat, fie în contextul alegerilor generale pentru o adunare a Irlandei de Nord sau pentru Parlamentul de la Westminster, este puţin probabil să ofere o măsură precisă a acceptabilităţii. Aşa cum este cazul acordului chino-britanic asupra Hong Kongului[726] şi acordului Gandhi-Jayewardene asupra delegării puterii în Sri Lanka[727], impunerea unei soluţii acceptabile şi cordiale de sus poate fi un prim pas necesar către o reglementare permanentă, ca o modalitate de a evita impasul „democratic", care poate rezulta din partea extremelor politice intransigente şi intimidante.

Atunci când autonomia este folosită pentru a justifica intoleranţa şi discriminarea, ea pierde legitimitatea pe care altfel o poate avea ca mecanism care asigură drepturile fundamentale de egalitate şi participare la guvernare. Este semnificativ faptul că temelia Irlandei de Nord a fost zdruncinată nu de apelurile la naţionalism şi religie, ci de cererile moderne pentru drepturile fundamentale ale omului şi egalitate. Istoria discriminării comise de majoritate în Irlanda de Nord demonstrează că pericolele vin din partea majorităţii lor politice, religioase sau culturale permanente, în timp ce sectarismul din Republica Irlanda, din timpul aceleiaşi perioade, ne face să ne gândim că ar fi fost în egală măsură inadmisibil ca drepturile minorităţii protestante să fie legitimate într-o Irlandă Unită. Dacă acestea sunt lecţii mai presus de cele care se referă la ciclurile de violenţă şi represiune, Irlanda de Nord poate fi văzută ca un exemplu al limitelor autonomiei şi al dificultăţilor de a rezolva conflictele între minoritate şi majoritate doar prin încercarea de a diviza entităţile politice în cele mai mici părţi posibile.

Capitolul 12: POPORUL SAAMI (LAPP) DIN NORVEGIA, SUEDIA ŞI FINLANDA

FUNDALUL ISTORIC

Popoarele băştinaşe din Europa de Nord, care locuiesc într-o regiune a cărei mare parte se situează deasupra Cercului Polar, sunt cunoscute sub numele de „Lapp" (în limba finlandeză), „Finn" (în limba norvegiană) sau, după propria lor alegere din ultimii ani, „Saami". Ţara lor de baştină, „Sapmi" (sau Laponia) se întinde sub forma unui arc mare de la peninsula sovietică Kola, peste partea de nord a Finlandei şi de ambele părţi ale lanţului muntos care separă Norvegia de Suedia, pe o distanţă de aproximativ 1500 km.

Cel puţin jumătate din totalul populaţiei saami, estimată la 60.000 de persoane, se află în Norvegia şi 15-20.000 dintre ei locuiesc în cel mai nordic district norvegian, Finnmark. 17-20.000 de saami se află în Suedia, aproximativ 5000 în Finlanda, şi 2-3000 în Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, saami reprezintă o majoritate în numai şase comune norvegiene din centrul comitatului Finnmark (din totalul de peste patru sute din întreaga ţară) şi o singură comună în Finlanda; în pofida vastului teritoriu pe care îl locuiesc, ei rămân o mică minoritate în Marea Nordică unde locuiesc peste 16 milioane de oameni[728]. Cu toate acestea, se poate vorbi de o regiune locuită de saami, general recunoscută, de aproximativ 75.000 kilometri pătraţi, care se întinde de la Varanger în nord-estul Norvegiei, prin centrul Finnmarkului şi nordul Finlandei prin Laponia Suedeză.

În ciuda numărului mic, populaţia saami poate fi împărţită, din punct de vedere geografic şi lingvistic, în patru grupe majore: grupul cel mai larg, saami din nord, locuiesc la nord de paralela 68 (Cercul Polar); grupul mic de saami din est se găsesc în ceea ce este acum Uniunea Sovietică; saami din centru locuiesc în ambele părţi ale graniţei dintre Norvegia şi Suedia, între paralele 68 şi 66; şi saami din sud locuiesc în Norvegia şi Suedia mai jos de paralele 66. O altă distincţie generală care se face este cea între saami „din regiunile muntoase" şi saami „din regiunile maritime".

Limba saami aparţine grupului fino-ugric, înrudită oarecum cu finlandeza şi maghiara, dar distinctă faţă de limbile germanice care stau la baza suedezei şi norvegiene moderne. Au fost recunoscute cel

puţin 10 dialecte diferite, incluzând cele patru limbi saami corespunzătoare celor patru zone geografice menţionate mai sus. Până în secolul XX saami era numai o limbă vorbită, deşi din anii ’70 au fost recunoscute trei ortografii diferite de către organizaţiile saami şi nordice. În anul 1971 a fost fondat Comitetul pentru Literatură Saami, şi în 1979 a fost înfiinţată Uniunea Scriitorilor Saami.

Saami erau popor de vânători (care folosesc şi capcane) şi pescari şi au locuit de milenii pe teritoriile care reprezintă acum ţările nordice.

În secolele recente, păscutul renilor a devenit cunoscut străinilor ca o activitate tipic saami, deşi mulţi saami se ocupă cu agricultura, cu meşteşugurile, pescuitul şi alte ocupaţii. Desigur, sunt şi mulţi saami urbani asimilaţi, care sunt angajaţi într-o gamă largă de activităţi „moderne”, deşi numărul lor este foarte mic.

Saami nu au întemeiat un stat în sensul contemporan al cuvântului, deşi se pare că a existat o adunare reprezentativă saami în peninsula Kola. Unitatea socială de bază era siida, un grup mic de familii aflat într-o regiune relativ mare, natural delimitată, deseori pe unul din malurile unui curs de apă. Familiile nu erau tn mod necesar legate prin grade de rudenie şi afacerile din siida erau conduse de un consiliu local în care era reprezentată fiecare familie. Consiliul distribuia pământul, drepturile de pescuit etc. şi exercita de asemenea funcţii juridice.

În cadrul siida, fiecare familie avea propriul său pământ, avea şi zone de păşunat exclusive, deseori la 200-300 de kilometri distanţă, unde îşi aducea în timpul verii turmele de reni. Ceea ce s-a transformat ulterior în graniţe moderne, în mod evident nu a avut nici o semnificaţie pentru populaţia saami şi migraţia sezonieră a survenit cu regularitate peste ceea ce au devenit acum frontiere de stat. Saami din zonele marine trăiesc în sate permanente, situate de-a lungul coastei.

În decursul secolelor XII-XIV norvegienii, suedezii şt ruşii au întemeiat structuri statale centralizate deşi, iniţial, nici unii nu s-au extins asupra teritoriilor nordice ale saami. A urmat curând expansiunea asupra pământurilor „nerevendicate” şi regatele nordice şi ruse nu au întâmpinat probleme atunci când au înfiinţat zonele de control. Rezistenţa armată opusă de saami acestei expansiuni a fost foarte scăzută, deoarece era pământ destul şi iniţial nu s-a intervenit asupra modului lor de viaţă. În 1321, Suedia şi Regatul Novgorod al Vikingilor au încheiat un tratat care a divizat teritoriile din nord, deşi multe cereri anterioare au rămas nerezolvate. Pentru următoarele secole, saami au plătit taxe (pentru folosirea pământului) la două sau

mai multe regate, în funcţie de cine controla o anumită zonă.

Regatele şi-au asumat treptat un control sporit asupra ţinutului de baştină al populaţiei saami, prin comerţ, taxe, prin eforturile misionarilor creştini şi prin colonizare crescândă. Cu toate acestea, populaţia saami a fost lăsată în pace (cu excepţia colectării taxelor şi încercărilor făcute de misiona i de a-i converti pe saami de la religia lor tradiţională), şi saami s-au deplasat liber în întreaga regiune, neţinând cont de pretenţiile asupra pământului declarate de anumite regate.

În secolul al XVIII-lea au apărut cele două state puternice Suedia (care atunci includea şi Finlanda) şi Danemarca-Norvegia, şi în 1751 ele au încheiat un tratat prin care se fixa actuala graniţă între Norvegia şi Suedia. La acest tratat a fost anexat Codicilul Lapp, care a confirmat dreptul populaţiei saami de a călători liber peste frontiere cu turmele lor de reni şi de a folosi pământurile şi apele conform obiceiurilor[729]. Deşi libertatea de mişcare urma să nu fie restricţionată, nici unui saami nu i s-a permis să posede pământuri pe ambele părţi ale frontierei; în felul acesta, familiile au trebuit să aleagă în care dintre ţări să trăiască, fie prin pierderea dreptului asupra pământului într-o ţară, fie prin transferearea acestuia în cealaltă ţară (în mod normal cu plătirea unei taxe).

Scopul declarat al Codicilului Lapp era „conservarea naţiunii Lapone", în anumite privinţe, acesta este asemănător unuia dintre „tratatele asupra minorităţilor" post-Versailles, în care interesul principal era asigurarea că „cetăţenii" saami dintr-un stat erau bine trataţi în celălalt. Codicilul prevedea tribunale comune care să rezolve conflictele între saami din cele două state şi stipula că guvernatorii ţinuturilor au datoria specială de a se interesa de tratamentul aplicat saamilor străini aflaţi în comitatul lor. Saamilor li s-a garantat statutul de neutralitate şi de non-combatanţi în eventualitatea unui război între cele două regate; de asemenea, războiul nu trebuia să constituie o piedică în calea libertăţii lor de mişcare.

Codicilul Lapp a fost eficient până la intrarea în vigoare, în anul 1972, a Convenţiei asupra păşunatului renilor, încheiată între Norvegia şi Suedia, iar acele drepturi la care nu se face referire în Convenţia din 1972 continuă să fie în vigoare în Norvegia[730]. Codicilul le-a permis saamilor să-şi continue modul tradiţional de viaţă, dar în acelaşi timp a suprimat orice pretenţii de proprietate ale populaţiei saami, ca opuse drepturilor de uzufruct ale pământurilor pe care le locuiau de secole. Saami au devenit cetăţeni ai unuia sau altuia dintre regate şi erau saami norvegieni sau suedezi supuşi unor formalităţi diverse şi

plăţii unei taxe de câte ori treceau frontiera.

În 1809, Suedia a fost forţată să cedeze Rusiei Finlanda. Ţarul a hotărât să închidă frontiera între Finlanda şi Norvegia în 1852 şi între Finlanda şi Suedia în 1880, dislocând în felul acesta modelele tradiţionale de migraţie ale saami. Frontiera rusă a rămas închisă în toată perioada guvernării sovietice[731]. De abia în 1983 Finlanda şi Norvegia au adoptat un tratat care permite „rezidenţilor de la frontiere" să treacă frontiera în afara posturilor de graniţă oficiale, dar au existat numeroase reglementări internaţionale între toate ţările nordice (bilaterale şi multilaterale) care se referă la păşunatul renilor[732].

Impactul reglementărilor nordice asupra populaţiei saami a fost descris ca având semnificaţia „îndelungatei retrageri" a acestora de pe ţinuturile lor tradiţionale[733]. Rezoluţia Regală adoptată în 1775 a autorizat acordarea de loturi de pământ coloniştilor norvegieni în Finnmark şi în special în regiunile de coastă din Sapmi (ţara de baştină a populaţiei saami), care au devenit preponderent norvegiene. Au fost câteva cazuri de atacuri armate, care au caracterizat şi colonizarea ţinuturilor indigenilor din Americi, şi violările de terenuri din regiunile tradiţionale saami au fost reale. Astăzi, saami constituie numai 25% din populaţie chiar şi în Finnmark.

Danemarca a fost obligată să renunţe la Norvegia în 1814, iar Norvegia și Suedia s-au unit sub o singură coroană până în 1905. În ciuda acestei unificări, au fost menţinute sisteme legale şi politico-sociale separate şi atitudinile faţă de populaţia saami au fost diferite. În Suedia, termenul „Laponia" a fost rezervat culturii tradiţionale saami, dar teoriile rasiale de „darvinism social" pun populaţia saami într-o poziţie clar inferioară[734].

Norvegia a adoptat o politică de asimilare mult mai agresivă, inclusiv încurajarea colonizării cu agricultori norvegieni a regiunii Finnmark şi, de asemenea, a zonelor vorbitoare de limbă saami şi finlandeză din nordul Norvegiei ca „districte de tranziţie", din care limbile „străine" trebuia să fie eliminate. Din 1880 până după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial politica norvegiană oficială a fost aceea că educaţia trebuie făcută în întregime în limba norvegiană, iar limbile saami (şi finlandeză) să fie folosite numai acolo unde era absolut necesar.

În Finlanda (care era „mare ducat" în cadrul Imperiului Rus, până la declararea independenţei sale în 1917) existau multe asemănări între populaţia saami şi finlandeză, iar asimilarea a survenit „aproape prin

absenţă”[735]. Populaţia saami din Finlanda este mult mai mică decât în Norvegia şi Suedia. Constituţia finlandeză din 1919 recunoaşte două grupuri naţionale şi de limbi: finlandeză şi suedeză, deşi vorbitorii de suedeză constituie numai 6% din populaţie; insulele Aland sunt recunoscute ca o comunitate vorbitoare de limbă suedeză, autonomă, în cadrul Finlandei[736]. Cu toate acestea, poziţia specială a comunităţii saami nu a fost recunoscută până acum.

PROGRESE RECENTE

Norvegia

Politica norvegiană de asimilare a populaţiei saami a fost treptat abandonată, începând cu recunoaşterea, din 1947, a faptului că limba saami trebuie să fie acceptată ca primă limbă a poporului saami[737]. Raportul din 1951 al Comisiei Regale asupra Problemelor poporului saami a afirmat că toţi copiii au dreptul de a fi educaţi în limba lor maternă şi acest lucru a marcat sfârşitul definitiv al asimilării. Acum copiii de origine saami primesc, în primii ani de şcoală, educaţie în limba saami, dar învaţă şi limba norvegiană. Din 1979, guvernul a alocat fonduri singurului ziar din Norvegia în limba saami.

Au fost înfiinţate numeroase organisme consultative, inclusiv un Consiliu Norvegian saami creat în 1964, care sfătuieşte autorităţile naţionale districtuale şi comunale asupra politicii saami. Membrii săi sunt numiţi de Rege, după ce au fost nominalizaţi de organizaţiile saami şi alte tipuri de organizaţii ca şi de şase districte şi nouă comune, având cea mai mare populaţie saami. În 1975 a fost înfiinţat un Consiliu educaţional saami ca organism consultativ al Departamentului Problemelor Ecleziastice şi Educaţionale şi, în 1984, s-a creat un Comitet Cultural Saami, sub egida Consiliului Cultural norvegian. Asociaţia neguvernamentală a crescătorilor de reni din Norvegia, întemeiată în 1948, lucrează în cooperare cu statul asupra problemelor economice şi de altă natură[738].

În 1980, guvernul a numit două organisme: Comitetul pentru Drepturile Populaţiei Saami şi o Comisie asupra Problemelor Educaţionale şi Culturale ale Populaţiei Saami. Primul raport al Comitetului pentru Drepturile Populaţiei Saami asupra „statutului legal al populaţiei saami” a fost înaintat în iunie 1984 şi reprezintă, probabil, progresul politico-legal cel mai semnificativ cu privire la populaţia saami din Norvegia din ultimii ani[739]. Raportul se referă la o gamă largă de probleme şi include obligaţiile Norvegiei faţă de poporul saami, în conformitate cu dreptul internaţional.

Un raport al comitetului din 1984 subliniază că populaţia saami „reprezintă un popor în sens politic şi ideologic", dar conchide că articolele 1 şi 55 din Carta Naţiunilor Unite, inter alia, nu intenţionau să creeze dreptul la autodeterminare pentru „o minoritate etnică" ca cea saami[740]. El consideră că anumite aspecte ale drepturilor indigenilor au fost recunoscute de dreptul uzual internaţional şi de principiile generale ale dreptului internaţional, dar admite că „măsura în care statele sunt obligate să se raporteze la acestea din urmă este lipsită de claritate"[741].

Pe de altă parte, raportul a adoptat o interpretare relativ extinsă a obligaţiilor Norvegiei în conformitate cu articolul 27 din Convenţia asupra Drepturilor Politice şi Civile, care include obligaţia fermă de a garanta menţinerea culturii saami şi crearea ocaziilor de dezvoltare a acesteia.

O minoritate etnică este îndreptăţită (în conformitate cu articolul 27), pe de o parte, la un anumit nivel de autonomie (non-intervenţie din partea statului) şi, pe de altă parte, la sprijin acordat de guvern pentru susţinerea activităţilor lor culturale (drepturi categorice) şi este, de asemenea, îndreptăţită să poată participa la viaţa comunităţii pe picior de egalitate cu majoritatea populaţiei (principiul non-discriminării)...

Poporul saami este, indiscutabil, un grup etnic a cărui cultură este protejată în conformitate cu Articolul 27. Prin urmare, ei sunt îndreptăţiţi la sprijinul statului norvegian ca să se poată bucura de propria lor cultură. În acelaşi timp, poporul saami cuprinde un grup etnic a cărui bază culturală rezidă în utilizarea tradiţională a resurselor naturale. Prin urmare, este foarte probabil ca formele lor tradiţionale de activitate economică să fie protejate într-0 anumită măsură de Articolul 27...

Nu este destul să afirmăm că deciziile administrative şi statutele norvegiene nu sunt în dezacord cu Articolul 27. Articolul impune statului norvegian obligaţia de a lua măsuri active pentru a garanta faptul că cultura saami este practicată în continuare în Norvegia[742].

Această interpretare a fost adoptată ulterior de guvernul norvegian[743], în aprilie 1987, la recomandarea majorităţii membrilor Comitetului pentru Drepturile Saami, a fost adoptat un amendament constituţional în care se face recunoaşterea specifică a poporului saami şi a obligaţiilor guvernului în privinţa acestora[744]. Amendamentul prevede că:

Depinde de autorităţile statului să creeze condiţiile pentru ca grupul

etnic saami („Folkegruppe”) să-şi poată menţine şi dezvolta limba, cultura şi viaţa socială[745].

Raportul recomandă, de asemenea, înfiinţarea unui nou organism central saami care să înlocuiască actualul Consiliu Norvegian Saami, deşi au fost divergenţe de opinii cu privire la modul de alegere al acestui comitet[746].

Recomandările Comitetului pentru Drepturile Populaţiei Saami au fost înaintate Parlamentului Norvegian în 1984, iar legea pentru înfiinţarea unui „Sameting”, adică un Parlament Saami, a fost adoptată în mai 1987[747], „Actul saami” din 1987, aşa cum este el cunoscut, prevede ca Sameting să preia autoritatea de consultanţă, în prezent deţinută de Consiliul Saami şi în felul acesta rezultă o autoritate sporită conform legii. Sameting este ales în mod direct de toţi saami înregistraţi într-un registru electoral separat, modalitate diferită de sistemul prezent de numire a membrilor Consiliului saami. Actul saami cere de asemenea ca, cei puţin o dată în timpul fiecărei legislaţii, regele (adică guvernul norvegian) să prezinte propuneri pentru măsurile care trebuie să fie instituite pentru a aduce la îndeplinire intenţiile actului.

Se aşteaptă, de asemenea, ca limba saami să fie recunoscută, alături de norvegiană, ca limbă oficială a Norvegiei.

SUEDIA

Recentele progrese din Suedia sunt asemănătoare cu cele din Norvegia, deşi nu a existat aceeaşi nevoie de a schimba politica de asimilare existentă anterior. De exemplu, până în anii ’50, copiii saami din Suedia au fost întotdeauna învăţaţi în limba saami, deşi în condiţii de discriminare şi numai în şcoala elementară. În mod egal, toţi saami au acces la educaţie superioară, dar (ca în toate ţările nordice) nu există suficiente materiale saami şi profesori calificaţi. Există un sistem de învăţământ saami autonom, cu un consiliu ales dintre saami[748]. Începând din anii ’70, guvernul a oferit fonduri anuale unui Fond Saami, administrat de saami, care promovează activităţi culturale şi de altă natură.

În 1982 a fost înfiinţat Comitetul pentru drepturile saamilor suedezi şi acesta a înaintat, în 1986,[749] un raport guvernului suedez asupra „Poziţiei Legale Internaţionale a Populaţiei Saami”. Deşi raportul nu face recomandări speciale, el include următoarele concluzii:

După părerea noastră, Articolul 27 (al Convenţiei pentru Drepturile

Civile şi Politice, la care Suedia este semnatară) ar trebui să ceară discriminarea categorică a minorităţilor şi populaţiilor indigene. El implică de asemenea garanţii pentru dreptul la o identitate culturală separată. Termenul „cultură" ar trebui să fie larg interpretat în acest context, astfel încât să includă şi baza materială a culturii, de exemplu activitatea de păscut reni desfăşurată de populaţia saami... Articolul 27 poate fi, de asemenea, interpretat ca îndreptăţind minoritatea la un anumit grad de autonomie culturală...

În concluzie susţinem că, în conformitate cu dreptul internaţional, Suediei îi revin obligaţii multiple faţă de populaţia saami. Suedia trebuie să se abţină să intervină în mediul natural într-o modalitate care ar putea prejudicia condiţiile necesare, naturale, pentru supravieţuirea activităţii de păscut a renilor. Mai mult de atât, Suedia trebuie să întreprindă măsuri pentru a garanta resursele necesare pentru supravieţuirea şi dezvoltarea culturii saami[750].

Se aşteaptă ca într-un raport viitor Comitetul să facă recomandări pentru a se cere participarea formală a saamilor, înainte ca autorităţile statale să acorde pennise de rezidenţă care ar putea afecta satele saami şi recomandarea de a se crea un Parlament suedezo-saami, comparabil cu cei din Finlanda şi Norvegia.

FINLANDA

Populaţia saami din Finlanda este foarte mică, aproximativ numai 5300 de persoane din totalul de cinci milioane al ţării[751]. Din acest număr, nu mai mult de jumătate vorbesc limba saami, deoarece în Finlanda sunt numiţi saami nu numai cei care vorbesc limba saami, dar şi persoanele ai căror părinţi sau bunici vorbeau limba saami când s-a efectuat recensământul din 1962[752]. Drept rezultat, limba saami a fost folosită în şcoli începând din anii '70, deşi legea din 1985 lărgeşte statutele anterioare şi prevede că limba saami poate fi limba din şcoli în regiunea de baştină a saamilor. Cu toate acestea, planurile de învăţământ sunt stabilite de municipalităţile locale (în care saami au o oarecare influenţă, dar care nu sunt controlate de ei), dar se ivesc dificultăţi în găsirea instructorilor calificaţi în saami[753].

Surprinzător, probabil, având în vedere numărul mic al populaţiei saami, Finlanda a fost prima dintre ţările nordice care a avut un organism politic saami ales, „Delegationen for sameamden" (cunoscută sub numele de Parlamentul Saami) care a fost creat în 1973. Cei douăzeci de membri sunt aleşi indirect de saami care trăiesc în regiunea de baştină[754]; organism esenţial consultativ, el poate propune guvernului acţiuni în problemele care afectează planul

economic, social şi cultural şi a devenit purtătorul de cuvânt efectiv pentru poporul saami. Există şi o Comisie saami („Samedelegationen") înfiinţată în 1960 ca organism consultativ pe lângă biroul primului ministru; jumătate din membrii săi reprezintă guvernul şi jumătate Parlamentul Saami.

În 1978 a fost înfiinţat un comitet special pentru drepturile saami asupra pământului şi a apelor şi iniţiativele recente ale guvernului finlandez includ: un grup de lucru care studiază probleme legate de serviciile de asigurări sociale în limbile minorităţilor, inclusiv limba saami: extinderea disponibilităţilor de oferire de locuinţe şi alte subsidii crescătorilor de reni saami şi crearea unei staţii de radio independentă pentru populaţia saami, care să nu fie conectată la staţia de radio naţională.[755]

INIŢIATIVE NORDICE COMUNE

În 1956 diversele grupuri naţionale saami au înfiinţat un Consiliu Nordic Saami. În 1973 a fost creat Institutul Nordic Saami (cu sediul în Kautokeino, Norvegia) de către Consiliul Nordic, ca centru de cercetări legate de economia, dreptul, mediul, cultura, interguvernamental etc. saami. Rezoluţia din 1974 a Consiliului Nordic a invitat Comitetul Nordic de Miniştri să elaboreze un program comun nordic pentru protecţia şi păstrarea mediului din principalele regiuni locuite de saami. Deşi aceste organisme nu au autoritate politică directă sau de elaborare a deciziilor, ele pun accent pe caracterul transnaţional al vieţii saamilor şi subliniază nevoia de soluţii internaţionale pentru problemele comune cu care se confruntă saami din cele trei ţări[756]. Cel de-al treilea raport al Comisiei Norvegiene pentru Problemele Educaţionale şi Culturale ale Saamilor a propus un tratat pentru cultura saami la care să participe Norvegia, Suedia şi Finlanda[757].

Deşi nu au constituit „o iniţiativă nordică comună", progresele economice şi sociale din ţinuturile de baştină ale saamilor au fost asemănătoare în cele trei state. Aspectele pozitive şi negative ale acestor progrese sunt, într-o mare măsură, cele comune altor regiuni locuite de băştinaşi. Extinderea serviciilor sociale, a drumurilor, a modernizării telecomunicaţiilor şi a curentului electric în comunităţile saami au îmbunătăţit calitatea vieţii în multe privinţe. În acelaşi timp, amplificarea contactului cu cultura nordică „modernă", cu mineritul şi exploatarea forestieră, cu schimbarea cursurilor râurilor şi lacurilor pentru producerea de energie electrică şi promovarea turismului au avut un impact semnificativ asupra vieţii tradiţionale a populaţiei saami, în mare parte rurală şi migratoare[758]. Exploatarea de petrol din

regiunea nordică a avut un caracter „distructiv”, alături de restricţiile impuse din raţiuni militare în regiunea strategică din nordul Norvegiei.

PROPUNERILE SEMINARULUI DE LA KAUTOKEINO DIN 1985

În iunie-iulie 1985, la Kautokeino, în Norvegia[759], la cel de-al treilea seminar internaţional, dintr-o serie de mai multe seminarii, „Naţiunile mici ale nordului” – Aland, Insulele Feroe (Foroyar), Groenlanda (Kalaallit Nunaat) şi poporul saami – au convenit să discute probleme de interes comun. Principalele teme ale întâlnirii din 1985 au fost reglementările care vizau autonomia, statutul poporului saami şi crearea unei „Universitas Borealis”[760].

Una dintre cele mai interesante propuneri ale seminarului a fost convenţia între Finlanda, Norvegia, Suedia şi reprezentanţii aleşi ai poporului saami de a înfiinţa un teritoriu saami transnaţional, autonom. Deşi denumit „o primă încercare stângace... care nu a avut, absolut, nici un statut oficial”[761], schiţa „Convenţiei saami” oferă posibilităţi uimitoare de răspunsuri legale internaţionale şi constituţionale la cererile de autonomie înaintate de saami[762].

Premisa fundamentală a schiţei convenţiei este crearea unui singur teritoriu autonom în acele regiuni din Finlanda, Norvegia și Suedia în care există o populaţie saami majoritară. Acest teritoriu („Saamiid Aednan”) va fi la rândul său împărţit în trei comune, corespunzând regiunilor din Saamiid Aednan care se află între actualele frontiere ale statului. În acelaşi timp, trebuie să fie recunoscută naţiunea saami care să-i includă pe saami răspândiţi în toate ţările nordice şi în URSS.

Multe atribuţii administrative ale Saamiid Aednan sunt nespecifice, dar ele se extind „minimum” la problemele care se află în mod curent în competența Alandului, Insulelor Feroe sau Groenlandei. Atribuţiile cele mai importante care revin autorităţilor saami includ dreptul de a impune restricţii privitoare la rezidenţa celor care nu sunt de origine saami în teritoriu; posesiunea pământului, care să nu se afle decât în mâinile unor persoane individuale, ale grupului sau comunelor, supusă dreptului cutumiar şi dreptul la toate resursele naturale din teritoriu.

Judecătorii locali vor fi numiţi de guvernele statelor respective în conformitate cu nominalizarea de către parlamentul saami şi deciziile care implică legile statului vor putea fi contestate numai prin Curtea

Supremă a statului interesat. Disputele legate de interpretarea în sine a Convenţiei saami vor putea fi supuse, la cererea oricăreia dintre părţi, unui complet special compus din şapte judecători, dintre care unul va fi ales de fiecare dintre părţile statului, trei de către executivul saami şi al şaptelea de către Preşedintele Curţii Internaţionale de Justiţie.

În ciuda caracterului transnaţional al teritoriului autonom nu s-a sugerat un transfer formal de autonomie către Saamiid Aednan. Fiecare din cele trei guverne va fi reprezentat de către un înalt Comisar care va participa, fără drept de vot, la parlamentul saami. Teritoriul saami va deveni semnatar al tuturor tratatelor internaţionale umanitare şi pentru drepturile omului şi, după consultări cu cei trei comisari, va putea încheia tratate cu alte state cu privire la problemele care se află în competenţa teritoriului autonom. Nu vor putea fi stabilite misiuni străine fără consimţământul fiecăruia din cei trei înalţi Comisari, cu excepţia consulatelor (a căror jurisdicţie se va extinde numai asupra unei comune din interiorul graniţelor statului) care pot fi înfiinţate cu permisiunea înaltului Comisar în al cărui stat va fi amplasat consulatul. Poporul saami va fi în continuare exceptat de la serviciul militar obligatoriu din forţele armate ale celor trei state, dar va putea fi obligat să-şi facă serviciul militar în gărzile locale autonome; atribuţiunile poliţiei se vor afla în jurisdicţia autorităţilor autonome. Rezidenţii din Saamiid Aednan îşi pot păstra cetăţenia originară finlandeză, norvegiană sau suedeză, care poate fi schimbată după doi ani de rezidenţă într-o comună a altui stat.

OBSERVAŢII

Una dintre trăsăturile cele mai frapante ale situaţiei saami este absenţa violenţei, deşi au existat cazuri de nesupunere civilă. Absenţa violenţei nu implică absenţa conflictului şi nu trebuie să subestimăm discrepanţele dintre cererile saamilor şi răspunsurile guvernului. În acelaşi timp, toate părţile s-au angajat, în mod sincer, în favoarea rezolvării paşnice a prezentelor situaţii conflictuale.

Fără îndoială, unul dintre motivele actualelor încercări de a rezolva paşnic aceste cereri este natura democratică a statelor implicate şi răspunsurile relativ pline de înţelegere (chiar dacă sunt privite de mulţi saami ca insuficiente) la cererile saamilor de afirmare a propriei lor demnităţi şi identităţi. Angajamentul comun al Finlandei, Norvegiei şi Suediei de a răspunde la cererile saamilor şi de a nu le reprima, este foarte diferit de atitudinea Iranului, Iraqului şi Turciei la situaţia asemănătoare în care se află kurzii[763]. Un alt factor îl constituie natura relativ moderată a cererilor saamilor; nu s-au

înregistrat cereri pentru o regiune saami echivalentă cu Khalistanul independent sau cu un Kurdistan sau cu un Eelam al tamililor.

După cum a fost cazul cu alte popoare băştinaşe, drepturile asupra pământului şi resurselor naturale se află în fruntea intereselor saamilor, iar controlul asupra dezvoltării şi exploatării resurselor naturale se află printre pretenţiile fundamentale ale poporului saami. În acelaşi timp, nici unul dintre cele trei guverne implicate nu a dorit să permită trecerea controlului asupra pământului din mâinile autorităţii guvernamentale centrale.

Distincţia între dreptul poporului saami de folosinţă a pământului şi apei versus dreptul de posesiune al statului, a fost deosebit de importantă în câteva cazuri aduse în justiţie în Norvegia şi Suedia[764]. Cel mai favorabil pentru saami a fost un caz norvegian judecat în 1862, în care Curtea Supremă a decis că „dreptul nomad definitiv pentru laponii norvegieni [de a folosi pământul şi apa] rezidă în Convenţia din 1751", pe bază de reciprocitate cu drepturile acordate laponilor suedezi din Norvegia[765]. Curtea Supremă din Suedia a negat faptul că Codicilul Lapon a întemeiat actele de proprietate asupra pământului şi apei către saami, dar a adoptat un punct de vedere similar cu privire la drepturile de uzufruct[766]. Un caz suedez din 1981 (cazul „Muntelui impozitat"), deşi s-a pronunţat împotriva drepturilor de posesiune al saami pe baza unor fapte specifice prezentate în fata Curţii Supreme, a admis principiul că dreptul de posesiune poate să derive din folosinţa uzuală. În 1982, Curtea Supremă Norvegiană (în cazul „Alta-Kautokeino") a respins încercările făcute de saami (şi de alţii) de a opri construcţia unui baraj hidroelectric cel puţin pe temeiul că barajul intervenea în mod nesemnificativ în drepturile de uzufruct tradiţionale ale saamilor crescători de reni[767].

În ceea ce priveşte limba şi educaţia, cele trei ţări nordice au fost deosebit de receptive în ultimii ani şi s-au făcut încercări sincere de a promova cultura saami. Cu toate acestea, după cum s-a remarcat mai sus, dezvoltarea de proiecte în regiunile locuite de saami şi, în special, promovarea turismului poate avea un impact negativ asupra modului tradiţional de viaţă al saamilor, care poate face iluzorie protecţia culturală[768].

Răspunsurile statului la problemele sociale şi culturale nu au fost în concordanţă cu recunoaşterea simbolică a poziţiei unice a saamilor în cultura nordică şi cu iniţiativele politice semnificative. De exemplu, Comitetul pentru Drepturile Saamilor Norvegieni a refuzat să recunoscă că Norvegia are obligaţii legale faţă de saami ca popor indigen sau ca popor care are dreptul de autodeterminare politică sau

autonomie, în ciuda părerii corecte a Comitetului privitor la obligaţiile ferme ale Norvegiei faţă de saami ca „minoritate etnică”. Pe de altă parte, Finlanda şi Danemarca (membră a Consiliului Nordic) au avut experienţe pline de succes cu regiunile autonome Aland, Insulele Feroe și Groenlanda.

Respingerea ideii de a acorda recunoaşterea politică poporului saami reflectă două divizări, una în interiorul populaţiei nordice şi una între saami. Cea dintâi se reflectă în lipsa de înţelegere în cadrul Comitetului pentru Drepturile Saamilor Norvegieni în ceea ce priveşte oportunitatea unui amendament constituţional care să stipuleze obligaţiile statului faţă de saami. Principala reţinere este legată de posibilitatea accentuării diferenţelor în cadrul societăţilor cu multe minorităţi mici, atât cvasiindigene, cât şi de imigranţi recenţi; se mai referă la crearea diviziunilor în cadrul comunităţilor locale, acolo unde saami se află într-o mică minoritate, precum şi la discriminarea împotriva intereselor economice (şi nu numai) ale majorităţii norvegiene din regiunea nordică de coastă[679].

Divizările dintre saami s-au născut atât din dezacordurile inerente în ce priveşte politicile care pot exista în orice comunitate dispersată, cât şi din faptul că aproape jumătate din populaţia saami trăieşte în afara ţinutului de baştină din nord. Deşi saami contestă cu asprime alegerile locale acolo unde este posibil, nu există un partid politic saami unic în Norvegia sau Suedia.

Există divizări între saami (cel puţin în Norvegia) referitor la următoarea problemă: dacă saami pot fi consideraţi ca grup identificabil, prin efectuarea unui recensământ al saamilor (care ar fi o condiţie preliminară pentru alegerile directe pentru un organism reprezentativ saami), acest lucru ar fi un factor integrator sau dezintegrator?[770].

În viitorul apropiat vor exista parlamente alese saami în toate cele trei ţări. Cu toate acestea, rolul consultativ limitat care era preconizat de exemplu, în Actul Saamilor Norvegieni, nu satisface pe cei care cer mecanisme mai directe (şi simbolice) pentru protecţia intereselor saamilor. Există şi pericolul ca dezvoltarea celor trei instituţii saami să inhibe caracterul transnordic al culturii saami; deşi nu este absolut necesar ca populaţia saami să sufere dacă participarea efectivă în procesul politic ar fi împărţită între instituţiile finlandeze, norvegiene şt suedeze, acest lucru ar părea să constituie o piedică pentru aspectele transnaţionale ale vieţii saamilor, care au fost recunoscute de secole de către cele trei state implicate.

Orice soluţie viabilă privitoare la saami trebuie să aibă ca punct de plecare recunoaşterea faptului că Saami este o naţiune indivizibilă, care se întinde pe teritoriul a trei state şi că dacă Saami nu va fi redusă de la o naţiune la trei minorităţi naţionale (sau grupuri etnice), soluţia trebuie să fie nordică şi nu finlandeză, norvegiană sau suedeză.[771]

Posibilitatea creării unui teritoriu saami autonom, transnaţional, ca proces imediat sau ca urmare a unei perioade de tranziţie, în care va exista un parlament saami separat în fiecare dintre cele trei ţări, rămâne sub semnul întrebării. Cu siguranţă, relaţiile strânse între cele trei state în contextul Consiliului nordic[772] şi legăturile contemporane şi istorice în cadrul populaţiei saami sugerează faptul că această opţiune ar trebui luată în consideraţie. Trebuie discutată şi posibilitatea unor diverse forme de autonomie culturală non-teritorială sau personală.

Chiar dacă orice teritoriu transnaţional saami este divizat în comune cu graniţe stabile de stat, sau este direct „internaţionalizat" prin reglementări asupra unei forme de autonomie comună peste un ţinut de baştină saami unificat, el va rămâne strâns legat de ţările nordice prin tradiţia geografică, economică şi interculturală. Dat fiind nivelul relativ ridicat al serviciilor sociale în statele nordice, continuarea subsidiilor sau a participării financiare a fiecărui stat în problemele fiscale ale saamilor va fi, cu siguranţă, cerută.

În schiţa de Convenţie Saami s-au făcut referiri plauzibile la susceptibilităţile legate de problema militară şi pot fi preconizate şi alte posibilităţi. Indiferent de graniţa care va fi trasată în cele din urmă pentru a demarca teritoriul locuit de saami, la fel ca şi frontierele internaţionale existente în interiorul regiunii saami, aceasta va fi o graniţă „flexibilă" în multe privinţe, cu excepţia rezidenţei şi a problemelor teritoriale speciale, ca folosirea pământului şi exploatarea resurselor.

Este evidentă valoarea simbolică pe care o reprezintă pentru saami stabilirea, printr-un tratat internaţional, a unei entităţi saami autonome, deşi nu este clară măsura în care aceasta este o cerere fundamentală. Deşi nici unul dintre statele interesate n-a făcut dovada că a luat în consideraţie o asemenea posibilitate, nu există nici un impediment legal internaţional sau intern în calea acestei reglementări. Este nevoie numai să ne reamintim componenţa sau reprezentarea multor entităţi non-statale în diferite organizaţii internaţionale, participarea organizaţiilor internaţionale în diverse reglementări internaţionale şi precedentul clar al teritoriului Aland (al

cărui statut a fost iniţial formulat într-un instrument internaţional, care acum este întărit printr-o dispoziţie a constituţiei finlandeze [fără acord mutual]), ca să devenim conştienţi de flexibilitatea cu care s-ar putea realiza un acord final saami-nordic.

Situaţia poporului saami este complexă şi răspunsurile diverselor guverne la cererile saamilor de autonomie politică şi culturală reflectă confuzia – şi într-o oarecare măsură, artificialitatea – care rezultă din încercările de a justifica concluziile politice recurgând la distincţii legale între diferite categorii de drepturi. Se poate spera că atenţia asupra problemelor fundamentale nu va fi distrasă de îngrijorări legate de precedente şi că următoarele concluzii, relativ optimiste, la care s-a ajuns în 1982, sunt încă în vigoare:

Saami se numără printre minorităţile cel mai puţin puternice din punct de vedere numeric. Ei sunt, de asemenea, graţie tradiţiilor lor pacifiste, unii dintre cei mai lipsiţi de apărare faţă de standardele acceptate ale unei epoci care e caracterizată de violenţă. De-a lungul secolelor, ei au fost supuşi presiunii, represiunii culturale şi tentativelor de asimilare. Mediul natural în care trăiesc, care le este vital, este încă asaltat şi pus în pericol.

Totuşi, ei au reuşit să-şi menţină integritatea socială şi încrederea în sine: ei au avut câştiguri semnificative întreţinând relaţii cu naţiuni-state bine organizate şi vor stabili şi mai multe relaţii în viitor; şi, fiind o comunitate, se află într-o perioadă de renaştere şi reînnoire de care sunt mândri. Dacă aici este vorba de lecţii, atunci lecţiile sunt încurajatoare[773].

Capitolul 13: SPANIA – ŢARA BASCILOR ŞI CATALONIA

Spania modernă este reprezentată de câteva grupuri etnice distincte, fiecare cu propria sa limbă şi propriile sale tradiţii culturale. Deşi castiliana a fost recunoscută ca limbă naţională şi străinii se referă la castiliană ca la „limba spaniolă", cea mai mare parte a bogăţiilor Spaniei se află în regiuni în care castiliana este a doua limbă. De exemplu, catalana este prima limbă a majorităţii populaţiei din nord-estul Spaniei. Bascii din nord-vestul Spaniei au, de asemenea, o limbă şi cultură bine dezvoltate şi separate, după cum au galicienii din nordul Portugaliei.

Unitatea Spaniei, ca stat suveran, datează din secolul al XV-lea, când Ferdinand de Aragon s-a căsătorit cu Elisabeta de Castilia, unind astfel câteva regate independente. În secolul al XVII-lea, în Catalonia, Andaluzia, Aragon, Neapole şi Sicilia a izbucnit o opoziţie armată împotriva proiectelor de centralizare ale primului ministru al regelui Filip al IV-lea, dar autorităţile centrale au învins. La începutul secolului al XVIII-lea, Filip de Anjou (ulterior Filip al V-lea) a învins forţele care sprijineau pretenţiile rivalului său, arhiducele Charles de Austria; forţele celui din urmă cuceriseră Catalonia şi Aragonul (alături de Anglia, Portugalia şi Olanda) şi, ca rezultat al înfrângerii lor, Filip a desfiinţat multe dintre instituţiile locale care încă mai existau.

Declinul autorităţii locale a continuat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar înfrângerea forţelor carliste (care i-a inclus pe basci şi catalani) în 1876, în cel de-al treilea război carlist, a redus şi mai mult atribuţiile regionale[774]. Cu toate acestea, pretenţiile regionale au continuat şi, în 1914, guvernul de la Madrid a convenit să adopte un plan care delega provinciilor atribuţii foarte limitate.

AUTONOMIA REGIONALĂ ÎN TIMPUL

CELEI DE-A DOUA REPUBLICI

Bascii, catalanii, galicienii, andaluzii şi alte comunităţi regionale din Spania au pretins vreme îndelungată şi s-au bucurat, din punct de vedere istoric, de dreptul de autonomie sau autoguvernare. Reînfiinţarea republicii spaniole în 1931 a oferit ocazia de a răspunde

dorinţei de autonomie culturală sau regională resimţită de largi segmente ale populaţiei spaniole şi noua constituţie proclamată de Parlamentul Spaniol (Cortes) în 1931 stipula organizarea unor regiuni autonome în cadrul statului spaniol, din provincii „cu istorie, cultură şi economie comună”[775]. Orice statut de autonomie propus trebuia să fie aprobat de Parlament, după ce era aprobat printr-un plebiscit ţinut în regiunea autonomă propusă.

Catalonia a fost singura regiune care a profitat de posibilitatea de autonomie oferită în timpul celei de-a doua Republici, care a avut o existenţă atât de scurtă; provinciile basce şi Galicia au propus în 1936 statute de autonomie, dar războiul civil spaniol a început înainte de a se putea întreprinde vreo acţiune legată de aceste propuneri.

Statutul catalan de autonomie a fost aprobat de Cortes în septembrie 1932[776], dar guvernul de dreapta, aflat la putere din 1933 până la 1935, a reuşit să întârzie implementarea acestuia. Din iulie 1936 până în mai 1937 Catalonia a fost o regiune cu autonomie deplină.

Printre atribuţiile legislative şi executive rezervate în mod special guvernului central erau probleme de naţionalitate; relaţiile între biserică şi stat; apărarea naţională; relaţiile externe; vama şi regulamentele tarifare, inclusiv tratatele comerciale; politica monetară şi sistemul bancar şi comunicaţiile[777]. Constituţia din 1931 delimitează domeniile de competenţă legislativă naţională a căror execuţie poate fi asumată de guvernele autonome[778]. În felul acesta, ordinea standard era lăsată în seama guvernului naţional, în timp ce administraţia cădea în sarcina guvernelor autonome. Catalonia şi-a asumat responsabilitatea administrativă în toate domeniile permise de constituţie inclusiv, inter alia, legislaţia penală, socială, comercială şi procedurală; sistemul de măsuri şi greutăţi; controlul asupra resurselor naturale, inclusiv mineralele; exercitarea dreptului suveran al statului asupra tuturor proprietăţilor, cu excepţia dreptului rezervat guvernului central de a destina proprietăţi pentru scopuri publice şi regulamentul presei, asociaţiilor, întâlnirilor şi reprezentaţiilor publice.

Nu este clar ce atribuţii şi-a păstrat guvernul central pentru a întări administraţia în domeniile de competenţă comună, deşi se stipulează dreptul guvernului central de a inspecta executarea „legilor sociale”, în scopul „de a garanta stricta punere în practică a acestora”[779]. În general, legile care se aplicau întregii naţiuni urmau să fie aplicate de autorităţile regionale, cu excepţia acelor legi „care cad în sarcina unor agenţii speciale sau care cuprind în textul lor altă prevedere”[780].

În Catalonia, puterea executivă era exercitată de un preşedinte şi de un consiliu executiv, ales de parlamentul regional. Preşedintele era reprezentantul oficial al regiunii în guvernul naţional şi în faţa altor regiuni autonome.

Legile naţionale prevalau asupra legilor regionale, cu excepţia domeniilor aflate în competenţa exclusivă a regiunii, aşa cum se formula în statutul său de autonomie. Acele subiecte care nu erau recunoscute în mod specific în statutul de autonomie erau rezervate guvernului central, dar ulterior puteau fi delegate prin lege (cu excepţia atribuţiilor exclusiv centrale) către regiune. După ce statutul de autonomie regională a fost acceptat de către Cortesuri, nu exista nici o dispoziţie privitoare la controlul naţional, la dreptul de veto sau alte puteri asupra acelor regiuni desemnate ca fiind sub competenţa regională. Statutul de autonomie putea fi modificat numai cu o majoritate de două treimi de voturi ale Parlamentului, ca urmare a cererii exprimate de 25% din membrii Cortesurilor, sau în conformitate cu o moţiune a parlamentului regional elaborată printr-un referendum regional.

Tribunalele locale catalane aveau competenţă exclusivă cu privire la problemele legate de legile regionale (cu excepţia reclamaţiilor constituţionale) sau în orice domeniu de competenţă administrativă asumată de regiune. Reclamaţiile legate de constituţionalitatea vreunui statut, naţional sau regional, cădeau sub jurisdicţia exclusivă a curţii naţionale pentru garanţiile constituţionale, iar conflictele interregionale urmau să fie rezolvate de curtea supremă de justiţie naţională.

Atât catalana, cât şi castiliana erau limbi oficiale în Catalonia şi nici o altă limbă nu putea fi folosită atunci când se trata cu guvernul regional. Castiliana era folosită în comunicatele oficiale între guvernele catalan şi central şi între regiunile autonome. Catalana era limba de predare în şcolile locale (regionale), deşi guvernul central avea dreptul de a înfiinţa şcoli în care să se vorbească limba castiliana, dacă se dorea.

În statutul de autonomie a fost inclusă o formulă complexă de împărţire a beneficiilor, pentru a ajuta fondurile guvernelor regionale[781]. Cifra de bază era determinată de costul serviciilor oferite de guvernul regional şi suma înapoiată Cataloniei de Madrid era un procent din taxele naţionale impuse, care putea fi mărit prin taxe locale.

Perioada scurtă în timpul căreia regiunea autonomă Catalonia a

funcţionat în mod real, înainte de a fi desfiinţată de forţele victorioase ale generalului Franco în 1938, face să fie foarte dificil să judecăm viabilitatea reglementărilor de autonomie făcute de cea de-a doua Republică. Cu toate acestea, competenţa largă acordată statutului de autonomie catalan şi altor statute propuse, indică faptul că regiunilor autonome li se acorda o destul de mare garanţie în ce priveşte autoguvernarea, atât reală, cât şi teoretică. Cortesul naţional dispunea de semnificative atribuţii legate de aprobarea şi amendarea statutelor de autonomie, dar trebuie să remarcăm faptul că, în 1931, majoritatea din Cortes reprezenta Spania non-castiliană, oferind astfel posibilitatea de verificare politică efectivă asupra legislaţiei discriminatorii şi o majoritate plină de înţelegere pentru autonomia regională.

Comunitatea bască era mult mai divizată decât cea catalană şi câteva propuneri de autonomie din anii ’30 au eşuat[782]. Deşi în octombrie 1936 a fost, în sfârşit, aprobat statutul de autonomie pentru Ţara Bascilor, acesta nu a fost implementat niciodată. După victoria lui Franco, acordurile financiare (fueros), care fuseseră recunoscute în 1876, au fost abolite în provinciile basce Guipuzcoa şi Yizcaya, deşi au fost menţinute în Alava şi Navarra (care îl sprijiniseră pe Franco în timpul războiului civil).

PERIOADA LUI FRANCO

Guvernarea generalului Francisco Franco, care a durat până la moartea sa, în 1975, a înăbuşit toate mişcările în favoarea autonomiei regionale, considerându-le ameninţări separatiste la adresa statului. A fost interzisă total folosirea catalanei şi a limbilor bascilor în afara casei; predarea acestor limbi a fost interzisă; instituţiile educaţionale şi culturale au fost scoase în afara legii; iar oficialităţile guvernamentale regionale proveneau din afara regiunii şi nu aveau rutina limbilor şi obiceiurilor locale[783].

Atât Ţara Bascilor (Euzkadi), cât şi Catalonia se numără printre regiunile cele mai dezvoltate din Spania, în ciuda discriminării economice aparente împotriva celei din urmă din timpul perioadei lui Franco. Fiind principalele regiuni industrializate din Spania, ambele regiuni au atras imigranţi din regiunile rurale ale Spaniei; s-a estimat că peste jumătate din muncitorii basci şi catalani nu erau de origine locală[784]. Deşi o mare parte a acestor imigrări par motivate economic, s-au făcut afirmaţii că imigrarea a fost încurajată de stat în scopul diluării particularităţilor regionale.

Opoziţia faţă de Franco, atât în Ţara Bascilor, cât şi în Catalonia, a venit din partea bisericii catolice (într-o anumită măsură), a partidelor

politice ilegale, a sindicatelor neoficiale şi a mişcărilor intelectualilor. În Catalonia, această opoziţie era preocupată de problemele majore de democratizare şi reformă economică ca şi de autonomia locală. Naţionalismul catalan a fost întotdeauna mai coeziv decât cel din Ţara Bascilor, în parte datorită puternicelor legături culturale şi lingvistice care au fost reîntărite prin renaşterea literară din secolul al XIX-lea. Partidele socialiste şi comuniste catalane au rămas distincte de cele din Spania şi au organizat acţiuni de nesupunere civilă. „Catalonia a fost unica mare sursă de opoziţie la regimul lui Franco... gesturi de sfidare în masă arătau reapariţia unei anumite încrederi în sine [care] se afla în spatele unei noi şi, uneori, spectaculoase campanii de sprijin a culturii catalane”[785].

Conducerea politică din Ţara Bascilor se afla în mâinile Partidului Naţionalist Basc (PNV), un partid naţionalist, catolic, esenţial conservator. Ultima perioadă a anilor ’50 şi începutul anilor ’60 au fost martorii apariţiei grupării de gherilă ETA („Euskadi Ta Akatasuna”, Libertate şi Ţinutul de Baştină Basc), ai cărui „tineri lideri erau nemulţumiţi de lipsa de activitate din PNV şi a conducătorului PNV, care era în vârstă”[786]. La sfârşitul anilor ’60, asasinatele comise de ETA au provocat o reprimare deosebit de severă de către regimul lui Franco, ceea ce a contribuit, la rândul său, la amplificarea solidarităţii între basci şi a cererilor de independenţă. În 1970, procesul militar şi condamnarea unor naţionalişti basci (inclusiv şase sentinţe de condamnare la moarte, care au fost ulterior comutate) la Burgos au stârnit reacţii puternice; în 1973, ETA l-a asasinat pe cel despre care se credea că va fi succesorul ales al lui Franco, amiralul Carrero Blanco.

În faţa acestui fapt guvernul a avut o reacţie extremă la provocarea lansată de ETA şi astfel s-a lăsat în mâinile opoziţiei. ETA (la fel ca şi IR A) a susţinut teoria că acţiunea va provoca represiunea, care va da naştere unei rezistenţe sporite şi aşa mai departe într-o spirală ascendentă. Pe termen scurt cel puţin, evoluţiile din Ţara Bascilor au confirmat teoria[787].

În Catalonia nu a existat aceeaşi evoluţie a violenţei forţelor de gherilă, deşi opoziţia la nivelul întregii comunităţi faţă de regim a fost chiar mai puternică decât în Ţara Bascilor. În anii ’50 şi ’60 s-a constatat o liberalizare culturală treptată (de exemplu, s-a tolerat folosirea în public a limbilor bască şi catalană), dar acest lucru nu a constituit un semn al unei acţiuni reale de recunoaştere a autonomiei locale înainte de moartea lui Franco, în 1975.

AUTONOMIA REGIONALĂ ÎN PREZENT

În perioada care a urmat morţii lui Franco, autonomia regională a fost o problemă la fel de importantă ca şi democratizarea şi puternice mişcări de autonomie s-au înregistrat în Insulele Canare şi Navarra, precum şi în Ţara Bascilor şi Catalonia[788]. Totuşi, în acest context, n-ar trebui să ne asumăm unanimitatea de opinie. O diferenţă fundamentală este între cei care acceptă integritatea teritorială a statului spaniol şi caută o soluţie de autonomie/federaţie în cadrul acestuia şi cei care (în special ETA) doresc independenţa şi secesiunea. Chiar în Ţara Bascilor, provinciile Vizcaya şi Guipuzcoa sunt mai radicale decât Alava, în timp ce Navarra este divizată între cei din nord, care sunt mai înţelegători faţă de Euzkadi şi cei din sud, care tind spre o identitate mai puternic navareză sau navarezo-spaniolă.

Diferenţele între Catalonia şi Ţara Bascilor sunt reflectate într-un sondaj de opinie efectuat în 1982[789]. În Catalonia, 26% din populaţie se consideră catalană; 40% se simţeau în egală măsură catalani şi spanioli şi 30% se simţeau spanioli. În Ţara Bascilor, numai 13% se simţeau spanioli; 24% se simţeau în mod egal basci şi spanioli şi 60% se considerau basci[790]. 40% din muncitorii basci se considerau basci în comparaţie cu numai 14% din muncitorii „catalani" din Catalonia.

Şi mai dramatică este diferenţa între soluţiile preferate pentru problemele regionale. 35% din populaţia bască erau în favoarea independenţei (deşi 40% sprijiniseră dispoziţiile constituţionale din 1978 în favoarea autonomiei), în comparaţie cu numai 7% din catalani care sunt în favoarea independenţei şi 70% care sprijină dispoziţiile constituţionale. Cu toate acestea referendumul care urma să aprobe cele două statute de autonomie au avut, în mod surprinzător, rezultate identice: în Ţara Bascilor 61% din alegători şi-au dat votul şi, din aceştia, 89% au sprijinit statutul de autonomie; aproximativ 61% au votat, de asemenea, în Catalonia şi 88% din aceşti alegători au votat în favoarea statutului de autonomie.

RELAŢIILE ÎNTRE CENTRU ŞI REGIUNILE AUTONOME (ÎNTRE STAT ŞI REGIUNI)

Probabil că cea mai mare inovaţie a reglementărilor contemporane privitoare la autonomia regională este faptul că ele se aplică întregii ţări şi nu numai unor anumite provincii. Deşi Ţara Bascilor, Catalonia, Galicia şi Andaluzia sunt singurele patru comunităţi „istorice", în termenii articolului 143 din constituţie, se anticipează că, în cele din urmă, nu va mai fi nici o diferenţă între aceste patru regiuni (care au putut să-şi obţină autonomia într-o perioadă mai scurtă de timp şi cu aprobarea a numai două treimi şi nu trei pătrimi din voturile celor

care au participat la un referendum efectuat în scopul aprobării statutului de autonomie) şi celelalte treisprezece regiuni alese pentru autonomie[791]. În felul acesta, într-o măsură semnificativă, guvernul excesiv de centralizat al Spaniei s-a descentralizat în mai puţin de un deceniu şi în 1983 statutele de autonomie au fost adoptate pentru toate cele 17 regiuni. Prezentul capitol se referă la primele două regiuni autonome, Catalonia şi Ţara Bascilor, ca exemple.

Principiul autonomiei este recunoscut în mod formal în Constituţia Spaniolă din 1978, care a fost adoptată de parlamentul ales în 1977. Preambulul recunoaşte că unul dintre ţelurile statului este „de a proteja toţi spaniolii şi toate popoarele Spaniei în exercitarea drepturilor omului, a culturilor şi tradiţiilor lor, a limbilor şi instituţiilor". Articolul 2 prevede că:

Constituţia se bazează pe unitatea indisolubilă a naţiunii spaniole, a patriei comune şi indivizibile a tuturor spaniolilor şi recunoaşte şi garantează dreptul la autonomie al tuturor naţionalităţilor şi regiunilor care o formează, precum şi solidaritatea între ele.

Articolele 3 şi 4 garantează dreptul regiunilor autonome de a-şi desemna propriile limbi şi steaguri regionale, alături de steagul castilian şi cel naţional. În articolele 143-158 se găsesc dispoziţiile detaliate privitoare la obţinerea statutului de autonomie şi atribuţiile guvernului central şi a celor autonome.

În 1981, guvernul (condus de Uniunea de Centru Democratică, UCD) şi cel mai important partid de opoziţie naţional, Partidul Socialist Spaniol (PSOE) au căzut de acord asupra liniei de urmat în ceea ce priveşte autonomia regională, care urma să se extindă în întreaga Spanie[792]. Acest lucru a condus la adoptarea de către Cortesul Spaniol a Legii Organice de Armonizare a Procesului de Autonomie (LOAPA) în 1982, care a codificat acordul din 1981. În conformitate cu contestaţiile constituţionale adresate către LOAPA, făcute de partidele regionale pe temeiul, inter alia, că statutele de autonomie preconizate nu sunt utile pentru legislaţia naţională, în 1983, Curtea Constituţională a declarat 14 articole din lege ca fiind în întregime sau parţial neconstituţionale, şi a afirmat că numai amendamentele constituţionale pot modifica statutele fundamentale ale regiunilor autonome[793].

Este necesar să avem în vedere că autonomia cere, în principiu, ca acţiunile Administraţiei Autonome să nu fie controlate de Administraţia Statului, ca [Statul] să nu conteste validitatea sau eficacitatea acestor acţiuni decât prin mecanismele constituţionale

stabilite. În felul acesta, puterea de supervizare nu poate pune Comunităţile Autonome într-o situaţie de dependenţă ierarhică faţă de Administraţia Statului pentru că, după cum acest Tribunal a avut deja ocazia să arate, o asemenea situaţie nu este compatibilă cu principiul de autonomie şi cu sfera de acţiune care derivă de aici[794].

Segmentele rămase din LOAPA (cunoscută acum sub numele de „LPA") au devenit lege şi au intrat în vigoare în octombrie 19S3[795].

Statutele de autonomie sunt supuse în mod legal constituţiei, dar se află deasupra oricărei legi a statului sau oricărui sistem administrativ[796]. Odată adoptate, ele pot fi modificate numai prin acţiunile conjugate ale autorităţilor regională şi centrale: orice amendament trebuie să fie aprobat de majoritatea absolută a parlamentului autonom regional şi a Cortesurilor şi de populaţia implicată, printr-un referendum[797].

Guvernele autonome au jurisdicţie exclusivă într-un număr mare de probleme, incluzând, inter alia, organizarea de guverne locale; dreptul civil local; munţii; pădurile; agricultura, şeptelul şi pescuitul în apele locale; producţia internă, distribuţia şi transportul de energie; planificarea urbană; lucrările publice; controlul asupra proprietăţilor publice care aparţin comunităţii autonome; controlul asupra resurselor de apă din regiunile autonome; locuinţele, asistenţa socială; drumurile, autostrăzile şi lucrările publice; comerţul intern şi industria (cu anumite excepţii) şi cultura[798]. Un statut de autonomie poate acorda competenţă unei regiuni autonome asupra oricărei probleme care nu este rezervată, în mod expres, guvernului central[799].

Guvernul central deţine jurisdicţie exclusivă asupra, inter alia: imigrării; relaţiilor externe; apărarea naţională şi problemele militare; administrarea justiţiei; vămile; legislaţia penală şi a muncii; comerţul internaţional; problemele monetare; coordonarea economiei planificate; proprietatea intelectuală; şi „condiţiile fundamentale care garantează egalitatea tuturor spaniolilor în exercitarea drepturilor şi în îndeplinirea îndatoririlor constituţionale"[800]. Articolul 150 din constituţie permite guvernului central să delege către regiunile autonome (în comun sau individual): 1. atribuţii legislative de promulgare a legilor care, altfel, ar cădea sub jurisdicţia exclusivă a guvernului central şi 2. autoritatea administrativă de a reglementa diverse probleme într-un cadru naţional larg[801]; această ultimă procedură este considerată normă în cadrul regiunilor autonome care implementează standardele naţionale fundamentale[802].

În caz de conflict între legile naţionale şi regionale care nu cad sub

jurisdicţia exclusivă a regiunilor autonome, legea naţională prevalează[803]. Legile naţionale sunt considerate suplimentare legilor regiunilor autonome[804].

Dacă o regiune nu-şi îndeplineşte obligaţiile în conformitate cu constituţia sau cu legile importante sau „acţionează într-o manieră care prejudiciază grav interesul general al Spaniei" majoritatea absolută a Senatului (care este fondat pe baze teritoriale şi reprezintă provinciile şi regiunile autonome) poate lua măsurile necesare pentru a asigura respectarea sau protejarea interesului general[805]. Dacă este necesar şi pentru interesul general, Cortesul are puterea de a pune de acord legile regionale, chiar în domenii de competenţă regională exclusivă, prin obţinerea unei majorităţi absolute a fiecărei camere[806].

Regiunile autonome au un sistem local stabilit în concordanţă cu constituţia, cu legea organică naţională şi cu statutul de autonomie al fiecărei regiuni. Jurisdicţia locală se extinde, inter alia, asupra tuturor acţiunilor civile şi apelurilor privitoare la legea locală şi la problemele sociale şi penale iniţiale (excluzând recursurile). Există o jurisdicţie privitoare la contestaţiile actelor administrative din competenţa exclusivă a autorităţilor autonome şi o jurisdicţie originală cu privire la alte acte administrative[807]. Curţile superioare regionale, ai căror membri sunt desemnaţi în conformitate cu legea organică naţională asupra aparatului juridic, audiază apelurile locale; preşedinţii acestor curţi sunt desemnaţi de către Rege, la recomandarea Consiliului Naţional al Puterii Juridice[808]. Guvernul central poate contesta orice regulament sau lege regională şi poate suspenda aplicarea acesteia înaintea Curţii Constituţionale Naţionale, care are jurisdicţie exclusivă în conflictele dintre regiunile autonome şi dintre regiunea autonomă şi stat[809].

INSTITUŢIILE AUTONOME

Autoritatea legislativă în Ţara Bascilor şi Catalonia este exercitată de un corp legislativ ales pe plan local care, în Ţara Bascilor, este format dintr-un număr egal de reprezentanţi din cele trei provincii istorice Alava, Guipuzcoa şi Vizcaya, iar în Catalonia dintr-un număr proporţional de reprezentanţi din cele patru provincii catalane: Barcelona, Tarragona, Lerida şi Gerona. În plus, faţă de competenţa în acele domenii de jurisdicţie exclusivă şi jurisdicţie comună menţionate mai sus, fiecare corp legislativ regional numeşte preşedinţi basci şi respectiv catalani, aprobă bugetul regional şi alege reprezentanţii regiunii în senatul regional[810].

Puterea executivă este exercitată de un consiliu executiv colectiv,

condus de un preşedinte care este atât preşedinte al regiunii autonome, cât şi preşedinte al guvernului. Preşedintele este numit de rege după desemnarea corpului legislativ autonom[811]. Executivul este total independent de autorităţile centrale (cu excepţia regelui) şi răspunde, din punct de vedere politic, în faţa aparatului legislativ autonom.

În Ţara Bascilor, instituţiile teritoriilor istorice îşi păstrează atribuţiile tradiţionale „foral", iar conflictele între instituţiile regionale şi „foral" sunt înaintate unei comisii de arbitraj, formată dintr-un număr egal de reprezentanţi ai guvernului basc din respectivul teritoriu şi prezidată de preşedintele Curţii Superioare Basce[812].

Activităţile poliţiei şi forţelor de securitate spaniole în reprimarea naţionalismului regional au fost, de-a lungul istoriei, obiectul unui profund resentiment local şi, atât statutul de autonomie basc, cât şi cel catalan, prevăd un „regim poliţienesc autonom" responsabil pentru menţinerea ordinii publice[813]. Deşi controlul final asupra poliţiei regionale este deţinut de autorităţile regionale, a fost înfiinţat un „consiliu de securitate" pentru a coordona activităţile poliţiei locale şi a forţelor de securitate naţională. Apropiate acestora sunt „servicii de poliţie cu caracter extra-comunitar sau supracomunitar", de pildă paza graniţelor şi a vămilor, imigrarea, regimul de arme şi muniţii şi investigarea de fraude comise împotriva statului.

Forţele de securitate centrale au dreptul de a interveni pentru menţinerea ordinii publice în regiunile autonome: 1. la cererea guvernului autonom sau 2. unilateral, cu aprobarea majorităţii membrilor „consiliului de securitate" care este compus dintr-un număr egal de reprezentanţi locali şi ai guvernului central[814]. În cazuri de „necesitate" şi în scopul îndeplinirii responsabilităţilor constituţionale naţionale, forţele de securitate naţională pot interveni la ordinul guvernului central supus autorităţii supreme a Cortesului[815]. În concluzie, în timpul stării de necesitate declarate, forţele de poliţie autonome se află sub ordinul direct al autorităţilor respective, conform legii spaniole[816].

Regiunile autonome pot încheia acorduri între ele, pe care le prezintă spre aprobare Cortesului sau, dacă acordul depăşeşte problemele care se află sub jurisdicţia exclusivă a regiunilor autonome, trebuie să fie mai întâi aprobate de Cortes[817]. Regiunile autonome pot cere guvernului central aprobarea de a încheia tratate internaţionale în domeniul relaţiilor culturale[818].

Limba spaniolă şi bască sau respectiv, catalană, sunt numite limbi

oficiale în cele două regiuni autonome; amândouă pot fi folosite liber şi fără discriminare şi regiunile autonome urmăresc ca amândouă să fie predate în procesul de învăţământ[819].

Constituţia spaniolă acordă „autonomie financiară" regiunilor autonome în conformitate cu principiile de coordonare cu vistieria statului şi de solidaritate între toţi spaniolii[820]. Venitul regiunilor autonome rezultă: în primul rând, din colectarea de taxe naţionale delegate în întregime sau parţial regiunilor autonome (de exemplu taxele asupra proprietăţii şi taxele de succesiune); taxele locale şi o parte din venitul general al statului, care derivă din alocarea de buget de la nivel central, alocarea de taxe naţionale non-transferabile şi donaţii dintr-un fond de compensaţie inter-teritorial[821].

De fapt alocarea de fonduri către regiunile autonome este o problemă politică majoră şi complexă.[822] Deşi regiunile autonome preferă o lege definitivă în domeniul finanţelor, autorităţile centrale preferă să negocieze problemele financiare în fiecare an. În plus, de multă vreme bascii şi catalanii se plâng de faptul că ei contribuie în mod disproporţionat la tezaurul guvernului central şi primesc în schimb foarte puţin.

Există reglementări financiare speciale cu privire la „teritoriile istorice" din cele trei provincii basce şi Navarra care au intrat în conciertos economicos cu guvernul central[823]. Aceste acorduri prevăd colectarea tuturor taxelor (cu excepţia taxelor vamale şi a monopolurilor fiscale de tipul ţigărilor şi alcoolului) de către comunităţile „foral", care apoi acordă guvernului central şi regiunilor autonome proporţia de taxe cuvenite pentru plata serviciilor primite de comunitate.

Întrucât regiunile autonome îşi asumă atribuţii exercitate anterior de stat, acesta din urmă a transferat regiunilor drepturile de proprietate prin legi sau prin statutul de autonomieS24. Totuşi, guvernul central define atribuţia de drept suveran asupra proprietăţilor, care poate fi exercitată în scop public[825].

OBSERVAŢII

Un sondaj de opinie din 1982 indică faptul că implementarea statutelor de autonomie în Ţara Bascilor şi Catalania a fost plivită până atunci drept o acţiune încununată de succes[826]. Deşi numai 43% din populaţia bască a sprijinit actualele reglementări de autonomie (în comparaţie cu 41%, care au preferat o autonomie mai mare sau independentă), 65% au declarat că autonomia a îmbunătăţit viaţa în

Ţara Bascilor; numai 15% au considerat că autonomia reprezenta o ameninţare la unitatea Spaniei. În Catalonia, 54% au sprijinit reglementările de autonomie, 23% au preferat o autonomie mai mare sau independenţă şi 20% erau în favoarea centralismului (se opuneau autonomiei); 23% credeau că autonomia ar putea reprezenta o ameninţare la unitatea Spaniei.

Dezvoltarea regiunilor autonome a fost posibilă datorită acordului încheiat între două partide politice majore de centru şi de stânga, UCD şi PSOE. Cu toate acestea, progresul politic al partidelor regionale basc şi catalan oferă indicaţii mai clare asupra tendinţelor recente.

În Ţara Bascilor, cele trei mari partide regionale au fost şi sunt Partidul Naţionalist Basc, un partid tradiţional relativ conservator (PNV); partidul cu orientare marxistă Euzkadiko Ezquerra (EE) şi aripa politică a ETA, partidul Herri Batasuna (HB). Deşi PNV şi-a menţinut poziţia ca cel mai mare dintre partidele basce regionale şi a câştigat alegerile regionale în 1982 şi 1984, el a obţinut numai 20% din voturi în alegerile naţionale din iunie 1986, în vreme ce HB a obţinut numai 16%. Partidul Socialist Spaniol (PSOE) a obţinut 44% din voturi.

Cooperarea între PNV şi PSOE a dus, în final, la o scindare a PNV în octombrie 1986, deoarece primul a fost atacat pentru că nu a sprijinit suficient naţionalismul basc. În noiembrie 1986, în alegerile din Ţara Bascilor, şapte partide au obţinut locuri în parlamentul basc, compus din 81 de membri: PSOE a devenit partid de guvernământ cu 19 locuri; PNV şi rivalul său, aripa radicală, care s-a organizat ca „Eusko Alkartasuna” („Solidaritatea bască” sau „EA”) au primit 17 locuri; Herri Batasuna şi-a mărit reprezentarea la 14 locuri; un partid numit „Stânga Bască” a câştigat 11 locuri şi două partide mici au împărţit restul de 4 locuri[827]. Mai mult de 70% din voturi au fost date partidelor care sprijineau, în diverse grade, autonomia. După trei luni de negocieri, Socialiştii şi PNV au format o alianţă de guvernare.

După cum s-a remarcat şi în alte contexte, o modalitate sigură de a ajunge la puterea politică este să devii din ce în ce mai radical şi să-i acuzi pe cei de la putere că sunt „prea indulgenţi” în problema naţionalistă. Acest lucru s-a întâmplat şi în Ţara Bascilor şi este imposibil să spunem dacă creşterea radicalismului ia naştere înainte sau se formează în funcţie de sentimentele generale. În această atmosferă din ce în ce mai fragmentată nu este surprinzător faptul că activităţile teroriste ale ETA au continuat. O analiză efectuată în 1982 indică faptul că 38% din populaţia bască îi considera pe membrii ETA patrioţi şi idealişti şi numai 31% credeau că sunt nebuni sau

criminali[828]. În acelaşi timp, 8% din basci spuneau că sprijină ETA, iar 77% se opuneau activităţii organizaţiei[829]. Un sondaj de opinie din 1986 a confirmat că majoritatea bascilor consideră că ETA dăunează intereselor bascilor şi este din ce în ce mai izolată, deşi o minoritate puternică continuă să creadă că ETA poate juca un rol pozitiv[830].

Cu toate că atacurile ETA erau deseori senzaţionale şi au dus la asasinarea unor militari proeminenţi şi a unor membri ai forţelor de securitate naţională, bilanţul de aproximativ 600 de crime, începând din 1968, este de fapt o cifră foarte modestă, dată fiind suprafaţa mare a Spaniei şi faptului că populaţia bască este estimată la 2,5 milioane de persoane[831]. Din totalul de 1330 persoane ucise şi rănite în acea perioadă, 45% au fost civili [832].

Ţelurile ETA, aşa cum au fost descrise de Herri Batasuna, sunt independenţa şi reunificarea celor trei provincii basce aflate la graniţa franceză. Cererile lor în timpul negocierilor care sunt cunoscute ca „alternativa KAS", includ recunoaşterea dreptului bascilor la autodeterminare (inclusiv independenţa), retragerea tuturor organizaţiilor civile şi a forţelor de securitate naţională din Euzkadi; integrarea Navarrei în Ţara Bascilor[833]; amnistia completă pentru toţi „prizonierii politici" basci; şi legalizarea tuturor partidelor politice separatiste[834].

ETA primeşte sprijin din multe ţări, inclusiv arme şi instrucţie şi se bucură, în mod tradiţional, de dreptul efectiv de azil în Franţa, în schimbul înţelegerii că pe teritoriul francez nu se vor întreprinde acţiuni teroriste. Din 1986, de la asumarea puterii de către un guvern conservator în Franţa, autorităţile franceze au amplificat cooperarea cu autorităţile spaniole şi au deportat teroriştii înapoi în Spania prin proceduri sumare. Deşi Spania a primit satisfăcător aceste progrese, chiar moderatul partid PNV a afirmat că aceste acţiuni întreprinse de francezi „au destabilizat" situaţia politică şi „au alimentat ciclul violenţei"[835].

Totuşi, la începutul anului 1989 o serie de paşi înapoi făcuţi de ETA au dus la cererea acestei organizaţii pentru un armistiţiu de trei luni. În timpul armistiţiului, oficialităţile guvernamentale s-au întâlnit cu reprezentanţii ETA la Alger pentru a crea ceea ce guvernul numeşte „un cadru de dialog". ETA a cerut încetarea armistiţiului în aprilie 1989, citând lipsa de bunăvoinţă din partea guvernului pentru negocierea unei soluţii politice.

Situaţia mai puţin schimbătoare din Catalonia este reflectată de absenţa generală a violenţei şi lipsei de sprijin electoral în favoarea

partidelor regionale mai extremiste. La sfârşitul anilor ’70, coaliţia conservatoare Convergencia i Unio (CiU, o alianţă între Convergencia Democratica din Catalonia şi Unio Democratica din Catalonia) a mărit progresiv numărul de voturi, în timp ce partidul separatist de stânga, Esquerra Republicana din Catalonia (ERC), şi-a pierdut sprijinul efectiv. În alegerile legislative din 1986, CiU a obţinut peste un milion de voturi, iar ERC a obţinut optzeci şi patru de mii[836] deşi cel din urmă şi-a îmbunătăţit poziţia în alegerile generale din mai 1988. Rivalitatea politică principală în Catalonia se manifestă între stânga şi dreapta şi nu reflectă divizările în problemele regionale sau cele referitoare la autonomie.

Cea mai mare nemulţumire din Ţara Bascilor, în comparaţie cu Catalonia (deşi acolo există multe mişcări mici în favoarea independenţei, cum ar fi Terra Lliure şi Moviment de Defensa de la Terra) a fost explicată prin faptul că prima s-a simţit mai puternic ameninţată. Deşi s-au născut discuţii legate de momentul apariţiei represiunii statului sau a violenţei ETA, nu există nici un dubiu că drepturile omului au fost violate într-o măsură mai mare în Ţara Bascilor, decât în Catalonia, în special la sfârşitul anilor ’60. „Caracterul deosebit de intens al represiunii politice recente (în anii ’70) din Ţara Bascilor... produce un sentiment al înstrăinării deosebit de pronunţat faţă de restul Spaniei”[837].

Politica bască este mai fragmentată, iar cultura este mai fragilă: mai puţin de 40% din populaţia bască vorbeşte sau înţelege limba bască, în timp ce în Catalonia aproape 75% vorbesc şi peste 90% înţeleg limba catalană[838]. Nu există un echivalent basc al revigorării literare catalane din secolul al XIX-lea.

Imigraţia continuă să ameninţe identitatea bascilor, deşi în Catalonia sunt şi mulţi non-catalani. Industria bască a intrat în declin şi rata de şomaj la sfârşitul anului 1986 a fost de peste 25%. În asemenea mediu „tineri şomeri cu orizont limitat, un urbanism îngrozitor, o atmosferă de teamă şi hăituială, acea senzaţie de nervozitate şi mânie şi acel sentiment că nu mai există nimic altceva”[839] – oferă un teren fertil de recrutare în cadrul ETA şi este surprinzător faptul că activitatea ETA nu a proliferat mai dramatic în ultimii ani.

Deşi violenţa provocată de ETA şi insatisfacţia bascilor sunt loviturile cele mai vizibile date autonomiei basce, ele nu sunt, cu siguranţă, singurele probleme. Structurile autonomiei, posibile graţie constituţiei din 1978, au o vechime de numai 10 ani şi, după cum este de aşteptat, vor fi cerute modificări. Delimitarea între problemele financiare centrale şi din regiunile autonome este vagă şi va fi greu pentru

guvernul spaniol să echilibreze presiunile exercitate de regiunile bogate, care cer ca o parte din contribuţiile lor la economia naţională să se întoarcă la ei, spre deosebire de regiunile mai sărace, care aşteaptă o redistribuire a fondurilor. Este prea curând să judecăm dacă aderarea recentă a Spaniei la Comunitatea Economică Europeană va avea un impact asupra politicii de autonomie şi dacă acel impact va fi pozitiv sau negativ[840].

Spania contemporană a fost descrisă ca „un stat aflat pe punctul de a se transforma într-un stat federal”[841] şi cererile bascilor pot accelera această transformare – deşi etichetele de „federal” sau „autonom” nu vor rezolva principalele conflicte. Nu poate exista nici o justificare pentru continua violenţă şi terorismul comise de ETA, dat fiind caracterul democratic al guvernului central spaniol şi al regiunilor autonome. Deşi sprijinul aparent pentru o mai mare autoritate în favoarea bascilor cere un răspuns de la Madrid, simplul fapt că ETA are acces la arme automate şi explozibili plastici nu îi scoate în acest moment pe membrii săi din domeniul activităţilor criminale „normale”. Oricare ar fi fost justificarea pentru atacurile îndreptate asupra oficialităţilor guvernamentale şi civililor în timpul dictaturii franchiste, situaţia prezentă este diferită din punct de vedere calitativ.

Experimentul Spaniei în ceea ce priveşte descentralizarea şi autonomia este departe de a se fi terminat, dar merită să fie recunoscut ca inovator şi răspunde, în general, cererilor minorităţilor. Totuşi, experimentul trebuie să fie terminat într-o atmosferă de respect faţă de drepturile omului. Lipsa de succes resimţită de ETA poate fi în parte atribuită relativei rezerve a guvernului. Presupusa implicare a guvernului şi poliţiei spaniole în uciderea a mai mult de 20 de activişti basci în Franţa în 1983-87 şi ulterioara acoperire reprezintă, dacă acest lucru este adevărat, chiar acel tip de activitate care poate transforma teroriştii în eroi[842]. Trebuie făcut orice efort pentru a garanta că „statul de drept” atât de des invocat în Spania şi legitimitatea sistemului post-franchist sunt sprijinite, astfel încât să se poată ajunge la reglementări politice în cadrul dificultăţilor apărute în cererile regiunilor autonome şi cele centrale.

Capitolul 14: SRI LANKA

FUNDALUL ISTORIC[843]

Conflictul prezent între comunităţile singhaleză şi tamilă în Sri Lanka (cunoscută sub numele de Ceylon până în 1972) are adânci rădăcini istorice care datează din primul secol d.Hr. S-a declarat că rasa singhaleză s-a format în Sri Lanka, o insulă de 66.000 de kilometri pătraţi din sud-estul sub-continentului indian, în secolul al V-lea d.Hr. de către un prinţ indian exilat din nordul Indiei. Se spune despre singhalezi că sunt de origine ariană, iar tamilii sunt dravidieni din India de sud. S-a sugerat, totuşi, că nu sunt diferenţe rasiale reale între singhalezi şi tamili şi că singurele distincţii semnificative sunt culturale, lingvistice şi religioase.[844] Tamilii şi singhalezii au dislocat popoarele vedice indigene din care astăzi au rămas foarte puţine.

În Sri Lanka există două comunităţi de tamili separate: „tamilii ceylonezi sau Jaffna" şi „tamilii indieni sau tamilii fără stare". Data precisă a sosirii tamililor ceylonezi în Sri Lanka este disputată, dar tamilii din sudul Indiei au întreprins incursiuni cel puţin până în primul secol d.Hr. Primele invazii majore ale tamililor au avut loc între 700-1300, culminând cu înfiinţarea unui regat al tamililor în nordul Ceylonului şi cronici istorice budiste au arătat că au fost războaie frecvente între regii singhalezi şi tamili. Tamilii indieni sau fără stare au sosit mai târziu fiind aduşi în Ceylon de către britanici ca muncitori cu contract, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, ca să muncească pe plantaţiile de ceai şi cauciuc din zonele muntoase centrale ale ţării.

Cele două comunităţi tamile au rămas în mare măsură separate, tamilii ceylonezi sunt concentraţi în partea de nord a insulei, în special în peninsula Jaffna, deşi un mare număr trăiesc în Colombo în regiunea estică şi în câteva regiuni din sud. Tamilii fără stare se găsesc în primul rând în zonele deluroase din centrul ţării. Tamilii ceylonezi sunt, în general, relativ prosperi şi bine educaţi; tamilii fără stare au trăit şi au muncit în condiţii de mizerie şi sărăcie. În prezent, tamilii ceylonezi constituie aproximativ 12,6% din populaţia ţării şi tamilii fără stare 5,5%.[845]

Problema principală cu care s-au confruntat tamilii fără stare a fost aceea că guvernul ceylonez le-a revocat (sau le-a negat) cetăţenia imediat după câştigarea independenţei în 1948, pe temeiul că erau de

fapt cetăţeni indieni care fuseseră aduşi de britanici ca să muncească pe plantaţiile de ceai şi că ei ar trebui repatriaţi. În conformitate cu un acord încheiat cu India în 1964, Sri Lanka a fost de acord să repatrieze 60% din tamilii fără stare şi să acorde cetăţenie celor 40% care rămâneau, dar acordul a fost doar parţial implementat. Discuţiile ulterioare între Sri Lanka şi India au eşuat până când Sri Lanka a introdus, la începutul anului 1986, o lege prin care acorda cetăţenie unui număr de 94.000 de tamili cu descendenţă indiană. India, la rândul său, a fost de acord să acorde cetăţenie unui număr de 506.000 de candidaţi care trăiau la vremea aceea în Sri Lanka şi aceste acţiuni au rezolvat, în parte, această problemă.

Nu au existat interese comune sau cooperare politică între tamilii ceylonezi din nord şi est şi tamilii indieni fără stare din regiunea centrală a ţării. Tamilii fără stare sunt reprezentaţi în Parlament de Congresul Muncitorilor Ceylonezi (CWC), partidul lor politic şi uniunea laburistă. Liderul CWC, S. Thondaman, a fost Ministrul Afacerilor Rurale în cabinetul Jayewardene. El este foarte respectat şi a promovat efectiv interesul tamililor fără stare. CWC nu a sprijinit cererea tamililor ceylonezi de a avea un stat separat şi această divergenţă de interese între tamilii fără stare şi tamilii ceylonezi continuă să joace un rol semnificativ în politica din Sri Lanka, în 1981 şi 1983 (şi într-o oarecare măsură în 1977) tamilii fără stare au fost atacaţi în timpul violenţelor din interiorul comunităţii.

Din punct de vedere istoric, populaţia singhaleză i-a considerat pe tamili invadatori şi legendele singhaleze celebrează frecvent triumful regilor singhalezi asupra conducătorilor tamili rivali. Aceste mituri şi simboluri sunt importante şi „istoria şi istoriografia au creat un climat emoţional de animozitate etnică care dă naştere deseori violenţei, care împiedică compromisurile şi reglementarea negociată a diferenţelor etnice”.[846]

Sri Lanka este unul dintre centrele majore budiste şi identificarea religiei budiste cu naţionalismul singhalez este un element vital pentru înţelegerea conflictului din Sri Lanka. Se crede că Buda însuşi a consfinţit Sri Lanka; o rămăşiţă a unui dinte a lui Buda este păstrat cu sfinţenie în Kandy, în centrul ţării. Există multe temple budiste şi majoritatea populaţiei singhaleze este budistă. Constituţia prevede că Republica Sri Lanka „trebuie să dea budismului un loc de frunte” şi că este datoria statului de a proteja şi de a întreţine credinţa budistă. Populaţia vorbitoare de limbă tamilă este predominant hindusă şi există o minoritate substanţială de musulmani şi creştini, dar libertatea de religie per se (de exemplu dreptul de a participa la ceremonii religioase sau, altfel spus, de a practica propria religie) nu a

constituit o problemă în conflictul dintre tamili şi singhalezi.

S-a subliniat frecvent că, deşi constituie o majoritate în Sri Lanka, singhalezii sunt foarte sensibili faţă de poziţia lor de grup etnic minoritar în sub-continentul asiatic. Tamilii din Asia îi depăşesc pe singhalezi de patru ori şi cea mai mare concentrare de tamili se găseşte în statul indian din sud, Tamil Nadu, la numai câteva mile de strâmtoarea Palk. Insecuritatea singhalezilor care a rezultat de aici a contribuit, cu siguranţă, la insecuritate etnică în insulă.

În momentul cuceririi independenţei, tamilii ceylonezi deţineau un procent ridicat, disproporţionat, de locuri de muncă în prestigioase servicii ceyloneze şi locuri în cele mai importante facultăţi. Acest lucru a fost atribuit educaţiei englezeşti oferite de şcolile misionarilor creştini din regiunile locuite de tamili, relativei dificultăţi de a-şi câştiga existenţa prin practicarea agriculturii în zonele aride din nord (ceea ce i-a încurajat pe tamili să se angajeze în administraţia guvernamentală şi în meserii) şi a faptului că tamilii şi-au dat seama că au un statut de minoritate (ceea ce a amplificat interesul lor în educaţie, opus legăturilor politice sau de familie, drept mijloc de progres).

Pentru a combate avantajele de care s-au bucurat tamilii după câştigarea independenţei, majoritatea singhaleză a adoptat două politici care constituie sursa nemulţumirii ulterioare a tamililor: o politică bazată „numai pe folosirea limbii singhaleze” şi un sistem de cote bazate pe rasă şi rezidenţă (politica „de standardizare”) pentru intrarea la universitate. Singhalezii le-au considerat măsuri de acţiune pozitive destinate să compenseze dezavantajele pe care le-au avut în epoca colonialistă; pentru tamili acestea erau dispoziţii discriminatorii care plasau limba lor într-o poziţie inferioară şi le blocau accesul la educaţie. Adoptarea limbii singhaleze ca limbă oficială a făcut ca ocuparea de slujbe guvernamentale să fie mai dificilă pentru tamili.

După ce în 1948 tamililor fără stare li s-a luat dreptul de vot, numărul de voturi a scăzut de la 33% la 20%. Majoritatea singhaleză de 2/3 din Parlament a făcut imposibilă opoziţia eficientă a tamililor, faţă de politica singhaleză. Singhalezii au promis un sistem de reprezentare de 57% singhalezi faţă de 43% pentru alte comunităţi, dar acest lucru a fost respins de liderii tamili, care au insistat asupra unei reprezentări egale.

Prima constituţie a Ceylonului a fost elaborată de un englez, lordul Soulbury şi adoptată printr-un Ordin Britanic în Consiliu. Secţiunea 29 din „Constituţia Soulbury” prevedea că

„Nici o lege nu va face persoanele dintr-o comunitate sau religie să se supună la restricţiile la care nu se supun persoanele care aparţin altor comunităţi sau religii; sau... să confere unor persoane sau unei comunităţi sau religii un privilegiu sau un avantaj care nu este conferit persoanelor care aparţin altor comunităţi sau religii.”

În ciuda acestei reglementări, muncitorilor tamili indieni de pe plantaţii li s-a ridicat cetăţenia şi dreptul de vot; limba singhaleză a fost desemnată singura limbă oficială şi a fost adoptat un sistem de cote sau de standardizare care a îngrădit drastic accesul tamililor la educaţie superioară.

Când a fost adoptat Singhala Only Act, a fost eliminată propunerea de a introduce o clauză asupra folosirii limbii tamile, din cauza presiunilor exercitate de grupurile budiste extremiste. În 1956, protestele tamililor au condus la încheierea Pactului Bandaranaike-Chelvanayakam, care prevedea folosirea limbii tamile în zonele locuite de tamili şi prin care se înfiinţau consilii regionale care aveau atribuţiuni în problemele agricole, de educaţie şi colonizare; includea de asemenea promisiunea făcută de guvern de a reconsidera ridicarea dreptului de vot a tamililor indienii[847]. Pactul nu a fost niciodată implementat tot din pricina obiecţiilor puternice făcute de elemente budiste şi în 1958 a survenit prima mare izbucnire de violenţă.

Deoarece insatisfacţia care a însoţit constituţia elaborată de britanici a crescut în anii ’50 şi ’60, a apărut Partidul Federal Tamil, care a sprijinit trecerea de la o structură unitară la o structură federală. Această propunere a fost respinsă de majoritatea singhaleză, care a considerat-o separatistă.[848]

În 1970 a venit la putere Partidul Libertăţii din Sri Lanka (SLFP), un susţinător puternic al dominaţiei singhalo-budiste, în coaliţie cu două partide marxiste. În 1972, au fost întrerupte legăturile legale cu Marea Britanie şi o nouă constituţie a proclamat Sri Lanka republică. Deşi tamilii acceptaseră anterior limba singhaleză ca oficială, poziţia lor s-a schimbat atunci când din noua constituţie a fost eliminată secţiunea 29 din Constituţia Soulbury (care interzicea discriminarea); Partidul Federal Tamil a boicotat Adunarea Constituantă deoarece adunarea a respins propunerea ca ambele limbi, singhaleză şi tamilă, să fie declarate limbi oficiale. În loc de aceasta, a fost păstrată cu sfinţenie politica „unei singure limbi, singhaleză” ca dispoziţie constituţională şi a fost recunoscută „datoria statului de a proteja şi de a promova budismul”.[849]

Celălalt mare partid singhalez, Partidul Naţional Unit (UNP) s-a opus

constituţiei din 1972 şi, venind la putere în 1977, a elaborat cea de a treia şi actuala constituţie care prevede un sistem modificat, prezidenţial – parlamentar, similar cu cel al Franţei.

În timpul deţinerii puterii de către PLSL, din 1970 în 1977, efectele negative asupra tamililor ale sistemului educaţional „standardizat" au devenit din ce în ce mai evidente şi a fost şi mai dificil pentru tamili să obţină slujbe guvernamentale.[850] În faţa acestei discriminări, tamilii au început să sprijine din ce în ce mai mult conceptul de stat separat „Tamil Eelam", care include multe dintre regiunile nordice şi estice din Sri Lanka.

O rezoluţie adoptată în 1976, de către Frontul Unit de Eliberare Tamil (TULF) care a înlocuit Partidul Federal ca forţă politică tamil dominantă, constituie primul angajament clar al unui partid tamil de a sprijini un stat separat Eelam. Printre nemulţumirile citate în sprijinul unui stat separat au fost: faptul că tamilii fără stare au fost privaţi de cetăţenie; politica unei singure limbi, cea singhaleză; colonizarea planificată de stat a regiunilor tamile; locul preeminent acordat budismului în conformitate cu constituţia; negarea şanselor egale pentru tamili în ocuparea locurilor de muncă şi în educaţie; izolarea sistematică a tamililor ceylonezi de cultura tamilă predominantă în sudul Indiei; permisiunea şi încurajarea violenţelor singhalezilor împotriva tamililor; torturarea, terorizarea şi întemniţarea tinerilor tamili şi impunerea unei constituţii inacceptabile pentru populaţia tamilă.

Rezoluţia se referă, de asemenea, la eşecul diferitelor partide politice tamile de a obţine drepturi prin negocieri cu guverne succesive singhaleze. Rezoluţia se încheia cu afirmaţia că

Convenţia hotărăşte că refacerea şi reconstrucţia unui Tamil Eelam ca stat socialist liber, suveran, secular, bazat pe dreptul la autodeterminare inerent fiecărei naţiuni, a devenit inevitabilă, în scopul de a salvgarda însăşi existenţa naţiunii tamile în această ţară.

În alegerile din 1977, TULF a obţinut o majoritate în nordul predominant tamil şi o majoritate simplă în est, demonstrând sprijinul mare în favoarea conceptului de separare al tamililor ceylonezi.

Fundamentul teoretic în sprijinul autodeterminării tamililor este afirmaţia că suveranitatea naţiunii tamile, care există din 1621, din timpul cuceririi portugheze, revenea comunităţii tamile atunci când legăturile legale cu Marea Britanie au fost întrerupte în 1972. Puteri coloniale succesive au administrat teritoriul tamil separat de restul

ţării până în 1833, când englezii au început să administreze insula ca pe o unitate. Tamilii susţin ca ei nu au renunţat niciodată la suveranitate, deoarece ei au boicotat Adunarea Constituantă care a elaborat constituţia din 1972 şi că naţiunea singhaleză nu a obţinut niciodată suveranitatea asupra lor prin cucerire sau consimţământ.

CREŞTEREA VIOLENŢEI ÎN COMUNITATE

După violenţele din mai 1958, în care au fost ucise sute de persoane, în special tamili, au urmat aproape 20 de ani de calm relativ. Tensiunile între tamili şi singhalezi s-au amplificat în timpul conducerii PLSL, care a avut în frunte pe doamna Bandaranaike, din 1970 în 1977 şi în august 1977 s-a produs o izbucnire majoră a violenţei, la numai câteva luni după alegerea guvernului UNP condus de Jayewardene. Potrivit unei comisii de anchetă desemnate de guvern (Comisia Sansoni), violenţa a fost o reacţie la împuşcarea a doi poliţişti în nord de către tineri tamili, cuvântările incitatoare ale liderilor tamili şi separatismul promovat de tamili.[851] Raportul Sansoni relata despre crime pe scară largă, jafuri, violuri şi pagube provocate templelor hinduse în aproape fiecare regiune a insulei, în perioada lunilor august-septembrie 1977, când au fost ucise peste o mie de persoane.

Cea de a treia mare izbucnire de violenţă s-a petrecut în august 1981. A crescut teama şi mânia reciprocă, deoarece s-au amplificat atacurile teroriste în nord împotriva poliţiei, în timpul sau după încarcerarea (fără drept de comunicare) tinerilor tamili şi după incendierea premeditată şi jafurile la care s-a dedat poliţia din Jaffna. Incendierea de către forţele poliţieneşti a Bibliotecii Publice din Jaffna, un important centru cultural tamil, a ofensat în mod deosebit şi la acest lucru se fac referiri ca la un exemplu al nelegiuirilor comise de forţele de securitate. Pe platoul central, incidentele ulterioare au provocat moartea a zece tamili fără stare, numeroase magazine şi ateliere au ars şi mai mult de cinci mii de tamili rămaşi fără sate s-au refugiat. Atacul împotriva tamililor fără stare a avut efectul de a internaţionaliza conflictul întrucât printre cei arestaţi existau deţinători de paşapoarte indiene.

Spre deosebire de violenţele din 1958 şi 1977, atacurile din 1981 par să fi fost, în parte, opera unor bande organizate. S-a pretins de asemenea că forţele de securitate nu au intervenit pentru a preveni atacurile până la declararea stării de urgenţă, după multe zile de la începutul lor.

La 24 iulie 1983, la o zi după ce 13 soldaţi au fost ucişi de către

gherilele tamile într-o ambuscadă la nord de Jaffna, au început cele mai grave violenţe.[852]

Zi după zi, tamilii... erau bătuţi, ciopârţiţi sau arşi pe străzi, în autobuze şi în trenuri, nu numai în Colombo, dar şi în multe alte părţi ale insulei... Cu toate acestea, forţele de securitate nu păreau dornice sau capabile să stopeze incidentele – şi într-adevăr în Jaffna şi Trincomalee unii membri ai forţelor armate s-au alăturat în aceste lupte, luând 51 de vieţi. Din punctul de vedere al tamililor fie că guvernul a pierdut controlul asupra situaţiei, fie că deliberat nu intervenea pentru a li se da o lecţie.[853]

Guvernul a recunoscut că omorurile au fost planificate şi bine organizate. Ministrul de Stat... a spus într-o transmisiune televizată la 29 iulie 1983: „Deşi au avut loc revolte, s-au ars case şi magazine în diverse părţi ale oraşului (Colombo) şi în suburbii, a existat în fiecare caz o metodă distinctă... Răsculaţii... ştiau exact unde să meargă. Nu căutau. Se uitau la o foaie de hârtie, la un număr şi mergeau acolo. Prin urmare, a fost vorba de premeditare... Aceste nume erau scoase din Registrul electoral, din listele de votanţi pentru parlament şi erau pregătite de multă vreme."[854]

La 25 şi 27 iulie au fost masacraţi prizonieri tamili deţinuţi în închisoarea Walikade; nici oficialii din închisori şi nici ceilalţi deţinuţi nu au fost daţi în judecată pentru aceste crime.

Preşedintele din Sri Lanka, J.R. Jayewardene, nu a apărut la televiziunea naţională până în ziua a cincea a revoltei. Nu a exprimat compasiune faţă de victime (în afară de afirmaţia că violenţa era „foarte, foarte neliniştitoare"), în schimb a concluzionat că „datorită acestor violenţe comise de teroriştii tamili, poporul singhalez a reacţionat".[855] El a declarat că „guvernul a decis acum că a venit timpul să consimtă la proteste şi la respectul naţional al poporului singhalez, care nu permite ca mişcarea de scindare să mai ia amploare" şi a anunţat legislativul că va interzice orice sprijin în favoarea separatismului.[856]

Curând după aceea a fost adoptat al şaselea amendament la constituţie care prevedea că puteau fi funcţionari publici numai cei care au jurat să nu sprijine separatismul. Platforma TULF adoptată în 1977 includea un angajament în favoarea sprijinirii unui stat separat Eelam membrii TULF ai Parlamentului au refuzat să depună jurământul şi, prin urmare, şi-au pierdut locurile. După aceste revolte, mulţi dintre liderii TULF au plecat în Madras, India.

Guvernul a afirmat că în revoltele din 1983 au fost ucise patru sute de persoane, dar surse tamile pretind că s-au înregistrat 1500 de victime. Au fost dispersaţi zeci de mii de refugiaţi, în special tamili şi s-au constatat pagube de milioane de rupii în activităţile comerciale ale tamililor şi în economia din Sri Lanka în ansamblu.

Grupurile de gherilă sau grupurile militante de tamili[857] au apărut la mijlocul anilor ’70 şi s-au născut din insatisfacţia tinerilor tamili faţă de conducerea moderată (ca cea a TULF) relativ la ceea ce era privit ca violări masive ale drepturilor omului de către poliţie şi forţele de securitate.[858]

După cum s-a specificat mai sus, crimele comise împotriva membrilor forţelor de securitate şi poliţie, după cum se presupune de către gherilele tamile, au constituit scânteia (sau scuza) pentru revoltele din 1981 şi 1983.

Ţinta gherilelor erau aproape exclusiv membrii forţelor armate şi ai poliţiei şi politicienii tamili moderaţi sau singhalezi, până la sfârşitul anului 1984. În aceste atacuri, care s-au imprimat în memoria colectivă din Sri Lanka, sute de civili singhalezi au fost de atunci ucişi de teroriştii tamili în masacre cum au fost cele de la fermele Kent şi Dollar în noiembrie 1984, şi în Anuradhapura (oraşul sfânt al budiştilor) în mai 1985; în bombardarea unui avion aparţinând companiei Air Lanka în Colombo, în mai 1986; în atacul asupra a trei autobuze în partea de nord-est a ţării, în aprilie 1987; şi într-o explozie provocată de o bombă în principala staţie de autobuz din Colombo, câteva zile mai târziu. Crimele nimicitoare comise în comunitate în special de Tigrii Eliberatori din Tamil Eelam (LTTE sau Tigrii) au continuat şi după încheierea acordului de pace între India şi Sri Lanka din iulie 1987 şi au avut loc lupte majore între forţele armate indiene şi gherilele LTTE.

Celelalte componente majore ale spiralei ascendente a violenţei au fost uciderile comise de forţele de securitate din Sri Lanka, care sunt predominant singhaleze; arestări în masă a sute de tineri tamili deodată; detenţia pe timp nelimitat în conformitate cu legile care se aplică în timpul stării de necesitate (care deseori sunt ignorate) a mii de suspecţi terorişti tamili.[859] Asasinatele comise de forţele de securitate survin în legătură directă cu uciderea de civili singhalezi, la fel ca şi arestările în masă; nici un singur membru al forţelor de securitate din Sri Lanka nu a fost acuzat de o crimă făptuită în timpul incidentelor din 1987 (deşi unii au fost transferaţisau au fost destituiţi). În special din 1986 au fost primite rapoarte care relatau despre numărul mare de civili ucişi în timpul operaţiunilor militare;

începând din 1987 aceste rapoarte au inclus date despre uciderea unor membri ai Forţelor Indiene de Menţinere a Păcii din Sri Lanka.

Violările drepturilor omului au fost facilitate de Actul asupra Prevenirii Terorismului (Dispoziţii Temporare) numărul 48 din 1979 (PTA), care a fost descris de un proeminent jurist englez ca „un stigmat oribil asupra statutului oricărei ţări civilizate”.[860] PTA este acum un statut permanent, nu temporar, şi în conformitate cu dispoziţiile acestuia mii de tineri tamili au fost deţinuţi şi întemniţaţi lungi perioade de timp, fără a avea dreptul să comunice. Frecvent, ei sunt deţinuţi fără discriminare, după ce au loc atacuri teroriste sau de gherilă sau în timpul operaţiunilor militare. În timpul asaltului armatei asupra peninsulei Jaffna, din mai 1987, de exemplu, oficialităţile din armată „au recunoscut că în timpul acţiunilor au luat în custodie trei mii cinci sute de tineri tamili, de fapt întreaga populaţie masculină tânără dintr-un sector de douăzeci de mile pătrate, care a fost ţinta ofensivei”[861]. PTA a fost criticat de grupurile care acţionează pentru drepturile omului şi a promovat un sentiment de insecuritate fizică şi teamă în rândurile populaţiei tamile din nord şi est[862].

Estimările numărului de oameni ucişi din 1983 în 1988 ca rezultat al conflictului variază mult, dar cifra de douăsprezece mii nu pare să fie o exagerare.[863] Deşi multe dintre morţi au survenit în regiunile tamile din nordul şi estul ţării, nici un segment al populaţiei nu a rămas neafectat şi asasinatele comise de militanţii singhalezi în sudul ţării au crescut dramatic după iulie 1987, când s-a încheiat Acordul între India şi Sri Lanka.

ÎNCERCĂRILE ÎNTREPRINSE DUPĂ 1983

PENTRU A SE AJUNGE LA

O REGLEMENTARE NEGOCIATĂ

Sri Lanka se află la 23 de mile la sud de coasta Indiei şi liderii politici din Tamil Nadu din sudul Indiei (a cărei populaţie are aceeaşi religie şi aceeaşi origine etnică ca tamilii din Sri Lanka) au exercitat presiuni continue asupra guvernului central din India pentru a protesta împotriva tratamentului la care sunt supuşi tamilii din Sri Lanka. În plus, mai mult de o sută douăzeci şi cinci de mii de refugiaţi din Sri Lanka sunt fugiţi din 1983 la Tamil Nadu şi mulţi sunt întreţinuţi de guvernul Indian eu costuri foarte mari. Aşa cum s-a arătat mai sus, situaţia tamililor „indieni” sau fără stare a constituit cauza iritării în relaţiile dintre Sri Lanka şi India timp de mulţi ani.

Grupurile de gherilă tamile au avut baze în Tamil Nadu de unde desfăşurau atacuri în nordul ţării. Relaţiile diplomatice între India şi Sri Lanka erau afectate grav de bunăvoinţa manifestată de India de a permite grupurilor militare să se refugieze şi să aibă sanctuare pe teritoriul său, dar sprijinul pe care populaţia din Tamil Nadu l-a acordat tamililor din Sri Lanka a făcut ca pentru guvernul central să fie incomod din punct de vedere politic, să îi evacueze. Cu toate acestea, militanţii reprezentau un factor perturbator în Tamil Nadu prin luptele distructive şi jafuri. În felul acesta, politica internă din Tamil Nadu şi interesele strategice şi geo-politice ale Indiei în zona Oceanului Indian au făcut imposibil ca India să rămână în afara evenimentelor din Sri Lanka.[864]

La scurtă vreme după revolta din 1983, Indira Gandhi a oferit „bunele oficii" ale Indiei pentru a ajuta la rezolvarea problemei etnice. Temându-se de o intervenţie militară mai puternică din partea Indiei, guvernul din Sri Lanka a încredinţat acest rol mai puternicului său vecin. În cele din urmă, preşedintele din Sri Lanka, Jayewardene, a plecat la New Delhi pentru discuţii cu Indira Gandhi.

La sfârşitul anului 1983 a fost formulat un scurt document, cunoscut sub numele de „Annexure C", după discuţiile purtate între guvernele din Sri Lanka şi India şi TULF. Se prevedea o delegare substanţială a puterii către consiliile regionale şi nu către consiliile districtuale, aşa cum fusese propus de Sri Lanka în 1979 şi 1980. În ianuarie 1984, preşedintele Jayewardene a prezentat această propunere referitoare la consiliile regionale unei Conferinţe la care trebuiau să participe toate partidele, la care cel mai important partid de opoziţie, Partidul Libertăţii din Sri Lanka (SLFP), nu a fost reprezentat. Liderul partidului, doamna Bandaranaike, a refuzat să participe, întrucât drepturile civile i-au fost retrase de către guvernul Jayewardene după alegerea celui din urmă în 1977. A participat Consiliul Suprem al Clerului Budist, deşi nu este un partid politic.

Participanţii singhalezi la conferinţă şi-au declarat opoziţia faţă de orice formă de autonomie regională şi au afirmat că India a forţat guvernul din Sri Lanka să accepte Annexure C. Conform surselor tamile, preşedintele Jayewardene nu a depus eforturi majore pentru ca Annexure C să fie acceptată, astfel încât aceste propuneri au murit din faşă. Preşedintele a propus apoi sporirea coordonării între districte şi o a doua cameră a Parlamentului din care puteau fi desemnaţi miniştrii districtuali sau provinciali. TULF a respins aceste propuneri, afirmând că ei nu acceptă delegarea puterii; India a declarat şi ea clar că propunerile nu erau acceptabile.

Cadrul Conferinţei tuturor partidelor s-a menţinut până la sfârşitul anului 1984, când a fost suspendat de către preşedinte, care a acuzat TULF pentru eşec. TULF a insistat că era interesat în continuarea negocierilor şi că nu era responsabil pentru întreruperea conferinţei. În decembrie 1984, preşedintele Jayewardene a destituit pe ministrul industriei, Cyril Matthew, care era un anti-tamil notoriu, pentru faptul că s-a opus propunerilor – o acţiune pe care mulţi au considerat-o prea târzie.

Rajiv Gandhi a devenit prim-ministru al Indiei în octombrie 1984, după asasinarea mamei sale şi nu a avut atâta înţelegere pentru cererile militanţilor tamili, cât pentru guvernul din Sri Lanka (ceea ce constituia reflectarea deteriorării situaţiei din Punjabul indian). Indira Gandhi se situa mai aproape de socialismul doamnei Bandaranaike decât de capitalismul preşedintelui Jayewardene; era de asemenea prietenă cu doamna Bandaranaike şi nu a fost de acord cu decizia guvernului Jayewardene de a o priva pe doamna Bandaranaike de drepturile sale civile.

În 1983, incompetenţa sau reaua voinţă a guvernului de a-i proteja pe tamili. I-a încurajat pe tineri să se înroleze alături de militanţii tamili şi au accelerat atacurile violente comise de grupurile de gherilă. Aşa cum a fost remarcat mai sus, atacurile directe comise de teroriştii tamili împotriva civililor singhalezi au început la sfârşitul anului 1984. Gherilele tamile au declarat că TULF-ul moderat nu îi mai reprezenta pe tamilii din nord şi date fiind atacurile armate comise din ce în ce mai des de aceste grupuri, curând a devenit clar că nu se poate ajunge la o reglementare paşnică fără participarea lor. În iunie 1985, prin „medierea şi bunele oficii" ale Indiei, guvernul din Sri Lanka şi grupurile militante tamile au fost de acord cu o încetare a focului, ca măsură preliminară a convorbirilor de pace.

Aceste convorbiri s-au desfăşurat la Thimpu, capitala Bhutanului, în iulie şi august 1985. Treisprezece reprezentanţi ai guvernului din Sri Lanka, conduşi de fratele preşedintelui, s-au întâlnit cu o delegaţie tamilă compusă din 13 membri constând din 3 delegaţi ai TULF şi 2 reprezentanţi din fiecare din cele cinci grupări de gherilă tamile majore. La lucrări au participat de asemenea cinci reprezentanţi ai guvernului indian. Cei cinci reprezentanţi ai grupurilor tamile au obiectat la folosirea termenului „conducere politică tamilă" pentru a descrie TULF şi la termenii „militanţi" sau „terorişti" pentru a descrie organizaţiile lor. Ei au declarat că sunt „organizaţii politice autentice care reprezintă aspiraţiile poporului nostru".[865] În orice caz convorbirile de la Thimpu au reprezentat singura ocazie în care guvernul din Sri Lanka s-a angajat în negocieri oficiale directe cu

„teroriştii", înainte de negocierile asupra unei încetări a focului între noul guvern Premadasa şi LITE, la mijlocul anului 1989.

Într-o prezentare comună, reprezentanţii tamili au afirmat că orice soluţie a problemei tamile trebuie să se bazeze pe patru principii fundamentale:

Sri Lanka să recunoască tamilii ca naţiune; 2. Sri Lanka să fie recunoscută ca ţară de baştină a tamililor; 3. recunoaşterea dreptului tamililor la autodeterminare; 4. recunoaşterea dreptului la cetăţenie şi a drepturilor fundamentale ale tamililor care consideră Sri Lanka propria lor ţară (de exemplu reconsiderarea dreptului de vot a tamililor fără stare).

Guvernul din Sri Lanka a refuzat să accepte aceste patru principii ale tamiiilor. La cea de a doua sesiune a convorbirilor de la Thimpu a prezentat noi propuneri „dar acestea au fost respinse de către delegaţia tamilă, deoarece nu ofereau nimic nou în afara propunerilor care fuseseră respinse de TULF la Conferinţa Tuturor Partidelor, cu un an mai devreme.

Refuzul guvernului de a accepta principiile fundamentale ale tamiiilor şi excesele militare comise de armata din Sri Lanka în timpul încetării focului (în special, uciderea a două sute de civili tamili în localitatea Vavuniya în august 1985), au pus capăt convorbirilor. Grupurile tamile au anunţat că nu mai participă la lucrări din pricina violării acordului de încetare a focului, care constituia o pre-condiţie pentru convorbirile de la Thimpu. Delegaţia indiană s-a opus retragerii delegaţiei tamile, în timp ce militanţii au fost ofensaţi de eşecul Indiei la protestele sale împotriva masacrului tocmai comis în Yavuniya, între anii 1985 şi 19S9 nu s-au înregistrat negocieri directe între reprezentanţii guvernului din Sri Lanka şi militanţi, dar activitatea diplomatică a rămas la fel de imensă, cuprinzând convorbiri între guvernul din Sri Lanka, guvernul indian şi TULF, între guvernul indian şi grupurile militante tamile.

Între terminarea convorbirilor de la Thimpu din august 1985 şi Acordul dintre India şi Sri Lanka în iulie 1987, violenţa în Sri Lanka a crescut substanţial. În septembrie 1985, gherilele tamile au ucis doi foşti membri ai parlamentului din Jaffna, care făcuseră parte din TULF, subliniind astfel faptul că ei resping conducerea tamilă moderată. În mai 1986, un avion aparţinând companiei Air Lanka care era gata de decolare către Insulele Maldive a sărit în aer pe pista de la aeroportul Katunayake din Colombo, ucigând 16 persoane şi rănind alte 20. Câteva zile mai târziu, o bombă a explodat în Oficiul

Telegrafic Central din Colombo, ucigând 14 persoane şi rănind 100.

În timpul aceleiaşi perioade au izbucnit lupte la Jaffna între LTTE şi alte grupuri de gherilă. LTTE a apărut ca un grup dominant, iar la jumătatea anului 1986 Tigrii controlau efectiv peninsula Jaffna. Forţele armate din Sri Lanka au rămas în general închise în cazarmă în această regiune.

PROPUNERILE DIN IUNIE 1986

În iunie 1986, preşedintele Jayewardene a anunţat propunerea de delegare a puterii către noile Consilii Provinciale, ceea ce a condus la o mai mare descentralizare decât propunerile anterioare.[866] Escaladarea militară a gherilelor tamile, eşecul „soluţiei militare" a guvernului, continua presiune exercitată de India, au contribuit fără îndoială la formularea de noi propuneri pentru delegarea de putere pe plan local. Armistiţiul a fost făcut cu o zi înainte de întâlnirea de la Paris a consorţiului donatorilor de ajutor pentru Sri Lanka.[867]

Cea mai importantă influenţă a fost cea exercitată de guvernul indian, înaltul Comisar Indian în Sri Lanka a emis o declaraţie în legătură cu a 39-a aniversare a Zilei Independenţei Indiei, 15 august 1986, în care, după ce s-a referit la întâlnirile dintre preşedintele Jayewardene şi primul ministru Rajiv Gandhi în Bahamas şi Dacca şi la contactele dintre miniştrii ambelor ţări, a declarat:

În mod natural, atenţia care a fost acordată în aceste contacte s-a referit problema etnică în Sri Lanka şi îngrijorarea noastră comună cu privire la realizarea unei soluţii negociate. Discuţiile... din mai anul acesta şi schimbul ulterior de opinii şi sugestii au avut ca rezultat faptul că guvernul din Sri Lanka a prezentat un pachet de propuneri sub conducerea preşedintelui Jayewardene care oferă o bază practică, suficientă, pentru realizarea unui cadru constituţional în Sri Lanka, care să răspundă nevoilor şi aspiraţilor tuturor cetăţenilor din Sri Lanka, fără să ţină cont de afinităţile sau identităţile lor etnice, religioase sau lingvistice.[868]

În felul acesta, guvernul indian a făcut cunoscut faptul că considera noile propuneri ca o bază acceptabilă pentru rezolvarea conflictului.

La câteva luni după anunţarea propunerilor lui Jayewardene pentru Consiliile Provinciale, guvernul indian a făcut dovada tangibilă a capacităţii sale de a exercita presiuni asupra grupurilor de gherilă tamile. La începutul lunii noiembrie 1986 poliţia a întreprins raiduri în casele militanţilor tamili din Sri Lanka în Tamil Nadu, capturând şi

confiscând mari cantităţi de arme, în cadrul primelor măsuri disciplinare luate împotriva grupurilor rebele de tatnîli din Tamil Nadu.

Propunerile făcute de preşedintele Jayewardene în iunie 1986 nu recunosc principiile formulate de delegaţia tamilă la Tbimpu. Ele se bazează pe:

– menţinerea unităţii, integrităţi şi suveranităţii statului Sri Lanka;

– menţinerea caracterului unitar al constituţiei din Sri Lanka; 3) principiul delegării puterii către Consiliile Provinciale în cadrul unei constituţii amendate.

Adoptarea unui sistem federal de guvernământ bazat pe unităţi lingvistice (aşa cum a fost propus de constituţia indiană) nu a fost propus şi nici nu s-au făcut reglementări de delegare a puterii către provincii, deşi termenul „delegare de putere" este folosit în propuneri. Cu toate acestea, mulţi observatori credeau că propunerile pot oferi o bază pentru o eventuală reglementare, în primul rând datorită sprijinului guvernului indian şi a înţelegerii faptului că aceasta era tot ceea ce se putea obţine de la orice guvern singhalez fără a produce represalii violente.

Propunerile au menţinut graniţele provinciale şi districtuale existente şi au promovat delegarea de puteri de la guvernul central către provincii (spre deosebire de propunerile anterioare în care puterea se delega numai la nivelul consiliului districtual). O „autoritate" separată va guverna importantul port Trineomalee şi împrejurimile, în afara jurisdicţiei oricărei alte subdiviziuni guvernamentale locale.

Puterile delegate puteau fi retrase sau suplimentate cu o majoritate de două treimi a parlamentului, după consultarea cu consiliile provinciale sau cu consiliile interesate. Deoarece tamilii constitue o minoritate mai mică de o treime din populaţie, reglementările pot fi astfel modificate şi puterile delegate pot fi corectate fără consimţământul minorităţii tamile.

Membrii Consiliilor Provinciale vor fi aleşi şi guvernatorul provincial va fi desemnat de către preşedinte. Guvernatorul, la rândul său, îl va desemna pe Primul Ministru al Consiliului provincial, cel care „va fi, în opinia sa, cel mai potrivit să câştige încrederea consiliului".

Guvernul central deţinea puterea exclusivă în multe domenii majore de guvernare, inclusiv apărarea; securitatea internă; afacerile externe; legile şi ordinea, indiferent de atribuţiile poliţiei, care pot fi delegate

consiliilor provinciale sau distructuale; justiţia „în măsura în care se referă la tribunale şi la structura curţilor”; finanţele „în legătură cu venitul naţional, politica monetară şi resursele externe”; resursele naturale; alegerile la toate nivelele; „politica naţională asupra tuturor problemelor şi administraţiei”; şi „toate problemele şi toate serviciile care nu au fost desemnate în mod specific în alt fel”.

Competenţa legislativă limitată a consiliilor provinciale se va extinde asupra:

1) Legilor interne şi ordinii, exclusiv apărarea naţională, securitatea naţională, folosirea forţelor armate sau a altor forţe aflate sub controlul guvernului din Sri Lanka în scopul de a ajuta puterea civilă. Provinciile nu vor avea forţe poliţieneşti independente, deşi va exista o divizie de poliţie separată pentru fiecare provincie, sub controlul general şi sub direcţia Inspectoratului General al Poliţiei din Divizia Naţională. Cel mai înalt ofiţer în grad din fiecare provincie va fi desemnat de Inspectorul General al Poliţiei Naţionale cu ajutorul primului ministru al provinciei, dacă nu există un acord, desemnarea va fi făcută de preşedinte.

2) Reglementărilor asupra pământului. Criteriile pentru reglementările asupra pământului şi proiectele de irigaţii din cadrul Consiliilor Provinciale nu erau menţionate în mod specific, dar s-a sugerat că „pentru asemenea proiecte cel mai corect aplicabil este principiul proporţiei etnice din cadrul provinciei”. În felul acesta, propunerile nu au făcut ca guvernul să întrerupă stabilirea singhalezilor în zonele tradiţionale tamile, o problemă veche a tamililor, deşi ea reprezenta un progres faţă de criteriile bazate pe proporţionalitatea naţională, mai degrabă decât pe cea regională.

3) Agriculturii şi industriei. Multe probleme legate de agricultură, de exemplu preţurile minime, subsidiile, coordonarea interdistrictuală şi provincială, scopurile naţionale şi cercetarea în domeniul agricol erau rezervate guvernului central, la fel ca şi formularea politicii naţionale în legătură cu dezvoltarea industrială. Industriile aflate în proprietatea statului nu vor fi transferate provinciilor.

4) Educaţiei şi culturii. Provinciile vor avea „atribuţiuni substanţiale” în domeniul culturii şi educaţiei până la nivel secundar şi au dreptul de a înfiinţa şi administra universităţi private fără fonduri de la stat. Educaţia universitară publică va rămâne în mâinile guvernului central. Politica de educaţie naţională urma să fie „non-discriminatorie”, lucru care constituia una dintre principalele probleme care ducea la nelinişte în rândul tinerilor tamili, de exemplu discriminarea în

procesul de educaţie superioară prin procesul de „standardizare”. Cu toate acestea, nu era clar dacă această politică se referea la accesul la educaţia superioară, la fel ca şi la educaţia primară sau secundară.

5) Finanţelor. Consiliile Provinciale vor avea obligaţia de a percepe taxe locale, dar natura lor va fi determinată de parlament. Ele vor putea de asemenea să facă împrumuturi locale, în timp ce împrumuturile externe sau donaţiile vor necesita aprobarea guvernului din Sri Lanka. Guvernul central va aloca resursele financiare (donaţii, alocaţii, subvenţii) provinciilor la recomandarea unui comitet desemnat de preşedinte.

Dacă preşedintele considera că afacerile oricărui Consiliu Provincial nu se desfăşurau în conformitate cu prevederile Constituţiei,

el putea lua măsuri sau putea da ordinele pe care le considera necesare pentru a garanta buna lor desfăşurare, inclusiv măsura de dizolvare a Consiliului şi de a întreprinde măsuri în consecinţă pe care le credea necesare. Orice asemenea ordin... va fi operativ pentru o perioadă de şase luni, fără să depăşească un an, cu condiţia ca Parlamentul să aprobe această acţiune în termen de două luni de la emiterea ordinului de dizolvare.[869]

Propunerile din iunie 1986 au fost percepute ca reprezentând efortul cel mai semnificativ şi răsunător făcut de guvernul Jayewardene pentru aplanarea conflictului şi ele au constituit baza acordului cu India încheiat un an mai târziu. În timp ce nici un grup tamil nu a susţinut propunerile, moderaţii au fost dispuşi să le folosească drept bază de plecare pentru negocierile ulterioare.

A urmat opoziţia fermă faţă de aceste propuneri din partea doamnei Bandaranaike, lidera Partidului Libertăţii din Sri Lanka, din partea conducătorului Consiliului Budist şi a propriului partid al preşedintelui, UNP. Pe de altă parte, micul partid condus de ginerele doamnei Bandaranaike, actorul de cinema Vijaya Kumaranatunga a adoptat o poziţie moderată şi a cerut abrogarea Actului de Prevenire a Terorismului şi a Amendamentului 6 la Constituţie (care interzice sprijinirea separatismului). Kumaranatunga a fost asasinat în februarie 1988.

S-a auzit o singură voce singhaleză care insista asupra soluţiei federale. Scriind cartea Insula, R.N.B. Senanayake a criticat conceptul de bază al propunerilor înaintate de Jayewardene şi a insistat asupra unei soluţii federale, nu asupra descentralizării. El a sugerat autonomia pentru o unitate lingvistică tamilă în cadrul statului Sri

Lanka, cu graniţe care urmau să fie negociate şi cu militanţi care să ia parte la negocieri. De asemenea, musulmanii din provincia estică să participe la discuţiile referitoare la graniţele provinciei.

La aceste două probleme ar fi trebuit să se refere negocierile. În schimb noi facem un proiect complicat pentru Consiliile Provinciale aflate în discuţie. Nu mai vedem pădurea din pricina copacilor... Dacă militanţii tamili sunt de acord să se alăture statului Sri Lanka, atunci este necesară o soluţie federală. O divizare a atribuţiunilor înseamnă în mod necesar o soluţie federală. Nimic nu se câştigă dacă dăm un alt nume acestui lucru... De ce să amestecăm pretenţia pentru o regiune tamil autonomă cu nevoia de delegare a puterii administrative în restul ţării?[870]

Cererile tamililor

Motivul principal pentru care LTTE a respins propunerile din iunie 1986 a fost cererea tamililor de a avea „o patrie", ceea ce implica fuziunea provinciilor din nord şi est, dacă este stabilită o formă de consilii provinciale. Aceste cereri răspund unor probleme fundamentale ale tamililor, inclusiv afirmarea dreptului la autodeterminare (chiar şi în contextul unei Sri Lanka unite); nevoia unui loc de refugiu teritorial în scopul garantării siguranţei lor fizice şi dorinţa de a avea o mai mare putere politică şi economică, care să contribuie la dezvoltarea unei provincii dominate de tamili. „Sloganul «ţinuturi de baştină tradiţionale», oricare ar fi adevărul obiectiv, reprezintă prima şi cea mai importantă pretenţie menită să garanteze securitatea tamililor".[871] Recunoaşterea unei patrii pentru tamili ar implica, de asemenea, recunoaşterea şi acceptarea unei identităţi tamile distincte în Sri Lanka, o acceptare despre care tamilii spun că a fost respinsă de majoritatea singhaleză cel puţin din anul 1956.

Tamilii pretind ca zona inclusă în actualele provincii din nord şi est să fie contiguă din punct de vedere geografic şi omogenă din punct de vedere demografic şi să nu fie menţinută decizia englezilor de a împărţi nordul şi estul.[872] Atunci când Ceylonul şi-a câştigat independenţa, în 1943, aproximativ 90% din populaţia provinciei estice era vorbitoare de limbă tamilă (această cifră îi include pe tamilii etnici şi pe tamilii vorbitori de „moors" sau musulmani sau pe „mahomedanii" din India sau musulmani vorbitori de limbă tamilă). Deşi populaţia singhaleză din provincia estică constituia aproximativ 25% în 1981, tamilii argumentează că acest lucru se datorează colonizării încurajate de stat pe pământuri care erau în mod tradiţional tamile.[873] Constituţiile din Sri Lanka din 1972 şi 1978 prevăd ca limba tamilă să fie limba din administraţie şi din justiţie în

provinciile din nord şi est.

Pretenţia tamililor de a avea o patrie situată în nord- estul ţării este privită de mulţi singhalezi ca un atac direct împotriva unităţii statului Sri Lanka.

Aceasta îndeamnă cu siguranţă şi în mod implicit la trunchierea integrităţii teritoriale a Republicii aşa cum este definită ea în Articolul 5 din Constituţie. Acest lucru nu trebuie să fie subînţeles, ci doar luat în consideraţie. Respingem această cerere considerând-o o violare a libertăţilor şi a drepturilor fundamentale ale tuturor cetăţenilor din Sri Lanka, deoarece implicaţia ei este că va fi impus un embargou total sau parţial în ceea ce priveşte stabilirea persoanelor din alte comunităţi în regiunile pe care tamilii le consideră ca fiind ţinuturile lor de baştină. Credem că este dreptul şi libertatea fiecărui cetăţean din Sri Lanka indiferent de rasă sau religie căreia el sau ea îi aparţin, de a se stabili în orice parte din Sri Lanka, care a fost patria tuturor comunităţilor etnice vreme îndelungată.[874]

În Sri Lanka nu există „regiuni tamile" şi „regiuni singhaleze". A nu recunoaşte acest principiu înseamnă că luăm în consideraţie apartheidul şi mitul „ţării de baştină a tamililor" întreţinut de tamilii rasişti... Mitul „ţării de baştină a tamililor" este unul dintre cele mai persistente mituri întreţinute de tamili şi cărora li s-a dat credit datorită publicării lor... Se poate demonstra că nu există fundament în istorie, demografie, economie sau drept internaţional şi mod de folosire pentru acest termen. Provinciile din nord şi est au fost înfiinţate de englezi în 1876 pentru raţiuni administrative şi nu au nimic de a face cu o „patrie" pentru tamili sau pentru oricine altcineva.[875]

Singhalezii au arătat, de asemenea, că ţinutul pe care îl pretind tamilii cuprinde o treime din teritoriul insulei şi include 60% din coastă, în timp ce tamilii, din care jumătate trăiesc în afara graniţelor pretinsei ţări, constituie numai 18% din totalul populaţiei ţării.[876] Chiar luând în consideraţie cifrele oferite de tamili, provincia estică este divizată între trei mari comunităţi: tamilii etnici, care constituie aproximativ 42%, tamilii vorbitori de „moors", care constituie 32% şi singhalezii 25%. Din punct de vedere istoric, tamilii musulmani au fost dispuşi să incite cele două mari partide singhaleze unul împotriva celuilalt, în schimbul sprijinului electoral musulman, în ciuda afinităţii lingvistice cu tamilii. Tamilii afirmă că limba lor, mai degrabă decât religia sau etnicitatea, este factorul cel mai important.

ACORDUL ÎNTRE INDIA ŞI SRI LANKA

DIN 29 IULIE 1987

Respingerea negocierilor de către LTTE a urmat încercărilor de a-şi consolida controlul asupra peninsulei Jaffna. Militanţii au înfiinţat propriul lor serviciu poştal şi staţie de televiziune, o minigrădină zoologică la Nallur în scopul de a aduna fonduri şi au avut chiar şi o fabrică de armament.[877] La mijlocul lunii decembrie 1986, au izbucnit din nou luptele la Jaffna între LTTE şi EPRLF. Au ieşit victorioşi cei dintâi şi s-a anunţat că la 1 ianuarie 1987 va fi înfiinţată la Jaffna o administraţie civilă LTTE – un prim pas către o declaraţie unilaterală de independenţă.

Refuzul continuu al gherilelor de a se întoarce la masa negocierilor şi anunţul făcut de LTTE că intenţionau să inaugureze o administraţie civilă în peninsula Jaffna (care era în mare măsură sub controlul lor militar), au electrizat guvernul din Sri Lanka şi forţele armate au întreprins o altă acţiune. Pe 2 ianuarie 1987, guvernul a anunţat că interzice toate transporturile de combustibil către nord: drept rezultat, administraţia LTTE nu a fost instalată niciodată. În primăvara anului 1987 a fost lansată de către guvern o ofensivă militară, după ce civili singhalezi au fost atacaţi de către gherile tamile şi gherilele au refuzat să răspundă ofertelor guvernului care vizau o serie de întreruperi ale focului, pe perioade de câte 10 zile; după fiecare din aceste întreruperi ale focului, urmau reluări treptate de negocieri. În aprilie 1987, gherilele tamile au ucis peste 200 de persoane în incidente separate, de exemplu explozia unei bombe în staţia centrală de autobuz din Sri Lanka şi în luna următoare armata din Sri Lanka a început o ofensivă majoră pentru recâştigarea provinciei Jaffna.

Luptele grele au condus la numeroase incidente de ambele părţi şi numeroşi civili au avut de suferit la Jaffna. Unei mici flotile de vase indiene cu ajutoare i s-a interzis acostarea în nord, de către forţele militare din Sri Lanka, dar la 4 iunie 1987 avioanele indiene au lansat 25 de tone de alimente şi alte provizii în Jaffna, în ciuda protestelor guvernului din Sri Lanka privind violarea suveranităţii lui. În vreme ce oraşul Jaffna şi alte zone erau încercuite de armata din Sri Lanka – dar încă sub controlul LTTE – şi ofensiva militară se oprise, convorbirile intense între guvernul din Sri Lanka şi cel indian au dus la un acord între India şi Sri Lanka pentru instaurarea stării de „pace şi normalitate”[878].

Adoptat de cele două guverne, aparent fără consimţământul prealabil al nici unuia dintre grupurile militante tamile (sau al opoziţiei singhaleze), acordul a stabilit o încetare a focului care urma să fie garantată de către guvernul indian. Sri Lanka a cerut ajutorul trupelor

indiene şi câteva mii de militari au debarcat imediat şi au ocupat poziţii în nord şi est; armata din Sri Lanka s-a retras în cazărmi. Deşi organizaţia LTTE iniţial nu a acceptat acordul, până la urmă a adoptat ideea celorlalte grupuri tamile şi a fost de acord să depună cel puţin armele grele din posesia sa; faptul că liderul LTTE a fost după cât se pare, ţinut în „custodie protectoare" în India în această perioadă, a contribuit fără îndoială la „cooperarea" LTTE.

În ciuda afirmaţiei făcute de preşedintele Jayewardene că acordul „nu are nimic de a face cu conceptul de autonomie"[879], concesia politică majoră a acordului a fost fuziunea dintre nord şi est pentru o „perioadă interimară" într-o singură provincie, aşa cum fusese cerut de LTTE şi alţii. Această „unitate administrativă" are un consiliu provincial ales şi un singur guvernator, prim-ministru şi consiliu de miniştri. Alegerile pentru consiliul provincial urmau să fie ţinute la sfârşitul anului 1987, dar, de fapt, acest lucru nu s-a întâmplat până la sfârşitul anului 1988.

Cu excepţia creării oficiale a unei singure provincii în nord şi est, singura dispoziţie importantă a acordului a fost aceea că „limba oficială din Sri Lanka va fi limba singhaleză. Limbile tamilă şi engleză vor fi de asemenea limbi oficiale".[880] Alte dispoziţii se referă la probleme ca: stabilirea refugiaţilor şi a persoanelor refugiate şi declararea unei amnistii generale pentru combatanţi şi cei deţinuţi, în conformitate cu Actul de Prevenire a Terorismului şi a altor legi specifice stării de necesitate.

În afară de aceasta, acordul şi anexa afirmă clar că se anticipează un rol substanţial pentru observatorii indieni şi pentru forţele de menţinere a păcii şi un schimb de scrisori anexate acordului se referă la o seamă de probleme geo-politice care nu au legătură cu conflictul etnic din Sri Lanka. Sri Lanka este de acord să se refere la unele motive de îngrijorare pentru India, inclusiv angajarea de către Sri Lanka „a unui personal străin militar şi de spionaj" (se presupune că este vorba de consultanţi israelieni în domeniul culegerii de informaţii şi mercenari britanici); un acord pentru ca portul Trineomalee, un port deosebit de bun, să nu fie folosit în scopuri militare de către nici o ţară „într-o manieră care să prejudicieze interesele Indiei şi o revizuire a acordurilor încheiate de Sri Lanka cu „organizaţii de radiodifuziune străine" (o referire la staţia de radio Vocea Americii care transmite în India).

Deşi acordul a stopat confruntările militare între armata din Sri Lanka şi militanţii taniili, numărul în creştere al forţelor militare indiene nu a putut opri reluarea violenţelor grave într-un interval de trei luni.

Deşi mulţi dintre militanţii tamili (şi probabil majoritatea populaţiei tamile) părea dornică să accepte acordul pe o bază cel puţin interimară, LTTE a făcut acest lucru contrar voinţei lor. LTTE eliminase opoziţia politică tamilă în decursul anilor prin crime şi mulţi alţi militanţi tamili ca şi civili au fost ucişi după semnarea acordului, întrucât LTTE încerca să-şi consolideze poziţia în est. De asemenea, armata indiană a fost acuzată pentru faptul că nu a prevenit masacrul comis de LTTE în urma căruia au murit aproximativ 200 de civili singhalezi.

Atunci când nu li s-a garantat controlul consiliului provincial din nord-est, LTTE nu a mai fost de acord cu cele stabilite în acord. În octombrie 1986, Forţele Indiene de Menţinere a Păcii – care atinseseră numărul de 50.000 de militari la sfârşitul anului 1988 – au lansat o operaţiune majoră împotriva gherilelor LTTE din Jaffna, ca răspuns la o serie de atacuri comise de LTTE împotriva singhalezilor din est.[881] După lupte puternice (în timpul cărora armata indiană a demonstrat aceeaşi lipsă de consideraţie faţă de civili ca şi armata din Sri Lanka câteva luni mai înainte), armata indiană a reuşit să recucerească Jaffna, dar un mare număr de membri ai gherilelor au reuşit să se refugieze la ţară.

Militanţii singhalezi, inclusiv membri ai UNP aflat la conducere, au respins acordul, deoarece rolul vizibil jucat de India şi prezenţa armatei indiene au confirmat temerile lor faţă de dominaţia indiană. Atentatul asupra preşedintelui Jayewardene în luna august a avut drept rezultat uciderea a două persoane şi numeroşi politicieni care au sprijinit public acordul au fost asasinaţi. De violenţa de care au dat dovadă singhalezii a fost acuzat şi Frontul de Eliberare Populară (JVP), o grupare de orientare marxistă care a organizat o insurecţie nereuşită în 1971.

În ciuda violenţelor continue, în noiembrie 1987 corpul legislativ dominat de UNP a adoptat, cu un vot de 136 la 11, şi două abţineri, amendamentul constituţional necesar şi implementarea legislaţiei pentru crearea consiliilor provinciale într-o regiune nord-estică unificată şi a şapte regiuni cu majoritate singhaleză. În septembrie 1988, preşedintele Jayewardene a emis o proclamaţie prin care provinciile nordice şi estice fuzionau şi în octombrie şi noiembrie 1988 au fost ţinute alegeri pentru noul consiliu provincial. Alegerile au fost boicotate de LTTE care şi-a continuat atacurile teroriste asupra civililor şi de ciocnirile militare cu Forţele Indiene de Menţinere a Păcii. Cu toate acestea, alegerile au fost ţinute aşa cum au fost planificate; 53 din cele 71 de locuri din consiliul provincial au fost cucerite de două partide tamile, EPRLF şi Frontul de Eliberare

Democrat Naţional Eelam, în timp ce multe dintre locurile rămase (toate în anterioara provincie estică) au aparţinut Congresului Musulman din Sri Lanka.[882]

După alegerile prezidenţiale şi parlamentare din 1988-89 violenţa şi asasinatele au escaladat în estul ţării. S-a estimat că 3.000 de persoane au fost ucise în prima jumătate a anului 1989, mulţi civili fiind victime ale exceselor forţelor de securitate (indiene sau din Sri Lanka) sau al terorismului LLTE sau JVP.

OBSERVAŢII

Multe dintre grupurile care militează pentru drepturile omului remarcă lipsa unui „sistem de avertizare urgent" ca impediment principal în prevenirea abuzurilor grave şi a conflictelor violente. În Sri Lanka semnalele de avertisment au fost vizibile timp de decenii, totuşi conflictul s-a degradat în mod inexorabil ca într-o tragedie greacă. De fapt, Sri Lanka a devenit unul dintre cazurile cel mai amănunţit studiate de conflict etnic din lume (spre marea neplăcere a guvernului).[883] Unde e greşeala?

Din momentul cuceririi independenţei ei, politica din Sri Lanka a fost caracterizată de o mare lipsă de generozitate sau rea-voinţă, din partea ambelor comunităţi de a face compromisuri. Ceylonul, aşa cum era cunoscut atunci, împărţea împreună cu multe alte colonii anterioare o moştenire colonială în care diferenţele din comunitate, în loc să fie micşorate, au fost accentuate. Populaţia tamilă mai prosperă a refuzat să admită că avea o poziţie privilegiată disproporţionată faţă de numărul ei şi nu părea să înţeleagă poziţia sa delicată ca minoritate într-o ţară care se simţea ea însăşi ameninţată de prezenţa manifestă a Indiei.

În faţa a ceea ce s-ar putea numi aroganţă tamilă, singhalezii şi-au afirmat moştenirea lor culturală şi au preluat puterea începând cu o răzbunare. Deşi multe state au adoptat politici bilingve pentru a fi pe placul unor minorităţi mai mici decât minoritatea vorbitoare de limba tamilă din Sri Lanka, a fost poate rezonabil ca un stat nou să adopte ca limbă oficială pe cea vorbită de 75% din populaţie. Pe de altă parte, era într-adevăr lipsit de logică să impui o astfel de politică imediat şi într-o manieră care sugera că Sri Lanka era exclusiv un stat budist, vorbitor de limbă singhaleză.

Politica de „standardizare" pentru admiterea la universităţi adoptată la începutul anilor'70 reprezenta o puternică lovitură psihologică dată comunităţii tamile, care vreme îndelungată privise educaţia ca

principalul mijloc de progres economic. Discriminarea evidentă cu care această politică a fost „implementată” a dăunat enorm relaţiilor etnice, transformând problema admiterii în universităţi dintr-o problemă educaţională controversată într-o problema politică complexă, cu o mare încărcătură emoţională, cu consecinţe care foarte probabil că vor persista şi după acest deceniu.[884] Problema admiterii la universitate a oferit „o lecţie-model prin care se arată cum măsuri politice iraţionale şi insensibilitatea faţă de interesele minorităţii pot exacerba tensiunile etnice”[885]. Constituţia din 1972 care a dat limbii singhaleze statut constituţional ca limbă oficială şi a acordat „un loc major” budismului – nu era destinată să reafirme valoarea minorităţii tamile în nou proclamata republică.

Politicienii din Sri Lanka din ambele comunități au încercat să rezolve câteva dintre diferenţele majore, dar militanţii singhalezi (şi temerea că îşi pot pierde electoratul) nici măcar nu au încercat să facă compromisul: nici Pactul Bandaranaike-Chelvanayakam din 1957,[886] nici Pactul Senanayake-Chelvanayakam din 1965[887] n-au fost niciodată implementate, deşi ar putea fi văzute astăzi ca nişte „concesii” extrem de modeste din perspectivă singhaleză.

Sub guvernul Jayewardene, care s-a aflat sub controlul incontestabil al parlamentului din 1977 în 1989, conflictul din Sri Lanka a escaladat de la o dispută gravă (chiar dacă în mare măsură non-violentă) asupra discriminării, drepturilor privitoare la limbă şi educaţie superioară, într-un conflict comunitar epuizant care, la mijlocul anilor ’80, nu se mai putea distinge de un război civil. Responsabilitatea pentru această escaladare (cel puţin înainte de propunerile din iunie 1986) o poartă în primul rând, chiar dacă nu în întregime, guvernul din Sri Lanka.

Există multe paralele între Sri Lanka şi Irlanda de Nord şi perioada de compromis între 1977 şi 1983 oglindeşte ciclul de intransigenţă guvernamentală, terorismul forţelor de gherilă şi răzbunările forţelor de securitate, care au fost caracteristice Irlandei de Nord de la sfârşitul anilor ’60 până la sfârşitul anilor ’70. În fiecare caz, eşecul de a corecta nemulţumirile fundamentale ale minorităţii faţă de discriminare a fost urmat de o represiune sporită; aceasta, la rândul ei, a creat sau a revigorat grupurile de gherilă formate din membrii minorităţilor ale căror acţiuni iniţial nesemnificative (cu siguranţă că nu erau nesemnificative pentru rudele soldaţilor şi poliţiştilor ucişi, dar nesemnificative din punct de vedere politic, în măsura în care ele nu reprezentau o ameninţare reală pentru stat) ofereau scuza pentru reacţiile excesive ale guvernului şi pentru violările masive ale drepturilor omului, prin detenţie arbitrară fără proces, tortură şi crime nepedepsite comise de membrii forţelor de securitate.

Încercările guvernului de a rezolva criza dintre anii 1983 şi 1987 au eşuat datorită lipsei de bunăvoinţă continue de a aduce acuzaţii penale împotriva a măcar unui singur membru al forţelor de securitate, refuzului său de a permite grupurilor Crucii Roşii din Comitetul Internaţional sau altor grupuri cu anumite scopuri umanitare de a avea acces la deţinuţi şi incapacităţii de a realiza acordul politic al propriilor săi susţinători şi a altor elemente singhaleze pentru o reglementare negociată semnificativă. Este semnificativ faptul că neplăcerile iniţiale ale tamililor de la începutul anilor '70 – în legătură cu limba şi educaţia – au dispărut în mare măsură şi cererile tamililor s-au deplasat către probleme politice mult mai dificile: controlul asupra pământului şi alterările substanţiale din prezenta structură politică din Sri Lanka.[888]

Faptul că alegerile nu au fost contestate mai mult de un deceniu a contribuit de asemenea la inabilitatea guvernului de a stabili o conducere politică în absenţa unei reprezentări electorale recente, în ciuda faptului că deţinea controlul asupra a mai mult de 80% din parlament. În afară de termenul stabilit pentru alegeri, nu s-a manifestat nici o încurajare politică pentru a se ajunge la o reglementare, şi preşedintele Jayewardene a sugerat chiar ca alegerile planificate pentru 1989 să fie amânate, dacă situaţia securităţii nu se îmbunătăţeşte. Înainte de alegerile prezidenţiale din decembrie 1988 (câştigate de candidatul UNP şi prim-ministrul demisionar Ranasinghe Premadasa) opoziţia PLSL s-a situat ferm pe poziţia de a apăra combativitatea singhalezilor, în loc de a se alătura guvernului într-o încercare unită de a căuta o rezolvare a conflictului. Aproximativ 400 de persoane au fost ucise în timpul campaniei pentru alegeri parlamentare care au fost ţinute în februarie 1989; UNP a câştigat o majoritate absolută de 125 de locuri dintr-o legislatură de 225 de locuri.

Amendamentul la constituţie din 1983 care cerea membrilor Parlamentului să depună jurământul împotriva separatismului i-a lipsit pe tamilii moderaţi de o opinie în guvern într-un moment foarte important. Acest lucru a contribuit la discreditarea conducerii TULF şi abrogarea lui, alături de abrogarea Actului de Prevenire a Terorismului, este văzută de mulţi ca esenţială pentru succesul negocierilor viitoare.

Moderaţii de ambele părţi au fost printre primele victime ale escaladării violenţei şi terorismul tamil a constituit o scuză pentru guvern, care a continuat să accentueze conflictul militar în detrimentul aspectului politic al conflictului. Până în 1984, grupurile de gherilă tamile puteau afirma legitimitatea scopului lor şi puteau să

aducă guvernului acuzaţii, relativ cu conştiinţa împăcată, de violări ale drepturilor omului. Din acel moment, crimele sângeroase şi masacrarea a sute de civili singhalezi au privat grupurile de gherilă, printre care şi LTTE, de această legitimitate. În puţine alte cazuri contemporane un stat joacă un rol atât de semnificativ în rezolvarea potenţială a unui conflict, aşa cum îl joacă India în cazul Sri Lanka. Ar fi incorect să sugerăm ca India este responsabilă pentru conflictul de bază din Sri Lanka, dar nici nu o putem caracteriza ca pe un observator dezinteresat. Tolerarea taberelor de gherilă de către autorităţile indiene din Tamil Nadu este un lucru indubitabil şi schimbul de scrisori anexat ca parte a Acordului între India şi Sri Lanka din 1987 clarifica preţul politic pretins de la Sri Lanka în schimbul opoziţiei indiene active faţă de gherilele tamile.

O dificultate care se repetă periodic poate fi aceea că în Sri Lanka fiecare parte s-a bazat prea mult pe capacitatea Indiei de a-i atrage pe alţii de partea sa şi de a susţine o reglementare; deşi India, din punct de vedere tamil, poate avea un rol activ în garantarea oricărui eventual acord, incapacitatea sa de a oferi propuneri semnificative pentru guvernul Sri Lanka la Thimpu sau de a sili LTTE să se aşeze la masa negocierilor în 1986 demonstrează limitele unei medieri neoficiale. Neasocierile secrete între reprezentanţii guvernului din Sri Lanka şi cel indian au condus frecvent la afirmaţia că au fost comise acte de trădare şi neîncrederea între cele două guverne a crescut substanţial. Forţele militare indiene nu au putut să elimine gherilele LTTE şi chiar succesul militar nu poate garanta acceptarea acordului din iulie 1987.

În afară de aceasta, guvernul indian a fost asaltat de propriile probleme şi dorinţa sa de a se ocupa de problemele dificile ivite în Sri Lanka – dar cu atenţia îndreptată asupra Punjabului şi în alte părţi – poate fi suspectă. Indira Gandhi a fost asasinată în 1984 şi trei persoane au avut ulterior responsabilitatea de a purta negocieri cu Sri Lanka. Politica internă, în special puternicele sentimente protamile din Tamil Nadu au jucat, fără îndoială, un rol important în decizia lui Rajiv Gandhi de a interveni în Sri Lanka şi rămâne de văzut dacă rolul pe termen lung jucat de armata indiană în Sri Lanka va deveni o responsabilitate a politicii interne.

Cu excepţia Indiei, nu s-a manifestat un interes public internaţional important în Sri Lanka până la mijlocul anilor ’80. Organizaţiile non-guvernamentale au început să ridice problema situaţiei drepturilor omului în Sri Lanka în faţa Naţiunilor Unite şi a altor forumuri după revoltele din 1983 şi guvernul din Sri Lanka a depus eforturi extraordinare pentru a evita orice acţiune oficială sub auspiciile

organismelor Naţiunilor Unite, ca de exemplu Comisia pentru Drepturile Omului şi Subcomisia pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor.[889] Comisia a adoptat în final o rezoluţie privitoare la Sri Lanka în sesiunea sa din 1987, în care chema toate partidele să respecte legile dreptului umanitar şi a invitat guvernul să coopereze cu Comitetul Internaţional al Crucii Roşii.[890]

Sri Lanka a fost destinatarul major al multor fonduri de dezvoltare venite din Europa de Vest şi relaţia între respectarea drepturilor omului şi progresul realizat a determinat Norvegia să-i reducă ajutorul în funcţie de rezolvarea conflictului. Deşi nu este clar dacă reducerea sau sistarea ajutorului străin va contribui în mod necesar la realizarea unei soluţii în situaţia din Sri Lanka, presiunile diplomatice (şi încurajările) îndreptate către guvernul din Sri Lanka au contribuit la un progres semnificativ prezentat de propunerile din iunie 1986.

O lucrare proguvernamentală elaborată în perioada imediat următoare revoltelor din 1983 a oferit câteva sugestii în legătură cu ce trebuie să facă fiecare parte aflată în conflict „pentru a căuta unitatea în diversitate" şi observaţiile sunt (din nefericire) la fel de potrivite şi la câţiva ani de la evenimente:

O problemă care a chinuit naţiunea 25 de secole nu este de conceput că poate fi rezolvată în 25 de ani. Cu toate acestea, ea trebuie adusă la proporţii raţionale, fără a mai pierde timpul şi reputaţia.

Poporul singhalez, deşi mândru de moştenirea sa, trebuie să înveţe că cei care comit atrocităţi împotriva poporului tamil prejudiciază propriul său popor, chiar mai mult decât dăunează victimelor lor. Într-adevăr poporul singhalez a fost condamnat de întreaga comunitate şi în faţa întregii lumi pentru atrocităţile recente...

Poporul tamil, nu mai puţin mândru de moştenirea sa, trebuie să înveţe că armonia în comunitate poate fi realizată nu numai dacă majoritatea nu discriminează minoritatea, ci de asemenea când minoritatea nu provoacă majoritatea...

Poporul singhalez trebuie să înţeleagă că supunându-i pe tamilii care trăiesc în mijlocul lor la violuri, crime, jafuri, îndepărtându-i în acest fel, ei întăresc, nu diminuează, cererile de secesiune. Trupele singhaleze trebuie să înţeleagă că provocând nemulţumiri, ele întăresc, nu slăbesc, potenţialul inamicului.

Poporul tamil trebuie să înţeleagă că poziţia lor privilegiată înainte de câştigarea independenţei a fost emanaţia politicii coloniale înşelătoare

„împarte şi stăpâneşte”. Poporul tamil trebuie să înţeleagă că refacerea echilibrului nu înseamnă că li se face o nedreptate, ci duce la eliminarea unei nedreptăţi comise asupra singhalezilor în timpul perioadei de sclavie colonială.

Dezacordul comunitar... este o problemă politică. Poporul singhalez trebuie să ştie că nu există o soluţie militară pentru o problemă politică. Dar terorismul este o problemă politică. Poporul tamil trebuie să ştie că nu există o soluţie politică la o problemă militară.[891]

În centrul escaladării temerilor tamililor şi a violenţei în interiorul comunităţii în decursul ultimilor zece ani s-au situat violări ale drepturilor omului, comise sau sancţionate de majoritatea singhaleză, inclusiv eşecul de a recunoşte drepturile minorităţii. Rivalităţile politice intersinghaleze au condus la creşterea polarităţii şi s-a acordat o atenţie scăzută obligaţiilor pe care le are majoritatea care guvernează faţă de alţi membri ai societăţii sau faţă de cererile iniţial rezonabile de autonomie prezentate de comunitatea tamilă.

În acelaşi timp, în Sri Lanka nu va fi pace până când comunitatea tamilă nu va recunoaşte că, de fapt, este o minoritate şi încă una mică. Nu mai mult de jumătate din populaţia tamilă este inclusă în provinciile fuzionate din nord şi est, deşi influenţele tamile au fost disproporţionate faţă de dimensiunea populaţiei. Cu toate acestea, Sri Lanka va fi inevitabil dominată de cultura budistă, singhaleză, a 75% din populaţia sa; câtă vreme acest lucru nu implică discriminarea sau denigrarea tradiţiilor şi culturii tamile, aceasta reprezintă o realitate care nu poate fi negată de lege sau de inovaţiile constituţionale.

Din 1986, atrocităţile comise de gherilele tamile şi campania dusă de LTTE de a obţine dominaţia politică prin comiterea de asasinate au constituit un factor care a contribuit major la escaladarea conflictului într-un război civil la scară naţională, care a izbucnit în 1987. Trebuie să punem sub semnul întrebării măsura în care LTTE continuă să militeze pentru drepturile tamililor, opusă propriei sale consolidări politice. Violenţa singhaleză extremistă şi asasinatele săvârşite în sudul ţării din iulie 1987, atribuite în primul rând JVP, le oglindesc pe cele ale LTTE.

Nu este surprinzător că folosirea forţei armate a devenit un imperativ în situaţia în care mii de oameni au fost ucişi şi acordul din iulie 1987 a fost impus prin forţa militară, nu prin acceptarea sa de către comunităţile afectate. Dacă noile consilii provinciale încep să funcţioneze într-o manieră care să răspundă nevoilor tamililor fără a ameninţa statul Sri Lanka, guvernul este capabil să obţină sprijinul

majorităţii comunităţilor tamilă şi singhaleză.

Una dintre primele acţiuni întreprinse de preşedintele Premadasa, după ce a preluat funcţia în ianuarie 1989, a fost să ridice starea de urgenţă care fusese în vigoare în Sri Lanka din 1983, deşi aceasta a fost reinstaurată la mai puţin de 6 luni după aceea. Dacă abuzurile împotriva drepturilor omului comise de forţele guvernamentale (şi indiene) pot fi reduse sau eliminate, va creşte credibilitatea guvernului în izolarea şi înfrângerea terorismului extremist. Victoria electorală a guvernului din alegerile parlamentare din februarie 1989, în care UNP a câştigat de două ori mai multe locuri decât PLSL, îi va consolida poziţia. Cu toate acestea, suprimarea terorismului reprezintă numai un prim pas către reconcilierea socială şi politică din societatea din Sri Lanka, care numai ea poate garanta pacea viitoare.

Capitolul 15: SUDANUL

Acest capitol se referă la substanţa autonomiei sud-sudaneze, aşa cum este ea prezentată în Acordul de la Addis Abeba din 1972, care a pus capăt unui război civil de 17 ani şi la reglementările constituţionale adoptate anul următor. Realizatorii Acordului au sperat, fără îndoială, ca diferenţele culturale, politice şi istorice dintre Sudanul de nord şi de sud să fie rezolvate în cadrul unui stat care oferea populaţiei sudice un grad rezonabil de autoguvernare şi participare la problemele naţionale, dar slăbiciunile structurale şi manipularea politică au micşorat aceste speranţe. Introducerea sectarismului religios, reluarea războiului civil în 1983 şi căderea preşedintelui Numeiri în 1985 au fost primele semne că acordul nu funcţiona după cum fusese planificat.

FUNDALUL ISTORIC[892]

Sudanul este cea mai mare ţară din Africa, care mărgineşte opt state sub-sahariene sau nord-africane, populată de un mozaic cu mai mult de cincizeci de grupuri etnice. Se estimează că în aceste grupuri se vorbesc 114 limbi[893]. Popoare de origine arabă, care populează regiunile nordice şi centrale ale ţării, locuiesc pe o suprafaţă de două treimi din ţară şi îşi au rădăcinile culturale în mod tradiţional în lumea arabă; majoritatea cred în Islam. Treimea sudică a Sudanului este locuită, în primul rând, de popoare ecuatoriale şi din preajma Nilului, care vorbesc limbi africane, sunt în majoritate creştini sau urmează religii tradiţionale africane şi ale căror rădăcini se află în Africa neagră. Aproximativ 70% din populaţia sa trăieşte în nord şi 30% în sud, deşi în cadrul acestor două mari categorii geografice există legături complexe tribale, religioase şi sociale, în afară de simpla distincţie între musulmani şi non-musulmani.

GUVERNAREA TURCO-EGIPTEANĂ

Regiunile din nordul şi din sudul Sudanului sunt, din punct de vedere istoric, relativ izolate unele de altele, deşi au existat, desigur, contacte între diverse grupuri. Sudiştii erau foarte dispersaţi şi se ocupau cu creşterea vitelor şi cu agricultura. Erau, de asemenea, implicaţi în comerţul cu fildeş şi aur între Orientul Mijlociu şi Africa de Est. Cei din sud au rezistat, în general, invaziei turco-egiptene din 1821 şi încercărilor ulterioare de a impune Sudanului un guvern centralizat. Sudicilor le-a displăcut profund impunerea muncii forţate şi a

serviciului în armata invadatorilor, noile taxe impuse şi încercările arabilor din nord de a monopoliza comerţul cu fildeş. Mai presus de toate, ei s-au opus presiunilor de a fi convertiţi la islamism şi de a vorbi limba arabă.

În 1881, în nordul ţării a apărut o mişcare religioasă islamică condusă de Mohammed Ahmed al-Mahdi (cunoscut sub numele popular de „Mahdi") cu scopul de a elimina regimul turco-egiptean. Mişcarea a fost sprijinită de o parte a sudiştilor, dar părerea generală este că revolta a fost în primul rând o revoltă nordică, şi sudiştii au făcut opoziţie trupelor mahdiste atunci când acestea au încercat să înlocuiască administraţia turco-egipteană.

GUVERNAREA BRITANICĂ

Pentru statul mahdist, ameninţarea majoră nu a venit din sud, ci din partea puterilor europene aflate în competiţie (inclusiv Italia, Franţa şi Marea Britanie) interesate de Sudan. Britanicii au avut preponderenţă în această competiţie, alăturându-se Egiptului în scopul recuceririi Sudanului în 1898; această acţiune a marcat prima încorporare a regatului Sudanului de vest în ţară[894]. Sudanul a constituit o legătură vitală între interesele teritoriale Britanice în Africa de sud şi de est şi Egipt. Nilul Albastru din Etiopia se uneşte cu Nilul Alb din Uganda la Khartoum şi, prin urmare, subjugarea sudului era importantă din punct de vedere strategic pentru englezi.

În principiu, nordul şi sudul au fost administrate ca entităţi separate vreme de mai mult de patru decenii, sub guvernarea britanică. Trupele britanice au luptat împotriva răsculaţilor din sud până la sfârşitul anilor '20 şi administraţia britanică a interzis cea mai mare parte a contactelor dintre nord şi sud. Începând din 1922, cei din sud nu puteau călători în nord fără un permis special şi viceversa. Islamismul şi folosirea limbii arabe au fost interzise în sud, în vreme ce activitatea misionarilor creştini a fost încurajată.

S-au întreprins foarte puţine acţiuni pentru dezvoltarea sudului şi între cele două regiuni existau mari inegalităţi economice în momentul cuceririi independenţei.

Britanicii au luat în consideraţie în mod separat opţiunile de a acorda independenţă sudului sau de a ataşa sudul fie Keniei, fie Ugandei. Cu toate acestea, presiunile egiptenilor şi a sudanezilor din nord au reuşit să menţină cele două regiuni unite într-o singură ţară[895]. În 1947, la Juba, s-a ţinut o conferinţă în scopul aprobării deciziei de unificare a Sudanului, pornind de la presupunerea că unitatea era singura soluţie

dorită.

Reprezentarea sudanezilor din regiunea sudică a fost limitată la conducătorii triburilor şi la oficialităţile administrative britanice. Nu s-a dat nici un răspuns temerilor exprimate de sudişti referitoare la dominaţia nordului, mai experimentat din punct de vedere politic, iar problema ridicată la conferinţă a fost aceea referitoare la cea mai bună cale de a realiza unificarea nordului cu sudul. Sudiştii nu au fost reprezentaţi în discuţiile care au urmat în 1952 şi 1953 pentru a stabili dacă Sudanul va fuziona cu Egiptul şi, de fapt, nu au fost implicaţi în pregătirile pentru independenţă, în perioada de tranziţie între guvernarea britanică şi câştigarea independenţei de către Sudan, numai şase din cele opt sute de posturi din noua administraţia civilă au fost ocupate de sudişti[896].

INDEPENDENŢA

La câştigarea independenţei, în nord existau două viziuni naţionaliste: dacă Sudanul va fi complet independent sau se va uni cu Egiptul. Această dezbatere era de importanţă majoră pentru politicienii din nord, mergând până la excluderea luării în consideraţie, în mod adecvat, a problemei sudanezilor din regiunea sudică. În iulie 1955, s-au înregistrat proteste politice în sud şi ordinul de a deplasa trupele din sud către nord pentru sărbătorirea independenţei s-a transformat într-o revoltă pe 18 august 1955; au fost omorâţi câţiva ofiţeri nordici şi câteva sute de civili. În noiembrie 1955, cu o lună înainte de independenţă, membrii sudici ai parlamentului sudanez au decis să sprijine proclamarea independenţei, doar dacă sudului i se va garanta o mare parte de autonomie în cadrul unui stat federal[897].

După un an de la cucerirea independenţei, în 1956, în nord s-au înregistrat cereri de adoptare a unei constituţii bazate pe islamism. Sudiştii, de la sine înţeles, au privit aceste cereri cu nelinişte. În alegerile din 1958, Partidul Federal din Sud a câştigat 40 din cele 46 de locuri pentru sudişti, pe o platformă care cerea înfiinţarea unui sistem de guvernare federal, ca limba engleză şi creştinismul să aibă statut egal cu limba arabă şi islamismul, şi ca sudul să aibă propria forţă militară[898].

În noiembrie 1958, parlamentul sudanez a fost desfiinţat printr-o lovitură militară de stat, condusă de generalul Ibrahim Abboud şi noul regim militar a decis să acţioneze în forţă contra opoziţiei din sud. A devenit politică guvernamentală oficială ca islamismul şi limba arabă să fie introduse în sud cu cea mai mare rapiditate, în scopul de a uni poporul din sud şi Sudanul în general şi de a anihila încercărilor

eneglezilor de a ţine sudul în izolare. Au fost descurajate religiile tradiţionale africane şi limbile indigene şi, în februarie 1962, au fost expulzaţi toţi misionarii creştini străini din sud. În sud a început o revoltă şi forţele nordiste au atacat satele din sud; o jumătate de milion de sudişti au plecat în exil.

În acest timp s-a înfiinţat o forţă de gherilă sudistă rebelă, cunoscută sub numele de Anya-Nya, pentru a rezista dominaţiei nordului. Aripa politică a Anya-Nya, Uniunea Naţională Africană din Sudan (SANU) a cerut independenţa sudului. În octombrie 1964, în nord au izbucnit greve masive, protestând şi împotriva politicii guvernului faţă de sud, iar guvernul militar a căzut.

CONFERINŢA MESEI ROTUNDE DIN 1965

Primul ministru al guvernului de tranziţie, care l-a înlocuit pe cel militar, a organizat Conferinţa Mesei Rotunde din martie 1965, la care au fost reprezentate toate facţiunile din nord şi sud. Între aspectele cele mai semnificative ale conferinţei s-au numărat divergenţele evidente dintre sudişti, privitor la problema dacă sudul va rămâne o singură unitate politică şi, dacă acest lucru se va întâmpla, dacă independenţa era o soluţie viabilă. Conducerea SANU vroia să discute numai modalitatea în care sudul urma să devină independent; independenţa era, de asemenea, sprijinită de ecuatorieni. Alte facţiuni erau dispuse să discute o formă de reglementare federală, iar alţii doreau ca întreaga problemă a relaţiilor dintre nord şi sud să fie supusă unui referendum. Iniţial, nordicii au respins orice discuţie privitoare la federalism înainte de alegeri.

În final, conferinţa a desemnat un comitet format din 12 persoane care urma să elaboreze o lucrare despre relaţiile dintre nord şi sud. Comitetul, compus dintr-un număr egal de membri din nord şi sud, a deliberat timp de un an înainte de a înainta raportul şi chiar şi atunci nu au convenit asupra unor probleme cheie. Nu s-a convenit dacă sudul urma să fie reprezentat de o singură regiune, după cum doreau nordiştii, sau de trei regiuni. Erau diferenţe fundamentale în ceea ce priveşte tipurile de relaţii care trebuiau să existe între trupele din nord şi din sud şi cum urmau să fie alocate beneficiile.

În momentul în care a fost înaintat raportul, situaţia din sud s-a înrăutăţit. Guvernul a recurs la forţă pentru restaurarea ordinii şi, la mijlocul anilor 65, în sud muriseră peste 1400 de persoane. În ciuda diviziunilor dintre diferite facţiuni din sud, Anya-Nya a reuşit să stabilească convenţii politice şi a alcătuit un guvern provizoriu sudanez care a creat consilii locale, curţi de judecată, şcoli şi clinici în

toate zonele aflate sub controlul său.

ACORDUL DE LA ADDIS ABEBA

Pe acest fundal, o altă lovitură de stat militară l-a adus la putere pe colonelul Gaafar Numeiri în mai 1969. Numeiri s-a referit la problema sudului imediat după lovitura de stat şi a recunoscut „drepturile poporului din sud la autonomie regională în cadrul unui Sudan unit[899].

În următorii doi ani el a desemnat mulţi sudişti în poziţii administrative în regiunea sudică. În 1971, în timpul vizitei lui Numeiri în Etiopia, a fost planificată o conferinţă de pace care urma să se ţină la Addis Abeba. Acordul care s-a încheiat la Addis Abeba a primit aprobarea principalilor lideri rebeli şi acordul a fost ratificat de ambele părţi la 27 martie 1972[900]. Ulterior, Adunarea Naţională a adoptat o lege pentru autoguvernarea regională în sud, bazată pe acord, şi după promulgarea actului s-a încetat focul. Actul a fost introdus în constituţia din 1973; prin el, cele trei provincii sudice erau unite într-una singură, având un consiliu de guvernare, care răspundea de securitatea internă, administraţia locală şi dezvoltarea economică regională; limba engleză era desemnată ca limbă principală în sud şi era recunoscut dreptul sudanezilor din sud de a practica creştinismul sau alte religii indigene.

ATACURILE ASUPRA AUTONOMIEI SUDICE

Divizarea dintre politicienii sudişti a devenit mai evidentă după 1973. Unii dintre ei, în special ecuatorienii, care anterior fuseseră partizanii independenţei sudului, au devenit deosebit de activi în prima perioadă a războiului civil, afirmând că, de fapt, etnia dinka domina sudul. Exista de asemenea sentimentul că regiunea sudică era prea mare şi că ar fi fost mult mai convenabil, din punct de vedere administrativ, să fie create mai multe provincii separate. Redivizarea a fost respinsă de adunarea regională.

În decembrie 1980, în nordul Sudanului au fost create şase noi regiuni, fiecare având un guvernator numit de guvernul central, ceea ce încuraja forţele pro-divizioniste din sud[901]. Majoritatea sudiştilor se opuneau acestei divizări. În octombrie 1981, Numeiri l-a destituit pe preşedintele consiliului regional şi a dizolvat adunarea, numind un guvern militar. La sfârşitul anului 1982 şi începutul lui 1983, o parte a sudiştilor care s-au opus redivizării au fost arestaţi şi a devenit evident faptul că Numeiri intenţiona să redivizeze sudul printr-un decret.

Descoperirea petrolului în sud şi proiectul unui viitor canal pe care sudiştii l-au văzut ca pe o modalitate de a devia apa, de care era atâta nevoie în sud, către egiptenii şi sudanezii din nord, a accentuat tensiunile dintre nord şi sud. Decizia lui Numeiri de a amplasa o rafinărie de petrol în nord şi de a crea o nouă provincie în care să fie incluse toate zonele sudice în care s-a descoperit petrol a încurajat activităţile de gherilă.

Preşedintele consiliului ales în 1982 a fost un candidat de compromis al forţelor pro-divizioniste, deşi era dificil de făcut o distincţie între sentimentele antidinka şi politica pro-divizionistă. În orice caz, la data de 5 iunie 1983, Numeiri a stabilit prin decret reîmpărţirea sudului în trei provincii, contrar constituţiei.

AL DOILEA RĂZBOI CIVIL

Introducerea legilor islamice

Încă din perioada colonială, Sudanul a avut un sistem legal, care reflecta natura pluralistă a societăţii sudaneze. Existau trei surse recunoscute de legi: dreptul islamic, dreptul cutumiar şi dreptul general teritorial

După cum era de aşteptat, o parte a legilor teritoriale generale moştenite de noul stat proveneau din sistemul legal englezesc. În particular, legile elaborate de juriştii englezi guvernau „relaţiile legale care existau în cadrul unei societăţi industriale şi comerciale moderne, complexe[902]. Dreptul cutumiar şi islamic (sharia) se ocupau de probleme personale şi se refereau la domenii ca moştenirea şi căsătoria.

Administraţia britanică a creat un aparat juridic organizat în două părţi independente. Diviziunea sharia administra numai dreptul islamic al musulmanilor în ce priveşte problemele personale. Diviziunea civilă administra dreptul teritorial general şi dreptul civil şi penal. Această separare a dreptului religios de dreptul civil a fost confirmată prin constituţiile din Sudan din anii 1956, 1964 şi 1973.

Pluralismul legal a fost ameninţat la sfârşitul anilor ’70 şi începutul anilor ’80 când preşedintele Numeiri a început să aibă relaţii strânse cu mişcarea Frăţia Musulmană, care urmărea islamizarea statului[903]. La sfârşitul verii 1983, Numeiri a anunţat că Sudanul va deveni un stat islamic şi a început să emită o serie de legi cunoscute ulterior sub numele de „Legile din Septembrie”.[904] Aceste legi – promulgate iniţial de Numeiri ca ordine provizorii şi ratificate ulterior de Adunarea

poporului – aveau un caracter dur, afectând atât substanţa, cât şi procedura.

Noile legi includeau Actul Judiciar, Actul de Reorganizare a Camerelor Procurorului General, Statutul Avocaţilor, Noile coduri de procedură civilă şi penală şi Sursele Juridice ale Dreptului. În 1984, guvernul a trecut la islamizarea dreptului comercial prin adoptarea Actului de Tranzacţii Civile, Actul de Taxe Zakat şi Actul general de cenzori etc.

Opoziţia faţă de Numeiri a continuat să crească şi, în 1983, judecătorii sudanezi au fost în grevă pe o perioadă de trei luni, continuând astfel o serie de confruntări între aparatul executiv şi cel juridic, care datau din anul 1980[905]. Cu o zi înainte de anunţarea redivizării regiunii sudice, în 1983, s-au înfiinţat Mişcarea de Eliberare a Poporului din Sudan (SPLM) şi aripa sa militară (SPLA), ca reacţie împotriva anunţatului transfer către nord a câtorva batalioane sudiste ale armatei sudaneze. Deşi baza teritorială şi zonele principale de sprijin se află în sud, SPLM şi SPLA au pretins că luptă pentru reforma întregului Sudan, nu pentru recesiune sau pentru simpla reafirmare a autonomiei sudului[906].

În aprilie 1984, au încetat convorbirile cu rebelii din sud şi s-au înregistrat proteste pe scară largă, atât în nord, cât şi în sud, inclusiv demonstraţii făcute de avocaţi, doctori şi academicieni. Numeiri a declarat starea de urgenţă, care a fost în vigoare din aprilie până în septembrie 1984, a suspendat numeroase drepturi constituţionale şi a promulgat un set de legi pentru starea de urgenţă. În luna mai, preşedintele Numeiri a înfiinţat nouă Curţi Penale de Urgenţă, care au fost ulterior denumite Curţi de Justiţie Penală şi, după încetarea stării de urgenţă, au fost încorporate în sistemul juridic obişnuit. Aceste curţi au fost create pentru a audia cazurile de violări ale Actului de Securitate a Statului din 1973, ale Legilor Stării de Urgenţă din 1983 şi ale unor dispoziţii ale Codului Penal din 1983. Erau, de asemenea, împuternicite să audieze cazurile deschise împotriva persoanelor care au comis acte care împiedicau intrarea în vigoare a legilor sharia.

CĂDEREA LUI NUMEIRI

În martie 1985, războiul civil care fusese reluat a atins o asemenea intensitate, încât toţi cei trei guvernatori din sud au căzut de acord cu Numeiri că se impunea o încetare a focului şi o reconciliere. Numeiri a numit o echipă care urma să negocieze cu liderii Armatei de Eliberare a Poporului Sudanez (SPLA), dar a fost prea târziu. La şase aprilie 1985, după o grevă generală la care au participat numeroase grupuri

profesionale, armata sudaneză a preluat puterea şi l-a înlocuit pe Numeiri cu un guvern militar de tranziţie condus de generalul Abdelraham Sawar-Dhahab. În octombrie 1985, a fost adoptată Constituţia pentru Etapa de Tranziţie, care a rămas în vigoare, până când adunarea constituantă a elaborat o noua constituţie permanentă.

Noul guvern a revocat decretul de rediviziune din 1983 şi a pregătit convorbiri cu trupele rebele. În martie 1986, reprezentanţii SPLM, SPLA şi guvernul de tranziţie au semnat „declaraţia de la Koka Dam", dar dispoziţiile acesteia – care includeau abrogarea legilor din septembrie şi a stării de urgenţă – nu au fost niciodată implementate[907]. Articolul 16(2) al constituţiei din 1985 prevede reînfiinţarea autoguvernării regionale în sud, în conformitate cu termenii Actului din 1972 de Autoguvernare Regională a Provinciilor din sud (discutate în continuare) dar articolul 4 reafirmă că „Sharia islamică şi obiceiurile islamice vor fi singura sursă a legislaţiei".

SPLA nu a participat la alegerile naţionale ţinute în aprilie 1986, care au putut să fie organizate în 37 din cele 68 de districte sudice. Cu toate acestea, peste 30 de partide politice au desemnat aproximativ 1500 de candidaţi în aceste alegeri. Partidul Umma a câştigat cele mai multe locuri în adunarea constituantă, care are un număr de 301 locuri, cu toate că nu a obţinut o majoritate şi guvernează în coaliţie cu Partidul Unionist Democratic. Al treilea mare partid puternic, care deţine 51 din cele 264 de locuri, este Frontul Islamic Naţional Militant, cunoscut sub numele de Frăţia Musulmană.

Şeful noului guvern, Sadiq el Mahdi, a depus eforturi pentru a ajunge la un acord cu SPLM şi SPLA, dar sfera sa de acţiune politică a fost limitată de orientarea islamică a celor trei mari partide din nord. În timpul campaniei electorale, Frontul Islamic Naţional a ameninţat că va începe un război sfânt sau Jihad dacă „legile din septembrie" vor fi abrogate, respingând astfel o cerinţă minimă a SPLA[908].

Una dintre observaţiile făcute la sfârşitul primului an de guvernare al lui Mahdi, din nefericire, este valabilă şi pentru sfârşitul anului 1988.

Acţiunea este caracteristică Sudanului sub primul ei guvern democratic într-o perioadă de 17 ani. Guvernul nu a acţionat în conformitate cu sharia, nu a făcut progrese în cadrul negocierilor avute cu SPLM, nu a găsit o soluţie pentru problema sudului şi nu are realizări în domeniul economici.[909]

În sud, începe să crească solidaritatea între oameni şi SPLA şi aliaţii săi controlează o bună parte din zonele rurale. Această perioadă se

caracterizează prin lipsa cronică de hrană, întrucât atât forţele guvernamentale, cât şi SPLA au refuzat să coopereze la eforturile internaţionale în domeniul aprovizionării, fiecare temându-se că va fi ajutată cealaltă parte.

În octombrie 1988, parlamentul sudanez a refuzat să adopte un cod sharia mai eficient, care era sprijinit de Frontul Islamic Naţional, ceea ce reflectă opoziţia crescândă la islamizarea nordului, dar şi a sudului[910]. La sfârşitul anului 1988, cabinetul condus de Mahdi a respins un plan de pace asupra căruia căzuseră de acord Partidul Unionist-Democratic şi SPLA – ceea ce a precipitat criza şi, în martie 1989, armata sudaneză şi o largă coaliţie de lideri politici şi ai muncitorilor l-au forţat pe Mahdi să restructureze cabinetul. Noul cabinet, care nu includea Frontul Islamic Naţional, a sprijinit acordul DUP-SPLA şi, în mai 1989, SPLA a anunţat o încetare a focului pe o perioadă de o lună. Guvernul Mahdi a fost răsturnat în iulie 1989 printr-o lovitură de stat militară cu consecinţe nesigure în ceea ce priveşte perspectivele terminării războiului civil.

CONSTITUŢIA DIN 1973

Din momentul cuceririi independenţei, istoria Sudanului a fost marcată de profunde suspiciuni între nord şi sud şi de conflicte între sudişti. Aceste suspiciuni au fost întărite şi exacerbate de politicile coloniale britanice şi de decizia de a menţine vastul teritoriu al Sudanului ca un singur stat independent, din 1956. Guvernele naţionale, dominate de nordişti, s-au preocupat încă de la câştigarea independenţei să menţină ţara unită, dar metodele folosite au sprijinit concluzia multor sudişti, că unitatea este văzută numai prin islamizarea sudului şi prin distrugerea culturii sudului.

Singura perioadă de relativă pace în Sudan a fost cea care a urmat adoptării constituţiei din 1973, prin care se acorda autonomie sudului. În absenţa unor propuneri mai recente şi în lumina războiului civil care a reînceput, deoarece au fost violate litera şi spiritul legii, trebuie făcută o mai atentă examinare a potenţialului (şi eşecurilor) acelei constituţii.

Partea I a constituţiei defineşte Republica Democratică Sudan ca republică unitară, democratică, socialistă şi suverană, formată din entităţi arabe şi africane. Această secţiune stabileşte că Uniunea Socialistă Sudaneză este singura organizaţie politică din Sudan.

Articolul 7 accentuează necesitatea „participării poporului la guvernare” şi prevede descentralizarea republicii în unităţi

administrative. Privitor la regiunea sudică, Articolul 7 prevede autoguvernarea regională în conformitate cu Actul de autoguvernare regională pentru provinciile sudice din 1972, care a fost considerat o lege organică, care nu poate fi amendată decât în concordanţă cu dispoziţiile Actului.

Conform articolului 9 din constituţie, dreptul islamic şi obiceiurile islamice[911] urmau să constitue principalele surse de legislaţie, cu excepţia problemelor personale ale non-musulmanilor, care urmau să fie reglementate prin propriile lor legi. Articolul 10 desemna limba arabă ca limbă oficială a republicii.

Partea a II-a şi a III-a subliniau principiile politice, sociale şi economice ale republicii şi drepturile şi libertăţile fundamentale ale cetăţenilor sudanezi. Articolul 16 recunoştea creştinismul şi alte religii minoritare în Sudan şi statul trebuia „să depună eforturi pentru a exprima... valorile" creştine şi islamice; „religiile de natură divină şi aspectele nobile ale credinţelor spirituale" nu trebuiau să fie „insultate sau dispreţuite"[912]. Nu au fost impuse restricţii asupra cetăţenilor sau comunităţilor pe motive religioase. Garanţiile drepturilor şi libertăţilor fundamentale din partea a III-a a constituţiei includ, inter alia, egalitatea în faţa legii, libertatea de mişcare şi rezidenţă, dreptul de a nu face percheziţii ilegale, dreptul la vot, libertatea de opinie, dreptul la educaţie şi sănătate. Partea a IV-a stabilea un aparat juridic independent şi conţinea elemente tradiţionale pentru drepturile de a fi reprezentat în mod corect într-un proces, standardele de a rezolva criminalitatea juvenilă şi drepturile prizonierilor.

Constituţia din 1973 a creat un sistem prezidenţial foarte puternic, în special dată fiind situaţia prezentă, în care preşedintele era forţa motrice a singurului partid politic legal. Preşedintele putea desemna sau îl putea destitui pe primul ministru, pe ofiţerii forţelor armate, pe şefii misiunilor diplomatice şi conducătorii din administraţia publică. Preşedintele putea declara starea de urgenţă pe o perioadă de minim 30 de zile şi putea suspenda drepturile şi libertăţile garantate de constituţie. În termen de 15 zile, Adunarea Naţională trebuia să ia în consideraţie declaraţia stării de necesitate. Dacă preşedintele dizolva Adunarea, problema urma să fie prezentată noii Adunări alese la prima sa şedinţă.

Puterea legislativă naţională era acordată Adunării Populare şi preşedintelui. Adunarea răspundea de bugetul naţional şi de exercitarea „supravegherii şi controlului executivului".[913] Membrii adunării erau aleşi pe principii geografice, iar unele locuri erau ocupate de persoane desemnate de preşedinte, iar cei desemnaţi se

preocupau de „alianţele între forţele muncitoreşti”[914].

Deşi în constituţie existau prevederi referitoare la demiterea preşedintelui şi la controlul legislativului asupra atribuţiunilor sale, aceste prevederi erau vagi şi reduse. De exemplu, Articolul 153 atribuia Adunării Poporului împuternicirea oricărui comitet format din membrii săi de a investiga orice problemă privind autoritatea executivului. Cu toate acestea, investigaţiile erau supuse aprobării preşedintelui, acordând astfel dreptul de veto asupra oricărei investigaţii propuse.

În conformitate cu articolul 108, preşedintele împreună cu purtătorul de cuvânt puteau dizolva Adunarea, dacă preşedintele considera că interesul general şi împrejurările impuneau alegeri noi. În eventualitatea unei dizolvări, preşedintele trebuia să ceară noi alegeri în termen de 60 de zile, în scopul de a forma o nouă Adunare, care nu putea fi dizolvată cel puţin în următorul an calendaristic.

Când Adunarea Naţională nu era în sesiune, sau după dizolvare, preşedintele putea emite Ordine Republicane Provizorii care aveau statut de lege[915]. Un astfel de ordin trebuia prezentat Adunării atunci când se întrunea sau când era reconstituită după alegeri şi acesta este procedeul care a fost folosit pentru a legifera legile din septembrie 1983.

În vreme ce se se interzicea violarea de către executiv sau de către altă autoritate a independenţei aparatului juridic, constituţia prevedea că judecătorii sunt răspunzători numai în faţa preşedintelui, care avea atribuţia de a numi în funcţie sau de destitui. Modul în care trebuiau făcute numirile şi destituirile era lăsat la latitudinea „legii”. Atribuţiile conform cărora curţile de justiţie puteau preveni violarea constituţiei de către executiv sau legislativ nu erau clare şi o problemă majoră a sudiştilor era administrarea, considerată incorectă, a justiţiei de către curţile sudaneze. Unul dintre primele acte ale guvernului care l-a înlăturat pe Numeiri în 1985 a fost abrogarea Actului Instanţelor Sumare; deşi curţile continuau să impună pedepsele sharia introduse în codul penal din 1983, executivul încetase de a impune pedeapsa amputării mâinii ca pedeapsă pentru furt, una dintre cele mai evidente şi mai critice dispoziţii ale legilor din 1983.

Constituţia din 1973 a recunoscut „distincţiile culturale” între diverse popoare sudaneze şi a proclamat principiul descentralizării administrative. Conform acestor scopuri, constituţia autoriza înfiinţarea în fiecare provincie a unui Consiliu Executiv al Poporului şi a unor Consilii Locale ale Poporului. Articolul 184 prevede în mod

special că Consiliile Locale al Poporului din provinciile sudice constituiau baza pentru organizarea autoguvernării regionale.

AUTONOMIA ÎN CONFORMITATE

CU ACORDUL DE LA ADDIS ABEBA[916]

Acordul de la Addis Abeba a avut statut legal în momentul în care Actul de Autoguvernare al Provinciilor Regiunii Sudice din 1972 [„SPRA"] a fost legiferat ca lege organică a Sudanului[917]. Dispoziţiile principale ale acordului includeau crearea unei regiuni sudice unite prin fuzionarea provinciilor Bahr El Ghazel, Equatoria şi Nilul Superior; înfiinţarea unui guvern regional sudic; planuri pentru dezvoltarea şi reconstrucţia sudului după terminarea războiului civil şi reglementări de tranziţie pentru repatrierea refugiaţilor şi amnistierea rebelilor sudici.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

În sud, Actul din 1972 a acordat autoritatea legislativă Adunării Regionale a Poporului, care era aleasă de rezidenţii din sud. Competenţa juridică a Adunării era supusă puterilor guvernului central, care includea: apărarea naţională; afacerile externe: valuta şi baterea monezilor; transportul aerian şi naval interregional; comunicaţiile şi telecomunicaţiile; vămile şi comerţul exterior, cu excepţia comerţului de graniţă şi a anumitor mărfuri pe care guvernul regional le admitea, având aprobarea guvernului central; naţionalitatea şi imigrarea; planificarea dezvoltării economice; planificarea în sfera educaţională şi contabilitatea publică[918].

Adunarea Regională putea legifera doar legile pentru „păstrarea ordinii publice, securitatea internă, administraţia eficientă şi dezvoltarea regiunilor din sud în domeniile cultural, economic şi social..."[919]. Domeniile aflate sub jurisdicţia sa includeau: promovarea şi utilizarea resurselor financiare pentru dezvoltarea şi administrarea regiunilor sudice; guvernul local; legislaţia privitoare la dreptul tradiţional şi la obiceiuri; închisorile şi administraţia poliţienească; administraţia regională a şcolilor publice, îngrijirea sănătăţii, activităţi culturale, folosirea pământului şi alte probleme autorizate de preşedinte[920].

Adunarea Regională oferea, la cererea Adunării Naţionale a Poporului, fapte şi informaţii privitoare la administraţia sudului: Adunarea Naţională avea obligaţii similare. Adunarea Regională putea, cu o majoritate de două treimi, să ceară ca o lege naţională care era în

detrimentul sudului să fie amânată până la intrarea ei în vigoare, dar preşedintele putea să fie de acord sau să nu ia în considerare această cerere. Înainte de aprobarea unei legi naţionale, majoritatea Adunării Regionale putea cere preşedintelui să retragă legea din Adunarea Naţională şi să comunice apoi obiecţiile sale Adunării Naţionale în termen de 15 zile. Şi aceasta problemă era la discreţia preşedintelui.

Preşedintele avea dreptul de veto asupra oricărei legi emise de Adunarea Regională pe care o considera ca fiind contrară constituţiei naţionale şi Adunarea putea să prezinte din nou legea. Nu era clar dacă proiectul de lege devenea lege după ce era prezentat încă o dată, ţinând seama de veto-ul prezidenţial. Prin comparaţie, articolul 107 al constituţiei din 1973 prevedea în mod special că o majoritate de două treimi a Adunării Naţionale putea să fie mai puternică decât veto-ul preşedintelui.

PUTEREA EXECUTIVĂ

A fost înfiinţat un Consiliu Executiv Suprem condus de un preşedinte, care avea un mandat pentru a acţiona în sud în numele preşedintelui naţiunii, în conformitate cu articolul 18, Consiliul acţiona ca un cabinet de miniştri, specificând îndatoririle departamentelor guvernamentale din regiune.

Preşedintele naţiunii desemna Preşedintele Consiliului la recomandarea Adunării Generale a poporului. preşedintele Consiliului îi desemna la rândul său pe membrii Consiliului pentru a fi numiţi de către preşedinte; procedeul era acelaşi pentru destituirea celor desemnaţi. Conform constituţiei, în calitate de şef al executivului, preşedintele Consiliului avea autoritatea de a promova regulamente administrative, iar membrii Consiliului erau responsabili pentru intrarea lor în vigoare. Acordul era vag în problema relaţiilor dintre Consiliu şi ministerele guvernului central, dar autoritatea supremă pentru definirea acestui tip de relaţii se afla în mâinile preşedintelui naţiunii[921].

Dispoziţiile referitoare la relaţiile dintre preşedintele Consiliului sudic şi preşedintele naţiunii nu răspund multor întrebări. Articolul 16 stipulează că Consiliul acţionează în numele preşedintelui naţiunii, dar conform articolului 20, Consiliul răspundea în faţa Adunării Regionale şi a preşedintelui. Oare prin aceste două dispoziţii se înţelegea că acest Consiliu era răspunzător mai ales în faţa preşedintelui naţiunii mai mult decât în faţa Adunării Regionale? Ce se putea aştepta de la preşedintelui Consiliului atunci când Adunarea Regională era în dezacord cu preşedintele naţiunii în problemele

politice?

Puterea constituţională a preşedintelui naţiunii de a reglementa relaţiile între administraţia publică din sud şi ministerele centrale constituia, de asemenea, o problemă[922]. Acordul nu specifica în mod clar relaţiile dintre departamentele regionale şi ministerele centrale, iar rolul comisarilor provinciali exemplifica această confuzie. Comisarii provinciali erau nominalizaţi de preşedintele Consiliului şi desemnaţi de preşedintele naţiunii. Deşi activitatea lor era legată în mod direct de probleme care prin Act erau destinate guvernelor regionale, aceşti comisari prezentau rapoartele lor autorităţilor guvernamentale centrale de la Khartoum. Adunarea regională a reclamat această lipsă de control şi, ca rezultat, a politizat selectarea comisarilor provinciali în efortul de a se asigura ca cei numiţi să nu fie agenţi ai guvernului de la Khartoum. Controlul asupra sistemului administraţiei regionale exprima o confuzie similară în ceea ce priveşte autoritatea, la fel ca şi numeroasele cazuri în care funcţionarii publici răspundeau în faţa guvernelor regionale, care însă raportau direct la Khartoum[923].

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A SUDULUI

Acordul din 1972 specifica în mod clar responsabilitatea guvernului sudic faţă de dezvoltarea economică a sudului[924]. Actul implementat a investit guvernul sudic cu dreptul de a impune taxe şi Adunarea Naţională trebuia să voteze resursele financiare „în concordanţă cu cerinţele regiunii”[925]. Cu toate acestea, bugetul guvernului regional trebuia să fie aprobat de Adunarea Naţională.

Datorită ravagiilor provocate de război, guvernul regional nu a putut să colecteze fondurile băneşti necesare pentru proiectele de dezvoltare. De exemplu, în bugetul anilor 1974-75, guvernul regional a luat 88% din venitul necesar de la Adunarea Naţională[926]. În felul acesta, sudul era dependent de guvernul central pentru supravieţuirea sa economică, dar acesta din urmă nu a putut oferi toată suma de bani necesară. Atunci când s-a încheiat acordul, Adunarea Naţională a înfiinţat un „Fond Special” pentru sud, în valoare de 50 de milioane de dolari; doi ani mai târziu în fond mai existau doar 4,7 milioane dolari[927].

Deşi reglementările din 1972 aveau în vedere cooperarea economică între guvernele regionale şi central, în realitate sudul a devenit dependent de nord într-o perioadă în care se afla în mari dificultăţi economice şi, deoarece Adunarea Naţională ţinea închise baierele pungii, dezvoltarea economică preconizată de Acordul de la Addis

Abeba nu s-a materializat.

Pe acest fundal, sudiştii au privit cu suspiciune proiectele de dezvoltare propuse de guvernul central. Prin propusul proiect al Canalului Jonglei, de exemplu, în care Sudanul şi Egiptul urmau să împartă atât costurile, cât şi beneficiile, Egiptul ar fi tras foloasele pe cheltuiala Sudanului de Sud. SPLM a afirmat că 2,5 milioane de ţărani din sud rămâneau fără pământ ca rezultat al proiectului[928]. Decizia lui Numeiri de a crea o nouă provincie care să cuprindă teritoriile din sud în care se descoperise petrol a fost văzută ca un alt exemplu al eforturilor depuse de nord pentru a dejuca eforturile de dezvoltare ale sudului[929].

OBSERVAŢII

Acordul de la Addis Abeba din 1972 a fost încheiat în contextul scindării profunde dintre nord şi sud. Cele două părţi au fost puse faţă în faţă în mod deliberat prin distrugerile provocate de războiul civil şi deoarece au înţeles că nu va fi pace fără ca sudul să aibă un anumit grad de autonomie. Cu toate acestea, zece ani mai târziu, acordul a fost într-un mare pericol şi încercările făcute de Numeiri de a islamiza întreaga ţară au însemnat sfârşitul autonomiei teoretice a sudului.

Actul din 1972, care a implementat acordul, putea fi amendat prin aprobarea comună a trei pătrimi din Adunarea Naţională şi a unei majorităţi de două treimi a cetăţenilor din regiunea sudică, voturi obţinute în cadrul unui referendum, aceste prevederi devenind astfel mai puternice decât constituţia. Nu au fost încercări de a face ca actul să concorde cu atribuţiile Actului de care se bucura preşedintele sudanez, ceea ce ar fi provocat dificultăţi insurmontabile, chiar şi în contextul unei democraţii sudaneze reale. Dată fiind puterea dictatorială pe care Numeiri o exercita de fapt, era probabil inevitabil ca un guvern regional autonom, democratic, să fie văzut ca o ameninţare pe care centrul non-democratic ar căuta să o ţină sub control.

Deşi preşedintele naţiunii nu şi-a exercitat niciodată în mod direct dreptul de veto asupra proiectelor de legi din sud, Adunarea Regională era în mod clar subordonată guvernului central. De exemplu, preşedintele Numeiri a dizolvat Adunarea de trei ori într-o perioada de cinci ani, din 1978 până în 1983, deşi, în conformitate cu legea, Adunarea avea un mandat de patru ani. Deşi nici Acordul de la Addis Abeba, nici Actul nu acordau preşedintelui autoritatea specifică de a dizolva Adunarea Regională, preşedintele era investit cu această atribuţiune faţă de Adunarea Naţională, în conformitate cu Articolul

108 al constituţiei. Nu este surprinzător faptul că Numeiri considera că are atribuţii echivalente în ce priveşte Adunarea Regională.

Preşedintele regional nu avea libertate de acţiune din cauza influenţei exercitate de guvernul naţional. Imediat după conferinţa de la Addis Abeba au apărut numeroase exemple de intervenţie a preşedintelui în politica sudului şi preşedintele Numeiri a influenţat deseori alegerea preşedintelui Consiliului din sud. Această intervenţie în procesul electoral a făcut ca sudiştii să considere că preşedintele Consiliului se află sub controlul guvernului naţional, alimentând suspiciunea bine înrădăcinată că politicienii din nord nu vroiau să lase sudul să se ocupe de propriile sale probleme.

Reglementările din 1972 condus la crearea unui executiv a cărui loialitate faţă de preşedintele naţiunii şi organismele regionale scădea eficienţa sa. Intervenţia preşedintelui în procesul electoral a dat naştere la animozităţi între foştii camarazi rebeli şi au exacerbat diferenţele politice existente din sud. Câtă vreme nu existau probleme majore asupra cărora Consiliul Regional şi preşedintele naţiunii puteau avea opinii diferite, reglementările păreau să funcţioneze. Cu toate acestea, ori de câte ori executivul din sud adopta o poziţie independentă, preşedintele intervenea cu brutalitate şi dizolva Adunarea Regională, stricând astfel stabilitatea sudului.

Într-o anumită măsură, erau inevitabile unele dintre ambiguităţile administrative şi conflictele juridice care împiedicau funcţionarea Actului din 1972 şi trebuie să ne aşteptăm la asemenea ambiguităţi într-un sistem de guvernare parţial descentralizat. După cum a arătat Kasfir, istoria Statelor Unite arată că rezolvarea favorabilă a conflictelor administrative în sistemele politice descentralizate poate întări capacitatea instituţiilor de a rezolva disputele[930]. În cazul Sudanului, aceste conflicte, departe de a oferi cadrul în care pot fi rezolvate disputele, alimentau diferenţele politice existente şi suspiciunile şi ameninţau acordul în întregime. În absenţa mecanismelor de rezolvare a conflictelor, acordul a eşuat în misiunea sa de a garanta autonomia sudului în cadrul Republicii Sudan.

Deşi acordul preconiza că sudul va deveni din ce în ce mai independent, ţara nu avea resursele necesare pentru a susţine economia sudului. Prin urmare, în sud a persistat sentimentul că este neglijat din punct de vedere economic şi s-a amplificat credinţa locuitorilor din sud că împotriva lor se practică o discriminare economică.

Crearea unei singure regiuni sudice nu a eliminat suspiciunile care

existau între diversele grupuri etnice din sud. În ciuda încercărilor de a echilibra reprezentarea grupurilor în Adunarea Regională, guvernul sudic a permis menţinerea diferenţelor etnice şi geografice care au fost ulterior exploatate de guvernul central.

La patru ani de la căderea lui Mumeiri, noul guvern sudanez nu abrogase încă „legile din septembrie" şi războiul civil se intensificase. La sfârşitul anului 1987, primul ministru Mahdi a descris războiul ca „un truc împotriva căruia guvernul său a luptat cu un efort minim[931].

Condiţiile în sud s-au înrăutăţit întrucât a început să se manifeste şi lipsa cronică de hrană adăugată de ravagiile „normale" ale războiului.

Prin aprovizionarea miliţiei arabe tribale cu tehnică de lupta modernă la nivel fără precedent, guvernul lui Mahdi, în loc să reducă, a amplificat sentimentele de ură între nord şi sud. Rezultatul acestei politici a condus la masacre între triburi, furtul a milioane de vite şi reluarea practicii ancestrale a sclaviei intertribale[932].

SPLM continuă să insiste asupra opiniei că aşa-numita „problemă sudică" este legată de revigorarea democraţiei economice şi politice naţionale, nu numai de autonomia regională[933]. În aprilie 1985 a fost publicat un memorandum în zece puncte care reafirma angajamentul luat de SPLM de a susţine unitatea naţională şi care cerea, inter alia: revenirea la constituţia din 1956; reunificarea sudului într-o singură regiune; abrogarea imediată a „legilor din septembrie"; reprezentarea adecvată a sudiştilor în toate instituţiile guvernamentale şi eliberarea tuturor deţinuţilor politici şi restabilirea drepturilor civile[934].

Prin contrast, „Carta Sudanului" propusă de Frontul Islamic Naţional pune accent pe majoritatea numerică a musulmanilor din Sudan şi afirmă că „jurisprudenţa islamică va fi sursa generală a dreptului[935]. Deşi libertatea religiei urmează să fie garantată persoanelor particulare, în familie şi în probleme sociale, „în probleme legale uzuale, acolo unde nu este posibil să se garanteze decât o opţiune sau un sistem, majoritatea opţiunilor (de exemplu musulmane) vor fi hotărâtoare, cu respectarea cuvenită a exprimării minorităţii"[936]. În acelaşi timp, Carta Sudanului pretinde crearea unui sistem de guvernare federal în cadrul regiunilor autonome şi o conducere guvernamentală centrală care încorporează elemente din toate regiunile.

Deşi acordul provizoriu încheiat în primăvara anului 1989 şi ulterioara încetare a focului declarată de SPLA oferă motive de speranţă, eşecul Frontului Islamic Naţional de a sprijini acordul este

răsunător. Diferenţele fundamentale între musulmanii militanţi şi restul societăţii sudaneze persistă încă şi vor fi necesare compromisuri semnificative pentru a reconcilia aceste opinii contradictorii.

Războiul a putut continua datorită ajutorului din străinătate acordat ambelor părţi şi numărul de morţi a crescut datorită modernizării armamentului[937]. Guvernul a fost sprijinit de Libia şi Statele Unite, în timp ce Etiopia, Israelul, Kenya şi Uganda au sprijinit SPLA. Ca şi în alte situaţii similare nu intervenţia străină a creat conflictul, dar l-a făcut mai dificil de rezolvat, deoarece fiecărei părţi îi este asigurat sprijinul logistic şi material pentru a evita înfrângerea militară. În acelaşi timp, problemele economice majore care stau în faţa Sudanului cer ca orice soluţie politică să fie însoţită de un sprijin financiar străin.

Divizarea oficială a Sudanului va rezolva în mod necesar conflictele etnice sau de altă natură; sudul, în special, este departe de a fi omogen şi între ecuatorieni, dinkas şi alţi sudici există diferenţe majore. Dacă apare divizarea printr-un acord între cele două părţi, va apărea riscul de a fi încurajate alte mişcări secesioniste din Africa şi de pretutindeni (deşi acest lucru ar putea să ducă şi la răspunsuri mai flexibile la cererile regionale de autonomie sau de federalism).

Orice acord viitor într-un Sudan unit va trebui să cuprindă garanţii specifice care să menţină divizarea atribuţiilor guvernelor central şi regional şi să încurajeze structurile democratice la nivel naţional şi regional. De exemplu, garantarea drepturilor religioase şi culturale va trebui să fie subliniată şi întărită în constituţia naţională alături de noile reglementări structurale de autonomie, deşi această subliniere nu a prevenit violarea drepturilor fundamentale din perioada guvernării lui Numeiri. Va trebui stabilit un proces de rezolvare a conflictelor dintre guvernele regional şi central ca parte a revitalizării unui aparat juridic independent. În noul acord vor fi clarificate relaţiile între regiuni şi centru, lăsând puţin loc de manevră pentru manipularea unilaterală realizată de autorităţile centrale.

Oricum, ajustările tehnice la constituţiile din 1956, 1973 sau 1985 sau chiar recentele compromisuri în probleme fundamentale nu pot garanta concilierea fără un angajament de bună credinţă faţă de procesul democratic, în ciuda viciilor sale, Acordul de la Addis Abeba din 1972 oferea cadrul de dezvoltare politică în Sudan. Deşi unele probleme (ca lipsa progresului economic la nivel naţional sau regional) nu se mai aflau sub controlul părţilor, acordul a eşuat, în primul rând, datorită faptului că Numeiri a refuzat permanent să accepte premisa sa fundamentală, adică faptul că autonomia sudică trebuia să se exercite în afara intervenţiei guvernului central. Fără

îndoială, unii politicieni din sud au văzut în eşec mai degrabă o măsură a recompenselor politice şi nu au luat în considerare succesul reglementărilor.

În acelaşi timp, trebuie să recunoaştem cu imparţialitate faptul că Sudanul nu a existat niciodată efectiv ca stat unificat prin cultură, politică sau economie; rămâne, probabil, una dintre încercările cele mai dificile pentru credinţa post-colonială conform căreia integritatea teritorială este lucrul cel mai important. „Ce contează mai presus de toate nu este Sudanul, ci sudanezii... unitatea vine o dată cu pacea, dar în Sudan, ca pretutindeni, pacea înseamnă dreptate.”[938]

Partea a III-a: ALTE EXEMPLE DE REGLEMENTĂRI ALE AUTONOMIEI

INTRODUCERE

Sfera reglementărilor care vizează un anumit nivel de „autonomie” este aproape nelimitată şi studiile de caz care urmează oferă o imagine asupra multiplelor structuri, unice fiecare în felul său, care au fost dezvoltate pentru a răspunde diferenţelor geografice, politice, etnice, lingvistice sau de altă natură, care apar în cadrul unui singur stat suveran. Sunt prezentate exemple mai vechi sau contemporane, încununate de succes sau care au eşuat, dar cele mai multe evidenţiază o gândire legală şi constituţională.

Deşi clasificările drepturilor sau a statutelor politice rareori contribuie la rezolvarea problemelor sau oferă răspunsuri automate la probleme complexe, un anumit grad de clasificare face ca analizele să fie mai pline de sens. Prin urmare, structurile prezentate în următoarele studii de caz au fost grupate în trei mari categorii.

Primul grup de reglementări, federale sau de cvasi-federalitate, includ situaţii în care diferenţele culturale sau etnice au constituit unul dintre factorii care au motivat adoptarea unei structuri federale, confederale sau consociale. În felul acesta, federaţiile clasice din Australia şi Statele Unite (informaţiile despre acestea se pot găsi cu uşurinţă în multe lucrări) nu sunt discutate aici, deoarece diviziunile etnice au jucat un rol minor în procesul formării lor. Cu excepţia Groenlandei (care a fost colonie daneză) şi a Antilelor Olandeze, care există într-un context care este descris mai corect ca delegare de putere, decât federalism clasic, este de remarcat că federaţiile tind să fie create în primele stadii ale independenţei; nu există exemple de state esenţial unitare care să se dizolve şi apoi să se unească formând o federaţie (deşi autonomia regională care s-a dezvoltat în Spania, discutată în capitolul 13, oferă unele caracteristici ale unui sistem federal).

Al doilea grup este format din teritorii „internaţionalizate” sau teritorii de interes internaţional deosebit. Deşi nu s-a manifestat o participare directă internaţională sau multilaterală la guvernarea fiecăreia dintre entităţile analizate, a existat o mai mare componenţă internaţională în următoarele situaţii: Saar, Memel, Danzig, Insulele Aland, Triest şi în procesul de decolonizare a fostelor colonii neozeelandeze, decât a existat acolo unde s-au dezvoltat structuri care să răspundă deplin intereselor interne. În multe dintre aceste entităţi „internaţionale” erau implicate pretenţii şi interese politice

conflictuale din partea a două sau mai multe state. Chiar în această categorie nu trebuie să căutăm prea îndeaproape consistenţa; de exemplu, Eritrea este discutată în cadrul reglementărilor de federalitate sau cvasi-federalitate, chiar dacă scurtul său statut de autonomie a fost bazat pe o rezoluţie a Naţiunilor Unite.

Un grup final de „diverse" include, inter alia, încercările de a rezolva diferenţele etnice prin politici preferenţiale, nu prin reglementări de autonomie teritorială (de exemplu Insulele Fiji şi Malaysia); progresele contemporane din Brazilia cu privire la drepturile indigenilor; afirmarea autonomiei culturale şi a drepturilor lingvistice în Europa de Vest şi marele stat multicultural China.

Cu toate restricţiile necesare de timp şi spaţiu ale unei lucrări ca cea de faţă, aceste studii au fost alese pentru a prezenta un domeniu cât mai larg de reglementări de „autonomie". În acelaşi timp, a fost făcută o încercare de a discuta situaţii în care contextul istoric şi legal nu este atât de diferit sau neobişnuit, încât să le diminueze valoarea de precedente în situaţiile contemporane în care autonomia a constituit o problemă. Pentru acest motiv, anomaliile istorice din Monaco, San Marino, Andorra şi Liechtenstein au fost omise, la fel cum a fost omisă şi situaţia unică Holy Sec. În mod similar, nu s-au discutat legăturile culturale, istorice şi politice unice care există între Marea Britanie şi membrii Commonwealthului britanic sau imperiului, al cărui progres constituţional gradual a fost rareori exprimat în reglementări legale oficiale; câteva state (de exemplu India sau Canada) se confruntă acum cu propriile lor probleme de autonomie regională sau delegare de putere.

Cu siguranţă că există multe alte situaţii care ar putea fi studiate cu un profit major ca exemple pozitive sau negative de încercări privitoare la problema autonomiei, dar lucrarea de faţă nu pretinde să fie o compilaţie enciclopedică ale acestor exemple. Între aceste situaţii spre care este îndreptată atenţia sunt probleme aborigene/indigene din Australia, Canada, Statele Unite, Iugoslavia, Cipru; reglementările din Liban; Noua Caledonie; teritoriile care se află în relaţie cu Statele Unite (de exemplu Guam, Puerto Rico, Insulele Virgine Americane); Quebec; micile, dar problematicele, teritorii ale Insulelor Falkland (Malvine) şi Gibraltar; Camerun; Nigeria şi Uganda.

În lumina multiplelor structuri guvernamentale luate în discuţie, nici unul dintre termeni nu acoperă în mod adecvat fiecare relaţie prezentată. Termenii „central", „naţional" şi „principal" descriu o entitate suverană sau superioară; „autonom", „regional", „provincial" şi „local" sunt folosite pentru a descrie o entitate dependentă sau

inferioară. Folosirea acestor termeni diferiţi nu implică în mod necesar o diferenţă în gradul sau tipul de autonomie aflat în discuţie.

Un capitol final conceput pentru studiile de caz prezentate se referă la natura sumară a multora dintre comentariile şi observaţiile făcute. Scopul principal al acestei secţiuni este analizarea diferitelor tipuri de autonomie din structurile trecute şi actuale în care puterea este împărţită, nu definirea „autonomiei" sau „autodeterminării" per se. Aceste studii evidenţiază cele mai diferite aspecte ale reglementărilor discutate şi nu oferă interpretări detaliate ale statutelor sau legilor fiecărui caz cu toate nuanţele sale. În cele mai multe dintre cazuri vor fi făcute referiri la documentele constituente şi vor fi citate sursele, pentru a putea efectua comparaţii mai detaliate. Datorită naturii sumare a descrierilor, notele de subsol au fost limitate, cu excepţia citatelor. Ca şi în partea a II-a, multe dintre situaţiile contemporane sunt descrise în stadiile în care se aflau la mijlocul anului '88 şi începutul anului 1989.

Multe dintre entităţile analizate sunt descrise printr-un rezumat foarte direct al structurilor lor constituţionale fundamentale, de exemplu împărţirea atribuţiilor executive, legislative şi judecătoreşti între guvernele central şi local. Reglementările deosebite sau notabile referitoare la problemele specifice – de exemplu controlul poliţienesc, folosirea pământului, exploatarea resurselor naturale sau problemele economice – sunt apoi prezentate concentrat. O scurtă secţiune de „observaţii" subliniază trăsăturile dominante ale fiecărei entităţi, făcând distincţia faţă de alte reglementări similare.

Deşi nici o singură situaţie nu oferă un precedent direct aplicabil unui anumit conflict contemporan, pot fi sugerate posibile rezolvări. Marea varietate de reglementări constituţionale, dispoziţiile detaliate care au fost elaborate în scopul rezolvării problemelor locale dificile şi flexibilitatea rezolvării problemelor, ca împărţirea beneficiilor sau participarea în organizaţii internaţionale, demonstrează că nici „suveranitatea", nici „autodeterminarea" nu trebuie să stea în calea soluţiilor politice inovatoare.

Capitolul 16: STRUCTURI FEDERALE SAU CVASIFEDERALE

ERITREA (1952-1962)

Fundalul istoric

Regiunea cunoscută sub numele de Eritrea a devenit în anul 1890 colonie italiană şi a fost recunoscută pentru prima dată ca entitate distinctă în acel moment. Dominaţia italiană a durat până în anul 1941, perioadă în timpul căreia a început să se dezvolte sentimentul de identitate naţională eritreiană. După înfrângerea Italiei de către forţele anglo-americane, în 1941, Marea Britanie a preluat administrarea Eritreei şi l-a reînscăunat pe împăratul Haile Selassie în Etiopia. În 1949, britanicii au propus împărţirea Eritreii între Etiopia şi Sudan, dar acest plan a fost respins de Naţiunile Unite (şi eritreeni). Atât Etiopia, cât şi Sudanul şi-au manifestat pretenţiile cuturale şi istorice faţă de regiunea cunoscută sub numele de Eritrea, iar Etiopia dorea în mod special să aibă acces la Marea Roşie prin Eritrea.

După eşecul planului de împărţire propus de britanici a fost înfiinţată o comisie a Naţiunilor Unite şi raportul prezentat de comisie în anul 1950 a constituit baza rezoluţiei Adunării Generale care stabilea în cele mai mici detalii un act de federalizare între Eritrea autonomă şi Etiopia.[939] Deşi compromisul nu a fost bine întâmpinat pe plan internaţional, eritreenii şi etiopienii au ratificat Actul de Federalizare şi constituţia adoptată ulterior de Adunarea Eritreeană.

La sfârşitul anilor 1950, în Eritrea a apărut o mişcare reală în favoarea independenţei, şi în anul 1961 în Eritrea de Vest a început o revoluţie armată organizată de Frontul de Eliberare din Eritrea. În 1962, Eritrea a fost anexată de Etiopia şi, în 1967, a fost plasată sub administraţie militară. Eritrea a rămas în componenţa Etiopiei, dar luptele de gherilă au continuat între forţele etiopiene şi eritreene atât înainte, cât şi după înlăturarea împăratului Haile Selassie şi înfiinţarea, în 1974, a unui regim marxist revoluţionar.

Următoarele comentarii se referă la perioada 1952-1962, în care Eritrea a fost autonomă.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă în Eritrea a fost exercitată de un şef al executivului ales la începutul fiecărei sesiuni legislative, de două treimi din membrii Adunării Eritreene. Secretarii de cabinet aleşi de şeful executivului nu erau aprobaţi de Adunare, dar reprezentau principalele grupuri de populaţie şi zone geografice din teritoriu. Şeful executivului putea fi cenzurat cu două treimi din numărul total de voturi al Adunării, pentru violarea gravă a constituţiei sau atunci când nu demitea un secretar departamental care comitea o violare gravă a legilor; el putea fi îndepărtat din funcţie atunci când era pus sub acuzaţie de Curtea Suprema.

Atribuţiunile şefului executivului sunt cele asociate în mod normal cu preşedintele, şeful statului sau guvernator: punerea în aplicare a constituţiei şi legilor şi conducerea departamentelor executive şi administrative şi a administraţiei publice. Constituţia acorda autoritatea specifică, inter alia, de a controla politica locală, elaborarea bugetului anual şi suspendarea temporară a anumitor dispoziţii constituţionale în caz de urgenţă.

Constituţia prevedea un Reprezentant al împăratului Etiopiei în Eritrea, ale cărui datorii şi responsabilităţi erau în special de ceremonie. Principala atribuţie a reprezentantului era autoritatea de a cere Adunării să ia în consideraţie orice legislaţie despre care reprezentantul credea că impietează asupra jurisdicţiei naţionale (etiopiene) sau implică responsabilitatea internaţională a federaţiei; legii astfel retumate i se opunea un veto, dacă Adunarea nu sprijinea acţiunea cu o majoritate de două treimi din voturi, în Actul de Federalizare exista o reglementare pentru crearea unui „Consiliu Federal Imperial" format dintr-un număr egal de reprezentanţi eritreeni şi din federaţie, care să se întrunească o dată pe an „pentru a se consulta în problemele uzuale ale Federaţiei".[940]

PUTEREA LEGISLATIVĂ

În Eritrea, puterea legislativă aparţinea unei Adunări unicamerale a cărei juridicţie se întindea „asupra tuturor problemelor care nu intrau în atribuţiunea Guvernului Federal prin Actul de Federalizare.[941] În afară de această acordare de atribuţiuni, Adunarea deţinea, inter alia, jurisdicţia asupra: problemelor legale inclusiv poliţia şi comunicaţiile; codul civil şi codul penal; organizarea administraţiei publice; asistenţa publică, asigurările sociale, sănătatea, educaţia şi protecţia muncii, comerţul interior; exploatarea resurselor naturale şi agricultura şi sistemul de taxe.[942]

Actul de Federalizare este adoptat şi ratificat în conformitate cu

constituţia şi aceasta stabileşte jurisdicţia guvernului etiopian federal. Jurisdicţia federală includea: apărarea, afacerile externe, moneda şi finanţele, comerţul exterior şi interstatal şi comunicaţiile externe şi interstatale (inclusiv porturile). În plus, guvernului federal i se acorda puterea „de a menţine integritatea Federaţiei”.[943]

Actul de Federalizare prevedea ca federaţia să constituie o singură unitate vamală, cu taxe vamale asupra bunurilor originare din sau care au destinaţia finală Eritrea, care să fie cedate Eritreei. Stabilirea şi colectarea de taxe vamale reprezentau operaţiuni care urmau să fie delegate guvernului din Eritrea. În Federaţie, inclusiv în Eritrea, exista o singură naţionalitate.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Guvernul din Eritrea deţinea puterea judecătorească în domeniul afacerilor interne. Constituţia stabilea că această putere „va fi exercitată prin Curtea Supremă şi prin alte curţi de judecată care vor aplica sistemele de legi în vigoare în Eritrea”, iar Curtea Supremă deţinea jurisdicţia asupra disputelor care implicau constituţionalitatea legilor şi ordinelor.[944]

Nu exista nici o dispoziţie pentru apelurile de la sistemul juridic eritrean către sistemul federal, deşi problemele federale erau decise în sistemul curţilor federale. Nu existau nici dispoziţii pentru reglementarea disputelor jurisdicţionale care pot apărea asupra competenţelor guvernului eritrean şi respectiv federal; cu aceste conflicte s-au ocupat curţile, în procesul firesc de interpretare constituţională.

ALTE PROBLEME

Atât guvernul federal, cât şi guvernul din Eritrea, şi-au asumat sarcina „de a garanta rezidenţilor în Eritrea, fără distincţie de naţionalitate, rasă, sex, limbă sau religie, dreptul de a se bucura de drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului”.[945]

Erau acordate drepturi speciale diverselor grupuri de populaţie din Eritrea inclusiv „dreptul de a respecta obiceiurile şi propria lor legislaţie care le guverna statutul personal şi capacitatea legală, legea familiei şi legea succesiunii”.[946] Limbile etnicilor „puteau fi folosite în relaţiile cu autorităţile publice, în scopuri religioase sau educaţionale şi în orice forme de exprimare a ideilor ”.[947]

Constituţia Eritreană era subordonată dispoziţiilor din Actul de Federalizare care, de fapt, conţinea articolele constituţionale

neamendabile referitoare la structura fundamentală a guvernării. Constituţia a intrat în vigoare la termenul stabilit, după ce a fost aprobată de un Comisar al Naţiunilor Unite desemnat să asiste la tranziţia de la administraţia britanică la federaţia etiopiană.

OBSERVAŢII

Eritrea a constituit „o unitate autonomă federată cu Etiopia sub suveranitatea Coroanei Etiopiene" şi guvernul avea „atribuţiuni legislative, executive şi juridice în domeniul afacerilor interne".[948] Actul de Federalizare reprezenta acordarea autorităţii în context federal, în special în ceea ce priveşte atribuţiile deţinute de Eritrea, fără a ţine cont de suveranitatea declarată de Etiopia. Eritrea nu avea dreptul de a se retrage în mod unilateral din federaţie.

Deşi Naţiunile Unite au participat intens şi în multe privinţe la formarea federaţiei eritreano-etiopiene, această participare s-a sfârşit o dată cu aprobarea Actului de Federalizare şi al constituţiei de către ambele părţi. Nu exista nici o dispoziţie de reglementare internaţională după înfiinţarea federaţiei.

Măsura în care statele lumii erau implicate în dezvoltarea statutului politic al Eritreei şi necesitatea Etiopiei de a avea acces la Marea Roşie, ne invită să facem o comparaţie cu oraşul liber Danzig şi cu teritoriul Memel, după Primul Război Mondial. Danzig este un caz mai puţin asemănător, deoarece statutul său ca oraş internaţional aflat sub suveranitatea Ligii Naţiunilor, prezenţa continuă a înaltului Comisar al Ligii şi mecanismul de reglementare al disputelor sub autoritatea Ligii însemna implicarea internaţională, care în Eritrea lipsea. Deşi teritoriul Memel s-a aflat sub suveranitatea Lituaniei, portul Memel a fost declarat „de interes internaţional" şi disputele între Lituania şi oricare dintre Puterile Aliate principale urmau să fie înaintate Curţii Permanente de Justiţie Internaţională.

Autonomia de care s-a bucurat teritoriul Memel a fost mult mai redusă decât cea mandatată prin Actul de Federalitate al Eritreei. În Memel, de exemplu, atribuţiile legale erau deţinute de Lituania; legislaţia locală era supusă constituţiei lituaniene; guvernatorul lituanian îl desemna pe şeful executivului din Memel (în conformitate cu legislaţia din Memel). Teritoriul Memel a fost creat pentru a proteja drepturile unei enclave minoritare germane cu semnificaţie strategică; în Eritrea acordarea autonomiei politice şi a autoguvernării urma să răspundă principiului autodeterminării în măsura în care acest lucru era posibil din punct de vedere politic.

În ciuda acestor diferenţe, Danzigul şi Eritrea au avut aceeaşi soartă: absorbţia sau anexarea la o entitate politică mai mare. Rămâne de văzut dacă „autonomia" impusă de comunitatea internaţională poate fi o soluţie viabilă pe termen lung şi dacă federaţia sprijinită de Naţiunile Unite a reflectat interese geopolitice şi strategice în aceeaşi măsură în care a reprezentat un răspuns la cererile de autodeterminare ale eritreenilor. După cum a subliniat Secretarul de Stat al Statelor Unite din acea vreme, „din punctul de vedere al dreptăţii, trebuie luate în consideraţie punctele de vedere ale poporului eritreean. Cu toate acestea, interesele strategice ale Statelor Unite fac necesar ca ţara să fie legată de aliatul nostru Etiopia".[949]

Compromisul făcut de Naţiunile Unite în 1950 rămâne o bază pe care se poate încheia un acord, deoarece mulţi eritreeni se vor situa mai degrabă pe o poziţie favorabilă autonomiei decât a independenţei, ca soluţie ultimă. Nu există nici o dovadă că în viitor se poate ajunge la un acord între guvernul etiopian şi gherilele eritreene şi acestea din urmă îşi continua lupta împotriva Etiopiei în termeni anticoloniali între timp, cel puţin 250.000 de oameni şi-au pierdut viaţa numai pe câmpurile de luptă, fără a mai pune la socoteală şi foamea cronică instalată în Eritrea şi Tigray în ultimii ani.[950]

GROENLANDA

Fundalul istoric

Groenlanda este cea mai mare insulă din lume, cu o suprafaţă de peste două milioane de kilometri pătraţi, din care mai puţin de trei sute cincizeci de mii nu sunt acoperiţi cu gheaţă permanentă.

Populaţia sa actuală este de aproximativ cincizeci şi trei de mii de persoane, din care patruzeci şi una de mii sunt de origine etnică inuit, născuţi în Groenlanda. Până în 1814 Groenlanda a făcut parte din Regatul danezo-norvegian şi a fost colonie daneză până la integrarea ei oficială cu Danemarca în 1953.

Contactul între Groenlanda şi restul lumii a fost foarte redus până după cel de-al Doilea Război Mondial, când a început programul de industrializare şi modernizare. La mijlocul secolului al XIX-lea au fost înfiinţate consilii consultative locale şi în 1911 au fost create două consilii provinciale alese. Cu toate acestea, în această perioadă Groenlanda a fost administrată ca o colonie daneză şi în 1947 Naţiunile Unite au declarat acest teritoriu drept teritoriu dependent.

În 1953, Danemarca a adoptat unilateral o nouă constituţie, care

integra Groenlanda şi rezidenţii acesteia în Regatul danez pe bază de egalitate deplină cu ceilalţi cetăţeni danezi. Prin urmare, legile daneze se aplicau automat în Groenlanda, dacă nu erau specificate excepţiile. Constituţia prevedea anumite dispoziţii speciale cu privire la Groenlanda – reprezentarea în parlamentul danez (Folketing), referendumurile, drepturile unui acuzat de a fi adus în faţa unui judecător în termen de 24 de ore şi vârsta de la care se poate vota în alegerile locale – dar în general nu stabilea un statut special de independenţă legislativă sau autonomie. Ca rezultat al acestor modificări constituţionale, în 1954, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a şters Groenlanda de pe lista teritoriilor dependente.

În timpul anilor ’60 şi ’70, Groenlanda şi-a exprimat dorinţa de a beneficia de o mai mare autonomie locală, deşi secesiunea de Danemarca nu a fost niciodată luată în consideraţie prea serios.[951] În anii 1967 şi 1970 legile daneze au extins natura democratică electivă a instituţiilor guvernamentale locale ale Groenlandei. După intrarea Danemarcei în Comunitatea Economică Europeană, în 1972, acţiune care a fost foarte puternic negată de Groenlanda, în 1975 s-a creat o Comisie pentru Autonomie Legislativă pentru „a determina”, inter alia, „domeniile în care şi măsura prin care poate fi sporită influenţa şi responsabilitatea care este deţinută în prezent de Consiliul Provincial din Groenlanda” şi pentru a elabora recomandările pentru „Autonomie Legislativă în Groenlanda în cadrul unităţii naţionale”.[952]

Raportul comisiei pentru Autonomie Legislativă a stat la baza actului de Autonomie Legislativă a Groenlandei care a fost adoptat de Folketing în noiembrie 1978 şi a fost aprobat printr-un referendum ţinut în Groenlanda în anul următor.[953] Deoarece au fost în continuare nemulţumiţi de apartenenţa lor la CEE, în 1982 a avut loc un alt referendum, în care 52% din votanţi au fost în favoarea retragerii din CEE. După negocierile pentru amendarea Tratatului cu CEE, în 1984, Groenlandei i s-a acordat un statut de „Teritoriu şi ţară de peste mări” şi s-a ajuns la un acord privitor la zonele de pescuit ale Groenlandei, inclusiv plata de compensaţii faţă de Groenlanda pentru accesul CEE la pescuit.[954] Groenlanda s-a retras din CEE în februarie 1985.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Actul de Autonomie legislativă stabileşte în Groenlanda un sistem cvasiparlamentar în care adunarea aleasă, Landsting, îi alege pe preşedinte şi alţi membri ai cabinetului executiv, Landsstyre. Preşedintele şi majoritatea membrilor din Landsstyre trebuie să fie membri ai Landstingului şi Landstingul poate delega către executiv acele atribuţii pe care le consideră necesare.

„Şeful guvernului central danez” în Groenlanda este cunoscut sub numele de Rigsombudsmand (înalt Comisar) şi înlocuieşte guvernatorul, înaltul Comisar este invitat să participe la dezbaterile legislativului şi executivului din Groenlanda, dar rolul său principal este cel de legătură între Groenlanda şi autorităţile centrale. El nu are drept de veto sau alte atribuţii în probleme interne ale Groenlandei.

„Problemele care privesc relaţiile externe ale ţării” sunt rezervate în mod special autorităţilor centrale daneze şi este exprimată în mod explicit supremaţia tratatelor internaţionale asupra atribuţiilor locale.[955] Autorităţile din Groenlanda pot face comentarii asupra tratatelor propuse care pot afecta interesele Groenlandei şi în domeniul comercial Groenlanda poate negocia (cu aprobarea autorităţilor centrale) direct cu guvernele străine, pot participa la negocierile internaţionale şi pot cere ca misiunile diplomatice daneze să angajeze funcţionari care să apere interesele Groenlandei în ţările care prezintă un interes comercial special pentru Groenlanda. Groenlanda şi Insulele Feroe au membri separaţi, sub egida Danemarcei, în Organizaţia Nord Atlantică de Conservare a Somonului, Organizaţia Nord Vest Atlantică a Drepturilor de Pescuit şi Comisia Nord Est Atlantică a Drepmrilor de Pescuit.[956] Groenlanda a preluat recent controlul Departamentului Regal de Comerţ din Groenlanda (KGH) care reglementează industria de pescuit din Groenlanda.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Competenţa legislativă a Landstingului se extinde asupra 1. acelor domenii care sunt enumerate în Programul Actului de Autonomie Legislativă ca fiind de competenţă locală şi 2. altor probleme asupra cărora au convenit guvernele groenlandez şi central. Toate domeniile specifice enumerate în program (cu excepţia sănătăţii) au fost transferate treptat autorităţilor locale groenlandeze şi includ, inter alia, organizarea autonomiei legislative şi a guvernului local; taxele directe şi indirecte;[957] transportul intern; pescuitul, vânătoarea, agricultura, creşterea renilor, conservarea şi protecţia mediului şi sistematizarea ţării; probleme comerciale inclusiv comerţul şi concurenţa, problemele pieţei muncii şi sprijinirea şi dezvoltarea activităţilor economice, asigurările sociale, educaţia, problemele culturale, serviciile de sănătate şi problema locuinţelor.[958]

În domeniile în care competenţa legislativă nu a fost încă transferată autorităţilor locale, guvernul danez poate, după negocieri, să transfere autoritatea administrativă şi regulamentară Groenlandei.

Autorităţilor groenlandeze trebuie să li se dea posibilitatea de a dezbate proiectele de legi daneze interne şi ordinele administrative care privesc în mod exclusiv Groenlanda şi care au o importanţă pentru aceasta. Cu toate acestea, autorităţile din Groenlanda nu au drept de veto sau alte drepturi faţă de această legislaţie sau de aceste drepturi.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

În Actul de Autonomie Legislativă nu există nici o dispoziţie specială care să se refere la Curţi de Justiţie separate în Groenlanda, dar au fost înfiinţate curţi locale care iau în consideraţie statutele locale şi alte probleme interne.

ALTE PROBLEME

Reglementarea controverselor

Actul de Autonomie Legislativă prevede că în eventualitatea unei dispute între respectiva jurisdicţie din Groenlanda şi autorităţile centrale, problema va fi prezentată unui consiliu special de mediere/ arbitraj. Acest Consiliu va fi format din doi membri ai guvernului central, doi membri groenlandezi şi trei judecători de la Curtea Supremă. Dacă cei patru reprezentanţi locali şi cei din guvernul central cad de acord asupra unei reglementări, problema se consideră rezolvată; dacă nu s-a ajuns la un acord, judecătorii Curţii Supreme sunt cei care decid. În practică, premierii Danemarcei, Groenlandei şi insulelor Feroe se întâlnesc anual pentru a discuta probleme de interes mutual.

Resursele naturale

Aproximativ o treime din populaţia Groenlandei este direct sau indirect implicată în industria de pescuit şi atât raportul Comisiei pentru Autonomie Legislativă, cât şi Actul pentru Autonomie Legislativă recunosc importanţa particulară pe care o au resursele naturale pentru Groenlanda. Un alt stimulent pentru crearea acestei Comisii a fost acordarea primei concesiuni de exploatare petrolieră pe platforma continentală a Groenlandei în 1975. Actul de Autonomie Legislativă specifica faptul că „populaţia rezidentă în Groenlanda are drepturi fundamentale privitor la resursele naturale groenlandeze” şi cere ca studierea, prospectarea şi exploatarea acestor resurse să fie reglementată printr-un acord comun între guvernul danez şi Landsstyre din Groenlanda.[959] În felul acesta ambele guverne au dreptul de veto asupra politicii de dezvoltare generală sau dispoziţiilor

specifice care vizează resursele naturale ale Groenlandei. Guvernul afirmă că exploatarea minereurilor este administrată, „în concordanţă cu principiile de egalitate, elaborare comună de decizii şi cooperare practică între Groenlanda şi Danemarca”.[960]

Limba

Limba groenlandeză este recunoscută ca limbă „principală” în Groenlanda şi în scopuri oficiale pot fi folosite atât limba groenlandeză, cât şi daneză. Se cere ca daneza să fie „predată amănunţit” deşi în alte privinţe educaţia este o problemă de competenţă locală.[961] Datorita numărului mare de danezi angajaţi în sectorul public, limba daneză rămâne limba cea mai larg folosită în administraţie.

OBSERVAŢII

Reglementările din legea autonomiei legislative din Groenlanda recunosc autonomia locală, la fel cum este recunoscută şi în multe alte state federale, deşi ar fi incorect să descriem relaţiile dintre Groenlanda şi Danemarca ca o federaţie. Cu toate acestea, Groenlanda are posibilitatea de autoguvernare, în afară de prezumţia de acordare de atribuţii speciale formulate în Actul de Autonomie Legislativă. „Un principiu major care stă la baza autoguvernării în Groenlanda este acela că autorităţile Autonomiei Legislative... se situează pe poziţia de a-şi asuma responsabilitatea politică în toate problemele naţionale groenlandeze, cu condiţia ca ele să stea la baza economiei.”[962] Faptul că aproximativ 75% din cheltuielile publice ale Groenlandei sunt dependente de ajutorul economic al Danemarcei, sugerează faptul că posibilitatea de a avea o mai mare independenţă politică rămâne destul de îndepărtată.

Există şi alte limitări inerente ale autoguvernării groenlandeze. Deşi relaţiile externe sunt rezervate în mod specific guvernului danez prin Actul de Autonomie Legislativă, Preşedintele Comisiei de Autonomie Legislativă a remarcat că:

Rezultă din principiul unităţii naţionale că anumite domenii nu pot fi transferate autorităţilor autonomiei legislative. Aceasta se aplică în special asupra unor domenii ca dreptul constituţional (inclusiv... administrarea justiţiei, drepturile constituţionale), relaţiile externe (inclusiv dreptul de a încheia tratate), finanţele naţionale (inclusiv Banca Centrală şi funcţiile acesteia), politica financiară, monetară şi a cursurilor valutare, politica apărării, procedurile penale şi întemniţarea, la fel ca şi principiile privitoare la legea persoanei, legea

familiei, legea succesorală şi legea contractelor.

Faptul că aceste domenii nu pot fi transferate autorităţilor autonomiei legislative nu împiedică continuarea adoptării de dispoziţii specifice... ţinându-se cont de condiţiile din Groenlanda, dar rămâne la latitudinea autorităţilor naţionale să adopte aceste reglementări.[963]

Constituţia daneză „în întregime" continuă să rămână în vigoare pentru Groenlanda, iar suveranitatea este deţinută de guvernul danez.

În afară de autoritatea deţinută asupra unor probleme locale „normale" ca, de exemplu, educaţia şi legislaţia socială, Actul de Autonomie Legislativă se referă la domenii de interes special pentru Groenlanda, cum ar fi resursele naturale. Controlul comun şi naţional exercitat asupra resurselor naturale şi petroliere este notabil, la fel ca şi negocierile care au făcut posibilă retragerea Groenlandei din CEE. În felul acesta, deşi scopul teoretic al actului este destul de limitat, el oferă totuşi posibilitatea ca Groenlanda să aibă o autonomie substanţială în acele domenii care sunt deosebit de semnificative. Pentru a fi implementat, actul de Autonomie Legislativă depinde de cooperarea politică şi administrativă între Groenlanda şiDanemarca, bazate pe prezumţia de egalitate în acele domenii în care îşi împart jurisdicţia.

ANTILELE OLANDEZE

Fundalul istoric

Antilele Olandeze sunt formate din două grupuri separate de insule din Antilele Mici Caribeene: unul în direcţia coastei nordice a Venezuelei, format din Insulele Curaçao şi Bonaire (şi Aruba până în 1985) şi celălalt grup, care include insulele mai mici Sf. Eustatius, Saba şi partea sudică a insulei Sf. Maartens. Toate formează un singur district guvernamental şi anterior fuseseră administrate asemeni coloniilor împreună cu Surinamul. Insulele mai mari s-au aflat, din 1634, sub autoritatea politică a Ţărilor de Jos şi întregul grup al Antilelor a fost sub guvernare daneză din 1790.

Antilele Olandeze au fost administrate ca nişte colonii, până în 1937, când au devenit „teritorii": acest lucru a avut o semnificaţie politică minoră, deşi a fost extins un organism reprezentativ care a fost creat prima dată la mijlocul secolului al XIX-lea şi a fost înfiinţat un Consiliu Consultativ pe lângă guvernatorul danez. La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, în Ţările de Jos, Antilele Olandeze şi Surinam au fost create comitete consultative pentru a putea fi

realizate noi reglementări politice. Acest lucru a coincis cu lărgirea dreptului de vot incluzând femeile şi eliminarea condiţiei venitului minim ca şi înfiinţarea unor consilii administrative responsabile în faţa organismelor reprezentative locale. Controlul oficial a rămas în mâinile guvernatorului.

După cel de-al Doilea Război Mondial s-au făcut distincţii între afacerile interne şi externe, odată cu delegarea treptată de putere către insule în domeniul afacerilor interne. În anul 1954, cele trei ţări au fost de acord să semneze Carta Regatului Olandei care permitea autonomie internă Antilelor Olandeze şi Surinamului (şi Olandei), deşi menţinea legătura cu coroana daneză pentru a conduce „interesele comune pe bază de egalitate”.[964] Ca rezultat al acestei noi situaţii politice la care s-a ajuns „prin consimţământ mutual”, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a scos Antilele Olandeze şi Surinamul de pe lista teritoriilor dependente şi a pus capăt obligaţiilor Olandei de a înainta rapoarte în conformitate cu articolul 73 din Carta Naţiunilor Unite.[965]

Surinamul a devenit complet independent în 1975, şi Carta care a fost revizuită se referea numai la Olanda şi Antilele Olandeze. O altă revizuire s-a făcut când insula Aruba şi-a căutat şi a obţinut un statut separat, în 1985, deşi descrierea care urmează se referă la reglementările făcute înainte de 1985, bazate pe Cartă şi pe constituţia Antilelor Olandeze, aşa cum a fost amendată aceasta după 1966.

Guvernul olandez se ocupă de „problemele regatului” în cadrul provinciei şi devine, în mod automat, guvernul regatului când ia în consideraţie problemele regatului. Antilele Olandeze sunt reprezentate atât la nivel executiv (Consiliul de Miniştri şi Consiliul de Stat), cât şi legislativ de către un ministru plenipotenţiar.

Deşi terminologia este oarecum confuză, problemele interne sunt de competenţa corpului legislativ din Antilele Olandeze şi a guvernatorului, care adoptă împreună „ordonanţele federale”. În felul acesta, problemele „federale” sunt probleme locale care se află sub competenţa guvernului Antilelor Olandeze, în timp ce problemele regatului se află sub competenţa guvernului olandez, care reprezintă guvernul regatului cu participarea Antilelor Olandeze.

Nu există nici o dispoziţie ca vreuna din părţi să iasă din relaţiile cu regatul în mod unilateral şi atât Olanda, cât şi Antilele Olandeze au fost de acord ca Surinamul să se retragă în 1975.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă legată de problemele regatului este exercitată de guvernator, care este reprezentantul regelui în Antilele Olandeze. Atribuţiile şi îndatoririle guvernatorului în această calitate reprezentativă sunt determinate de statutele sau ordonanţele regatului şi includ promulgarea de legi şi controlul asupra „intereselor generale ale regatului" în Antilele Olandeze.[966] Guvernatorul nu promulgă o ordonanţă federală (locală) „dacă este de părere că ordonanţa sau rezoluţia intră în conflict cu Statutul (Carta), un regulament internaţional, o lege a regatului sau o rezoluţie regală care conţine hotărâri generale sau este în conflict cu interesele aflate sub protecţia sau sub garanţia regatului".[957] Regele (adică guvernul olandez) poate să suspende legislaţia federală sau măsurile administrative pe temeiuri similare, dar această suspendare trebuie să fie confirmată de o rezoluţie a regatului în termen de un an. Carta prevede că orice amendament la statutul federal referitor la atribuţiunile guvernatorului trebuie să fie aprobat de guvernul regatului.

În guvernul Antilelor Olandeze, guvernatorul este şi şef al statului. În acest context, constituţia Antilelor Olandeze subliniază atribuţiile şi obligaţiile sale, care includ numirea şi demiterea de funcţionari publici, administrarea finanţelor locale, acordarea amnistiilor şi promulgarea de ordonanţe federale. Guvernatorul este ajutat de un Consiliu Consultativ Guvernamental desemnat de el şi responsabil faţă de el şi numeşte, de asemenea, membrii Consiliului de Miniştri ai Antilelor Olandeze după consultarea cu legislativul.

Guvernatorul are drept de veto asupra ordonanţelor federale propuse şi, dacă veto-ul nu este respins de rege, nici o ordonanţă federală nu poate să fie pusă în practică fără aprobarea Guvernatorului. El poate, de asemenea, să promulge regulamente federale („rezoluţii") după consultarea cu Consiliul Consultativ.

Memorandumul Explicativ care acompaniază Carta stipulează că, fiind şef al statului într-una din ţările care constituie regatul,

în exercitarea funcţiilor sale, guvernatorul este legat de deciziile unui Cabinet parlamentar (Consiliul de Miniştri în Antilele Olandeze) şi trebuie să acţioneze în deplină înţelegere cu membrii săi şi care, la rândul lor, sunt obligaţi faţă de corpul legislativ... În consecinţă, atribuţiile şi îndatoririle sale nu sunt determinate prin Statutul Regatului, ci prin legislaţia ţării care în acest caz este supusă acordului cu Guvernul Regatului (în conformitate cu articolul 454 din Cartă).[968]

Deşi există o dispoziţie specifică care se referă la înlocuirea unui

ministru care nu se mai bucură de încrederea Consiliului Legislativ, nu există o dispoziţie similară cu privire la Guvernator.

După cum s-a remarcat mai sus, în Olanda, Antilele Olandeze sunt reprezentate de un ministru plenipotenţiar care are dreptul de a participa la întâlnirile Consiliului de Miniştri al Regatului şi poate cere continuarea oricărei dezbateri, împiedicând astfel luarea unei decizii dacă ridică o obiecţie. În cazul acesta, sunt necesare consultări între ministrul plenipotenţiar şi ministrul regatului, iar Consiliul de Miniştri trebuie să rămână fidel oricărei decizii luate în timpul acestor deliberări. Dacă ocazia de deliberare nu este folosită, după o perioadă de timp, care este specificată de Consiliul de Miniştri, Consiliul de Miniştri poate să ia ce decizie doreşte în acea problemă.

Ministrul plenipotenţiar poate participa la dezbaterile din corpul legislativ al Olandei şi poate în mod similar să ceară amânarea unui vot până la întâlnirea următoare. Dezbaterea unei probleme împotriva căreia s-au ridicat obiecţii trebuie să fie suspendată, dacă nu este adoptată cu o majoritate de trei cincimi.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

În Antilele Olandeze puterea legislativă este exercitată de un Consiliu Legislativ unicameral care este ales pian vot universal. El adoptă ordonanţe federale pentru reglementarea „problemelor interne din Antilele Olandeze” şi „a altor probleme care trebuie reglementate prin ordonanţe federale în concordanţă cu o lege sau cu un decret al ţării”.[969] Este cerut asentimentul Consiliului Legislativ şi al Guvernatorului pentru a adopta o lege locală.

Constituţia din Antilele Olandeze restrânge „ordonanţele federale” la acele domenii care nu sunt incluse în Cartă, acorduri internaţionale, legi sau rezoluţii ale regatului sau însăşi constituţia. Considerate ca probleme ale regatului şi, prin urmare, în afara competenţei Consiliului Legislativ sunt, inter alia: apărarea; relaţiile externe; naţionalitatea; imigrarea şi respectarea libertăţilor şi drepturilor fundamentale ale omului, supremaţia legii şi integritatea administraţiei.[970] Legile regatului sunt adoptate de legislativul olandez, dar ele trebuie înaintate simultan Consiliului Legislativ al Antilelor Olandeze. Cel din urmă poate înainta comentariile sale asupra legislaţiei propuse către corpul legislativ.

Deşi Carta declară că Antilele Olandeze şi Olanda „îşi conduc afacerile interne autonom”, orice amendament propus la constituţia din Antilele Olandeze, care se referă la atribuţiile Consiliului Legislativ,

distribuirea de locuri în Consiliu, reglementările de pe teritoriul insulei sau drepturile fundamentale ale omului, trebuie de asemenea să fie aprobate de guvernul regatului.[971] Alte amendamente la constituţie pot fi adoptate cu două treimi din voturi ale Consiliului Legislativ.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Statutul regatului determină jurisdicţia Curţii Supreme a Olandei în cazurile care apar în Antilele Olandeze, deşi Antilele Olandeze pot cere ca pe lângă curte să existe un consultant sau un membru extraordinar. Aparatul juridic din Antilele Olandeze este format dintr-o Curte Supremă de Justiţie şi alte asemenea curţi pot fi înfiinţate printr-o ordonanţă federală. Judecătorii Curţii Supreme din Antilele Olandeze şi procurorul general sunt desemnaţi de rege după consultarea cu guvernatorul.

Dreptul comercial, procedurile civile, procedura şi dreptul penal şi alte probleme specifice sunt reglementate printr-o ordonanţă federală „care corespunde pe cât posibil legilor existente în Olanda”.[972] Orice propunere de „amendare drastică” a acestor legi trebuie să fie trimisă în primul rând guvernului olandez, care trebuie să facă comentarii pe marginea lor.

ALTE PROBLEME

Acorduri financiare şi economice internaţionale

Deşi relaţiile externe sunt de competenţa regatului, Carta specifică în mod expres faptul că regele nu poate iniţia şi nici nu poate denunţa contractele economice şi financiare internaţionale care obligă Antilele Olandeze, fără consimţământul acesteia din urmă[973]. Guvernul regatului poate, de asemenea, „să coopereze la încheierea unor astfel de acorduri” la cererea Antilelor Olandeze, „cu condiţia ca acest lucru să nu fie în neconcordanţă cu apartenenţa ţării la regat”[974]. Antilele Olandeze pot fi implicate în alte tratate şi acorduri internaţionale încheiate de regat în alte domenii, cum ar fi cel politic sau cel militar.

Apărare

În conformitate cu statutul regatului, acesta poate confisca proprietăţi în scopul apărării, deşi, „ori de câte ori este posibil” realizarea acestor obiective este încredinţată autorităţilor locale. De asemenea, regele poate declara orice parte a teritoriului regatului ca fiind în stare de război sau asediu, conform legislaţiei regatului, care stabileşte maniera de transfer a puterii civile către o altă autoritate, civilă sau

militară, dacă este cazul. În timp ce Antiiele Olandeze contribuie la cheltuielile de apărare ale regatului, rezidenţii săi nu pot fi obligaţi să intre în serviciul militar sau să-şi îndeplinească anumite îndatoriri civile, decât în cazul în care primesc ordin de la administraţia federală (locală). Constituţia mai prevede, de asemenea, că cei care se află în serviciul forţelor terestre nu pot fi trimişi peste hotare fără consimţământul lor, în absenţa unei ordonanţe federale autorizate.

OBSERVAŢII

În timpul dezbaterii din cadrul Naţiunilor Unite asupra problemei scutirii Olandei de obligaţiile sale de raportare, conform articolului 73 al Cartei ONU, au apărut întrebări legate de extinderea autonomiei obţinute de Antilele Olandeze şi de Surinam. Votul final pentru scutirea Olandei de obligaţia raportării a fost doar de 21 la 10, cu 35 de abţineri.

Această ezitare din partea Adunării Generale pare justificată, deoarece în cadrul afacerilor regatului, puterile Antilelor Olandeze sunt într-adevăr dispersate. De fapt, afacerile regatului sunt determinate de Olanda şi se pune întrebarea dacă participarea Ministrului Plenipotenţiar al Antilelor Olandeze are o influenţă puternică. Regele, adică guvernul olandez, numeşte de asemenea pe Guvernatorul Antilelor Olandeze, precum şi Curtea Supremă a acestora.

În conformitate cu autonomia internă, guvernatorul numit de Olanda deţine un important drept de veto şi de numiri în cadrul Antilelor Olandeze.

În plus, stabilirea priorităţilor în cadrul afacerilor interne este realizată tot de Olanda, care acţionează prin guvernator, prin rege şi prin Consiliul de Miniştri.

Cu toate acestea, puţin cred că actuala formă de regat a Olandei nu reprezintă dorinţele poporului Antilelor Olandeze. Există un spirit de echitate în ce priveşte autonomia în probleme legate de educaţie, servicii sociale şi economie locală. Antilele Olandeze au, de asemenea, un anumit grad de independenţă în privinţa acordurilor economice şi financiare internaţionale şi, în conformitate cu acordurile internaţionale agreate de regat, Antilele Olandeze pot deveni membre ale organizaţiilor internaţionale. Dacă adevărata putere rezidă în alegerea pe plan local a Consiliului de Miniştri al Antilelor Olandeze (după cum s-a sugerat în memorandumul care însoţeşte Carta Regatului), autonomia de facto a Antilelor Olandeze poate fi mult mai mare decât se sugerează în limitările teoretice impuse, în felul acesta

subliniindu-se principiul potrivit căruia substanţa este mai relevantă decât forma.

ELVEŢIA (1848-1874)[975]

Înainte de 1848, vechea Confederaţie elveţiană era, în esenţă, constituită dintr-o serie de alianţe între treisprezece state suverane, legate prin dorinţa comună de securitate. Din cele treisprezece cantoane, şase erau democraţii pure; patru reprezentau aristocraţii urbane, iar trei erau oligarhii comerciale. Dieta, o adunare periodică a reprezentanţilor celor treisprezece cantoane, era singurul organism de coordonare a activităţilor Confederaţiei. Fiecare decizie care ajungea la Dietă trebuia să fie unanimă şi fiecare trebuia să fie ratificată de guvernele membre. În acest mod, nu exista nici un guvern central care să ia decizii de angajare. Mai mult, Dieta nu avea nici o autoritate în ce priveşte problemele de cetăţenie, bani şi taxe.

La începutul secolului al XIX-lea s-au făcut mai multe tentative de creare a unei federaţii sau confederaţii elveţiene, dar nici una nu a reuşit. În anul 1815, a fost semnat un Tratat Confederal între 22 de cantoane şi au fost propuse mai multe proiecte de constituţie. În anul 1845, şapte cantoane catolice s-au separat de Confederaţie, dar au fost învinse de forţele acesteia şi unitatea a fost restabilită. Un proiect de constituţie a fost respins printr-un referendum popular în mai 1848, ajungându-se la adoptarea şi promulgarea constituţiei prezentate în acest studiu, din septembrie 1848.

Constituţia din 1848 a fost considerată ca un compromis între partizanii unitarismului şi cei ai „particularismului" şi, în vreme ce ea a fost deplin admirată de observatorii străini, a fost criticată atât de conservatori, cât şi de radicalii democraţi elveţieni. În special după adoptarea constituţiilor cantonale liberale de către Basel şi Zürich în anii 1860, tendinţele pro-unitare şi prodemocratice au crescut în Elveţia. O revizuire importantă a Constituţiei din 1848 care, inter alia, ar fi centralizat armata şi ar fi unificat legislaţia civilă şi penală, a fost respinsă în 1872, după ce efectuarea unor modificări minore ale articolelor 41 şi 48, fuseseră adoptate în 1866. O altă revizuire importantă a fost propusă şi ratificată prin referendumul din 1874, iar această Constituţie din 1874 este şi acum în vigoare.

Constituţia din 1874 a menţinut structura federală a Elveţiei, corpul legislativ bicameral şi executivul colegial, dar, pe de altă parte, a întărit puterea guvernului federal central faţă de cantoane. Confederaţia a câştigat noi puteri în ce priveşte armata, căile ferate, privatizarea, vânătoarea şi pescuitul, apele şi pădurile, protecţia

muncitorilor din fabrici, valuta, sistemele de măsuri şi greutăţi, starea civilă, fiind însă lipsită de drepturi politice; a fost extins dreptul de vot; s-a introdus, de asemenea, posibilitatea unor opţiuni de referendum. În principiu, procesul de amendare al constituţiei a rămas neschimbat.

Puterea guvernului central elveţian a continuat să crească, în acelaşi mod în care guvernul federal al Statelor Unite şi-a asumat un rol tot mai mare în problemele naţionale. De exemplu, amendamente recente garantează guvernului federal elveţian dreptul de a promulga legi în scopul eliminării şomajului, pentru protecţia familiei şi pentru asigurarea securităţii sociale – puteri care nu erau clar stipulate ca fiind de competenţa guvernului federal în constituţiile din 1874 sau 1848.

Chiar şi astăzi, Elveţia rămâne mai mult o federaţie decât un stat unitar. Cantoanele deţin toate drepturile guvernamentale care nu sunt stipulate prin constituţie ca fiind de competenţa guvernului federal, iar cantonul rămâne baza organizării partidelor politice. În plus, cantoanele îşi asumă întreaga responsabilitate în ce priveşte probleme cum ar fi lucrările publice, educaţia, sănătatea, salubritatea, precum şi menţinerea ordinii publice şi respectarea legilor; ele sunt, de asemenea, responsabile de executarea şi administrarea legilor federale. Cantoanele deţin, de asemenea, anumite puteri „defensive" prin care pot controla creşterea numărului membrilor guvernului federal, inclusiv reprezentare egală în camera superioară a legislativului, precum şi iniţiativa şi referendumul. Astfel, guvernul cantonal rămâne o forţă activă în viaţa politică a majorităţii cetăţenilor elveţieni.

Constituţia din 1848 constituie baza pe care s-a construit sistemul federal elveţian şi reprezintă una din cele mai descentralizate structuri elveţiene „federale" în comparaţie cu cele „confederative". Ne vom referi în continuare la constituţia din 1848 (aşa cum a fost ea amendată în anul 1866), iar toate referinţele la „constituţie" se vor baza pe constituţia adoptată în anul 1848, în cazul în care nu există alte menţiuni.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă federală este acordată unui executiv colegial format din şapte persoane, Consiliul Federal, ai cărui membri sunt numiţi de Adunarea Federală (în plen) pentru o perioadă trei ani; fiecare canton poate avea un singur reprezentant în Adunarea Federală. Preşedintele Uniunii, care este şi conducătorul statului şi deţine şi funcţia de

preşedinte al Consiliului, este ales de către Adunarea Federală în fiecare an dintre membrii Consiliului.

Consiliul Federal răspunde de administrarea şi respectarea constituţiei, a legilor şi reglementărilor federale, precum şi de sentinţele Tribunalului Federal; poate emite ordine administrative, poate iniţia legi către Adunarea Federală, poate încheia tratate în străinătate şi răspunde de apărare, de „păstrarea liniştii şi ordinii publice" în cadrul confederaţiei, precum şi de fondurile confederaţiei.[976] Puterile de facto ale Consiliului au crescut în secolul al XX-lea, iar în prezent răspunde de iniţierea şi redactarea proiectelor legislative care trec prin Adunarea Federală.

Constituţia se referă la cele 22 de cantoane ca „suverane", dar numai „în limita în care cât suveranitatea lor nu este limitată de Constituţia Federală"[977]. Guvernul central admis prin constituţia din 1848 se încadra uşor în definiţia clasică de federaţie, deoarece exista o diviziune a puterii între guvernul central şi guvernele can ton ale, bazată pe o autoritate superioară, constituţia, care nu putea fi modificată de nici una din părţi în mod unilateral. Astfel, exista o distincţie clară între guvernul central din 1848 şi predecesorul său, Dieta.

Articolul 5 al constituţiei prevedea: „Uniunea garantează cantoanelor teritoriile, suveranitatea... constituţiile lor, libertatea şi drepturile omului, drepturile constituţionale ale cetăţenilor, precum şi drepturile şi puterile cu care poporul a investit autorităţile". Articolul 16 autoriza guvernul federal să ia orice măsură pentru a apăra aceste garanţii, în diverse situaţii s-a făcut uz de această autoritate, de exemplu atunci când trupele federale guvernamentale au înăbuşit o insurecţie în Ticino în anul 1890 care, de fapt, a înlăturat guvernul cantonal.

Deoarece confederaţia nu avea voie „să menţină armată permanentă"[978], această formulare a fost interpretată ca însemnând o armată de mercenari independentă de armata federală prezentată în articolele 19 şi 20. De aceea, s-a permis, prin constituţie, crearea unei forţe militare federale, dar aceasta era formată doar din contingente cantonale, bazate pe populaţie. Nici un canton nu putea menţine o armată permanentă mai mare de 300 de escadroane fără a avea aprobarea federală, deşi această restricţie nu se aplică forţelor cantonate de poliţie.

Conducerea afacerilor externe a fost încredinţată, în mod expres, guvernului federal, iar articolul 7 interzice „alianţe speciale şi tratate

cu caracter politic între Cantoane", Alte puteri legate de afacerile externe cu care este investit guvernul confederaţiei includ dreptul de a declara război şi de a încheia pace şi tratate, „în special cele legate de taxe vamale şi comerţ"[979].

Convenţiile cantonale „în probleme de legislaţie, justiţie sau administraţie" au fost autorizate şi au fost folosite pentru a permite cooperări mixte în anumite domenii cum ar fi exploatarea resurselor de apă, menţinerea programelor de sănătate publică, precum şi coordonarea activităţilor politice[980]. Un canton putea de asemenea să încheie acorduri cu o putere străină cu privire la „economie, bună vecinătate şi poliţie". Cu toate acestea, orice înţelegere de acest gen (între cantoane sau între un canton şi o altă ţară) trebuie să fie supusă atenţiei autorităţilor federale, care pot interzice executarea lor, dacă se consideră că acordul este în detrimentul Uniunii sau al drepturilor celorlalte cantoane. Puterea unui canton de a încheia un tratat există încă, deşi în ultimul timp această putere a fost foarte rar exercitată.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Adunarea Federală era bicameralã, similară cu cea a sistemului din Statele Unite: Consiliul Naţional era format din reprezentanţi ai populaţiei, fiecare canton sau jumătate de canton având cel puţin un reprezentant, iar Consiliul de Stat era format din doi reprezentanţi ai fiecărui canton şi câte unul din fiecare jumătate de canton. În cazul alegerilor pentru Adunarea Federală, fiecare canton era considerat un singur district electoral.

În timp ce articolul 3 acorda cantoanelor puteri care nu erau de competenţa guvernului federal, puterile acordate Adunării Federale prin Constituţia din 1848 erau considerabile. Aceste sfere de competenţăa exclusivă a federaţiei includeau, inter alia: afacerile externe în general; apărare; construcţii civile, precum şi puterea de a interzice ridicarea anumitor construcţii „care ar putea fi în detrimentul intereselor militare ale Confederaţiei"; taxe vamale şi alte probleme legate de acestea (deşi cantoanele ar fi trebuit să fie recompensate, conform Constituţiei din 1848, pentru pierderile suferite în urma abolirii, de către guvernul central, a taxelor cantonate, impozite şi alte taxe similare); servicii de poştă; baterea monezilor; uniformizarea unităţilor de măsură şi greutăţilor; expulzarea străinilor şi determinarea cetăţeniei persoanelor apatride; extrădarea între cantoane, cu restricţia că extrădarea din motive politice sau din cauza defăimării prin presă nu este obligatorie; legi şi decrete pentru implementarea constituţiei, de exemplu votarea şi legile electorale; fabricarea şi vânzarea prafului de puşcă, armelor şi

muniţiilor, precum şi anumite dispute legale, inclusiv cele dintre cantoane, indiferent dacă problema este în jurisdicţia cantonală sau federală sau dacă problema este în jurisdicţia Consiliului Federal sau a Tribunalului Federal[981]. Guvernul federal are, de asemenea, puteri depline pentru reglementarea comerţului inter- şi intracantonal.

Adunării Federale i s-a acordat, în mod special, puterea de a garanta constituţiile cantonale, inclusiv intervenţii, dacă este necesar, precum şi adoptarea de „măsuri pentru securitatea internă [şi] pentru menţinerea liniştii şi ordinii publice”[982]. Garantarea constituţiilor cantonale a fost explicată prin necesitatea de a cere aprobarea guvernului federal pentru toate amendamentele făcute acestor constituţii, de a se asigura că ele nu conţin nimic care să fie împotriva constituţiei federale, că ele asigură exercitarea drepturilor politice în conformitate cu forma republicană şi că ele au fost acceptate de populaţia cantonului.

Prin constituţia din 1874, cantoanelor li s-a acordat o autoritate „principală” asupra sănătăţii şi salubrităţii, lucrărilor publice, educaţiei şi menţinerii legii şi ordinii, în timp ce prin constituţia din 1848 ele aveau autoritate exclusivă doar asupra sănătăţii, salubrităţii şi educaţiei. În plus, din 1874, cantoanele au răspuns de respectarea legilor în interiorul cantoanelor, în contextul limitelor fixate de legislaţia federală.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Constituţia din 1848 stabilea un Tribunal Federal, format din 11 membri numiţi de Adunarea Federală pentru o perioadă de trei ani, constituiţi în Curtea Supremă a Elveţiei. În cazurile civile, Tribunalul avea jurisdicţia asupra: recursurilor referitoare la probleme federale „de maximă importanţă”; disputele, care nu ţineau de legea publică, dintre cantoane şi dintre Uniune şi canton; disputele între Uniune, în calitate de apărător şi persoane particulare sau juridice, atunci când exista o problemă federală „de maximă importanţă” şi cazuri legate de persoane fără cetăţenie[983]. În dispute legate de canton, Consiliul Federal avea autoritatea de a proclama cazul ca fiind în afara jurisdicţiei Tribunalului, caz în care Adunarea Federală decidea asupra diferendului. Tribunalul putea, de asemenea, să decidă cu privire la violarea drepturilor federale constituţionale, dar numai în cazul în care aceste plângeri erau supuse atenţiei Adunării Federale.

După cum am menţionat mai sus, articolele constituţiei din 1874 au întărit în mod considerabil rolul Tribunalului Federal, care era relativ slab în ce priveşte deciziile de bază acordate prin constituţia din 1848.

ALTE PROBLEME

Limba

Constituţia prevedea că „limbile naţionale” din Elveţia sunt germana, franceza şi italiana, dar nu definea condiţiile în care acestea pot fi folosite. Folosirea limbii este, de fapt, teritorială, iar fiecare canton hotărăşte care este limba (sau limbile) sale oficiale.

Teritoriu

Discriminarea împotriva cetăţenilor din afara cantonului, precum şi drepturile de răscumpărare exercitate de cetăţenii dintr-un canton în defavoarea altor cetăţeni au fost în mod expres abolite. Tuturor cetăţenilor elveţieni li se garantează „dreptul de liberă şedere” în interiorul Confederaţiei, cu condiţia ca ei să posede certificate de naştere, cetăţenie şi „o bună conduită morală”.

OBSERVAŢII

În ciuda puterilor restrânse deţinute de cantoane şi a „suveranităţii” lor, constituţia elveţiană din anul 1848 acorda puteri destul de moderate guvernului federal în multe probleme, care ar putea fi considerate de importanţă, naţională”. Printre aceste probleme în afara competenţei Uniunii şi, deci, de competenţa exclusivă a cantoanelor putem enumera: învăţământul; sănătatea şi asistenţa socială; aparatul poliţienesc local; legile privind criminalitatea; protecţia şi exploatarea resurselor naturale şi, în general, tot ce se referă la probleme culturale şi sociale, inclusiv reglementarea statutului social şi personal. Împuternicirile guvernului federal în sfere necesare pentru menţinerea unei legături viabile – apărarea naţională, afacerile externe, graniţe naţionale, garantarea formei republicane de guvernare locală, controlul valutei – erau suficiente, iar puterile acordate guvernelor cantonale exprimau clar restricţii severe faţă de capacitatea guvernului central de a-şi lărgi puterile.

După cum am menţionat mai sus, Elveţia a devenit un stat din ce în ce mai centralizat, începând cu revizuirea constituţiei adoptată în 1874. Nu ar fi corect să sugerăm că drepturile cantonale au dispărut complet, dar nici nu putem spune că un cetăţean elveţian al secolului XIX ar putea recunoaşte puterea importantă deţinută de guvernul central la sfârşitul secolului XX.

În 1848, Elveţia era un adevărat stat federal, cu puteri mari acordate cantoanelor. Cantoanele se bucurau de autonomie în ce priveşte majoritatea problemelor civile, penale, culturale şi sociale. În acelaşi

timp, drepturile guvernului federal de a menţine uniunea erau destul de importante, iar guvernul federal reprezenta mult mai mult decât o simplă alianţă între regiuni autonome. Pe lângă puterea guvernului federal privitor la apărarea naţională şi afacerile externe, am putea menţiona garanţia totală de nediscriminare a oricărui cetăţean elveţian de către cantoane în contrast cu, de exemplu, autonomia „discriminatorie" menţinută de Insulele Aland în ce priveşte cetăţenii finlandezi non-rezidenţi.

UNIUNEA REPUBLICILOR SOVIETICE

SOCIALISTE

Recensământul sovietic din 1979 număra 92 de grupuri naţionale diferite, dintr-un total de 262.000.000 de oameni; ruşii formau grupul etnic cel mai numeros, reprezentând aproximativ 52% din populaţie, urmaţi de ucrainieni (16,2%), uzbeci (4,7%), bieloruşi (3,6%), cazaci (2,5%), tătari (2,4%) şi azerbaidjeni (2,1%)[984]. Alte cinci grupuri (tadjichistani, armeni, georgieni, moldoveni şi lituanieni) reprezentau 1-2% din populaţie fiecare, în timp ce restul de 80 reprezentau mai puţin de 1% fiecare[985].

Fundalul istoric

Interesele comune ale proletariatului, care se află la baza filosofiei marxiste, ar trebui, teoretic, să treacă peste interesele „naţionale" ale grupurilor etnice sau de altă natură şi s-a văzut clar, în perioada consolidării revoluţiei bolşevice dintre anii 1917-1922, că un stat sovietic unitar putea fi creat doar pe baza recunoaşterii egalităţii şi identităţii naţionale a popoarelor care nu aveau origine rusă şi care se aflau în interiorul imperiului rus. Majoritatea acestor popoare au încercat să-şi câştige autodeterminarea şi, în perioada ianuarie-mai 1918, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia, Siberia, Ucraina, Moldova, Oirot, Bielorusia, Caucazul de Nord, Azerbaidjan, Armenia şi Georgia şi-au declarat independenţa. Republica Sovietică Socialistă Federativă Rusă (RSSFR), nucleul viitoarei Uniuni a Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) a fost întemeiată în ianuarie 1918 şi imediat au fost înfiinţate opt „republici autonome" în interiorul graniţelor ei.

Pe măsură ce armata bolşevică era victorioasă în războiul civil, ea cucerea sau intimida toate republicile minoritare cu excepţia Finlandei, Lituaniei, Letoniei şi Estoniei[986]. În 1922, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste era formată din federaţia RSSFR, Ucrainei, Bielorusiei şi a Republicii Transcaucaziene, care s-a format mai înainte în acelaşi an prin unirea Armeniei, Azerbaidjanului şi

Georgiei.

Constituţia URSS din 1924, adoptată de cele patru republici, stabilea în mod formal un sistem federal, deşi de fapt semăna mai mult cu o încorporare ale celorlalte trei republici în RSSFR. Cu toate acestea, constituţia nu includea clauze care să acorde anumite puteri guvernului federal şi care să aloce alte puteri republicilor constitutive şi recunoştea în mod formal dreptul republicilor „suverane" de a se despărţi de uniune. Au fost stipulate clauze pentru „republici autonome" şi „regiuni autonome", cărora li se garantau drepturi culturale şi care aveau reprezentanţi direcţi la nivel federal. O cameră a legislaturii bicamerale a fost denumită Sovietul Naţionalităţilor şi era formată din cinci delegaţi ai fiecărei Uniuni sau republici autonome şi un delegat din fiecare regiune autonomă.

Problemele legate de drepturile civile şi de cele deja existente privitoare la codul penal, civil, codul muncii, al pământului şi altele au fost lăsate, în general, în sfera republicilor unionale, deşi ele puteau fi controlate de legile federale în cazul în care erau de competenţă federală. Uniunea federală avea garantat dreptul de control asupra întregii economii de stat, inclusiv utilizarea şi dezvoltarea tuturor resurselor naturale.

Cea de-a doua constituţie sovietică a fost adoptată în 1936 şi „a extins în mod semnificativ autoritatea centrală, apropiindu-se tot mai mult de o centralizare completă,"[987] deşi republicile constitutive erau considerate tot „suverane" şi încă aveau dreptul de a se separa, conform articolului 17. Articolul 14 al constituţiei conţinea o listă de 23 de regiuni aflate în jurisdicţia exclusivă a autorităţilor centrale, în timp cc republicile puteau să-şi exercite autoritatea în cadrul sferei educaţiei, industriei locale, gospodăriilor colective (cu excepţia fermelor de stat) şi a bunăstării sociale.

Două amendamente aprobate în 1944 sporeau drepturile republicilor, permiţându-le să-şi formeze şi să-şi menţină o putere militară, precum şi să intre în relaţii diplomatice directe cu state din afară şi să încheie acorduri internaţionale. Nici una dintre republici nu şi-a exercitat primul din aceste drepturi (care nu mai apare în constituţia din 1977), iar cel de-al doilea drept a fost folosit, în special, pentru a justifica existenţa unor organisme separate în Naţiunile Unite reprezentând URSS-ul, Republica Ucraina şi Republica Bielorusă. Pentru orice eventualitate, exercitarea ambelor puteri a fost pusă sub supravegherea guvernului federal, iar politica relaţiilor afacerilor externe în cadrul republicilor, cu excepţia Ucrainei şi a Bielorusiei, a fost limitată la ceremonii legate de relaţiile cu statele vecine[988].

Republicile şi regiunile autonome au fost adeseori sufocate de autorităţile federale, iar un autor a denumit statutul teoretic „autonom" al republicilor ca fiind mai degrabă un „privilegiu schimbător decât.... un drept constituţional care stă la baza dezvoltării politice a unei naţiuni"[989].

CONSTITUŢIA DIN 1977

Actuala constituţie sovietică a fost adoptată în 1977 şi cu toate că există anumite modificări faţă de constituţiile dinainte, ea nu reprezintă o schimbare radicală a vechii politicii în ce priveşte structura federală a statului. URSS este considerată ca fiind „un stat unitar, federal, multinaţional format pe principiul federaţiei socialiste, ca rezultat al autodeterminării libere a naţiunilor şi a asocierii benevole pe plan de egalitate a republicilor sovietice socialiste".[990] Ea „include unitatea de stat a poporului sovietic şi reuneşte toate naţiunile şi naţionalităţile în scopul de a construi împreună comunismul"[991]. URSS-ul este format din 15 republici unionale care cuprind în graniţele lor 20 de republici autonome şi şapte provincii autonome; RSSFR conţine în plus zece regiuni naţionale.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Competenţa acordată guvernului central sovietic prin articolul 73 al constituţiei este suficientă pentru a asigura un sistem politic centralizat în cadrul URSS-ului, în ciuda structurii federale formale. Inter alia, guvernul Uniunii are jurisdicţie asupra: „stabilirii principiilor generale pentru organizarea şi funcţionarea organismelor republicane şi locale ale autorităţii şi administraţiei de stat; ... asigurării uniformităţii normelor legislative în cadrul URSS şi stabilirii legilor fundamentale ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, precum şi ale republicilor unionale (pe plan individual); ... direcţiilor economice ale ţării; ... proiectelor şi aprobării planurilor de stat pentru dezvoltarea economică şi socială a URSS; ... [şi] proiectului şi aprobării bugetului de bază al URSS".[992] Guvernul central răspunde de „asigurarea conformităţii constituţiilor republicilor unionale cu constituţia URSS" şi de „stabilirea altor probleme de importanţa naţională".[993]

Constituţia din 1977 cere ca cele două camere ale Sovietului Suprem bicameral (dintre care una continuă să se bazeze pe „naţionalitate"[994]) să fie egale. Totuşi, Sovietul naţionalităţilor nu a dezaprobat niciodată vreun program propus de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) iar articolele constituţionale pentru reconcilierea diferendelor dintre cele două camere n-au fost niciodată folosite[995].

Conform celor prezentate mai jos, puterea efectivă a URSS este mai degrabă în mâna PCUS, decât în mâna Sovietului Suprem în sine.

Cu excepţia valorii sale simbolice, calitatea de membru în Sovietul Suprem este de fapt fără conţinut, deoarece rolul primordial al acestui organism, în ciuda constituţiei, nu este acela de a crea legi, ci de a prelucra electoratul şi de a construi sprijinul pentru deciziile partidului în alegeri. Se întruneşte doar câteva zile pe an.[996]

Autoritatea guvernamentală de zi cu zi este exercitată de Prezidiul de 39 de membri ai Sovietului Suprem; fiecare din cei 15 vicepreşedinţi ai Prezidiului trebuie să fie dintr-o altă republică unională[997]. Prezidiul are obligaţia de „a asigura respectarea Constituţiei URSS şi conformitatea constituţiilor şi legilor republicilor unionale cu Constituţia şi legile URSS" şi de a „interpreta legile URSS"[998]. Între scurtele sesiuni ale Sovietului Suprem, Prezidiul poate amenda legislaţia existentă.

Fiecare republică unională şi republică autonomă este condusă de propriul Soviet Suprem, care are puteri restrânse „de a se ocupa de toate problemele aflate în jurisdicţia republicii în conformitate cu Constituţia URSS şi a republicilor"[999]. Totuşi, în conformitate cu puterea acordată autorităţilor centrale, autoritatea republicilor este mult mai limitată decât se sugerează în această terminologie. Articolul 113 garantează republicilor unionale dreptul de a iniţia legi în Sovietul Suprem.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Guvernul sau „cabinetul" URSS este Consiliul de Miniştri, care este ales de Sovietul Suprem; organisme corespunzătoare există la nivelul republicilor. Consiliul de Miniştri este subordonat Prezidiului, iar membrii Consiliului de Miniştri pot fi înlocuiţi de Prezidiu. Consiliul de Miniştri „va coordona şi va conduce" activităţile ministerelor uniunii şi ale republicilor unionale, poate emite decizii şi ordonanţe care sunt obligatorii pentru toată ţara şi are dreptul de a suspenda hotărârile Consiliilor de Miniştri din republici „în probleme aflate sub jurisdicţia Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste"l000.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Uniunea Sovietică nu urmează principiul de „separare a puterilor" familiar sistemelor occidentale, dar a adoptat ceea ce se numeşte „o separare a funcţiilor"[1001]. Curţile supreme, inclusiv Curtea Supremă a URSS, sunt alese de (corpul legislativ) Sovietul Suprem corespunzător;

curţile inferioare sunt alese prin vot direct sau indirect. Curtea Supremă a URSS supraveghează administrarea justiţiei de către curţile Sovietului şi ale Republicii Unionale. Jurisdicţia între curţile federale şi republici este împărţită în domenii funcţionale: toate problemele civile sunt audiate în faţa curţilor republicane (sau la nivel mai redus), în timp ce în problemele penale jurisdicţia este împărţită. După cum s-a remarcat mai sus, interpretarea statutelor se află sub jurisdicţia Prezidiului.

ALTE PROBLEME

Limba

Politica lingvistică şi, în special, relaţia dintre limba rusă şi alte limbi „naţionale" a fost extrem de delicată şi importantă de-a lungul istoriei Uniunii Sovietice. Peste 90% din populaţia sovietică consideră că limba lor naţională este prima lor limbă şi numai 23,4% din populaţia non-rusă vorbeşte limba rusă ca limbă secundarăl002.

Tensiunea inerentă între dezvoltarea unei conştiinţe sovietice şi realitatea unei societăţi multilingvistice şi multietnice este evidentă în cadrul constituţiei.

Cetăţenii din URSS de rase şi naţionalităţi diferite au drepturi egale.

Exercitarea acestor drepturi este garantată printr-o politică de dezvoltare generală şi de unire a tuturor naţiunilor şi naţionalităţilor din URSS prin educarea cetăţenilor în spiritul patriotismului şi internaţionalismului socialist sovietic şi prin posibilitatea de a folosi limba lor maternă şi limbile altor popoare din URSS.[1003]

Se fac referiri la drepturile lingvistice în câteva dispoziţii ale constituţiei din 1977, ca cea care stabileşte că procedurile juridice au loc în limba „vorbită de majoritatea populaţiei din localitate"[1004]. Articolul 34 din constituţie interzice discriminarea pe motiv de limbă şi articolul 45 garantează „posibilitatea de a urma cursurile unei şcoli în care predarea se face în limba maternă".

Politica „de promovare a limbii ruse ca o a doua limbă maternă care să servească ca un cadru cultural în care să se dezvolte o singură cultură socialistă"[1005] a fost sursa majoră a nemulţumirilor legate de „rusificarea" culturilor non-ruse. De exemplu, revizuirea din 1985 a statutului sovietelor care formula principiile fundamentale ale educaţiei publice mai adăuga şi necesitatea creării „condiţiilor necesare" pentru garantarea faptului că în toate şcolile se va preda limba rusă, „limbă care a fost în mod voluntar adoptată de poporul

sovietic ca mijloc de comunicare între diferite naţionalităţi... ţinându-se cont de caracteristicile naţionale ale populaţiei din republicile unionale”.[1006]

Dintre republicile non-ruse, numai Georgia, Armenia şi Azerbaidjanul includ în constituţiile lor garanţia că limba naţională a republicii este şi limba statului sau limba oficială; încercările din 1978 de a modifica această formulare a dat naştere protestelor publice în Georgia şi formularea de „limbă a statului” a fost menţinută. Deşi bilingvismul s-a amplificat în întreaga Uniune Sovietică, folosirea limbilor naţionale a devenit „un instrument cheie al autoafirmării naţionale şi un vehicol pentru exprimarea unei mândrii recent descoperite”[1007].

Educaţia și cultura

După cum s-a remarcat, educaţia în limbile naţionale este garantată prin constituţie, deşi acest drept este în vigoare numai în principalele republici sau provincii autonome. În acelaşi timp, articolul 25 al constituţiei prevede cava exista „un sistem unitar de educaţie publică” în întreaga Uniune şi că nu există diferenţe (sau acestea sunt minore) în conţinutul de fond al educaţiei în regiunile autonome.

Deşi Uniunea Sovietică accentuează diversitatea culturală a cetăţenilor săi[1008], nu există protecţie constituţională pentru culturile naţionale sau minoritare. Mai degrabă interesul pare să fie acela de a promova cultura la nivel statal:

Statul se ocupă de protejarea, amplificarea şi extinderea bogăţiei culturale a societăţii în scopul educaţiei morale şi estetice a poporului sovietic, pentru ridicarea nivelului său cultural.

În Uniunea Sovietică dezvoltarea artei profesioniste, de amatori şi populară, este încurajată prin toate mijloacele[1009].

Statul ajută la intensificarea omogenităţii sociale a societăţii, în special a eliminării diferenţelor de clasă şi a distincţiilor esenţiale între sat şi oraş, între munca fizică şi intelectuală, sporeşte progresul Uniunii şi uneşte toate naţiunile şi naţionalităţile din URSS.[1010]

RELAŢIILE EXTERNE

Articolul 18-A din constituţia din 1936 afirma: „fiecare republică unională are dreptul de a intra în mod direct în relaţii diplomatice cu statele străine, de a încheia acorduri cu acestea şi de a schimba reprezentanţi diplomatici şi consulari”, Formularea din 1977 din articolul 80 este mai vagă şi omite cuvintele foarte importante „în

mod direct": „O republică unională are dreptul de a intra în relaţii cu alte state, de a încheia tratate cu acestea, de a face schimb de reprezentanţi diplomatici şi consulari şi de a participa la lucrările organizaţiilor internaţionale".

Dreptul republicilor de a întreţine relaţii externe este limitat de autoritatea federală de reprezentare a URSS în relaţiile internaţionale şi stabileşte „procedeul general şi coordonarea relaţiilor republicilor unionale cu alte state şi cu organizaţiile internaţionale"; autorităţile federale deţin, de asemenea, jurisdicţia asupra „comerţului exterior şi altor forme de activitate economică externă pe bază de monopol de stat".[10][11] Procedurile la care s-a făcut referire sunt subliniate într-o lege din 1978, care restrânge rolul republicilor în politica externă[10][12].

Articolul 72 al constituţiei declară că: „fiecare republică unională are dreptul de separare liberă de URSS". Acest articol nu a fost niciodată invocat şi persoanele care s-au declarat în favoarea separării au fost de fapt întemniţate pentru activităţi împotriva statului.

„GLASNOST" și „PERESTROIKA"

ÎN TIMPUL LUI GORBACIOV

„Deschiderea" şi „restructurarea" care s-a identificat cu politica Secretarului General şi Preşedintelui Mihail Gorbaciov au jucat un rol semnificativ în reafirmarea drepturilor naţionale ale minorităţilor, lucru care a devenit evident la sfârşitul anilor '80. Deşi s-a crezut, în 1988, că adoptarea unor amendamente la constituţia sovietică va aduce o mai mare democraţie în sistemul sovietic, acestea au creat ocazia ca republicile baltice Estonia, Letonia şi Lituania să-şi exprime temerile că amendamentele au concentrat puterea la Moscova în detrimentul republicilor[10][13].

Progresul înregistrat de organizaţiile politice „Frontul Popular" în republicile baltice în decursul anului 1988, a constituit cea mai serioasă provocare constituţională din ultimii ani împotriva hegemoniei guvernului central. În noiembrie 1988, corpul legislativ estonian şi-a declarat „suveranitatea" faţă de autorităţile centrale şi supremaţia legilor sale faţă de legile Moscovei. În ciuda unei riposte imediate a Moscovei, pe temeiul că acţiunile Estoniei erau incompatibile cu constituţia sovietică, Estonia şi-a reafirmat decizia în decembrie 1988 şi, ulterior, a adoptat o lege prin care limba estoniană a devenit singura limbă oficială în republică.

Mişcări politice similare au avut loc în Letonia şi Lituania, deşi nici

unul dintre guverne nu şi-a declarat independenţa faţă de Moscova la fel de direct cum a făcut-o Estonia la sfârşitul anului 1988. În februarie 1989, mişcarea de masă lituaniană, cunoscută sub numele de Sajudis, a aprobat cu o majoritate covârşitoare un manifest care cerea „independenţă legală, politică, economică şi culturală pentru Lituania" citând o cuvântare a preşedintelui Gorbaciov la Naţiunile Unite, în care cerea ca tuturor naţiunilor să le fie permisă exercitarea „libertăţii de alegere"[1014]. Din cauza imigrării etnice ruse, letonienii constituie acum numai o minoritate a populaţiei din Letonia, în timp ce estonienii şi lituanienii fonnează încă o majoritate de aproximativ 60% şi, respectiv, 80% în propriile lor republici.

Un conflict oarecum „tradiţional", care este probabil inspirat de speranţa că regimul Gorbaciov va fi mai înţelegător, a izbucnit în regiunea Nagomo-Karabah din Azerbaidjan, în februarie 1988[1015]. După numeroase ciocniri între armeni şi azerbaidjeni, în timpul cărora mai mult de 30 de armeni au fost ucişi, douăzeci de mii de armeni au demonstrat cerând reîncorporarea enclavei Nagomo-Karabah, înconjurată de azerbaidjeni (a cărei populaţie este formată din aproximativ 75% armeni) în Armenia, de care s-a separat în 1923, când a fost creată Regiunea Autonomă Azerbaidjan.

Guvernul central a refuzat să modifice statutul regiunii Nagomo-Karabah, în pofida cererilor formale de încorporare a enclavei în Armenia, cereri formulate de corpul legislativ din Nagomo-Karabah şi din Armenia (respinse de Azerbaidjan) şi în Nagomo-Karabah a izbucnit o grevă generală de două luni. În ianuarie 1989 a fost impusă „o formă specială de administrare" de către un comitet înfiinţat la Moscova de către Prezidiu deşi, în mod legal, provincia rămâne parte a Azerbaidjanului.

OBSERVAŢII

În pofida reformelor inaugurate de Gorbaciov şi a deschiderii sistemului sovietic în faţa unei mai mari diversităţi de opinii, nici o analiză a politicii dusă de URSS privitor la minorităţi şi „naţionalităţi" nu este semnificativă dacă nu se recunoaşte influenţa totală şi controlul exercitat de Partidul Comunist. Este semnificativ faptul că descrierea structurii „federale" în Uniunea Sovietică începe de-abia la articolul 70 din Constituţie, deşi capitolele iniţiale (articolele 1-9) arată clar faptul că partidul şi statul centralizat deţin întâietatea:

Statul Sovietic este organizat şi funcţionează pe principiul centralismului democratic... care combină conducerea centrală cu iniţiativa şi creativitatea locală...[1016].

Forţa conducătoare şi călăuzitoare a societăţii sovietice şi nucleul sistemului său politic, al tuturor organizaţiilor de stat şi publice este, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice... Partidul comunist... hotărăşte perspectivele generale de dezvoltare ale societăţii şi cursul politicii interne şl externe a URSS, conduce marea operă constructivă a poporului sovietic şi oferă un caracter sistematic şi teoretic substanţial luptei lor pentru victoria comunismului[1017].

În acest context de control centralizat efectiv trebuie să fie înţeles gradul de autonomie efectivă a celor 37 de republici şi regiuni autonome.

Chiar dacă putem vorbi de o autonomie culturală, lingvistică sau de altă natură, este clar că nu a existat o autonomie politică semnificativă sau o împărţire a puterii în URSS – în ciuda structurii federale teoretice şi a articolului 72, care conferea dreptul la secesiune. Un vechi comentator al statului sovietic „ne-naţional" concluziona plin de înţelegere:

Pentru cei care nu acceptă doctrina dictaturii proletariatului, „autodeterminarea" promisă naţionalităţilor a fost, după cum se ştie, o farsă şi deseori o farsă tragică, dacă numim autodeterminare dreptul unei naţionalităţi de a decide prin voinţa majorităţii ce fel de constituţie politică şi socială va avea şi dacă va adera sau nu la Uniunea Sovietică. Chiar autonomia locală în probleme politice şi economice a fost astăzi redusă la un simulacru[1018].

Recunoaşterea drepturilor culturale şi politice „naţionale" a variat în mod extraordinar în funcţie de valurile politicii de la Moscova. S-a estimat că un milion de ucraineni au murit în timpul purificărilor staliniste din anii '30, dar şi alte grupuri naţionale au suferit. Deşi Congresul PCSU din 1961 a afirmat că „graniţele dintre republicile constituente ale URSS îşi pierd treptat vechea lor semnificaţie", recunoaşte că „ştergerea distincţiilor naţionale, în special a celor lingvistice, este un proces mult mai îndelungat decât ştergerea diferenţelor dintre clase"[1019]. O altă interzicere totală a „naţionalismului local" în Ucraina a survenit în 1972, iar în anii '70 s-a intensificat naţionalismul georgian. După cum s-a remarcat mai sus, în 1988 statele baltice şi problema Nagomo-Karabah au reprezentat cea mai serioasă afirmare a naţionalismului din ultimele decenii.

Politica sovietică în Asia Centrală, care este în mare măsură musulmană, a constat în accentuarea diferenţelor dintre „naţionalităţi" (în special pe baze lingvistice) ca mijloc de a descuraja identitatea pan-islamică şi panturcă. Rezultatul a fost consolidarea

sentimentelor naţionaliste şi nu creşterea sentimentului de solidaritate în sânul marii societăţi sovietice. De exemplu, înlocuirea liderului Partidului Comunist din Kazahstan cu un etnic rus, în decembrie 1986, a provocat puternice revolte, deşi, fără îndoială, au existat raţiuni politice, la fel ca şi motive „naţionaliste" pentru această reacţie violentă; practica normală în Republicile Sovietice Asiatice este ca un membru al naţionalităţii dominante să fie cel care deţine funcţia principală, avându-l pe un rus ca secund.

Continuă să se înregistreze nemulţumiri grave privitor la imigraţia rusă în regiunile autonome sau distincte din punct de vedere etnic şi la „rusificarea" culturilor şi limbilor locale. Cu toate acestea, însăşi politica sovietică dusă înainte de Gorbaciov a constituit, cu siguranţă, un pas înainte faţă de practicile agresive de rusificare folosite de ţari la sfârşitul secolului al XIX-lea, când erau interzise limbile naţionale şi era încurajată imigrarea etnică rusă în regiunile non-ruse. De exemplu, în ultimii ani s-a înregistrat o revigorare culturală şi literară în Georgia şi Ucraina şi cele mai multe naţionalităţi (cu excepţia cazacilor şi a letonilor) deţin o majoritate stabilă în propriile lor republicil020. Pe de altă parte, conformitatea politică ordonată de la Moscova pare adeseori antinaţională, întrucât orice reafirmare a identităţii autonome poate fi interpretată ca ameninţare politică şi culturală la hegemonia comunistă.

Consimţirea sovieticilor de a tolera măcar naţionalismul cultural în URSS, se află într-un contrast evident cu încercarea de eradicare a minorităţilor etnice sau lingvistice întreprinsă de mulţi dintre vecinii săi. Ar fi incorect să considerăm că autonomia lingvistică şi culturală de care s-au bucurat multe din naţionalităţile sovietice, chiar în perioada anterioară venirii la putere a lui Gorbaciov, era un fapt iluzoriu, în pofida încercărilor de a impune şi cultura şi literatura rusă, în acelaşi timp, dominaţia şi structura centralizată care a caracterizat până acum PCUS a reprezentat un simulacru de autonomie politică teoretică şi limitează valoarea modelului sovietic cu privire la alte situaţii în care există diferenţe etnice şi culturale.

Capitolul 17: TERITORII DE IMPORTANŢĂ INTERNAŢIONALĂ

INSULELE ALAND

Fundalul istoric[1021]

Insulele Aland sunt situate în Marea Baltică, între Suedia şi Finlanda; datorită poziţiei lor au fost considerate – timp de sute de ani – ca fiind de primă importanţă strategică pentru Suedia şi Rusia. Aceste insule sunt locuite de persoane având o cultură, o limbă şi o tradiţie suedeze încă din perioada 1157-1809, când au fost sub control suedez. După înfrângerea Suediei de către Rusia, tratatul de la Frederiksham a cedat Finlanda (inclusiv insulele Aland) Rusiei, iar Finlanda a devenit un Mare Ducat autonom, în cadrul Imperiului Rus. Au urmat încercări de rusificare a Finlandei spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, iar în martie 1917, după izbucnirea revoluţiei din Rusia, Finlanda se declară independentă (decembrie 1917). Problema pe plan internaţional era dacă insulele Aland erau o parte a noului stat finlandez, sau dacă li se permitea să se reunească cu ţara-mamă din punct de vedere cultural, Suedia.

Insulele fuseseră demilitarizate ca urmare a unul tratat din anul 1858, încheiat între Regatul Marii Britanii, Franţa şi Rusia[1022], cu toate că fuseseră refortificate de către Rusia în timpul Primului Război Mondial. Datorită poziţiei lor ameninţătoare vizavi de Stockholm, precum şi a importanţei lor strategice în Marea Baltică, toate cele trei naţiuni semnatare au căzut de acord că era necesar să se facă demilitarizarea sau să se proclame neutralitatea acestor insule.

Disputa cu privire la apartenenţa insulelor Aland – cărei ţări aparţineau ele – a durat câţiva ani. Locuitorii acestei insule au respins mai întâi oferta finlandeză de autonomie, iar după aceea guvernul finlandez a arestat doi dintre cei mai proeminenţi lideri ai insulelor, care cereau alipirea la Suedia, în cele din urmă Liga Naţiunilor a fost rugată să intervină pentru a hotărî statutul juridic al acestei insule.

Liga a numit două comisii pentru a examina cazul insulelor Aland. Prima comisie a hotărât că problema era de importanţă internaţională, prin urmare de competenţa Ligii, fiindcă Finlanda nu obţinuse suveranitatea asupra insulelor Aland în perioada când Imperiul Rus se

dezintegra şi înainte ca locuitorii lor să-şi fi exprimat dorinţa de a se uni cu Suedia[1023].

A doua comisie a respins cererea alandezilor de autodeterminare şi a propus soluţia, acceptată până la urmă de Consiliul Ligii Naţiunilor în 1921, de acordare a autonomiei insulelor sub suveranitate finlandeză[1024].

Autonomia insulelor Aland a fost asigurată de Finlanda prin „Legea de Garanţie" din 6 mai 1920 şi a fost confirmată prin rezoluţia din 27 iunie 1921 a Consiliului Ligii Naţiunilor, pe care au acceptat-o atât Finlanda, cât şi Suedia; respectând termenii rezoluţiei, Finlanda a fost de acord să garanteze locuitorilor alandezi „păstrarea limbii, culturii şi a altor tradiţii locale suedeze"[1025]. Măsurile luate după al Doilea Război Mondial şi cea mai recentă prezentare a relaţiilor dintre alandezi şi finlandezi se regăsesc în Actul Autonomiei Finlandeze din 28 decembrie 1951, aprobat atât de finlandezi, cât şi de alandezi. În timp ce statutul formal al garanţiilor internaţionale din 1921 devine oarecum neclar acum[1026], legea din 1951 nu poate fi schimbată decât cu consimţământul reciproc al parlamentului alandez şi al guvernului Finlandei.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterile executive ale provinciei sunt stabilite de un Consiliu Executiv ales de parlamentul aland. Administrarea celor mai multe legi şi reglementări ale guvernului central au fost delegate guvernului aland. Înainte ca guvernul central să ia măsuri administrative în limitele competenţei sale, care trebuie aplicate numai în insulele Aland, guvernul provincial are dreptul să comenteze propunerile făcute.

Guvernul finlandez central este reprezentat în insulele Aland de către un guvernator al comitatului, numit de preşedintele Finlandei, fie cu încuviinţarea preşedintelui parlamentului provinciei Aland, fie dintr-o listă de 5 persoane numite de către parlamentul provinciei, în cazul în care nu există o unanimitate. Dacă nici unul dintre cei cinci nu este considerat potrivit în funcţie de către Preşedinte, pot fi cerute alte numiri. În oricare din cazuri, trebuie obţinut acordul provinciei. Biroul Administrativ al Comitatului, care e condus de un guvernator, are, în primul rând, responsabilităţi fiscale; o Curte Administrativă a Comitatului se ocupă de apelurile făcute contra deciziilor locale.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Articolul 13 din legea 1951 enumera problemele în care corpul

legislativ unicameral din Aland este competent; aceasta include educaţia, problemele sociale, poliţia şi serviciile sanitare, promovarea industriei locale. Se vor aplica taxe, iar Aland capătă o „reglementare fiscală" din fondurile statului pentru a achita serviciile care constituie responsabilitatea guvernului central, dacă răspunderea nu a fost delegată insulelor Aland. Alandezii primesc beneficii sociale egale cu cele primite de alţi cetăţeni finlandezi. Această „reglementare" este repartizată insulelor Aland potrivit cu recomandările „Delegaţiei Aland", despre care vom discuta mai jos.

Preşedintele se poate opune legii provinciale, însă numai dacă, după ce a audiat opinia Curţii Supreme finlandeze, el este de părere că legea provincială cuprinde probleme de competenţa legislativă a guvernului central sau priveşte securitatea ei internă sau externă.

Competenţa naţională legislativă exclusivă se extinde în secţiunea 11, inter alia, la „legile fundamentale" ale ţinutului (cu excluderea legilor care se referă la autoguvernarea în Aland, care pot fi amendate doar prin consimţământul autorităţilor naţionale şi ale insulelor Aland), drepturile omului, relaţii externe, apărarea naţională, obiceiuri, codul penal şi mai multe aspecte ale codului civil.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Secţiunea 21 a actului de autonomie prevede doar atât: „Dreptatea în provincie trebuie să fie administrată de curţile naţionale de justiţie". Secţiunile următoare numesc Consiliul Administrativ al Comitatului ca fiind răspunzător pentru administrarea justiţiei în măsura în care justiţia nu este, de fapt, exercitată de curţile de justiţie şi nu este, deci, împuternicită să o facă prin autorităţile provinciei, excepţie făcând problemele care sunt de competenţa ei.

ALTE PROBLEME

Cetăţenia regională

În scopul de a dobândi proprietăţi, de a practica anumite meserii, sau de a vota la alegerile provinciale, o persoană trebuie să fi obţinut cetăţenia regională a insulelor Aland. Aceia care nu s-au născut în Aland, trebuie să fi fost rezidenţi în Aland o perioadă continuă de cinci ani înainte de a obţine cetăţenia; această cetăţenie se poate pierde dacă o persoană a locuit permanent în afara insulelor o perioadă de cinci ani. Se consideră că o companie sau altă entitate comercială are cetăţenia directorilor săi. Cetăţenii care locuiesc în regiunea Aland sunt scutiţi de serviciul militar obligatoriu în Finlanda,

cu toate că pot fi solicitaţi să şi-l presteze în calitate de civili.

Restricţii privind înstrăinarea pământului

Fără aprobarea Consiliul Executiv al Provinciei, numai cei care au cetăţenia regiunii Aland pot fi posesori de terenuri în Aland; toate companiile (chiar şi acelea care sunt în totalitate în posesia insulelor Aland) trebuie să aibă această aprobare pentru a dobândi sau a arenda un teren. Dacă terenul este transmis unei persoane care nu are dreptul de a domicilia aici, orice persoană particulară îndreptăţită, comunitatea locală sau chiar provincia au dreptul de a „răscumpăra" proprietatea la un preţ convenabil sau la un preţ al pieții stabilit de curţile de justiţie.

Învăţământ şi limbă

Atât finlandeza, cât şi suedeza sunt limbi oficiale în întreaga Finlanda, existând comunităţi specifice desemnate ca fiind de limbă unică sau bilingve, în Aland, limba folosită în şcolile administrate de provincie este în mod exclusiv suedeza, cu excepţia comunelor în care se cere altfel. În nici un caz nu se poate cere unui consiliu provincial sau comunal să susţină o şcoală în care limba de predare nu este suedeza.

Suedeza nu este numai limba oficială în Aland. Este obligatoriu ca transmiterea comunicaţiilor dintre oficialităţile provinciale şi cele statale care lucrează în cadrul provinciei, precum şi cele dintre oficialităţile de stat şi celelalte autorităţi ale guvernului central să se facă tot în suedeză. Funcţionarii civili ai provinciei trebuie să cunoască la perfecţie limba suedeză vorbită şi scrisă, iar opiniile Curţii Supreme asupra oricărei probleme care privesc provincia trebuie să se facă tot în suedeză.

Delegaţia din Aland

Delegaţia din Aland este un organism legal de experţi, format din doi membri numiţi de guvernul finlandez, doi membri numiţi de parlamentul aland şi un preşedinte numit de preşedintele Finlandei, cu acordul Purtătorului de cuvânt al parlamentului aland. După cum am precizat mai sus, acest organism joacă un rol crucial în administrarea economică a provinciei şi, de asemenea, el îl informează pe preşedintele finlandez dacă o notă adoptată de parlamentul aland iese de sub competenţa provinciei. În timp ce delegaţia este doar un organism consultativ al preşedintelui, ea are un important rol legislativ şi politic în rezolvarea unor potenţiale conflicte dintre guvernul central şi cel aland.

Afacerile externe

Acordurile externe încheiate de Finlanda nu se aplică insulelor Aland dacă ele nu se referă la probleme ce ţin de competenţa parlamentului aland, decât dacă acesta este de acord cu respectivele acorduri. Începând cu anul 1970, parlamentul aland a ales un reprezentant care participă, în calitate de membru al delegaţiei finlandeze, la reuniunile Consiliului Ţărilor Nordice. Această reprezentare a fost mărită, în 1984, la doi membri, ca urmare a schimburilor efectuate în vederea facilitării participării tuturor regiunilor nordice autonome (de ex., Insulele Feroe şi Groenlanda, în afară de Aland).

OBSERVAŢII

Vorbitorii de limbă suedeză se află pe o poziţie de egalitate cu vorbitorii de limbă finlandeză, în ciuda faptului că primii reprezintă doar 10% din populaţie; ei „nu se consideră o minoritate culturală, ci cofondatori la statul finlandez”.[1027] Fără îndoială, acest statut a uşurat formarea unei regiuni suedeze, iar în Finlanda continentală se găsesc comunităţi administrative în care trăiesc vorbitorii unei singure limbi (fie suedeza, fie finlandeza).

În timp ce extinderea teoretică a autonomiei politice a insulelor Aland este, în multe privinţe, destul de limitată, independenţa culturală efectivă a Insulelor Aland este sigură. Majoritatea rezidenţilor aland vorbesc limba suedeză şi nu există tensiuni între locuitori în ce priveşte problemele de limbă sau cultură. Guvernul central al Finlandei deţine suveranitatea şi autoritatea generală legislativă asupra insulelor Aland, însă drepturile rezervate alandezilor în sfera învăţământului, limbii, precum şi restricţiile privitoare la înstrăinarea pământului par a fi suficiente pentru menţinerea statutul cultural aparte al insulelor Aland.

În anul 1987, după câţiva ani de deliberări, s-a propus un nou statut de autonomie de către un comitet comun provincial-central. Deoarece amendamentele la statutul de autonomie vor avea statut de legi constituţionale, schimbările vor intra în vigoare abia în 1993, după adoptarea legii de către două sesiuni succesive ale parlamentului. Primele efecte ale revizuirii par a fi: definirea mai clară a competenţelor legislative ale insulelor Aland şi ale autorităţilor de stat; transferul gradat al unei competenţe suplimentare insulelor Aland în sfere ca asigurările sociale, locuinţe şi serviciul poştal; cererile pentru proprietatea pământului să devină ceva mai restrictive şi să extindă sfera autonomiei alande în probleme economice.

Cu toate că nimeni nu consideră astăzi insulele Aland ca o scenă de conflict, nu trebuie să subestimăm contribuţia Ligii Naţiunilor la rezolvarea paşnică a disputei dintre Finlanda şi Suedia privitor la insulele Aland, la începutul anilor 1920. Primele obiective ale Ligii, asigurarea autonomiei culturale a rezidenţilor vorbitori de limbă suedeză şi menţinerea insulelor ca teritoriu neutru şi demilitarizat au fost realizate. În vreme ce actualul consens privitor la autonomia insulelor Aland poate reflecta, parţial, dimensiunea lor redusă şi lipsa de importanţă strategică şi economică, el reprezintă părerea comună conform căreia recunoaşterea a două identităţi culturale egale nu trebuie să ducă la distrugerea stabilităţii şi integrităţii statului.

ORAŞUL LIBER DANZIG[1028]

Fundalul istoric

Oraşul liber Danzig a fost înfiinţat prin Tratatul de la Versailles, în scopul de a răspunde unuia din „cele paisprezece puncte" ale lui Woodrow Wilson şi pentru a asigura accesul la mare al noului stat al Poloniei[1029].

Danzig (Gdansk) era, din punct de vedere etnic, un oraş german, deşi Germania renunţase, după război, la drepturile sale asupra Danzigului; împrejurimile au fost, iniţial, poloneze. Nici locuitorii oraşului Danzig, nici polonezii, nu erau în favoarea înfiinţării unui „oraş liber"; cei dintâi doreau să fie suverani sau cel puţin complet autonomi, în scopul de a se reuni, eventual, cu Germania, în timp ce polonezii doreau cedarea deplină a oraşului Poloniei. Totuşi, articolul 100 al Tratatului de la Versailles a pus oraşul şi împrejurimile „sub protecţia directă a Ligii Naţiunilor".

Drepturile cuvenite Danzigului şi Poloniei erau detaliate în două tratate[1030] şi constituţia „oraşului liber" a fost prezentată şi adoptată de cetăţenii oraşului Danzig cu aprobarea înaltului Comisar al Ligii Naţiunilor pentru Danzig şi, după câteva amendamente, de către Consiliul Ligii Naţiunilor[1031]. Danzig a rămas o continuă sursă de tensiune între Germania şi Polonia, şi a fost chiar invadat şi anexat de Germania în 1939. La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, Danzig a fost încredinţat administraţiei poloneze şi încă de atunci a rămas o parte a Poloniei.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă, în conformitate cu Constituţia Oraşului Liber, era deţinută de un Senat alcătuit din 12 membri, care la rândul lui era

ales de către şi dintre membrii parlamentului, Volkstag. În acest fel, Senatul era un executiv parlamentar dependent de Volkstag în ceea ce priveşte atribuţiile sale şi răspundea de aplicarea legilor din Danzig. În acelaşi timp, Senatul participa la procesul legislativ: era necesar asentimentul acestuia înainte ca legile să fie adoptate şi avea drept de veto. În acest din urmă caz, dacă Volkstagul insista ca o lege să fie adoptată, Senatul trebuia să supună măsura unui referendum popular. Preşedintele Senatului era şi şeful statului.

Între atribuţiile specifice şi îndatoririle Senatului se numărau promulgarea de legi, conducerea administraţiei publice, elaborarea bugetului, stabilirea veniturilor şi cheltuielilor, supravegherea autorităţilor statului, numirea funcţionarilor publici şi asigurarea securităţii publice (poliţia)[1032]. Reprezentantul executivului Ligii Naţiunilor, înaltul Comisar, nu avea autoritate directă în problemele interne; funcţiile sale principale erau cele de conciliere şi mediere, arătate mai jos.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Autoritatea legislativă în Danzig era deţinută de un Volkstag compus din 120 de membri, care era ales la fiecare patru ani, în conformitate cu un sistem de reprezentare proporţională. Competenţa Volkstagului nu era limitată de constituţie, deşi Poloniei i se acordau anumite drepturi speciale în termenii tratatelor la care s-a făcut referire anterior. Aceste drepturi speciale includeau, inter alia: garantarea către Polonia a accesului liber şi în siguranţă la mare; crearea unei uniuni vamale între Danzig şi Polonia, supusă legislaţiei şi tarifelor în vigoare în Polonia; crearea unui Consiliu cu un număr egal de funcţionari polonezi şi din Danzig pentru administrarea portului; dreptul Poloniei de a înfiinţa servicii poştale şi telegrafice care să funcţioneze dinspre port înspre Polonia şi din Polonia în străinătate via acest port; anumite garanţii cu privire la drepturile civile ale minorităţilor poloneze din Danzig şi o garanţie acordată Poloniei de a avea dreptul şi obligaţia de a conduce relaţiile externe ale Danzigului, inclusiv instituirea funcţiei de Comisar General de naţionalitate poloneză în Danzig, pentru facilitarea comunicărilor[1033]. Danzig şi-a păstrat controlul asupra forţelor sale de poliţie, inclusiv poliţia portuară şi a avut propriul serviciu poştal şi valutar.

Volkstagul putea să propună amendamente la constituţie cu o majoritate de două treimi, în două sesiuni separate, dar asemenea amendamente erau supuse aprobării sau respingerii Consiliului Ligii Naţiunilor.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Latura juridică a guvernului din Danzig a fost numită singura latură independentă a administraţiei; jurisdicţia ei teritorială a fost multilaterală şi era supusă doar legilor din Danzig. Autoritatea curţilor de justiţie se întindea chiar asupra unor sectoare speciale, cum ar fi Administraţia Căilor Ferate Poloneze din Danzig şi portul Danzig, pe când hotărârile scoase de căpitănia portului administrat în comun erau transformate în legi de către Senat. Din punct de vedere organizatoric, sistemul judiciar consta dintr-o curte de drept civil, tribunal, curte de apel, procuratură şi Curtea Supremă.

Disputele între Danzig şi Polonia erau supuse unei proceduri speciale stabilite în articolul 103 al Tratatului de la Versailles şi în articolul 39 al Tratatului de la Paris, în conformitate cu care disputele erau supuse jurisdicţiei exclusive a înaltului Comisar al Ligii, care acţiona şi ca arbitru şi ca mediator. Deşi în general s-a considerat că înaltul Comisar a avut o contribuţie valoroasă în medierea dintre interesele Poloniei şi Danzig, împotriva a 54 din cele 66 de decizii pe care le-a luat, s-a făcut apel la Consiliul Ligii Naţiunilor[1034]. În timp ce Consiliul a fost de acord cu Comisarul în majoritatea cazurilor, în şase dosare Consiliul a cerut o opinie consultativă a Curţii Permanente de Justiţie Internaţională[1035]; de asemenea, Consiliul a recurs la comisii de jurişti special numite pentru a-l asista în deciziile sale.

În general, Curtea a susţinut drepturile şi autonomia Oraşului Liber în aceste cazuri şi a tratat deseori Danzigul ca pe un stat separat, în pofida prevederilor referitoare la problemele Danzigului prevăzute de Liga Naţiunilor şi Polonia. Danzig a beneficiat de „legile obişnuite care guvernează relaţiile între state... În ceea ce priveşte Polonia, constituţia oraşului Danzig era, în pofida particularităţilor sale, constituţia unui stat străin”[1036].

Curtea a interpretat dreptul Poloniei de a întreţine afacerile externe ale oraşului Danzig ca un fel de agenţie de relaţii cu drept de veto.

Dreptul Poloniei cu privire la afacerile externe ale Oraşului Liber nu sunt absolute. Guvernul polonez nu are dreptul să impună politica Oraşului Liber şi nici să ia vreo iniţiativă în legătură cu afacerile externe ale Oraşului Liber împotriva voinţei lui. Pe de altă parte, Oraşul Liber nu poate protesta împotriva Poloniei, dacă ia iniţiative în legătură cu afacerile externe ale Oraşului Liber, care dăunează intereselor ei[1037].

ROLUL LIGII NAŢIUNILOR

În plus faţă de funcţia de aplanare a conflictelor, Liga avea răspunderea de a garanta Constituţia democratică a oraşului Danzig şi integritatea lui teritorială. Constituţia trebuia aprobată de Consiliul Ligii Naţiunilor şi, de asemenea, Consiliul putea să ceară Volkstagului să adopte amendamente la constituţie (pe care Volkstagul nu era obligat să le accepte).

Garantarea integrităţii teritoriale a Danzigului de către Ligă era în teorie realizată de garantarea neutralităţii Danzigului: articolul 5 al Constituţiei stipula; „Oraşul liber Danzig, în absenţa consimţământului prealabil al Ligii Naţiunilor, nu poate în nici un caz: 1) să servească drept bază militară sau navală; 2) să ridice fortificaţii; 3) să autorizeze producţia de muniţii sau de material de război pe teritoriul său". Consiliul a respins o cerere de a delega responsabilitatea pentru apărarea Danzigului Poloniei, menţionând doar că Polonia ar fi „foarte potrivită" să preia un asemenea rol dacă i-ar cere Consiliul.

OBSERVAŢII

Oraşul Liber Danzig este cel mai pur exemplu de teritoriu internaţional în care, în pofida autonomiei aproape complete şi ale diferitelor atribute ale statalităţii, suveranitatea a rezidat doar mtr-o organizaţie internaţională, Liga Naţiunilor. În cadrul documentelor sale constitutive, Danzig s-a bucurat de autonomie completă, de jure şi de facto, în pofida restricţiei care cerea ca schimbările în constituţie să aibă acordul Ligii. Danzig şi-a exercitat toate funcţiile normale ale unui stat independent – poliţie, curs valutar, administraţie publică, jurisdicţie civilă şi penală etc. – cu excepţiile notate mai sus privind portul, uniunea vamală cu Polonia, afacerile externe şi apărarea.

În timp ce istoria celor douăzeci de ani ai Oraşului Liber trebuie să fie considerată un succes, datorat în mare parte eforturilor de mediere ale Ligii, totuşi trebuie amintit că structura lui a fost impusă de Marile Puteri, neţinând seama de opoziţia celor două grupuri interesate, polonezii şi cetăţenii oraşului. S-a sugerat că Polonia a încălcat constant limitele tratatelor şi a violat progresiv suveranitatea Danzigului; reunificarea oraşului cu Germania, ca rezultat al invadării Poloniei în 1939, a reflectat fără îndoială dorinţele majorităţii cetăţenilor.

Datorită tens iunii permanente între Danzig, Polonia şi Germania, rolul de mediere al Ligii Naţiunilor a fost foarte important. Atâta vreme cât înaltul Comisar şi Liga au fost în măsură să înlăture sursele potenţiale de conflicte serioase, această formă de supraveghere internaţională (inclusiv judecarea conflictelor de către un tribunal

internaţional) ar trebui poate să fie văzută ca cea mai importantă inovaţie a structurii guvernamentale a Danzig-lui.

TERITORIUL MEMEL

Contextul istoric

Teritoriul Memel, alcătuit din 1.700 km^2 şi 143.000 de locuitori, era parte a Germaniei, până când Germania a renunţat la suveranitatea ei în favoarea Puterilor Aliate, în conformitate cu articolul 99 al Tratatului de la Versailles[1038]. După trei ani de negocieri, în care au fost discutate diferite forme de „statut" internaţional pentru Memel, Lituania a cucerit cu forţa armelor teritoriul de la administraţia franceză, în ianuarie 1923. Lituanienii au respins propunerile ca Polonia şi Lituania, împreună, să aibă acces la mare prin Memel şi Danzig, ei fiind în război cu Polonia pentru cucerirea Vilnei.

În faţa faptului împlinit al ocupării lituaniene, „Conferinţa Ambasadorilor", care a luat în discuţie recunoaşterea suveranităţii lituaniene asupra teritoriului Memel, a asigurat populaţia locală etnic germană că va avea deplină autonomie culturală. În plus, portul Memel va fi plasat sub administraţia unui „Consiliu Portuar Internaţional" şi va fi considerat un „port de importanţă internaţională".

După numirea unei comisii speciale de experţi de către Consiliul Ligii Naţiunilor, o convenţie şi un statut au fost adoptate de Marile Puteri (Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia) şi Lituania; convenţia a fost semnată în mai 1924[1039].

Memel urma să constituie, „sub suveranitatea Lituaniei, o unitate autonomă din punct de vedere legislativ, juridic, administrativ şi financiar, în cadrul limitelor Statutului" anexate convenţiei[1040], Articolul 15 stipula că suveranitatea asupra teritoriului Memel nu putea fi transferată fără consimţământul înaltelor Părţi Contractante.

Teritoriul Memel a continuat să fie sub suveranitatea Lituaniei până când Germania a invadat Polonia, în 1939, şi după război, Memel a devenit o parte integrantă a Lituaniei/URSS.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă a teritoriului Memel era exercitată de un directorat compus din cinci cetăţeni din Memel şi un Guvernator numit de Lituania. Guvernatorul numea Preşedintele Directoratului, care în schimb numea restul de membri. Odată numit, totuşi, directoratul

trebuia să primească votul de încredere al Camerei Reprezentanţilor din Memel; acesta era un cabinet în stil parlamentar care răspundea de legislaţia locală, în ciuda numirii sale iniţiale de către Guvernatorul lituanian. Directoratul şi Camera împărţeau dreptul de iniţiativă legislativă.

Poliţia locală avea răspunderea de bază pentru menţinerea ordinii publice, deşi teritoriul Memel putea să ceară asistenţă şi guvernului lituanian. Poliţia portului era din Memel, dar se găsea sub autoritate lituaniană; grănicenii, vameşii şi poliţia căilor ferate erau lituaniene puse sub directa autoritate a guvernului lituanian central.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Puterea legislativă era exercitată de Camera Reprezentanţilor, ai cărei membri erau aleşi prin vot universal, pe termen de trei ani şi trebuiau să fie cetăţeni ai teritoriului. Reprezentanţii se bucură de imunitate diplomatică în toată Lituania. Guvernatorul împreună cu Directoratul pot cere sesiuni legislative extraordinare sau dizolvarea Camerei; după dizolvare, alegerile trebuie să aibă loc în maximum şase săptămâni.

Competenta legislativă a autorităţilor locale din Memel este descrisă în amănunt în articolul 5 al Statutului, care cuprinde cincisprezece sectoare de interes local, incluzând, inter alia: administrarea şi organizarea guvernului local; cultele, educaţia şi sănătatea; ajutorul social şi legislaţia muncii; poliţia – în afara celei portuare, a grănicerilor, a vameşilor şi feroviară; aplicarea legislaţiei civile, penale, agrare, forestiere şi comerciale; impozitarea directă şi indirectă în teritoriu, în afara vămilor şi accizelor la alcool, tutun şi articole de lux supuse monopolului. Această competenţă legislativă putea fi extinsă de autorităţile lituaniene.

Celelalte domenii legislative care nu se aflau sub jurisdicţia teritoriului Memel erau rezervate, conform Statutului, jurisdicţiei exclusive a lituaniei, în plus, legile locale din Memel erau supuse constituţiei lituaniene, în absenţa altor prevederi contrare ale Statutului.

Guvernatorul avea drept de veto împotriva legilor adoptate de Cameră, „dacă aceste Legi depăşesc competenţa autorităţilor Teritoriului conform cu prezentul Statut sau dacă erau incompatibile cu prevederile articolului 6 [compatibilitatea legilor locale cu constituţia lituaniană] sau cu obligaţiile internaţionale ale Lituaniei”[1041]. Altfel, Guvernatorul era obligat să aprobe legile care au trecut prin Cameră.

În ceea ce priveşte obligaţiile internaţionale, articolul 4 prevede că tratatele şi convenţiile semnate de Lituania se aplică în Memel, dacă nu erau contrare Statutului sau dacă nu intrau în domeniul afacerilor interne rezervate teritoriului de sub incidenţa articolului 5. În ultimul caz, autorităţile locale din Memel trebuiau să aplice acordurile.

Statutul însuşi putea fi schimbat numai cu aprobarea Adunării Legislative din Lituania, cu acordul a trei cincimi a reprezentanţilor din Cameră sau, în unele situaţii, prin referendum în rândul cetăţenilor din Memel.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Articolul 24 prevedea că jurisdicţia Curţii Supreme din Lituania se întinde pe întreg teritoriul Lituaniei, inclusiv Teritoriul Memel, cu toate că urma să se creeze o secţie specială pentru problemele teritoriului, compusă „mai ales" din magistraţi din Memel. Exista o reciprocitate între procese şi mandate emise de curţile de justiţie pe întreg teritoriul Lituaniei, inclusiv Memel. Organizarea juridică şi jurisdicţia erau probleme locale, deşi erau supuse autorităţii Curţii Supreme lituaniene. În 1935, Lituania a stabilit o curte de justiţie cu jurisdicţie asupra cazurilor care priveau compatibilitatea actelor guvernului din Memel cu statutul[1042].

Nu a existat nici o prevedere comparabilă cu aceea găsită în Tratatul de la Versailles cu privire la relaţiile dintre Danzig şi Polonia, care să prevadă rezolvarea disputelor dintre Memel şi Lituania de către un tribunal internaţional. Totuşi, articolul 17 al Convenţiei, prevedea că orice membru al Ligii „va fi îndreptăţit să atragă atenţia Consiliului privitor la orice încălcare" a prevederilor Convenţiei. În cazul unui conflict între Lituania şi una din Principalele Puteri Aliate, Lituania era de acord să supună neînţelegerea (dacă aşa cerea partea adversă) pentru rezolvarea finală Curţii Permanente de Justiţie Internaţională[1043].

ALTE PROBLEME

Portul Memel

După cum s-a afirmat mai sus, portul a fost declarat „de importanţă internaţională", şi recomandările Convenţiei asupra apelor navigabile[1044] de la Barcelona din 1921 urmau că fie aplicate la Memel. Cheltuielile legate de port urmau să fie făcute de Lituania, dar „administrarea, activitatea, întreţinerea şi dezvoltarea" portului erau încredinţate Consiliului Portului constând din: un membru numit de

Lituania, un membru numit de Memel şi un membru (care nu trebuia să fie cetăţean al vreunui stat riveran din Niemen) numit de Preşedintele Comitetului Tehnic pentru Comunicaţii şi Transport al Ligii Naţiunilor. După o perioadă de cinci ani, sistemul administrării portului putea fi modificat conform propunerii Lituaniei şi cu aprobarea Consiliului Ligii Naţiunilor, inclusiv a celorlalte patru părţi ale Convenţiei. O aprobare similară a Ligii era necesară pentru orice altă modificare a diferitelor garanţii legate de transporturi, menţionate în Anexa a m-a Convenţiei.

Drepturile minorităților

Mai multe prevederi ale Statutului garantau drepturile individuale şi ale minorităţilor în Memel, cum ar fi drepturile afirmate în termenii declaraţiei făcute de Lituania Consiliului Ligii: dreptul la proprietatea privată şi libertatea de asociere, conştiinţă şi educaţie. Limba lituaniană şi limba germană erau desemnate ca limbi egale şi oficiale.

Viitorii angajaţi în administraţia publică urmau să provină „pe cât posibil" din rândul cetăţenilor din Memel, iar străinii puteau fi angajaţi ca profesori, fără permisiunea guvernului lituanian, numai pentru o perioadă de tranziţie. Chiar şi într-o perioadă de tranziţie, nici un străin nu putea fi angajat, „împotriva căruia Guvernatorului aducea dovezi că face agitaţie politică contrară intereselor Lituaniei"[1045].

Împărţirea puterilor

Câteva reglementări ale Statutului prevedeau împărţirea puterii între autorităţile locale din Memel şi guvernul central lituanian. Probabil cea mai complexă era organizarea variatelor funcţiuni ale poliţiei, menţionate mai sus, stipulată în articolul 20 al Statutului. Consiliul Portului trebuia şi el să împartă puterea. În plus, Guvernatorul numit de Lituania participa la procesul legislativ din Memel; exista o secţie specială în cadrul Curţii Supreme lituaniene care se ocupa de problemele din Memel; angajarea profesorilor străini era supusă aprobării Lituaniei; paşapoartele erau lituaniene, eliberate de guvernul din Memel, cu menţiunea că purtătorul avea naţionalitate lituaniană şi cetăţenie din Memel, în acelaşi timp.

OBSERVAŢII

Teritoriul Memel a fost declarat o unitate autonomă în cadrul statului suveran Lituania, datorită ocupaţiei lituaniene; nu a fost un teritoriu internaţional cu adevărat, în acelaşi fel ca Oraşul Liber Danzig. Memel

nu a avut personalitate internaţională şi nici control sau influenţă asupra relaţiilor externe şi apărării lituaniene, motive pentru care Memel a fost considerat o parte integrală din Lituania. Memel poate fi descris cel mai bine ca o zonă recunoscută formal ca fiind de importanţă internaţională, Principalele Puteri Aliate având dreptul de a aduce în faţa Curţii Permanente de Justiţie Internaţională conflictele privind Convenţia sau Statutul şi Consiliul Ligii, având dreptul să propună schimbări ale activităţii portuare. În celelalte privinţe, teritoriul Memel a fost o provincie autonomă similară cu o parte a unui sistem federal.

Autonomia de care s-a s-a bucurat Memel a fost în mod cert mai limitată decât aceea avută de un „teritoriu autonom" în termenii Naţiunilor Unite. Autonomia locală s-a extins numai la domeniile enumerate, chiar dacă acestea includeau probleme importante ca educaţia, poliţia şi impozitele.

Celelalte domenii legislative şi suveranitatea au aparţinut Lituaniei, care a deţinut de asemenea autoritatea supremă în ceea ce priveşte aprobarea sau dezaprobarea oricărei schimbări în Statutul teritoriului. De asemenea, Guvernatorul s-a bucurat de multă influenţă oficială şi neoficială asupra guvernului din Memel.

Scopul Statutului Teritoriului Memel nu era garantarea autonomiei politice, ci mai degrabă de a păstra „drepturile tradiţionale şi cultura locuitorilor"[1046]. Aceasta poate fi observat din prevederile asupra educaţiei, recunoaşterii celor două limbi oficiale şi referirilor la drepturile minorităţilor. Nivelul implicării internaţionale a fost, în mod sigur, mai mic decât cel cu privire la Danzig sau la propunerile referitoare la Triest din 1947, cu toate că a fost mai mare decât în Eritrea după unirea ei cu Etiopia. În ciuda naturii oarecum antagoniste a relaţiilor dintre Memel şi Lituania, se pare că sistemul a avut mai puţine probleme decât în alte situaţii similare. Totuşi, cucerirea succesivă a teritoriului de către Germania şi Lituania indică natura fragilă a acestor mici enclave autonome.

NOUA ZEELANDĂ – TERITORIILE ASOCIATE INSULELE COOK, NIUE ŞI TOKELAU

Scurt istoric

Insulele Cook şi Niue, foste teritorii dependente ale Noii Zeelande, sunt singurele exemple de decolonizare prin liberă asociere, care au fost în mod formal „aprobate" de Naţiunile Unite, de la adoptarea de către Adunarea generală a Rezoluţiilor 1514[1047] şi 1541[1048]. În 1960,

insulele Cook, care azi constă din cincisprezece insule în sud-vestul Pacificului, cu o populaţie totală de aproximativ 20.000 de persoane, erau sub protectorat britanic între 1888 şi 1901 şi au fost transferate administraţiei Noii Zeelande în 1901.

Dezvoltarea progresivă a instituţiilor autonomiei, incluzând crearea unei Adunări Legislative în 1946, aleasă prin vot popular şi discuţiile între guvernele Insulelor Cook şi Noii Zeelande, a condus la atingerea Statutului de autonomie de către Insulele Cook în 1965 şi de la ştergerea lor de pe lista teritoriilor dependente a Naţiunilor Unite[1049]. Conform celor afirmate mai jos cu privire la Niue, Insulele Cook au rămas în „asociere liberă" cu Noua Zeelandă, iar ultima este responsabilă pentru afacerile externe şi apărarea Insulelor.

Insula Niue (cu o populaţie de aprox. 2500 locuitori) a folosit un model foarte asemănător cu Insulele Cook şi aranjamentul de liberă asociere cu Noua Zeelandă din prezent este la fel cu cel încheiat între Insulele Cook şi Noua Zeelandă în 1965. Adunarea Insulei Niue a fost recunoscută în 1966 şi autoritatea executivă pentru afacerile interne a fost transferată unui Comitet Executiv local în 1972, Statutul asociaţiei libere cu Noua Zeelandă a fost atins în 1974, prin adoptarea Constituţiei din Niue de către parlamentele din Niue şi Noua Zeelandă; Adunarea Generală a fost de acord în unanimitate, după aceea, să scoată Niue de pe lista teritoriilor dependente[1050].

Tokelau este format din trei atoli mici (Atafu, Nukunonu şi Fakaofo) a căror populaţie este de aproximativ 1700 de persoane. Ei sunt situaţi la nord de Apia, Samoa de Vest şi erau parte a coloniei formate din insulele Gilbert şi Ellice, sub protectorat britanic. Tokelau a fost sub administraţia Noii Zeelande până în 1925 şi este în prezent inclus în teritoriile de graniţă ale Noii Zeelande, conform cu Actul privind insulele Tokelau din 1948[1051]. Insulele sunt guvernate de un administrator neozeelandez, care este subordonat, din 1974, Ministerului Afacerilor Externe. Locuitorii din Tokelau au fost încurajaţi să se mute în Noua Zeelandă pentru a micşora suprapopularea insulei şi au fost puţine iniţiative către o autonomie mai accentuată în ultima decadă.

Următoarele comentării se referă la o comparaţie între Niue şi Tokelau; după cum a fost arătat mai sus, statutele insulelor Niue şi Cook sunt identice.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Ca un membru al Commonwealthului, suprema autoritate executivă în

Niue este regina, reprezentată în Niue de un guvernator general numit de Noua Zeelandă. De fapt, autoritatea executivă este exercitată de Cabinetul din Niue, care este răspunzător pentru „orientarea generală şi controlul guvernului executiv din Niue şi va avea şi alte funcţii şi drepturi conform celor conferite prin lege”[1052]. Cabinetul este numit de Adunarea din Niue şi răspunde în faţa acesteia.

Articolul 6 al Actului Constituţiei din Niue rezervă controlul asupra afacerilor externe şi apărării insulei Niue, Noii Zeelande. În plus, locuitorii din Niue au statut de supuşi britanici şi cetăţeni ai Noii Zeelande. De asemenea, Noua Zeelandă îşi recunoaşte „responsabilitatea neîntreruptă... de a oferi asistenţă economică şi administrativă insulei Niue”[1053], obligaţie care era doar implicită în aranjamentul mai vechi cu insulele Cook. Actul stipulează că prevederile menţionate se vor realiza după consultările între primul ministru al Noii Zeelande şi premierul din Niue.

Toţi angajaţii administraţiei publice din Niue sunt numiţi de Comisia Administraţiei Publice din Niue creată conform constituţiei. Comisia este compusă din trei membri: Preşedintele Comisiei Serviciilor de Stat a Noii Zeelande este Preşedinte ex officio al Comisiei din Niue; al doilea membru este numit şi, de asemenea, trebuie să fie membru al Comisiei Noii Zeelande; al treilea membru este numit tot de Comisia Noii Zeelande, în acord cu cabinetul din Niue. Deşi această delegare de putere de facto către Noua Zeelandă cu privire la angajaţii guvernamentali contrazice noţiunea de autonomie internă, poate totuşi aduce o oarecare independenţă sau experienţă care nu se găseşte în Niue; în orice caz, Niue îşi rezervă dreptul de a-şi amenda constituţia unilateral, inclusiv prevederile privind Comisia Administraţiei Publice.

Tokelau este o parte din Noua Zeelandă şi este guvernat direct de un administrator care are autoritate deplină „să ia toate măsurile necesare pentru a menţine pacea, ordinea şi buna conducere a insulelor Tokelau”[1054]. Actuala administrare şi supravegherea insulelor Tokelau este realizată de un grup conducător stabilit în Samoa de Vest, cu permisiunea guvernului acestuia. Administrarea de facto a celor trei atoli Tokelau este responsabilitatea oficialităţilor locale din fiecare insulă, alese în conformitate cu obiceiurile tradiţionale şi fiecare insulă are dreptul de autonomie administrativă în cadrul unei structuri aproape tradiţionale.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Adunarea din Niue este formată din paisprezece membri aleşi din

locuitorii satelor şi şase membri aleşi din restul teritoriului, oferind astfel o combinaţie interesantă într-un sistem unicameral de reprezentanţi ai intereselor locale şi naţionale. Supusă doar constituţiei, „Adunarea din Niue are dreptul de a da legi în scopul păstrării păcii, ordinii şi bunei guvernări din Niue", inclusiv „dreptul de a revoca, amenda, modifica sau extinde orice lege în vigoare în Niue"[1055].

Ultima clauză include nu numai legile locale din Niue, dar şi orice lege a Noii Zeelande aplicabilă la Niue. Niue are dreptul de a abroga prevederile Actului privind Noua Zeelandă care dau dreptul Noii Zeelande să răspundă de afacerile externe şi apărarea insulei Niue, ca şi alte legi. Niue are dreptul de a rupe unilateral relaţia de liberă asociere cu Noua Zeelandă oricând, cu toate că amendarea principiilor de bază a „asocierii libere" din constituţie sau din Actul Constitutiv cer votul afirmativ a două treimi din Adunarea din Niue şi aprobarea a două treimi în cazul unui referendum popular.

Guvernatorul general al Noii Zeelande nu are drept de legiferare asupra parlamentului din Niue. În plus, articolul 36 al constituţiei prevede că nici o lege a Parlamentului din Noua Zeelandă nu se poate aplica la Niue fără cererea expresă şi consimţământul celor din Niue şi fără o declaraţie legală în legătură cu aceasta. Legile existente ale Noii Zeelande aplicate la Niue la data promulgării constituţiei continuă să fie în vigoare, fiind supuse abrogării sau amendării de către Adunarea din Niue.

Legislaţia Noii Zeelande nu se aplică la Tokelau, decât dacă se specifică aceasta, cu toate că nu există restricţii formale constituţionale sau de alt fel la dreptul Noii Zeelande de a legifera pentru Tokelau. Totuşi, în ultima decadă. Consiliul General Fono, corpul reprezentativ tradiţional din Tokelau, compus din cincisprezece persoane din fiecare insulă, şi-a asumat un rol tot mai mare în viaţa politică din Tokelau[1056]. „Consiliul General Fono ca atare nu are autoritate legislativă de drept. Totuşi, el continuă să aibă iniţiativă legislativă sau să fie consultat în privinţa întregii legislaţii concepute pentru Tokelau şi examinează curent natura autorităţii legislative pe care poate s-o exercite de drept"[1057].

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Curtea Superioară din Nine are „jurisdicţia civilă şi penală necesară administrării legii în vigoare din Niue"[1058]. Articolul 51 al constituţiei prevede dreptul de recurs pentru procesele de la Curtea Superioară către Curtea de Apel din Noua Zeelandă în trei situaţii: când Curtea

Superioară dovedeşte că respectivul caz „pune la îndoială o lege, o interpretare sau un efect ale acestei constituţii”; când urmează unei condamnări penale grave; când reglementează un conflict asupra unei sume de 400 $ sau mai mult. Alte apeluri pot fi judecate de Curtea Superioară în alte cazuri. De obicei, este un singur judecător al Curţii Superioare care funcţionează ca judecător suprem şi este numit de guvernatorul general al Noii Zeelande la sfatul Cabinetului din Niue.

Sistemul judiciar din Tokelau are trei sectoare[1059]. Autoritatea juridică de bază este încredinţată unui Comisar local numit de guvernatorul General pentru fiecare din cei trei atoli Tokelau. Conducătorul tradiţional insular, denumit Faipule, funcţionează de obicei ca şi Comisar pe fiecare insulă şi jurisdicţia lui acoperă delictele mici, civile şi penale. Apelurile la deciziile comisarului, cazurile penale grave şi cazurile civile implicând sume mai mari de 1000 de dolari sunt aduse în faţa Curţii Supreme a Noii Zeelande, care funcţionează ca o Curte Supremă a insulelor Tokelau. Apelurile finale pot fi judecate la Curtea de Apel a Noii Zeelande.

ALTE PROBLEME

Legea funciară în Tokelau

Tot pământul care nu este proprietate privată aparţine Coroanei, este supus dreptului cutumiar sau proprietarului uzufructului, conform cu obiceiurile din Tokelau[1060]. Deşi guvernatorul general poate să exproprieze un astfel de teritoriu pentru scopuri publice şi să-l încredinţeze total Coroanei, în celelalte privinţe, pământul aparţine poporului din Tokelau. Nici un locuitor din Tokelau nu poate să înstrăineze sau să dispună de vreun teritoriu din Tokelau supus Coroanei, excepţie făcând obiceiurile locale şi atunci doar altui cetăţean din Tokelau.

OBSERVAŢII

Deosebirile legale între Niue ca stat autonom şi asociat (ca şi insulele Cook) şi teritoriul Tokelau dependent sunt clare: primul are competenţă legislativă nelimitată asupra problemelor proprii, fiind supus doar unor restricţii (pe care Niue poate să le respingă unilateral), cum sunt cele conţinute în constituţie şi în Actul de constituire a Niue din 1974; ultimul este supus total autorităţii legislative a Parlamentului Noii Zeelande şi puterii discreţionare administrative a administratorului insulelor Tokelau.

În fapt, totuşi, participarea locală la problemele din Tokelau este mult

mai mare decât indică statutul pur legal al teritoriului. După cum s-a arătat, legislaţia Noii Zeelande se aplică la Tokelau numai după consultarea cu Consiliul General Fono şi autoritatea judiciară primară este exercitată de conducătorii insulari tradiţionali.

La invitaţia Noii Zeelande, trei misiuni ale Naţiunilor Unite au vizitat Tokelau în 1976, 1981 şi 1986 şi fiecare dintre aceste misiuni a remarcat dorinţa poporului din Tokelau ca prezentul statut să fie menţinut, la fel ca şi relaţiile cu Noua Zeelandă[1061]. Adunarea Generală a reiterat că „factori ca suprafaţa, aşezarea geografică, numărul populaţiei şi puţinele resurse naturale nu vor întârzia în nici un caz" exercitarea de către Tokelau a dreptului la autodeterminare, dar, în acelaşi timp, a arătat „problemele speciale cu care se confruntă aceasta în virtutea izolării, a suprafeţei mici, a resurselor limitate şi a lipsei de infrastructură"[1062].

Aceşti factori au făcut ca experienţele precedente ale micilor insule din Pacific să aibă o relevanţă minimă pentru celelalte regiuni, dar operaţia reuşită de asociere statală dintre Insulele Cook şi Niue (Tokelau fiind următorul, după cum presupun unii) nu ar trebui ignorată total, chiar şi în contexte non-coloniale sau non-insulare. Totuşi, fostele teritorii ale Noii Zeelande nu prezintă aceleaşi probleme strategice sau subiective pentru administraţia şi populaţiile indigene din Palau, Guam sau Gibraltar şi urmează să vedem dacă aceste aranjamente de asociere liberă pot fi implementate cu succes şi în alte teritorii care încă nu se guvernează singure.

REGIUNEA SAAR (1920-1935)

Fundalul istoric[1063]

După cum a fost definit prin Tratatul de la Versailles, Bazinul Saar are o suprafaţă de aproximativ 1900 km^2 (puţin mai mare decât Oraşul Liber Danzig) şi o populaţie de 820.000 de locuitori. Este o regiune carboniferă dens populată, situată pe actuala graniţă franco-germană, la nord de Lorena şi care a constituit timp de secole o sursă a conflictului între Germania şi Franţa. Pretenţiile francezilor vin într-o oarecare măsură din sprijinul pe care Saarul l-a acordat Lorenei pentru livrarea de cărbune şi în domeniul comerţului; regiunea Saar s-a aflat sub dominaţie franceză în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, care a fondat regiunea Saar Louis. În Saar, francezii au constituit întotdeauna o minoritate deşi opinia generală pare să fie aceea că această minoritate, dacă a existat, este acum extrem de redusă, în ciuda faptului că, în timpul Primului Război Mondial, Franţa a afirmat că în Saar existau „două sute de mii de francezi".

Congresul de la Viena din anul 1815 a acordat regiunea Saar statelor germane Prusia şi Bavaria. Aflată sub influenţă germană în secolul al XIX-lea, regiunea a devenit predominant germanică din punct de vedere cultural, etnic şi lingvistic. Cu toate acestea, Franţa a continuat să aibă pretenţii asupra regiunii şi şi-a susţinut dorinţa ca Saarul „să se întoarcă" la Alsacia şi Lorena, care fuseseră pierdute în favoarea Germaniei în timpul războiului franco-prusac în 1870. După înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, Franţa şi-a manifestat dorinţa de a deţine suveranitatea asupra Saarului şi de a primi daune pentru distrugerea zonelor carbonifere din nordul Franţei. După cum s-a subliniat, Franţa a deţinut dreptul exclusiv de a exploata regiunea minieră Saar pentru o perioadă de 15 ani; pentru acea perioadă guvernarea Saarului a fost preluată de Liga Naţiunilor, dar suveranitatea oficială a fost deţinută în continuare de Germania[1064].

Tratatul de la Versailles prevedea să se ţină un plebiscit la sfârşitul celor 15 ani de guvernare a Ligii, pentru a hotărî viitorul regiunii. Acest plebiscit, ţinut în anul 1935, a fost edificator prin înregistrarea unui covârşitor număr de voturi în favoarea reunificării cu Germania, care s-a produs la 1 mai 1935. La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, după ce Saarul a fost reintegrat Germaniei pentru o perioadă de numai 10 ani, Franţa a preluat din nou controlul asupra regiunii. Această perioadă, din 1945 până în 1956, este discutată separat în următorul studiu de caz.

ZONELE MINIERE DIN SAAR

SUB POSESIUNE FRANCEZĂ

În conformitate cu articolul 45 din Tratatul de la Versailles, Germania a fost de acord să cedeze Franţei „minele de cărbune în bazinul Saar, în posesie deplină şi absolută, cu drepturi exclusive de exploatare, nestânjenite şi fără datorii şi acuzaţii de nici un fel". Dacă plebiscitul recomandat prin tratat a condus la reunificarea Saarului cu Germania, Germania a fost de acord să răscumpere drepturile de posesiune ale Franţei asupra minelor.

Controlul exercitat de Franţa asupra resurselor carbonifere din Saar şi, prin extensie, asupra întregii economii a regiunii era total şi a fost specificat în detaliu în prevederile Tratatului de la Versailles. Toate minele de cărbune au devenit „proprietatea completă şi absolută a Statului Francez" fie că erau în proprietate privată sau publică (de fapt, majoritatea minelor erau în stăpânirea statului, minimalizând în felul acesta posibilele probleme legate de exproprierea proprietăţii private). Această posesie s-a extins asupra tuturor accesoriilor şi

filialelor miniere şi Franţa a avut dreptul să instaleze toate facilităţile necesare de comunicaţii, transport etc. legate de exploatarea minelor, inclusiv şcoli şi spitale în care se vorbea limba franceză. Nu s-a impus nici o restricţie aducerii de muncitori francezi în Saar – şi nu au putut fi stabilite tarife discriminatorii în problemele legate de exploatarea minelor. Bazinul Saar a fost supus regimului vamal francez şi, în 1925, a fost adoptată uniunea vamală cu Franţa. Nu s-au impus restricţii asupra circulaţiei francului francez, şi din 1923 francul a devenit singura monedă oficială din Saar.

GUVERNAREA EXERCITATĂ DE LIGA NAŢIUNILOR ÎN REGIUNEA SAAR

Puterea executivă

Tratatul de la Versailles prevedea că guvernarea bazinului Saar urma să fie încredinţată unei Comisii a Ligii Naţiunilor care „va avea toate atribuţiunile unui guvern al imperiului german, al Prusiei sau Bavariei, inclusiv desemnarea şi demiterea oficialităţilor şi crearea de organisme administrative şi reprezentative după cum se consideră necesar”.[1065] Suveranitatea oficială era deţinută în continuare de Germania şi curţile de justiţie germane considerau Saarul parte a Reichului din diverse motive. Rezidenţii din Saar îşi puteau păstra naţionalitatea germană. Totuşi, Saar a fost o regiune autonomă în perioada de 15 ani de administrare de către Ligă şi toate legăturile guvernamentale cu Germania au fost întrerupte în această perioadă.

Comisia de Guvernare era formată din cinci membri numiţi de Consiliul Ligii, pe o perioadă de un an. Un membru era cetăţean al Franţei; celălalt era un locuitor nativ al regiuni Saar, dar nu cetăţean francez, iar ceilalţi trei membri erau din ţări diferite, altele decât Franţa şi Germania. În practică, Comisia era profranceză, iar cetăţeanul francez activa ca preşedinte.

Comisia de Guvernare avea atribuţiuni depline în domeniul executiv, precum şi în cel legislativ, inclusiv: „puterea deplină” de a conduce administraţia publică; conducerea relaţiilor externe „pentru a garanta... În exterior protecţia intereselor locuitorilor din... bazinul Saar”; protejarea persoanei şi a proprietăţii şi înfiinţarea unei forţe de poliţie. Serviciul militar şi construcţia de fortificaţii în teritoriu erau interzise. În decursul activităţii sale, guvernul din Saar a avut propriile sale mărci poştale şi steag şi era membră a Uniunii Mondiale Poştale şi a Convenţiei Telegrafice Mondiale. Deşi rezidenţii din Saar deţineau cetăţenie germană, guvernul din Saar emitea paşapoarte pentru

„locuitorii din Saar”.

S-a sugerat că această Comisie de Guvernare a devenit, în timpul celor 15 ani de guvernare, din ce în ce mai represivă. După ce, în anul 1923, regiunea Ruhr a fost ocupată de francezi şi belgieni, Comisia a promulgat o ordonanţă prin care discreditarea Tratatului de la Versailles sau defăimarea Ligii Naţiunilor erau considerate ofense penale, deşi această ordonanţă a fost anulată şi a fost adoptată o alta mai puţin draconică. Atribuţiile poliţieneşti ale Comisiei au fost extinse pe măsură ce a crescut influenţa nazistă în anii ’30; a fost impus controlul direct asupra sindicatelor şi a fost suspendată publicarea de ziare progermane. În 1934, Liga a autorizat crearea unei forţe poliţieneşti internaţionale în regiunea Saar (trupele franceze de garnizoană fuseseră retrase în 1927), dar această forţă nu a fost înfiinţată niciodată. Ar trebui să fie amintit, totuşi, că a existat, în general, o opoziţie unită din partea locuitorilor din Saar faţă de guvernarea franceză (şi a Ligii Naţiunilor) în toată această perioadă; sprijinul minim acordat acestui statut s-a născut numai odată cu ascensiunea naziştilor.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Legile care erau în vigoare în Saar la data semnării armistiţiului (în afara celor legiferate datorită stării de război) au rămas în vigoare. Cu toate acestea, Comisia de Guvernare avea autoritatea de a modifica acele legi şi regulamente „după consultarea cu reprezentanţii aleşi ai locuitorilor, după cum hotărăşte Comisia”.[1066] Adunările locale erau alese, dar, în general, ele refuzau să coopereze cu Comisia sau îi respingea deciziile. Legile şi/sau regulamentele erau legiferate în orice situaţie, deoarece nu s-a manifestat necesitatea (şi cerinţa) ca actele Comisiei să aibă consimţământul local. În 1922, a fost ales un Consiliu Consultativ cu ajutorul căruia urmau să se producă modificările în legile existente şi în problemele referitoare la impozite; de obicei, acesta respingea ordonanţele propuse de Comisie, care la vremea aceea erau oricum promulgate. Consiliul Ligii a numit un Comitet Tehnic format din 8 membri locali pentru a sprijini Comisia.

Singurele restricţii reale asupra puterii legislative a Comisiei se refereau la mine. Dat fiind faptul că membrul care era de origine franceză era şi Preşedintele Comisiei, nu este surprinzător faptul că nu au existat dispute grave între Comisie şi guvernul francez.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Au fost menţionate curţile civile şi penale existente. Comisia de

Guvernare a înfiinţat totuşi o Curte Supremă în regiunea Saar care deţinea atribuţia de a audia toate apelurile venite de la curţile locale. Deşi unele dintre cazuri au fost înapoiate, se pare că această Curte Supremă avea o mare influenţă asupra activităţii curţilor inferioare. Reprezentantul francez în Comisie a propus înfiinţarea unei curţi politice speciale, dar această propunere nu a fost implementată.

Comisia de guvernare şi-a menţinut atribuţia de a decide în toate problemele apărute din interpretarea prevederilor Tratatului. Controlul suprem exercitat de Ligă se manifesta prin destituirea membrilor Comisiei de către Consiliul Ligii.

PLEBISCITUL

Tratatul de la Versailles prevedea trei alternative pentru populaţia din Saar la sfârşitul celor 15 ani de administraţie ai Ligii: menţinerea regimului internaţional creat prin tratat, unirea cu Franţa sau unirea cu Germania. Ca urmare a rezultatului plebiscitului, Liga urma să „hotărască sub a cărei suveranitate urma să se afle teritoriul, ţinând cont de dorinţele locuitorilor exprimate prin vot”.[1067] Germania şi Liga au căzut de acord să întreprindă măsurile necesare pentru a realiza transferul de autoritate cerut.

S-a votat în cadrul comunei sau al districtului şi împărţirea teritoriului s-a numărat printre posibilele decizii în legătură cu suveranitatea. Se poate remarca faptul că Liga nu era legată în mod direct de rezultatele plebiscitului; trebuia să ţină numai cont de dorinţele populaţiei „aşa cum au fost ele exprimate prin vot”. De fapt, rezultatele plebiscitului nu au lăsat dubii în ceea ce priveşte singurul curs posibil al lucrurilor: din totalul de 528.105 de voturi exprimate, peste 90% au optat pentru unirea cu Germania; 8,8% au fost în favoarea menţineri status quo-ului şi numai 0,4% au dorit unirea cu Franţa. În plus, au fost un număr de voturi pro-germane în fiecare district în care s-a votat în proporţie de 83%, aşa încât nu s-a pus problema separaţiei. La 1 martie 1935, regiunea Saar a fost înapoiată Germaniei în mod oficial.

OBSERVAŢII

Începând din 1920 până în 1935, guvernul din bazinul Saar prezintă interes ca exemplu de regim temporar care a fost conceput mai degrabă ca un interimat, decât ca o soluţie permanentă pentru o problemă specială.[1068] Problema era, în primul rând, aceea de a garanta francezilor accesul şi exploatarea minelor de cărbune din regiunea Saar, fără intervenţia autorităţilor germane, dar şi fără a permite francezilor anexarea teritoriului. Soluţia era administrarea

directă de către Liga Naţiunilor. Controlul exercitat de Ligă în Saar era absolut şi, deşi Saarul era cu siguranţă autonom faţă de guvernul german central şi, într-o mai mică măsură, de Franţa, nu se poate spune că locuitorii din Saar s-au bucurat de un grad înalt de autonomie. Singurele instituţii locale care funcţionau erau Curţile inferioare care erau supuse jurisdicţiei Curţii Supreme înfiinţată de comisie şi adunările locale pur consultative şi Consiliul Consultativ. Deşi acest lucru ar fi putut fi mai convingător sau ar fi putut reprezenta o participare mai largă în procesul de elaborare a deciziilor, faptul că Consiliul Consultativ Local nu a cooperat cu Consiliul de Guvernare dominat de francezi a obstrucţionat efectiv această participare. Odată cu ascensiunea naziştilor în anii ’30 şi cu atitudinea antinazistă a Consiliului de Guvernare, în 1935, situaţia din Saar era esenţial asemănătoare unei administraţii străine, dacă nu chiar unui regim de ocupaţie.

Bazinul Saar este singura entitate care a fost guvernată direct de Liga Naţiunilor sau de Naţiunile Unite[1069], deşi propunerile înaintate de Naţiunile Unite pentru crearea Teritoriului Liber Triest ar fi implicat direct participarea Naţiunilor Unite în domeniul executiv al conducerii Triestului (cel puţin).[1070] Prezenţa internaţională a consacrat garantarea, faţă de Franţa, a drepturilor la exploatarea cărbunelui şi mai puţin protecţia sau îndeplinirea dorinţelor locuitorilor şi nu este deloc surprinzător faptul că locuitorii din Saar au fost nemulţumiţi de prezenţa Ligii şi nu au privit-o ca pe un responsabil neutru care le-ar fi permis ca în cele din urmă să-şi decidă statutul liber şi faţă de Franţa şi faţă de Germania. De fapt, perioada de guvernare a Ligii putea fi folosită de Franţa ca un bun prilej ca Saarul „să devină francez”; în lumina rezultatelor plebiscitului această ocazie a fost cu desăvârşire ratată.

REGIUNEA SAAR (1945-1956)[1071]

Fundalul istoric

La sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial, regiunea Saar s-a situat în zona de ocupaţie creată prin Acordul de la Potsdam între cele patru puteri aliate.[1072] Franţa a întreprins aproape imediat o acţiune unilaterală de a integra regiunea din punct de vedere economic şi, în decembrie 1946, aceasta a impus o barieră vamală între Saar şi restul Germaniei. Frontierele Saarului au fost deplasate înspre nord şi au fost continuate manevrele în favoarea integrării Saarului la Franţa. La sfârşitul anului 1947, francul a devenit monedă legală, iar în ianuarie 1948 a devenit unica monedă legală.

În 1947, Franţa a desemnat o Comisie Constituţională formată din 20 de locuitori din Saar, prin consultări cu partidele politice din Saar (cărora li s-au interzis orice fel de legături cu partidele omonime din Germania). Constituţia elaborată de această comisie a fost ratificată de parlamentul ulterior ales, Landtag, cu 48 de voturi pentru, 1 împotrivă şi o abţinere. Nu s-a ţinut un referendum direct asupra constituţiei şi nu este foarte clar ce proporţie de locuitori din Saar au sprijinit prevederile, deşi 95% din votanţii cu drept de vot au participat la alegerea Landtagului în 1947. După ce constituţia a intrat în vigoare, administraţia militară franceză a fost înlocuită de o administraţie civilă, deşi înaltul Comisar Francez a continua să aibă atribuţii largi în guvernul local.

Statutul legal al Saarului nu a fost reglementat, deşi Saarul a obţinut o mai mare autonomie prinţi-o serie de acorduri încheiate cu Franţa în 1950.[1073] În 1951 a fost înregistrat răspunsul înaltului comisar al Aliaţilor în legătură cu o plângere primită de la Cancelarul german Adenauer privitor la pretinsa reprimare a grupurilor progermane din Saar de către francezi, în care se afirma că aprobarea de către Aliaţi a uniunii economice între Franţa şi Saar din anul 1948 se referea doar la problemele tehnice şi că statutul final al regiunii Saar va fi hotărât printr-un tratat de pace sau printr-un instrument similar. În 1953, autonomia Saarului a fost din nou extinsă printr-un acord încheiat cu Franţa, deşi aceasta din urmă deţinea autoritatea exclusivă în domeniul apărării şi al afacerilor externe şi legile franceze referitoare la problemele monetare şi vamale au continuat să fie aplicate în Saar.

În 1954, Franţa şi Republica Federală Germania au încheiat un acord cu privire la teritoriul autonom Saar în contextul unei Uniuni Vest-Europene.[1074] Cu toate acestea, statutul Saarului, care a fost inclus în acest acord, a fost respins cu o majoritate de 67% de voturi ale celor din Saar în cadrul unui referendum ţinut în 1955. Un an mai târziu, Franţa şi Germania au fost de acord (cu asentimentul ulterior al Statelor Unite şi al Marii Britanii) ca Saarul să fie înapoiat Germaniei ca parte integrantă a Republicii Federale Germania „în încercarea de a reglementa această problemă ţinând cont de sentimentele şi interesele ambelor părţi şi contribuind astfel la crearea unei păci generale, definitive”.[1075] Saarul a fost returnat oficial Germaniei la 1 ianuarie 1957, iar sistemul monetar şi vamal instaurat de francezi a mai continuat pentru o perioadă de încă 3 ani.

În decada imediat următoare războiului, statutul bazinului Saar şi al relaţiilor sale cu Franţa au evoluat constant şi examinarea detaliată a dezvoltării treptate a formei de guvernare în Saar nu se încadrează în scopul prezentei lucrări. Principiile de bază ale autonomiei Saarului

sunt formulate în constituţia din anul 1947[1076] şi în acordurile încheiate între Franţa şi Saar din anul 1950[1077]; următoarele observaţii au fost făcute în legătură cu aceste documente.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Constituţia din 1947 descrie Saarul ca un teritoriu „autonom, democratic şi social, ataşat Franţei din punct de vedere economic" şi se mai afirmă că puterea supremă este emanaţia poporului din Saar[1078]. Convenţia Generală din 1950 a reiterat faptul că Saarul „este autonom în toate problemele legislative, administrative şi jurisdicţionale" şi că această autonomie „va fi exercitată în limitele Constituţiei, inclusiv ale preambulului şi ale acordurilor încheiate între Teritoriul Saar şi Republica Franceză".[1079]

Preambulul este cea mai semnificativă parte a constituţiei, cel puţin în ceea ce priveşte relaţiile dintre teritoriul Saar şi Franţa. Acesta prevedea inter alia, că: Saarul a fost fondat pe ataşamentul economic faţă de Franţa şi faţă de sistemul fiscal şi de uniunea vamală cu această ţară; Saarul era independent faţă de Germania; Franţa va exercita atribuţii depline în domeniul apărării şi al relaţiilor externe; legile vamale şi sistemul monetar francez vor fi aplicate în Saar; sistemul juridic din Saar va fi compatibil cu cel al Franţei şi reprezentantul guvernului francez (înaltul Comisar) deţinea autoritatea de a emite decrete pentru a proteja uniunea monetară şi vamală şi avea „dreptul general de control" pentru a garanta respectarea statutului din Saar. Aceste prevederi au fost întărite în articolul 63 care stipula integrarea economică în Franţa, că legile dreptului internaţional şi acordurile prezente şi viitoare „sunt parte integrantă a legilor ţării şi depăşesc legile interne ale statului".

Având în vedere „dreptul de control" al înaltului Comisar, unele decrete ulterioare emise de Franţa îl împuterniceau pe înaltul Comisar să emită decrete necesare funcţionării uniunii economice şi vamale; cereau ca acest Comisar să aprobe toate legile adoptate de guvernul din Saar şi să desemneze toate înaltele oficialităţi din Saar; permiteau Comisarului să includă în bugetul Saar ului cheltuielile necesare pentru funcţionarea normală a serviciilor publice esenţiale vieţii din Saar şi specificau dreptul deţinut de Comisar de a lua toate măsurile necesare pentru menţinerea ordinii publice.

Convenţia Generală din anul 1950 reducea întrucâtva atribuţiile înaltului Comisar, specificând că avea drept de veto împotriva legilor şi regulamentelor numai dacă acestea „constituiau o ameninţare la adresa uniunii vamale şi monetare, dacă desconsiderau o obligaţie

teritorială asumată de teritoriul Saar sau dacă sunt de natură să violeze independenţa politică sau securitatea externă a Teritoriului Saar”.[1080]

Menţinerea păcii şi ordinii în teritoriu a fost transferată în responsabilitatea poliţiei din Saar, cu excepţia problemelor care se refereau la armata franceză, oficialităţile franceze şi legile vamale şi monetare. În afară de declararea stării de asediu (pe care guvernul francez o decreta în urma consultării cu guvernul Saar), convenţia declară, de asemenea, că forţele armate franceze puteau fi desfăşurate numai cu consimţământul guvernului din Saar. Franţa deţinea controlul exclusiv asupra relaţiilor externe şi domeniului apărării, deşi în 1953 a început să fie cerută ratificarea – de către guvernul din Saar – a tratatelor internaţionale încheiate de Franţa în numele Saarului.

În sfera administrativă, câteva acorduri încheiate în 1950 (dată la care s-a adoptat şi Convenţia Generală) prevedeau acţiuni comune întreprinse de Franţa şi regiunea Saar în anumite domenii specifice. Acestea includeau: înfiinţarea unei Comisii Economice între Franţa şi Saar, crearea unui Consiliu pentru administrarea căilor ferate şi un consilier al minelor din Saar; responsabilitatea pentru exploatarea zonelor miniere din Saar, care era încredinţată Franţei. Reprezentarea franceză şi cea a regiunii Saar în aceste organisme era egală, dar preşedintele (francez) al Comisiei Economice avea un vot hotărâtor în disputele referitoare la Convenţia Economică sau a Căilor Ferate din Saar.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Supusă dreptului de veto al înaltului Comisar, dreptului acestuia de a emite decrete şi directei aplicări a legilor vamale şi monetare franceze, Adunarea din Saar, aleasă de întreaga populaţie, se bucura de o deplină competenţă legislativă. După cum s-a remarcat mai sus, restricţiile principale impuse jurisdicţiei Adunării erau cuprinse în Preambulul constituţiei, la care se face referire în articolul 1 al Convenţiei Generale din 1950,

Convenţia Generală din 1950 a acordat autorităţilor din Saar „dreptul de a abroga ordonanţele şi regulamentele promulgate de reprezentantul francez (înaltul Comisar) înainte de intrarea în vigoare a convenţiei, prin intermediul legilor şi ordonanţelor care se refereau clar şi explicit la aceste abrogări” excluzând ordonanţele emise în timpul stării de război.[1081] Abrogarea rămâne, desigur, supusă restricţiilor generale impuse competenţei legislative a Adunării.

Constituţia poate fi amendată cu o majoritate de trei pătrimi din voturile Adunării, dar „trebuie să fie respins" orice amendament contrar principiilor fundamentale incluse în constituţie – deşi nu este clar de către cine – probabil reprezentantul francez avea drept de veto împotriva acestui amendament, contrar atât constituţiei, cât şi acordurilor internaţionale.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Constituţia prevedea un sistem judiciar independent, dar în cadrul Curţii de Apel din Saar a fost creată o Cameră Comună Franţa-Saar pentru a audia apelurile, în cazurile în care legea franceză se putea aplica direct, sau se puteau audia alte probleme în cazurile în care era vorba de un conflict între Saar şi legile franceze. Camera avea, de asemenea, jurisdicţie în cazurile penale în care erau implicaţi membri ai armatei franceze sau oficialităţi franceze. Deciziile Camerei Comune Franţa-Saar puteau fi apelate la Curtea de Casaţie Franceză. Consiliul de Stat din Franţa deţinea jurisdicţia asupra apelurilor care veneau de la tribunalele administraţiei locale din Saar şi asupra plângerilor împotriva administraţiei franceze din Saar.

În 1953, aparatul juridic a fost reorganizat în conformitate cu diferite acorduri, astfel încât atât apelurile administrative, cât şi judiciare, erau audiate prima oară de o Curte nou înfiinţată a Uniunii între Franţa şi Saar şi, în final, de Curtea Supremă a Uniunii Franco-Saară. Cea dintâi era formată din trei locuitori din zona minieră Saar şi doi francezi; cea din urmă era formată din trei membri francezi şi doi din Saar. Sistemul înfiinţat în 1953 elimina toate apelurile la Curţile franceze.

OBSERVAŢII

Unul dintre cele mai importante studii despre Teritoriul Saar realizat după cel de-al Doilea Război Mondial concluzionează că „nu a fost posibil ca Franţa să scape de confuziile iniţiale dintre autonomie şi protectorat"[1082] şi scurta istorie a controlului exercitat de francezi a înregistrat modificări substanţiale în structura guvernamentală din Saar. Trecând de la o guvernare militară, între 1945-1947, Franţa a extins gradual sfera autonomiei din Saar până la punctul de a fi de acord (în acordul neimplementat încheiat în 1954 de Franţa şi Germania) de a înlocui Reprezentantul Francez sau înaltul Comisar cu un Comisar European (care nu trebuie să fie nici francez, nici german, nici locuitor al Saarului) şi de a acorda teritoriului „competenţă exclusivă" în toate domeniile rezervate în mod expres Comisarului. Cu toate acestea, toate propunerile franceze rezervau guvernului francez

domeniile apărării şi ale afacerilor externe (sau, în urma acordurilor din 1954, Comisarului European). Prin propunerile din 1954, administraţia zonelor miniere era înapoiată Teritoriului Saar şi acestea încurajau înfiinţarea treptată a unei uniuni vamale între Germania şi Saar, similară cu cea în vigoare între Franţa şi Saar.

În afară de rezervarea atribuţiilor legate de domeniul afacerilor externe şi cel al apărării, legăturile economice, vamale şi monetare dintre Franţa şi Saar se situau în afara competenţei autorităţilor din Saar. Numeroasele limitări ale autorităţii locale privitor la domeniul garantării respectării constituţiei şi diverse acorduri între Franţa şi Saar au redus dramatic autonomia reală a locuitorilor din Saar; faptul că în aceste domenii acţiunile franceze puteau fi întreprinse mai degrabă prin decrete emise de înaltul Comisar sau prin vetoul împotriva legislaţiei locale decât printr-un proces mult mai complex, a amplificat controlul şi supravegherea franceză.

Deşi guvernul din Saar a fost mult mai cooperant cu autorităţile franceze decât în anii 1920-1935, merită să fie remarcat faptul că primul referendum popular privitor la statutul politic din Saar a respins cu 2 la 1 autonomia sub supraveghere europeană, mai degrabă decât franceză. În mod clar Saarul şi-a menţinut dorinţa de a se uni cu Germania.

Cel mai vag aspect al relaţiilor între Franţa şi Saar rămâne cel al multelor „acorduri" încheiate între cele două guverne. Dat fiind controlul exercitat de francezi în sfera relaţiilor externe, ideea acordurilor franco-saare bazate pe egalitate este de nesusţinut. Acordurile au constituit în mod clar o restrângere serioasă a libertăţii locale de acţiune, deci nu există nici o indicaţie dacă acestea nu erau simple simulări ale autorităţilor franceze.

Departamentul de Stat al Statelor Unite opinează că, confuzia privitoare la statutul Saarului poate fi concluzionată astfel: Statutul Teritoriului Saar în ce priveşte relaţia cu Franţa relevă un număr de ambiguităţi legale pe care nu le elimină nici constituţia, nici decretele elaborate de Franţa... Franţa speră să garanteze confirmarea de jure a prezentului statut de facto printr-o cartă internaţională, dar nu este deloc sigur că această aprobare va veni curând. O astfel de cartă este de presupus că va reduce controlul francez în interesul statului Saar cu adevărat autonom.[1083]

Este dificil să concluzionăm că a existat vreodată un Saar cu adevărat autonom deşi, până la reintegrarea Saarului în Germania în 1955, curentul de opinie s-a situat în mod clar din direcţia unui mai mare

control local. Franţa a fost mult mai elocventă în încurajarea legăturilor dintre Saar şi Franţa decât în perioada interbelică, dar afinitatea profundă cu Germania nu a permis încălcarea loialităţii.

TERITORIUL LIBER TRIEST[1084]

Fundalul istoric

Triestul a fost un port important încă de pe vremea Imperiului Roman şi a constituit o permanentă sursă de conflict între Italia şi Austria. Din 997 până în 1382 a fost condus de regatul Veneţiei, apoi, mai mult de patru secole, de monarhia habsburgică. După o scurtă perioadă de unificare cu Regatul Napoleonian al Italiei (1809-1815), Congresul de la Viena a returnat Triestul Imperiului Austro-Ungar şi zonele care aparţin acum Italiei (nordul Italiei). Triest a devenit cel mai important port al Imperiului Habsburgic în perioada anilor 1815-1918, secol de guvernare austro-ungară.

În 1915, Italia s-a alăturat Aliaţilor împotriva Puterilor Centrale, Germania şi Austro-Ungaria şi în timpul războiului eliberarea Triestului a devenit pentru Italia un adevărat simbol. După prăbuşirea Austriei, Triestul şi Peninsula Istriană au revenit Italiei prin Tratatul de la Rapallo, iar Iugoslavia a obţinut Coasta Dalmată până la oraşele Fiume şi Zara (Zadar)[1085].

În perioada interbelică, portul Triest a devenit port italian şi la sfârşitul anilor ’30 majoritatea populaţiei era formată din italieni, aproximativ 80% sau mai mult. Suburbiile şi regiunile înconjurătoare erau locuite în mare măsură de slavi şi o mai mică proporţie de austrieci vorbitori de limbă germană. Din punct de vedere economic şi comercial, portul Triest a continuat să fie dependent de hinterlandul austriac, întrucât atât Italia, cât şi Iugoslavia aveau multe alte porturi maritime.

Pe măsură ce cel de-al Doilea Război Mondial se apropia de sfârşit, portul Triest a fost invadat şi ocupat de trupe iugoslave şi neozeelandeze. Acest oraş disputat şi teritoriul înconjurător a fost împărţit, prin ocupaţie militară, în două zone, Zona „A” sub control americano-britanic şi Zona „B” aflată sub control iugoslav. Următorii câţiva ani au cunoscut multiple eforturi de reconciliere a intereselor Italiei, sprijinită de puterile occidentale, şi Iugoslaviei, sprijinită iniţial de URSS.

În 1946, pe baza unei propuneri franceze, Uniunea Sovietică, Regatul Unit al Marii Britanii şi Statele Unite au căzut de acord asupra unei

formule care internaţionaliza Triestul ca entitate autonomă, sub supravegherea Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite. Italia şi Iugoslavia au obiectat împotriva acestei soluţii de compromis, dar în ianuarie 1947 Statutul Triestului a fost aprobat de Consiliul de Securitate şi a fost introdus o lună mai târziu în Tratatul de pace încheiat cu Italia[1086]. În anexele VI-X ale Tratatului sunt formulate: Statutul permanent al Triestului şi problemele referitoare la guvernul provizoriu, portul liber Triest şi dispoziţii tehnice şi economice.

Din pricina diferenţelor politice permanente şi, în special, a „războiului rece" şi consolidării influenţei sovietice în Europa de Est, Consiliul de Securitate nu a putut să aleagă un guvernator pentru Triest, aşa cum era necesar în conformitate cu Statutul Permanent. Sprijinul Uniunii Sovietice faţă de Iugoslavia a dispărut după expulzarea lui Tito din Comintern în 1948; puterile occidentale au început să aibă din ce în ce mai multă înţelegere faţă de cererile lui Tito, ca modalitate de a accentua prăpastia între Iugoslavia şi URSS. După eşecul negocierilor directe între Italia şi Iugoslavia, Guvernul Militar Aliat a renunţat să mai administreze Zona A în favoarea Italiei în 1953, iar revoltele din Triest au grăbit încheierea unei reglementări finale.

În octombrie 1954, în conformitate cu Acordul de la Londra, Teritoriul Liber Triest a fost definitiv abandonat în favoarea Italiei, Iugoslaviei, Statelor Unite şi Marii Britanii, acord prin care se prevedea anexarea Zonei A (care includea Triestul) de către Italia şi Zona B de către Iugoslavia (cu mici modificări ale graniţei)[1087]. Atât Italia, cât şi Iugoslavia au căzut de acord să respecte drepturile minorităţilor celeilalte şi Italia s-a angajat să păstreze portul liber Triest „în acord cu" prevederile referitoare la acest port formulate în Tratatul de Pace (excluzând o comisie portuară internaţională).

Ceea ce urmează este descrierea statutului „Teritoriului Liber Triest", în cele din urmă neaplicat, aşa cum a fost propus de Consiliul de Securitate.

PUTEREA EXECUTIVĂ

Teritoriul Liber Triest urma să fie o entitate neutră, independentă, aflată sub controlul direct al Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite. Consiliul de Securitate trebuia să garanteze „integritatea şi independenţa" Triestului, respectarea Statutului, protejarea drepturilor fundamentale ale omului şi păstrarea ordinii şi securităţii publice.[1088] Guvernatorul era braţul administrativ al Consiliului de Securitate în Triest; acesta urma să fie desemnat de Consiliu pe o

perioadă de 5 ani, după consultări între Italia şi Iugoslavia. Guvernatorul nu trebuia să fie cetăţean italian sau iugoslav, raporta direct Consiliului şi nu trebuia să ceară sau să primească instrucţiuni „de la o altă autoritate”.

Guvernatorul deţinea responsabilitatea principală pentru respectarea Statutului, pentru menţinerea ordinii publice. Bl avea autoritatea de a vota împotriva legislaţiei aprobate de Adunarea din Triest, atunci când considera că acest lucru era contrar Statutului; putea exercita dreptul de a graţia sau de a comuta pedeapsa; putea aproba sau dezaproba acordurile şi tratatele internaţionale; îl putea numi pe şeful forţei de poliţie din Teritoriu, Directorul Siguranţei Publice (deşi Directorul se afla în mod normal sub competenţa imediată a Consiliului Guvernului din Triest); iar în situaţii de necesitate putea ordona să fie luate „măsuri adecvate” şi să-şi asume controlul serviciilor de securitate; Consiliul de Securitate putea primi apelurile referitoare la Guvernator, apeluri făcute de guvernul din Triest, dar este clar că atribuţiile guvernatorului în administraţia directă erau substanţiale.

Supusă atribuţiilor şi responsabilităţilor guvernatorului, puterea executivă era atribuită Consiliului de guvernământ, ales de Adunarea de Triest. Consiliul de guvernământ trebuia să sugereze numirile în funcţiile de Director al Siguranţei Publice şi Director al Portului Liber (care nu puteau fi nici italieni, nici iugoslavi); să facă referiri la acţiunile controversate ale guvernatorului privitoare la suspendarea unor măsuri administrative în faţa Consiliului de Securitate; avea responsabilitate comună cu guvernatorul de a încheia acorduri internaţionale, care erau limitate la probleme economice, tehnice, culturale, sociale şi de sănătate şi controla forţele de poliţie şi securitate cu excepţiile notate mai sus.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Puterea legislativă în Triest era deţinută de o adunare unicamerală aleasă din rândurile întregii populaţii care avea dreptul „de a lua în considerare şi de a discuta” toate problemele care afectează interesele Teritoriului Liber”[1089]. Cu toate acestea, această competenţă lărgită era supusă nivelului superior al Statutului şi multelor sale restricţii specifice. Adunarea nu putea să se situeze deasupra veto-ului Guvernatorului în cazul legislaţiei, deşi Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite putea promulga legi, desconsiderând acest veto. În sfera economică, Adunarea putea adopta bugetul Triestului şi putea colecta taxele locale; cu toate acestea, uniunea economică sau alte asociaţii exclusive cu altă ţară erau interzise în mod specific prin acest

Statut. Triestul urma să aibă propriul său sistem monetar.

Triestul urma să deţină întreaga proprietate statală şi parastatală a statului italian din interiorul acestui Teritoriu, fără a plăti Italiei vreo compensaţie. Nu existau restricţii explicite cu privire la înstrăinarea resurselor sau terenurilor publice, deşi anumite consideraţii privitoare la securitate puteau investi guvernatorul cu această atribuţie. Nu se puteau impune restricţii asupra transferului de proprietate spre Italia celor care optau pentru cetăţenia italiană.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

În Statut au fost formulate numai dispoziţiile generale pentru domeniul judiciar; detaliile urmau să fie hotărâte printr-o constituţie şi prin legi ulterioare ale Triestului. Guvernatorul avea puterea de a-i desemna pe judecători dintre candidaţii propuşi de către Consiliul de guvernământ din Triest „sau dintre alte persoane" după consultări cu Consiliul de guvernământ; Guvernatorul putea, de asemenea, să demită judecătorii „în conformitate cu prevederile care urmau să fie stabilite prin constituţie".[1090]

Cu privire la interpretarea Statutului Permanent, orice dispută nerezolvată prin negocieri directe sau printr-un mijloc de reglementare mutual acceptat, urma să fie deferită unei comisii ad-hoc formată dintr-un reprezentant din fiecare dintre părţile implicate în dispută şi printr-o a treia parte aleasă prin acord mutual sau, dacă nu se putea ajunge la un acord mutual, era convocat Secretarul General al Naţiunilor Unite pentru a rezolva disputa. Deciziile luate de această comisie au fost finale.

ALTE PROBLEME

Guvernul provizoriu

Anexa VII a Tratatului de pace prevede ca Triestul să fie guvernat de un guvern provizoriu până ce instituţiile stabilite prin statut vor intra în vigoare, în esenţă, puterea administrativă şi, într-o anumită măsură, şi cea legislativă au fost încredinţate Guvernatorului, a cărui „principală preocupare" era „să asigure menţinerea ordinii publice şi a securităţii"[1091]. Trupele ţărilor ocupante urmau să fie la dispoziţia Guvernatorului timp de 90 de zile după învestirea în funcţie şi urmau să fie retrase la sfârşitul acestei perioade, rămânând doar în cazul în care Guvernatorul ar fi cerut acest lucru. După consultarea cu Italia şi Iugoslavia, Guvernatorul urma să numească un Consiliu Guvernamental Provizoriu, care acţiona ca organism consultativ

provizoriu. În timp ce Guvernatorul avea puterea de a suspenda sau de a revoca legile şi regulamentele existente, noile legi şi regulamente trebuiau să fie aprobate de majoritatea consiliului provizoriu.

Proiectul de Constituţie a Triestului urma să fie redactat de către o Adunare Constituantă, aleasă de popor; alegerile pentru membrii acestei adunări constituante urmau să se ţină în maximum patru luni de la numirea Guvernatorului.

Portul liber Triest

Urma să se înfiinţeze un port liber Triest, asemănător cu Danzig, sub supravegherea unei Comisii Internaţionale[1092]. Comisia urma să fie formată dintr-un reprezentant al Triestului, care avea calitatea de Preşedinte, şi reprezentanţi ai altor unsprezece state. Administrarea portului urma să fie încredinţată unui director, numit de Guvernator dintre persoanele recomandate de Consiliul de guvernământ. Disputele urmau să fie rezolvate de o comisie ad-hoc, iar amendamentele propuse puteau fi supuse aprobării Consiliului de Securitate fie de către Consiliul de Guvernământ al Triestului, fie de către trei membri (indiferent care) ai Comisiei Internaţionale.

Apa şi electricitatea

S-au prevăzut articole speciale pentru furnizarea continuă a apei şi a electricităţii în Triest atât de către Italia, cât şi de către Iugoslavia, iar o comisie mixtă, formată din reprezentanţi din Triest, Italia şi Iugoslavia urma să fie constituită pentru a superviza derularea acordurilor privitoare la furnizarea energiei electrice[1093]. Atât statutul permanent, cât şi acordul londonez din 1954 protejau minorităţile etnice împotriva discriminării în Triest sau, după 1954, în Italia şi Iugoslavia. Printre drepturile garantate prin acordul din 1954 figurează drepturile civile şi politice, accesul la administraţia publică, sistemul de taxare nediscriminatoriu şi protecţia folosirii limbilor etnice[1094].

OBSERVAŢII

Poate că primul lucru care trebuie subliniat cu privire la teritoriul liber Triest este acela că nu s-a realizat niciodată. În timp ce nici Italia, nici Iugoslavia nu au suportat internaţionalizarea teritoriului, colapsul final al propunerii Naţiunilor Unite s-a datorat în special rivalităţii dintre est şi vest şi nu intransigenţei italiene sau iugoslave. În orice caz, nu s-a putut vedea modul în care statutul permanent ar fi acţionat în practică şi niciodată nu s-a realizat vreun proiect de

constituţie locală.

Triest ar fi fost într-adevăr un teritoriu internaţionalizat, având propriii cetăţeni şi un şef de stat de facto (Guvernatorul) care să răspundă direct în faţa Consiliului de Securitate al ONU. Spre deosebire de teritoriul Memel, Triest nu ar fi fost trecut sub suveranitatea altui stat; spre deosebire de Danzig, legăturile cu alte ţări erau mai degrabă interzise decât încurajate, în timp ce înaltul Comisar al Ligii Naţiunilor din Danzig juca în special rolul de moderator, Guvernatorul Triestului ar fi participat direct la guvernarea teritoriului.

De fapt, teritoriul liber se apropia de statutul a ceea ce s-ar numi „un stat garantat" al secolului XIX. Triest trebuia să fie independent, dar demilitarizat şi neutru şi i se interzicea să intre în relaţii care i-ar fi putut pune în primejdie această neutralitate. Diferenţa majoră dintre Triest şi un stat garantat din secolul XIX era aceea că cel dintâi s-ar fi aflat mai degrabă sub protecţia unei organizaţii internaţionale multilaterale, decât sub protecţia unui mic grup de „Mari Puteri" (deşi dintre toate organismele Naţiunilor Unite, Consiliul de Securitate este cel mai apropiat de sistemul Marilor Puteri).

Ar trebui să mai notăm că, în vreme ce se anticipase participarea populară la schiţarea proiectului de constituţie şi la alegerea viitorului guvern al Triestului, o astfel de participare nu a fost permisă rezidenţilor din regiunea Triest în cazul adoptării Statutului Permanent. „Autodeterminarea" nu s-a dovedit relevantă – poate deoarece Triest, indiferent de statutul său, nu a definit în mod clar sfera decolonizării.

Ca majoritatea exemplelor de suveranitate împărţită sau de autonomie (şi nu independenţă), succesul sau eşecul guvernării teritoriului liber ar fi depins mult de relaţia dintre guvernul ales din Triest şi Guvernatorul numit, ca şi de scopurile politice ale Italiei, respectiv Iugoslaviei. Cu siguranţă că nu exista nici un motiv pentru a prefera neobişnuita rezoluţie propusă în 1947 în comparaţie cu soluţia finală de împărţire, care a fost convenită de Italia şi Iugoslavia în 1954; indiferent de dificultăţile iniţiale, Triestul a încetat să mai fie o sursă de tensiune internaţională.

În fine, anexele Statutului care se referă la probleme tehnice, economice şi financiare sunt exemple interesante ale modului în care anumite probleme speciale pot fi abordate în mod detailat, cum ar fi garantarea furnizării apei şi electricităţii din afara teritoriului sau drepturile asupra proprietăţii. Deşi este dificil de extrapolat

problematica specifică existentă în contextul Triestului, anexele tehnice oferă, cu siguranţă, un precedent pentru rezolvarea fiecărui punct, indiferent de complexitatea factorilor politici.

Capitolul 18: ALTE SITUAŢII INTERESANTE

BELGIA

Fundalul istoric

Belgia a devenit un stat independent în 1830, după alipirea la Olanda şi Franţa şi unirea cu Olanda în 1815 ca parte a Regatului Olandei. După declararea independenţei, Belgia a fost recunoscută de majoritatea marilor puteri europene ca un stat independent şi „pentru totdeauna neutru".

Belgia a fost căminul a cel puţin două grupuri etnice distincte încă din secolul al XVI-lea; comunitatea vorbitoare de limbă olandeză, protestantă, flamandă din Nord şi comunitatea vorbitoare de limbă franceză, catolică, valonă din sud. În plus, există o mică minoritate vorbitoare de limba germană, care datează din perioada controlului austriac din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

Revoluţia din 1850 a fost dictată, în mare parte, de nemulţumirile valonilor care erau conduşi de olandezi, iar fricţiunile dintre flamanzi şi valoni nu s-au diminuat după cucerirea independenţei. Mica comunitate vorbitoare de limbă franceză domina majoritatea populaţiei de olandezi din punct de vedere economic şi politic, iar primele reforme lingvistice în scopul stabilirii cel puţin a unei egalităţi legale între olandezi şi francezi nu au fost adoptate decât în 1930.

Tensiunile au continuat, în special în sfera învăţământului. La începutul anului 1960, comunitatea vorbitoare de limbă franceză a adresat o plângere Comunităţii Europene pentru Drepturile Omului, prin care sublinia că negarea efectivă a învăţământului în limba franceză pentru copiii lor viola Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului. Plângerea a fost prezentată Curţii Europene pentru Drepturile Omului, care în 1968 a constatat că statutul atacat, deşi interzicea unor copii să aibă acces la şcolile de limbă franceză de lângă Bruxelles, pe motivul rezidenţei părinţilor lor, viola într-adevăr Convenţia.[1095] Răspândirea facultăţilor de limbă franceză în zonele flamande şi revoltele apărute în Flandra ca răspuns la această răspândire au condus la demisia membrilor flamanzi din cabinetul Belgiei în 1968.

Ca urmare a căderii guvernului în 1968, a fost proclamată o declaraţie

de intenţie de revizuire a constituţiei şi parlamentul nou ales s-a întrunit în calitate de Adunare Constituantă, pentru a propune revizuirile. În 1970, s-a ajuns la un acord asupra unor serii de amendamente care încercau să recunoască şi să apere integritatea celor trei comunităţi culturale din Belgia, flamanzii, valonii şi germanii. Universităţile din Bruxelles şi Louvain au fost împărţite pe principii de limbă şi au fost recunoscute trei regiuni lingvistice: regiunea flamandă vorbitoare de limba olandeză, regiunea valonă vorbitoare de limba franceză şi regiunea bilingvă (olandeză şi franceză) a Bruxellesului.

Membrii parlamentului au fost împărţiţi în grupuri vorbitoare de olandeză şi franceză, care formau „consiliile culturale", având anumite puteri în domeniul cultural, educaţional şi în alte probleme, conform constituţiei şi altor legi ulterioare.

Prevederile generale ale amendamentelor stipulate în 1970 lăsau ca detaliile împărţirii pe regiuni să fie determinate de legi ulterioare, dar guvernele care au urmat au găsit dificil de reconciliat cererile valonilor pentru un statut complet regional al Bruxellesului (în special pentru vorbitorii de limbă franceză aflaţi în regiunea flamandă) cu temerile flamanzilor că pierderea capitalei i-ar fi pus într-o poziţie inferioară, deoarece astfel două din cele trei regiuni ar fi fost atunci controlate de vorbitorii de limbă franceză. Înfiinţarea unor instituţii regionale în Bruxelles continuă să fie un obstacol insurmontabil şi „fiecare guvern dintre 1968-1980 a căzut din cauza problemei comunităţii"[1096].

În 1980, s-a făcut o altă revizuire majoră a constituţiei, care a pus în vigoare „cea mai profundă reformă instituţională din istoria Belgiei"[1097]. Există acum trei comunităţi lingvistice (olandeză, franceză şi germană) şi patru regiuni (vorbitori de limbă olandeză, franceză, germană, Bruxellesul bilingv)[1098]; comunităţile au jurisdicţie personală asupra membrilor lor, în timp ce regiunile au competenţă teritorială. Comunitatea flamandă şi regiunea sunt co-extensive şi au un aparat executiv şi legislativ comun, în timp ce comunitatea franceză şi regiunea valonă au structuri guvernamentale diferite; toate sunt diferite de guvernul naţional.

PUTEREA EXECUTIVĂ

În Belgia, regele este investit cu autoritatea executivă naţională, care acţionează prin intermediul unui cabinet de miniştri. Regele are puterea de a promulga regulamente şi decrete necesare pentru aplicarea legilor trecute prin parlament, dar nu are nici drept de veto

şi nici putere de suspendare. Amendamentele din 1970 stipulează că, exceptând primul ministru, cabinetul trebuie să fie format dintr-un număr egal de miniştri vorbitori de franceză şi de flamandă.

Există un aparat executiv separat pentru fiecare consiliu al celor trei comunităţi lingvistice.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

La nivel naţional, puterea legislativă este exercitată în mod colectiv de cabinet şi de parlamentul bicameral, care este format din Camera Reprezentanţilor şi Senat, Amendamentele Constituţiei din 1970 prevedeau ca membrii fiecărei camere a parlamentului (cu excepţia bugetelor şi a legilor care necesită o majoritate specială pentru a fi aprobate) să fie împărţiţi în grupul vorbitorilor de franceză şi în grupul vorbitorilor de limbă olandeză, în funcţie de regiunea din care este ales fiecare membru sau, în cazul membrilor din Bruxelles, de limba în care un membru sau o membră îşi prestează jurământul; cu toate acestea, legislatorii trebuie să „reprezinte naţiunea şi nu doar provincia... care i-a ales”[1099].

O moţiune aprobată de 3/4 din membrii oricărui grup lingvistic poate suspenda luarea în considerare a oricărui proiect de lege pentru o perioadă de 30 de zile, dacă proiectul de lege propus este „de o asemenea natură încât poate avea efecte serioase asupra relaţiilor dintre comunităţi”[1100]. Cabinetul reconsideră proiectul de lege în această perioadă de 30 de zile, oferă opinia sa, precum şi obiecţiile la acest proiect de lege, şi poate, după aceea, să supună proiectul de lege aprobării parlamentului. Proiectul de lege poate fi aprobat ulterior, în acelaşi mod ca şi alte proiecte de lege, prin majoritatea absolută a votanţilor.

Cele trei consilii comunitare au autoritate asupra problemelor culturale, de învăţământ (cu anumite excepţii), a cooperării dintre comunităţi, „a cooperării culturale internaţionale” şi „a problemelor personale”[1101]. Decretele adoptate de consiliile de cultură intră în vigoare în cadrul respectivelor regiuni lingvistice şi se aplică, de asemenea, instituţiilor din Bruxelles ale căror activităţi sau organizaţii sunt de asemenea factură, încât ele „trebuie să fie considerate ca aparţinând în mod exclusiv unei comunităţi sau alteia”[1102].

Puterile instituţiilor regionale teritoriale sunt determinate prin lege şi includ probleme de mediu; planificare; construcţii de locuinţe şi politica regională economică, de energie şi de locuri de muncă. Constituţia prevede că, consiliile comunale îşi pot asuma puterile

instituţiilor regionale pe care le-a exercitat consiliul olandez. Autorităţile comunale şi regionale au puteri limitate în ce priveşte taxele şi primesc o mare parte a bugetului prin alocarea de la corpurile legiuitoare naţionale.

Toate legile care stabilesc instituţiile comunale şi regionale, precum şi competenţa acestora trebuie sa fie adoptate de majoritatea fiecărui grup lingvistic din parlament şi trebuie, de asemenea, să primească 2/3 din totalul voturilor celor două grupuri combinate. Aparatele legislative regionale şi comunale continuă să fie alese dintre membrii parlamentului naţional, deşi acest lucru s-a vrut să fie doar un aranjament tranzitoriu.

Reformele din 1980 şi 1988 au stabilit o structură complexă pentru guvernarea Bruxellesului, stipulând un consiliu regional divizat în grupuri lingvistice, cel din urmă exercitând autoritatea asupra problemelor comunităţii.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Reformulările constituţionale din 1970 stipulau ca orice schiţă de decret preliminară a unui consiliu cultural să fie supusă secţiunii aparatului legislativ al Consiliului de Stat, dar această cerinţă a fost eliminată prin amendamentele ulterioare. În 1983 s-a creat o nouă Curte de Arbitraj, care urma să-şi exercite puterea juridică în cazul unor conflicte legate de legile comunale, regionale sau naţionale, cu toate că amendamentele la constituţia din 1988 autorizau o viitoare lege care să guverneze componenţa şi aparatul legislativ al curţii. Legea federală nu prevalează asupra decretelor regionale sau comunale necorespunzătoare, cu condiţia ca aceasta din urmă să fie de competenţa constituţiei şi a legilor organice.

Utilizarea limbii în curţile belgiene este încă larg guvernată de o lege din 1935, care funcţionează pe baza apartenenţei teritoriale[1103]. În majoritatea procedurilor legale se foloseşte o singură limbă, deşi părţile într-un caz civil şi acuzatul în cazul unui proces de crimă au dreptul de a depune mărturie în limba aleasă de ei, indiferent de limba folosită în procedura penală. Apelurile sunt, în mod normal, pronunţate în limba hotărârii şi majoritatea judecătorilor nu sunt obligaţi să cunoască două limbi. Curtea de Casaţie este formată dintr-un număr egal de membri vorbitori de limba olandeză şi franceză, iar cazurile sunt, de obicei, audiate în camere unilingvistice.

ALTE PROBLEME

Limba

În timp ce răspunsul prompt dat de amendamentele constituţiei din 1970 păreau că vor garanta un anumit grad de autonomie culturală pentru cele trei grupuri lingvistice, nu a fost mandatată nici o limbă (sau mai multe limbi) oficială. Proiectul de lege a drepturilor prevedea că folosirea limbilor vorbite în Belgia „este opţională" şi „poate fi reglementată doar prin lege şi doar în cazul actelor emise de autorităţile publice şi în problemele juridice"[1104].

Afacerile externe

După cum s-a arătat clar în amendamentele constituţiei din 1988, puterea fiecărei regiuni în domeniul afacerilor externe este proporţională cu forţa sa pe plan intern.

Astfel, regiunile pot participa la contracte internaţionale cu state străine în ce priveşte, de exemplu, schimburi culturale, iar aceste contracte nu necesită aprobarea de la guvernul central. Acest lucru poate să ducă însă la probleme legate de reprezentarea în organismele internaţionale, cum ar fi UNESCO, întrucât nu există nici un organism la nivel naţional care să răspundă de problemele de învăţământ sau culturale.

OBSERVAŢII

În timp ce Belgia, prin revizuirile din 1970 ale constituţiei, a fost calificată drept „un stat comunitar", este clar că gradul de autonomie rezervat diverselor comunităţi lingvistice din Belgia era foarte limitat. Cu toate acestea, în ce priveşte cultura, învăţământul şi limba, toate cele trei grupuri culturale identificate în constituţie se bucură de o autoritate egală.

Revizuirile din 1980 garantau o mai mare autonomie respectivelor comunităţi, deşi „trebuie recunoscut că actuala structură de stat este oarecum confuză din cauza lipsei de claritate în ce priveşte legislaţia şi a caracterului incomplet al reformei. Nici un pachet omogen de programe politice nu a fost transferat comunităţilor sau regiunilor, iar limitele dintre diversele arii de competenţă sunt departe de a fi clarificate"[1105]. Se pare că există o puternică tendinţă spre o împărţire regională, Belgia fiind într-un proces de transformare într-un stat federal.

În ciuda tensiunilor şi a conflictelor continue legate de statutul oraşului Bruxelles, nu au existat apeluri serioase (cel puţin în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial) pentru divizarea Belgiei pe

criterii lingvistice. În general, poziţiile extreme ale celor două părţi au fost respinse de alegători, iar partidele pur lingvistice nu au primit niciodată mai mult de 22% din votul total[1106]. Se pare că s-a ajuns la un compromis acceptabil, chiar dacă destul de neclar, iar complexele diferenţe politice şi sociale care caracterizează societatea belgiană nu au fost înlocuite de cele bazate pe etnicitate sau limbă. Cu toate acestea, semnificaţia problemelor legate de limbă şi cultură în viaţa politică belgiană evidenţiază marile dificultăţi întâmpinate în rezolvarea lor, atât din punct de vedere sentimental, cât şi din punct de vedere tehnic.

POPOARELE INDIENE DIN BRAZILIA

Fundalul istoric

Când europenii au sosit în Brazilia, în 1500, s-a estimat că aici existau între 1 şi 6 milioane de locuitori indigeni, împrăştiaţi într-o multitudine de triburi. Istoria unui genocid deliberat şi a exploatării, alături de decesele provocate de bolile europene este, probabil, cel mai bine ilustrată prin faptul că populaţia indiană actuală din Brazilia este de aproximativ 220.000, sau 1,5% din totalul populaţiei Braziliei. Există peste 230 de triburi şi limbi separate, majoritatea triburilor fiind concentrate în bazinul Amazonului[1107]. Media populaţiei fiecărui trib este mai mică de 2000 şi variază între 13 membri, până la aproximativ 15.000[1108].

Cea mai veche legislaţie colonială adopta o atitudine paternalistă în privinţa populaţiei indigene, iar în 1532 convertirea indienilor a fost considerată ca fiind principalul motiv pentru înfiinţarea noii colonii. Totuşi, în acelaşi timp, războiul împotriva „duşmanilor" indieni a fost sancţionat. Ordinele catolice, în special iezuiţii, au adoptat o atitudine în general protectoare în ce priveşte indienii faţă de coloniştii seculari, dar, în acelaşi timp, ei au încercat să „civilizeze" cultura indigenă. În 1758, indienii au fost eliberaţi din statutul lor de sclavi posibili ai protectoarei biserici catolice, iar iezuiţii au fost expulzaţi din Brazilia în anul următor.

Brazilia şi-a cucerit independenţa faţă de Portugalia în 1822, dar acest eveniment a avut un impact slab asupra continuei penetrări a coloniştilor şi cotropitorilor braziliano-europeni în Brazilia Centrală şi alte regiuni locuite de indieni. În 1850, Brazilia a fost prima care a făcut distincţia între terenul public, care aparţinea statului şi terenul particular. Terenul indigen era, în mod teoretic, particular, dar, în mod normal, indienii nu aveau nici documentele, nici înţelegerea necesară pentru a-şi legaliza drepturile; ca şi în alte părţi ale

emisferei, achiziţionarea teritoriului indian de către albi reprezenta o caracteristică a colonizării secolului al XIX-lea.

Acolo unde se găsesc produsele cerute pe piaţa internaţională, triburile indiene au fost curând gonite, decimate sau aduse în starea de sclavie făţişă. Acest lucru a fost evident în Valea Amazonului, în care cerinţa crescândă pentru cauciuc de la sfârşitul secolului XIX – a atras pe brazilieni în apele afluente ale Amazonului încă locuite de grupuri tribale. În pădurile de arbori de cauciuc procesul de detribalizare şi de asimilare care a avut loc de-a lungul coastei braziliene a fost din nou legiferat... Probabil ca singurul motiv pentru care triburile indiene braziliene au supravieţuit în secolul al XX-lea a fost expansiunea lentă a civilizaţiei braziliene în interiorul ţării; lipsa unor posibilităţi de comunicare a permis multor triburi indiene să supravieţuiască în părţile îndepărtate şi izolate ale ţării[1109].

Serviciul de Protecţie al Indienilor brazilieni (SPI) a fost înfiinţat în 1910 de către un grup de ofiţeri; misiunea lor era de a proteja triburile indigene mai degrabă prin mijloace pacifiste decât prin cuceriri. Această politică a avut un succes remarcabil pentru un timp, permiţând, la început, pătrunderea economiei braziliene în teritoriile indiene şi anumite aranjamente, dar scopurile sale umanitare n-au fost relevante în cazul impactului asupra indienilor – bolile au decimat un mare număr de indieni, iar presiunile constante pentru o dezvoltare a economiei au transformat, în curând, triburile în „populaţii etnice marginalizate pe mici parcele de teritoriu”[1110].

Indiferent de politica de protecţie adoptată, care fie că încerca să garanteze un salariu onest, fie să păstreze teritoriile indienilor, această politică a părut că vrea să apere interesele economice ale persoanelor de la frontiera braziliană... În ciuda eforturilor şi politicii umanitare şi a efortului idealist al Serviciului Indian, procesul deculturalizării şi asimilării grupurilor indiene în Brazilia a continuat să fie dezastruos pentru ei[1111].

Intrarea înspre Brazilia Centrală a început în 1940 şi s-a accelerat în urma loviturii militare din 1964. „Operaţia Amazon”, un plan care prevedea cheltuieli de 2 miliarde de dolari, pentru dezvoltarea transportului, energiei, comunicaţiilor şi a resurselor naturale ale Bazinului Amazonului a fost anunţată în 1966. În 1970 au fost anunţate planurile de construcţie a autostrăzii transamazonice şi de încurajare a stabilirii îri această regiune, iar noile agenţii guvernamentale FUNAI (Fundaţia Indiană Naţională) – care a înlocuit SPI în 1967, ca urmare a dezvăluirilor corupţiei şi a masacrelor – i s-a încredinţat sarcina de a oferi garanţia că indienii amazonieni nu vor

împiedica planurile de dezvoltare ale guvernului. Asimilarea forţată a devenit un obiectiv, iar construirea unei reţele de drumuri în interiorul parcurilor şi rezervaţiilor indiene în scopul obţinerii unor terenuri accesibile pentru resursele minerale şi alte exploatări a avut un efect devastator asupra triburilor indigene[1112].

Luptele actuale dintre partizanii dezvoltării, în special mineri, şi indieni sunt nişte reminiscenţe ale luptelor din secolul al XIX-lea sau dinainte. În 1975, pământul amazonian strămoşesc al tribului yanomami a fost invadat de sute de căutători (garimpeiros), care au fost expulzaţi, în cele din urmă, de guvern. O a doua invazie, din 1985, a fost iniţial respinsă de trupele federale, dar s-a estimat că cel puţin 20.000 sau poate chiar 100.000 de mineri au invadat regiunea din 1987[1113]. Proiectele de dezvoltare hidroenergetice şi de altă natură continuă să ameninţe popoarele tradiţionale ale regiunii amazoniene[1114].

Cei aproximativ 20.000 de yanomami care locuiesc în regiunea frontierei braziliano-venezuelene (dintre care aproximativ 12.000 sunt în Brazilia), formează, probabil, cel mai mare trib din regiune. Deşi în 1981 teritoriul lor – având o suprafaţă de două ori mai mare decât a Elveţiei –, a fost temporar închis imigranţilor, nu s-au mai întreprins alte măsuri pentru protecţia zonei ca parc sau rezervaţie indiană până în 1988. Chiar şi atunci, suprafaţa propusă în august 1988 pentru a fi demarcată includea doar 30% din pământurile tradiţionale yanomami, împărţite în 19 zone separate. Se pare că Brazilia a adoptat un nou plan, „Calha Norte” sau „Apele din Nord” pentru a stabili un şir posturi de frontieră pentru în scopul formării unor nuclee ale unei noi dezvoltări economice şi pentru integrarea locuitorilor din păduri în cadrul statului.

SITUAŢIA LEGALĂ CONTEMPORANĂ

Art. 8 al Constituţiei braziliene stipulează că guvernul central poate emite legi privitoare la „integrarea aborigenilor care locuiesc în păduri în cadrul comunităţii naţionale”.

În timp ce articolul 4 include în patrimoniul naţional „teritoriile ocupate de aborigenii care locuiesc în păduri”, articolul 198 al Constituţiei garantează totuşi inviolabilitatea teritoriilor locuite de indieni, „în termenii stabiliţi prin legea federală”. Guvernul federal are dominio sau dreptul de proprietate asupra pământului, dar atât posse (ocuparea legală), cât şi propriedade (dreptul legal la posesiune) sunt garantate indienilor. Art. 198 mai stipulează că indienii au dreptul exclusiv de a folosi resursele naturale din interiorul teritoriului lor,

dar această clauză pare să fie contrazisă de distincţia dintre subsol şi celelalte resurse făcută în statutul indian din 1973[1115]. Cel din urmă a corectat mandatul FUNAI şi reprezintă legea de bază care guvernează azi problemele indiene.

STATUTUL PERSOANEI

Art. 6 al Codului Civil Brazilian defineşte indienii, împreună cu persoanele între 16 şi 21 ani, ca fiind „relativ incapabile". Indienii sunt cetăţeni, dar se află sub paza sau tutela guvernului central, care a delegat această responsabilitate FUNAI-ului. FUNAI-ul „este complet răspunzător pentru ei şi controlează toate aspectele vieţii lor"[1116]. Un individ indian sau un trib poate obţine un statut mai independent fiind declarat irite grado sau emancipat, deşi nici unul dintre aceştia nu au cerut încă o emancipare în faţa legii[1117].

AUTONOMIA POLITICĂ

Art. 6 al Statutului indian recunoaşte obiceiurile şi tradiţiile poporului indian în organizarea afacerilor externe, inclusiv sistemul de conducere tradiţional. Totuşi, nu există nici o clauză de autonomie faţă de guvernul federal şi nici un reprezentant indian ca atare în FUNAI[1118]. Astfel, cu toate că diversele politici au fost implementate în scopul de a proteja pământurile şi culturile indiene, ele cad în responsabilitatea guvernului federal; nu există o autoguvernare indiană pură.

DREPTUL ASUPRA PĂMÂNTULUI

Statutul indian din 1973 recunoaşte trei feluri de teritorii indiene: acelea locuite sau ocupate de indieni, asupra cărora ei au drepturi clare conform art. 198 al constituţiei; zonele rezervate (numite de obicei parcuri sau rezervaţii) stabilite pentru indieni de către FUNAI sau SPI; şi alte zone în care indienii şi-au dobândit drepturi de proprietate sub clauzele normale ale legii civile.

Prima categorie este complet protejată, cel puţin teoretic, prin art. 22 al Statutului, care prevede: „Indienii şi locuitorii din păduri sunt în totalitate îndreptăţiţi la posesiunea permanentă a pământului pe care trăiesc şi la uzufructul exclusiv al bogăţiei naturale şi a tuturor foloaselor existente pe acest pământ". Art. 25 stabileşte că recunoaşterea acestor drepturi „va fi independentă de delimitările derivate şi trebuie să fie asigurate de [FUNAI]". Conform articolului 62, deposedarea anterioară ar părea, de asemenea, ilegală.

Orice act care năzuieşte la exercitarea stăpânirii, posesiunii sau

ocupării comunităţii indiene sau a teritoriilor locuite de indieni sunt anulate şi declarate nule, neavând efect legal.

Acest articol se aplică, de asemenea, teritoriilor care au fost abandonate de indieni sau de comunităţile indiene conform actelor ilegale ale oficialităţilor sau cetăţenilor particulari.

Nimeni nu va avea dreptul de a da în judecată Statul sau chiar pe indieni pentru pagube produse ca o consecinţă a anulării menţionate mai sus sau a consecinţelor sale economice[1119].

Totuşi, art. 20 al Statutului permite guvernului să „intervină" chiar şi în aceste zone protejate prin constituţie, „dacă nu există o soluţie alternativă", în scopul:

a) de a pune capăt luptelor dintre grupurile tribale;

b) de a combate izbucnirea epidemiilor grave;

c) pentru securitatea naţională;

d) pentru a se ocupa de lucrările publice de interes naţional;

e) de a reprima răspândirea dezordinii sau jafurilor;

f) de a exploata zăcămintele din subsol de mare interes pentru securitatea şi dezvoltarea naţională.

Intervenţia poate include mutarea grupurilor tribale, cărora „li se poate atribui o suprafaţă echivalentă cu cea dinainte, inclusiv condiţiile ecologice", iar indienii trebuie să fie compensaţi pentru orice daune care decurg din această mutare.[1120]

În timp ce protecţia pământurilor indigene nu depinde, teoretic, de identificarea lor, astfel de sarcină este, în mod sigur, esenţială pentru definirea frontierei dintre pământul indigen şi cel exploatabil. Astfel, FUNAI a fost însărcinat, încă din 1973, cu realizarea unui proces în trei stadii de identificare, delimitare şi demarcare a pământurilor indiene. La sfârşitul anului 1984, peste 67 de milioane de hectare din pământul indian (aproximativ 8% din totalul suprafeţei Braziliei) au fost identificate pentru demarcare, dar în mai mult de o decadă doar 15% a fost „delimitată" şi doar 8% demarcate complet[1121]. Această lipsă de progres este lamentabilă, în ciuda dificultăţilor inerente în identificarea până acum a grupurilor izolate, al căror aşa-zis teritoriu poate fi doar bănuit; a căror cultură, chiar limbă, este necunoscută şi ale căror pământuri s-ar putea să fi fost invadate de căutătorii de

cauciuc şi mineri.

Exploatarea resurselor de suprafaţă (inclusiv mineralele) este rezervată indienilor, conform articolul 44 al Statutului indian, dar următoarele articole se extind la bogăţiile din subsol, care pot fi exploatate în orice condiţii stabilite prin lege. Venitul obţinut din astfel de exploatări trebuie să revină indienilor. Un decret controversat din 1983 stabileşte reguli mai detaliate privitor la exploatarea subsolului; printre clauzele sale este aceea prin care FUNAI poate cere companiilor miniere să adopte „măsuri de protecţie menite să păstreze cultura, obiceiurile şi tradiţiile indienilor", inclusiv posibilitatea de a suspenda activităţile miniere.

OBSERVAŢII

Spre surpriza multora, noua constituţie braziliană adoptată în iunie 1988 de către Adunarea Constituantă conţine câteva referinţe pozitive la drepturile indienilor, cu toate că rămâne de văzut dacă aceste clauze reflectă un nou angajament privitor la protecţia efectivă a popoarele indigene ale Braziliei. Statutul indienilor, în calitate de colonişti originali, şi drepturile lor de organizare socială, ca obiceiuri, limbă, religie şi tradiţii sunt recunoscute.

Indienii trebuie să aibă în posesiune permanentă, inclusiv „să se bucure în mod exclusiv" de produsele solului, râurilor şi lacurilor acelor pământuri pe care ei „le-au ocupat în mod tradiţional", acele pământuri „locuite de ei în mod permanent, utilizate în scopul unor activităţii productive, [şi] vitale pentru păstrarea resurselor mediului înconjurător necesare reproducerii lor fizice şi culturale"[1122].

Cele mai semnificative amendamente ar putea fi acelea care plasează responsabilitatea exploatării apelor şi a resurselor minerale, ca şi posibilitatea de mutare a comunităţilor indigene de pe pământurile lor. direct sub controlul Congresului brazilian şi nu sub controlul unei agenţii administrative; acest lucru ar putea să asigure, cel puţin, o mai largă dezbatere politică asupra încălcării de către intruşi a pământurilor indigene[1123].

Chiar şi un studiu care este în general proguvernamental şi care este sponsorizat de UNESCO a trebuit să recunoască (în 1964):

Este paradoxal să recunoaştem că Brazilia, o ţară cunoscută în toată lumea pentru politica sa democratică şi pentru practica relaţiilor rasiale, nu a avut succes în garantarea unor drepturi şi condiţii egale pentru triburile indiene de pe teritoriul său. Adevărul este că multe

triburi indiene braziliene sunt serios dezavantajate. Contactul cu civilizaţia braziliană continuă să fie dezastruos pentru majoritatea grupurilor. Multe triburi şi-au pierdut sau sunt pe cale să-şi piardă propriile pământuri[1124].

Această concluzie pesimistă nu este mai puţin adevărată astăzi şi, în fapt, planurile de dezvoltare au avut un impact mult mai negativ asupra vieţii indigenilor din Brazilia anilor 1960, imediat după încheierea studiului citat mai sus.

Majoritatea fondurilor necesare proiectelor de dezvoltare ale Braziliei provin din surse externe, cum ar fi Banca Mondială. În 1985, Banca a suspendat finanţarea către Brazilia a unui proiect important al Amazonului din cauza faptului că guvernul nu a aplicat o alocare de 26 milioane de dolari pentru a proteja pământurile indienilor şi a locuitorilor pădurilor. O altă suspendare de fonduri pentru un proiect de şosea în regiunea Amazonului a fost pusă sub semnul întrebării în 1987, pe motivul că Brazilia nu a reuşit să protejeze pădurea inundată şi pe locuitorii acesteia de degradarea mediului. Totuşi, aceste acţiuni externe au fost rare, în ciuda frecventei exprimări a preocupării internaţionale.

Contradicţia iniţială şi fundamentală (în politica indigenă braziliană) este că FUNAI este o organizaţie din cadrul Ministerului de Interne şi, de aceea, depinde de minister în privinţa bugetului şi deciziile sale politice sunt subordonate acestuia. Deoarece interesele grupurilor mari de particulari şi a grupurilor guvernamentale economice care dirijează în mod frecvent activitatea cunoscută sub numele de dezvoltare sunt protejate de minister şi se ciocnesc de interesele indienilor, ale căror teritorii se află în sfera de interes a acestor dezvoltări, este clar că interesele indienilor nu au un reprezentant real[1125].

Aceste conflicte interne de interes, lipsa recunoaşterii autonomiei politicii indiene, amplasarea izolată, numărul mic şi natura tehnologică primitivă a multor triburi indiene din Brazilia au contribuit, toate împreună, la problemele fundamentale apărute în confruntările dintre Brazilia modernă şi societăţile indigene tradiţionale. O mare parte a acestui conflict este inevitabil, iar problema reală este în ce condiţii se va rezolva el în anii sau decadele următoare.

Chiar având cele mai bune intenţii, confruntările culturale par a fi distrugătoare pentru cea mai puţin „avansată” dintre cele două societăţi, în Brazilia, interesele securităţii naţionale şi bogăţia

resurselor naturale pe care guvernul şi iniţiativa particulară speră să le găsească în bazinul amazonian arată că este puţin probabil ca şi confruntările să fie gradate sau dezinteresate. Alături de motivaţiile antreprenorilor brazilieni şi a corporaţiilor transnaţionale de obţinere a unui profit, guvernul a privit „problema indiană" în termeni geopolitică similari cu cei din alte state în care există minorităţi de o parte şi de alta a frontierei sau grupuri indigene. De exemplu, guvernatorul provinciei în care trăiesc mulţi yanomami a hotărât că, cu toate că el nu se opune la formarea unei rezervaţii yanomami, „există totuşi probleme ideologice. Nu există nimic care sări oprească pe aceia care astăzi apără menţinerea indienilor ca nişte creaturi dintr-o grădină zoologică să încerce într-o zi să declare independenţa unui stat yanomami pe acest pământ atât de bogat în minereuri. Ca brazilieni, nu putem accepta acest lucru cu calm"[1126].

Acest lucru, alături de inevitabilele conflicte culturale de formare a unei naţiuni şi cele de suveranitate sunt problemele care au apărut în pădurile ploioase ale Amazonului.

CHINA

Fundalul istoric

Cele 55 de grupuri minoritare recunoscute din China formează mai puţin de 7% din populaţie, dar zonele în care locuiesc acoperă mai mult de 1/2 din teritoriul Republicii Populare Chineze. În China există în prezent cinci Regiuni Autonome (Nei Monggol [Mongolia Interioară], Ningxia Hui, Guangxi Zhuang şi cele două regiuni mari ale Xinjiang Uighur şi Tibet), fiecare din ele fiind situate în regiuni de graniţă. Subdiviziuni administrative mai mici includ prefecturi autonome (31) şi ţinuturi. Art. 31 al constituţiei din 1982 stipulează înfiinţarea unor Regiuni Administrative Speciale, cu toate că acest statut se pare că nu va fi folosit până la retumarea Hong Kongului către China în 1977[1127].

Fără a intra în ţesătura complexă a relaţiilor dintre câteva din actualele regiuni „autonome" (cum ar fi Tibet şi Mongolia) şi în diversele invazii şi dinastii chineze, situaţia care se prezenta în faţa Partidului Comunist Chinez (PCC) în 1949 era oarecum similară cu cea a bolşevicilor din 1922: un teritoriu foarte diferit, multietnic şi vast era pus sub controlul unui guvern dedicat trecerii sociale, economice şi politice la, inter alia, „centralismul democratic".

Înainte de a ajunge la putere, PCC-ul a luat o poziţie similară cu cea a sovieticilor în ce priveşte minorităţile, iar constituţia din 1931 a

Republicii Sovietice Chineze specifica faptul că minorităţile au dreptul să plece din China. Dar, în timp ce sovieticii au continuat să adere la principiul (dacă nu la practica) autodeterminării pentru republicile care formau URSS[1128], PCC, de îndată ce a ajuns la putere, a respins atât principiul autodeterminării, cât şi conceptul de federaţie.

Deşi în China în multe domenii ale activităţii politice şi economice a predominat, în cea mai mare parte a perioadei de până la 1949, un mare grad de descentralizare sau de renunţare la putere şi responsabilităţi, natura unitară a statului chinez s-a afirmat prin forţă şi orice legătură cu federalismul care prevalează (teoretic) în Uniunea Sovietică a fost cu fermitate respinsă[1129].

Cu toate acestea, există o preocupare pentru minorităţile naţionale – adică culturale sau lingvistice din China, iar Programul Comun al Conferinţei Consultative Politice a Poporului Chinez din 1949 (care a reprezentat constituţia provizorie până în 1954) stipula:

Autonomia regională se va aplica în regiuni în care se găsesc minorităţile naţionale, iar organele autonome ale diverselor naţionalităţi vor fi fixate în conformitate cu populaţia pe care o au şi cu mărimea regiunii...

Toate minorităţile naţionale au dreptul de a-şi dezvolta în mod liber dialectele şi limbile lor şi de a păstra sau de a-şi modifica obiceiurile, datinile şi credinţele religioase. Guvernul Popular va ajuta masele de oameni ale tuturor minorităţilor naţionale să-şi dezvolte activitatea de construcţie politică, economică, culturală şi educaţională[1130].

Structura guvernamentală iniţială a Republicii Populare era formată din şase mari zone administrative şi o regiune autonomă separată a Mongoliei Interioare. Mici regiuni autonome au apărut în 1950, iar constituţia din 1954 introducea subdiviziuni suplimentare pentru micile grupuri minoritare. Alte patru regiuni autonome au fost înfiinţate între 1955 şi 1965, iar „marele salt înainte” de la sfârşitul anilor 1950, care a fost într-o anumita măsură conceput pentru a standardiza viaţa chinezească în întregul stat, a adus puterea şi filosofia statului mai aproape de grupurile minoritare. Colectivizarea, programele de alfabetizare şi alte campanii de stat similare au dus, inevitabil, la ignorarea culturilor şi societăţilor minoritare.

La începutul anilor 1960, deoarece majoritatea aspectelor de constrângere ale marelui salt înainte au fost abandonate, a slăbit presiunea asupra populaţiilor minoritare. Totuşi, „Revoluţia Culturală” dintre anii 1966-1971 a avut un impact devastator asupra religiilor

minorităţilor în special, deşi schimbările din regiunile autonome nu au avut o importanţă mai mare (sau mai mică) decât în ţară, luată ca o unitate.

Din 1949, ... tendinţa a fost ca minorităţile naţionale să fie absorbite de curentul chinez, adesea prin migrarea populaţiei chinezeşti han în zonele minorităţilor naţionale sau prin includerea zonelor administrative locuite de populaţia han în regiuni autonome, diluând astfel concentrarea grupurilor minorităţilor naţionale. Astfel, când Suiyuan a fost încorporat în Mongolia Interioară, existau atunci, în zonă, mai mulţi chinezi decât mongoli. Regiunea autonomă a Mongoliei Interioare a pierdut mult din teritoriul său în favoarea teritoriilor care o înconjurau în anul 1970[1131].

Constituţia din 1975 proteja mai puţin drepturile minorităţilor decât Constituţia din 1954, deşi sistemul regiunilor autonome, al prefecturilor şi zonelor a fost menţinut. Constituţia din 1978 reprezenta, într-un anumit mod, o revenire la 1954[1132], iar cea de la sfârşitul anilor ’70 arăta o mai mare toleranţă, ba chiar o încurajare, a culturilor şi limbilor minorităţilor. Represiunea din trecut a minorităţilor a fost recent recunoscută, în mod formal, de către PCC, ca fiind o greşeală şi se pare că există un consens general al observatorilor din afară potrivit căruia politica privitoare la minorităţi la sfârşitul anilor ’80 a fost mult mai benefică.

În trecut, mai ales în timpul „revoluţiei culturale” am comis, în ce priveşte naţionalităţile, grava greşeală de a lărgi sfera luptei de clasă şi am nedreptăţit un mare număr de cadre şi mase ale naţionalităţilor minoritare.

În munca noastră în mijlocul lor, nu am arătat respectul cuvenit pentru dreptul lor la autonomie. Nu trebuie să uităm niciodată această lecţie... Trebuie să luăm măsuri efective pentru a ajuta la dezvoltarea economică şi culturală în regiunile locuite de naţionalităţile minoritare, să instruim activ şi să promovăm cadre dintre ei şi să ne opunem cu hotărâre tuturor forţelor şi faptelor care subminează unitatea naţională şi egalitatea[1133].

POZIŢIA ACTUALĂ

Drepturile minorităţilor

Actuala constituţie chineză, adoptată în 1982, reafirmă egalitatea tuturor naţionalităţilor şi interzice „discriminarea sau opresiunea oricărei naţionalităţi”[1134] şi arată că „în lupta de salvgardare a unităţii

naţionalităţilor, este necesar să combatem şovinismul, în special şovinismul han şi cel local – naţional”[1135]. Articolul 4 arată că „popoarele de toate naţionalităţile au libertatea de a folosi şi de a-şi dezvolta propria lor limbă scrisă şi vorbită şi de a păstra sau de a reforma propriile obiceiuri”. Organele guvernamentale din regiunile autonome trebuie să folosească limbile folosite în mod obişnuit în regiune, „în conformitate cu regulamentele de autonomie din regiunile respective”[1136].

Activităţile religioase „normale” sunt protejate, dar „nimeni nu poate face uz de religie pentru a se angaja în activităţi care distrug ordinea publică, slăbesc sănătatea cetăţenilor sau se interpun în sistemul educaţional al statutului”[1137]. Nu se recunoaşte nici un drept al minorităţilor la învăţământ în limba acestora. Există câteva „institute ale naţionalităţilor” în China, dar majoritatea par că servesc mai mult scopului de a pregăti în comun studenţii minoritari, decât de a promova culturile minorităţilor; predarea în aceste institute (şi în celelalte şcoli secundare din China) se face în chineză.

AUTONOMIA POLITICĂ

Preambulul Constituţiei din 1982 descrie China ca „un stat multinaţional unitar format prin unificarea poporului de toate naţionalităţile. Între ele s-au stabilit relaţii socialiste de egalitate, unitate şi ajutor reciproc şi acestea vor continua să se întărească”. Actele „care subminează unitatea naţionalităţilor sau care instigă la secesiunea lor” sunt interzise, dar autonomia regională „se practică în zone în care popoarele minorităţilor naţionale trăiesc în comunităţi compacte”[1138].

Secţiunea VI a Constituţiei descrie diferitele organe ale „autoguvernării” regiunilor autonome, prefecturilor şi regiunilor şi este clar că structura centralizată, ierarhică, a statului, este supremă. Entităţile autonome exercită aceeaşi putere ca şi organele locale ale statului; în plus, „ele îşi exercită dreptul de autonomie în limitele autorităţii lor, după cum se stipulează în constituţie, în legea autonomiei naţionale regionale şi în alte legi, şi implementează legile şi politica de stat în lumina situaţiilor locale existente”[1139].

Statutele adoptate de regiunile autonome trebuie să fie aprobate de Comitetul Permanent al Congresului Naţional al Poporului înainte de a intra în vigoare; în mod similar, legile adoptate de prefecturile autonome şi de districte trebuie să fie aprobate de organele legislative superioare provinciale sau regionale şi sunt raportate Comitetului Permanent pentru înregistrare. Organismele autonome au autoritatea

de a administra planurile de dezvoltare financiare şi economice, în timp ce statul trebuie să acorde „atenţia cuvenită” intereselor regiunilor autonome în exploatarea resurselor naturale[1140]. Regiunile autonome pot „să administreze în mod independent problemele educative, ştiinţifice, culturale, de sănătate şi cultură fizică din zonele lor, să protejeze şi să selecţioneze din moştenirea culturală a naţionalităţilor şi să lucreze pentru dezvoltarea şi prosperitatea culturilor lor”[1141].

TIBET[1142]

Tibetul, chiar dacă în actuala formă este cunoscut sub numele de Regiunea Autonomă a Tibetului (RAT) sau sensul lui istoric mult mai larg, este, cu siguranţă, cea mai binecunoscută zonă din toate regiunile locuite de „naţionalităţi minoritare” din China. Acoperind o zonă vastă, a cărei altitudine maximă este de 8848 m şi care este mărginită de Himalaya şi de alţi munţi, Regiunea Autonomă a Tibetului are o populaţie de aproximativ două milioane de oameni; alte două până la patru milioane locuiesc în zone care nu sunt incluse în RAT.

Cultura tibetan-budistă, puternic religioasă, condusă de Dalai Lama, are o influenţă mondială depăşind numărul de adepţi, un observator comentând că „într-un fel este incorect să ne concentrăm asupra Tibetului, deoarece, fără îndoială, este cel mai prost exemplu al relaţiilor dintre comuniştii chinezi şi un popor minoritar. Pe de altă parte, el cuprinde tot ceea ce a fost greşit în politica guvernului chinez privitoare la minorităţi”[1143].

În multe privinţe, dezbaterea asupra statutului Tibetului este legată de drepturile autodeterminării în sensul clasic, mai mult decât de drepturile minorităţii (sau indigene). Cu siguranţă, cererea tibetanilor de autodeterminare şi independenţă este cel puţin la fel de puternică ca a oricărui alt grup naţional recunoscut, deşi Tibetul nu este, din nefericire, singurul căruia i se neagă acest drept de către un vecin mai puternic.

Invazia chineză (sau eliberarea, din punctul de vedere al Chinei) a Tibetului din 1950 şi înăbuşirea de către China a revoltei tibetane reprezintă limita inferioară a relaţiilor dintre minorităţi şi populaţia han. Comentând după plecarea lui Dalai Lama în 1959, premierul chinez Zhou Enlai a subliniat, probabil neintenţionat, aspectele conflictuale ale „autonomiei” teoretice din China şi inevitabilitatea „reformei” pe linia comunistă:

Am aderat întotdeauna la principiul unităţii tuturor naţionalităţilor ţării noastre şi a unităţii poporului tibetan însuşi şi am susţinut instituirea unei autonomii locale în Tibet...

Guvernul local din Tibet trebuie să-şi unească poporul şi să alunge forţele agresive ale imperialismului în afara Tibetului; iar vechiul sistem social al Tibetului trebuie îndreptat[1144].

Acordul din 1951 dintre China şi guvernul tibetan promitea că „autorităţile centrale nu vor modifica sistemul politic existent în Tibet”[1145], inclusiv funcţiile şi puterile lui Dalai Lama, iar revolta din 1959 a fost răspunsul la violările acestui acord de către China. Aproximativ 100.000 de tibetani, Dalai Lama şi adepţii săi cei mai apropiaţi, au fugit din Tibet după această a doua invazie chineză. Majoritatea s-au stabilit în India, iar guvernul de facto în exil al lui Dalai Lama se află la Dharamsala, deşi nu i s-a garantat recunoaşterea formală ca guvern de către comunitatea internaţională.

Secretarul General al ONU s-a referit la situaţia din Tibet în trei rezoluţii adoptate în 1959, 1961 şi 1965[1146]. Deşi doar în rezoluţia din 1961 s-a pus direct problema autodeterminării, toate cele trei rezoluţii exprimau preocupările serioase cu privire la „continua violare a drepturilor fundamentale şi libertăţii poporului din Tibet şi continua presiune asupra vieţii lor culturale şi religioase distincte”[1147].

Revoluţia culturală a avut un impact devastator asupra Tibetului şi a distrus în mod efectiv manifestările fizice ale religiei tibetane şi secolele de cultură tibetană. Altarele, templele, mănăstirile şi obiectele de cult religios au fost distruse şi s-a introdus în mod obligatoriu modul de viaţă comunist. Revoluţia culturală „se pare că ar fi înstrăinat irevocabil pe mulţi dintre aceia care până atunci au reuşit să trăiască cu schimbările care au pus stăpânire pe pământul lor de baştină”[1148].

În anii 1980, în Tibet au avut loc importante îmbunătăţiri ale situaţiei: câtorva călugări li s-a permis să se întoarcă la mănăstirile lor; libertatea de asociere religioasă era mai mult sau mai puţin garantată, deşi există zvonuri că recenta toleranţă religioasă este mai mult o paradă decât realitate şi că studiile şi predarea serioasă a religiei sunt interzise; nu mai există atacuri publice la adresa culturii tibetane. Cu toate acestea, standardele educative şi de sănătate publică rămân sub nivelul normal; administraţia tibetană rămâne dominată de hanul chinez, iar Tibetul a devenit o parte esenţială a sistemului de apărare strategică a Chinei.

Continuă să fie auzite comentarii din partea exilaţilor tibetani şi a organizaţiilor pentru drepturile omului împotriva discriminării pe faţă împotriva tibetanilor – în ce priveşte locuinţele, locurile de muncă şi altele. Mai ales din 1983, principala problemă a fost imigrarea masivă a cadrelor han în Tibet, ca parte a încercării continue de „chinocizare" a regiunii. S-a estimat că acum există 7,5 milioane de chinezi han, comparativ cu 6 milioane de tibetani în interiorul regiunii tradiţionale a Tibetului (dintre care mai mult de jumătate au fost incluşi în regiunile chineze învecinate Tsinghai, Kansu, Szechwan şi Yunnan), iar 2 milioane de han, comparativ cu 1,5 milioane ele tibetani, trăiesc în RAT; în capitala Lhasa, chinezii sunt de 3 ori mai mulţi decât tibeianii. Cu toate că alţii estimează că numărul chinezilor din RAT este scăzut, s-a căzut de acord asupra faptului că chinezii controlează viaţa politică şi economică a regiunii.

În septembrie 1987, în martie 1988 şi martie 1989, demonstraţiile antichineze şi proindependenţă ale călugărilor budişti tibetani au condus la cele mai violente confruntări din ultimele decade[1149]. Aproximativ o duzină de oameni au fost ucişi de poliţia chineză în timpul primei ciocniri, cel puţin 30 şi probabil mult mai mulţi au murit în 1989. Legea marţială a fost instituită în martie 1989, pentru prima dată în 30 de ani, sute de oameni au fost arestaţi, comunicaţiile dintre Tibet şi lumea din afară au fost întrerupte; iar turismul, care fusese promovat de guvernul chinez ca un mijloc de atragere a valutei forte spre Tibet, a fost stopat. Impactul pe termen lung al acestor evenimente – deteriorând în mod clar imaginea de toleranţă pe care guvernul chinez a încercat să o afişeze în ultimii ani – a devenit neclar.

OBSERVAŢII

Culturile minoritare din China au fost înglobate în schimbările politice ale țării mai ales în timpul ultimelor decade, şi este dificil să separăm politica minorităţilor de problemele mai largi legate de impactul cu, de exemplu, marele pas înainte, revoluţia culturală sau politica economică şi socială mai pragmatică, care au devenit mai pregnante în anii '80. Oprimarea mişcării prodemocratice de la mijlocul anului 1989 nu sugerează o atitudine mai tolerantă în ce priveşte autonomia minorităţilor. Faptul că luptele politice la nivel de stat au avut un astfel de impact asupra minorităţilor din China reprezintă un indiciu asupra naturii centralizate a sistemului care a fost instaurat odată cu fondarea Republicii Populare.

În ciuda denumirilor date teritoriilor chineze locuite de minorităţi etnice sau lingvistice ca regiuni, prefecturi sau districte „autonome",

sistemul chinez actual nu oferă garanţii de autonomie politică semnificativă acestor entităţi. PCC exercită un control politic efectiv asupra întregului stat, şi chiar şi clauzele constituţionale formale referitoare la regimurile autonome oferă puţine şanse pentru o adevărată autoguvernare. Cu toate că există câteva posibile variaţii locale de implementare a planurilor naţionale, China rămâne un stat unitar centralizat.

Introducerea conceptului „o ţară, două sisteme" în privinţa proiectatelor Regiuni cu Administrare Specială ale Hong Kongului şi Macao nu a condus, până acum, la nici o schimbare a politicii privitoare la minorităţi în cazul acelor regiuni care sunt deja integrate în China. După cum au demonstrat recentele evenimente din Tibet, se pare că Beijingul a ales represiunea ca mijloc de a-şi impune propria idee de progres asupra popoarelor minoritare din China. Se poate spera doar că guvernul chinez va adopta o atitudine mai flexibilă, astfel încât adevărata autoritate culturală, religioasă şi politică să revină în regiuni ca Tibetul, în contextul unui stat unificat, la care se parc că PCC nu vrea să renunţe.

FIJI

Fundalul istoric

Fiji este un mic stat în sud-vestul Pacificului, format din aproximativ 320 de insule şi atoli, la 700 mile nord de Noua Zeelandă. În 1986 populaţia sa era de 714.548 de locuitori şi cuprindea 48,6% indieni, 46,2% fijieni nativi, iar restul erau mai ales europeni şi chinezi[1150]. Ca şi în Malaysia, populaţia imigrantă a reprezentat mult timp forţa economică dominantă, în timp ce puterea politică, prin tradiţie, aparţinea indigenilor fiji.

Deşi Fiji a fost „descoperită" de către olandezi în 1643, prima aşezare europeană nu a fost construită decât la începutul secolului XIX. Rivalităţile politice dintre popoarele indigene ale insulelor au facilitat tactica europeană clasică „dezbină şi cucereşte" şi s-au încheiat alianţe între diverşii şefi fijieni, în scopul formării unui guvern centralizat. În cele din urmă, şeful unui guvern fijian şubred s-a oferit să cedeze conducerea Angliei, în schimbul protejării intereselor politice şi economice ale insulei Fiji. Anglia a acceptat şi, în 1874, marii şefi fijieni au semnat Actul de Cedare, transferând Fiji în posesia Coroanei.

În jumătatea de secol care a urmat, componenţa populaţiei insulelor s-a schimbat în mod dramatic. Expunerea la bolile europene, cum ar fi pojarul și gripa, a avut un efect puternic asupra fijienilor, a căror

populaţie a scăzut de la aproximativ 115.000 în 1881 la 84.000 în 1921[1151]. În aceeaşi perioadă, guvernul colonial a adus muncitori indieni, în primul rând pentru a lucra la plantaţiile de zahăr, fie ca ucenici, fie ca emigranţi sponsorizaţi; populaţia indiană a crescut de la un număr neglijabil la sfârşitul secolului al XIX-lea, până la 61.000 în 1921, reprezentând 39% din totalul populaţiei[1152]. Chiar şi după sfârşitul perioadei de import al forţei de muncă, ratele de naştere variabile arată că proporţia indiană a populaţiei continuă să crească şi ajunge la o majoritate de 51% la ultimul recensământ de dinainte de independenţă[1153]. Masivele emigrări ale indienilor din ultimii ani au condus la situaţia actuală de aproximativă echivalenţă dintre comunităţile indiene şi fijiene.

Politica colonială britanică în Fiji a fost aceea de încurajare a conducerii indirecte şi de păstrare a societăţii săteşti fijiene tradiţionale şi a modului de conducere tradiţional. A fost înfiinţat un sistem de administrare separat, în scopul protejării fijienilor de concurenţa cu alte grupuri rasiale; la momentul independenţei, structura de bază a fost stabilită în 1944, prin adoptarea Ordonanţei privind Problemele Fijiene[1154].

Nucleul acestui sistem de administrare autohtonă a fost Consiliul Problemelor Fijiene, care putea să emită ordonanţe obligatorii pentru toţi fijienii. Reglementările sale cuprindeau toate aspectele vieţii fijiene, de la structura administrativă şi mecanismul juridic până la drepturile obişnuite, serviciile sociale, sănătate, educaţie şi activitate economică. Consiliul îl sfătuia pe Guvernatorul britanic asupra numirii tuturor oficialităţilor fijiene, cu excepţia înaltelor oficialităţi provinciale. Avea propria trezorerie, independentă de cea a guvernului central şi controla toate veniturile şi cheltuielile autohtone.

Reglementările erau promulgate de curţile fijiene prezidate de magistraţi fijieni. Apelurile erau audiate de curtea provincială, care era formată din trei magistraţi – doi fijieni şi un ofiţer districtual; de la această curte apelurile mergeau la Curtea Supremă a coloniei.

O organizaţie a administraţiei districtuale se suprapunea guvernului fijian. Şeful de provincie fijian răspundea în faţa unui reprezentant guvernamental districtual (britanic), deşi funcţionarii civili ai acestuia din urmă, ofiţerii districtuali, nu aveau o autoritate directă asupra structurilor indigene fijiene. Ofiţerii districtuali făceau inspecţii regulate asupra conturilor şi prezidau curţile provinciei, dar nu aveau autoritate asupra oficialităţilor fijiene. În acea perioadă, majoritatea fijienilor trăiau relativ izolaţi de restul coloniei, în propria lor structură socială, economică şi legislativă.

Pregătirile pentru autoguvernare au început în anii 1960. La început, mulţi fijieni s-au opus planurilor de autoguvernare, deoarece ei considerau că sistemul coloniei îi putea apăra de dominaţia politică şi economică a comunităţii indiene, care fusese primul grup etnic mai mare al insulei încă de la mijlocul anilor 1940. În timp ce cea mai mare parte din administraţia fijiană a fost introdusă înaintea independenţei, drepturile fijiene speciale recunoscute în Actul de Cedare şi în Ordonanţa privind Problemele Fijiene au fost menţinute în constituţia independenţei, care a intrat în vigoare în 1970.

STRUCTURA GUVERNAMENTALĂ

(ÎNAINTE DE 1989)

Guvernul fijian se bazează pe modelul de la Westminster, având însă câteva clauze speciale în scopul asigurării reprezentării fijiene. Sistemul legislativ e format din două camere, iar Camera Reprezentanţilor este aleasă în conformitate cu o formulă complexă care include patru liste electorale separate[1155]. Un număr egal de reprezentanţi (doisprezece) sunt aleşi de pe liste electorale separate fijiene şi indiene; un număr suplimentar de 10 locuri sunt alocate etnicilor fijieni şi indieni, aleşi de toţi cei înscrişi pe lista electorală la nivel naţional (care include toţi alegătorii, indiferent de originea etnică); şi mai există 8 membri care nu sunt nici fijieni, nici indieni, dintre care trei sunt aleşi de votanţii care nu sunt nici fijieni, nici indieni, iar cinci sunt aleşi de către toţi alegătorii.

Senatul este controlat mai mult de fijienii nativi, deoarece Marele Consiliu al Conducătorilor Fijieni numeşte 8 din cei 22 de membri; Consiliul din Rotuma (o insulă tratată separat, prin tradiţie) numeşte un membru; iar primul ministru şi liderul opoziţiei numesc 7, respectiv 6 membri. Presupunând că fijienii sunt reprezentaţi fie de guvern, fie de opoziţie, ei îşi asigură astfel o majoritate în Senat.

În constituţie sunt incluse nouă ordonanţe de dinainte de independenţă, care stabilesc o administrare separată şi care rezervă aproximativ 85% din pământ proprietarilor autohtoni. Nu se pot face nici un fel de schimbări în acest organism legislativ, fără aprobarea unei majorităţi absolute de 3/4 din totalul numărului de reprezentanţi ai Camerei şi a 6 dintre cei 8 membri ai Senatului, numiţi de Marele Consiliu al Conducătorilor fijieni (conform cu drepturile fijienilor la pământ, obiceiuri şi tradiţii). Cu toate că discriminarea rasială este interzisă prin art. 15 al constituţiei, interzicerea nu se aplică legilor preferenţiale care stabilesc drepturile fijienilor asupra pământului şi alte drepturi. Funcţionarii civili trebuie să fie astfel numiţi, încât ei să

poată asigura un tratament egal fiecărei comunităţi etnice din Fiji.

EVENIMENTE RECENTE

Au existat puţine violenţe etnice între comunităţile din Fiji până la alegerile din 1987 (discutate mai jos) dar, cu toate acestea, existau tensiuni etnice. Prin intermediul Partidului Alianţei, o coaliţie etnică dominată de şefii fijieni, guvernul rămânea în mod ferm în mâinile fijienilor (în special a şefilor tradiţionali). Majoritatea indienilor susţineau Partidul Federal Naţional (PFN). La alegerile generale din 1977, discriminarea împotriva cetăţenilor indieni, în ce priveşte acordarea drepturilor la învăţământul universitar, era o problemă majoră şi, în acelaşi timp, Partidul Alianţei a fost înlocuit de Partidul Naţional Fijian, un partid nou şi mai militant[1156]. Ca rezultat al sciziunii din cadrul comunităţii indiene, Partidul Federal Naţional al indienilor a ales mai mulţi reprezentanţi la alegerile din martie 1977, dar guvernatorul general a dizolvat noul aparat legislativ ales, motivând aceasta prin slăbiciunea sau dificultatea liderului PFN de a forma un guvern; la următoarele alegeri din septembrie, Partidul Alianţei, format mai ales din fijieni, a întrunit o majoritate clară.

În 1985 s-a înfiinţat un nou Partid laburist, format mai ales din fijieni şi indieni, care erau nemulţumiţi de politica partidelor tradiţionale. În aprilie 1987, Partidul laburist a câştigat cu majoritate de voturi şi şi-a asumat guvernarea. Deşi primul ministru era fijian, spectrul dominaţiei indiene şi, implicit, respingerea de către membrii fijieni ai Partidului laburist a autorităţii manifestate de şefii fijieni a condus la primele incidente majore de violenţă rasială din istoria ţării. Deşi nu au existat victime, indienii au fost atacaţi de mulţimea fijiană şi tulburările au continuat câteva săptămâni, în ciuda legilor care protejau privilegiile etnicilor fijieni, existau temeri că un guvern dominat de indieni ar putea duce la repetarea acestor incidente.

Aceste tensiuni au condus la o lovitură militară neviolentă, la o lună după ce noul guvern s-a instalat la putere. Cu toate că au existat câteva elementele politice estice şi vestice, conducătorul acesteia, lt. col. Sitivini Rabuka, a declarat reporterilor că „a acţionat mai ales datorită preocupării sale pentru drepturile etnice al fijienilor”[1157].

Lovitura de stat, care a fost sprijinită de Marele Consiliu al Conducătorilor, s-a rezolvat repede; cu toate acestea, guvernul laburist a fost demis de guvernatorul general. Deoarece schimbările constituţionale nu au fost realizate destul de repede, Rabuka a întreprins o a doua lovitură de stat în septembrie 1987 şi a declarat Fiji republică.

După cum nota un ziarist, în perioada dintre alegeri şi prima lovitură de stat,

tensiunile care au apărut aici [Fiji] au ridicat o problemă de mare importantă în Pacific: cum se poate ajunge la autodeterminare, ţinând cont de cererile speciale ale poporului autohton?

Fijienii au deja anumite drepturi garantate prin constituţia ţării, dar unii dintre ei doresc noi amendamente la constituţie: o garanţie conform căreia numai fijienii să poată conduce guvernul.

„Aceasta nu este ţara lor", a spus despre indieni un istoric şi membru al Marelui Consiliu al Conducătorilor, Fiau Tabakaucoro. „Ei vorbesc încă hindi. Ei încă mănâncă curry. Ei nu sunt creştini"...

Doamna Tabakaucoro a subliniat dificultăţile pe care le întâmpină fijienii în lupta pentru puterea economică şi politică împotriva indienilor.

„Cum să te lupţi cu o rasă care are în spate mii de ani din ceea ce numim civilizaţie?" a întrebat ea[1158].

Cererile indigenilor fijieni – de a conduce „propria" ţară – sunt similare cu cele ale tuturor popoarelor indigene de pe glob. Totuşi, lovitura de stat reflectă puternicele disensiuni din interiorul comunităţii fijiene; sprijinul acordat loviturii de stat de către şefii fijieni tradiţionali a fost îndreptat şi împotriva tinerilor, mai bine educaţi, fijienii de la oraş, care s-au alăturat partidului laburist, deoarece acesta era împotriva vechilor alianţe indiene. Cu siguranţă nu ar fi corect să ignorăm realităţile puterii politice şi să descriem conflictul doar în termeni pur etnici.

Totuşi, proiectul de constituţie care urma să fie adoptat printr-un decret prezidenţial din 1989 se concentra, în special, pe o reprezentare etnică mai sporită, în scopul asigurării dominaţiei politice a fijienilor nativi. Noul parlament urma să fie format din 22 de indieni, 28 fijieni, un rotuman şi alţi opt membri (care să nu fie nici indieni, nici fijieni) aleşi de propriile comunităţi; patru membri supleanţi, dintre care unul urmează să fie comandant al armatei fijiene şi ministru al afacerilor interne, trebuie să fie numiţi de Marele Consiliu al Conducătorilor, iar ultimii patru membri vor fi numiţi de către primul ministru. Preşedintele, primul ministru, comandantul armatei şi comandantul poliţiei trebuie să fie toţi nativi fijieni.

Clauzele privitoare la proprietatea asupra pământului rămân neschimbate în principiu, cu excepţia faptului că puterea de veto a

Marelui Consiliu al Conducătorilor asupra anumitor schimbări legislative a fost anulată, în lumina dominaţiei fijiene crescânde în aparatul legislativ. O clauză provizorie garantează imunitatea tuturor membrilor forţelor de securitate implicate în loviturile din 1987.

OBSERVAŢII

Deşi poate fijienii reprezintă populaţia indigenă, Fiji este şi ţara cetăţenilor etnici indieni, a căror majoritate a trăit în Fiji timp de generaţii şi dintre care mulţi fuseseră involuntar pioni ai planurilor economice ale imperiului colonial britanic. Situaţia ivită în Fiji în 1987 reflectă şi problemele inerente în încercarea de a menţine structurile tradiţionale sau indigene, în timp ce, în acelaşi timp, societăţi învecinate se dezvoltă de-a lungul unor linii „moderne" (adică urbane) şi chiar segmente ale comunităţii indigene sunt din ce în ce mai expuse la o viaţă non-tradiţională.

Unul dintre răspunsuri este, desigur, oprirea pătrunderii iniţiale sau înfiinţării unor zone indigene şi încercarea de a ţine departe influenţele „străine" sau non-indigene, cu toate că o astfel de izolare este imposibilă într-un stat atât de mic cum este Fiji. Cealaltă opţiune clară – încurajarea asimilării culturale, fără a oferi vreo protecţie celei mai vulnerabile societăţi indigene tradiţionale – a fost în mod clar respinsă de înseşi popoarele indigene.

Fiji a fost adesea dată ca exemplu de ţară model a armoniei rasiale, iar controlul politic al fijienilor, precum şi dominarea economică a indienilor se pare că au creat o balanţă de putere viabilă. Alegerile din 1987 au dezechilibrat temporar această balanţă, deoarece comunitatea indigenă tradiţională s-a văzut lipsită de toată puterea. Indiferent dacă temerile fijienilor de a deveni subordonaţi altor grupuri etnice sunt obiective sau nu, imaginea unei ţări Fiji echilibrată şi armonioasă din punct de vedere rasial pare să fie irecuperabil zdruncinată.

Putem spera că noile structuri vor aduce o protecţie adecvată a ambelor comunităţi, fără a sublinia în mod artificial distincţiile comunitare şi rasiale.

ITALIA – TIROLUL DE SUD

Fundalul istoric[11][59]

Tirolul de Sud, parte integrantă a Imperiului Habsburgic până la sfârşitul Primului Război Mondial, a fost separat de restul Tirolului prin Tratatul de pace de la Saint Germain din anul 1919. Deşi locuit în mare parte de vorbitori de limbă germană, regiunea a fost încorporată

statului italian şi supusă asimilării forţate. Printr-o legislaţie şi prin decrete ale executivului, guvernul italian sub conducerea lui Mussolini a căutat să micşoreze prezenţa şi influenţa germană în toate sferele vieţii culturale, economice şi politice şi au fost interzise şcolile, sindicatele, partidele politice şi numele germane. De fapt, această politică a reîntărit naţionalismul german, în special în aşezările germane rurale anterior apolitice şi s-a creat o neîncredere profundă în politica şi motivaţiile italiene care au urmat.

După ce Austria a fost anexată de Germania nazistă, Hitler a încheiat un acord cu Mussolini, care a oferit Tirolului de Sud vorbitor de limbă germană opţiunea de a se realipi Germaniei sau, în cazul în care ar alege să rămână alături de Italia, să accepte politica italiană de asimilare. Cu toate acestea, din cei 80% care au ales emigrarea în Germania, aproximativ numai o treime au plecat în timpul celui de al Doilea Război Mondial şi mulţi dintre aceştia s-au reîntors după 1945. În prezent, populaţia provinciei este formată din aproximativ 64% vorbitori de limbă germană, 30% vorbitori de limbă italiană şi 4% vorbitori de limbă ladină[1160].

În septembrie 1946, Miniştrii de Externe ai Austriei şi Italiei au încheiat un acord care urmărea să garanteze comunităţii vorbitoare de limbă germană „egalitate deplină în drepturi cu locuitorii vorbitori de limbă italiană în cadrul prevederilor speciale de salvgardare a caracterului etnic şi a dezvoltării culturale şi economice a vorbitorilor de limbă germană”[1161].

Acordul garanta Tirolului de Sud autonomie în multe sfere ale vieţii economice şi culturale şi promitea că această comunitate vorbitoare de limbă germană va fi consultată asupra formei pe care urma să o ia autonomia.

Italia a violat imediat spiritul acordului atunci când, în primul Statut de Autonomie, provincia Tirolul de Sud (cunoscută în Italia sub numele de Provincia Bolzano sau Bozen) a fost inclusă într-o regiune mai mare care cuprindea provincia Trentino, predominant locuită de italieni, deosebit de populat[1162]. Populaţia vorbitoare de limbă germană a fost depăşită numeric de italieni în guvernul regional, care controla întreaga autoritate politică şi economică.

Începând din 1955, după semnarea Tratatului de stat al Austriei şi restaurarea deplină a suveranităţii Austriei, această ţară a jucat un rol din ce în mai mare în eforturile depuse de Tirolul de Sud de a obţine o autonomie lărgită. După câţiva ani infructuoşi de convorbiri bilaterale, Austria a adus problema în faţa Adunării Generale a

Naţiunilor Unite şi a depus o plângere împotriva Italiei în conformitate cu Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Deşi Adunarea Generală a adoptat două rezoluţii la începutul anilor ’60, ele nu au făcut altceva decât să ceară părţilor să reia negocierile[1163]. Comisia Europeană a Drepturilor Omului a concluzionat că, în cazul prezentat de Austria, Convenţia nu a fost violată, deşi era vorba de corectitudinea unui proces şi de sentinţa de condamnare a unor tineri din Tirolul de Sud pentru crimă[1164].

S-au intensificat presiunile de a găsi o soluţie, iar în timpul anilor ’60 au fost înregistrate câteva atentate teroriste cu bombe. În 1961, o Comisie Mixtă compusă din 11 italieni şi 8 sud-tirolezi au căzut de acord să înceapă o anchetă şi să elaboreze propunerile care vizau o soluţie pentru această problemă. Raportul Comisiei, care a apărut în 1964, a fost considerat insuficient dar conducea către negocieri ulterioare, care în cele din urmă au avut drept rezultat adoptarea unui acord în anul 1969 cunoscut sub numele de „Pachet”[1165].

Pachetul consta dintr-un număr de 137 de măsuri administrative şi legislative pe care guvernul italian urma să le ia pentru a îmbunătăţi şi amplifica autonomia în Tirolul de Sud. Între principiile fundamentale ale Pachetului se numărau: 1. provinciei Bolzano/Bozen i se acordau atribuţii administrative şi legislative lărgite care anterior erau rezervate statului sau regiunii; 2. principiile de proporţionalitate etnică şi paritate lingvistică urmau să fie aplicate în angajarea forţei de muncă în toate organismele statale şi semistatale din provincie, cu excepţia Ministerului Apărării şi forţelor de poliţie naţionale; 3. guvernul provincial putea contesta legile statului care au violat în mod prezumtiv egalitatea grupurilor lingvistice în faţa curţii constituţionale, o atribuţie care anterior era rezervată regiunii.

Pachetul nu reprezenta un tratat. În conformitate cu aşa-numitul Calendar Operaţional, negociat concomitent cu Pachetul, Italia şi Austria au căzut de acord să întreprindă o seamă de măsuri în scopul implementării Pachetului, inclusiv supunerea disputelor ulterioare jurisdicţiei Curţii Internaţionale de Justiţie şi încheierea unui Tratat austriaco-italian de Prietenie şi Cooperare[1166]. Pachetul şi Calendarul Operaţional au fost aprobate neoficial de Parlamentele italian şi austriac în decembrie 1969 şi Statutul de Autonomie astfel amendat a intrat în vigoare în 1972[1167].

STATUTUL DE AUTONOMIE DIN 1972

Consiliul Regional pentru regiunea Trentino-Alto Adige/Tirolul de Sud este format din membri aleşi separat din cele două provincii Trento şi

Bolzano/ Bozen (Tirolul de Sud). Pentru a participa la alegeri, un votant trebuie să locuiască patru ani neîntrerupt în regiune. Preşedinţia alternează între un membru al grupării italiene pentru jumătatea perioadei şi un membru al grupului german pentru cealaltă jumătate. Consiliile regional şi provincial pot fi dizolvate de către Preşedintele Italiei după deliberarea Consiliului de Miniştri; în acest caz, un comitet format din trei membri (dintre care unul trebuie să fie din grupul vorbitor de limbă germană) exercită funcţiile consiliului dizolvat până sunt ţinute noi alegeri într-un interval de timp de trei luni.

Competenţa relativ limitată se extinde, inter alia, asupra regulamentelor pentru serviciile regionale; graniţele municipale; înfiinţarea şi menţinerea în actualitate a cadastrului; serviciile de pompieri; regulamentele serviciilor de sănătate, spitalele, camerele de comerţ, instituţiile de caritate publice, agenţiile de credit şi ordinea în comunitate[1168].

PUTEREA EXECUTIVĂ

Provincia este guvernată de trei organisme: Consiliul Provincial, Guvernul Provincial şi Preşedintele acestuia. Guvernul Provincial este ales de Consiliu, iar compoziţia sa trebuie să fie proporţională cu grupurile lingvistice din Consiliu.

Preşedintele şi Guvernul Provincial exercită atribuţii administrative în domeniile de competenţă stabilite în Statutul de Autonomie, inclusiv implementarea multor legi naţionale. În afara acestei competenţe, are responsabilitatea pentru menţinerea ordinii publice, care rămâne o problemă a statului italian, deşi poliţia rurală şi urbană locală rămân sub jurisdicţia provinciei. Preşedintele deţine anumite atribuţii pentru situaţiile de necesitate şi poate participa la întrunirile Cabinetului italian ori de câte ori se discută probleme care pot afecta provincia.

Guvernul central este reprezentat în fiecare provincie de un comisar care este responsabil, inter alia, pentru menţinerea ordinii şi pentru supravegherea felului în care se achită de obligaţiile delegate de către stat administraţia provincială.

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Atribuţiile legislative ale Consiliului Provincial au fost extinse în mod semnificativ la nivel regional şi statal. Statutul de Autonomie enumera 29 de domenii în care puterea legislativă este primară (adică supusă numai Constituţiei, obligaţiilor internaţionale şi principiilor de bază

ale ordinii legale italiene) şi 11 domenii în care atribuţiile provinciei sunt secundare (adică supuse principiilor conţinute în statutele obişnuite)[1169]. Aceste atribuţii sunt foarte diverse dar, în principal, se referă la probleme economice, sociale şi culturale. De exemplu, Consiliul Provincial deţine competenţa primară asupra denumirilor locurilor, obiectivelor şi tradiţiilor locale, planificarea rurală şi urbană, mediul, mineritul, agricultura, comunicaţiile şi transportul şi competenţă secundară în domeniul educaţiei elementare şi gimnaziale, comerţului şi sănătăţii publice.

Legile adoptate de un consiliu provincial sau regional pot fi returnate de guvernul central pe temeiul că „ele nu sunt de competenţa respectivă sau contravin cu interesele naţionale sau cu acelea ale uneia dintre cele două Provincii din regiune”[1170]. Un vot majoritar absolut al Consiliului are putere şi mai mare decât un veto, deşi guvernul poate de asemenea să conteste o lege în faţa Curţii Constituţionale, suspendându-i astfel efectul pentru o perioadă de câţiva ani, până când Curtea Constituţională ia o decizie.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Există o Curte Administrativă Regională care include o secţiune specială pentru Tirolul de Sud, ai cărei membri sunt numiţi de Consiliul Provincial din Bolzano/Bozen – şi care trebuie să fie aleşi în mod egal din comunităţile vorbitoare de limbă germană şi italiană. Membrii Consiliului Provincial pot contesta orice act administrativ pe care l-au considerat „o violare a principiului de egalitate între cetăţenii care aparţin mai multor grupuri lingvistice” în faţa secţiunii Tirolului de Sud[1171].

Legislaţia provincială sau regională poate fi contestată înaintea Curţii Constituţionale Naţionale de o majoritate a membrilor Consiliului unui grup lingvistic pe temeiul că o lege violează „drepturile egale ale cetăţenilor mai multor grupuri lingvistice sau caracteristicile etnice şi culturale ale acelor grupuri”, deşi această contestare nu are efectul de a suspenda legea[1172]. Curtea Constituţională deţine de asemenea jurisdicţia asupra contestărilor înaintate de guvernul provincial sau central faţă de actele provinciale sau regionale despre care se presupune că violează Statutul de Autonomie.

Deciziile Curţii Constituţionale sunt obligatorii pentru Tirolul de Sud şi multe dintre acestea au avut tendinţa de a submina autonomia provinciei, susţinând că atribuţiile naţionale inerente de „conducere şi coordonare” (Vindirizzo e coordinamento) sunt mai presus de competenţa regională şi provincială. În termeni generali, curtea

susţine acţiunile statului acolo unde a fost identificat un „interes naţional” suficient de important sau unde un interes nu poate fi divizat. Nu s-a acordat o atenţie deosebită statutului autonom special al Tiroului de Sud[1173].

ALTE PROBLEME

Limba

În regiunea Trentino-Alto Adige, limba germană este recunoscută ca având statut egal cu limba italiană care este „limba oficială” a statului[1174]. Oricare din aceste limbi poate fi folosită înaintea curţilor şi autorităţilor din regiune, deşi incapacitatea multora dintre oficialităţi de a vorbi fluent ambele limbi a împiedicat aplicarea acestui principiu mulţi ani. Toate legile regionale şi provinciale sunt publicate în limbile germană şi italiană şi funcţionarii publici trebuie să folosească limba maternă a oricărei persoane cu care au de a face[1175]. Articolul 100 din Statutul de Autonomie recunoaşte „folosirea separată a fiecăreia dintre cele două limbi”, şi s-a născut disputa privitoare la stabilirea limbilor în care să fie ţinute procedurile în curţile de justiţie: într-o singură limbă (în limba acuzatului sau a părţilor) sau în ambele limbi.

EDUCAŢIA

Un principiu fundamental cuprins în Acordul De Gasperi-Gruber era acela că educaţia elementară şi gimnazială trebuie făcută în limba maternă a copilului, iar procesul de învăţământ în Tirolul de Sud se face în şcoli separate, germane şi italiene. Este obligatorie instruirea în cealaltă limbă a provinciei şi toţi profesorii trebuie să fie vorbitori nativi ai primei limbi a şcolii în care predau. Este făcută o reglementare specială pentru folosirea limbii ladine în grădiniţe şi şcoli elementare din regiunile în care se vorbeşte limba ladină, iar germana şi italiana sunt predate ca limbi suplimentare. Administraţia şcolilor se află sub autoritatea provinciei, dar profesorii sunt angajaţi ai statului.

REPREZENTAREA ÎN ADMINISTRAŢIA

PUBLICĂ

Statutul de Autonomie prevede reprezentarea lingvistică proporţională în administraţia publică şi acest principiu a fost susţinut cu tărie de Curtea Constituţională Italiană[1176]. Fiecare persoană trebuie să facă o declaraţie oficială în timpul recensământului cu privire la grupul lingvistic căruia îi aparţine, iar atunci când această declaraţie nu este

făcută, se pierde dreptul de a deţine o funcţie publică, de a fi angajat în administraţia publică, de a fi profesor sau de a primi o locuinţă[1177]. Locurile care sunt vacante din cauza lipsei de candidaţi calificaţi dintr-un grup lingvistic pot fi ocupate de membrii celuilalt grup lingvistic pentru o perioadă de 12 luni, perioadă care nu poate fi reînnoită, ceea ce a provocat resentimente în rândurile vorbitorilor de limbă italiană, care nu sunt angajaţi pe măsura pregătirii lor.

SISTEMUL DE IMPOZITARE

Provincia are dreptul de a percepe impozite numai în limitele permise de legile regionale, în vreme ce regiunea poate să perceapă impozite „în conformitate cu principiile sistemului de impozitare al statului”[1178]. Partea provinciei din cheltuielile statului în domeniul economiei şi al asigurărilor sociale reprezintă o sursă substanţială şi regulată de venituri, care sunt suficiente pentru nevoile provinciei. În plus, provinciile primesc 90% din taxele statului colectate din încasările pe electricitate şi gaze, impozitele pe proprietate şi impozitele pe venitul personal, la fel ca şi o parte (determinată anual prin acordul între guvernele provincial şi central) din taxa pe valoarea adăugată şi alte taxe naţionale.

RELAŢIILE EXTERNE

Deşi numai guvernul central poate încheia acorduri internaţionale, Curtea Constituţională Italiană a susţinut că „activităţile de reclamă” cu guvernele străine (de exemplu turismul) pot fi desfăşurate de regiuni, atâta vreme cât ele nu implică asumarea de obligaţii internaţionale[1179]. În conformitate cu Convenţia Europeană din 1980 privind cooperarea la frontieră, regiunile de frontieră (sau provinciile sau autorităţile comunale) pot încheia acorduri pe probleme de graniţă cu statele vecine, cu condiţia ca guvernul central: 1. să fi încheiat un tratat cu acel stat privitor la conţinutul cooperării de la graniţe şi 2. să fi aprobat acordul[1180].

OBSERVAŢII

Italia este formată din 20 de regiuni autonome, din care cinci se bucură de un statut „special”, iar două (Trentino-Alto Adige şi Friuli-Venezia Giulia de lângă Triest) se bucură de anumite protecţii pe bază de tratate. Autonomia ia, în general, forma de protejare a drepturilor lingvistice prin dispoziţii privitoare, de exemplu, la educaţia bilingvă sau separată sau politica de angajare guvernamentală preferenţială pentru rezidenţii din regiune[1181]. În Val d’Aosta există o comunitate vorbitoare de limbă franceză, iar alte minorităţi lingvistice îi includ pe

friuli, sardini, slavi şi ladini. În felul acesta, Tirolul de Sud nu este unic în politica italiană, deşi reprezintă, probabil, situaţia cea mai discutabilă.

Deşi ar fi incorect să afirmăm că reglementările de autonomie actuale sunt satisfăcătoare, în general, amendamentele din 1972 au dat naştere unui sistem care se bucură de o acceptare unanimă şi care au dovedit aplicabilitate în practică. Unii locuitori ai Tirolului de Sud ar prefera în mod ideal un stat independent asemănător statelor San Marino sau Liechtenstein, dar puţini confundă acest ideal cu realitatea. Este semnificativ faptul că cele mai multe din nemulţumirile actuale se referă la eşecul guvernului italian de a implementa Pachetul din 1969 sau Statutul de Autonomie din 1972 şi nu cer atribuţiuni mai extinse.

Deşi comunitatea minoritară vorbitoare de limbă italiană din Tirolul de Sud nu are drept de veto asupra legislaţiei, guvernele provinciale au fost formate până acum prin coaliţii între Sudtiroler Volkspartei (SVP) dominant, vorbitori de limbă germană şi aripa provincială a socialiştilor şi social-democraţilor italieni. În felul acesta, politica nu a luat un aspect etnico-lingvistic şi există un anumit grad de bipartizanat, chiar dacă SVP controlează efectiv puterea politică a provinciei.

Reafirmarea dominaţiei culturale şi politice germane a fost încununată de succes, în vreme ce numărul de italieni din provincie a început să scadă încet, dar constant. Căsătoriile mixte au crescut ca număr şi următorul stadiu în problema sud-tiroleză va fi modul în care va reacţiona comunitatea italiană la rolul său din ce în ce mai scăzut. Vorbitori de limbă italiană de dreapta au cerut revizuirea Statutului de Autonomie din 1972 şi Mişcarea Socială Italiană neofascistă a devenit cel mai mare partid din consiliul oraşului Bolzano în alegerile locale din 1984. În acelaşi timp, puternica dorinţă manifestată de Austria şi Italia de a preîntâmpina redeschiderea conflictului asupra Tirolului de Sud, ca şi recunoaşterea de către liderii politici tirolezi a faptului că reglementările actuale reprezintă un progres clar faţă de situaţia anterioară, sugerează faptul că schimbările viitoare vor apărea mai degrabă ca un rezultat al unor procese politice normale, decât ca rezultat al violenţei sau al conflictului deschis.

În final, nu trebuie subestimat rolul jucat de Austria în garantarea autonomiei Tirolului de Sud, deşi Italia a susţinut întotdeauna că autonomia Tirolului este o problemă pur internă (cu excepţia obligaţiilor incluse în Acordul De Gasperi-Gruber din 1946). Austria nu a declarat încă (aşa cum i se ceruse conform Calendarului

Operaţional) că Pachetul a fost respectat până la sfârşit şi acesta rămâne un aspect semnificativ în relaţiile austro-italiene. În această privinţă, Tirolul de Sud seamănă cu unul dintre exemplele clasice de protecţie a minorităţilor ulterioare tratatului de la Versailles, iar sprijinul austriac a fost decisiv în obţinerea autonomiei relativ largi obţinute în 1972.

MALAYSIA

Fundalul istoric[1182]

Malaysia este o federaţie de treisprezece state, cuprinzând cele nouă state originale Malay, fostele colonii britanice din Malacca şi Penang şi fostele colonii ale Coroanei Britanice din Sarawak şi Sabah (Borneo de Nord). În Malaysia există trei grupuri rasiale sau etnice majore: malaezii (aproximativ 47% din totalul populaţiei şi o mică majoritate de malaezi peninsulari), chinezii (aproximativ 35%) şi indienii (9%)[1183]. Restul populaţiei este format dintr-un mic număr de alte grupuri indigene, europeni şi alţii. Diversele grupuri nu sunt concentrate în zone geografice separate, cu toate că a existat, în mod tradiţional, o diviziune între chinezii şi indienii de la oraş, pe de o parte ,şi malay-ii de la ţară, pe de altă parte. În plus, grupurile nu sunt omogene. „Indienii", de exemplu, includ pachistanezii musulmani, indienii sudici hinduşi (numiţi tamili) şi srilankanezi. Chinezii şi malay-ii au trăsături comune lingvistice, religioase şi culturale, cu toate că malay-ii îi domină pe musulmani.

Teritoriul care este în prezent malaysian a fost, secole de-a rândul, o răscruce comercială. În 1511, portughezii au cucerit oraşul Malacca, pe care l-au condus timp de 130 de ani înainte de a fi cedat olandezilor. În secolul următor au avut loc lupte între olandezi şi conducătorii locali pentru controlul asupra acestei zone comerciale. Primul post comercial britanic s-a înfiinţat în insula Penang în 1786.

Influenţa britanică a crescut treptat şi, ca răspuns la strategia de cucerire a minelor de cositor din 1870, britanicii au început să-şi asume un control mai puternic asupra afacerilor interne ale statului Malaysia, adesea cu consimţământul notabilităţilor locale bine plătite. Deoarece plantaţiile de cauciuc şi minele de cositor s-au înmulţit, numărul imigranţilor chinezi a început să crească.

Cucerirea şi ocuparea Malaysiei de japonezi, pentru o perioadă de trei ani, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a devastat ţara şi a dus la creşterea diferenţelor rasiale dintre malay şi chinezi. După război, au existat tendinţe de împotrivire la încercările britanicilor de

a impune o guvernare centralizată, parţial din cauza planurilor de încorporare a Penang şi Malacca, ambele având populaţie majoritar chineză şi indiană, în „Uniunea Malaysiană” propusă. În final, statele malaeziene şi aşezările coloniale britanice au fost unite în 1948 sub coroană britanică, primind denumirea de „Federaţia Malaya”.

Statele din cadrul Federaţiei au primit autoritate lărgită în domenii ca educaţia şi terenurile, dar fiecare conducător de stat s-a obligat să accepte sfatul înaltului Comisar Britanic pentru Malaya în toate domeniile, cu excepţia problemelor legate de tradiţia musulmană sau malay. Înaltul Comisar era obligat să menţină „poziţia specială a malay-lor” şi interesele legitime ale celorlalte comunităţi. Această poziţie specială a fost reiterată prin clauze speciale legate de cetăţenie. Majoritatea chinezilor şi indienilor pot obţine cetăţenia numai după ce răspund unui număr mare de cerinţe, printre care: să fie născuţi în Federaţie, tatăl să fie născut şi să fi locuit mult timp în Federaţie, să aibă un caracter frumos, să aibă cunoştinţe adecvate de malaieză sau de engleză şi să-şi declare intenţia de a locui permanent în Federaţie. Doar puţini erau aceia care corespundeau acestor cerinţe.

Partidul Alianţei, o coaliţie multirasială, formată din Organizaţia Naţională Unită a Malaezilor (UMNO), Asociaţia Chinezilor Malaezieni (MCA) şi Congresul Indienilor Malaezieni (MIC) a dominat alegerile de la începutul anilor ’50 şi Malaya şi-a câştigat independenţa în 1957. Constituţia din 1957 a încorporat multe trăsături comune guvernării parlamentare britanice: un şef al statului apolitic; un corp legislativ compus din două camere, dintre care una este direct aleasă, şi un aparat juridic independent. Conţine, de asemenea, câteva trăsături unice care au înrădăcinat adânc poziţia specială a malaezienilor şi au înfiinţat cadrul în care operează diferitele grupuri rasiale. În schimbul recunoaşterii statutului special al malaezienilor, a acceptării islamismului ca religie a statului şi a desemnării limbii malaeze ca limbă oficială (după o perioadă de tranziţie), non-malaezienilor le-a fost permisă participarea deplină la activităţile Federaţiei şi condiţiile pentru obţinerea cetăţeniei au fost reduse.

În 1963, Federaţia a inclus Sabah, Sarawac şi Singapore. În 1965, Singapore şi Malaysia s-au despărţit după o perioadă de dezacorduri profunde privitoare la dimensiunea participării chineze la guvernare. Alianţa, care era încă partidul politic dominant, a arătat semne de slăbiciune şi, în 1967, în Penang au izbucnit revoltele.

În 1969, s-au cerut noi alegeri, din care Alianţa a ieşit cu o majoritate simplă. La câteva zile după alegeri, în Kuala Lumpur au izbucnit ciocniri în care câteva sute de oameni au fost ucişi sau răniţi. A fost

declarată starea de urgenţă şi până în februarie 1971 guvernul constituţional nu a fost restabilit. Au fost introduse anumite măsuri de protecţie suplimentare şi prevenirea violenţelor etnice a constituit în continuare o preocupare constantă a guvernului malaysian.

Alianţa a devenit ulterior Frontul Naţional care cuprinde cele trei partide iniţiale, o mare parte a partidului de opoziţie (faţă de alianţă) şi Gerakan, un partid predominant chinez fondat în Penang. Această coaliţie pe baze etnice este dominantă de UMNO şi opoziţia principală a fost manifestată din partea Partidului Acţiunii Democratice, în majoritate chinez, şi un partid proislamic de dreapta PAS (un descendent al fostului Partid Islamic Pan-Malaez de opoziţie).

POZIŢIA SPECIALĂ A MALAEZIENILOR

La fel ca şi Sri Lanka şi Fiji, populaţia indigenă (predominant malaieză) din Malaysia a fost vreme îndelungată subordonată economic unui grup etnic mai mic din punct de vedere numeric, în acest caz chinezii.

În afară de dominaţia străină asupra economiei, în 1957, atunci când a fost cucerită independenţa în Malaya, existau trei grupuri importante – malaezienii, puternici din punct de vedere politic, chinezii, care dominau economic, şi indienii, cu o situaţie ambiguă. Cu excepţii minore, fiecare grup opera în enclave economice separate. În timpul perioadei coloniale, malaezienii au fost trataţi ca situându-se în afara vieţii comerciale şi industriale a ţării...

Atunci când a fost cucerită independenţa, s-a accentuat şi diviziunea etnică a muncii, care s-a reflectat în inegalităţi profunde în venituri, proprietatea de bunuri, calificare, şcolarizare şi standard de viaţă. În contextul politicii aplicate după cucerirea independenţei, au crescut temerile adânc înrădăcinte privitoare la violarea de către chinezi a drepturilor malaeziene şi cele ale chinezilor faţă de libertatea lor economică din partea malaezilor[11**84**].

Din 1957, constituţia malaieză a recunoscut poziţia specială a populaţiei bumiputra (indigene). Articolul 153 stabileşte că şeful statului va proteja poziţia specială a malaezilor şi nativilor din statele Sabah şi Sarawak şi interesele legitime ale celorlalte comunităţi. Membrii acestor grupuri au rezervat acestora poziţii „rezonabile” în administraţia publică, le-au acordat burse, alte privilegii educaţionale sau de instruire şi facilităţi speciale acordate de guvernul federal, precum şi licenţe sau permise de afaceri. Cu toate acestea, o persoană nu poate fi lipsită de o poziţie pe care o deţine deja, de un permis sau

de un alt privilegiu.

Pământul

Articolul 89 din constituţie subliniază păstrarea pământului deţinut de malaezieni înainte de câştigarea independenţei, în conformitate cu legile existente. Statul poate, de asemenea, să deţină pământuri suplimentare în regiunile subdezvoltate sau necultivate rezervate pentru stabilirea malaezilor sau a altor populaţii. Legea care a creat rezervaţia înainte de câştigarea independenţei poate fi amendată numai în urma unui proces foarte dificil, care cere voturile a două treimi din numărul total de membri ai adunărilor legislative ale statului şi o rezoluţie a fiecărei Camere a Parlamentului obţinută printr-o majoritate de două treimi.

Limba

Limba malaieză este recunoscută prin constituţie ca limbă naţională a Malaysiei, dar este garantată folosirea oricărei alte limbi în procesul predării sau învăţării (dar nu şi în scopuri oficiale). Engleza poate fi folosită în domeniul legislativului şi în curţile de justiţie, dacă Parlamentul nu are o altă propunere. Deşi în Sabah şi Sarawak există o prevedere specială privitoare la uzul limbii engleze şi al limbilor materne, pentru limba chineză nu s-au înregistrat prevederi similare în afară de garanţia generală privind folosirea liberă a limbii.

Deciziile guvernamentale recente sugerează că în Malaysia se dezvoltă un nou naţionalism lingvistic în detrimentul grupărilor non-malaeziene. În iunie 1987 guvernul a specificat că revizuieşte Legea Educaţiei Naţionale cu intenţia de a da întâietate limbii malaieziene. Deşi limba malaieză a fost prima limbă în care s-au ţinut cursurile de la Universitatea din Malaya o perioadă de timp, în 1987 Universitatea a cerut ca şi acele cursuri opţionale din departamentele de studii englez, chinez şi indian să fie predate în limba malaieză. În august 1987, oficialităţile din Jahore Bahru au decretat că indicatoarele afişate la festivalurile locale trebuiau să includă şi cuvinte în limba malaieză în plus faţă de celelalte limbi.

Religia

Islamismul este religie de stat dar este garantată libertatea individuală a religiei. Articolul 11 (4) din constituţie face distincţia dintre „a profesa şi a practica” şi „a propaga” o religie; propaganda religioasă poate să fie restrânsă de stat sau de legile federale, dacă se încearcă prozelitismul printre membrii comunităţii musulmane. Într-o decizie

contraversată luată în 1987, Universitatea Tehnologică din Malaysia a cerut tuturor studenţilor să poarte o pălărie tradiţională malaeză songkok în timpul ceremoniilor oficiale; studenţii chinezi au protestat, spunând că purtarea acelui acoperământ pe cap avea implicaţii religioase musulmane[1185].

POLITICA APLICATĂ DUPĂ 1969

Absenţa unor limite temporale în exercitarea prevederilor speciale a fost criticată de politicienii non-malaezieni, afirmând că acest lucru reprezenta un avantaj permanent pentru malaezieni. În acelaşi timp, la baza ciocnirilor din 1969 s-au aflat temerile şi insatisfacţia malaezienilor faţă de progresul economic. Într-o lucrare controversată apărută în 1970, scrisă de Mahathir bin Mohamad, primul ministru al Malaysiei din 1981, a apărut descrierea protecţiilor sporite, care urmau să fie acordate malaezienilor.

Înlăturarea tuturor protecţiilor îi va supune pe malaezieni unor legi primitive care le permit să supravieţuiască numai celor mai puternici.

Malaysia are acum prea mulţi cetăţeni care nu sunt malaezieni care îi pot domina pe malaezieni în momentul în care protecţiile ar fi înlăturate. Sugestia frecventă că singura modalitate de a-i ajuta pe malaezieni este să îi laşi să se lupte singuri, nu poate fi luată în consideraţie cu seriozitate. Răspunsul se află undeva la mijloc, într-un soi de „protecţie constructivă" elaborată după un studiu amănunţit al efectelor eredităţii şi mediului. Pană când se va face aceasta, efectul dăunător al eredităţii şi al mediului va continua să aibă un efect puternic asupra malaezienilor[1186].

Guvernul a stabilit că principalele cauze ale revoltelor din 1969 au fost 1. nemulţumirea şi teama încurajate de schimbarea prevederilor constituţionale referitoare la malaezieni; 2. creşterea deosebirilor economice între malaezieni şi non-malaezieni în pofida „poziţiei speciale" a primilor, ceea ce a provocat resentimente şi în ultimă instanţă a dat naştere violenţei îndreptate împotriva comunităţii chineze şi, într-o mai mică măsură, comunităţii indiene.

Răspunsul la această problemă a fost limitarea anumitor tipuri de dezbateri politice, iniţial printr-o Ordonanţă pentru starea de necesitate şi ulterior printr-un amendament constituţional. Articolul 10 a fost amendat pentru a permite legilor (ulterior adoptate) „să interzică punerea în discuţie a oricărei probleme, drept, statut, poziţie, privilegiu, suveranitate sau prerogative" stabilite sau protejate prin prevederi constituţionale referitoare la cetăţenie, limbă, poziţie

specială a malaezienilor sau suveranitatea conducătorilor statului. Nici un amendament la oricare dintre prevederile mai sus menţionate ale constituţiei nu poate fi aprobat fără consimţământul Conferinţei Conducătorilor, o adunare formată din şefii a 9 state malaeziene.

Guvernul a adoptat o „Nouă Politică Economică" (NEP) pentru a stimula dezvoltarea şi a amplifica participarea malaezienilor în procesul economic[11][87]. Cele două ţeluri ale NEP au fost să reducă şi să eradicheze în cele din urmă sărăcia în toate grupările rasiale, prin ridicarea nivelului venitului şi creşterea ratei de angajare şi să restructureze societatea malaeziană pentru a corecta dezechilibrele economice prin creşterea participăm şi a numărului de proprietăţi ale malaezienilor. Noua Politică Economică a încercat să creeze o comunitate industrială şi comercială malaeziană (cu obiectivul ca bumiputra să aibă drept de posesiune asupra a 30% din industria şi comerţul total al ţării), să modernizeze viaţa în mediul rural şi să încurajeze dezvoltarea în toate activităţile urbane. În contextul unei economii în expansiune rapidă, aceste ţeluri urmau să fie îndeplinite, fără ca vreun grup să fie lipsit de posesiunile sale.

NEP a fost implementată în primul rând prin implicarea sporită a guvernului în economie şi creşterea economică impresionantă din Malaysia din anii '70 „a făcut posibilă redistribuirea de către stat a veniturilor şi restructurarea economiei, fără a apela în mod deschis la măsuri discriminatorii împotriva unui grup etnic sau a altuia"[11][88]. Cota parte din industrie a malaezienilor a crescut, deşi s-a pus problema dacă dezvoltarea conform NEP va reduce, de fapt, tensiunile etnice.

Din toate datele disponibile se poate trage concluzia că progresul politicii NEP privitor la locurile de muncă este pe drumul cel bun. Totuşi, la o privire mai atentă, nu putem fi siguri că aparenţele nu înşeală....

Deşi (generaţia care a fost angajată în primul rând prin intervenţia guvernului),... poate fi o strategie defensivă pe termen scurt... există pericolul ca această comunitate indigenă să nu mai aibă nevoie, în faţa protecţiei guvernamentale sporite, să promoveze în mod constant şi să intre în competiţie cu alte segmente ale populaţiei[11][89].

Haosul economic a fost mai mic decât a prezis iniţial guvernul. Indienii, în special, au fost forţaţi să-şi părăsească funcţiile publice deţinute, prin intermediul politicii promalaeze şi nu au putut să intre în competiţie comercială cu chinezii şi, în felul acesta, au pierdut teren faţă de ambele grupuri.

OBSERVAŢII

Grupurile etnice din Malaysia sunt atât de amestecate încât „autonomia" politică pe bază teritorială n-a fost niciodată considerată o opţiune. Guvernul dominat de malaezieni a adoptat o serie de măsuri pozitive pentru a redresa echilibrul economic, care în mod tradiţional îi favorizase pe chinezi şi pe indieni. Drept rezultat, etnicitatea a devenit factorul cel mai semnificativ în vieţile oamenilor. Guvernul Frontului Naţional aflat la putere este mai degrabă o coaliţie de partide politice înfiinţate pe baze etnice, decât un partid non-etnic sau panetnic.

Atâta vreme cât Malaysia s-a bucurat de o economie aflată în expansiune rapidă, încercarea de a îi favoriza pe malaezieni fără a comite vreo discriminare împotriva intereselor altor grupuri etnice a fost încununată de succes. Cu toate acestea, deşi Frontul rămâne o forţă puternică, asupra lui se exercita presiuni crescânde în probleme economice, politice şi ideologice.

Din punct de vedere economic, perioada de redresare din anii '70 a luat sfârşit. În multe privinţe, încercările de a ridica poziţia relativă a malaezienilor au fost încununate de succes, deşi aceste încercări au amplificat tensiunile etnice în loc să le diminueze. De exemplu, compoziţia forţelor armate şi de poliţie a crescut de la 70% malaezieni în 1969-1970, la 86% malaezieni în 1979-1980; în procesul de educaţie superioară procentul de etnici bumiputra a crescut de la 53,3% în 1970, la 73,4% în 1980[1190]. Faptul că ei domină în două domenii extraordinar de sensibile ar putea să diminueze ţelul egalităţii proclamate de malaezieni. Au apărut noi presiuni etnice datorită prezenţei a 300.000 de emigranţi ilegali din Indonezia în statul Jahore.

NEP a intrat în centrul atenţiei şi datorită faptului că a creat o mică clasă capitalistă malaieză, înstărită, dar a eşuat în reducerea sărăciei maselor de malaezieni.

Politica NEP-ului a făcut puţin pentru a reduce inegalităţile de venit atât între grupurile etnice, cât şi în cadrul aceluiaşi grup. Incidenţa sărăciei a scăzut, în mod special în straturile cele mai sărace ale societăţii, dar ţara are un drum lung de făcut pentru a reduce treptat şi a eradica sărăcia... Accentuând diferenţele etnice între rase, politica NEP-ului a încercat să aducă beneficii şi privilegii malaezilor, indiferent dacă ei erau săraci sau nu, lipsind de ajutor membrii altor grupuri etnice, chiar dacă aceştia erau săraci şi aveau nevoie de ajutor... Astfel există pericolul ca politica NEP-ului să reuşească în

scurt timp să-şi atingă ţelul de 130% [sic] proprietari şi îmbogăţiţi din etnia bumiputra în sectoarele moderne ale economiei, în timp ce va eşua în politica pe termen lung de realizare a economiei interetnice şi a unităţii naţionale[1191].

Din punct de vedere politic, Frontul Naţional a fost învinuit de multe acuzaţii de corupţie; în 1986, de exemplu, liderul Asociaţiei Chino-Malaeze a fost acuzat în Singapore de fraudă la bursă. În plus, există restricţii asupra activităţii politice şi mulţi opozanţi politici resimt dominaţia politică totală a Frontului Naţional (care se bucură de o majoritate de două treimi în parlament şi poate amenda constituţia când doreşte). În 1986, Frontul Naţional a câştigat 148 din 177 de locuri în Camera Reprezentanţilor.

Malaysia a rămas din punct de vedere tehnic sub stare de urgenţă din 1969; detenţia administrativă este permisă conform Actului de Securitate Internă din 1960 şi limitele garantării proceselor corecte se află (din 1975) în Regulamentele de bază privind siguranţa proceselor (Amendament)[1192]. Aceste derogări şi altele de la procedura juridică normală sunt justificate ca fiind necesare pentru a combate rebelii comunişti (care acţionează uneori în zonele de graniţă, dar nu au prezentat o ameninţare serioasă de la marea răscoală de la sfârşitul anilor 1940 şi începutul anilor ’50), pe traficanţii de droguri şi pentru a menţine armonia în comunitate.

Din punct de vedere ideologic, guvernul de azi se află sub influenţa fundamentaliştilor islamici, dintre care mulţi sprijină partidul de opoziţie PAS. Totuşi, activismul religios în creştere nu s-a transformat într-un sprijin politic larg şi mulţi activişti musulmani au fost cooptaţi în guvernul Mahathir[1193]. O mişcare militantă islamică puternică ar putea mări temerile comunităţilor chineză şi indiană. Totuşi, recentele manifestaţii ale naţionalismului malay în domeniile limbii şi educaţiei, două zone sensibile pentru orice minoritate, sunt neliniştitoare. În faţa tensiunilor crescânde în cadrul UMNO şi a resentimentului chinezesc faţă de politica în favoarea limbii malay, guvernul a închis câţiva lideri chinezi ai opoziţiei şi alţi critici, fără proces, în 1987 şi tensiunile etnice s-au ridicat la cel mai înalt nivel din 1969.

Grupările etnice din Malaysia au fost domolite cu succes din 1969 până la mijlocul anilor ’80 printr-o combinaţie dificilă de amplificare a etnicităţii şi de toleranţă în acelaşi timp. Încercările de a impune cultura majorităţii asupra minorităţilor, de exemplu, în Sri Lanka şi Sudan, au dus la conflicte mai grave şi nu putem decât spera că recentele încercări de dominare malay şi de intoleranţă nu vor conduce Malaysia la o soartă similară.

Dificultăţile de a menţine un stat echilibrat etnic printr-un sistem formal de preferinţe etnice şi prin divizarea puterii politice sunt demonstrate în Cipru, Liban şi mai recent în Fiji. Când aceste diferenţe există şi este imposibil să împărţi structurile comunităţii autonome pentru a da fiecărui grup etnic acces la puterea politică, versiunea Malaysiană a statului cu partid unic este o opţiune care va continua să fie atrăgătoare – atât timp cât un ataşament sincer faţă de pluralismul politic, în contextul dominaţiei politice malay, nu va conduce la cereri extremiste pentru exclusivitatea etniei malay.

Partea a IV-a

Capitolul 19 : CONCLUZII

O mare parte a istoriei s-a referit la eforturile făcute de cei fără putere în scopul de a impune un mai mare control asupra propriilor lor destine. Desemnarea ca „minoritate" sau „majoritate" are un sens minor în aceste lupte, deoarece teritoriul în care se găsesc forţele dizidente sau antistatale este în general definit (de către acestea) într-o manieră care garantează că principiul „conducerii de către majoritate" poate fi folosit pentru a justifica faptul că ei resping autorităţile aflate la guvernare[1194]. În secolul al XIX-lea acele grupuri care au fost recunoscute pe plan internaţional ca noi state au devenit majorităţi; aspiranţii care nu au avut succes în obţinerea statalităţii au rămas minorităţi.

În secolul al XX-lea s-a manifestat un mare interes faţă de „edificarea naţiunii", dar o privire mai atentă asupra istoriei recente ne-ar arăta că naţiunile sunt distruse (sau cel puţin micşorate) de state. Amploarea imperiilor – de la cel Egiptean, Grec sau Roman până la cel Britanic, Francez, Otoman sau Rus –, a reflectat teoriile politice şi legale care au separat etnicitatea, religia şi „naţiunea" de autoritatea guvernului. Deşi guvernele imperiilor au fost deseori legate de o anumită cultură, imperiile care nu au fost formate prin colonizare nu au căutat întotdeauna să impună altceva decât controlul politic sau economic asupra supuşilor lor (cu excepţia încercărilor făcute de misionari, de a-i converti religios).

Identificarea „statului" cu „naţiunea" la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea a modificat dramatic soarta imperiilor. Deoarece democraţia şi teoria contractului social au devenit elementele centrale ale conceptelor europene de guvernare, statul multietnic a devenit mult mai greu de susţinut. Statele în devenire au folosit omogenizarea etnică sau lingvistică pentru a-şi justifica separarea de imperiul căruia îi fuseseră supuse ca şi pentru a da legitimitate expansiunii teritoriale. Imperiile învecinate, ca de exemplu Imperiul Otoman şi cel Austro-Ungar, s-au dezintegrat datorită presiunilor exercitate de naţionalismul etnic (ajutat şi instigat de puterile rivale), deşi noile imperii de peste mări pot fi justificate numai prin referire la acele popoare ale căror niveluri de dezvoltare nu le îndreptăţesc, în opinia europenilor, să-şi afirme „statalitatea" împotriva dominaţiei europene.

După cum a fost remarcat în capitolul 3, autodeterminarea „naţională” caracteristică secolului al XIX-lea a dat naştere autodeterminării „teritoriale” din secolul al XX-lea. Noile state erau conştiente de puterea apelurilor la autodeterminarea „naţională” şi menţinerea integrităţii teritoriale – indiferent cât de artificială este – a fost întărită prin respingerea generală a drepturilor minorităţilor. În unele cazuri, „naţionalismul” noului stat a fost ideologic; în alte cazuri, încercările de a transforma cultura majoritară sau dominantă în cea a statului ca întreg au fost compatibile cu eforturile similare din Europa postbelică. Asimilarea forţată a grupurilor minoritare şi a popoarelor indigene a fost politică de stat atât în ţările dezvoltate, cât şi în cele în curs de dezvoltare, întrucât centralizarea puterii statului a devenit o particularitate a puterii politice în anii ’50 şi ’60.

Cu toate acestea „dacă nu au existat limite logice, filosofice sau sociologice ale naţionalismului, atunci momentul în care se afirmă că procesul de eliberare naţională a ajuns destul de departe este o problemă de opţiune politică”[1195]. Pentru multe minorităţi şi grupuri indigene, această opţiune înseamnă întoarcerea la retorica statului etnolingvistic din secolul al XIX-lea. Cu toate acestea, minorităţile şi popoarele indigene trebuie să abandoneze, de asemenea, „statul-naţiune”, ca ideal, atâta vreme cât „naţiunea” lor poate fi menţinută. Loialitatea politică faţă de un stat existent nu implică în mod necesar lipsa de loialitate naţională sau culturală, mai mult decât recunoaşterea diversităţii de către un guvern central sau majoritar generează dezbinarea sau fragmentarea.[1196]

Exerciţiul deplin al autodeterminării etnice pe criterii lingvistice, religioase sau alte temeiuri de autodefinire ar proteja formele actuale de „naţionalităţi”, „minorităţi” şi „popoare” indigene. Cu toate acestea, perspectiva apariţiei a 5000 de mici state omogene, independente, care se definesc în primul rând în termeni etnici, religioşi sau lingvistici, ar trebui să inspire atât îngrijorare, cât şi admiraţie. Întrucât frontierele se deplasează şi minorităţile se deplasează pentru a face loc unei „purităţi” mai mari, este probabil că va urma o eră a intoleranţei, nu una a respectului reciproc şi a toleranţei.

Unele popoare văd într-o perspectivă romantică comunitatea lor reală sau presupus ancestrală şi, în acelaşi timp, se opun prejudecăţii etnice şi doresc să fie corecte faţă de toate celelalte popoare. Dar nu se poate merge pe ambele căi. Mica comunitate confortabilă era într-adevăr etnocentrică şi dacă doreşti să o iubeşti şi să o perpetuezi aşa cum era cu adevărat, prejudiciul cauzat străinilor trebuia să constituie o parte a acestei „afaceri” romantice. Problema naziştilor a fost aceea că ei

erau prea consecvenţi asupra acestui aspect.[1197]

Autodeterminarea nu dă dreptul majorităţii să-şi impună voinţa într-un mod în care drepturile celorlalţi să fie violate – şi acest lucru este adevărat şi dacă această societate este una modernă, seculară, pluralistă, care forţează asimilarea minorităţilor şi încorporarea popoarelor indigene sau dacă este o societate tradiţională, omogenă care caută să excludă minorităţi diferite şi disidente sub paravanul purităţii naţionale, etnice sau religioase. Indivizii şi minorităţile vor continua să existe indiferent de grija cu care sunt trasate graniţele şi forţarea individului să se conformeze concepţiei majorităţii că societatea este perfectă, este un fapt la fel de inadmisibil ca şi distrugerea aşa numitelor societăţi „înapoiate" de către invadatorii dominanţi.

Totuşi pericolele potenţiale ale unităţii etnice în combinaţie cu puterea unui stat n-ar trebui să conducă la respingerea legitimităţii sau importanţei de a răspunde la nevoile profunde de identitate sau de demnitate ale grupului. Accentul modern, în special din partea statelor vestice, pus pe individ, a subevaluat şi deseori a subminat importanţa fundamentală a grupului, şi menţinerea societăţilor mai mici, mai omogene (spre deosebire de crearea statelor mici, omogene) este un ţel al guvernelor centrale ale statelor.[1198]

La baza vieţii politice se află conflictul, dar nu orice conflict între minoritate şi majoritate, în care problema unei forme de autonomie a fost însoţită de violenţă. „Problema nu este de ce există diferenţe (în dezvoltarea relativă a diferitelor grupuri etnice) – succesele şi eşecurile au multe motive – ci cum răspund popoarele şi guvernele lor la aceste diferenţe, şi temerile şi pretenţiile care le însoţesc."[1199] O caracteristică comună a acestor conflicte etnice care a condus la violenţe grave este violarea drepturilor fundamentale ale omului.

Violările drepturilor omului nu sunt nici constante, nici uniforme şi deseori sunt mai responsabile pentru exacerbarea conflictelor existente, decât pentru crearea unor divizări care nu au existat până atunci. Aceste violări escaladează deseori diferenţele politice sau economice şi le transformă în conflicte deschise, violente. Printre studiile importante de caz examinate în această lucrare, câteva prezintă situaţii de violări evidente ale drepturilor omului, de exemplu, discriminarea flagrantă comisă împotriva catolicilor nord irlandezi în asigurarea locuinţelor şi slujbelor şi negarea dreptului de a vorbi limba kurdă în mod liber sau de a te referi la propria-ţi persoană ca fiind de naţionalitate kurdă în Turcia. În acelaşi timp, terorismul de gherilă sau cel comis de minorităţi şi crimele conduc la escaladarea

conflictelor (de obicei în mod deliberat), deşi majoritatea acestor incidente survin numai atunci când violenţa statului a atins un nivel relativ înalt.

Colonialismul a influenţat multe conflicte etnice, întrucât politica colonială a exacerbat diviziunile etnice existente şi a introdus minorităţi noi în teritorii care anterior fuseseră omogene. Deşi puterile coloniale au încercat într-0 oarecare măsură să transforme societăţile africane şi asiatice vag organizate în structuri mai apropiate „statului" occidental, nu s-a manifestat interesul de a dezvolta printre cei colonizaţi un simţ al naţionalităţii (deşi opoziţia manifestată faţă de conducerea colonială a devenit un punct de unire a forţelor popoarelor aflate între graniţele coloniale)[1200]. Într-adevăr, sublinierea diviziunilor tribale a făcut parte deseori din politica clasică divide et impera a tuturor colonişti1or europeni.

Cu toate acestea, colonialismul a provocat rareori conflicte etnice acolo unde nu existaseră anterior (cu câteva excepţii, acolo unde au fost importaţi muncitori străini într-o societate iniţial omogenă sau acolo unde graniţele sau politica colonială au dat naştere conflictelor între grupuri care anterior avuseseră contacte sporadice). Istoria europeană oferă numeroase exemple care arată că colonialismul nu este un ingredient necesar care să ducă la izbucnirea unui conflict religios sau etnic violent.

Intervenţia din exterior este, de asemenea, un factor al multor conflicte contemporane şi, deseori, este căutată de dizidenţi sau de către grupurile minoritare interesate. Deşi intervenţia poate influenţa în mare măsură (sau chiar determina) rezultatul luptelor în favoarea autonomiei, mult mai frecvent a reprimat decât a încurajat mişcările minoritare sau secesioniste. „Încetarea focului, armistiţiile sau concesiunile făcute autonomiei sau secesiunii reprezintă efecte frecvente ale implicării internaţionale în favoarea separatiştilor... Optând pentru ajutorul extern, secesioniştii riscă să piardă controlul asupra destinelor lor în favoarea statelor care au obiective diferite, deseori mult mai limitate."[1201]

Intervenţia externă deseori permite ca teritoriul să fie folosit ca un refugiu sigur pentru grupurile de dizidenţi, de a oferi arme sau de a antrena forţele de gherilă, iar destabilizarea relativă a unui stat vecin sau rival poate fi bine privită de către statul care sprijină minoritatea. Minorităţile care sunt legate etnic de un stat vecin pot primi ajutorul din partea acelui stat, dar intervenţia activă în favoarea minorităţii, ca cea a Turciei în Cipru, a Statelor Unite în Nicaragua sau a Indiei în Bangladesh este destul de rară.

Acolo unde este prezent sprijinul din exterior, legitimitatea pretenţiei minorităţii poate să fie alterată de suspiciuni, în sensul că doleanţele minorităţii sunt pur şi simplu folosite drept un mijloc de manevră în luptele geopolitice mai importante.

Intervenţia internaţională, opusă intervenţiei extranaţionale, poate conţine promisiuni mai consistente pentru grupurile minoritare sau indigene, deşi sprijinul multilateral nu va duce la recunoaşterea dreptului la secesiune. După cum a fost subliniat în capitolul 4, încercările făcute după 1919 de a garanta drepturile minorităţilor prin supraveghere internaţională nu sunt total ineficiente. Iniţiativele contemporane luate la Naţiunile Unite cu privire atât la respectarea drepturilor minorităţilor şi ale popoarelor indigene, cât şi la respectarea drepturilor omului în general, pot de asemenea să contribuie la o mai bună înţelegere şi o mai mare protecţie a comunităţilor mai slabe. Multe conflicte prin înseşi natura lor implică mai multe state şi, în unele situaţii, implicarea sau medierea mai multor părţi pot fi preferabile presiunii unui singur stat învecinat[1202].

În acelaşi timp trebuie să fie avute în vedere limitele de persuasiune ale puterilor internaţionale – în general cea mai puternică armă pe care o deţin organismele internaţionale. Organismele interguvernamentale pentru respectarea drepturilor omului sunt neplăcut surprinse atunci când discuţia se îndreaptă către problemele de autonomie sau spre drepturile politice ale minorităţilor (deşi organismele experte ca, de exemplu, Comitetul pentru Drepturile Omului şi Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale doresc să chestioneze statele în legătură cu tratamentul pe care îl aplică minorităţilor etnice sau de alt tip). Deseori sunt mai eficiente presiunile care se răspândesc prin mass-media internaţională şi organizaţiile non-guvernamentale, decât prin acţiunile oficiale ale organismelor interguvernamentale.

Organismele regionale se pot dovedi mai puternice, după cum statele răspund deseori mai favorabil atunci când probleme mai delicate, ca de exemplu drepturile minorităţilor, sunt discutate „en familie". Eforturile făcute de Organizaţia Statelor Africane de a fi mediatoare în problema Saharei de Vest ar trebui încurajate. Pe de altă parte, nici o ţară europeană nu a pus sub semnul întrebării tratamentul aplicat de Turcia kurzilor în conformitate cu prevederile Convenţiei Europene a Drepturilor Omului şi statele latino-americane ezită să-şi chestioneze vecinii în legătură cu drepturile indigenilor, când pe propriile lor teritorii trăiesc numeroase comunităţi indigene.

CONŢINUTUL AUTONOMIEI

Deşi fiecare situaţie este unică, conflictele în care autonomia este privită de una dintre părţi ca un element esenţial pentru garantarea supravieţuirii sale implică câteva sau toate următoarele probleme fundamentale: limba, educaţia, accesul la administraţia publică guvernamentală, inclusiv forţele de securitate sau de poliţie şi serviciile sociale; resursele naturale şi pământul şi structurile reprezentative ale guvernului local.

Limba este, probabil, trăsătura cea mai distinctă a unei culturi. În lume există mii de limbi şi variaţiile lingvistice sunt mult mai mari decât diferenţele etnice, religioase, politice şi economice sau moravurile societăţii. Autodeterminarea, după cum s-a dezvoltat acest concept la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea în Europa, a fost bazată mai degrabă pe grupurile lingvistice, decât pe religie, politică sau economie.

„Realitatea este că limbile mor într-un ritm alarmant şi este de presupus că acest proces va continua."[1203] Procesul de extincţie lingvistică are nenumărate cauze, de la reprimarea activă a limbilor minorităţilor de către stat şi până la dispariţia „naturală" a limbilor prin asimilare. Printre cele mai serioase ameninţări împotriva supravieţuirii limbilor minorităţilor se numără influenţa uriaşă a mass-mediei, imigraţia, turismul şi caracterul internaţional şi multinaţional al comunicaţiilor şi al economiei mondiale[1204].

Limba are nu numai o funcţiune reală de liant al culturii, dar şi un rol simbolic în comunitate sau în stat. Desemnarea unei limbi ca „oficială" sau „naţională" reprezintă recunoaşterea rolului pe care îl joacă vorbitorii acelei limbi de fondatori sau parteneri esenţiali în stat. Retragerea acelui statut, aşa cum s-a întâmplat în Sri Lanka, reprezintă respingerea vizibilă şi directă a acelui rol de conlucrare.

Limba... este un simbol al dominaţiei... Pretenţia unei limbi de a dobândi un statut oficial este o cerere tipică pentru a indica clar „că anumite persoane au pretenţia legitimă de a beneficia în societate de un mai mare respect, importanţă sau valoare decât au alte persoane"... Întrucât cererea de a avea o singură limbă oficială reflectă dorinţa de a-i fi demonstrată în mod tangibil superioritatea, paritatea lingvistică este un cod transparent pentru egalitate în sens mai general[1205].

Nu s-a căzut de acord dacă dreptul minorităţilor „de a-şi folosi" propria limbă implică obligaţia statului de a sprijini folosirea limbii[1206], dar a interzice folosirea unei limbi este un lucru inadmisibil în conformitate cu normele internaţionale ale Drepturilor Omului. Dreptul de a-ţi folosi propria limbă a fost un aspect fundamental al

garanţiilor incluse în diversele „tratate referitoare la minorităţi” elaborate după Primul Război Mondial; este un drept fundamental al structurilor politice din Belgia, Canada, Finlanda, India, Spania şi Iugoslavia şi este o componentă esenţială a libertăţii de expresie şi asociere.

Chiar acolo unde limba minorităţii nu este destul de importantă pentru ţară ca întreg, pentru a fi recunoscută în mod special prin constituţie, prevederile administrative pot fi esenţiale pentru funcţionarea normală a guvernului. Normele Drepturilor Omului cer, de exemplu, ca procedurile juridice să fie conduse într-o limbă pe care acuzatul o înţelege (sau să fie adus un translator)[1207]. Buletinele de vot multilingve sunt obişnuite în multe state şi serviciile sociale trebuie să fie disponibile într-o manieră inteligibilă pentru toţi beneficiarii potenţiali[1208].

Statele multilingve duc deseori politici lingvistice mai acceptabile decât statele bilingve. În cele din urmă, dominarea politică duce deseori la dominare lingvistică şi la respingerea egalităţii. Societăţi diverse, ca Iugoslavia şi India, conţin segmente ale populaţiei pentru care flexibilitatea lingvistică este privită ca un lucru de dorit. Acest lucru poate fi adevărat pentru drepturile minorităţilor în general, întrucât mai multe minorităţi din cadrul unei singure țări au mai multe motive să fie tolerante unele faţă de celelalte, decât are o majoritate care domină o singură minoritate[1209].

Nu există nici o formulă pentru recunoaşterea sau sprijinirea limbilor minorităţilor care să poată fi folosită în orice situaţie[1210]. Nici nu se cere, nici nu este de mare ajutor să trasezi graniţe politice în conformitate cu diviziunile lingvistice, deşi o comunitate lingvistică suficient de mare poate resimţi nevoia unei unităţi locale sau regionale, în care limba să fie recunoscută oficial.

Este dificil de determinat un echilibru între nevoile legitime ale statului de uniformitate lingvistică şi ale minorităţilor pentru recunoaşterea practică şi/sau simbolică a limbilor lor, iar eforturile de a ajunge la acest echilibru sunt esenţiale pentru menţinerea armoniei din interiorul unui stat. Ar trebui să se garanteze faptul că exclusivitatea lingvistică nu devine un vehicul de exercitare incorectă a controlului politic şi social tradiţional într-o comunitate minoritară în detrimentul membrilor (în special celor mai tineri) ai acelei minorităţi, care pot fi deschişi la bilingvism sau multilingvism.

Imigranţii recenţi, care vorbesc o altă limbă decât majoritatea, au pretenţii mai reduse pentru a fi sprijiniţi sau pentru a primi

recunoaşterea limbii vorbite de ei decât grupurile indigene şi este legitim din partea statului să urmărească susţinerea unilingvismului sau cel puţin superioritatea lingvistică a limbii majorităţii. Acolo unde reprimarea sau negarea drepturilor lingvistice reflectă discriminarea politică şi economică, ciocnirile etnice vor constitui întotdeauna răspunsul minorităţii atacate.

Educaţia reprezintă, alături de limbă, principalul vehicol de transmitere a culturii şi vreme îndelungată minorităţile au cerut să li se permită să înfiinţeze şi să-şi păstreze propriile şcoli. Acest drept a fost, în general, recunoscut în tratatele despre minorităţi încheiate după Primul Război Mondial, dar nu se numără printre drepturile garantate minorităţilor în mod direct în conformitate cu articolul 27 din Convenţia Asupra Drepturilor Civile şi Politice. De fapt, instrumentele contemporane ale drepturilor omului vorbesc în primul rând de dreptul la educaţie ca despre obligaţia statului de a garanta educaţia pe o bază universală, deşi se fac referiri şi la drepturile părinţilor de a fi siguri că educaţia copiilor lor este în conformitate cu valorile lor religioase şi morale[1211]. Convenţia asupra Drepturilor Economice, Sociale şi Culturale se referă la „obligaţia indivizilor şi organizaţiilor de a înfiinţa şi conduce instituţii de educaţie... care trebuie să se conformeze unor standarde minime stabilite de Stat", dar nu există obligaţia statului de a promova sau ajuta aceste instituţii non-statale.

Disputele privitoare la educaţie pun accentul pe accesul la învăţătură sau conţinutul acesteia (sau amândouă). La nivelul şcolii primare, garantarea educaţiei în limba minorităţii şi într-o manieră conformă cu tradiţiile locale este preocuparea majoră a multora dintre comunităţile minoritare; controlul exercitat asupra conţinutului programelor şi a personalului didactic este esenţial pentru grupurile indigene şi de alte tipuri a căror cultură diferă de cea a societăţii dominante. Statul priveşte sistemul educaţional ca principalul mijloc de propagare a valorilor sale şi este puţin probabil că va acorda controlul exclusiv asupra educaţiei unei entităţi non-statale.

Politicile educaţionale pot provoca divizări chiar în cadrul unui grup majoritar şi minorităţile nu sunt imune la dezacordurile născute din conţinutul educaţiei[1212]. Cu toate acestea, în conflictele în care educaţia este singurul domeniu în care este căutată autonomia în comunitatea minoritară, ar trebui să existe un consens în aceea că un control local sporit asupra direcţionării şi personalului din şcoli este o problemă esenţială. În multe cazuri, acest lucru nu exclude în mod necesar o componentă „statală" ca parte a programelor de învăţământ (ca de exemplu cerinţa ca limba sau istoria majorităţii să fie predate în

şcoli), dar stabilirea priorităţilor educaţionale rămâne în continuare în mâinile comunităţii sau regiunii autonome[1213].

Accesul la învăţământul superior este deseori legat de probleme de limbă şi non-discriminare şi este văzut mai degrabă ca o reflectare a ocaziilor pe care le au comunităţile de a participa la viaţa societăţii dominante, decât ca o problemă în sine şi despre sine. Conflictele apar deseori datorită adoptării unor politici preferenţiale care favorizează un grup presupus dezavantajat, mai mult decât datorită discriminării directe împotriva unui anumit grup[1214].

În special în ţările dezvoltate accesul la administraţia publică şi socială guvernamentală este o problemă fundamentală, care determină influenţa economică, socială şi politică a membrilor grupurilor minoritare. Guvernul este deseori cel care face angajările (dacă nu singurul) şi angajarea preferenţială sau alte politici economice sunt cu uşurinţă administrate prin intervenţia guvernului. Apar frecvent probleme legate de nediscriminare versus politica preferenţială; cele dintâi pot fi exercitate indirect prin limbă sau educaţie, cerinţe pe care membrii minorităţii nu le pot satisface.

Discriminarea direcţionată sau tolerată de stat – şi discriminarea în folosirea forţei de muncă este una dintre cele mai vizibile manifestări – este unul dintre factorii divizanţi în relaţiile dintre minoritate şi majoritate. În cel mai bun caz, statul trebuie văzut ca un arbitru imparţial al politicilor guvernamentale de bază, „deţinătorul contradicţiilor şi cel care controlează conflictul.[1215] Dacă minorităţile sunt excluse în mod deliberat din procesul de elaborare a deciziilor guvernamentale la nivel administrativ, ele pot concluziona în mod legitim că procesul politic este părtinitor. Această favorizare care este percepută în prevederile serviciilor guvernamentale este principala cauza de conflict etnic; acolo unde guvernul excesiv de centralizat este reprezentat într-o regiune distinctă din punct de vedere etnic sau cultural de „străini”, se dezvoltă un puternic resentiment local. În aceste situaţii pare esenţială o anumită formă a politicii preferenţiale de încurajare a angajării rezidenţilor locali (pe criterii geografice mai degrabă, decât etnice sau lingvistice).

Desigur „discriminarea” în distribuirea serviciilor guvernamentale, a beneficiilor şi folosirea forţei de muncă este cu siguranţă recompensa căutată de partidele politice.

Atunci când se face apel la electorat în termeni etnici, când se lansează către guvern cerinţe etnice şi când este amplificată influenţa elementelor şovine din fiecare grup, partidele care încep prin a

reflecta pur şi simplu diviziunile etnice ajung să le adâncească şi să le extindă... Deoarece partidul aspiră să controleze statul şi în politica ce poate conduce la conflicte grupurile etnice încearcă excluderea celorlalţi de la deţinerea şi exercitarea puterii statale, apariţia partidelor etnice este parte integrantă a luptei politice[1216].

Identificarea statului cu un singur grup etnic în detrimentul altor grupuri etnice şi/sau unor regiuni periferice face ca respectarea drepturilor fundamentale ale omului să fie esenţială. Libertatea de expresie şi asociere şi principiul non-discriminării nu pot preîntâmpina dominaţia nejustificată a mecanismului statal de către un singur grup, dar violarea acestora duce la amplificarea şi nu la diminuarea conflictului.

Dacă conflictul şi violenţa iau amploare, discriminarea comisă de autorităţile centrale se intensifică, deoarece membrii minorităţii sunt consideraţi în mod potenţial neloiali. Minorităţile sunt, de obicei, slab reprezentate în forţele de poliţie şi securitate şi numărul lor redus în timp de criză vor întări, din perspectiva minorităţii, imaginea forţelor de securitate ale statului ca o armă etnică sau sectară, nu ca arbitru imparţial al legii. Pe măsură ce conflictul se înrăutăţeşte, extremiştii minoritari îi consideră pe cei care continuă să se afle în slujba statului ca trădători ai cauzei minorităţii şi asasinatele şi intimidările vor contribui la modificarea naturii instituţiilor statului.

Dezechilibrul rezultat la nivelul angajaţilor statului şi al forţelor de securitate face ca şi aspectele tehnice ale rezolvării conflictului să fie mai complicate. De exemplu poliţia şi/sau armata din Irlanda de Nord, Sri Lanka, Fiji, Spania şi Malaysia sunt compuse din membrii unui singur grup; în Africa este, de asemenea, obişnuită dominaţia exercitată de un singur grup tribal. Într-o atare situaţie, în special acolo unde violenţa a dat naştere la temeri fondate din partea membrilor minorităţii pentru propria lor securitate personală, absenţa unei forţe poliţieneşti neutre poate fi un blocaj în încercările de negociere a unei reglementări. Dezechilibrul etnic şi neîncrederea care rezultă de aici sunt reflectate în mod obişnuit de cererile de control regional sau autonom asupra poliţiei locale la fel ca şi asupra folosirii forţelor de securitate ale statului din regiunile autonome.

Pământul este fundamentul propriu şi sugestiv al statului şi al fiecărei comunităţi care aspiră la autonomie politică. Deşi exercitarea anumitor forme de jurisdicţie sau autonomie personală în domeniul religios şi al statutului civil nu necesită o bază teritorială, gama largă de atribuţii de autonomie discutate în această lucrare ia în consideraţie o populaţie minoritară care este suficient de numeroasă,

concentrată şi (sau) izolată faţă de societatea dominantă, astfel încât să poată fi realizat un teritoriu autonom.

Controlul asupra teritoriului este esenţial pentru crearea unor organisme ale guvernului local sau regional şi este un factor important în termeni de dezvoltare sau viabilitate economică, dar aspectul simbolic de a-ţi controla „ţinutul de baştină" este motivaţia principală care se află la baza cererii de a avea un teritoriu autonom. În acelaşi timp, integritatea teritorială a statului are un statut mitic, deseori inseparabil de cel al autodeterminării.

Mai puţin raţională este dorinţa de a pune semnul egalului între integritatea teritorială şi o formă centralizată sau unitară de guvernare. Este, cu siguranţă, posibil ca accentul pus de guvern pe integritatea teritorială să fie pur şi simplu o perdea de fum care să acopere faptul că nu doreşte să împartă puterea politică; spectrul secesiunii şi al dezintegrării geografice este un simbol mult mai puternic în jurul căruia se concentrează sprijinul, mai degrabă decât „ameninţarea" descentralizării administraţiei, controlului local asupra poliţiei şi chiar delegarea de putere la nivel regional. Cu toate acestea, nu putem avea dubii privitor la faptul că statele federale sau asociate sau acelea în care atribuţii semnificative au fost delegate guvernelor locale, sunt mai puţin suverane sau stabile decât statele unitare; de fapt, reversul este acela care poate fi adevărat.

Teritoriul este văzut ca principal garant al celor două necesităţi umane fundamentale, identitatea şi securitatea[1217]. Teritoriul sau pământul ca forţă identificatoare este un concept complex şi este dificil să facem distincţia între organizaţia sociopolitică care controlează în teritoriu şi teritoriul în sine. Aici se află distincţia fundamentală între popoarele indigene şi alte popoare, întrucât primele au o legătură mult mai profundă, mai spirituală cu pământurile lor tradiţionale decât alte grupuri[1218].

Nu ar fi corect să afirmăm că lipsa legăturilor spirituale faţă de „pământ" micşorează în mod necesar ataşamentul unui popor faţă de o anumită porţiune de pământ. Fără a pune în discuţie natura unică a relaţiilor tradiţionale ale indigenilor cu pământul (termen care a fost deosebit de „teritoriul" geopolitic), se poate de asemenea remarca că legătura psihologică între oameni şi pământul strămoşilor lor este deseori subevaluată, atât de aceia care au o legătură mai spirituală cu pământul, cât şi de aceia care sunt produse ale culturilor moderne, cosmopolite. De exemplu, ataşamentul creştinilor, evreilor şi musulmanilor faţă de Ierusalim şi alte locuri istorice şi religioase din Orientul Mijlociu şi chiar al englezilor faţă de insula pe care au locuit-

o de secole, nu se poate include în purul obicei sau în identitatea „statală”[1219].

Necesitatea de a deţine un teritoriu în scopul asigurării securităţii fizice reprezintă o necesitate universală a grupurilor ameninţate. Nevoia manifestată de armeni şi evrei de a deţine teritoriile respective (mai importante decât un stat) pentru a preîntâmpina un viitor genocid este un exemplu evident al reacţiei unei comunităţi care-şi vede ameninţată supravieţuirea. Acolo unde membrii unor grupuri minoritare sunt dispersaţi pe cuprinsul unui stat (de exemplu populaţia sikh din India şi tamilii din Sri Lanka), atacurile asupra acestor membri dispersaţi, dislocarea ulterioară şi mişcările de populaţie intensifică necesitatea de a deţine un teritoriu bine definit în care membrii comunităţii să se simtă în siguranţă din punct de vedere fizic.

Violarea gravă a drepturilor omului, creează, de obicei, problema unei minorităţi şi nu este întotdeauna prezentă în primele stadii ale unui conflict început pentru a deţine o anumită bază teritorială sau o ţară. Ciocnirile etnice în care victimele sunt membri ai minorităţii, invadarea pământurilor indigenilor de către forţele de securitate sau de către colonişti înarmaţi sau chiar incursiunile paşnice întreprinse de comunitatea dominantă, toate acestea dau naştere la cerinţele de control asupra teritoriului, care trec dincolo de participarea politică sau economică din cadrul actului politic.

Controlul asupra resurselor naturale este o problemă complexă şi, în multe cazuri, este mai legat de aviditatea modernă (sau învechită), decât de menţinerea culturii sau de afirmarea „drepturilor” în sensul lor tradiţional. Multe state care recunosc diverse forme de autonomie teritorială sau care doresc să aibă drepturi de proprietate privată privesc resursele subsolului (sau oceanului sau râului) ca parte a patrimoniului statului, care urmează să fie exploatate în maniera în care guvernul central consideră că este cel mai potrivit pentru interesul dezvoltării economice a statului.

În cazul resurselor minerale sau a altor resurse ale subsolului care trebuie să fie extrase înainte de a putea fi folosite, este dificil să recunoaştem existenţa unui ataşament cultural faţă de aceste resurse. Frecvent se manifestă o opoziţie intensă faţă de planurile guvernului central de dezvoltare a resurselor naturale neexploatate, aceste planuri reprezentând proiecte hidroelectrice, tăierea pădurilor, mineritul sau forajul. În unele cazuri, o asemenea exploatare poate constitui cel mai recent exemplu de discriminare în domeniul dezvoltării economice (din perspectiva minorităţii sau cea regională), în alte cazuri, o poziţie

regională fermă cu privire la deţinerea resurselor naturale poate fi considerată ca o încercare normală întreprinsă de orice comunitate de a se asigura că primeşte o parte semnificativă din profitul economic. În toate cazurile, exploatarea resurselor naturale întăreşte conflictele între comunităţile locale/regionale şi autorităţile centrale, chiar în cazurile în care statul manifestă o identitate puternică; acolo unde există loialităţi deja divizate nu va fi surprinzător că divizările etnice, religioase sau de altă natură care coincid cu zonele geografice vor fi reîntărite.

Cele mai multe dispute asupra resurselor naturale sunt pur şi simplu exemple ale nenumăratelor conflicte pe care sistemele politice sunt destinate să le rezolve, dar unele reflectă antagonisme profunde care conduc la cererea de autonomie. Dacă cei afectaţi în mod direct de un proiect de dezvoltare nu au fost implicaţi într-o măsură semnificativă în decizia privitoare la necesitatea utilizării acestor resurse şi la modalitatea în care se va face acest lucru, vor fi reîntărite sentimentele de izolare sau de lipsă de importanţă a celor care trăiesc în zonele periferice ale unui stat din ce în ce mai centralizat. Această lipsă de implicare locală în proiectele de dezvoltare economică (inclusiv cele referitoare la resursele naturale) a determinat interesul internaţional în ceea ce priveşte „participarea populară" la elaborarea deciziilor[1220].

Trebuie făcută o distincţie între distribuirea veniturilor rezultate din exploatarea resurselor naturale şi impactul fizic al exploatării asupra comunităţilor implicate. În acest context se pot identifica anumite pericole pentru comunităţile indigene: noi descoperiri de resurse economice neexplorate apar în regiuni periferice sau relativ nepopulate, care sunt chiar acele regiuni în care locuiesc populaţiile indigene tradiţionale. Deoarece popoarelor indigene sunt deseori lipsite de putere din punct de vedere politic, interesele lor vor fi ori ignorate, ori nu li se va da ascultare de promotorii dezvoltării, care vor beneficia de o exploatare nelimitată.

Relaţiile între popoarele indigene şi mediul lor fizic sugerează faptul că deciziile privitoare la exploatarea resurselor trebuie să respecte imperativele societăţilor indigene a căror viaţă socială şi culturală, ca şi bunăstare economică, depind de acel mediu. Recunoaşterea faptului că exploatarea resurselor naturale de pe pământurile indigenilor poate fi realizată numai prin acordul comun dintre societatea indigenă şi guvernul central va garanta faptul că aceste culturi indigene nu vor ceda în mod automat, aşa cum este cazul în prezent, aşa-numitelor imperative economice ale statului. În acelaşi timp, folosirea comună a resurselor naturale reflectă realitatea faptului că puţine state vor

abandona pretenţiile lor faţă de aceste resurse naturale pe care ei şi le asumă, nu numai împotriva popoarelor indigene, ci şi asupra altor state şi întreprinderi private.

Crearea de structuri reprezentative guvernamentale locale este cea mai importantă dintre cererile de autonomie deşi, în special în statele mici, reprezentarea efectivă la nivel statal sau naţional poate fi un ţel mult mai important. Tocmai pentru că nu este necesar ca analizele politice „să încurajeze distincţiile foarte precise între un grup etnic, naţiune, naţionalitate, popor, trib şi altele din această categorie”[1221], nu este nici intenţia prezentei lucrări de a cataloga diversele tipuri de sisteme constituţionale unitare, în care puterea a fost delegată, sisteme federale, cvasifederale, confederale, consociaţionale sau de alte feluri[1222]. Scopul este mai degrabă de a identifica ce fir conducător, dacă există vreunul, există în principiile legale internaţionale, care se identifică cu esenţa valorilor ce sunt incluse în „dreptul la autonomie”.

Legile internaţionale nu implică restricţii asupra reglementărilor constituţionale interne pe care fiecare stat le poate adopta în conformitate cu independenţa sa „suverană”, după cum s-a arătat în studiile de caz din partea a II-a şi a III-a. „Autodeterminarea” poate fi exercitată de un popor în maniera pe care şi-o determină în mod liber, de la integrarea deplină într-un stat existent până la independenţa totală; se poate alege un statut de autonomie, federal sau orice alt statut apropiat suveranităţii care sunt ipso facto în egală măsură abordabile. Mulţi agenţi noi – de la indivizi şi corporaţii transnaţionale până la substate şi entităţi interstatale – au un grad variabil de personalitate internaţională şi dreptul internaţional se dezvoltă, chiar dacă cu unele ezitări, cu suficientă flexibilitate pentru a-i cuprinde.

Nu înseamnă că o mai mare autonomie este în mod necesar un lucru foarte bun, fie din perspectiva entităţii subordonate, fie din perspectiva statului. Prin comparaţie, un teritoriu „deplin autonom” beneficiază de următoarele atribuţii:

1 – Există un organism legislativ ales pe plan local cu autoritate legislativă independentă, limitată printr-un document constituent. În afara cazului în care exercitarea acestei autorităţi depăşeşte competenţa legislativului local, aşa cum a fost definită în documentul constituent, aceasta nu va fi supusă vetoului guvernului suveran sau principal. Competenţa locală include în general controlul sau influenţa asupra învăţământului primar şi secundar, folosirea limbii, structura guvernului local, folosirea pământului şi planificarea.

2 – Există un şef al executivului ales pe plan local, care este aprobat de guvernul central; executivul are în responsabilitate administrarea şi întărirea legilor statului (naţionale) şi locale. Deşi executivul este responsabil în faţa autorităţilor locale şi centrale, această confuzie structurală este evitată în cazurile în care este afirmată o puternică identitate locală,

3 – Sistemul juridic local este independent şi are responsabilitate deplină în interpretarea legilor locale. Disputele privitoare la atribuţiile aflate în competenţa autorităţii locale sau a relaţiilor între guvernul autonom şi cel central cad în competenţa jurisdicţiei curţilor de justiţie locale, dar deciziile finale sunt luate fie de tribunalul statului, fie de un organism de soluţionare a conflictelor.

4 – Ariile de interes comun sunt supuse reglementărilor care vizează împărţirea puterii între guvernul autonom şi central, în cadrul căreia flexibilitatea locală este permisă numai în parametrii politici stabiliţi de guvernul central. În afară de implementarea locală şi administrarea legilor statului, autoritatea comună este frecvent exercitată în probleme portuare, înlesniri în domeniul comunicaţiilor, poliţie şi exploatarea resurselor naturale.

„Autonomia deplină” aşa cum a fost ea descrisă mai sus este aplicabilă democraţiilor care au o orientare occidentală bazată pe separarea puterilor în stat, dar cu siguranţă că acesta nu este singurul model posibil. De exemplu, cele mai multe societăţi indigene sunt caracterizate prin existenţa unei structuri guvernamentale care acaparează contactul cu societatea înconjurătoare sau uzurpatoare şi păstrarea acestor structuri tradiţionale reprezintă cel mai bun mijloc de a garanta o autonomie efectivă. Atâta vreme cât membrii comunităţii indigene doresc să-şi menţină forma de guvernare, aceste structuri ar trebui să fie imune la intervenţia unei autorităţi exterioare.

O regiune autonomă trebuie să se bucure de un control efectiv asupra problemelor care sunt, în primul rând, de interes local în cadrul general al normelor fundamentale ale statului. Autonomia nu este echivalentă cu independenţa şi guvernele autonome nu sunt imune la influenţa guvernului central. În acelaşi timp, statul trebuie să adopte o atitudine flexibilă, care să permită regiunii autonome exercitarea unei puteri reale, în special atunci când exercitarea acestei puteri se manifestă contra preferinţei inerente a statului pentru centralizare şi uniformitate.

DREPTUL LA AUTONOMIE

La sfârşitul unei lupte care se apropie sau care dobândeşte statutul de război civil, răspunsurile date problemelor fundamentale legate de însăşi legitimitatea autorităţii politice pot fi esenţiale pentru obţinerea unei reglementări. Acolo unde sunt posibile compromisurile sau acordurile încheiate în probleme specifice de mai mică importanţă, – de exemplu reprezentarea în funcţiile publice sau controlul asupra proiectelor de dezvoltare – ele sunt mai uşor de realizat dacă s-au făcut referiri asupra lor înainte ca structura statului însuşi să fie pusă în discuţie. Următoarea observaţie este valabilă, deşi este făcută în contextul disputelor internaţionale, nu în cel al disputelor interne:

Lucrul de care este nevoie este acela de a pune capăt diferenţelor şi disputelor politice – înainte ca acestea să devină crize – şi de a le disocia în fragmente suficient de mici, astfel încât, în momentul în care statul se ocupă pe rând de fiecare din aceste probleme, să aibă un interes mai mare să ţină mecanismul în funcţiune, decât atunci când vrea să câştige tot ceea ce este implicat în fiecare caz în parte... Pasul cel mai important în câştigarea unei dispute internaţionale (sau interne) se află în formularea unui obiectiv care poate fi atins. Atâta vreme cât un stat (sau un grup minoritar) se angajează să urmărească un obiectiv foarte greu de atins, nici tehnicile legale, nici alte mijloace nu duc la obţinerea succesului[1223].

Multe dintre problemele menţionate anterior (limbă, educaţie, accesul la locuri de muncă şi la servicii sociale, pământul, resursele naturale şi guvernul local) pot fi rezolvate ad-hoc, în special atunci când este vorba de drepturi recunoscute, ca de exemplu folosirea limbii sau libertatea presei. Chiar atunci când este dificil să identificăm un „drept" direct, ca de exemplu reprezentarea adecvată în forţele poliţieneşti, cerinţele raţionale pot fi satisfăcute de un guvern responsabil, care doreşte să evite exacerbarea tensiunilor etnice sau regionale. Dacă conflictele nu devin excesiv de violente, diverse forme de descentralizare administrativă pot oferi soluţii la nemulţumirile manifestate în legătură cu marginalizarea economică sau geografică.

Atunci când se află în discuţie o parte, sau majoritatea acestor cereri, problema pusă devine o problemă legată de autonomie sau de autodeterminare (mai puţin decât de suveranitate). În primul rând trebuie subliniat faptul că revendicarea politică care vizează autonomia – chiar fără a se sublinia un „drept" – trebuie să fie luată cu seriozitate în consideraţie de către un guvern responsabil. Suveranitatea statului nu implică păstrarea unui anume sistem politic sau economic şi faptul că un guvern răspunde la plângerile legitime ale unei minorităţi este semnul distinctiv al unui guvern care respectă drepturile omului raportate la întreaga populaţie a ţării, alături de

principiul autodeterminării.

Acolo unde autonomia şi autodeterminarea sunt cerute ca drepturi, ele sunt deseori provocate de ilegitimitatea guvernului sau a statului.

Conceptul de stat ilegitim subliniază dreptul la autodeterminare în contextul manifestării sale anticoloniale. Datorită faptului că autoritatea aflată la guvernare este contestată de comunitatea internaţională, care subliniază faptul că aceasta nu are dreptul de a guverna, teritoriul în discuţie are dreptul la independenţă (sau la un alt statut pe care şi-l alege în mod liber); problema nu se referă la autonomie sau la secesiune, ci la autodeterminarea internă a unui întreg stat recent format.

Comunitatea internaţională poate, de asemenea, să nege „statalitatea" în cazul în care recunoaştera acestui stat implică recunoaşterea secesiunii sau intră în contradicţie cu principiile de unitate naţională şi integritate teritorială, aşa cum este cazul cu bantustanele „independente" din Africa de Sud, Republica Turcă a Ciprului de Nord şi exemplele istorice Biafra şi Katanga Shaba.

Motivul cel mai obişnuit de negare a legitimităţii guvernului unui stat este acela că acest guvern este un regim marionetă aflat sub controlul unei puteri străine. Un guvern poate fi tratat ca şi când ar fi străin în cazul în care neagă majorităţii dreptul la autodeterminare, aşa cum este cazul în Rhodesia de Sud[1224] sau Africa de Sud.

Comunitatea internaţională a retras într-un singur caz recunoaşterea legitimităţii unui guvern pe temeiul nerespectării drepturilor omului: Organizaţia Statelor Americane a emis o rezoluţie privitoare la statutul guvernului Somoza din Nicaragua[1225]. Adunarea Consultativă a Miniştrilor de Externe OAS a declarat, inter alia, că:

1 – Regimul Somoza trebuie înlocuit imediat şi definitiv.

2 – Pe teritoriul nicaraguan trebuie instalat un guvern democratic, care să reflecte voinţa liberă a poporului nicaraguan.

3 – Garantarea respectării drepturilor omului în Nicaragua, fără excepţie.

4 – Ţinerea de alegeri libere cât mai curând posibil, care să ducă la stabilirea unui guvern cu adevărat democratic, garant al păcii, libertăţii şi justiţiei[1226].

Rezoluţia a subliniat de asemenea: „conducerea inumană a regimului

dictatorial care a guvernat ţara este cauza fundamentală a situaţiei dramatice cu care se confruntă poporul nicaraguan”.[1227]

Deşi nu s-a înregistrat nici o declaraţie interguvernamentală similară a ilegitimităţii, recunoaşterea imediată a guvernelor care au înlocuit regimurile lui Amin în Uganda, Bokassa în Republica Centrafricană, Duvalier în Haiti şi Marcos în Filipine a fost motivată în principal prin natura ilegitimă a violărilor grave ale drepturilor omului comise de regimurile mai sus menţionate. În aceste situaţii nu s-a pus în discuţie legitimitatea statului însuşi; singura problemă a fost dacă guvernul care a venit la conducere îşi înlocuia în mod legitim predecesorul prin mijloace extra-constituţionale.

Un guvern poate deveni parţial ilegitim, dacă participarea efectivă a grupurilor minoritare indigene sau a membrilor săi a fost obstrucţionată, fie prin discriminare deliberată, fie datorită unei situaţii politice prin care aceste grupuri au fost în permanenţă excluse. Un guvern nu poate cere negarea identităţii unui grup ca preţ al participării politice, chiar în cazurile în care pot fi remarcate forme tehnice ale democraţiei (ca în Irlanda de Nord). „O persoană, un vot” nu este un laitmotiv suficient care să garanteze participarea efectivă la viaţa politică şi culturală a statului, necesar în conformitate cu normele internaţionale ale drepturilor omului.

În aceste situaţii, „dreptul” la autodeterminare şi la secesiune este cerut automat atunci când aceste grupuri sunt separate din punct de vedere geografic de restul ţării. Controversa legată de secesiune rămâne o realitate fundamentală în secolul XX şi apelurile care se fac la teoriile de suveranitate oferă un ajutor minor în rezolvarea disputelor. Nici un autor nu a afirmat că dreptul internaţional recunoaşte dreptul la secesiune, deşi anumiţi oameni de ştiinţă au încercat să elaboreze criterii prin care să se hotărască momentul în care secesiunea poate fi considerată legitimă[1228].

Convingerea că legitimitatea cerinţei de autodeterminare (lansată de un grup separatist) poate fi testată prin gradul de succes care însoţeşte acţiunea secesioniştilor, este opinia care prevalează în rândul juriştilor din întreaga lume.

... În prezent nu există un consens internaţional privitor la statutul secesiunii obţinut prin această doctrină (a autodeterminării), nici nu există o doctrină acceptată privitoare la o mişcare secesionistă legitimă[1229].

În căutarea mijloacelor de a hotărî dacă o mişcare secesionistă este

legitimă sau nu, un numitor comun este violarea de către stat a drepturilor fundamentale; numai în cazul comiterii violărilor drepturilor omului poate fi justificată secesiunea. Deşi nici nu confirmă, nici nu implică dreptul la secesiune, chiar Liga Naţiunilor, în timpul luării în consideraţie a problemei ridicate de Insulele Aland, pare să sugereze că ceea ce acum este luat în consideraţie ca problema drepturilor omului, reprezintă o problemă legitimă[1230].

Ideea de dreptate şi libertate, întruchipate în formula autodeterminării, trebuie să fie aplicată raţional în relaţiile dintre state şi minorităţile care le includ. Trebuie respectate caracterul etnic şi tradiţiile acestor minorităţi cât mai mult posibil şi trebuie să fi se permită practicarea liberă a religiei lor şi cultivarea limbii proprii... Ce motive ar putea exista pentru a permite unei minorităţi separarea de un stat căruia îi aparţine şi de care este unită, dacă acest stat îi oferă garanţii de păstrare a caracterului său social, etnic sau religios? Această indulgenţă, în afară de consideraţia politică, este injustă faţă de statul pregătit să facă aceste concesii.

Separarea unei minorităţi de statul din care face parte şi încorporarea sa într-un alt stat este o soluţie de excepţie, o ultimă modalitate de rezolvare a situaţiei, atunci când statul nici nu doreşte, nici nu are puterea de a legifera şi de a aplica garanţii juste şi efective[1231].

Unii comentatori moderni au exprimat atitudini similare. Referitor la Bangladesh, Crawford subliniază că genocidul „reprezintă un caz evident de abuz de suveranitate" şi concluzionează că Bengalul de Est era o „unitate care a obţinut autodeterminarea" analogă unui teritoriu dependent în conformitate cu termenii rezoluţiei 1541 a Adunării Generale a Naţiunilor Unite[1232]. Alţi comentatori au afirmat că violarea drepturilor minorităţilor poate crea dreptul la autodeterminare şi la secesiune. „Ceea ce se cere este negarea libertăţii politice şi/sau a drepturilor omului ca o condiţie sine qua non pentru a emite o pretenţie separatistă legitimă."[1233]. Singurul test „pentru determinarea caracterului rezonabil al cererii de autodeterminare trebuie să fie natura şi extinderea lipsei drepturilor omului în subgrupul care pretinde acest drept".[1234]

Un stat nu trebuie să fie condamnat pentru diversitatea limbilor, religiilor sau descendenţei şi nici altul pentru omogenitatea sa. Statul trebuie doar să fie condamnat, iar secesiunea aprobată, atunci când nu promovează şi nu protejează într-o măsură rezonabilă drepturile cetăţenilor săi, printre care simt incluse interesele lor ca membri ai comunităţii naţionale[1235].

Această opinie este sprijinită de Declaraţia asupra Relaţiilor de Prietenie din anul 1970, care proclamă importanţa fundamentală a integrităţii teritoriale şi a unităţii politice „a statelor suverane şi independente, care se conduc în conformitate cu principiul egalităţii în drepturi şi al autodeterminării popoarelor şi care au un astfel de guvern ce reprezintă întregul popor care trăieşte pe acel teritoriu, fără distincţie de rasă, credinţă sau culoare”.[1236] Cuvântul „astfel” poate fi problematic atunci când se face uz de această rezoluţie pentru a justifica secesiunea, după cum poate fi limitată cerinţa de non-discriminare numai pe temeiuri de rasă, credinţă sau culoare. Cu toate acestea, este important conceptul de reprezentativitate a guvernului.

Deşi este oportun să punem accentul pe secesiune ca ultimă expresie a dreptului la autodeterminare, chiar acest accent a condus statele la respingerea categorică a oricărei sugestii de „autodeterminare” pentru popoarele minoritare sau indigene aflate sub jurisdicţia lor. Nu este nevoie să acceptăm opinia că statele sunt singurele entităţi care influenţează dezvoltarea dreptului internaţional pentru a înţelege împotrivirea lor în a fi de acord cu propria lor dezmembrare legală. Cu toate acestea, refuzul continuu al comunităţii internaţionale de a aplica normele de autodeterminare atunci când acesta intră în conflict cu normele de integritate teritorială ale statului, subliniază, pentru grupurile substatale, irelevanţa dreptului internaţional faţă de problemele cu care se confruntă minorităţile şi popoarele indigene din întreaga lume.

În acelaşi timp, este dificil să vedem cum normele legale precise privitoare la situaţiile care, în mod invariabil, culminează cu un război civil, ar putea fi de folos în prevenirea acestor războaie. „Ar fi o acţiune pedantă şi inutilă... să elaborezi legi pentru momentul în care secesiunea a devenit un drept. Este suficient să spui că o minoritate nu va realiza acest lucru până când această minoritate, sau un important segment al ei, nu a fost împinsă de disperare la acesta.”[1237]

În această lucrare se sugerează un nou principiu de drept internaţional aflat la intersecţia definiţiilor contemporane ale suveranităţii, autodeterminării şi drepturilor omului, atât ale indivizilor, cât şi ale grupurilor, care va sprijini încercările constructive de a rezolva conflictele dintre drepturile minorităţii şi ale majorităţii, înainte ca acestea să escaladeze în război civil şi revendicări de secesiune.[1238] Dreptul la autonomie recunoaşte dreptul comunităţilor minoritare şi indigene de a exercita o autodeterminare internă semnificativă şi un control asupra problemelor sale într-o manieră care să fie conformă cu suveranitatea supremă – dacă termenul este înţeles în mod corect – a statului[1239].

Într-un anumit sens, autonomia este punctul terminus al drepturilor care pot fi obţinute. Deşi este foarte importantă pentru popoarele indigene şi pentru minorităţile etnice sau de altă natură, în aceeaşi măsură poate răspunde unor necesităţi pur regionale. Nu poate înlocui sau deteriora drepturile indivizilor aparţinători fie comunităţii majoritare, fie celei minoritare şi recunoaşterea drepturilor minorităţii nu trebuie să constituie o scuză pentru abandonarea principiilor fundamentale de non-discriminare şi egalitate în faţa legii. Reglementările de autonomie încheiate pe temeiuri de teritorialitate nici nu sunt incompatibile, nici nu necesită tactici politice preferenţiale, care să permită grupurilor dezavantajate să obţină o egalitate efectivă, opusă egalităţii teoretice.

Autonomia nu este nici ea un scop în sine – este o unealtă politică prin care se garantează că alte drepturi şi necesităţi sunt soluţionate în mod adecvat. Simpla obţinere a „autonomiei" nu va garanta progresul sau păstrarea unei culturi ameninţate şi forma pe care o ia o anume manifestare a autonomiei trebuie să fie relaţională în mod conştient cu ţelurile comunităţii care doreşte să obţină această autonomie, la fel ca şi cu cerinţele politicii statului.

Autonomia are atât o latură tolerantă, cât şi una mai coercitivă. Chiar într-un stat democratic, participativ, în care drepturile omului sunt în general protejate, grupurile pot revendica autonomia ca mijloc de a-şi sublinia, o dată în plus, identitatea, mai presus decât de a fi recunoscuţi ca simpli cetăţeni ai statului. Deşi în aceste circumstanţe este posibil ca „dreptul" la o anumită formă de structură politică federală, sau o structură în care puterea a fost declarată, să nu fie recunoscut, opoziţia manifestată de guvernul central faţă de aceste revendicări trebuie să fie fondată mai degrabă pe demonstraţia faptului că pretenţiile regionale sau ale minorităţii sunt iraţionale sau că nu sunt aplicate în practică decât ca o formulă magică irelevantă despre suveranitatea statului sau conducerea majorităţii.

Dreptul la autonomie poate fi afirmat cu agresivitate în situaţiile în care se demonstrează că există inegalităţi regionale, etnice sau economice; acolo unde se comite o discriminare împotriva grupurilor minoritare ca atare sau unde marginalizarea anumitor grupuri împiedică participarea lor efectivă la viaţa societăţii (acolo unde ei doresc să participe). Chiar şi în aceste situaţii trebuie recunoscute diferenţele între grupurile minoritare; o parte a membrilor minorităţii doresc numai să participe la viaţa societăţii pe baze egale cu majoritatea, fără a fi forţaţi să-şi abandoneze propria identitate şi nu vor să fie forţaţi să aparţină unei comunităţi „segregate" autonome.

Implementarea totală şi efectivă a normelor internaţionale existente ale drepturilor omului ar putea rezolva o mare parte a nemulţumirilor „minorităţilor". În acest context trebuie subliniat faptul că drepturile considerate speciale de grupurile minoritare se găsesc nu numai în articolul 27 al Convenţiei asupra Drepturilor Civile şi Politice, dar şi în articolele 22 (libertatea de asociere), 25 (dreptul de a participa la guvernare) şi 26 (dreptul de a fi egal în faţa legii). Multe grupuri, doritoare de a-şi proteja cultura, pământul sau integritatea fizică, devin victime ale violării grave ale drepturilor „tradiţionale" ale omului şi redresările se fac prin acţiuni ca sabotarea statului, furt, tortură şi crimă.

Cu toate acestea, este evident că în multe cazuri drepturile grupului trebuie recunoscute în scopul de a satisface necesităţi profund resimţite. Aceste drepturi trebuie să fie mai largi decât cele pur sociale sau culturale – inclusiv problemele fundamentale lingvistice şi educaţionale, controlul asupra pământului şi resurselor naturale şi prilejul ca autoritatea locală minoritară să rezolve, în primul rând, probleme locale – dar nu trebuie să impieteze asupra suveranităţii sau integrităţii statului. În asemenea situaţii, este necesar un statut intermediar flexibil, care să permită părţilor să negocieze soluţiile nemulţumirilor pe bază de creativitate pragmatică.

Echilibrul între statele teritoriuale, aşa cum sunt constituite în prezent, şi expresia legitimă a identităţii naţionale sau culturale asupra căreia grupurile mici vor continua să insiste, nu poate fi găsit prin apelul la formule simpliste ca federalism sau descentralizare, deşi aceste concepte pot conţine germenii soluţiilor potenţiale ale multor situaţii. Studiile de caz prezentate în partea a II-a şi a III-a sunt ilustrative şi soluţiile sunt unice pentru fiecare situaţie. Ceea ce este important este ca atât grupul subordonat, cât şi cel dominant să se preocupe mai puţin de precedente (pe care să fie că le stabilesc, fie le urmează) şi mai mult de soluţiile creatoare ale problemelor.

Pe măsură ce protagoniştii de pe scena mondială – state, mişcări de eliberare, organizaţii internaţionale, corporaţii transnaţionale, entităţi non-suverane etc. – se diversifică în permanenţă, răspunsurile adecvate la revendicările de recunoaştere şi identitate ale grupurilor trebuie să devină un lucru firesc. Pe măsură ce reglementările constituţionale interne au devenit mai inventive şi mai flexibile – după cum a fost demonstrat în multe cazuri, de la Groenlanda la Hong Kong, – garantarea autonomiei ar trebui să răspundă mai eficient revendicărilor de autodeterminare.

Deşi statul suveran nu este considerat anacronic, este adevărat că

problema comunicaţiilor moderne, a transporturilor şi a societăţii moderne de consum prezintă situaţii noi pentru cei care doresc să stabilească pentru ei înşişi cât „progres" este necesar. Atât statul ca întreg, cât şi părţile sale constitutive se simt deoseori ameninţate de stresul social şi economic şi reacţia naturală este aceea de introvertire, de a rezista, mai mult decât de a se confrunta cu schimbările. Grupurile minoritare şi indigene adoptă, în general, aceste poziţii conservatoare atunci când cultura lor este atacată, iar comunităţile majoritare şi elitele adoptă posturi asemănătoare atunci când se tem că disensiunile etnice sau religioase vor submina identitatea lor politică, deseori insuficientă. Atât elitele minoritare, cât şi cele majoritare îşi simt propriul statut economic şi politic deseori ameninţat şi se pot opune schimbărilor în interes personal îngust, la fel ca şi din interesul comunitar altruist pe care pretind că îl au. Cei care au puterea rareori o cedează voluntar.

Nici o societate nu este statică şi este absurd să credem că o anumită formă de structură guvernamentală care funcţionează în prezent va rămâne nemodificată. „Oricare ar fi modelul pe care l-ar putea urma naţiunea când este prima dată transpusă într-o ideologie care ghidează primii paşi şovăielnici către viitor, în mod necesar trebuie să sufere multe modificări pe măsură ce viitorul devine prezent."[1240] Dreptul internaţional face un deserviciu acestei evoluţii necesare, dacă este menit să corespundă unui sistem nemodificat de state ale căror graniţe, competenţă şi rol în problemele internaţionale sunt imuabile.

Conflictele şi tensiunile sunt inerente într-o societate; la fel şi diferenţele dintre indivizi şi culturi. Obligaţia fundamentală a statului, în conformitate cu normele internaţionale ale drepturilor omului, este eliminarea discriminării, nu distrugerea diferenţelor. Recunoaşterea dreptului la autonomie personală şi la identitatea grupului este esenţială pentru a garanta principiilor de autodeterminare, participare şi toleranţă permisiunea de a se dezvolta. În acelaşi timp, conducerea democratică a majorităţii reprezintă un principiu fundamental şi capacitatea grupurilor de a se opune sau de a respinge deciziile majorităţii poate fi exercitată numai în scopul protecţiei drepturilor legitime ale grupului.

„Se pune problema dacă o reglementare de autonomie urmează să fie încununată de succes sau va eşua în final; aceasta depinde de starea de spirit a părţilor. Complicaţiile legale sau procedurale ale reglementării nu pot garanta rezultatele."[1241] Chiar şi în aceste complicaţii se pot găsi structurile care vor răspunde la mozaicul de tensiuni interne sociale, culturale, economice şi politice, care există între grupurile şi indivizii dintr-un stat. Legea este şi un simbol, şi

poate fi folosită pentru a crea un cadru acestei diversităţi, care este de fapt societatea modernă, care va promova respectul reciproc şi nu va fi un factor coercitiv care să inducă obedienţă.

Dacă autodeterminarea şi drepturile omului vor contribui la crearea unei vieţi mai bune pentru un număr mai mare de indivizi în secolul următor, ele vor reprezenta garanţii ale toleranţei şi justiţiei. Aceste două principii, care reflectă într-o oarecare măsură tensiunile inerente între drepturile minorităţilor şi regula majorităţii, trebuie să ghideze încercările constante ale societăţii de găsire a unui echilibru adecvat între identitatea individului, a grupului şi a statului.

NOTE

Partea I

Capitolul 1

1. Deşi avocaţii, politicienii şi publicul larg folosesc termenii „stat” şi „naţiune” în mod alternativ, această carte va adopta distincţia stabilită de politologi, sociologi şi alţii între o entitate politică recunoscută care exercită funcţiile de guvernare, „statul”, şi o grupare culturală sau socială cu anumite caracteristici comune (ca limba sau etnia), cunoscută ca „naţiune”. Cu toate că această practică comportă riscul de provoca confuzie în auditoriul american, pentru care un stat este o subdiviziune politică a Statelor Unite şi nedreptăţeşte termeni ca „internaţional” sau „Naţiunile Unite”, ea pare a fi cea mai bună. Vezi cap. 2 pentru o examinare mai detaliată a acestor concepte şi altora asemănătoare.

2. Problema conflictelor etnice a ajuns chiar pe pagina întâi a ziarului „Washington Post”, care a subliniat cu acurateţe faptul că „aceste conflicte latente, care îşi au rădăcina în formele cele mai primare ale identităţii umane, deseori fac obiectul titlurilor care fixează atenţia lumii asupra războaielor internaţionale şi ale gherilelor, dar adesea se dovedesc mult mai dăunătoare şi insolvabile”. Articolul continuă prin prezentarea a 25 de conflicte violente etnice şi religioase, desigur o listă modestă. „Ethnic Conflicts: Toll Mounts”, Washington Post, 26 mai 1987, Al, col. 3.

3. În timp ce distincţiile „rasiale” sunt considerate de toată lumea drept una din cele trei clasificări: caucazoide, mongoloide şi negroide, Convenţia asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială cuprinde „orice deosebire, excludere, restricţie sau preferinţă bazată pe rasă, culoare, descendenţă sau origine naţională sau etnică” (S-a accentuat acest lucru). Curtea Supremă a Statelor Unite a interpretat recent statutele federale de la jumătatea sec. al XIX-lea, care interziceau discriminarea rasială, ca protejând „clase de persoane identificabile care sunt supuse discriminării internaţionale numai datorită originii sau caracteristicilor etnice”, respingând argumente pentru o definiţie mai simplistă a rasei. Colegiul Saint Francis v. Al-Khazraji, 107 S. Ct. 2022, 2028 (1987).

4. Vezi Hurst Hannum şi Richard B. Lillich, „Conceptul de autonomie în dreptul internaţional” (“The Concept of Autonomy in International Law”), 74 Am. J. Int’l L. 858 (1980); Frederik Harhoff, „Instituţia autonomiei” (“Institutions of Autonomy”), 55 Nordic J. Int’l L. 31 (1986).

5. Donald L. Horowitz, Grupurile etnice în conflict (Ethnic Groups in Conflict) (Berkeley, University of California Press, 1985) la p. 87.

6. Cf. idem la pp. 86-89. Vezi, de asemenea, Stephen Ryan „Explicând conflictele etnice: dimensiunea internaţională neglijată” (“Explaining Ethnic Conflict: the neglected international dimension”) 14 Rev. Int’l Studies 161 (1988).

7. Antony E. Alcock, „Dezvoltarea atitudinilor guvernamentale în ce priveşte problema minorităţilor culturale în cazul statelor industriale vestice” (“The Development of Governmental Attitudes to Cultural Minorities in Western Industrial States”), în Antony E. Alcock, Brian K. Taylor şi John M. Welton (ed.), Viitorul minorităţilor culturale – The Future of Cultural Minorities (Londra, Macmillan, 1979) la p. 108; subliniat în original.

8. Joseph Rothschild, Etnopolitica – Ethnopolitics (New York, Columbia University Press, 1981) la p. 4.

9. Idem la pp. 213-227, 248-249.

10. Horowitz, vezi nota 5, la p. 186; vezi în general idem la pp. 95-228,

11. Walker Connor, „Semnificaţia politică a etno-naţionalismuiui în Europa de Vest” (“The Political Significance of Ethnonationalism Within Western Europe”), în Abdul Said şi Luiz R. Simmons (editori), Etnicitatea în context internațional (Ethnicity in an International Context) (New Brunswick, NJ, Transaction Books, 1976) la pp. 111-12. Această temă este dezvoltată în alte câteva articole de Connor, de ex.: „Politica etno-naţionalismului” (“The Politics of Ethnonationalism”), 27 J. Infl Affairs 1 (1973); „Autodeterminare, noua fază” (“Self-Determination, The New Phase”), 20 World Politics 30 (1967).

12. Un autor a sugerat că un proces de separare, mai mult sau mai puţin continuu, ca mijloc de eliminare a „tranzacţiilor declinului” şi stagnării oraşelor, ar putea duce la o puternică dezvoltare economică. Totuşi, autorul admite că această posibilitate ar fi „incredibilă” şi există numai în teorie: „Enigma unei naţiuni este puternica şi teribila

aureolă a sacrificiului uman. A trăda naţiunea şi unitatea ei înseamnă să trădezi tot ceea ce a însemnat vărsare de sânge; a face acest lucru pentru a fi mai bogat, ar însemna să transformi cele mai glorioase pagini ale istoriei naţionale în vorbe goale. Trebuie să recunoaştem că, în mod virtual, toate guvernele naţionale şi majoritatea cetăţenilor s-ar supune mai degrabă împreună declinului şi decăderii, fideli sacrificiului prin care a fost cucerită unitatea lor, decât să caute prosperitatea şi dezvoltarea dezbinaţi". Jane Jacobs, „Dinamica declinului" ("The Dynamic of Decline"), Atlantic Monthly, aprilie 1984, la pp. 98, 110.

13. Asemenea diviziuni pot fi văzute între, de ex., cele două aripi ale I.R.A., miskiţii pro- şi antisandinişti, kurzii militanţi tradiţionali şi progresişti. Cf. scurtului rezumat al punctelor de vedere leniniste şi staliniste asupra naţionalismului şi autodeterminării în cap. 3 la pp. 51-53; Roxanne Dunbar Ortiz, Indienii din America (Indians of the Americas) (Londra, Zed Books, 1984) la pp. 73-123; Hector Diaz-Polanco, „Neoindigenismul şi problema etnică în America Centrală" (Neoindigenismo and the Ethnic Question in Central America"), 14 Perspective latino-americane 87 (Winter 1987, Nr. 1).

14. Jack E. Reece, Bretonii împotriva Franţei – The Bretons Against France (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1977) la p. 227.

15. Vezi, în general, Rodolfo Stavenhagen, Clasele sociale în societăţile agrare – Social Classes in Agrarian Societies (New York, Doubieday Anchor, 1975). Stavenhagen a sugerat nevoia unei noi analize a dezvoltării, care va lua în seamă realitatea coeziunii etnice şi relevanţa ei, atât în ceea ce priveşte dezvoltarea economică, cât şi cea politică.

16. Chiar şi această distincţie între lumea „dezvoltată" şi „în curs de dezvoltare" s-ar putea să nu mai dureze. Cf. de ex., „Chiar adânc în Borneo, civilizaţia pătrunde în toată splendoarea ei" ("Even Deep in Borneo, Civilization Intrudes in All Its Splendor"). Wall Street Journal, 5 mai 1987, la 1 col. 4, care descrie apariţia locurilor de cumpărături şi promenadă, a aparatelor video etc. În Bomeoul rural.

17. Cf, de ex., D.N. Maclver, „Identitatea etnică şi statul modern" ("Ethnic Identity and the Modern State"), în Colin H. Williams (ed.), Separatismul naţional – National Separatism (Vancouver şi Londra, University of British Columbia Press, 1982) la pp. 299-307.

18. Cynthia H. Enloe, Conflicte etnice şi dezvoltare politică – Ethnic

Conflict and Political Development (Boston, Little, Brown, 1973) la 274, Cf. Ernest Gellner, Cultură, identitate şi politică – Culture, Identity, and Politics (Cambridge, Cambridge University Press, 1987) la pp. 15-16:

„Societatea modernă este cultivată, mobilă, egală formal cu o inegalitate fluidă, continuă, s-ar putea spune o inegalitate atomizată şi având în acelaşi timp o cultură omogenă, sprijinită pe ştiinţa de carte şi inoculată în şcoală. N-ar putea exista un contrast mai mare faţă de societatea tradiţională, în care aptitudinea de a scrie şi de a citi era o aptitudine a minorităţii şi de factură specială, în care norma era reprezentată mai mult de ierarhia stabilă decât de mobilitate, iar cultura era diversificată şi discontinuă şi, în general, transmisă de grupuri sociale locale, mai mult decât de agenţii specializate şi controlate de la centru.

Într-un asemenea mediu, cultura unui om, limba în care era educat şi în care este efectiv capabil de muncă, reprezintă averea sa cea mai de preţ, cartea lui reală de vizită pentru a obţine dreptul de cetăţenie şi demnitatea umană, participarea la viaţa socială... Falsa cultură şi precum şi cultura străină devin ameninţătoare. Cultura, la fel ca şi proza, devine vizibilă şi este o sursă de mândrie şi de plăcere în plus. Epoca naţionalismului s-a născut.

19. Vezi, de ex., Raportul comitetului pentru eliminarea discriminării rasiale (Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination), care apare anual, publicat ca Supliment la Documentele oficiale ale Adunării Generale ale Naţiunilor Unite şi Raportul prezentat de Mr. Angelo Vidal d'Almeida Ribeiro, raportor special numit în conformitate cu rezoluţia 1986120 a Comisiei pentru drepturile omului (Report submitted by Mr. Angelo Vidal d'Almeida Ribeiro, Special Rapporteur appointed in accordance with resolution 19861 20 of the Commission on Human Rights) [cu privire la intoleranţa religioasă], Documentele U.N. E/C.N. 4/1988/45 (1988).

20. Rothschild, nota 8, la p. 243.

21. Probabil că merită să ne amintim că conceptul de terorism se referea iniţial la acţiunea statului, Oxford English Dictionary (Oxford, Clarendon Press, 1933) oferă ca primă definiţie a „terorismului": „Guvernare prin intimidare îndreptată şi dusă la îndeplinire de partidul la putere în Franţa în timpul Revoluţiei din 1789-1794". Vol. 11 la p. 216.

22. „Orientul Mijlociu este piaţa cea mai importantă pentru arme,

spun Statele Unite" ("Middle East Is Top Market for Arms, US Says"), Washington Post, 20 iunie 1987, la A19, col. 4.

23. Ben Whitaker, „Drepturile minorităţii şi autodeterminarea" ("Minority Rights and Self-Determination"), în Donald P. Kommers şi Gilburt D. Loescher (editori), Drepturile omului şi politica externă americană – Human Rights and American Foreign Policy (Notre Dame, IN, Notre Dame University Press, 1979), la p. 63.

Capitolul 2

24. Ian Brownlie, Principiile de drept public internaţional – Principles of Public International Law (Oxford, Clarendon Press, ediţia a III-a 1979) la p. 287.

25. Vezi, de ex., Alan James, Statalitatea suverană (Sovereign Statehood) (Londra, Allen & Unwin, 1986) 3a p. 1.

26. L.F.E. Oppenheim, 1 Dreptul internaţional – International Law (Londra, Longman, 2 vol., 1905, 1906) la p. 103.

27. J.L. Brierly, Dreptul naţiunilor – The Law of Nations (Oxford, Clarendon Press, ediţia a IV-a 1949) la pp. 48-49; James Crawford, Crearea statelor conform dreptului internaţional – The Creation of States in International Law (Oxford, Clarendon Press, 1979) la pp. 26-27.

28. Vezi, în general, Edwin De Witt Dickinson, Egalitatea statelor în dreptul internaţional – The Equality of States in International law (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1920; New York, Klaus Reprint Co., 1972), în special la pp. 114-15, 150.

29. Jenks, în Arthur Larson, C. Wilfred Jenks, ș.a., Suveranitatea în cadrul dreptului – Sovereignty Within the Law (Dobbs Ferry, New York, Oceana, 1965) la p. 11.

30. Vezi, de ex., Brownlie, nota 24, la p. 80; Crawford, nota 27, la p. 27.

31. Vezi, în general, James, nota 25.

32. Semnat la 26 dec. 1933, 165 L.N.T.S. 19.

33. Charles C. Hyde, 1 Dreptul internaţional pe scurt, interpretat şi aplicat de SUA – International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United Stator (Boston, Little, Brown, 2 vol., 1922) la p. 17.

34. Vezi, de ex., Crawford, nota 27, la pp. 102-06; Brownlie, nota 24, la pp. 593-596; cf. cap. 3.

35. Vezi, în general, W.W. Willoughby şi C.G. Fenwick, Tipuri de suveranitate limitată şi de autonomie colonială (Types of Restricted Sovereignity and of Colonial Autonomy) (Washington, D.C., United State Government Printing Office, 1919); M. Ydit, Teritorii internaţionalizate, de la „oraşul liber Cracovia" la „oraşul liber Berlin" – Internationalised Territories from the "Free City of Cracow" to the "Free City of Berlin" (London, Sithoff, 1961); Marjorie M. Whiteman, 1 Culegere de drept internaţional – Digest of International Law (Washington, D.C., Department of State, 1963) la pp. 221-598.

36. Oppenheim, 1 Dreptul internaţional (International Law), nota 26, la pp. 137-139.

37. Willoughby şi Fenwick, nota 35, la pp. 6-7.

38. Vezi G.A. Res 1541 (XV) (Annex) din 15 dec. 1960, 15 UN GAOR, Supliment (Nr. 14), Documentul Naţiunilor Unite A/4684 (1960) la p. 29.

39. Ydit, nota 35, la pp. 20-21.

40. Michael C. van Walt van Praag, Statutul Tibetului (The Status of Tibet), (Boulder, CO, Westview Press, 1987) la pp. 105-106.

41. Crawford, nota 27, la p. 197.

42. Willoughby şi Fenwick, nota 35, la p. 9.

43. G.A. Res. 1541 (XV), nota 38.

44. Vezi infra nota 111; vezi, în general, Roger S. Clark „Autodeterminarea şi libera asociere – ar trebui Statele Unite să înceteze tutelarea Insulelor Pacificului?" ("Self-Determination and Free Association-Should the United Nations Terminate the Pacific Islands Trust?") 21 Harvard International L.J. 1 (1980).

45. Vezi în general Ingrid Delupis, Dreptul internațional şi statul independent – International Law and the Independent State (New York, Crane Russak, 1974).

46. Pentru puncte de vedere diferite asupra aplicării art. 2(4) în conflictul din America Centrală, comparaţi John Norton Moore: „Războiul secret din America Centrală şi viitorul ordinii mondiale"

("The Secret War in Central America and the Future of World Order"), 80 Am J. Int'l L. 43 (1986) cu James P. Rowles, „Războaiele secrete, autoapărarea şi Carta – răspuns profesorului Moore" („'Secret Wars', Self-Defense and the Charter – A Reply to Professor Moore"), idem la p. 568; vezi de asemenea Curtea Internaţională de Justiţie, Activităţile militare şi paramilitare în şi împotriva Nicaraguei (Nicaragua împotriva SUA), Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14, şi Harold G. Maier (ed.), „Laude deciziei I.C.J.: Nicaragua împotriva SUA (Merits)" – "Appraisals of the ICJ's Decision: Nicaragua v. United States (Merits)" 81 Am. J. Int'l L. 77 (1987).

47. Delupis, nota 45, la pp. 29-44, Institutul American de Drept. Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States (St. Paul, MN, Institutul American de Drept, 2 vol. 1987) §§ 513, 521.

48. Cf. de ex., Restatement, nota 47, pp. 511-517, 523, 601-604; Marvin S. Soroos, În afara limitelor suveranităţii – Beyond Sovereignty (Columbia, SC, University of South Carolina Press, 1986) la pp. 261-293; Hugo Caminos şi Michael R. Molitor, „Dezvoltarea progresivă a dreptului internaţional şi acordul global" ("Progressive Development of International Law and the Package Deal"), 79 Am. J. Int'l L. 871 (1985); Kay Hailbronner, „Spaţiul aerian liber şi convenţia asupra dreptului mărilor" ("Freedom of the Air and the Convention on the Law of the Sea"), 77 idem 490 (1983); Stephen Gorove, „Orbita geostaţionară: probleme de drept şi politică" („The Geostationary Orbit: Issues of Law and Policy"), 73 idem 444 (1979).

49. Vezi, de ex., arbitrajul Trail Smelter (1941), Culegerea anuală de cazuri de drept public internaţional – Annual Digest of Public International Law Cases (1938-1940), nr. 104 şi unele comentarii; 2. Restatement, nota 47, § 601.

50. Delupis, nota 45, la pp. 95-97.

51. Vezi, în general, Richard B,, Lillich, Drepturile omului privitoare la cetăţenii străini în dreptul internaţional contemporan – The Human Rights of Aliens in Contemporary International Law (Manchester, Marea Britanie, Manchester University Press, 1984); idem, Responsabilitatea statului pentru prejudiciile aduse cetăţenilor străini în dreptul internaţional – International Law of State Responsability for Injuries to Aliens (Charlottesville, University Press of Virginia, 1982); F.V. Garcia-Amador, Modificări în drept în problema revendicărilor internaţionale – The Changing Law of International Claims (Dobbs Ferry, New York, Oceana, 2 vol., 1984). Despre imunitatea diplomatică, vezi corpul consular şi diplomatic din Teheran al Statelor

Unite, Judgment, I.C.J. Reports 1980, p. 3. „Dar, mai presus de toate, trebuie să subliniem întinderea şi seriozitatea conflictului dintre comportamentul statului iranian şi obligaţiile sale stabilite prin întreg corpul de legi internaţionale, care includ dreptul diplomatic şi consular, reguli al căror caracter fundamental trebuie subliniat de Curte." la p. 42.

52. Vezi, de ex., Reţineri la Convenţia asupra prevenirii şi pedepsirii crimei de genocid, opinie consultativă, I.C.J. Reports, 1951, p. 15, la 23; Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Second Phase, Judgment, I.C.J. Reports 1970, p. 3, la 33; 2 Restatement, nota 47, § 702.

53. Cf. de ex., Consecinţele legale pentru celelalte state a prezenţei continue a Africii de Sud în Namibia (Africa de Sud-Vest) în pofida Rezoluţiei 276 a Consiliului de Securitate (1970), opinie consultativă, I.C.J. Reports 1971, p. 16, 57: „a pune în practică... deosebirile, eliminările, restricţiile şi limitările bazate exclusiv pe temeiuri de rasă, culoare, descendenţă sau origine naţională sau etnică, ceea ce constituie o negare a drepturilor fundamentale ale omului, este o violare flagrantă a scopurilor şi principiilor Cartei". Restatement, nota 47.

54. Cineva trebuie numai să arunce o privire asupra agendelor de lucru ale organismelor Naţiunilor Unite, ca de ex., Comisiei asupra drepturilor omului, Consiliului economic şi social, Adunării Generale, pentru a confirma aceasta observaţie. După cum a declarat ministrul de Externe al Argentinei, după colapsul regimului militar în 1983, în cadrul Comisiei Naţiunilor Unite asupra drepturilor omului, „apărarea drepturilor omului a fost interesul legitim al indivizilor şi grupurilor, care a trecut dincolo de suveranitate şi atribuţiile statelor şi care a interesat îndeaproape comunitatea internaţională". Documentele Naţiunilor Unite E/CN. 4/1984/SR. 29. (1984) la p. 3, citat în Haward Tolley Jr., Comisia Naţiunilor Unite asupra drepturilor omului – The U.S. Commission on Human Rights (Boulder, CO şt Londra: Westview Press, 1987) la p. 208.

55. Vezi, de ex., John N. Hazard, „Dreptul sovietic" ("Soviet Law"), în Larson, Jenks şi alţii, nota 29, la pp. 268-298.

56. G.I. Tunkin, Teoria dreptului internaţional – Theory of International Law (Cambridge, MA, Harvard University Press, Butler trans. 1974) la p. 438.

57. Idem, la 437-443.

58. De exemplu, printre problemele majore care depăşesc scopul acţiunii unilaterale a statului şi cărora li s-au consacrat, pe plan global, ultimii ani sunt: proliferarea nucleară, dezvoltarea economică, drepturile omului, exploatarea resurselor oceanelor prin dezvoltarea unei legi noi privitoare la ape, poluarea mediului înconjurător şi telecomunicaţiile internaţionale. Vezi, în general, Soroos, nota 48, pentru o discuţie a acestor probleme şi alte exemple de cooperare internaţională modernă.

59. Vezi James, nota 25, la pp. 103-104.

60. Vezi infra cap. 18, la pp. 420-427.

61. Adoptat la 22 mai 1969, intrat în vigoare la 27 ian. 1980, 1155 U.N.T.S. 331. Cf Ian Sinclair, Convenţia de la Viena asupra legilor tratatelor – The Vienna Convention on the Law of Treaties (Manchester, Marea Britanie, Manchester University Press, ediţia a 2-a 1984) la pp. 185-202, Restatement, nota 47, § 332, 336.

62. S-a estimat că peste 40.000 tratate au fost finalizate în sec. XX, care, inter alia, au dus la formarea a 208 organizaţii internaţionale. Richard B. Bilder, Controlul riscurilor acordurilor internaţionale – Managing the Risks of International Agreement (Madison şi Londra, University of Wisconsin Press, 1981) la p. 6.

63. Adoptat la 21 martie 1986, Documentul Naţiunilor Unite A/CONF. 129/15 (1986), retipărit în 25 Int'l Legal Materials 543 (1986). Preambulul arată că tratatele dintre state şi organizaţiile internaţionale sunt „o metodă folositoare de dezvoltare a relaţiilor internaţionale şi de asigurare a condiţiilor de cooperare paşnică între naţiuni..."

64. Vezi, în general, de ex. Mauro Cappelletti, Monica Seccombe şi Joseph Weiler, Integrare prin lege – Integration Through Law (Berlin şi New York, Walter de Gruyter, 3 vol. 1985, 1986), pentru o comparaţie interesantă a instituţiilor europene de dezvoltare cu sisteme federale interne.

65. Rezoluţia O.U.A. 16(1) din iulie 1964 declara că: „toate statele membre se obligă să respecte frontierele existente ca urmare a cuceririi independenţei naţionale".

66. Cf. F.H. Hinsley, Suveranitatea – Sovereignty (New York, Basic Books, 1966) la pp. 45-158; John Breuilly, Naţionalismul şi statul – Nationalism and the State (New York, St. Martin's Press, 1982), la pp. 44-45.

67. Alfred Cobban, Statul-naţiune şi autodeterminarea naţională – The Nation State and National Self-Determination (New York, Thomas Y. Crowell, ed. rev. 1969) la p. 36.

68. Vezi, de ex., sursele citate în eseul bibliografic din Breuilly, nota 66, la pp. 402-412.

69. Hans Kohn, Naţionalismul: sensul şt istoricul lui – Nationalism: Its Meaning and History (Princeton, N.J., Van Nostrand, ed. rev. 1965) la p. 9.

70. Hugh Seton-Watson, Naţiuni şi state – Nations and States (Londra, Methuen, 1977) la p. 1.

71. Această teză este prezentată, de ex., de Breuilly, nota 66.

72. Alain Fenet, „Problema minorităţilor în ordinea dreptului" ("La question des minorités dans l'ordre du droit"), în Gerard Chaliand (ed.), Minorităţile la vârsta Statului-naţiune – Les minorités à l'Age de l'État-Nation (Paris, Fayard & Minority Rights Group, 1985) la pp. 60-61.

73. Tivey „Statele, naţiunile şi economia" ("States, Nations and Economies"), în Leonard Tivey, (ed.), Statul-naţiune – The Nation-State (New York, St. Martin's Press, 1981) la p. 70.

74. Ali A. Mazmi şi Michael Tidy, Naţionalismul şi noile state din Africa – Nationalism and New States in Africa (Londra, Heinemann, 1984) la p. 373.

75. Cf., de ex., Tivey, nota 73, la pp. 77-79, 84-94; James, nota 25, la pp. 174-179.

76. Hinsley, nota 66, la p. 219.

77. Richard B. Lillich, „Suveranitate şi umanism: pot ele fi convergente?" ("Sovereignty and Humanity: Can They Converge?") în Atle Grahl-Madsen şi Jiri Toman (ed.), Spiritul din Uppsala – The Spirit of Uppsala (Berlin şi New York, de Gruyter, 1984) la p. 413.

Capitolul 3

* Printre altele (lat.).

78. John P. Humphrey, „Drepturile politice şi cele înrudite" ("Political and Related Rights"), în Theodor Meron (ed.), 1 Drepturile omului în

dreptul internaţional: Probleme legale şi de politică – Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues (Oxford, Clarendon Press, 2 vol., 1984) la p. 193.

79. Mulţi oameni de ştiinţă au descris cu migală aceste dezvoltări şi la multe se face referinţă în contextul drepturilor minorităţilor în cap. 4. Vezi, în general, de ex., Cobban, nota 64, la pp. 34-56; C.A. Macartney, Statele naţionale şi minorităţile naţionale – National States and National Minorities (Londra, Oxford University Press, 1934) la pp. 92-156.

80. Pe de o altă parte, se remarcă faptul că practica a ceea ce poate fi numit „naţionalismul imperiului" a fost nu numai răspândită în toată Europa în ultima jumătate a secolului XIX, dar şi exprimată prin colonialismul englez, francez, german, belgian şi olandez din Asia şi Africa şi prin hegemonia Statelor Unite în America Latină în prima parte a secolului XX.

81. Citat în Charles L. Mee, Jr., Sfârşitul ordinii – The End of Order – (New York, E.P. Dutton, 1980) la pp. 53-54.

82. Vezi Raymond Pearson, Minorităţile naţionale în Europa de Est 1848-1945 – National Minorities in Eastern Europe 1848-1945 – (Londra, Macmillan, 1983) la p. 84; Dimitrije Djordjevic şi Stephen Fischer-Galati, Tradiţia revoluţionară în Balcani – The Balkan Revolutionary Tradition (New York, Columbia University Press, 1981) la p. 160.

83. Pearson, nota 82, la p. 136.

84. Lucrările clasice despre plebiscite sunt: Sarah Wambaugh, O monogrape a plebiscitelor – A Monograph on Plebiscites (New York, Oxford University Press, 1920), şi idem, Plebiscitele începând de la războiul mondial – Plebiscites Since the World War (Washington, DC, Fundaţia Carnegie pentru Pacea Mondială, 2 vol., 1933).

85. Vezi, de asemenea, discuţiile asupra Insulelor Aland, info cap. 17, la pp. 370-375.

86. Raportul Comitetului Internaţional al Juriştilor desemnat de către Consiliul Ligii Naţiunilor să ofere o opinie asupra aspectelor legale ale problemei Insulelor Aland (Report of the International Committee of Jurists entrusted by the Council of the League of Nations with the task of giving and advisory opinion upon the legal aspects of the Aaland Islands question), Oficiul Juridic al Ugii Naţiunilor Unite, Spec. Supp. nr. 3 (oct. 1920) la p. 5. Totuşi, acest raport către Ligă, precum şi

următorul, infra nota 87, sugerează câteva circumstanţe teoretice care ar putea conduce la concluzii diferite.

87. Problema Insulelor Aland, Raportul prezentat Consiliului Ligii de Comisia de Raportori (Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs), Documentele Ligii Naţiunilor B.7.21/68/106 (1921) la p. 27.

88. Idem la p. 28.

89. Idem, la pp. 29-31.

90. Vezi, de ex., Cobban, nota 67, la pp. 63-64; cf Lee C. Buchheit, Secesiunea (Secession) (New Haven, CT, Yale University Press, 1978) la pp. 14-16; Antonio Cassese, „Autodeterminarea politică – concepte vechi şi evoluţii noi" ("Political Self-Determination-Old Concepts and New Developments"), în Antonio Cassese (ed.), Dreptul la Naţiunile Unite/Drepturi fundamentale – UN Law/Fundamental Rights (Alphen aan der Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1979) la pp. 137-165.

91. Dov Ronen, În căutarea autodeterminării – The Quest for Self-Determination (New Haven, CT, Yale University Press, 1979) la p. 7.

92. Vezi cap. 4.

93. Kohn, nota 69, la pp. 45-46.

94. Citat în Cobban, nota 67, la p. 69.

95. Citat în Karl Josef Partsch, „Principiile fundamentale ale drepturilor omului: autodeterminarea, egalitatea şi nediscriminarea" ("Fundamental Principles of Human Rights: Self-Determination, Equality and Non-Discrimination") în Karel Vasak şi Philip Alston, 1 Dimensiunile internaţionale ale drepturilor omului – The National Dimensions of Human Rights (Paris, Unesco şi Westport, CT, Greenwood Press, 2 vol. 1982) la p. 63.

96. Vezi V.I. Lenin, Probleme de politică naţională şi internaţionalism proletar – Questions of National Policy and Proletarian Internationalism (Moscova, Editura Publicaţiilor Străine, n. d.) la pp. 78-83; 203-205.

97. Idem la pp. 138-139.

98. Idem la pp. 201, 202.

99. Iosif Stalin, „Politica guvernului sovietic în problema naţională în Rusia” – “The Policy of the Soviet Government on the National Question in Russia” (1920), retipărit în Iosif Stalin Marxismul şi problema naţională şi colonială – Marxism and the National and Colonial Question (Londra, Lawrence şi Wishart, Eng. ed. 1936) la p. 79.

100. Vezi, de ex., Oscar I. Janowsky, Naţionalităţile şi minorităţile naţionale – Nationalities and National Minorities (New York, Macmillan, 1945) lapp, 69-104; infra cap. 16, la pp. 358-369.

101. Vezi, de ex., Hanna Bokor-Szego, Noile state şi dreptul internaţional – New States and International Law (Budapesta, Akademiai Kiado, 1970), care descrie dreptul la autodeterminare ca o „lex imperfecta», în 1945; Partsch, nota 95, la pp. 62-63; Wambaugh (1933), vezi nota 84, la p. 490. („Cu siguranţă, părerea potrivit căreia un popor persecutat de o suveranitate străină are dreptul să-şi decidă propria soartă a câştigat teren. Totuşi, o asemenea revendicare nu are încă un statut în dreptul internaţional.”)

102. Carta Naţiunilor Unite, art. 1(2), 55.

103. Vezi, în general, Buchheit, nota 90; Cassese, nota 90; Yassin El-Ayouty, The United Nations and Decolonization: The Role of Afro-Asia (Haga, Martinns Nijhoff, 1971); Michla Pomerance, Autodeterminarea în domeniul dreptului şi practicii – Self-Determination in Law and Practice (Haga, Martinus Nijhoff, 1982); A. Rigo Sureda, Evoluţia dreptului la autodeterminare: un studiu în practica Naţiunilor Unite – The Evolution of the Right ofSelf-Determination: A Study of United Nations Practice(Leyden, Sijthoff, 1973); Umozurike Oji Umozurike, Autodeterminarea în dreptul internaţional – Self-Determination in International Law (Hamden, CT, Archon Books, 1972),

104. G.A, Res. 1514, 15 UN GAOR, Sup. (Nr. 16), Documentul Naţiunilor Unite A/ 4684 (1960) la p. 66.

105. Idem, Preambul, paragr. 2.

106. Idem, paragr. 3.

107. G.A. Res. 2625, Annex, 25 UN GAOR, Supl. (Nr. 28), Documentul Naţiunilor Unite A/5217 (1970) la p. 121.

108. Partsch, nota 95, la p. 63.

109. Cf. Pomerance, nota 103, la pp. 18-19.

110. G.A. Res. 34/91, GAOR, Supl. (Nr. 46), Documentul Naţiunilor Unite A/34/46 (1979), la p. 82 [cu privire la insulele franceze Glorieuses, Juan de Nova, Europa şi Bassas da India].

111. În 1986, Consiliul tutelar a fost de acord (în ciuda obiecţiilor sovieticilor) că era oportună încetarea acţiunii de tutelare de către Statele Unite, Rezoluţia Comitetului tutelar 2183 (LUI), 53 UN TCOR Supl. (Nr. 3), Documentul Naţiunilor Unite T/1901 (1986) la p. 14. Dezacordul sovieticilor se baza, inter alia, pe acuzaţiile de „fragmentare ilegală" a teritoriului. Vezi „Consiliul tutelar numeşte «oportună" încetarea Acordului Micronezian", Cronica 23 a Naţiunilor Unite (Nr. 4, august 1986) la pp. 67-71; „Consiliul tutelar recomandă o aprobare rapidă a Pactului pentru Palau" ("Trusteeship Council recommends early approval of Compact for Palau"), 25 idem (nr. 3, sept. 1988) la pp. 49-51. Până la sfârşitul anului 1988, Consiliul de Securitate nu a întreprins nici o acţiune de terminare formală a tutelării.

Plebiscitele, unele supravegheate de Naţiunile Unite, care aprobau pactele de liberă asociere (sau, în cazul Insulelor Mariane de Nord, statutul de commonwealth) cu Statele Unite au fost ţinute în cele patru părţi componente ale Teritoriului Tutelat şi acordurile cu Insulele Marshall, statele federale ale Microneziei şi Insulele Mariane de Nord, au intrat în vigoare la sfârşitul anului 1986. Către sfârşitul anului 1988, incompatibilitatea între pactul Palau şi Constituţia Palau, în ciuda mai multor referendumuri, au împiedicat rezolvarea finală a situaţiei. Vezi Clark, Nota 44; compară cu Marian Nash Leich, „Practica contemporană în Statele Unite referitoare la dreptul internaţional" ("Contemporary Practice of the United States Relating to International Law"), 81 Am. J. Inf I L. 405 (1987), cu Roger S. Clark, scrisoare către redactorul şef, idem la p. 927.

112. Vezi de ex., Rezoluţia Adunării Generale 42/17, 42 UN GAOR Supl. (Nr. 49), Documentul Naţiunilor Unite A/42/49 (1987) la p. 39 (reafirmând suveranitatea Insulelor Comore asupra Insulelor Mayotte) şi rezoluţiile citate în această privinţă. Cf. Pomerance, nota 103, la pp. 30-31.

113. A fost creat un subcomitet asupra teritoriilor mici de către Comitetul Special asupra situaţiei cu privire la aplicarea Declaraţiei asupra garantării independenţei popoarelor şi ţărilor coloniale [„Comitetul celor 24"]. El are de obicei statutul a 13 teritorii aflate sub observaţie, teritorii insulare mici, care nu sunt autoguvernabile: Samoa americană, Anguilla, Bermude, Insulele Virgine Britanice şi ale Statelor Unite, Insulele Cayman, Pitcairn, Turks şi Caicos, Guam,

Tokelau, Montserrat, Sf. Elena şi teritoriul Insulelor din Pacific, aflat sub tutela Statelor Unite.

114. S-a sugerat să se aplice diferite reguli „enclavelor coloniale" care sunt limitate în exercitarea autodeterminării „la singura soluţie a restituirii teritoriului suveranului teritoriului din vecinătate", dar criteriile pentru acordarea „statutului de enclavă" unui teritoriu rămân neclare. Malcolm Shaw, Cazul Sahara de Vest (The Western Sahara Case), 49 Brit. Y.B. IntT. L. 119, 123 (1978). Cf Rigo Sureda, nota 103, la p. 214.

Trebuie să remarcăm în mod obiectiv faptul că Adunarea Generală a Naţiunilor Unite şi Consiliul de Securitate au cerut retragerea trupelor indoneziene din Timorul de Est şi au reafirmat dreptul Timorului de Est la autodeterminare. Rezoluţia Adunării Generale 3485, 30 UN GAOR, Supl. (Nr. 34) 118, Documentul Naţiunilor Unite A/10034 (1975); SC Res. 384, 30 UN SCOR, Rezoluţii şi decizii 10, UN Doc. S/ Res./384 (1975). Vezi Roger S. Clark, „«Decolonizarea» Timorului de Est şi normele Statelor Unite cu privire la autodeterminare şi agresiune" ("The 'Decolonization' of East Timor and the United Nations Norm on Self-Determination and Aggression"), 7 Yale J. World Public order 2 (1982).

115. Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 12, la p. 81.

116. Western Sahara, Advisory Opinion, nota 115.

117. Shaw, nota 114, la p. 147.

118. Western Sahara, Advisory Opinion, nota 115, la p. 36.

119. Idem la p. 68. În august 1988 s-a ajuns la o înţelegere între Maroc şi gherilele Saharawi Polisario pentru organizarea unui referendum în Sahara de Vest, supervizat de Naţiunile Unite. Şaizeci şi opt de state au recunoscut Republica Saharawi la începutul anului 1987, în ciuda faptului că „guvernul" Saharawi nu a exercitat niciodată un control efectiv în teritoriul revendicat.

120. Western Sahara, Advisory' Opinion, nota 115, la p. 37.

121. Shaw, nota 114, la p. 147.

122. Cf. Pomerance, nota 103, la p. 122 şi în mod special n. 122; vezi discuţia despre Fiji, infra, cap. 18, la pp. 427-432.

123. Cf. cap. 14.

124. Rezoluţia Adunării Generale 41/41A, 41 UN GAOR, Supl. (Nr. 53), Documentul Naţiunilor Unite A/41/53 (1986) la p. 49. Vezi Raportul Comisiei speciale asupra situaţiei cu privire la aplicarea Declaraţiei asupra acordării independenţei popoarelor și ţărilor coloniale (See Report of the Special Committee on the Situation with regard to the Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples), 41 UN GAOR, Supl. (Nr. 23), Documentul Naţiunilor Unite A/41/23 (1986).

125. Pomerance, nota 103, la p. 23.

126. Rezoluţia Adunării Generale (G.A. Res.) 1541, nota 38.

127. Idem Principiul VI; vezi Clark, nota 44, la pp. 38-66, pentru un comentariu excelent asupra evoluţiei conceptului de liberă asociere.

128. O sută cinci teritorii au fost desemnate de Adunarea Generală ca nefiind autoguvernabile şi nouăsprezece (Namibia, Sahara de Vest, Timorul de Est, Gibraltar, Noua Caledonie, Anguilla, Pitcairn, Montserrat, Insulele Virgine Britanice, Insulele Turks şi Caicos, Tokelau, Insulele Cayman, Sf. Elena, Bermude, Guam, Samoa Americană, Insulele Virgine ale Statelor Unite, Teritoriul tutelat al Insulelor Pacificului şi Insulele Falkland [Malvine]) au rămas în această categorie până în 1988. Raportul Comisiei Speciale cu privire la implementarea Declaraţiei asupra acordării independenţei popoarelor şi ţărilor coloniale (Report of the Special Committee on the Situation with Regard to the Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples), 43 UN GAOR, Supl. (Nr. 23), Documentul Naţiunilor Unite A/43/23 (1988), cap. 8-10.

Dintre cele rămase, numai unsprezece au fost eliminate din lista teritoriilor care nu sunt autoguvernabile prin dobândirea unui statut mai redus decât independenţa deplină: Goa şi alte teritorii dependente portugheze din India, care au fost încorporate Indiei în 1961; Sao Joao Batista de Ajuda, încorporate în Dahomey în 1961; Noua Guinee Olandeză (Irianul de Vest) încorporat în Indonezia în 1963; Borneo de Nord, Sarawak şi Singapore, care s-au unit pe bază de principii federale cu Malaya pentru a forma noul stat Malaysia în 1963; Insulele Cook, care au intrat în liberă asociere cu Noua Zeelandă în 1965; Ifni, cedată Marocului de către Spania în 1969; Macao şi Hong Kong, care au fost eliminate de pe listă la cererea Chinei, pe temeiul că ele erau părţi integrante ale statului chinez, ocupate ilegal de Portugalia şi

respectiv Marea Britanie; şi Insula Niue, care a intrat în asociere benevolă cu Noua Zeelandă în 1974.

În ciuda adoptării Actului Indiilor de Vest în 1967 de către Marea Britanie, care prevedea un tip de asociere liberă între Insulele Windward şi Leeward şi Marea Britanie, Teritoriile Caraibe britanice nu au fost eliminate din lista teritoriilor care nu sunt autoguvernabile, deşi Marea Britanie, în mod unilateral, a încetat să mai prezinte rapoarte despre ele. Ca urmare a încetării existenţei Statelor Asociate a Indiilor de Vest, Grenada, Dominica, Santa Lucia, Saint Vincent şi Grenadine, Antigua şi Barbuda şi Saint Chistopher şi Nevis au devenit independente. Cf William C. Gilmore, „Perspective legale asupra statalităţii asociate în Insulele Caraibe de Est" („Legal Perspectives on Associated Statehood in the Eastern Caribbean") 19 Va. J. Int'l L. 489 (1979).

Cu privire la statutul teritoriului Insulelor Pacificului tutelate de Statele Unite, vezi nota 111.

129. Rezoluţia Adunării Generale 1541, nota 38, Principiul VII.

130. Idem, Principiile VIII şi IX.

131. Nota 107, se întăreşte afirmaţia.

132. Convenţia Internaţională asupra drepturilor economice, sociale şi culturale, adoptată la 16 dec. 1966, intrată în vigoare la 3 ian. 1976,999 U.N.T.S. 3; Convenţia internaţională asupra drepturilor civile şi politice, adoptată la 16 dec. 1966, intrată în vigoare la 23 martie 1976, 999 U.N.T.S. 171. Pentru un rezumat al dezbaterilor în timpul procesului de redactare, inclusiv referire la protecţia drepturilor minorităţilor în art. 27, vezi Buchheit, nota 90, la pp. 76-85; Marc J. Bossuyi, Ghid pentru „Lucrări pregătitoare" ale Convenţiei Internaţionale asupra drepturilor civile şi politice – Guide to the "Travaux Preparatoires" of the International Covenant on Civil and Political Rights (Dordrecht, Boston, Lancaster, Martinus Nijhoff 1987) la pp. 493-498.

133. Centrul pentru drepturile omului, Drepturile omului, Statutul instrumentelor internaţionale – Human Rights, Status of International Instruments (New York, United Nations, 1987), UN Sales Nr. E.87. XIV. 2, la p. 9. Trei state au prezentat obiecţii faţă de rezerva Indiei. Olanda a afirmat că „dreptul la autodeterminare, după cum este înfăţişat în convenţie, este conferit tuturor popoarelor... Orice încercare de a limita scopul acestui drept sau de a impune condiţii

care nu sunt prevăzute în instrumentele internaţionale ar submina însuşi conceptul de autodeterminare şi prin urmare i-ar slăbi caracterul universal acceptabil.”. Idem la p. 19. Franţa a obiectat deoarece rezerva Indiei „impune condiţii care nu sunt prevăzute de Carta Naţiunilor Unite”. Idem la p. 50. Republica Federală a Germaniei „a obiectat vehement” la rezerva Indiei, declarând: „Dreptul la autodeterminare... se aplică tuturor popoarelor şi nu numai acelora aflate sub dominaţie străină... Guvernul federal nu poate considera ca validă orice interpretare a dreptului la autodeterminare care este contrară limbajului clar al prevederilor în discuţie. Mai mult decât atât, el consideră că orice limitare a aplicabilităţii lor tuturor naţiunilor este incompatibilă cu obiectul şi scopul Convenţiilor”. Idem la pp. 18-19.

134. Afirmaţie făcută de reprezentanţii Indiei pentru Comitetul drepturilor omului, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 498 (1984) la p. 3.

135. Cassese, nota 90, sugerează că ar putea apărea o recunoaştere sporită, cel puţin la nivel non-guvernamental, a faptului că negarea drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv acelea de participare democratică la guvernare, constituie o negare a dreptului la autodeterminare internă.

136. Jordan, art. 40 din Raportul CCPR, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/l/Add. 55 (1981) la p. 2.

137. Statutul Instrumentelor internaţionale (Status of International Instruments), nota 133, la p. 46.

138. United Kingdom, art. 40 Raportul CCPR, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/1/ Add. 37 (1978), Anexe.

139. Byelorussian SSR, art. 40 Raportul CCPR, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/ 1/Add. 27 (1978) la p. 5.

140. Afirmaţie făcută de reprezentantul URSS la Comitetul pentru Drepturile Omului, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 108 (1900) la p. 4; cf. discuţie a Uniunii Sovietice, infra cap. 16, la pp. 358-369.

141. Vezi Naţiunile Unite, Raportul Comitetului pentru drepturile omului (Report of the Human Rights Committee), 42 UN GAOR, Supl. (Nr. 40), Documentul Naţiunilor Unite A/42/40 (1987) la p. 106.

142. Idem.

143. Convenţia asupra drepturilor politice şi civile, art. 40 (4).

144. Naţiunile Unite, Raportul Comitetului pentru drepturile omului (Report of the Human Rights Committee), 39 UN GAOR, Supl. (40), Documentul Naţiunilor Unite A/39/40 (1984) la pp. 142-143.

145. Vezi discuţiile Comitetului pentru drepturile omului, Documentele Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 476, 478, 503, 504, 513, 514, 516 (1984).

146. Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 503 (1984) la p. 32.

147. Vezi, de ex., observaţiile dl Tomuschat, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 478 (1983) la p. 2, 6; dl. Ermacora, idem la p. 5; Mr. Aguilar, idem la p. 7; dl Graeffath (ca preşedinte), idem la p. 8; Sir Vincent Evans, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/SR. 503 (1984) la p. 5; şi dl. Dimitrijevic, idem la p. 8.

148. Convenţia Europeană pentru Protecţia drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, semnată la 4 nov. 1940, intrată în vigoare la 3 sept. 1953, 312 U.N.T.S. 222.

149. Convenţia Americană asupra drepturilor omului, semnată la 22 nov. 1969, intrată în vigoare la 18 iulie 1978, O.A.S.T.S., Nr. 36, p. 1, O.A.S. Off Rec. OEA/Ser. L/V/II. 23, doc. 21, rev. 6.

150. Carta Africană asupra drepturilor omului şi popoarelor, adoptată la 27 iunie 1981, intrată în vigoare la 21 oct. 1986, O.A.U. Documentul CAB/LEG/67/3 Rev. 5.

151. Brownlie, no la 24, la p. 515; Naţiunile Unite, Dreptul la autodeterminare, Aplicarea rezoluţiilor Naţiunilor Unite (The Right to Self-Determination, Implementation of United Nations Resolutions) (Hector Gros Espiell, Raportor special), Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/Sub. 2/405/Rev. 1 (New York, Naţiunile Unite, 1980) la paragr. 50; Hector Gros Espiell, „Autodeterminarea şi jus cogens” (“Self-Determination and Jus Cogens”), în Cassese, nota 90, la pp. 167-173,

Dar comparaţi Naţiunile Unite, Dreptul la autodeterminare, Dezvoltări istorice şi actuale pe baza instrumentelor Naţiunilor Unite – The Right to Self-Determination, Historical and Current Developments on the Basis of United Nations Instruments (Aurelieu Cristescu, raportor special), UN Sales Nr. E.80. XIV. 3 (1981) la paragr. 154: „Nici un instrument al Naţiunilor Unite nu conferă un caracter atât de imperativ dreptului popoarelor la autodeterminare” [ca cel de jus

cogens].

152. J.H.W. Verzijil, 1 Dreptul internaţional în perspectivă istorică – International Law in Historical Perspective (Leiden, Sijthoff, 1968) la p. 325.

153. Printre numeroasele surse care ar putea fi citate sunt Bokor-Szego, nota 101, la pp. 10-51. Brownlie, nota 24, la p. 513; Crawford, nota 27, la p. 101; Gros Espiell, nota 151, la p. 13; Humphrey, nota 78, la p. 195; Branimir M. Jankovic, Dreptul internaţional public – Public International Law (Dobbs Ferry, New York, Transnational Publishers, 1984) la p. 220; şi Partsch, nota 95, la p. 66.

154. În cazul Camerunului de Nord, Curtea Internaţională de Justiţie pare să fie de acord că modalităţile de autodeterminare au avut, în mare măsură, un caracter politic, ih opinia Adunării Generale. „Oricare ar fi motivele pentru care Adunarea Generală a ajuns la concluzia că s-a acţionat în totalitate pe plan politic [aprobând plebiscitele din Camerunul de Nord] şi fără ca şi Curtea să considere că este necesar, în acest caz, ca Adunarea Generală să-şi bazeze acţiunea pe o interpretare corectă a Acordului de Tutelare, nu există nici o îndoială – şi într-adevăr nici o controversă – că rezoluţia a avut un efect legal şi definitiv... Petiţionarul a subliniat în mod expres că nu cere Curţii să revizuiască sau să modifice concluziile Adunării Generale sau deciziile acesteia, deci că nu este necesar să se pună problema dacă Curtea poate să exercite o astfel de autoritate.” Cazul Camerunului de Nord (Camerun v. Regatul Unit), Obiecţii preliminare, Hotărârea din 2 dec. 1963, Rapoartele ICJ/1963, p. 15, la p. 32.

155. Cf. R.P. Dhokalia „Recunoaşterea internaţională a dreptului omului la autodeterminare colectivă” (“International Recognition of the Human Right of Collective Self-Determination”), 11 Banaras L. J. 20 (1975) la pp. 27-33. „Aceste rezoluţii (ale Adunării Generale) au reiterat de fapt dreptul la autodeterminare al popoarelor cu referire numai la popoarele coloniale şi nu au luat în considerare minorităţi sau chiar majorităţi ale unei populaţii eterogene din interiorul unităţilor politice acceptate pe plan general care nu au valori comune şi care luptă pentru recunoaşterea dreptului la autodeterminare”. Idem la pp. 31-32. În contextul deciziei I.C.J. în cazul Saharei de Vest, Shaw afirma clar, „Principiul autodeterminării este clar recunoscut ca un drept legal în contextul decolonizării”. Shaw, nota 114, la p. 153.

156. Pomerance, nota 103, la p. 68.

157. Gros Espiell, Dreptul la autodeterminare (The Right to Self-

Determination), nota 151, paragr. 90. Cristescu ajunge la o concluzie similară, citând de asemenea Rezoluţia 2625, nota 151, paragr. 279.

158. Vezi, în general, Ibou Ibrahima Fall, Contribuţie la studiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele în Africa – Contribution à l'étude du Droit des Peuples à Disposer d'Eux-Mêmes en Afrique (Paris, Univ. de Paris I, teză de doctorat 1972), la pp. 265-340.

159. Yilma Makonnen, Dreptul internaţional şi noile state ale Africii. Un studiu al problemelor legale internaţionale ale secesiunii statelor în noile state independente din Africa de Est – International Law and The New States of Africa: A Study of the International Legal Problems of State Succession in the Newly Independent States of Eastern Africa (Paris, Unesco, 1983) la p. 462. Makonnen identifică numai Somalia, care a făcut cereri iredentiste în numele etnicilor somalezi, cerând „autodeterminarea popoarelor" mai degrabă decât „autodeterminarea teritoriilor coloniale".

160. A fost citat un jurist algerian care remarca: „După obţinerea independenţei lor, ideea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, idee scumpă generalului de Gaulle, a fost transformată în dreptul statelor de a dispune de popoarele lor". Ali Yayia, citat în „Jeune Afrique", 2 sept. 1987, la p. 19.

161. Cf., de ex., Actul constituţional Nr. 63-22 din 7 martie 1963 (Senegal) care interzice „orice act de discriminare rasială, etnică sau religioasă sau orice propagandă regionalistă care prejudiciază securitatea internă a statului sau integritatea teritoriului Republicii". Citat în Senegal, Raport către Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, Documentul Naţiunilor Unite CERD/C/131/Add. 5 (1985) la paragr. 11.

162. Fall, nota 158, la pp. 388-389, 390.

163. Natan Lerner, „Autodeterminarea: perspectivă latino-americană" ("Self-Determination: The Latin American Perspective"), în Yonah Alexander şi Robert A. Friedlander (ed.), Autodeterminarea: dimensiuni naţionale, regionale şi globale – Self-Determination: National, Regional, and Global Dimensions (Boulder, CO, Westview Press, 1980) la p. 67. Cf. Frank Griffith Dawson, „Contribuţii ale statelor mai puţin dezvoltate la dreptul internaţional: experienţa latino-americană ("Contributions of Lesser Developed Nations to International Law: The Latin American Experience"), 13 Case Western Reserve J. Inl'1. L. 37 (1981), care nu conţine nici o referire la

autodeterminare în cursul unei expuneri destul de detaliate a teoriei juridice latino-americane.

164. Dreptul la autodeterminare (The Right to Self-Determination), nota 151, la p. 10.

165. În mod similar, s-ar putea descoperi un „drept la revoluţie" inerent în cadrul dreptului popoarelor la autodeterminare, dar acest lucru nu implică în mod necesar dreptul, din partea „poporului" unei ţări, de a se scinda. Vezi C. Chowdhury „Statul şi normele autodeterminării în dreptul internaţional contemporan" ("The Status and Norms of Self-Determination in Contemporary International Law"), în Frederik E. Snyder şi Surakiat Sathirathai, Atitudinea lumii a treia cu privire la dreptul internaţional – Third World Attitudes Toward International Law (Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1987) la pp. 87-99; Cassese, nota 90, la pp. 148-153.

166. Cel mai vast tratat este Buchheit, nota 90; de asemenea cf., de ex., Cassese, nota 90, la pp. 155-157; Crawford, nota 27, la pp. 247-270; Ved P. Nanda, „Autodeterminarea în afara contextului colonial: naşterea Bangladeshului în retrospectivă" ("Self-Determination Outside the Colonial Context: The Birth of Bangladesh in Retrospect"), în Alexander şi Friedlander, nota 163, la pp. 193-220; Pomerance, nota 103; „Simpozionul Klingenthal: drepturile popoarelor şi drepturile omului" ("Kligenthal Symposium: Peoples' Rights and Human Rights"), în 7 Human Rights L.J. 410, 410-12, 421-22 (1986); discuţii asupra Declaraţiei de la Alger, infra la 116. Diverşi autori marxişti sprijină de asemenea dreptul de secesiune în teorie, dar nici unul nu a oferit un exemplu specific în care să arate când ar putea exista un asemenea drept într-un context non-colonial. Vezi, de ex., Bokor-Szego, nota 101, la pp. 34-35 (respingerea dreptului grupurilor minoritare de a se scinda).

167. Chiar cei care susţin că există sau ar trebui să existe un drept de secesiune, nu au reuşit să identifice măcar criteriile cele mai generale pentru determinarea momentului când secesiunea este permisă. „Complexitatea factorilor implicaţi în revendicările de separare face imposibilă recomandarea regulilor care ar determina în mod automat aplicabilitatea dreptului de autodeterminare". Eisuke Suzuki, „Autodeterminarea şi ordinea publică mondială: răspunsul comunităţii la separaţia teritorială" ("Self-Determination and World Public Order; Community Response to Territorial Separation"), 16 Va. J. Int'l L. 779, 861 (1976).

168. Vernon Van Dyke, „Autodeterminarea şi dreptul minorităţilor"

(Self-Determination and Minority Rights"), 13 Infl Studies Q 223 (1969) la p. 233.

169. Totuşi, „aşa cum leul lui Esop i-a spus Omului: 'Sunt multe statui ale oamenilor înjunghiind lei, dar dacă leii ar fi sculptori' ", ar exista un alt fel de statui Barbara W. Tuchman, Practica istoriei (Practicing History) (New York: Alfred A. Knopf, 1981) la p. 19.

Capitolul 4

170. În timp ce mulţi comentatori definesc statutul minorităţii în termenii lipsei de putere în contextul inferiorităţii numerice, situaţiile majorităţii non-dominante ar trebui privite cu atenţie în contextul autodeterminării. Cf. de ex., Charles Wagley şi Marvin Harris, Minorităţile în lumea nouă – Minorities in the New World (UNESCO, 1958; New York, Columbia University Press ed., 1964) la pp. 4-5; Jay A. Sigler, Drepturile minorităţilor, o analiză comparativă – Minority Rights, A Comparative Analysis (Westport, CT: Greenwood Press, 1983) la p. 5.

171. Prin sine (lat.). O excelentă expunere a tratamentului la care au fost supuse anterior minorităţile se poate găsi în James B. Muldoon, „Evoluţia drepturilor grupului" ("The Development of Group Rights"), în Singler, nota 170, la pp. 31-66.

172. La sfârşitul secolului al XIX-lea 11 millet non-musulmani au fost recunoscuţi în cadrul Imperiului Otoman, deşi toţi (în afară de ortodocşi, armeni, bulgari şi evrei) reprezentau mai puţin de 1% din populaţia Imperiului. S.J. Shaw, 2 Istoria Imperiului Otoman și a Turciei moderne – 2 History of the Ottoman Empire and Modern Turkey (Cambridge, Cambridge University Press, 2 vol. 1976), la p. 240.

173. Peter F. Sugar, Europa de Sud-Est sub stăpânirea otomană, 1354-1804 – Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804 (Seattle, University of Washington Press, 1977) la p. 274.

174. Cf. de ex., Farooq Hassan, Conceptul de Stat şi Drept în Islam – The Concept of State and Law in Islam (Lanham, MD, şi Londra, University Press of America, 1981) la pp. 45-46, 225-241. Creştinii şi evreii, ca „popor al Bibliei" monoteist, ocupă o poziţie specială într-un stat islamic şi de aceea millet au fost lăsaţi să-şi dezvolte propria cultură şi administraţie civilă. Idem la p. 45.

175. Probabil că cea mai bună şi mai detaliată tratare a adoptării şi aplicării tratatelor este Macartney, nota 79, la pp. 212-423; vezi, de

asemenea, United Nations, Studiu asupra drepturilor persoanelor care aparţin minorităţilor etnice, religioase şi lingvistice – Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities (F. Capotorti, Raportor special), UN Sales Nr. E.78. XIV. 1 (1979) la pp. 16-26.

176. Pearson, nota 82, la p. 134.

177. Vezi cap. 3. Marile Puteri au fost conştiente de natura potenţială de sciziune a propunerilor privind drepturile minorităţilor. Un memorandum pregătit pentru Guvernul britanic de Jan Smuts avertiza că:

În mod indiscutabil vor fi făcute eforturi pentru a include în tratatul de pace de la Paris reglementări care să salveze drepturile minorităţilor rasiale, religioase sau de altă natură şi, mai departe, să interpreteze doctrina „autodeterminării naţionale" ca dând dreptul unor asemenea minorităţi, dacă ele pretind să devină naţiuni, să-şi prezinte cazul în cadrul Conferinţei de Pace şi Conferinţelor Interstatale ulterioare. În ambele cazuri, cea mai bună metodă ar putea fi aceea de a lăsa fiecărei Puteri Asociate cât mai multă libertate posibilă. Nu este deloc recomandabil să se meargă pe calea admiterii pretenţiei negrilor americani, sau ale irlandezilor din Sud, sau ale flamanzilor sau catalanilor de a se adresa unei Conferinţe Interstatale peste capul guvernului lor. Totuşi, dacă se acordă dreptul de apel macedonenilor sau germanilor din Boemia, va fi dificil să refuzăm acest drept în cazul altor mişcări naţionaliste.

Citat în L.C. Green, „Protecţia minorităţilor în Liga Naţiunilor şi la Naţiunile Unite" ("Protection of Minorities in the League of Nations and the United Nations"), în Allan Gotheb (ed.), Drepturile omului, federalismul şi minorităţile – Human Rights, Federalism and Minorities (Toronto, Institutul canadian de probleme internaţionale, 1970) la p. 193.

178. S-ar putea considera că declaraţiile unilaterale pentru garantarea drepturilor minorităţilor făcute de unele state înaintea Ligii Naţiunilor constituie o a patra categorie. Vezi studiul Capotorti, nota 175, la p. 18; Felix Ermacora, „Protecţia minorităţilor în faţa Naţiunilor Unite" ("The Protection of Minorities before the United Nations"), 182 Recueil des Cours 251 (1984) la pp. 258-259.

179. Vezi, în general, Inis L. Claude, Jr., Minorităţile naţionale – National Minorities (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1955: retipărită, New York, Greenwood Press, 1969) la pp. 17-20; Janowsky,

nota 100, la pp. 112-115; Macartney, nota 79, la pp. 273-294, 502-506 (textul Tratatului minorităţilor poloneze); Studiul Capotorti, nota 175, la pp. 18-19; Subcomisia Naţiunilor Unite asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor, Tratate şi instrumente internaţionale cu privire la protecţia minorităţilor 1919-1951 (Treaties and international instruments concerning the protection of minorities 1919-1951), Documental Naţiunilor Unite E/CN.4/Sub.2/133 (1951) la paragr. 2-12.

180. Vezi infra, cap. 17, la pp. 370-375.

181. Tratatul din St. Germain-en-Laye prevedea „cel mai deplin grad de autodeterminare compatibil cu unitatea Cehoslovaciei" în Rutenia, inclusiv puterea legislativă locală asupra tuturor problemelor lingvistice, ştiinţifice şi religioase, administraţia locală şi alte asemenea probleme care ar putea fi delegate de guvernul cehoslovac. Cf. Tratate şi instrumente internaţionale cu privire la protecţia minorităţilor 1919-1951 (Treaties and international instruments concerning the protection of minorities 1919-1951), nota 179, la paragr. 16.

182. Tratatul de la Sèvres din 1920 a acordat aromânilor autoritatea asupra problemelor religioase, caritabile şi ştiinţifice şi a confirmat de asemenea recunoaşterea de către Grecia a autonomiei Muntelui Athos, garantată în conformitate cu Tratatul de la Berlin. Idem la paragr. 14.

183. Articolul 11 al Tratatului de la Paris a acordat autonomie locală în probleme ştiinţifice şi religioase „supuse controlului statului român". Idem la paragr. 17.

184. Vezi, de exemplu, Claude, nota 179, la pp. 31-50; Pearson, nota 82, la pp. 142-146; Stadiul Capotorti, nota 175, la pp. 25-26.

185. Pearson, nota 82, la pp. 148-149.

186. Idem la pp. 131-132.

187. Vezi, în general, Macartney, nota 79, la pp. 308-369; Studiul Capotorti, nota 175, la pp. 20-24; Louis B. Sohn şi Thomas Buergenthai, Protecţia internaţională a drepturilor omului – International Protection of Human Rights (Indianapolis, IN, Bobbs-Merrill, 1973) la pp. 213-306.

188. Claude, nota 179, la pp. 49-50.

189. Discuţii mai largi asupra oraşului liber Danzig şi teritoriului

Memel pot fi găsite în infra, cap. 17, la pp. 375-384.

190. Pearson, nota 82, la pp. 148-149.

191. Joseph Rothschild, Europa Centrală şi de Est între cele două războaie mondiale – East Central Europe benveen the Two World Wars (Seattle, University of Washington Press, 1974) la p. 12.

192. Cf. Mazrui şi Tidy, nota 74, la pp. 373-384. Dar comparaţi cu Horowitz, nota 5, la pp. 75-76: „Procesul de trasare a graniţelor [în teritoriile coloniale] a luat deseori în considerare interesele etnice, iar adeseori graniţele au fost retrasate, mai târziu, de către puterile coloniale, ca răspuns la revendicările etnice.... Un lucru foarte important realizat de colonişti şi mult mai important pentru etnicitate, a fost acela că aceştia au schimbat cumpăna politicii de câteva ori. Coloniile erau artificiale nu pentru că graniţele lor nu ţineau cont de compoziţia lor etnică, ci pentru că ele erau, în medie, de câteva ori mai mari decât sistemele politice pe care le-au dizolvat sau le-au asimilat". Cf. idem la pp. 149-160.

193. Vezi cap. 5.

194. Vezi infra, cap. 16, la pp. 352-358.

195. Cf. Tratate şi instrumente internaţionale referitoare la protecţia minorităţilor (Treaties and international instruments concerning the protection of minorities), nota 179, paragr. 114-133.

196. Vezi, în general, Alfred M. de Zayas, Nemesis at Potsdam (Londra & Boston, Routledge & Kegan Paul, 1977). Transferul de populaţie a fost de asemenea considerat ca soluţia cea mai dorită pentru a trata discriminarea împotriva minorităţii turce din Bulgaria din anii '60, deşi în practică numai 50.000 de etnici turci (din cei iniţial 600.000 care au făcut cerere să plece din Bulgaria) au putut să-şi achite taxele vamale impuse pentru emigrare. Vezi acordul dintre Republica Populară Bulgaria şi Republica Turcia privitor la emigrarea din Republica Populară Bulgaria în Republica Turcia a cetăţenilor bulgari de origine turcă cu rude apropiate emigrate în Turcia înainte de 1952, semnat la 22 martie 1968, 759 U.N.T.S. 223.

Reluarea represiunii minorităţii turceşti în Bulgaria la mijlocul anilor 1980 a dus la migrarea unui mare număr de musulmani din Bulgaria în Turcia în 1989.

197. Vezi infra, cap. 18, la pp. 432-440.

198. 217 U.N.T.S. 223 (1955), art. 7. Aceste dispoziţii au fost subliniate din nou într-un tratat încheiat în 1975 între Austria şi Iugoslavia, prin care amândouă guvernele au fost de acord „să respecte cu onestitate principiul protecţiei minorităţilor, nu numai în conformitate cu propriile constituţii şi legile interne, ci şi în conformitate cu Carta Naţiunilor Unite, Declaraţia Universală a Drepturilor omului, Convenţia Internaţională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială şi convenţiile asupra drepturilor omului". Citat din Italia, art. 40 Raportul CCPR, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/6/Add. 4 (1980) la p. 61.

199. Deschis pentru semnare la 9 dec. 1948, intrat în vigoare la 12 ian. 1951,78 U.N.T.S. 277.

200. Cf., de ex., Hurst Hannum, „Genocidul în Cambodgia: Zgomotele tăcerii" ("Genocide in Cambodia: The Sounds of Silence"), 11 Human Rigts Q. 82,103-12 (1989); Lawrence J. LeBlanc, „Intenţia de a distruge grupurile în Convenţia asupra genocidului; înţelegerea propusă de Statele Unite" ("The Intent to Destroy Groups in the Genocide Convention: The Proposed U.S. Understanding"), 78 Am. Inf 1 L. 369 (1984).

201. Rezoluţia Adunării Generale 217 A (III), Documentul Naţiunilor Unite A/810(1948) la p. 71. O parte separată a aceleiaşi rezoluţii nota cu acurateţe, chiar dacă lipsit de sinceritate, că: „era dificil de adoptat o soluţie uniformă pentru această problemă complexă şi delicată [a minorităţilor], care avea aspecte speciale în fiecare stat în care apăreau". Rezoluţia Adunării Generale 217 C(III). idem.

202. Vezi infra, cap. 17, la pp. 400-406.

203. Vezi infra, cap. 16, la pp. 337-341.

204. Doar două pagini din cele 400 ale raportului asupra activităţilor Naţiunilor Unite cu privire la drepturile omului sunt suficiente pentru a descrie activitatea Naţiunilor Unite în domeniul drepturilor minorităţilor (în afară de problemele legate de discriminare). Vezi Naţiunile Unite, Acţiunea Naţiunilor Unite în domeniul drepturilor omului (United Nations Action in the Field of Human Rights), UN Sales Nr. ST/HR/2/Rev. 2 (1983) la pp. 210-212; vezi, de asemenea, Studiul Capotorti, nota 175, la paragr. 141-48; Humphrey, „Subcomisia Naţiunilor Unite asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor" ("The United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities"), 62 Am J. Int'l. L. 869 (1968). Totuşi, subcomisia s-a preocupat de publicarea

unei broşuri foarte folositoare care conţine fragmente din texte internaţionale pentru protecţia minorităţilor precum şi un studiu analitic a tipurilor de protecţie prevăzute, Naţiunile Unite, Protecţia minorităţilor (Protection of Minorities), UN Sales Nr. 67. XIV. 3 (1967). Vezi, de asemenea, Subcomisia Naţiunilor Unite asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor, Activităţile Naţiunilor Unite cu privire la protecţia minorităţilor (Activities of the United Nations Relating to the Protection of Minorities), Documentele Naţiunilor Unite E/CN. 4/ Sub. 2/194(1958).

205. Adoptată la 14 dec. 1960, intrată în vigoare la 22 mai 1962, 429 U.N.T.S. 93, art. 6.

206. Idem.

207. Nota 132.

208. Cf. Sohn, „Drepturile minorităţilor” (“The Rights of Minorities”) în Louis Henkin (ed.), Lista drepturilor internaţionale, Documentul Convenţiei asupra drepturilor civile şi politice – The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights (New York, Columbia Press University, 1981) la pp. 270-275, 282-287.

209. Ar trebui să subliniem faptul că nici Convenţia americană, nici cea europeană asupra drepturilor omului nu se referă la drepturile minorităţilor; Carta africană asupra drepturilor omului şi popoarelor, care a intrat în vigoare în 1986, conţine câteva referiri la „popoare”, dar nici una la minorităţi sau grupuri.

210. Nota 175.

211. Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/L. 1367/ Rev. 1 (1979).

213. Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/Sub. 2/L. 734 (1981).

213. Comentariu asupra rezoluţiei cu privire la drepturile omului 1984/62, Un ESCOR, Supl. (Nr. 4), Documentul Naţiunilor Unite E/1984/14 (1984) la p. 99. O listă a studiilor şi discuţiilor din cadrul Naţiunilor Unite care se referă la problema unei definiţii a „minorităţii” poate fi găsită la subcomisia Naţiunilor Unite asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor, Notă a Secretarului General (Note by the Secretary-General), Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/Sub, 2/1984/31 (1984). De asemenea cf., de ex., Ermacora, nota 178 la pp. 269-273, 287-298.

214. Subcomisia Naţiunilor Unite asupra prevenirii discriminării şi

protecţiei minorităţilor, Propunerea referitoare la definiţia termenului „minoritate”, expusă de dl Jules Deschenes (Proposal concerning a definition of the term “minority” submitted by Mr. Jules Deschenes), Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/ Sub. 2/1985/31 & Corn 1 (1985) la p. 30.

Capotorti a definit minoritatea ca „un grup numeric inferior restului populaţiei statului, aflat într-o poziţie non-dominantă, ai cărui membri – fiind cetăţeni ai statului – posedă caracteristici etnice, religioase şi lingvistice care diferă de cele ale restului populaţiei şi arată, chiar numai implicit, un simţ al solidarităţii, îndreptat spre păstrarea culturii, tradiţiilor, religiei sau limbii lor”. Studiul Capotorti, nota 175, la p. 96.

În timp ce Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională a emis o seamă de păreri şi opinii consultative în legătură cu problemele minorităţilor, niciodată nu a definit formal cuvântul „minoritate”. A oferit totuşi o definiţie a cuvântului „comunitate” aşa cum a fost folosit în convenţia greco-bulgară care încuraja emigraţia şi schimbul de populaţie între cele două ţări: „comunitatea” este un grup de persoane care trăiesc într-o ţară sau localitate dată, având religie, rasă, limbă şi tradiţii proprii şi este unit prin această identitate de rasă, religie, limbă şi tradiţii într-un sentiment de solidaritate, cu scopul de a-şi conserva tradiţiile, menţinându-le cultul, asigurând educaţia şi creşterea copiilor lor în conformitate cu spiritul şi tradiţiile rasei lor şi acordându-şi asistenţă reciprocă”. „Comunităţile” greco-bulgare. Opinie consultativă, 1930, P.C.I.J., Seria B, nr. 17, la p. 21.

O perspectivă diferită este exprimată în definiţia adoptată de una dintre lucrările recente care se referă în mod special la problema drepturilor minorităţilor: o minoritate este considerată a fi „o categorie (de grup) de oameni care poate fi identificată de un segment destui de mare din populaţie ca subiecte ale prejudiciului sau discriminării sau care, din cauza privaţiunilor, necesită ajutorul ferm al statului. O poziţie non-dominantă continuă a grupului în probleme politice, sociale şi culturale este trăsătura comună a minorităţii”, Sigler, nota 170, la p. 5.

215. Subcomisia asupra prevenirii discriminării şi protecţiei minorităţilor, Rezoluţia 1985/6, Documentul Naţiunilor Unite E/ CN.4/1986/5 (1985) la p. 85.

216. Vezi Raportul Grupului de lucru asupra Drepturilor persoanelor care aparţin minorităţilor naţionale, etnice, religioase și lingvistice (Report of the Working Group on the Rights of Persons Belonging to

National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities), Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/1986/43 (1986).

217. Textul aprobat în 1988 de Grupul de lucru şi propunerile expuse în legătură cu restul declaraţiei pot fi găsite în raportul din 1988 al Grupului de lucru către Comisia pentru drepturile omului, Documentul Naţiunilor Unite E/CN.4/1988/36 (1988), Anexele I şi II.

218. Vezi, de ex., înregistrările discuţiilor Comitetului conţinute în Documentele Naţiunilor Unite CCPR/C/ SR. 607, 618, 624 (1985).

219. Vezi, de ex., art. 40 din rapoartele CCPR ale Canadei, Documentul Naţiunilor Unite CCPR/C/l/Add. 43 (1979); Finlanda, Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 32 (1978); Republica Democrată Germană, Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 13 (1977); şi Mauritius, Documentele U.N. CCPR/C/l/Add. 21 (1978).

220. Vezi, de ex., art. 40 din rapoartele CCPR din Chile, Documentul U.N. CCPR/C/32/ Add. 1 (1984); Columbia, Docum. U.N. CCPR/C/l/ Add, 50 (1979); El Salvador, Docum. U.N. CCPR/C/14/Add. 5 (1983); şi Kenya (care face distincţia între grupurile etnice „minoritare” şi „triburi”), Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 59 (1982).

221. Vezi, de ex., art. 40 din Raportul CCPR din Canada, Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 62 (1983) şi Panama, Doc. U.N. CCPR/C/Add. 9 (1985).

222. Iraq, art. 40 din Raportul CCPR, Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 45 (1978) la p. 112.

223. Tran, art. 40 din Raportul CCPR, Docum. U.N. CCPR/C/l/Add. 16 (1977) la p. 4.

224. Opinii ale Comitetului pentru drepturile omului, Lovelace v. Canada, Comunicarea nr. 24/1977, Raportul Comitetului pentru drepturile omului (Report of the Human Rights Committee), 36 UNGAOR Supl. (nr.40), Docum.U.N. A/36/40 (1981) la p. 166, retipărită în Comitetul pentru drepturile omului, Decizii selectate în conformitate cu Protocolul Opţional (Selected Decisions under the Optional Protocol), UN Sales Nr. E.84. XIV.2 la p. 83; cf. Notă, „Comitetul pentru drepturile omului şi cazul Sandra Lovelace” (“The Human Rights Committee and the Case of Sandra Lovelace”), 20 Canadian Yearbook Int’IL. 244(1982).

225. Raportul Comitetului pentru drepturile omului (Report of the Human Rights Committee), nota 224, la p. 173.

226. Adoptată la 21 dec. 1965, intrată în vigoare la 4 ian. 1969, 660 U.N.T.S. 195.

227. Vezi cap. 5.

228. Cf. Theodor Meron, Elaborarea legilor privitoare la drepturile omului la Naţiunile Unite – Human Rights Law-Making in the United Nations (Oxford, Clarendon Press, 1986) la pp. 36-44.

229. Cehoslovacia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/149/Add. 2 (1986) la p. 3; cf. Decretelor guvernamentale no. 279/1970 şi 231/1972.

230. Ungaria, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/149/Add. 9 (1986) la p. 11; în raportul ungar anterior Docum. U.N. CERD/C/118/Add. 2 (1984), nu există referiri la ţigani, care nu se consideră că reprezintă o „naţionalitate".

231. Italia, art. 9 din Rapoartele CERD, Documentele U.N. CERD/C/R.95/Add. 1 (1977), CERD/C/46/Add. 1 & Corr.l (1979), CERD/C/104/Add. 2 (1983).

232. Republica Federală a Germaniei, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/ 149/Add. 21 (1986) la pp. 3-4.

233. Finlanda, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/107/Add. 3 (1984) la pp. 4-5; vezi de asemenea Docum. U.N. CERD/C/132/Add. 1 (1986) la p. 4.

234. Idem (raport din 1984) la p. 4.

235. Spania, articolul 9 din Raportul CERD, Documentul U.N. CERD/C/149/Add. 14 la pp. 5-11.

236. Idem la p. 7.

237. Vezi, de ex., Australia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/115/Add. 3 (1985) la pp. 9-10.

238. Rwanda, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/115/Add. 2 (1985) la p. 4.

239. Canada, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/107/Add. 8 (1985) la p. 6.

240. De exemplu, Actul de moştenire culturală din Alberta din 1984 a înfiinţat un Departament de Cultură care, inter alia, „încurajează

păstrarea, intensificarea şi dezvoltarea resurselor artistice, istorice şi de limbă de către grupurile etno-culturale din Alberta". Canada, art. 9, Raportul CERD, Documentele U.N. CERD/C/132, Anexa 3 (1986) la p. 16. În Manitoba, un Consiliu Intercultural are un mandat similar. Idem, la pp. 22-23. Programa de şcoală din Saskatchewan include „studiul mai multor culturi astfel încât să se se realizeze o înţelegere a diversităţii culturale şi să se câştige aprecierea şi toleranţa faţă de diferenţe." Canada, art. 9 Raportul CERD, Documentele U.N. CERD/C/107/Anexa 8 (1985) la p. 65.

241. Actul de amendament al Constituţie din 1987, s. 2(1) (b).

242. Idem par. 2(1) (a), 3, 6.

243. Mauritius, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/131/Add. 8 (1986) la pp. 5-6. Un comentariu asupra alegerilor din 1987 afirma că, în ciuda faptului că apelurile electorale în cadrul hotarelor comunale sunt obişnuite „Mauritanii şi-au făcut o virtute din complexitatea lor religioasă şi etnică" Lany W. Bowman, „Relaţii prieteneşti în Mauritania – o alegere vrednică de admiraţie" ("Amity on Mauritius – a noteworthy election"), Christian Science Monitor, 16 sept. 1987, la p. 13, col. 1.

244. China, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/126/Add. 1 (1985) la p. 2; regiunile autonome ale Chinei sunt discutate în detaliu în cap. 18, la pp. 420-427.

245. Mongolia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/91/Add. 10 (1983) şi rapoartele mai timpurii.

246. Retipărit în Cehoslovacia, art. 9 din Raportul CERD, nota 229, Anexă; vezi în general al 5-lea raport periodic al Cehoslovaciei către CERD, Docum. U.N. CERD/C/20/Add. 12 (1978).

247. Inclusiv dreptul la învăţământ în propria limbă, la „dezvoltarea culturală completă", la asociere în organizaţii etnice, culturale şi sociale şi la publicarea şi primirea de informaţii în propria limbă.

248. Actul constituţional nr. 144 din 27 oct, 1968, art. 3, retipărit în Cehoslovacia, art. 9 din Raportul CERD, nota 229, Anexa, p. 1.

249. Idem art. 4.

250. Republica Democrată Germană, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/ 116/Add. 1 (1984) la p. 3; vezi, de asemenea, idem, Docum. U.N. CERD/C/147/Add. 1 (1986) la pp. 6-8.

251. Vezi Ungaria, art. 9 din Raportul CERD, 1984, nota 230, la pp. 8-9.

252. Polonia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/I18/ Add. 21 (1985) la pp. 12-13.

253. Vezi infra, cap. 18, la pp. 432-440.

254. Vezi Italia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/104/ Add. 2 (1983) la pp. 7-9.

255. Idem la pp. 9-10,

256. Pakistan, art. 9 din Raportul CERD, Docum. CERD/C/149/Add. 12 (1986) la p. 2.

257. Pakistan, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/118/ Add. 15 (1984) la p. 2.

258. Cf. de ex., Raportul Subcomisiei U.N. asupra prevenirii discriminării şi protecţia minorităţilor, Res. 1985/2, Docum. U.N. E/ CN.4/ 1986/5 (1985) la p. 102.

259. „Cabinetui pakistanez demisionează în urma revoltelor” (“Pakistani Cabinet Resigns Following Riots”), Washington Post, 21 dec. 1986, la A 40, col. 3.

260. Vietnam, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/10l/ Add. 5 (1983) la p. 2.

261. Decretul nr. 229/SL, retipărit în idem, Anexa IV.

262. Cf. de ex., Israel, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/ C/144/Add. 2 (1986); Olanda, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/106/Add. 11 (1984); Tanzania, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/75/ Add. 10 (1981); Tunisia, art. 9 din Raportul CERD, Docum. U.N. CERD/C/118/Add. 27 (1985); Regatul Unit, art. 9 din Raportul CERD, Docum. CERD/C/149/Add. 7 (1986).

263. 36 UN GAOR, Supl. (Nr. 51), Docum. U.N. A/36/51 (1982) la p. 71. Cf. Donna J. Sullivan „Avansarea libertăţii de religie sau credinţă prin declaraţia Naţiunilor Unite asupra eliminării intoleranţei religioase şi a discriminării” (“Advancing the Freedom of Religion or Belief Through the UN Declaration on the Elimination of Religious Intolerance and Discrimination”), 82 Am. J. Int’l L. 487 (1988).

264. Vezi Rezoluţia Comisiei pentru drepturile omului, 19S6/20, UN ESCOR, Supl. (Nr. 2), Docum. U.N. E/1986/22 (1986) la p. 66; Rezoluţia subcomisiei 1983/31, Docum. U.N. E/CN.4/1984/2 (1983) la p. 98.

265. Rezoluţia 1988/36 a Subcomisiei, Documentele U.N. E/ CN.4/1989/3 (1988) la pp. 63-64.

266. Vezi, de ex., Richard B. Lillich, "Civil Rights", în 1 Meron, nota 78, la pp. 132-133; Ramcharan, „Egalitate şi nediscriminare" ("Equality and Non-discrimination"), în Henkin, nota 208, la pp. 249-250.

267. Sohn, nota 208, la p. 284.

268. Studiul Caportorti, nota 175, la pp. 36-37, afirmă că statul are obligaţia pozitivă de a interveni în numele minorităţilor sau de a le acorda sprijin, iar guvernul norvegian a acceptat faptul că are obligaţia de a ajuta la menţinerea şi dezvoltarea culturii Saami; vezi Declaraţia delegaţiei de observatori din Norvegia la cea de-a V-a Sesiune a Grupului de lucru asupra populaţiilor indigene din cadrul Naţiunilor Unite (n.d. [Aug. 1987]) şi cap. 12 „Interpretarea este logică, dar ea nu a devenit încă o parte a vreunui instrument ulterior şi nici nu condiţionează asentimentul universal". Patrick Thomberry, Minorities and Human Rights Law (Londra, Raportul nr. 73 al Grupului pentru drepturile minorităţilor din 1987) la p. 7. Cf. Sohn, nota 208, la pp. 284-285; Wolfgang Burtscher, „Lacunele dreptului internaţional în problema pprotecţiei minorităţilor" ("Les lacunes de l'ordre juridique international en matière de protection de minorités"), 5 Europa Ethnica 57,130 (1986) la pp. 131-132.

269. Vezi, în general, Thomas M. Franck, 1 Drepturile omului în perspectiva lumii a treia (Human Rights in Third World Perspective) (New York, Oceana, 1982) la pp. 455-510; John E. Nowak, Ronald D. Rotunda şi J. Nelson Young, Legea constituţională – Constitutional Law (St. Paul, MN, West Publishing, a doua ediţie 1983) la pp. 1053-1081; Sebastian M. Poulter, Legea britanică şi obiceiurilor minorităţii etnice – English Law and Ethnic Minority Customs (Londra, Butterworths, 1986); Paul Sieghart, Dreptul internaţional despre drepturile omului – The International Law of Human Rights (Oxford, Clarendon Press, 1983) la pp. 321-326.

270. Vezi lista „măsurilor speciale de protecţie cu caracter internaţional" referitoare la limbă, în Naţiunile Unite, Protecţia minorităţilor (Protection of Minorities), nota 204, la pp. 50-55; o

compilare a articolelor constituţionale legate de drepturile lingvistice poate fi găsită în Albert P. Blaustein şi Dana Blaustein Epstein, Rezolvarea conflictelor de limbă: Un studiu al constituţiilor lumii – Resolving Language Conflicts: A Study of the World's Constitutions (Washington, DC, U.S. English, 1986).

271. Studiul Capotorti, nota 175, la p. 39.

272. „Conceptele de lege a naturii, contract social şi individualism furnizează bazele ideologice pentru garantarea suveranităţii naţiunii-stat... Ca măsură a tuturor lucrurilor, individul a fost acela care a devenit unitatea politică şi legală relevantă. Naţionalismul a reprezentat un mod democratic de a uni indivizi autonomi în naţiunea-stat", Marguerite Ross Barnett, Politica naţionalismului cultural în India de Sud – The Politics of Cultural Nationalism in South India (Princetown, NJ, Princetown Univ, Press, 1976) la pp. 7, 8.

273. Vezi cap. 3.

274. Pearson, nota 82, la p. 185.

275. Vezi materialul preliminar pregătit pentru şedinţa ONU în consultarea interregională asupra politicii şi programelor pentru bunăstarea socială, într-o manieră tipic minimizată:

În multe ţări există grupuri etnice sau religioase care consideră că au fost discriminate în mod indirect, de exemplu: prin direcţionarea neadecvată a resurselor în partea lor de ţară; în acordarea unor slujbe guvernamentale sau a locuinţelor de stat; sau prin lipsa de capacitate a societăţii de a le permite să-şi păstreze obiceiurile şi tradiţiile. Chiar dacă justeţea nemulţumirilor lor poate trece neobservată unor terţe părţi, presupusele injustiţii îi fac pe cei implicaţi să-şi justifice violenţa şi terorismul. S-a dovedit că societatea poate rezolva cu greu aceste probleme interne, încercând în acelaşi timp să menţină drepturile omului pentru toţi membrii săi. Raportul Secretarului General asupra Politicii Sociale în contextul schimbării permanente a necesităţilor şi cerinţelor (Report of the Secretary-General on Social Policy in the Context of Changing Needs and Conditions), Doc. U.N. E/CONF. 80/2 (1987) la p. 31.

Capitolul 5

276. Anumite părţi ale acestui capitol au fost preluate din Naţiunile Unite, Studiul Problemei Discriminării împotriva Popoarelor Indigene – Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations (Jose R. Martinez Cobo, raportor special), Doc. UN E/

CN.4/Sub.2/1986/7 & Adds. 1-4 (1986) [citate în continuare sub denumirea de „Studiul Naţiunilor Unite asupra Indigenilor”], unul dintre cele mai cuprinzătoare rezumate referitoare la comunităţile indigene din întreaga lume realizat în ultimii ani. Cele cinci volume sunt reeditări ale unei serii de rapoarte parţiale editate de Subcomisia UN asupra Prevenirii Discriminării şi Protecţia Minorităţilor din 1981 până în 1983 şi pregătite de Augusto Willemsen Diaz de la Centrul UN pentru Drepturile Omului; ultimul fascicol este disponibil sub forma unei publicaţii a UN (Sales No. E.86.XIV.3) şi conţine concluziile şi recomandările studiului [citat în continuare sub numele de „Concluziile Studiului UN asupra Indigenilor” (“UN Indigenous Study Conclusions”)]. Deoarece noul set de documente nu este larg răspândit, se pot consulta şi documentele originale; acestea sunt, în ordinea apariţiei lor în original, Doc. UN E/CN.4/Sub.2/476/Adds. 1-6 (1981); E/CN.4/Sub.2/1982/2/Adds. 1-7 (1982); şi E/CN.4/ Sub.2/1983/21/Add. 1-7 (1983).

Studiul UN se bazează mult pe informaţiile primite referitor la 37 de ţări: Argentina, Australia, Bangladesh, Bolivia, Brazilia, Burma, Canada, Chile, Columbia, Costa Rica, Danemarca (inclusiv Groenlanda), Ecuador, El Salvador, Finlanda, Franţa (Inclusiv Guyana Franceză), Guatemala, Guyana, Honduras, India, Indonezia, Japonia, Laos, Malaysia, Mexic, Noua Zeelandă, Nicaragua, Norvegia, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipine, Sri Lanka, Surinam, Suedia, Statele Unite şi Venezuela.

Un punct de vedere excepţional asupra problemelor indigenilor din ultimele scrieri poate fi găsit în Bernadette Kelly Roy şi Gudmundur Alfredsson, „Drepturile Indigenilor: Explozia Literaturii” (“Indigenous Rights: The Literature Explosion”), 13 Perspective Transnaţionale 19 (1987). Vezi, de asemenea, Russel L. Barsh, Note, “Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law”, 80 Am.J.Int’l L.369 (1986).

277. Guvernele, angajaţii Secretariatului UN şi avocaţii NGO fac adesea distincţia între „popoare” şi „populaţii” pe temeiul că denumirea de „popor” justifică, în mod automat, grupul astfel caracterizat de a-şi atribui un drept la autodeterminare (de ex., „Toate popoarele au dreptul la autodeterminare” – “All Peoples have the right of self-determination”). După cum s-a arătat în capitolul 3, o ecuaţie atât de simplistă nu are nici un înţeles nici în practica UN nici în vorbirea de zi cu zi, iar tentativa de a se furişa în cazul referirilor la „popoarele” indigene (sau de a evita cu grijă astfel de referiri) pune forma mult deasupra substanţei, într-un astfel de grad încât până şi autorul se revoltă. De aceea, această lucrare va utiliza alternativ termenii de „popoare indigene”, „populaţii indigene” sau „comunităţi

indigene” în cazul în care din context reiese că această distincţie trebuie făcută.

278. Desigur, este imposibil să generalizăm la nivelul unui continent sau să intrăm în mai multe detalii, având în vedere concentrarea limitată şi lungimea acestui capitol. Alături de Studiul UN asupra Indigenilor trebuie să mai facem referiri la diverse rapoarte ale Grupului pentru Drepturile Minorităţilor (MRG) asupra grupurilor indigene din emisfera vestică: Hugh O’Shaughnessy şi Stephen Corry, Care este viitorul amerindienilor din America de Sud? – What Future for the Ameridians of South America? (Londra, Raportul No. 15 al MRG, ed, rev. 1977); James Wilson, Indienii din Canada – Canada’s Indians (Londra, Raportul Nr. 21 al MRG, ed.rev. 1982); James Wilson, Americanii de baştină: Indienii Statelor Unite – The Original Americans: US. Indians (Londra, Raportul Nr. 31 al MRG, ed.rev. 1980); Ian Creery, Inuiții (eschimoşii) din Canada – The Inuit (Eskimo) of Canada (Londra, Raportul Nr. 60 al MRG, 1983) şi David Stephen şi Philip Weame, Indienii din America Centrală – Central America’s Indians (Londra, Raportul Nr. 62 al MRG, 1984).

279. Pentru cea dintâi dezvoltare legală a drepturilor indigenilor în America de Nord, cf. Gordon L. Bennett, “Aboriginal Title in the Common Law: A Stony Path Through Feudal Doctrine”, 27 Buffalo L. Rev. 617 (1978); Howard R. Berman, “The Concept of Aboriginal Rights in the Early Legal History of the United States”, idem la p. 637.

280. În 1987, Subcomisia ONU pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor a propus un studiu al tratatelor dintre indigeni şi stat şi semnificaţia lor contemporană. O discuţie asupra acestui studiu propus, având un scop uşor alterat, poate fi găsită în Subcomisia UN pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor, Raportul Grupului de lucru asupra Populaţiilor Indigene la cea de a VI-a sesiune (Report of the Working Group on Indigenous Populations on its sixth session), Doc.UN E/CN.4/Sub.2/1988/24 (1988), la pp. 25-30.

281. Dar comparaţi John Howard Clinebell şi Jim Thomson, „Suveranitate şi Autodeterminare: Drepturile americanilor nativi în cadrul legislaţiei internaţionale” (“Sovereignty and Self-Determination: The Rights of Native Americans Under International Law”), 27 Buffalo L. Rev. 669 (1978).

282. Convenţia pentru crearea unui Institut Indian Inter-American, pregătită pentru semnare la 1 nov. 1940, 56 Stat 1303, TS No. 978.

283. Convenţia privitoare la Protecţia şi Integrarea Indigenilor şi a altor populaţii tribale şi semitribale în ţările independente (I.L.O. No. 107), semnată la 26 iunie 1957, 328 U.N.T.S. 247 [citată în continuare cu numele de „Convenţia ILO No. 107" (TLO Convention No. 107)]. Alte convenţii ILO (No.50, 58, 59, 64 şi 65) se referă la muncitorii indigeni din teritoriile din afara metropolelor. Vezi Compilarea analitică a instrumentelor legale existente şi standardele proiectelor propuse cu privire la drepturile indigenilor, pregătite de Secretariat în conformitate cu rezoluţia Subcomisiei 1985/22 (Analytical compilation of existing legal instruments and proposed draft standards relating to indigenous rights, prepared by the Secretariat in accordance with Sub-Commission resolution 1985122), Doc. UN M/HR/86/ 36 (n.d. [1986]), la p. 3 n. 1.

284. Vezi Studiul UN asupra indigenilor 1 la pp. 42-70; Documentul de lucru ILO intitulat Standardele Internaţionale şi Populaţiile Indigene şi tribale (International Standards and Indigenous and Tribal Populations), prezentate la întâlnirea experţilor ILO privitor la revizuirea Convenţiei asupra populaţiilor indigene şi tribale, 1957 (No. 107), Geneva, 1-10 sept. 1986, la pp. 4-10.

285. Studii şi rapoarte, serie nouă, No. 35 (Geneva, ILO, 1953).

286. Vezi, în general, Raportul Comitetului de Experţi asupra aplicării convenţiilor şi recomandărilor (Raport general şi observaţii legate de anumite ţări) – Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (General Report and Observations concerning Particular Countries), care este supus aprobării Conferinţei Internaţionale a Muncii. Cf. Lee Swepston, „Procedurile de Reclamaţii ale Drepturilor Omului în cadrul Organizaţiei Internaţionale a Muncii" ("Human Rights Complaint Procedures of the International Labor Organization", în Hurst Hannum (ed.), Ghidul Practic al Drepturilor Internaţionale ale omului – Guide to International Human Rights Practice (Philadelphia, Univ. Pennsylvania Press., 1984) la pp. 59-73. În ultimii ani, Comitetul Experţilor a făcut comentarii privitor la situaţiile din Argentina, Bangladesh, Bolivia, Brazilia, Columbia, Ecuador, India, Panama, Pakistan, Paraguay şi Peru.

287. Rezumatul întâlnirii experţilor din 1986, care a precedat decizia Organismului de Guvernare, vezi Russell L. Barsh, „Revizuirea Convenţiei No. 107 ILO" ("Revision of ILO Convention No. 107", 81 Am. J. Int'IL.756 (1987); Scott Leckie, „Popoarele indigene, recentele dezvoltări în cadrul Organizaţiei Internaţionale a Muncii" ("Indigenous Peoples, Recent Developments in the International

Labour Organization"), ziarul SIM [Studie en Informatie centrum Mensenrechten/Institutul olandez pentru drepturile omului] (No. 16, nov. 1986) la pp. 22, 25-39.

288. Vezi discuţia infra, la pp. 95-103.

289. Vezi Conferinţa Internaţională a Muncii, a 75-a sesiune, Raportul VI(2), Revizuirea parţială a Convenţiei asupra populaţiei indigene şi tribale, 1957 (No. 107) – Partial revision of the Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107) (Geneva, ILO, 1988) la pp. 105-112. Un rezumat al principalelor probleme implicate în aceste revizuiri, inclusiv fragmente largi din raportul întâlnirii experţilor din 1986 poate fi găsit în idem, Raportul VI(1) (1988).

290. Cf. Studiul 1 al UN asupra indigenilor la pp. 7-24,

291. Vezi nota 308.

292. Studiul 1 al UN asupra indigenilor la p. 17.

293. Cf. Studiul 1 al UN asupra indigenilor la pp. 140-145; Comisia Inter-americană asupra Drepturilor Omului, Anuarul Inter-american asupra Drepturilor Omului 1969-1970 – Inter-American Yearbook on Human Rights I969-1970 (Washington, DC, OAS, 1976) la pp. 73-83.

294. Vezi Comisia Inter-americană asupra Drepturilor Omului, Raportul asupra activităţii Comisiei Inter-americane asupra Drepturilor Omului în timpul celei de-a 29-a sesiuni – Report on the Work Accomplished by the Inter-American Commission on Human Rights during its 29th Session (Oct. 16-27, 1972), Doc. OAS OAS/ Ser,L/V/II.29 doc. 40 rev. 1 (1973) la pp. 63-65; idem, Zece ani de activitate 1971-1981 – Ten Years of Activities 1971-1981 (Washington, DC, OAS, 1982) la pp. 328-329.

295. Vezi, de ex., Cazul no.7615 (Brazilia), Comisia Inter-americană asupra Drepturilor Omului, Raportul anual 1984-1985, Doc. OAS OEA/Ser.L/V/IL66, doc, 10 rev. 1, la pp. 24-34; Cazul no. 1690 (Columbia), idem, Raportul asupra activităţii depuse de comisia inter-americană asupra drepturilor omului în timpul celei de-a 29-a sesiuni (Report on the Work Accomplished by the Inter-American Commission on Human Rights during Its 29th Session), nota 294, la pp. 26-28; idem, Raport asupra situaţiei drepturilor omului în Republica Guatemala (Report on the Situation of Human Rights in the Republic of Guatemala), Doc. OAS OEA/Ser.L/V/II.61, doc. 47 rev. l (1983) la 60-70; idem, Raportul asupra situaţiei drepturilor omului în cadrul unui segment al populaţiei nicaraguane de origine miskită (Report on

the Situation of Human Rights of a Segment of the Nicaraguan Population of Miskito Origin), Doc. OAS OEA/Ser.L/V/II.62, doc. 26 (1984) [citat în continuare sub numele de Raportul IACHR Miskit]; Cazul 1802 (Paraguay), retipărit în Zece ani de activitate (Ten Years of Activities), nota 294, la pp. 151-152. Cazurile din Brazilia, Columbia şi Paraguay sunt examinate în Shelton H. Davis, Dreptul asupra pământului și popoarele indigene – Land Rights and Indigenous Peoples (Cambridge, MA, Cultural Survival Report 29, 1988); vezi, de asemenea, discuţiile despre Brazilia, infra cap. 18, la pp. 412-419.

296. Cf. Studiul 2 al UN asupra indigenilor la pp. 107-138. O privire generală asupra actualei poziţii a multor comunităţi indigene poate fi găsită în Comisia Independentă pentru Probleme Umanitare de Interes Internaţional, Popoarele indigene, O căutare globală a dreptăţii – Indigenous Peoples, A Global Quest for Justice (Londra şi New Jersey, Zed Books, 1987) [citat în continuare sub numele de „Căutarea globală” (“Global Quest”)]. Pentru un sumar al statutului legal al popoarelor indigene din cadrul a zece ţări latino-americane de la sfârşitul anilor 1970, vezi Lee Swepston, „Indienii în America Latină; Puncte de vedere asupra administraţiei, integrării şi protecţiei” (“The Indian in Latin America; Approaches to Administration, Integration, and Protection”), 27 Buffalo L. Rev. 715 (1978).

297. Constituţia indiană, art. 338-340, Constituţia pakistaneză, Partea XI, cap. 3.

298. Constituţia indiană, art. 330 şi 332.

299. Studiul 2 al UN asupra indigenilor la pp. 120-121.

300. Idem, la pp. 128-138.

301. Idem, la p. 140.

302. Concluzii la Studiul UN asupra indigenilor la p. 8.

303. Idem, la p. 17.

304. Idem, la p. 20.

305. Cf Studiul 1 al UN asupra indigenilor la pp. 25-27.

306. Nota 276.

307. Naţiunile Unite, Studiul special asupra discriminării rasiale în

sfera politică, economică, socială şi culturală – Special Study on Racial Discrimination in the Political, Economic, Social and Cultural Spheres (Heman Santa Cruz, raportor special), UN Sales, No.E.71.XIV.2 (New York, Naţiunile Unite, 1971), cap. IX. În lumina studiului neclar al lui Martinez Cobo, nota 276, acest capitol a fost şters din ediţia 1976. Vezi idem, Discriminarea Rasială (Racial Discrimination), UN Sales No. E.76.XIV.2 (Nev/ York, Naţiunile Unite, 1977) la pp. V-VI.

308. Acele rapoarte care au făcut referinţe speciale la populaţiile indigene includ (citǎm doar cel mai recent raport); Argentina, art. 9 Raportul CERD, Doc.NU CERD/C/149/ Add.l (1986) la p. 3; Australia, ari. 9 CERD Report, UN Doc. CERD/C/115Add. 3 (1985) la p. 3 (referitor la „măsuri concrete şi speciale" de ajutorare a australienilor aborigeni); Bolivia, art. 9 CERD Report, UN Doc. CERD/C/I07/Add. 1 (1983); Brazilia, art. 9 CERD Report, UN Doc. CERD/C/149/Add. 3 (1986) la pp. 3, 8-12 (referitor la lucrările FUNAI); Canada, art. 9 raportul CERD, Doc. NU/CERD/C/132/Add.3 (1986) la p. 10; Republica Centrală Africană, art. 9, Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/117/Add.5 (1985) la p. 3; Chile, art. 9, Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/117/Add. 3 (1985) la pp. 3-10 (referitor la drepturile de proprietate ale mapuchilor); China, art. 9, Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/126/Add.l (1985) (referitor la „minorităţile naţionale")', Columbia, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/112/Add.l (1984) la pp. 6-8 (referitor la un program de menţinere al rezervaţiilor indigene); Costa Rica, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/118/ Add. 31 (1985) la p. 3; Cipru, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/118/Add,13 (1984) la pp. 14-15 (referitor la discriminarea rasială a turcilor împotriva populaţiei indigene greco-cipriote); Ecuador, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/118/Add.4 (1984) (referitor la reforma pământului); Finlanda, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/132/Add. l (1985) (referitor la „minoritatea etnică" a saamilor); India, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/20/Add.34 (1980) (referitor la triburile stabilite, pe care India refuză să le recunoască drept „indigene"); Luxemburg, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/ 128/Add.2 (1986) la pp. 3-4 (referitor la promovarea unei înţelegeri între grupurile de imigranţi şi populaţia „indigenă" din Luxemburg); Mexic, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/115/ Add.l (1984); Noua Zeelandă, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/13 l/Add.9 (1986) (referitor la programele de asistenţă pentru populaţia maori); Nicaragua, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/128/Add.l (1985) la pp. 6-7; Norvegia, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/107/Add.4 (1984) la p. 13 (referitor la populaţia saami); Pakistan, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/149/Add.l2 (1986) la pp. 4-7 (referitor la termenul „tribal"; Panama, art, 9 Raportul

CERD, Doc. UN CERD/C/149/Add.4 (1986) la pp. 14-20 (referitor la Cuna, Guaymi şi Embera); Papua Noua Guinee, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/1 Ol/Add.4 (1983) la pp. 6-11 (referitor la abolirea legislaţiei coloniale care discrimina populaţia indigenă); Peru, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/9Q/Add.7 (1983) la p. 2; Filipine, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/118/Add.30 (1985) la pp. 3-8 (referitor la „minorităţile culturale"); Ruanda, art. 9 Raportul CERD, Doc, UN CERD/C/115/Add.2 (1985) la p. 4 (referitor la „înapoiata" „minoritate" batwa); Sri Lanka, art. 9 Raportul CERD. Doc. UN CERD/ C/126/Add.2 (1985), Anexa 2; Suedia, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/13l/Add.2 (1985) la pp. 7-9 (referitor la saami); Trinidad şi Tobago, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/116/Add.3 (1986) la p. 2; Tunisia, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/118/Add.27 (1985) la 4; URSS, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/149/Add.8 (1986) la p. 6 (referitor la „naţionalităţile indigene"); şi Venezuela, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/118/Add.24 (1985) la pp. 4-6. Vezi, de asemenea, discuţii asupra diverselor rapoarte CERD privitor la ţigani şi alte „minorităţi" în cap. 2.

309. Citat în Studiul 1 al UN asupra indigenilor, la p. 31.

310. Pentru un rezumat al acestei întâlniri şi al altora, vezi Studiul 1 al UN asupra indigenilor la pp. 148-210.

311. Vezi, în general, Gudmundur Alfredsson, „A patra sesiune a Grupului de lucru pentru populaţiile indigene" ("Fourth Session of the Working Group on Indigenous Populations"), 55 Nordic J. Int'l L. 22 (1986); Barsh, nota 276.

312. Rez. ESC 1982/34, UN ESCOR, Supl. (no. I), Doc. UN E/l 982/82 (1982) la pp. 26-27.

313. Raportul Grupului de lucru pentru populaţiile indigene la cea de-a şasea sesiune (Report of the Working Group on Indigenous Populations on its sixth session), nota 280, la pp. 3-5.

314. Vezi, de ex., Raportul Grupului de lucru asupra populaţiilor indigene la cea de-a patra sesiune (Report of the Working Group on Indigenous Populations on itsfourth session), Doc. UN E/CN.4/ Sub.2/1985/22 (1985) la p. 6; idem (a doua sesiune), Doc. UN E/ CN.4/ Sub.2/1983/22 (1983) la pp. 8, 17. Celelalte rapoarte actuale ale Grupului de lucru pot fi găsite în Doc. UN E/CN.4/Sub.2/1982/33 (1982), E/CN.4/Sub.2/1984/20 (1984) şi E/CN.4/ Sub.2/1987/22 (1987).

315. Raportul Grupului de lucru asupra populaţiilor indigene la cea de-a cincea sesiune (Report of the Working Group on Indigenous Populations on its fifth session), nota 314, Anexa II.

316. Raportul Grupului de lucru asupra populaţiilor indigene, la cea de-a şasea sesiune (Report of the Working Group on Indigenous Populations on its sixth session), nota 280, la p. 17.

317. Idem, Anexa II (omiţând preambulul).

318. Vezi Studiul 2 al UN asupra indigenilor la pp. 3-70; vezi de asemenea O cercetare globală (Global Quest), nota 296, la pp. 5-11.

319. În Statele Unite, de exemplu, un non-indian acceptat într-un grup indigen nu poate lua parte la programele federale destinate popoarelor indigene; în Malaysia, adoptarea şi acceptarea în calitate de membru într-o comunitate indigenă oferă un statut de indigen. Studiul 2 al UN asupra indigenilor la p. 65. În singura decizie internaţională referitoare la această problemă, Comitetul pentru Drepturile Omului a descoperit că retragerea dreptului unei femei indiene de a locui într-o rezervaţie indiano-canadiană din cauza căsătoriei cu un non-indian (chiar dacă ulterior divorţează) violează dreptul acesteia, „în cadrul comunităţii cu ceilalţi membri ai grupului (său), de a se bucura de propria (sa) cultură", garantat prin art. 27 al Convenţiei asupra drepturilor civile şi politice. Lovelace împotriva Canadei, nota 224. Apărarea Canadei referitor la acuzaţiile conform cărora Actul Indian era de asemenea discriminator pe motive de sex (acelaşi articol nu se aplică şi bărbaţilor indieni care se căsătoresc cu femei non-indiene) se bazează pe, inter alia, natura patriliniară a societăţii indiene şi pe faptul că „o schimbare a legii ar putea interveni doar după o consultare cu indienii înşişi care, totuşi, sunt împărţiţi în chestiunea drepturilor egale". Comitetul nu a pus direct întrebarea dacă doamna Lovelace şi-a pierdut statutul de indiancă, cu toate că se pare că a decis, în mod implicit, ca tribul indian Maliseet din care ea a venit a rămas grupul căreia ea îi aparţinea; nu s-au prezentat dovezi din care să rezulte că tribul a respins şederea sa în rezervaţie.

320. Concluziile Studiului UN asupra indigenilor la pp. 50, 51.

321. Raportul Grupului de lucru la cea de a doua sesiune (Report of the Working Group on its second session), nota 314, la pp. 22-23; cf. Barsh, nota 276, la pp. 373-376.

322. Vezi Barsh, nota 311, la p. 375; afirmaţia reprezentantului Indiei la Grupul de lucru, 6 aug. 1987, la p. 6 (pe fişier cu autorul); cf.

Raportul Grupului de lucru la cea de a treia sesiune (Report of the Working Group on its third session), nota 314, la pp. 18-20; Raportul Grupului de lucru la cea de a patra sesiune (Report of the Working Group on its fourth session), nota 314, la pp. 15-16.

323. Vezi, de ex., Declaraţia principiilor, adoptată la cea de a patra Adunare Generală a Consiliului Mondial asupra popoarelor indigene din Panama, septembrie 1984 [citat în continuare sub denumirea de „Principiile WCIP"], retipărit în Raportul Grupului de lucru la cea de a patra sesiune (Report of the Working Group on its fourth session), nota 314, la Anexa III, Principiul 5; Proiectul Declaraţiei de Principii propus de Centrul Indian pentru Resurse Legale, Consiliul celor Patru Direcţii, Serviciul Legal al Insularilor şi Naţional Aborigian, Consiliul Naţional al Tinerilor Indieni, Conferinţa Circumpolară a Inuiţilor şi Consiliul Tratatului Indian Internaţional [denumit în continuare „Principiile NGO"], retipărit în idem la Anexa IV, Principiul 2.

324. Barsh, nota 276, la p. 376. Dar comparaţi, de exemplu, Wagley şi Harris, nota 170, care includ în privirea lor de ansamblu cazurile indienilor din Brazilia şi Mexic.

325. Vezi cap. 4, la pp. 60-63.

326. Vezi, în general, Studiul 4 al UN asupra indigenilor la pp. 4-203; Global Quest, nota 296, la pp. 43-67.

327. Vezi, de ex., Dean B. Suagee, "American Indian Religious Freedom and Cultural Resources Management; Protecting Mother Earth's Caretakers", 10 Am. Indian L. Rev. 1 (1982) la pp. 7-12, şi sursele citate aici.

328. Studiul 4 al UN asupra indigenilor, la pp. 28-29, 32.

329. Barbara Miller, Aspirațiile aborigenilor care locuiesc în Yarrabah în comparaţie cu conducerea locală şi drepturile omului – The aspirations of Aborigines living at Yarrabah in relation to local management and human rights (Canberra, Human Rights Commission, Discussion Paper No. 7, 1986) la p. 78.

330. Cf., de ex., Camera Comunelor, Raportul Comitetului Special al Autoguvernării Indiene în Canada – Report of the Special Committee on Indian Self-Government in Canada (Ottawa, House of Commons, Issue no. 40, 1983) [„Raportul Penner"] la pp. 105-106: „Popoarele indiene văd în tratate un mod de împărţire a drepturilor lor şi de stabilire a modului de împărţire a pământului şi a resurselor, în timp ce guvernele non-indiene consideră tratatele ca un mod de a priva

indienii de drepturile lor la pământ şi la resurse... Martorii indieni au considerat punctul de vedere al non-indienilor, conform căruia rezervaţiile sunt acordate indienilor de către guvern, ca fiind inadecvat din punct de vedere al istoriei. Mai mult decât atât, acestea erau zone pe care indienii şi le rezervau pentru ei prin tratate, sau erau porţiuni de pământ pe care ei niciodată nu le-au cedat:

Când am stabilit aceste rezervaţii,... ele erau... păstrate intacte şi suverane de poporul nostru timp de generaţii. Nu erau pământuri achiziţionate de Coroană şi atribuite nouă mai târziu. Coroana nu a avut nici un teren pe care să ni-l ofere în timpul tratatului; noi am deţinut toate pământurile. Noi v-am garantat accesul condiţionat la aceste terenuri. [Federaţia Naţiunilor Indiene Saskatchewan]"

331. Din nefericire, masacrele „demodate" şi colonizarea forţată a zonelor indigenilor nu au încetat complet, după cum s-a văzut clar din atacurile masive ale Bangladeshului împotriva locuitorilor din Chittagong Hill Tracts, în scopul stabilirii bengalilor în acea zonă. Vezi, în general, de ex., Amnesty International, Tortura în Bangladesh 1983-1986 – Torture in Bangladesh 1983-1986 (Londra, Amnesty International, AI Index AS A 13/ 14/86, 1986) şi sursele citate în bibliografie: „Pe dealurile Bangladeshului, un conflict care strânge nemulţumiri" ("In the Hills of Bangladesh, a Conflict Gathers Fury"), New York Times, 23 oct. 1986; „Rasismul în Bangladesh" ("Racism in Bangladesh"), în interiorul Asiei (iulie-august 1986, No. 9) la p. 28; „Vieţi sfărâmate" ("Shattered Lives"), India Today (15 mar. 1987) la p. 76. Departamentul de Stat al Statelor Unite estimează că „aproape 300.000 de bengalezi s-au stabilit în Chittagong Hill Tracts în ultima decadă. Dept. de Stat al Statelor Unite, Raportul de Ţară asupra Practicilor Dreptului Omului pentru 1986 – Country Reports on Human Rights Practices for 1986 (Washington, DC, U.S. Gov't Printing Office, 1987) la p. 1122.

Amnesty International înaintează în mod regulat informaţii asupra violării drepturilor omului în conformitate cu mandatul AI al Subcomisiei Grupului de lucru pentru populaţiile indigene; o recentă prezentare se referă la Bangladesh, Brazilia, Chile, Columbia, EI Salvador, Guatemala, Iran, Iraq, Mexic, Nicaragua, Peru, Filipine, Turcia şi Statele Unite. Doc. UN E/CN.4/Sub.2./AC.4/l985/WP.4/ Add.2 (1985) la pp. 2-5.

332. Cf. Leckie, nota 287, la pp. 32-37.

333. Astăzi acest argument este de o importanţă specială pentru bazinul Amazonului. Guvernul Ecuadorului a declarat: „Primul motiv

important pentru colonizarea regiunii Amazonului care aparţine ţării este menţinerea integrităţii teritoriului naţional. Cea mai bună apărare care poate fi acordată acestei părţi a patrimoniului naţional şi resurselor sale naturale... este colonizarea, atâta timp cât aceasta asigură potenţialul uman necesar pentru securitatea naţională". Citat din Notă de către Oficiul Internaţional al Muncii, Popoarele indigene şi tribale şi drepturile asupra pământului (Indigenous and Tribal Peoples and Land Rights), prezentat în cea de-a treia sesiune a Grupului de lucru asupra Populaţiilor Indigene, la p. 68. Vezi de asemenea discuţiile asupra Braziliei, infra cap. 18, la pp. 412-419.

334. Principiile 9 şi 10 ale WCIP, nota 323.

335. Principiile 4, 6 şi 7 ale NGO, nota 323.

336. Principiul 1 al WCIP, nota 323.

337. Principiile 2, 3 şi 28 ale NGO, nota 323.

338. „Declaraţia de autodeterminare a participanţilor la întâlnirea Pregătitoare a Popoarelor Indigene" ("Statement on Self-Determination by the participants as the Indigenous Peoples Preparatory Meeting"), par. 5 [Geneva, aug. 1987] (pe fişier cu autorul). Subestimând preocuparea specială acordată aspectelor interne ale autodeterminării, declaraţia continuă să respingă „impunerea de către stat a sistemelor guvernamentale, a formelor sau modului de organizare fără consimţământul poporului indigen implicat... chiar şi acolo unde, în aparenţă, scopul este de a acorda măsuri pentru autoconducere sau autonomie". Idem, par. 8. Cf Clinebeil şi Thomson, nota 281.

339. De exemplu, în timp ce 26 din cele 33 de guverne, care au răspuns unui chestionar ILO referitor la propunerile de revizuire ale Convenţiei no. 107 a ILO, au susţinut utilizarea termenului de „popoare" indigene în detrimentul celui de „populaţii", Australia, Ecuador şi Suedia au specificat că acest lucru nu implică recunoaşterea dreptului indigenilor la autodeterminare; Canada şi Olanda s-au opus termenului de „popoare" pe temeiuri similare. Vezi Raportul VI(2) al ILO, nota 289, la pp. 12-14. În viziunea guvernului australian, autodeterminarea aborigenă implică numai dorinţa de „a pune aborigenii în postura de a lua decizii privitoare la propriul viitor, acceptând în acelaşi timp responsabilitatea şi fiind traşi la răspundere pentru aceste decizii". Probleme aborigene 1983-1987 – Aboriginal Affairs 1983-1987 (Commonwealth of Australia, 1987) la p. 10.

340. Raportul IACBR privitor la miskiţi, nota 295, la p. 78.

341. Idem la pp. 78-79.

342. Nota 104.

343. Nota 107.

344. Raportul IACHR privitor la miskiţi, nota 295, la p. 81.

345. Idem la pp. 81-82.

346. Vezi, de ex., Erica-Irene Deas, „Drepturile popoarelor indigene” (“Native People’s Rights”), 27 Caiete de drept 123, 126-27 (no. 1, 1986).

347. Studiul 4 al UN asupra indigenilor la p. 244.

348. Naţiunea Mikmaq din partea de nord-est a Americii de Nord a ratificat cele două convenţii internaţionale ale drepturilor omului din 1987, deşi, atâta timp cât nu este un stat, ratificarea nu a fost recunoscută pe plan internaţional. Vezi Comisia UN pentru Drepturile Omului, Hotărârea scrisă prezentată de Consiliul celor Patru Direcţii, Doc. UN E/CN.4/ 1987/NGO/37 (1988).

349. Vezi art. 27 al Convenţiei de la Viena privitoare la legislaţia tratatelor, nota 61: „O parte nu poate invoca prevederile propriei legi interne ca justificare a eşecului său de a încheia un tratat”. Cf. Tyrer împotriva Regatului Unit, App. no. 5856/72, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, Hotărârea din 25 aprilie 1978, Ser. A No. 26 (comentând responsabilitatea Regatului Unit în amestecul privind autonomia Insulei Man); Cazul 9647 (Statele Unite), Raportul Anual al Comisiei Inter-americane asupra Drepturilor Omului 1986-1987 – Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights 1986-1987 (Washington, DC, Organization of American States, 1987) la p. 147 (decizia Comisiei Inter-americane asupra Drepturilor Omului, prin care guvernul federal al Statelor Unite are obligaţia de a preveni aplicarea arbitrară de către stat a pedepsei cu moartea la tineri); Gordon A. Christenson, „Doctrina atribuţiei în responsabilitatea statului” (“The Doctrine of Attribution in State Responsibility”) în Richard B. Lillich (ed.), Legislaţia internaţională privitoare la responsabilitatea statului în cazul nedreptăţilor aplicate străinilor (International Law of State Responsibility for Injuries to Aliens) (Charlottesville, Univ. Press of Virginia, 1983) la pp. 333-335; Andrew Byrnes şi Hillary Charlesworth, „Federalismul şi ordinea legală internaţională: dezvoltări recente în Australia” (“Federalism

and the International Legal Order: Recent Developments in Australia"), 79 Am.J. Int'l L. 622 (1985).

350. Cf Studiul 4 al UN asupra indigenilor la pp. 247-256.

351. Studiul 4 al UN asupra indigenilor la p. 262.

352. O excepţie importantă la această observaţie apare atunci când politicile culturii dominante referitoare la utilizarea pământului sunt în neconcordanţă cu valorile religioase ale indigenilor, caz în care acestea din urmă sunt adesea ignorate. Cf Suagee, nota 327.

353. Cf. Studiul 4 al UN asupra indigenilor la pp. 257-269.

354. Vezi Panama, art. 9 Raportul CERD, nota 308, la pp. 14-20.

355. Critica cea mai importantă şi justificată este că proiectul de legislaţie reducea revendicarea iniţială asupra pământului cerută de către guaymi cu mai mult de 40%, eroda autonomia politică pe care conducerea guaymi o revendicase şi care fusese acceptată în timpul negocierilor cu guvernul, neoferind un control suficient al guaymilor asupra dezvoltării resurselor naturale.

356. Panama, art. 9 Raportul CERD, nota 308, la p. 16.

357. Clinebell şi Thomson, nota 281, la p. 674 (cifrele din 1976). Guvernul australian estimează că indienii au un „titlu de proprietate sigur" asupra a 2,3% din pământurile Statelor Unite, în comparaţie cu 0,3% din pământurile Canadei şi 12% din pământurile Australiei. Probleme ale aborigenilor 1983-1987 (Aboriginal Affairs 1983-1987), nota 339, la pp. 5-6.

358. Citat în Studiul 2 al UN asupra indigenilor la p. 57. Vezi, în general, de ex., William C. Canby, Jr., Legislaţia indiano-americană într-o coajă de nucă (American Indian Law in a Nutshell) (St. Paul, MN, West Publishing Co., 1981). Autoritatea federală, în comparaţie cu cea statală (adică provincială), asupra problemelor indiene derivă, parţial, din autoritatea generală asupra relaţiilor externe şi p'arţial din referinţa specifică din Clauza comercială asupra autorităţii congresului „de a regla comerţul cu statele străine şi între mai multe state precum şi cel cu triburile indiene". Constituţia Statelor Unite, art. I, sec. 8(3).

359. Worcester împotriva Georgiei, 31 S.U. 515 (1832) la p. 577.

360. Cf. Merrion împotriva Tribului apaş Jicarilla, 455 U.N. 130 (1982) (cu privire la taxa tribului asupra concesiunilor de ţiţei şi gaz).

361. Oliphant împotriva Tribului indian Suquamish, 435 U.N. 191 (1978).

362. Actul drepturilor civile ale indienilor din 1968, 25 C.S.U. sec. 1301 şi urm.

363. Vezi, în general, Peter A. Cumming şi Diana Ginn, „Autoguvernarea primelor naţiuni în Canada" ("First Nations Self-Government in Canada"), 55 Nordic J. Int'l L. 86 (1986).

364. Cf Wilson, Indienii din Canada (Canada's Indians), nota 278, la pp. 19-20.

365. Raportul Penner, nota 330.

366. Cumming şi Ginn, nota 363, la p. 105.

367. Idem la p. 107.

368. Idem, p. 108. Pentru o viziune mult mai critică asupra procesului care a dus la adoptarea Actului Cree-Naskapi, vezi hotărârea Marelui Consiliu al Cree (din Quebec) de la Grupul de lucru asupra populaţiilor indigene, iulie 1985 (pe fişier cu autorul).

369. Succesele litigiilor anumitor triburi de indieni, încă din anii 1970, în reafirmarea drepturilor de vânătoare şi pescuit stabilite prin tratate în Statele Unite, au condus la o retragere a non-indienilor în anumite zone şi au existat voci (până atunci neluate în seamă) pentru o amendare unilaterală prin congres sau o abrogare a drepturilor indienilor acordate prin tratat. Vezi, de ex" „Drepturile indienilor obţinute prin tratat sunt atacate" ("Indian treaty rights under attack"), Christian Science Monitor, 8 sept. 1987, la p. 1, col. 4.

370. Raportul Grupului de lucru la cea de a doua sesiune (Report of the Working Group on its second session), nota 314, la p. 13.

Capitolul 6

371. Protecţia timpurie a drepturilor minorităţilor, opuse drepturilor indivizilor per se, este discutată în cap. 4.

372. Vezi, în general, John Carey, Protecţia Drepturilor Civile și Politice de către Naţiunile Unite – UN Protection of Civil and Political Rights (Syracuse, NY, Syracuse Univ. Press, 1970); Hannum, Ghid pentru practica internaţională a Drepturilor Omului (Guide to International Human Rights Practice), nota 286; Henkin, Carta

Internaţională a Drepturilor, Convenţia asupra Drepturilor Civile și Politice (The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights), nota 208; Richard B. Lillich şi Frank C. Newman, Drepturile Internaţionale ale Omului: probleme de drept și politică – International Human Rights: Problems of Law and Policy (Boston, Little, Brown, 1979); Meron, Drepturile Omului în Dreptul Internaţional: probleme legale și politice (Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues), nota 78; Meron, Procesul de elaborare a Drepturilor Omului la Naţiunile Unite (Human Rights Law-Making in the United Nations), nota 228; Sieghart, Dreptul Internaţional și Drepturile Omului – The International Law of Human Rights, nota 269; Sohn şi Buergenthal, Protecţia Internaţională a Drepturilor Omului (International Protection of Human Rights), nota 187; Howard Tolley, Jr., Comisia Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului – The U.N. Commission on Human Rights (Boulder, CO şi Londra, Westview Press, 1987); Vasak şi Alston, Dimensiunile internaţionale ale Drepturilor Omului (The International Dimensions of Human Rights), nota 95.

373. Rezoluţia Adunării Generale 217A (III) din 10 decembrie 1948, UN Doc. A/810 (1948) la p. 71, Preambul.

374. Convenţia Internaţională pentru drepturi economice, sociale şi culturale, nota 132; Convenţia internaţională pentru Drepturi Civile şi Politice, nota 132; în plus faţă de sursele citate, nota 382, vezi Acţiunile Naţiunilor Unite în domeniul Drepturilor Omului (United Nations Action in the Field of Human Rights), nota 204, la pp. 5-15.

375. Nota 52.

376. Convenţia semnată la 28 iulie 1951, intrată în vigoare la 22 aprilie 1954,189 U.N.T.S. 137, amendată prin Protocolul privitor la statutul refugiaţilor, semnat la 21 ianuarie 1967, intrat în vigoare la 4 octombrie 1967, 606 U.N.T.S. 267.

377. Semnat la 31 martie 1953, intrat în vigoare la 7 iulie 1954, 193 U.N.T.S, 135,

378. Nota 226.

379. Adoptată la 30 noiembrie 1973, intrată în vigoare la 18 iulie 1976, Rezoluţia Adunării Generale 3068 (XXVIII), 28 UN. GAOR, Supl. (nr. 30), UN Doc. A/9030 (1974) la p. 166.

380. Convenţia adoptată la 18 decembrie 1979, intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, Rezoluţia Adunării Generale 34/180, UN GAOR,

Supl. (nr. 46), UN Doc. A/34/46 (1981) la p. 193.

381. Adoptată la 10 decembrie 1984, intrată în vigoare la 26 iunie 1987, Rezoluţia Adunării Generale 39/46, 39 UN GAOR, Supl. (nr. 51), UN Doc. A/39/51 (1984) la p. 197.

382. Nota 148. Vezi în general Consiliul Europei, Rezumat al jurisprudenţei de la Strasbourg privitor la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului – Digest of Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights (Cologne, Carl Heymanns, 6 vol. 1984-1985); Comisia europeană a Drepturilor Omului, Evaluare a Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, Primii 30 de ani: 1954-1984 – Stock-Taking on the European Convention on Human Rights, The first thirty years: 1954 until 1984 (Strasbourg, Council of Europe, 1984).

383. Semnată la 18 octombrie 1961, intrată în vigoare la 26 februarie 1965, 529 U.N.T.S. 89. Vezi în general David Harris, Carta Socială Europeană – The European Social Charter (Charlottesville, Univ. Press of Virginia, 1984).

384. Semnată la 1 august 1957, 37 Departament State Bulletin 323 (1975).

385. Semnată la 2 mai 1948, O.A.S. Office Rec. OEA/Ser. L/V/II. 23, doc. 21, rev. 6 (Eng. 1979).

386. Nota 149.

387. Vezi, în general, Thomas Buergenthal şi Robert Norris, Drepturile Omului: sistemul inter-american – Human Rights: The Inter-American System (Dobbs Ferry, NY, Oceana. 3 vol. 1982-93); Thom as Buergenthal, Robert Norris şi Dinah Shelton, Protecţia Drepturilor Omului în cele două Amend, Probleme selectate – Protecting Human Rights in the Americas, Selected Problems (Kehl, Republica Federală a Germaniei, N.P. Engel, a doua ediţie revizuită 1986).

388. Nota 150. Vezi, în general, Comisia Internaţională a Juriştilor, Drepturile Omului la popoarele africane şi Carta Africană – Human and Peoples' Rights in Africa and the African Charter (Raport la o conferinţă ţinută la Nairobi între 2 şi 4 decembrie 1985) (Geneva, Comisia Internaţională a Juriştilor, 1986); Richard Gittleman, „Carta Africană a Drepturilor Omului şi Popoarelor: o analiză legală", (The African Charter on Human and Peoples' Rights: A Legal Analysis") 22 Va. J. Int'l. L. 667 (1982); B. Obinna Okere, „Protejarea Drepturilor Omului în Africa şi Carta Africană a Drepturilor Omului şi Popoarelor:

o analiză comparativă cu sistemele europene şi americane" ("The Protection of Human Rights in Africa and the African Charter on Human and Peoples' Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems"), 6 Human Rights Q. 141 (1984).

389. Convenţia privind dreptul de asociere şi protejarea dreptului de organizare (ILO nr. 87), adoptată la 9 iulie 1949, intrată în vigoare la 11 iulie 1951, 96 U.N.T.S. 257.

390. Nota 283.

391. Convenţia privitoare la discriminarea în angajarea forţei de muncă (ILO nr. 111), adoptată la 25 iunie 1958, intrată în vigoare la 15 iunie 1960, 362 U.N.T.S. 32.

392. Esc. Res. 1503 (XLVIII), 48 U.N. ESCOR, Supl. (nr. 1A), U.N. Doc. E/4832/Add. 1 (1970) la p. 8. Printre multe analize critice ale „procedurii 1503", vezi Lillich şi Newman, nota 372, la pp. 316-387; Dinah L. Shelton, „Mecanismul de adresare a plângerilor individuale în conformitate cu procedura 1503 a Naţiunilor Unite şi a protocolului opţional al Convenţiei internaţionale pentru Drepturi Civile şi Politice" în Hannum, nota 286, la p, 59; Maxime Tardu, 1 Drepturile Omului: sistemul internaţional de petiţii – Human Rights: The International Petition System (Dobbs Ferry, NY, Oceana, 3 vol. 1979), sec. 1A, la pp. 25-40; idem, „Răspunsul Naţiunilor Unite la violarea masivă a Drepturilor Omului: procedura 1503" ("United Nations Response to Gross Violations of Human Rights: The 1503 Procedure"), 20 Santa Clara L. ref. 559 (1980).

393. Ca să se detaşeze de o practică mai veche, o publicaţie importantă a Naţiunilor Unite despre drepturile omului se referă în mod specific la problema drepturilor omului în Afganistan, Bolivia, Chile, Cipru, El Salvador, Guatemala, Iran, Campucia, Malawi, Mauritania, Nicaragua, Polonia, Africa de Sud, Palestina şi „ajutorul" dat în domeniul drepturilor omului Republicii Centrafricane, Guineei Ecuatoriale şi Ugandei. Acţiunea întreprinsă de Naţiunile Unite în domeniul drepturilor omului (United Nations Action in the Field of Human Rights), nota 204, la pp. 220-233. La sesiunea din 1988 a Comisiei Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului, 22 de ţări s-au simţit obligate să-şi exercite dreptul la replică faţă de pretinsele violări ale drepturilor omului susţinute în timpul sesiunii. Comisia pentru Drepturile Omului, Raport la cea de-a 44-a sesiune (Report on the Forty-Fourth Session), UN Doc. E/1988/12, E/CN.4/1988/88 (1988) la p. 229.

394. Vezi, de exemplu, David Weissbrodt, 'The Three 'Theme' Special Rapporteurs of the UN Commission on Human Rights", 80 Am. 1 Int' 1 L. 685 (1986); Acţiunea întreprinsă de Naţiunile Unite în domeniul drepturilor omului (United Nations Action in the Field of Human Rights), nota 204, la pp. 125-214.

395. Cf., de exemplu, Theodor C. van Boven, „Criterii distinctive ale drepturilor omului'' ("Distinguishing Criteria of Human Rights"), în 1 Vasak şi Alston, nota 95, la pp. 43-59; Stephen P. Marks, „Noile drepturi ale omului: o nouă generaţie pentru anii '80?" ("Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?") 33 Rutgers L. Rev. 435 (1981).

396. Criticile „clasificărilor" drepturilor nu trebuie să implice lipsa de sensibilitate faţă de variaţiile regionale şi/sau culturale care pot fi esenţiale pentru implementarea efectivă a normelor „universale" ale drepturilor omului. Deşi nu se poate nega influenţa occidentală în elaborarea celor două convenţii ale Naţiunilor Unite, majoritatea statelor care sunt părţi la aceste tratate aparţin lumii a treia; această aderare oficială la norme presupus universale nu poate fi ignorată fără a acuza aceste state de ipocrizie. De fapt, sugestia că aceste culturi non-vestice nu sunt la fel de implicate ca cele occidentale în cerinţele fundamentale ale societăţii ca garantarea justiţiei, stabilitatea şi un guvern bazat pe consens nu poate fi susţinută şi a fost deseori respinsă de comentatorii lumii a treia. Cf., de exemplu, Hurst Hannum, „Colocviul de la Butar asupra drepturilor omului şi dezvoltării economice în Africa francofonă: un rezumat şi o analiză" "The Butare Colloquium on Human Rights and Economic Development in Francophone Africa: A Summary and Analysis" 1 Universal Human Rights 63 (nr. 2, 1979); Maqbut Uaha Malik, „Conceptul Drepturilor Omului în jurisprudența islamică", „The Concept of Human Rights in Islamic Jurisprudence", 3 idem 56 (nr. 3, 1980); Keba M'Baye, „Drepturile Omului în Africa" („Human Rights in Africa"), în 2 Vasak şi Alston, no. 95, la 583; Abdul Aziz Said „Precepte şi practică în Drepturile Omului în Islam" ("Precept and Practice of Human Rights in Islam"), 1 Universal Human Rights 63 (nr. 1, 1979); Albert Tevoedjre, „Drepturile omului şi democraţia în Africa" – "Human Rights and Democracy in Africa" (Tokyo, United Nations Univ., 1986).

397. În acest context trebuie luată în considerare Rezoluţia Adunării Generale 32/130, 32 UN GAOR, Supl. (nr. 45), UN Doc. A/32/45 (1977) la 150, cu privire la abordările, mijloacele şi căile-alternative de îmbunătăţire a situaţiei drepturilor omului. Rezoluţia enumeră un număr de concepte care trebuie să fie luate în consideraţie în activitatea Naţiunilor Unite privitoare la drepturile omului, care

include, ca prim principiu, pe acela că „toate drepturile omului şi libertăţile fundamentale sunt indivizibile şi interdependente; o atenţie egală şi o evaluare urgentă trebuie acordată implementării, promovării şi protecţiei drepturilor civile, politice, economice, sociale şi culturale." Acest principiu a fost frecvent reiterat în rezoluţiile ulterioare, de exemplu, Rezoluţia Adunării Generale 41/131, adoptată în 1986 care, inter alia, „subliniază nevoia creării condiţiilor atât la nivel naţional, cât şi la nivel internaţional pentru promovarea şi protecţia deplină a drepturilor omului şi popoarelor, şi... afirmă că scopul suprem al progresului este îmbunătăţirea constantă a bunăstării întregii populaţii pe baza participării complete în procesul de dezvoltare şi al distribuirii corecte a beneficiilor,... şi afirmă că promovarea şi protejarea unei singure categorii de drepturi nu trebuie să excepteze sau să scuze statele de la promovarea şi protejarea altor categorii de drepturi". 41 UN GAOR, Supl. (nr. 53), UN Doc. A/41/53 (1986) la p. 189.

398. Vezi, de exemplu, Sieghart, nota 269 la pp. 367-376.

399. Nota 263, Preambul.

400. Rezoluţia Comisiei pentru Drepturile Omului 1986/20, UN Doc. E/l 986/22 (1986) la p. 66.

401. Raport înaintat de Dl. Angelo Vidal d'Almeida Ribero (Report submitted by Mr. Angelo Vidal d'Almeida Ribero), nota 19, la pp. 26, 27.

402. Idem, la p. 26.

403. Convenţia pentru drepturi economice, sociale şi culturale, art. 2 (2); Convenţia pentru drepturi civile şi politice, art. 2 (1) 24 (1) (drepturile copiilor de a fi în mod necesar protejaţi), 26, 27 (drepturile minorităţilor lingvistice).

404. Jurisprudenţa referitoare la anumite aspecte ale legilor privitoare la folosirea limbilor în domeniul educaţiei în Belgia – Case relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Curtea Europeană pentru drepturile omului, Procesul din 23 iulie 1968, Series A nr. 6.

405. Vezi, de exemplu, Patrick Thomberry, „Există o pasăre Phoenix în cenuşă? – Dreptul internaţional şi drepturile minorităţilor" ("Is There a Phoenix in the Ashes? – Intemational Law and Minority Rights"), 15 Texas int'1 L.J. 421 (1980) la pp. 449-450; Studiu referitor la drepturile persoanelor care aparţin unor minorităţi etnice,

religioase şi lingvistice (Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities), nota 175, la pp. 98-99.

406. Pe de altă parte, reacţiile împotriva „intruziunii" unei limbi „străine" pot fi puternice, aşa cum s-a demonstrat prin desemnarea limbii engleze ca limbă „oficială" în cel puţin 8 state din Statele Unite; una dintre cele mai recente legi, un amendament la constituţia Californiei, a fost adoptată printr-un referendum popular în noiembrie 1986. Cf. Notă, 'Engleza oficială': limitele federale privitoare la eforturile de a reduce numărul de servicii bilingve în Statele Unite", 100 Harv. L. Rev. 1345 (1987).

407. Vezi, de exemplu, fragmentele din Rezumatul 5 al jurisprudenţei de la Strasbourg privitoare la Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului (5 Digest of Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights), nota 382, la pp. 631-741.

408. Cf. Cap. 3; Cassese, nota 90,

409. Vezi, de exemplu, Naţiunile Unite, Participarea populară în procesul de elaborare a deciziilor referitoare la dezvoltare (Popular Participation in Decision Making for Development), UN Sales nr. E.75.IV.10 (1975); idem, Participarea populară ca strategie de promovare a nivelului comunităţii şi a dezvoltării naţionale (Popular Participation as a Strategy for Promoting Community-level and National Development), UN Sales Nr. E. 81.IV.2 (1981).

410. Rezoluţia Comisiei pentru Drepturile Omului 1983/14, UN Doc. E/1983/13, E/CN. 4/1983/60 (1983) la p. 138.

411. Naţiunile Unite, Studiu elaborat de Secretarul General cu privire la participarea populară în toate formele sale ca factor important de progres şi de realizare deplină a drepturilor omului (Study by the Secretary-General on Popular Participation in its Various Forms as an Important Factor in Development and in the Full Realization of Human Rights), UN Doc. E/CN.4/1985/10 (1984). Vezi de asemenea în general Henry J. Steiner, „Participarea politică ca drept al omului", 1 Harv. Human Rights Y.B. 77 (1988).

412. Studiul Secretarului General (Study by the Secretary-General), nota 411, la p. 36.

413. Idem la p. 34.

414. Idem la p. 6.

415. Idem la p. 18.

416. Declaraţia dreptului la dezvoltare, Rezoluţia Adunării Generale 41/128, Anexa, 41 UN GA OR, Supl. (nr. 53), UN Doc. A/41/53 (1986) la p. 186. Cf Comisia Drepturilor Omului, Dimensiunile internaţionale ale Dreptului la dezvoltare (International Dimensions of the Right to Development), UN doc.E/CN.4/1334 (1979); idem, UN doc. E/CN.4/1488 (1981).

417. Declaraţia dreptului la dezvoltare, nota 416, articolele 2(1), 2(3) şi 8(2). Se pune întrebarea dacă în felul acesta se permite minorităţilor etnice, indigene sau regionale de a influenţa şi controla dezvoltarea la nivel local, chiar dacă ţelurile de dezvoltare pe plan local intră în conflict cu planurile de dezvoltare naţională?

418. Nota 150, art. 22(1). Preambulul subliniază că este „esenţial să se dea o atenţie deosebită dreptului la dezvoltare şi că drepturile civile şi politice nu pot fi disociate de drepturile economice, sociale şi culturale în concepţia şi în universalitatea lor".

419. Vezi, de exemplu, Studiul Secretarului General (Study by the Secretary-General), nota 411, la pp. 11-14.

420. Vezi, de exemplu, declaraţia URSS ca răspuns la nota verbală din partea Secretarului General al Naţiunilor Unite: „În felul acesta modelul de dezvoltare a componenţilor statali şi publici ai sistemului politic din URSS este, în mod fundamental, acelaşi: constă în promovarea la maximum a activităţii şi iniţiativei clasei muncitoare... Ţinând cont de statutul legal al individului în Uniunea Sovietică şi de unitatea intereselor fundamentale ale societăţii socialiste şi a membrilor săi, participarea de masă a populaţiei în conducerea tuturor problemelor sociale şi politice este garantată în mod efectiv". UN Doc. E/CN.4/1987/11 (1986) la pp. 8, 9. Guvernul din Ruanda a subliniat, în contextul participării populare, că „poporul ruandez este organizat din punct de vedere politic în Mişcarea Revoluţionară Naţională pentru Dezvoltare, un grup politic în afara căruia nu poate avea loc nici o activitate politică". Declaraţia făcută de Ruanda ca răspuns la Rezoluţia Ecosoc 1983/31, UN Doc.E/CN,4/1985/10 Add. 1 (1984), la pp. 12.

421. Textul declaraţiei este retipărit în Cassese, nota 90, la pp. 219-223.

422. S-a accentuat. Vezi, în general, discuţia în Cassese, nota 90.

423. Francis Mading Deng, „Mit şi realitate în identitatea sudaneză"

(“Myth and Reality in Sudanese Identity”), în Francis Mading Deng şi Prosser Gifford (ed.), Căutarea păcii şi unităţii în Sudan – The Search for Peace and Unity in the Sudan (Washington, DC, Wilson Center Press, 1987) la p. 69.

424. Vezi, de exemplu, Consecinţe legale asupra statelor ale prezenţei neîntrerupte a Africii de Sud în Namibia (Africa de Sud-Vest) – Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) – nota 53, par. 131 (discriminarea bazată pe rasă, culoare, descendenţă sau origine naţională sau etnică „este o violare flagrantă a scopurilor şi principiilor Carter”); Ian Brownlie, Principiile dreptului public internațional – Principles of Public International Law (Oxford, Clarendon Press, ediţia a III-a, 1979), la pp. 596-598; B. G, Ramcharan, „Egalitate şi non-discriminare” (“Equality and Nondiscrimination”), în Henkin, nota 20S. la p. 249; Naţiunile Unite, Discriminarea rasială – Racial Discrimination (ed. rev. 1977), nota 307, par. 919; 1 Reformutarea (a III-a) legilor relaţiilor internaţionale ale Statelor Unite – Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States nota 52. sec, 702.

425. Şcolile minorităţilor din Albania. Opinie consultativă, 1935, PCAJ., Series A/B, nr. 64, p. 4, la p. 19.

426. Cf., de exemplu, Suzuki, nota 167, la pp. 798-814 (se citează ca exemple Biafra şi Bangladesh).

427. Vezi, în general, Lawless versus Irlanda, App. nr. 332/57, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, procesul din 14 noiembrie 1960 (obiecţii preliminare), Ser. A nr. 1; idem, procesul din 1 iulie 1961 (merite), Ser. A nr. 3; Irlanda versus Marea Britanie, App. nr. 5310/71, E.C.H.R., procesul din 18 ianuarie 1978, ser. A nr. 25; Danemarca şi alţii versus Grecia. App. nr. 3321/67 şi alţii. Comisia Europeană a drepturilor omului, Raportul din 5 noiembrie 1969, 12 Y.B. Eur. Conv. on Human Rights (1969); Curtea Internaţională Americană pentru drepturile omului. Habeas Corpus pentru situaţii de urgenţă (articolele 27(2), 25(1) și 7(6), Convenţia Americană pentru drepturile omului. Opinie consultativă OC-8/87 din 30 ianuarie 1987, Ser, A nr. 8, la pp. 38-48; Curtea Inter-Americană pentru Drepturile Omului, Garanţii judiciare pentru stările de urgenţă (articolele 27(2), 25 şi 8 din Convenţia Americană pentru drepturile omului). Opinie consultativă OC-9/S7 din 6 octombrie 1987, Ser. A nr. 9; Buergenthal. Norms şi Shelton, nota 387, la pp. 217-239; Comisia internaţională a juriştilor, Starea de urgenţă, impactul ei asupra drepturilor omului – States of Emergency, Their Impact on Human Rights (Geneva, Comisia internaţională a juriştilor, 1983); Sieghart, nota 269, la pp. 110-118;

Îndatoririle individului faţă de societate şi limitările libertăţilor şi drepturilor omului în conformitate cu Articolul 29 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului – The Individual's Duties to the Community and the Limitations on Human Rights and Freedoms under Article 29 of the Universal Declaration of Human Rights (E. Daes, Raportor special), UN Doc. E/CN.4/sub.2/432/Rev. 2 (1983); Studiul implicaţiilor pentru drepturile omului a evenimentelor recente privitoare la situaţiile cunoscute sub numele de stări de asediu sau de urgenţă – Study of the implications for human rights of recent developments concerning situations known as states of siege or emergency (N. Questiaux, Raportor special), UN Doc. E./CN.4/ Sub.2/1982/15 (1982); Buergenthal, „A respecta şi a garanta: obligaţiile statului şi derogările permise" ("To Respect and Ensure: State Obligations and Permissible Derogations"), în Henkin, nota 208, la pp. 80-91; „Derogările de la garanţiile cuprinse în instrumentele drepturilor omului", în Protejarea Drepturilor Omului în Europa: limite şi efecte – Protection of Human Rights in Europe: Limits and Effects (I. Maier ed. 1982) la pp. 123-160; „Simpozion: prevederi de limitare şi derogare în Convenţia Internaţională pentru drepturi civile şi politice" ("Symposium: Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights"), 7 Human Rights Q. (1985); Asociaţia Dreptului Internaţional, Comitetul pentru întărirea legilor drepturilor omului, Raportul interim al Comitetului – Interim report of the Committee (prezentat la Conferinţa de la Seul, 1986); idem, Al doilea raport interim al Comitetului – Second Interim Report of the Committee (prezentat la Conferinţa de la Varşovia, 1988).

Partea a II-a

Introducere

428. Într-adevăr, conflictele etnice şi de alt gen din Iugoslavia de la sfârşitul anilor '80 au reconfirmat continua importanţă a problemelor autonomiei şi drepturilor minorităţilor în lumea politică contemporană.

429. Tuchman, nota 169, la p. 28.

430. Breuilly, nota 66, la p. 372.

Capitolul 7

431. Guvernul Hong Kongului, Hong Kong 1988 (Hong Kong, Government Information Services, 1988) la pp. 302-303.

432. Idem, la p. 49.

433. Idem, la p. 46; Government Information Services, „O privire de ansamblu asupra economiei Hong Kongului” – “An Overview of Hong Kong’s Economy” (n.d.).

434. Tratatul chino-englez de la Nanking, semnat la 29 august 1842, 93 Consolidated Treaty Series 467.

435. Convenţia de prietenie dintre China şi Marea Britanie, semnată la 24 octombrie 1860, 123 Consolidated Treaty Series 73. Vezi, în general, Peter Wesley-Smith, Tratatul inegal 1898-1997 – Unequal Treaty 1898-1997 (Hong Kong, Oxford University Press, 1980).

436. Convenţia dintre China şi Marea Britanie despre extinderea teritoriului Hong Kongului, semnat la 9 iunie 1898, Consolidated Treaty Series 310.

437. Vezi, de exemplu, Yu Shengwu şi Yang Shihao, „Trei tratate inechitabile” (“Three Unequal Treaties”), în Soluţia Hong Kong – The Hong Kong Solution (Beijing, Revista afacerilor externe din Beijing, China & lumea (6), 1985) la pp. 123-136. Ca urmare a admiterii Republicii Populare Chineze în Naţiunile Unite, China a cerut ca Hong Kongul şi Macao să fie scoase de pe lista teritoriilor non-autoguvernabile ale Naţiunilor Unite, pe motivul că „Hong Kong şi Macao fac parte din teritoriile chineze ocupate de autorităţile britanice şi portugheze. Reglementarea acestor probleme este în concordanţă cu scopul suveranităţii Chinei, deoarece aceste zone nu aparţin de loc categoriei generale de colonii.” „Raportul asupra acordului Hong Kong,” în idem la pp. 52-53. Poziţia Chinei a fost ulterior acceptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite. Rezoluţia G.A. 2978 (XXVII), UN GAOR 27, Supliment (No. 30) la 80, Documentele Naţiunilor Unite A/8730 (1972). Vezi, de asemenea, Joseph Y. S. Cheng (ed.), Hong Kongul în căutarea viitorului – Hong Kong in Search of a Future (Hong Kong, Oxford Univ. Press, 1984) la pp. 45-74.

438. Vezi, în general, guvernul Hong Kongului, Hong Kong 1985 (Hong Kong, Government Information Services, 1985) la pp. 52-70; situaţia existentă în decembrie 1987 este prezentată în Regatul Unit al Marii Britanii, art. 40 Raportul CCPR, Documentele UN CCPR/C/32/ Add. 14 (1988), la pp. 77-81.

439. Emily Lau, “The News Media” în Joseph Y. S. Cheng (ed.), Hong Kong în tranziţie – Hong Kong in Transition (Hong Kong, Oxford Univ.

Press, 1986) la p. 420.

440. Hong Kong 1985, nota 438, la p. 63.

441. Idem.

442. Idem, la p. 69.

443. Idem, la p. 70.

444. Albert H. Y. Chen, „Sistemul legal al Hong Kongului: Adaptări pentru 1997 şi pentru mai târziu" ("Hong Kong's Legal System: Adaptations for 1997 and Beyond"), în Y. C. Jao, Leung Chi-Keung, Peter Wesley-Smith şi Wong Siu-Lun (ed.), Hong Kong şi 1977, Strategii de viitor – Hong Kong and 1997, Strategies for the Future (Hong Kong, Univ. of Hong Kong, 1985) la p. 247.

445. Cf. idem, la pp. 241-242.

446. Carta Verde: Dezvoltarea ulterioară a guvernului reprezentativ din Hong Kong – Green Paper: The Further Development of Representative Government in Hong Kong (Hong Kong, Gov't. Printer, iulie 1984).

447. Carta Albă: Dezvoltarea ulterioară a guvernului reprezentativ din Hong Kong – White Paper: The Further Development of Representative Government in Hong Kong (Hong Kong, Gov't. Printer, noiembrie 1984).

448. Idem, la paragrafele 4, 46.

449. Câte un membru Legco este ales, respectiv, de către Camera de Comerţ a Hong Kongului, de Camera de Comerţ a Chinei, de Federaţia de Industrie a Hong Kongului, de Asociaţia Fabricanţilor chinezi, de Asociaţia Băncilor din Hong Kong, de Consiliul de Asigurări Sociale al Hong Kongului, de Asociaţia Medicală a Hong Kongului şi prin rotaţia electorala a profesiunilor din învăţământ, drept şi inginerie; Sindicatul tuturor angajaţilor înregistraţi alege doi membri. Idem, la Anexa B.

450. „Planul Regatului Unit întristează conducătorii Hong Kongului" ("U.K, Plan Saddens Hong Kong Leaders") Int'l Herald Tribune, 11 februarie 1988, la p. 1, col. 2.

451. Carta Albă: Dezvoltarea guvernului reprezentativ: Drumul care trebuie urmat – White Paper: The Development of Representative Government: The Way Forward (Hong Kong, Gov't. Printer, 1988) la

paragr.75.

452. Miron Mushkat şi Elfed V. Roberts, „Controversele în luarea deciziilor în guvernul Hong Kongului dinainte de 1997” (“Towards Adversarial Decision-Making in the Pre- 1997 Hong Kong Government”) în Hong Kong şi 1997 (Hong Kong and 1997), nota 444, la p. 177.

453. Vezi, în general, Hong Kong şi 1997 (Hong Kong and 1997), nota 444, la pp. 9-100, 177-198; Hong Kongul în tranziţie (Hong Kong in Transition), nota 439, la pp. 1-87; David Bonavia, Hong Kong 1997, Acordul final – Hong Kong 1997, The Final Settlement – (Hong Kong, South China Morning Post, 1985) la pp. 1-18, 151-161; LAU Siu-kai şi KUAN Hsin-chi, Hong Kongul după Acordul chino-britanic: Limitele schimbării instituţionale într-o politică dependentă – Hong Kong after the Sino-British Agreement: Limits to Institutional Change in a Dependent Policy (Hong Kong, Centre for Hong Kong Studies, Occasional Paper No, 9, Chinese Univ. of Hong Kong, Sept. 1985).

454. Acordul [denumit aici „Declaraţia comună”) constă dintr-o „Declaraţie comună a Guvernului Regatului Unit al Marii Britanii şi ai Irlandei de Nord şi Guvernul Republicii Populare Chineze asupra problemei Hong Kongului” (“Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People’s Republic of China on the Question of Hong Kong”), trei anexe precizând în termeni mai clari înţelegerea (intitulate, respectiv, „Elaborarea de către Guvernul Republicii Populare Chineze a politicii sale de bază privitoare la Hong Kong”, „Grupul de legătură chino-britanic” şi „Drepturile asupra pământului” – “Elaboration by the Government of the People’s Republic of China of Its Basic Policies regarding Hong Kong”, “Sino-British Joint Liaison Group”, and “Land Leases”) precum şi un schimb de memorandumuri între cele două guverne privitor la documentele de naţionalitate şi călătorii; Declaraţia a fost iniţiată şi datată 26 septembrie 1984, în timp ce memorandumurile au fost semnate la semnarea oficială a declaraţiei, pe 19 decembrie 1984. Textul poate fi regăsit în Carta Albă, Un proiect de contract asupra viitorului Hong Kongului (A Draft Agreement on the Future of Hong Kong), Cmnd 9352 (Londra, HMSO, 1984); Soluţia Hong Kong (The Hong Kong Solution), nota 437, la pp. 5-42; şi Hong Kong 1985, nota 438, la pp. 1-16; referinţele din această pagină a lucrării sunt din primul document citat.

455. Declaraţia primului ministru chinez Zhao Ziyang la ceremonia de semnare a declaraţiei comune chino-britanice privitoare la problema Hong Kong, retipărită în Soluţia Hong Kong (The Hong Kong

Solution), nota 437, la p. 43.

456. Declaraţia primului ministru Margaret Thatcher la ceremoniau de semnare a Declaraţiei comune chino-britanice asupra problemei Hong Kongului. idem, la p. 45.

457. Sursa cea mai bună cu privire la negocieri este Hong Kong în căutarea viitorului (Hong Kong In Search of a Future), nota 437, care este o colecție de analize și de documente oficiale și semioficiale din perioada 1982-83; ea include o cronologie specială a celei de-a 13-a runde de negocieri din aprilie 1984. Vezi, de asemenea, Bonavia, nota 453.

458. Declaraţia comună, Preambul.

459. Proiectul de contract (Draft Agreement), Cmnd. 9352, Introducere, nota 454, la p. 7.

460. Idem, la pp. 9-10,

461. Report by the Commissioner, Assessment Office, on the views expressed in Hong Kong on the Draft Agreement... on the Future of Hong Kong (Hong Kong, Gov't. Printer), noiembrie 1984, la paragrafele 3.2. și 3.26.

462. Vezi Declaraţia dată de membrii neoficiali ai executivului din Hong Kong şi consiliile legislative din 29 noiembrie 1984, retipărit în Hong Kong 1985, nota 438. la pp. 39-41.

463. Proiectul de acord (Draft Agreement), Introducere, nota 454, la p. 7.

464. Ministerul de Externe al Climei şi Consilierul de Stat Wu Xueqian, „Raport asupra Acordului Hong Kong" ("Report on the Hongkong Accord"), în Soluţia Hong Kong (The Hong Kong Solution), nota 437, la p. 59.

465. Declaraţia comună la p. 11; cf. Roda Mushkat, „Tranziţia de la legea britanică la cea chineză în Hong Kong; O discuţie asupra consecinţelor majore legale intemaţionale" ("The Transition from British to Chinese Rule in Hong Kong: a Discussion of Salient International Legal Issues"), 14 Den. J. Int'l L. & Pol'y 171 (1986), la pp. 174-189.

466. Vezi, de ex., Qian Junrui, „O ţară, două sisteme – Cheia de rezolvare a problemei Hong Kong" ("One Country, Two Systems-Key

To Settling Hongkong Issue") în Soluţia Hong Kong (The Hongkong Solution), nota 437, la pp. 105-112.

467. Art. 31 stipulează: „Statul poate stabili regiuni administrative speciale, dacă este necesar. Sistemele care trebuie instituite în regiuni administrative speciale vor fi prescrise prin legea promulgată de Congresul Naţional al Poporului în lumina condiţiilor specifice".

468. Declaraţia comună, la p. 11.

469. Declaraţia comună, la pp. 11-12.

470. Declaraţia comună, anexa I, § I.

471. Idem.

472. Idem.

473. Idem, § IV.

474. Idem, § II.

475. Cf. discuţii asupra regiunilor autonome în China, infra cap. 18, la pp. 420-427.

476. Declaraţia comună, Anexa I, §111.

477. Mushkat, nota 465, la p. 181 n. 55.

478. Printre alte situaţii examinate în această lucrare, Eritrea (înainte de anexarea la Etiopia) şi-a menţinut autoritatea de a-şi interpreta legile de bază; disputele dintre Danzig şi Polonia au fost supuse atenţiei Ligii Naţiunilor; iar disputele privitoare la interpretarea statutului Teritoriului liber al Triestului au fost supuse atenţiei unei comisii ad-hoc.

479. Declaraţia comună, Anexa I, §111.

480. Idem, § V.

481. Idem.

482. Idem, §VI.

483. Idem, § VII.

484. Idem, § VIII.

485. Idem, § IX.

486. Declaraţia comună, la p. 11; Anexa 1, §XI.

487. Mushkat, nota 465, la pp. 172-173.

488. Declaraţia comună, la p. 12.

489. Declaraţia comună, la p. 11; Anexa 1, §VI.

490. Idem, §IX.

491. Idem, § IX (se subliniază aceasta).

492. Idem.

493. Report of the Assessment Office, nota 461, par. 4.48-4.51.

494. Declaraţia comună, Anexa 1, §XIII.

495. Proiectul de Acord, nota 454, la p. 37.

496. Declaraţia comună, Anexa 1, §XIII.

497. Idem, §X şi §XIII.

498. Idem, §XIV.

499. Vezi, de exemplu, Report of the Assessment Office, nota 461, par. 4.65-4.71. S-a pus întrebarea dacă cele două memorandumuri unilaterale înaintate de Marea Britanie şi China au valoare internaţională; spre deosebire de Anexe, nu se face referinţă specială la acestea în Declaraţia comună. Vezi Mushkat, nota 465, la p. 202 n.169. În favoarea sprijinirii efectului legal al acestor declaraţii unilaterale, vezi Curtea Internaţională de Justiţie, Teste Nucleare (Australia versus Franţa; Noua Zeelandă versus Franţa), Procese, I.C.J. Reports 1974, pp. 253, 457.

500. Declaraţia comună, Memorandumul Chinez, la p. 29.

501. Idem, Memorandumul Marii Britanii, la p. 28.

502. Cf. Mushkat, nota 465, la pp. 203-205.

503. Declaraţia comună la p. 12, Anexa III.

504. Idem, Anexa I, §XIIL

505. Convenţia pentru Drepturi Civile şi Politice, art. 48; Convenţia pentru Drepturi Economice, Sociale şi Culturale, art. 26.

506. Se pune întrebarea dacă această formulare va obliga China să adopte prevederile Marii Britanii, chiar dacă ar dori să extindă sfera Convenţiilor la Hong Kong SAR? Cu privire la Convenţia pentru Drepturi Civile şi Politice, Marea Britanie a manifestat rezerve cu privire la Hong Kong în articolele 12(1) (considerând fiecare teritoriu ca o entitate separată în scopul de a recunoaşte libertatea de mişcare şi rezidenţă), 12(4) (privitor la imigraţie), 13 (privitor la dreptul de a reveni asupra unei decizii de deportare a unui străin şi de a fi reprezentat în acest scop în faţa unei autorităţi competente), 20 (privitor la propaganda în favoarea războiului sau întreţinerea urii naţionale, rasiale sau religioase, pe temeiul că legislaţia britanică existentă este suficientă şi nu necesită o legislaţie suplimentară), 24 (rezervarea dreptului de a legifera legislaţia privitoare la naţionalităţi atunci când guvernul „consideră necesar”), şi 25 (se referă la rezervarea dreptului de a nu înfiinţa un Consiliu Executiv sau Legislativ ales).

Cu privire la Convenţia pentru Drepturi economice, Sociale şi Culturale, prevederile aplicabile la Hong Kong refuză să extindă articolele 7(a)(i) (privitoare la plata egală a femeilor cu bărbaţii în sectorul privat) şi 8(1)(b) (dreptul sindicatelor de a înfiinţa federaţii sau confederaţii naţionale şi de a forma sau de a se alătura organizaţiilor sindicale internaţionale).

Pentru textele referitoare la rezervele exprimate, vezi Drepturile Omului, Statutul instrumentelor internaţionale (Human Rights, Status of International Instruments), nota 133, la pp. 16-17, 47-48; Richard B. Lillich (ed.), Instrumentele internaţionale ale Drepturilor Omului – International Human Rights Instruments (Buffalo, NY, William S. Hein, 1985) la pp. 170. 28-179.30, 180.14-180.15.

507. Sugestia făcută de guvernatorul din Hong Kong (în timpul unei întruniri la National Press Club, Washington, DC, la 21 octombrie 1987) privitoare la faptul că prevederile drepturilor omului prevăzute în Convenţii pot fi păstrate, prin includerea lor în legile din Hong Kong SAR, nu pare suficientă pentru a se potrivi cu spiritul Acordului, deoarece supravegherea internaţională exercitată de Comitetul pentru Drepturile Omului constituie o parte esenţială a „prevederilor” Convenţiilor.

508. Lau Siu-kai, „Reforma politică şi dezvoltarea politică în Hong Kong: dileme şi opţiuni” (“Political Reform and Political Development

in Hong Kong: Dilemmas and Choices"), în Hong Kong şi 1997 (Hong Kong and 1997), nota 444, la p. 23.

509. Cf. Lau şi Kuan, nota 453, la pp. 3-4.

510. „Votul direct câştigă sprijinul a 39%" ("Direct polls win support of 39pc"), South China Morning Post, 31 ianuarie 1987, la p. 1, col. 2.

511. Joseph Y.S. Cheng, „Alegerile pentru consiliile districtuale din 1985 din Hong Kong" ("The 1985 District Board Elections in Hong Kong"), în Cheng, nota 439, la pp. 67, 68.

512. Cf., de exemplu, Lau Siu-kai, „Reforma politică şi dezvoltarea politică în Hong Kong. Dileme şi opţiuni" ("Political Reform and Political Development in Hong Kong: Dilemmas and Choices"), în Hong Kong şi 1997 (Hong Kong and 1997), nota 444, la pp. 40-43; „Liniile politice ale partidelor sunt încă improbabile" ("Real 'Party Politics' Still Appear Unlikely"), International Herald Tribune, 23 octombrie 1986, la p. 10, col. 5.

513. Carta Albă (White Paper), nota 451, par. 77.

514. „Colonia caută încredere şi în mijlocul umbrelor" ("Colony's Quest For Confidence Shadows Upturn"), International Herald Tribune, 23 octombrie 1986, la p. 9, col. 5.

515. Declaraţia comună, Anexa II.

516. Cuvântare ţinută de guvernatorul Hong Kongului, Sir David Wilson, la National Press Club, Washington, DC, 21 octombrie 1987.

517. Comitetul de elaborare a legii fundamentale, Proiectul legii fundamentale a Regiunii Administrative Speciale Hong Kong din Republica Populară Chineză (pentru dezbatere) – The Draft Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China (for solicitation of opinions) (aprilie 1988).

518. Idem, Anexele I şi II. O a doua schiţă pentru legea fundamentală, adoptată în februarie 1989, prevede alegeri directe, districtuale, a jumătate din membrii Legco în cel de-al treilea şi al patrulea termen legislativ. Alegerea directă a tuturor membrilor Legco poate începe dacă acest lucru este aprobat prin referendum şi de guvernul chinez.

519. Idem, articolele 23-42.

520. Idem, art. 38.

521. Art. 170 afirmă că nici un amendament la Legea fundamentală „nu va contraveni liniilor politice deja stabilite de... China cu privire la Hong Kong”.

522. Idem, art. 169.

523. Derek Davies, „Oprirea prăbuşirii” (“Stopping the rot”), Far Eastern Economic Review, 16 aprilie 1987, la 39. Sentimente similare fuseseră exprimate cu câteva luni în urmă, după moartea lui Sir Edward Youde, Guvernator al Hong Kongului.

Există sentimentul că stăm împreună pe un pod care se poate prăbuşi. Numeni nu vrea să înceapă să fugă pentru că atunci se va prăbuşi cu siguranţă. Nimeni nu vrea să fie văzut când încearcă să plece din acel loc deoarece acest lucru va genera colapsul. Aşa încât oameni se dau la o parte încet, cât mai la o parte, sperând că nimeni nu-i va băga în seamă.

Simon Winchester, „Funeralii în Hong Kong” (“A Funeral in Hong Kong”), Wash. Post, 16 decembrie 1986, la A 19, col. l. Cf. „Un nou val în Hong Kong: tineri profesionişti pleacă” (“A New Wave for Hong Kong: Young Professionals Fleeing”), N.Y. Times, 9 noiembrie 1987, la Al, col. 1.

524. Cf. Discuţie susţinută de Sudan, cap. 15.

Capitolul 8

525. Cf. de ex., Neville Maxwell, India, Nagan şi nord-estul-India, the Nagas and the Northeast (Londra, Grupul pentru Drepturile Minorităţilor, 1980); Dilip Hlro, Astăzi în India – Inside India Today (New York, Monthly Review Press, 1976), cap. 17; şi M.J. Akbar, India: The Siege Within (Londra, Penguin Books, 1985).

526. Vezi, de ex., Myron Weiner, Fiii ţării – Sons of the Soil (Princeton, NJ, Princeton University Press, 1978).

527. În conformitate cu terminologia indiană, în acest capitol „statui” reprezintă părţile constitutive subfederale a mai marii Uniunii Indiene.

528. Ayesha Jalai, Oratorul solitar – The Sole Spokesman“ (Cambridge, Cambridge Univ. Press) la p. 15 şi următoarele.

529. 3 UN SCOR, Supliment, Documentele UN S/986 (1948) la p. 5; cf Whiteman, nota 35, la pp. 502-505.

530. Vezi Whiteman, nota 35, la pp. 504-505.

531. Vezi, în general, Josef Korbel, Pericol în Kashmir – Danger in Kashmir (Princeton, NJ, Princeton Univ. Press, rev. ed. 1966); Whiteman, nota 35, la p. 505.

532. Cf. Magher Singh v. Secretarul Principal, Jammu & Kashmir Government, AIR 1953, J&K 25, 27-28.

533. Jalai, nota 528, la cap. 2.

534. Privitor la aceste probleme, constituţia prevede votul a jumătate din corpurile legiuitoare ale statelor.

535. Statul Bengalul de Vest versus Uniunea Indiei, AIR 1963 S.C. 1241. Vezi, în general, Pannalal Dhar, Integrarea naţională şi Constituţia Indiei – National Integration and Indian Constitution (New Delhi, Deep & Deep Publ., 1986) la pp. 121-167.

536. Statul Punjab versus Satpal Dang, apelul Civil Writ nr. 1226 din 1968, Curtea Supremă a Punjabului şi a Haryana-ei.

537. Statul Rajasthan versus Uniunea Indiei, AIR 1977 S.C. 1361.

538. Cuvântul Punjab înseamnă „cinci râuri" şi se referă, în termeni mai mult geografici decât politici, la câmpiile riverane ale râurilor Ravi, Beas, Sutlej, Jhelum şi Indus.

539. Lucrarea de referinţă standard asupra istoriei sikhilor, începând cu secolul al XV-lea până în secolul XX, este lucrarea în două volume a lui Kushwant Singh, O istorie a sikhilor – A History of the Sikhs (Princeton, NJ, Princeton Univ. Press, 1963, 1966).

540. Vezi, în general, idem; Rajiv A. Kapur, Separatismul sikh – Sikh Separatism (Londra, Allen & Unwin, 1986), cap. 1 şi 2.

541. Vezi Kapur, nota 540, la cap. 1 şi 2.

542. Vezi Kushwant Singh, nota 539, la pp. 252-253.

543. Vapal P. Menon, Transferul puterii în India – The Transfer of Power in India (Princeton, NJ, Princeton Univ. Press, 1957), la p. 242.

544. The Statesman, 19 iulie 1946, citat în Khushwant Singh, nota 539, la p. 262.

545. Rahmat Ali, Millat şi misiunea sa; Atacul ligii musulmane

împotriva sikh-ilor şi hinduşilor – The Millat and its Mission; Muslim League Attack on Sikhs and Hindus, la p. 8.

546. Această statistică precum şi cele care urmează sunt luate din Biswapriya Sanyal, „Cât de revoluţionară a fost Revoluţia Verde indiană?" ("How Revolutionary Was India's Green Revolution?") Buletinul Asiei de sud (Fall 1983), la p. 37.

547. Vezi Kuldip Nayar şi Khushwant Singh, Tragedia Punjabului – The Tragedy of Punjab (New Delhi, Vision Books, 1984), cap. 1 şi 2.

548. Apariţia lui Bhindranwale este menţionată în toate cronicile contemporane care comentează conflictul punjab; vezi, de ex., Mark Tully şi Satish Jacob, Amritsar (London, Pan Books şi Calcutta, Rupa and Co., 1985), la pp. 52-72, şi Nayar & Kushwant Singh, nota 547, la pp. 27-90.

549. Guvernul Indiei, Carta Albă cu privire la agitaţia din Punjab, Rezumat – White Paper on the Punjab Agitation, A Summary (New Delhi, 10 iulie 1984), la p. 18.

550. Tully şi Jacob, nota 548, la p. 87.

551. Notată în Idem, la pp. 142-143.

552. Vezi Adunarea Populară pentru drepturile democratice şi Adunarea Populară pentru libertăţile civile, Cine sunt vinovaţii? Raportul unei anchete comune asupra camelor şi impactului revoltei din Delhi din perioada 31 octombrie – 10 noiembrie – Who are the Guilty? Report of a Joint Inquiry into the Causes and Impact of the Riots in Delhi from 31 October to 10 November (Delhi, 1984).

553. Memorandumul Acordului semnat de Shri Rajiv Ghandi, prim-ministru și Sant Harchand Singh Longowal, preşedinte, Shiromani Akali Dal, 24 iulie 1985 (Memorandum of Settlement signed by Shri Rajiv Gandhi, Prime Minister and Sant Harchand Singh Longowal, President, Shiromani Akali Dal, on July 24 1985), sec. 8.1.

554. „Curţile judecătoreşti au explodat în Punjabul indian" ("Courts Bombed in India's Punjab") Washington Post, 20 februarie 1988, la A19, col. 1.

555. Idem; „Sikhii ucid hinduşii prin spânzurare" ("Sikhs Kill Hindus After Hangings") Wash. Post, 8 ianuarie 1989.

556. Transcrierea conferinţei de presă a primului ministru

(necorectată), Biroul de informaţii al Presei indiene, 20 ianuarie 1987. Comparaţi analiza din „Vorbe multe, mulţumiri puţine” (“Tall talk, Small Mercies”), India Today, 15 februarie 1987, la pp. 48-49.

557. O expunere scurtă, dar interesantă, privitoare la principalele nemulţumiri ale sihk-ilor pot fi regăsite în „Khalistan, Politica pasiunilor” (“Khalistan: The politics of passion”), Overseas Hindustan Times, 15 octombrie 1981, la pp. 8-10. Poate că este semnificativ faptul că majoritatea disputelor subliniate aici erau încă nerezolvate câţiva ani mai târziu.

558. Vezi, în general, S. Krishnaswamy, „O privire de ansamblu asupra disputelor legate de apele râurilor între statele din India” (“An Approach to Inter-State River Water Disputes in India”) 17 Indian Yearbook Inf 1 Affairs 372 (1974).

559. India Today, nota 556, la p. 48.

560. O controversă legată de dreptul civil musulman şi drepturile femeilor a apărut în India, în Md. Ahmed Khan versus Shah Bano Begum, AIR 1985 S.C.945, ca urmare a deciziei din 1985 a Curţii Supreme prin care Curtea garanta întreţinerea după divorţ a fostei soţii, în ciuda legilor religiei musulmane. Ca răspuns la obiecţiile musulmanilor conservatori la această decizie, guvernul a adoptat, în 1986, Actul Femeilor Musulmane (Protecţia Drepturilor la Divorţ), anulând impactul legal al hotărârii Curţii Supreme – îndepărtând alte segmente ale celor ce gândeau la fel, musulmani şi non-musulmani.

561. Vezi, în general, Amnesty International, Raportul din 1986 – Report 1986 (Londra, Amnesty International Publications, 1986), la pp. 219-224; idem, Raportul din 1985 (Report 1985), la pp. 209-213; Institutul Creştin Michelsen şi Proiectul Norvegian asupra Drepturilor Omului, Drepturile omului în ţările în curs de dezvoltare în 1986 – Human Rights in Developing Countries 1986-(Oslo, Norwegian Univ. Press, 1986), la pp. 166-196; Uniunea Populară pentru Libertăţile Civile, Legile Negre 1984-1985 Black Laws 1984-1985 (Delhi, PUCL, iunie 1985).

562. „Noua lege antiteroristă” (“New Anti-Terrorism Law”), Overseas Tribune (Wash., DC), 29 august 1987, la p. 1, col. 4; Brahma Chellaney, „Drasticele legi ale securităţii indiene au înfierbântat grupările care luptă pentru drepturile civile” (“Tough Indian security laws draw fire from civil-rights groups”) Christian Science Monitor, 8 septembrie 1987, la p. 14, col. 1.

563. Raportul Amnesty International din 1988 – Amnesty International Report 1988 (Londra, Amnesty International, 1988), la pp. 158-159.

564. Vezi sursele citate la nota 561.

565. N.Y. Times, 24 februarie, la A10, col.l. Raportul, cunoscut sub numele de raportul Misra, nu a fost făcut public până la sfârşitul anului 1988.

566. Cifrele sunt luate din Rajiv A. Kapur, ,,'Khalistan', problema Punjabului indian" (" 'Khalistan': India's Punjab problem") 9 Third World Q. 1206, 1221 (No. 4, oct. 1987), şi „Violenţa sikh în Punjab – o ameninţare pentru unitatea Indiei" ("Sikh Violence in Punjab A threat to Indian Unity") N.Y. Times, 5 oct. 1987, la A 1, col. 3.

567. Mişcările de trupe şi forfota Indiei şi a Pakistanului de-a lungul frontierei Punjabului de la începutul anului 1987 sunt doar un exemplu recent al sensibilităţii acestei regiuni, deşi se pune problema dacă infiltrarea din Pakistan joacă un rol semnificativ în conflictul din Punjab. Vezi, de ex., „O frontieră fragilă" ("A fragile Frontier") India Today, nota 556, la pp. 112-115.

568. De exemplu, în mod clar au existat motivaţii politice în spatele amânării alegerilor anticipate din Haryana din martie 1987 (deşi alegerile din Kerala, Bengalul de Vest, Jammu şi Kashmir s-au ţinut atunci când au fost programate). După cum se notează într-unul din ziarele importante de limbă engleză din Delhi,

[există] multe motive să ne temem că alegerile au fost întârziate din motive politice şi în interesul părţii conducătoare. Calculele Congresului Indian sunt evidente. Punjab acţionează ca o gogoriţă, iar Congresul Indian se teme că alegătorii vor fi nemulţumiţi atâta timp cât Haryana nu va beneficia de un tratament egal în cadrul acordului Punjab...

Amânarea alegerilor în Haryana va amâna şi începerea unui dialog politic semnificativ în Punjab într-o perioadă când fiecare zi care trece reduce şansa unui acord pacifist în acest stat sfâşiat de lupte. „O decizie neînţeleaptă" ("An Unwise Decision"), Hindustan Times, 6 februarie 1987, la p. 9, col. 1.

Când, în fine, în iunie 1987 au avut loc alegerile, Partidul Congresului Indian a fost înfrânt, câştigând doar 5 locuri din cele 90 de locuri ale legislativului; noul prim- ministru al Haryanei şi-a bazat campania electorală în primul rând pe o platformă opusă concesiilor susţinute de

Gandhi în privinţa Punjabului.

569. Vezi, de exemplu, „Un acord şovăitor” – “An Accord which is Faltering” (editorial), The Sikh Herald (Toronto), sept. 1986, la p. 2.

570. Tully şi Jacob (ediţia indiană), nota 548, la p. 218 (subliniere în original).

571. Kushwant Singh, în Nayar şi Kushwant Sing, nota 547, la p. 12.

572. „Criza ameninţă subcontinentul indian”, “Crisis looms over Indian subcontinent” (editorial), Hongkong Standard, 19 ianuarie 1987, la p. 6, col. 1.

573. „Politica criminală” (“Politics of Murder”) (ed.) Overseas Tribune (Washington, D.C.), 14 iunie 1986, la p. 2.

574. Nota 555.

575. N.Y. Times, nota 47.

576. Vezi cap. 14.

577. Overseas Tribune (Washington, D.C.), 22 oct. 1988, la p. 2, col. 5.

Capitolul 9

578. Acest capitol este preluat, în primul rând, din David McDowall, Kurzii – The Kurds (Londra, Raportul nr. 23 al Grupului pentru Drepturile Minorităţilor, ed. rev. 1985) şi Gerard Chaliand (ed.), Un popor fără ţară – People Without a Country (Londra, Zed Press, 1980) [publicat prima oară sub denumirea de Kurzii şi Kurdistanul — Les Kurdes et le Kurdistan (Paris, François Maspero, 1978)].

579. McDowall, nota 578, la p. 5.

580. Kendal, „Kurzii din Uniunea Sovietică”, „The Kurds in the Soviet Union” în Chaliand, nota 578, la pp. 220-222.

581. Vezi McDowall, nota 578, la p. 7; Christiane More, Kurzii de astăzi, mişcarea naţională şi partidele politice – Les Kurds aujourd’hui, mouvement nationale et partis politiques (Paris, Ed. Harmatlan, 1984).

582. Gerard Chaliand, „Introducere” (“Introduction”) în Chaliand, nota 578, la pp. 15, 16 (subliniere în original).

583. Vezi, în general, Kendal, „Kurzii sub Imperiul Otoman” (“The Kurds under the Ottoman Empire”) în Chaliand, nota 578, la pp. 25-32.

584. Citat din Derk Kinnane, Kurzii şi Kurdistanul – The Kurds and Kurdistan (Londra, Oxford Univ. Press, 1964), la p. 24.

585. Citat din McDowall, nota 578, la p. 11.

586. Tratatul de la Sèvres, art. 62, 64.

587. 28 L.N.T.S. 11, semnat la 24 iulie 1923, intrat în vigoare la 31 martie 1924.

588. Preocuparea principală a Aliaţilor era petrolul şi nu aspiraţiile naţionale ale kurzilor. În 1926, zona bogată în petrol din jurul Mosulului a fost alipită Protectoratului Britanic, în ciuda faptului că o anchetă condusă de Consiliul Ligii Naţiunilor a ajuns la concluzia că populaţia locală dorea înfiinţarea unui stat independent kurd. Kendal, nota 583, la pp. 58-60.

589. McDowall, nota 578, la p. 12.

590. Vezi Martin van Bruinessen, „Triburile kurde şi Revolta lui Simko” (“Kurdish Tribes and Simko’s Revolt”) în R. Tapper, Conflictul dintre trib şi stat în Iran şi Afganistan – The Conflict of Tribe and State in Iran and Afghanistan (Londra, Croom-Helm, 1983) la pp. 364-396.

591. Citat în Ismet Sheriff Vanly, „Kurdistan în Iraq” (“Kurdistan in Iraq”) în Chaliand, nota 578, la p. 162.

592. Idem.

593. Citat din Kendal, nota 583, la p. 65.

594. Idem, la pp. 65-66.

595. Vezi infra la pp. 190-193.

596. Citat în Edmund Ghareeb, Problema kurdă în Iraq – The Kurdish Question in Iraq (Syracuse, NY, Syracuse Univ. Press, 1981) la p. 10.

597. Vezi, în general, Hrair Balian, Turcia – Violările continue ale drepturilor internaţionale ale omului şi a legii umanitare – Turkey – Continued Violations of International Human Rights and Humanitarian Law (Berkeley, C.A., Human Right Advocates, 1987) şi sursele citate aici (în special diverse rapoarte ale Amnesty

International şi Helsinki Watch) pentru un sumar al principalelor pretinse violări ale drepturilor omului în Turcia în timpul şi de la lovitura militară. O declaraţie succintă a poziţiei guvernului turc poate fi găsită în Michael M. Gunter, „Problema kurdă în Turcia", lucrare prezentată la cea de a 20-a Reuniune Anuală a Asociaţiei de studii a părţii est-centrale a Americii de Nord, Boston, MA, 20-23 nov. 1986, la pp. 42-45. Gunter observă că „s-ar putea să fi fost necesară amputarea piciorului pentru a salva întregul corp politic.... Este dificil să dăm vina pe guvernul turc pentru a fi luat măsurile necesare de a menţine integritatea teritorială a propriului stat". Idem la p. 44.

598. Petiţiile nr. 9940-9944/82. Petiţiile au fost admise de către Comisie la 6 dec. 1983, dar un „acord de prietenie" încheiat după aceea arăta că doar un raport proformă fusese adoptat de către Comisie la 7 dec. 1985, în conformitate cu art. 30 al Convenţiei Europene. Termenii acordului includeau un „dialog" continuu între Turcia şi Comisie, precum şi promisiunile neoficiale ale Turciei conform cărora restricţiile legate de drepturile individuale vor fi ridicate progresiv. Turcia a acceptat dreptul la petiţii individuale conform art. 25 al Convenţiei Europene pentru o perioadă de trei ani, începând cu 29 ianuarie 1987, dar scrisoarea sa de acceptare limita dreptul la, inter alia, „pretenţii referitoare la fapte, inclusiv judecăţi care se bazează pe astfel de fapte [,] care au apărut după data depunerii acestei declaraţii." Declaraţia guvernului turc, retipărită în Drepturile omului în Comunitatea Europeană, Procesul-verbal al celei de-a 185-a sesiuni, Documentele Consiliului Europei DH (87) 2 (def.), 12 mai 1987, la p. 25.

599. Vezi, de ex., „Turcii urmăresc rebelii kurzi în Iraqul de nord" ("Turks Pursue Rebel Kurds Into N. Iraq") Wash. Post, 18 oct. 1984, la A23, col. 1; „Turcia loveşte bazele de rebeli din Iraq" ("Turkey Strikes Rebel Bases in Iraq") idem, 16 aug. 1986, la A16, col. 3; „Imprevizibilele lupte dintre turci şi kurzi" ("Turkish Kurds Fight Unheralded") idem, 12 oct. 1986, la A22, col. 1; „Un război îndepărtat, dar amar" ("A Remote But Bitter War"), Newsweek, 30 martie 1987, la p. 45; „Turcii admit că gherilele kurde sunt rezidente" ("Turks Admit Kurd Guerrillas Are residents") N.Y. Times, 22 oct. 1987, la A9, col. 1.

600. Vezi, de ex., Distrugerea identității etnice, kurzii din Turcia – Destroying Ethnic Identity, The Kurds of Turkey (New York şi Washington, DC, U.S. Helsinki Watch Committee, 1988), esp. la pp. 1-10.

601. Citat în Kendal, nota 583, la p. 87.

602. Rapoartele de țară privitoare la practicarea drepturilor omului pentru 1986 (Countiy Reports on Human Rights Practices for 1986), nota 331 la p. 1051.

603. Există anumite indicaţii în 1987 şi 1988 conform cărora politica antikurdă ar fi slăbit, deşi aceasta pare a fi o problemă mai degrabă de politică, decât un amendament formal al legilor. În prezent, în presa turcă apar rareori referinţe la kurzi şi se simte o relaxare în ce priveşte interzicerea vorbirii limbii kurde în timpul vizitelor la închisoare. Vezi Distrugerea identității etnice, kurzii din Turcia (Destroying Ethnic Identity, The Kurds of Turkey), nota 600, la pp. 4-5; Comisia pentru Securitate şi Cooperare în Europa, CSCE Digest, martie 1988, la p. 6.

604. Raportul din 1988 al Amnesty International (Amnesty International Report 1988), nota 563, la p. 216.

605. Părerile unui diplomat european, citat în Wash. Post, 12 oct. 1986, la A22, col. 4.

606. McDowall, nota 578, la p. 20.

607. Acordul de pace de la 11 martie 1970, retipărit în Martin Short şi Antony McDermott, Kurzii – The Kurds (Londra, Raportul nr. 23 al Grupului pentru drepturile minorităţilor, 1975) la pp. 25-26.

608. Idem; scrierea şi punctuaţia sunt în conformitate cu textul original, care a fost luat dintr-o traducere furnizată de Ministerul Iraqian al Culturii şi Informaţiei. Un sumar al acestui acord poate fi găsit în Vanly, „Kurdistanul în Iraq” (“Kurdistan in Iraq”) nota 591, la pp. 168-170.

609. Legea autonomiei în zona Kurdistanului, extrase din ea fiind retipărite în Short şi McDermott, nota 607, la pp. 27-29. Un sumar detaliat al acestei legi, din care sunt luate citatele prezentate în acest capitol, poate fi regăsit în diversele cereri ale guvernului iraqian adresate organismelor de supraveghere ale tratatelor asupra drepturilor omului. Vezi Iraq, art. 9, Raportul CERD, Doc. UN CERD/ C/107/Add.6 (1984); idem Doc. UN CERD/C/ 132/Add.2 (1985), Anexa II; art. 40 Raportul CCPR, Doc. UN CCPR/C/i/Add. 45 (1979) la pp. 109-116 şi Anexă; idem, Doc. UN CCPR/C/37/Add.3 (1986) la pp. 47-55.

610. Actul no. 28 din 1983, citat în Iraq, art. 40 Raportul CCPR (1986), nota 609, la p. 50.

611. Vanly, nota 591.

612. O descriere a diverselor partide kurde poate fi găsită în McDowall, nota 578, la pp. 29-30 şi van Bruinessen, nota 619, la pp. 17-18, 22-26.

613. Iraq, art. 9 Raportul CERD (1985), nota 609, Anexa II la p. 7.

614. Tyler, „Oficialităţile iraqiene afirmă că, kurzii fug de operaţiile armatei” (“Iraqi Official Says Kurds Fleeing Army Operation”), Wash. Post, 4 sept. 1988, la A33, la col. 5, vezi, de asemenea, Tyler, „Iraq ţinteşte spre reaşezarea kurzilor” (“Iraq Targets Kurds for Relocation”) Wash. Post, 30 aprilie 1989, la A34, col. 1.

615. Printre multe rapoarte contemporane, vezi, de exemplu, Tyler, idem; Dan Oberdorfer, „Statele Unite acuză Iraqul că a folosit gaze toxice împotriva kurzilor” (“U.S. Charges Iraq Used Poison Gas on Kurds”), Wash. Post, 9 sept, 1988, la Al, col. 5; Jonathan C. Randal, „Kurzii nu au prieteni” (“Kurds Have No Friends”), idem, col. 6; Tyler, „Satele kurde arse sunt dovada asalturilor iraqiene” (“Scorched Kurdish Villages Bear Witness to Iraqi Assault”), Wash. Post, 17 sept. 1988, la Al, col. 1; idem, „Kurzii: nu este genocid” (“The Kurds: It’s Not Genocide”) Wash. Post, 25 sept. 1988, la C5, col. 1. O anchetă a UN a ajuns la concluzia că Iraqul a folosit armament chimic împotriva forţelor iraniene în august 1988 şi, probabil, sute de civili kurzi au fost uciși în timpul unui atac al Iraqului cu gaz de muştar şi cianură în martie 1988. Vezi Physicians for Human Rights Vânt de moarte: Folosirea de către Iraq a gazului otrăvitor împotriva propriei populaţii kurde – Winds of Death: Iraq’s Use of Poison Gas Against Its Kurdish Population (Somerville, MA, Physicians for Human Rights, 1989).

616. A.R. Ghassemlou, „Kurdistanul în Iran” (“Kurdistan in Iran”) în Chaliand, nota 578, la pp. 107-108.

617. Vezi, în general, Archie Roosevelt, Jr., „Republica kurdă Mahabad” (“The Kurdish Republic of Mahabad”), în Chaliand, nota 578, la pp. 135-152.

618. Vezi nota 578, la pp. 190-192.

619. Vezi Martin van Bruinessen, „Kurzii între Iran şi Iraq” (“The Kurds Between Iran and Iraq”) Raportul pentru Orientul Mijlociu, iulie-august 1986, la pp. 19-22; Chaliand, „Postscript, 1979”, în Chaliand, nota 578, la pp. 230-231; McDowall, nota 578, la p. 18.

620. Van Bruinessen, nota 619, la p. 22.

621. Vezi, în general, McDowall, nota 578, la pp. 24-25; van Bruinessen, nota 619.

622. „Iraqienii se află în faţa unui război tot mai dificil din interior” (“Iraqis Are Facing a Growing War From Within”), N.Y. Times, 22 sept. 1987, la A6, col. 1.

623. Mohamed Talab Hilal, Studiu asupra provinciei Jezireh privitor la aspectele sale naţionale, sociale și politice (1963) – Study of the Jezireh Province in its National, Social and Political Aspects (1963) –, citat în Mustafa Nazdar, „Kurzii în Siria”, „The Kurds in Syria” în Chaliand, nota 578, la p, 216.

624. De exemplu, guvernul sirian nu menţionează kurzii în nici unul din rapoartele sale prezentate, în conformitate cu art. 40 al Convenţiei asupra Drepturilor Politice şi Civile sau cu art. 9 al Convenţiei pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială.

625. Short, „Poporul kurd” (“The Kurdish People”), în Short şi McDermott, nota 607, la p. 4.

626. McDowall, nota 578, la p. 28.

627. Vezi Jonathan C. Randal, „Conferinţa asupra războiului chimic uită victimele kurde gazate” (“Chemical War Conference Forgets Kurd Gas Victims”), Wash. Post, 7 ian. 1989, la A16, col. 1.

628. Iraq, art. 9 din Raportul CERD (1985), nota 609.

Capitolul 10

629. Majoritatea materialelor istorice din acest capitol sunt extrase din Martin Diskjn, Thomas Bossert, Salomon Nahmad S. şi Stefano Varese, „Pace şi autonomie pe coasta atlantică a Nicaraguei: Un Raport al Grupului operativ LASA privitor la Drepturile Omului şi Libertatea universitară” (“Peace and Autonomy on the Atlantic Coast of Nicaragua: A Report of the LASA Task Force on Human Rights and Academic Freedom”), Partea 1,26 Forumul LASA [Asociaţia Studiilor Latino-Americane] 1 (No. 4, primăvara lui 1986) şi Partea II, 27 idem 1 (No. 2, vara lui 1986).

630. Acestea sunt cifrele oferite de guvernul nicaraguan, luate din Nicaragua, Art. 9 din Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/128/Add.l (1986) la p. 4. Se pare că, în general, au fost acceptate, deşi se afirmă că cifrele referitoare la miskito sunt subestimate; un reporter plasează populaţia miskito „de pe coasta atlantică” la o cifră între 120.000 şi 170.000, din totalul populaţiei de 200.000, dar se poate să fi inclus şi partea din Honduras a Mosquitiei. Shirley Christian, Nicaragua, Revoluţie în familie – Nicaragua, Revolution in the Family (New York, Random House, 1985) la p. 255.

631. MISURASATA, „La tenecia de la tierra de las communidades indigenas y criolla de la costa atlántica”, citat în Diskin et al., Part I, nota 629, la p. 10.

632. Declarátión de principios de la revolutión popular sandinista sobre las comunidades indigenas de la costa atlántica (Managua, 11 aug. 1981), citat în idem la p. 11.

633. Vezi discuţia infra la pp. 220-222.

634. Proiectul de acord al Guvernului nicaraguan (Bogota, 8 dec. 1984), citat în Diskin et al., nota 629, la p. 15.

635. Proiectul de acord al MISURASATA (Bogota, 8 dec. 1984), §1.1., retipărit în 9 Cultural Survival Quarterly 60 (No. 1, feb. 1985).

636. Idem, §§ 1.2. şi 1.3.

637. Comisia pentru Drepturile Omului a ONU (declaraţia doamnei Casco din Nicaragua), Doc. UN /E/CN.4/1985/SR.36 (1985) la par. 22.

638. Proiectul de acord al MISURASATA, nota 635 la §V.

639. Vezi, de ex., „Convorbirile sandiniştilor cu indienii au eşuat” (“Sandinistas’ Talks with Indians Fail”), N.Y. Times, 30 mai 1985; declaraţie pentru presă oferită de Indian Law Resource Center (Washington, DC), „Convorbirile de pace cu indienii nicaraguani sunt tergiversate: nu au fost fixate alte convorbiri” (“Nicaraguan Indian Peace Talks Stall: No New Talks Set”), 10 iunie 1985.

640. Textul tratatului propus a fost ulterior comunicat într-un document nedatat de către Indian Law Resource Center (Washington, DC).

641. Idem, art. I (A).

642. Idem, art. IV (A).

643. Idem, art. VII.

644. Idem, art. XII şi XIV.

645. Comisia Naţională pentru Autonomia Coastei Atlantice, Principiile și politica pentru exercitarea dreptului de autonomie de către popoarele indigene şi comunităţile de pe coasta atlantică a Nicaraguei – Principles and Policies for the Right to Autonomy by the Indigenous Peoples and Communities of the Atlantic Coast of Nicaragua (Managua, 1985).

646. Idem, „Principii şi obiective ale autonomiei regionale” (“Principles and Objectives of Regional Autonomy”), § 1.

647. Idem, § 6.

648. Idem, § 8 şi 9. Nu există referinţe la drepturile asupra minereurilor din subsol.

649. Idem, § 10.

650. Idem, „Funcţiile Adunării regionale” (“Powers of the Regional Assembly”).

651. Idem, „Funcţiile guvernului central” (“Powers of the Central Government”).

652. Vezi, în general, Diskin et al., Partea a II-a, nota 629, la pp. 8-13.

653. Constituţia nicaraguană, art. 8.

654. Idem, art. 181.

655. Idem, art. 89-91 şi 180.

656. Idem, art. 89.

657. Idem, art. 90.

658. Idem, art. 11.

659. Idem, art. 121.

660. Idem, art. 89.

661. Idem, art. 91.

662. Statutul de autonomie al regiunilor de pe coasta atlantică a Nicaraguei, Legea nr. 28 din 7 sept. 1987, publicată în „La Gaceta” (Nr. 238, 30 oct. 1987) la p. 2833. Toate traducerile sunt neoficiale.

663. Idem, art. 6.

664. Idem, art. 24.

665. Idem, art. 38.

666. Idem, art. 15 şi 19. Reprezentanţii regionali ai Adunării Naţionale sunt, de asemenea, membri ex officio ai Consiliilor regionale. Idem, art, 20.

667. Idem, art. 8.

668. Idem, art. 23 şi 32.

669. Idem, art. 11(6) şi 36(1).

670. Idem, art. 11(3).

671. Idem, art. 11(2) şi (5).

672. Idem, art. 5.

673. Idem, art. 30(4).

674. Idem, §5, §6; art. 33.

675. Nu ar servi la nimic să citǎm numeroasele lucrări publicate în legătură cu războiul sandinişti-confras – şi rolul Statelor Unite în acest război, dar o sursă care poate fi consultată este hotărârea Curţii Internaţionale de Justiţie (care cuprinde diversele opinii contradictorii) în procesul intentat de Nicaragua împotriva Statelor Unite, Activităţile militare şi paramilitare din şi împotriva Nicaraguei (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua), nota 46.

676. Un indiciu al eşecului realizării unei unificări împotriva forţelor contras şi miskito este succesiunea tulburătoare a organizaţiilor care au supravieţuit din 1982 încoace. În 1982, organizaţia pro-contras a lui Fagoth era cunoscută sub numele de MISURA; la mijlocul anului 1984, ASLA („unitate" în miskito) a unit, pentru câtva timp, MISURA şi MISURASATA, dar a lăsat curând locul său organizaţiei KISAN (Uniunea indienilor şi a popoarelor de coastă din Nicaragua), dominată de MISURA. În perioada 1985-87, mulţi comandanţi KISAN au acceptat acordurile de încetare a focului încheiate cu guvernul, şi au apărut facţiuni „favorabile păcii" sau „favorabile războiului". La începutul anului 1987, o scurtă apariţie a avut un grup „unit" cunoscut sub numele de FAUCON, pentru a fi înlocuit, în iunie 1987, de o altă tentativă a CIA de unificare a grupurilor MISURASATA, MISURA şi KISAN într-o singură grupare, YATAMA (un alt acronim pentru „naţiunile indigene unite"). Deşi este dificil să generalizăm, având în vedere autonomia de care se bucurau mulţi comandanţi militari şi schimbările de ordin tactic, MISURASATA a fost mult mai dornică de colaborare cu guvernul şi a susţinut mai puţin eforturile contras de a-i înfrânge pe sandinişti, în timp ce MISURA şi KISAN erau strâns legate de grupurile susţinute de Statele Unite şi mult mai active din punct de vedere militar.

677. „Rivalii se luptă pentru a conduce pe rebelii indieni din Nicaragua" ("Rivals Compete to Lead Nicaraguan Indian Rebels"), Wash. Post, 24 august 1986, la Al, col. 1.

678. „Indienii din Nicaragua ajung la o înţelegere” (“Nicaraguan Indians Reach Unity Accord”), Wash. Post, 19 iunie 1987, la A22, col. 1.

679. Consiliul Mondial al Popoarelor Indigene a negat în multe rânduri participarea preşedintelui lui la călătoria lui Rivera.

680. Vezi, de ex., „Politica drepturilor omului aplicată la Nicaragua” (“The Politics of Human Rights Reporting on Nicaragua”), 5 Envio [Managua] 14 (Nr. 60, iunie 1986); „Nicaragua şi drepturile omului” (“Nicaragua and Human Rights”), Newsweek, 18 august 1986, la p. 19.

681. Raportul Miskito IACHR, nota 295.

682. Idem, la p. 129.

683. Idem, la p. 130.

684. Idem, la p. 131.

685. Idem, la p. 81.

686. Idem, la p. 82.

687. Declaraţia lui Steven M. Tullberg, Indian Law Resource Center, 18 iunie 1986, la p. 4 (pe fişier cu autorul).

688. Comparaţi, de exemplu, declaraţia lui Tullberg, nota 687, la pp. 6-8, cu Americas Watch, Cu miskito în Honduras – With the Miskitos in Honduras (New York şi Washington, DC, Americas Watch, 11 aprilie 1986).

689. Vezi Comisia Inter-Americană a Drepturilor Omului, Raportul anual 1985-1986 (Annual Report 1985-1986), Doc. OAS OEA/Ser.L/V/II.68, doc. 8, rev. 1 (26 sept. 1986), la p. 178.

690. Cu miskito în Honduras, nota 688, la p. 3. Natura involuntară a fugii a fost reafirmată de Americas Watch într-un raport ulterior, Drepturile Omului în Nicaragua în 1986 – Human Rights in Nicaragua (New York şi Washington, DC, Americas Watch, feb. 1987), la pp. 44-45.

691. De exemplu, una dintre cele mai cunoscute relatări ale conflictului nicaraguan, a lui Christopher Dickey, Cu Contras – With the Contras (New York, Simon & Schuster, 1985) face foarte puţine

referiri la miskiţi (şi nici una la problemele esenţiale legate de autonomia de pe Coasta Atlantică), şi nu există decât un scurt capitol, în altă lucrare a unui binecunoscut ziarist american, Christian, nota 630.

692. Vezi, de ex., Diaz-Polanco, nota 13, la pp. 90-91; „Promotorii ideologi ai neoindigenismului au introdus un factor de diviziune între indieni şi alte secţiuni ale populaţiei exploatate, prin răspândirea fără discriminare a ideii că grupurile etnice constituie naţiuni separate, în conformitate cu «dreptul la autodeterminare».”

693. Tomas Borge, citat în Nuevo Diario (Managua), 14 iulie 1986, la p. 1, col. 3.

694. Curtea Internaţională de Justiţie, Sentinţa arbitrară a Regelui Spaniei din 23 decembrie 1906 (Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906), Hotărâre, Rapoartele ICJ 1960, p. 192.

Capitolul 11

695. Acest capitol se bazează pe cartea lui Kevin Boyle şi Tom Hadden, Irlanda: O propunere pozitivă – Ireland: A Positive Proposal (Londra, Penguin Books, 1985). Cu toate acestea, răspunderea editării, selecţiei şi prezentării materialelor, precum şi concluziile şi observaţiile cad numai în sarcina autorului.

696. Există dificultăţi evidente în folosirea acestor termeni comuni. Folosirea denumirii de comunitate protestantă sau catolică ar sugera, în mod eronat, că natura conflictului este preponderent religioasă (cu toate că intoleranţa religioasă, prejudecăţile şi bigotismul sunt larg răspândite în ambele comunităţi) şi ar ignora numărul mare de oameni din ambele comunităţi care nu practică nici o religie. A-i numi unionişti sau naţionalişti ar fi la fel de eronat, deoarece aceasta ar sugera că numărul relativ mare de catolici care doresc să rămână englezi nu ar mai aparţine comunităţii minoritare. Iar acordarea unui singur nume celor două comunităţi ar da impresia falsă de unitate şi scopuri comune. Există diferenţe foarte mari între unioniştii declaraţi – numiţi în general, loialişti – şi unioniştii liberali precum şi între naţionaliştii declaraţi – numiţi în general republicani – şi alţi catolici. Chiar şi termenii de majoritate şi minoritate nu sunt satisfăcători, întrucât ar sugera că graniţa Irlandei de Nord nu poate fi modificată. Câteva dintre aceste diferenţe subtile se reflectă în alegerea unui termen sau al altuia în textul care urmează.

697. Cea mai bună relatare a separării comunale din aşezările rurale

se poate găsi în R. Harris, Prejudecată şi toleranţă în Ulster – Prejudice and Tolerance in Ulster (Manchester, Manchester University Press, 1972); pentru o relatare despre o comunitate urbană în timpul „tulburărilor", vezi F. Burton, Politica legitimităţii: Ciocniri într-o comunitate din Belfast – The Politics of Legitimacy: Struggles in a Belfast Community (Londra, Routledge & Kegan Paul, 1978).

698. Vezi Serviciul pentru forţele de muncă, Un profil al industriei şi al locurilor de muncă ale celor două secţiuni ale populaţiei din Irlanda de Nord – An Industrial and Occupational Profile of the Two Sections of the Population in Northern Ireland (Belfast, 1978).

699. Pentru o imagine generală asupra politicii de securitate şi a practicilor din această perioadă, vezi Michael Farrell, Înarmarea protestanţilor: Formarea Poliţiei Speciale din Ulster şi a Poliţiei Regale din Ulster 1920-1927 – Arming the Protestants: The Formation of the Ulster Special Constabulary and the Royal Ulster Constabulary 1920-1927(Dingle, Brandon, 1984).

700. Pentru amănunte oficiale asupra acestei practici discriminatorii şi asupra altora de acest fel, vezi Raportul Comisiei pentru clarificarea tulburărilor din Irlanda de Nord (Raportul Cameron) – Report of the Commission on Disturbances in Northern Ireland (Cameron Report) Cmd. 532 (Belfast, HMSO, 1969).

701. Un profil al industriei şi al locurilor de muncă (An Industrial and Occupational Profile), nota 698.

702. Vezi R. Cathcart, Regiunea cea mai controversată: BBC-ul în Irlanda de Nord 1924-1984 – The Most Contrary Region: The BBC in Northern Ireland 1924-1984 (Belfast, Blackstaff Press, 1984).

703. Raportul forumului Noii Irlande – New Ireland Forum Report (Dublin, Stationery Office, 1984), par. 3.2.

704. Cf. R.J. Spjut, „Internare şi detenţie fără proces în Irlanda de Nord 1971-1975: Politica şi practica ministerială" ("Internment and Detention without Trial in Northern Ireland 1971-1975: Ministerial Policy and Practice"), 49 Modern L. Rev. 712 (1986).

705. Actul constituţional din 1973 al Irlandei de Nord, §2.

706. Idem, §§17-19.

707. Vezi, în general, Kevin Boyle, Tom Hadden şi Paddy Hillyard, Zece ani în Irlanda de Nord: Controlul legal asupra violenţei politice –

Ten Years On in Northern Ireland: The Legal Control of Political Violence (Londra, Cobden Trust, 1980).

708. Multe dintre strategiile folosite la început de armata britanică în Irlanda de Nord pot fi regăsite în Frank Kitson: Operaţiuni de mică amploare: complotul, insurgenţa şi menţinerea păcii – Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency and Peacekeeping (Londra, Faber & Faber, 1971).

709. Vezi Kevin Boyle şi Hurst Hannum, „Irlanda la Strasbourg: O analiză a cererilor înaintate de nord-irlandezi în faţa Comisiei Europene pentru Drepturile Omului" ("Treland in Strasbourg: An Analysis of Northern Irish Proceedings before the European Commission of Human Rights"), 7 Irish Jurist 329 (serie nouă, 1972); idem, „Irlanda la Strasbourg: Hotărârile finale privind Irlanda de Nord în faţa Comisiei Europene pentru Drepturile OmuIui" ("Ireland in Strasbourg: Final Decisions in the Northern Irish Proceedings before the European Commission of Human Rights"), 11 Idem 243 (serie nouă, 1976); Michael O'Boyle, „Tortură şi puterile acordate în caz de urgenţă în conformitate cu Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului: Irlanda versus Regatul Unit'' ('Torture and Emergency Powers under the European Convention of Human Rights: Ireland v. United Kingdom"), 71 Am. J. IntTL. 674 (1977).

710. Irlanda versus Marea Britanie, App. nr. 5310/71, Sentinţa Curţii Europene pentru Drepturile Omului din 18 ianuarie 1978, Ser. A. nr. 25, [1978] Y.B. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului 602; Comisia Europeană pentru Drepturile Omului stabilise că aceste practici erau „torturi", Raportul din 25 ianuarie 1976, [1976] Y.B. Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului 512. Cf.O'Boyle, nota 709.

711. Raportul Comitetului de anchetă despre procedurile de interogare ale poliţiei în Irlanda de Nord – Report of the Committee of Inquiry into Police Interrogation Procedures in Northern Ireland (Bennett Report), Cmnd. 7497 (Londra, HMSO, 1979).

712. Cf. P. Taylor, Să-i batem pe teroriştі? – Beating the Terrorists? (Harmondsworth, Penguin, 1980).

713. Aceste curţi cu un singur judecător au fost introduse în Actul Irlandei de Nord (Prevederi pentru stările de urgenţă) din 1973, la recomandările conţinute în Raportul Comisiei pentru luarea în consideraţie a procedurilor legale de tratare a activităţilor teroriste din Irlanda de Nord – Report of the Commission to consider legal

procedures to deal with terrorist activities in Northern Ireland (Raportul Diplock), Cmnd. 5185 (Londra, HMSO, 1972). Acestea au continuat să fie un aspect controversat al politicilor aplicate de britanici în Irlanda de Nord; Cf. Boyle, Hadden şi Hillyard, nota 707, la pp. 57-87; William E. Hellerstein, Robert B. McKay şi Peter R. Schiam, Justiţia penală şi Drepturile Omului în Irlanda de Nord – Criminal Justice And Human Rights in Northern Ireland (New York; Ass'n of the Bar of the City of New York, 1988) la pp. 40-86.

714. McFeeley versus Marea Britanie, App. nr. 8317/78, Comisia Europeană pentru Drepturile Omului, decizia despre admisibilitate, 15 mai 1980, 20 decembrie şi Rep. 44.

715. Vez,i de exemplu, Hellerstein, McKay şi Schiam, nota 713, la pp. 76-79.

716. „Raportul de la Ulster cere noi legi nepreferenţiale" ("UIster Report Calls for New Anti-Bias Laws"), N.Y. Times, 19 noiembrie 1987, la A 9, col. 1.

717. Acordul între Irlanda şi Marea Britanie, semnat la 15 noiembrie 1985 (Dublin, Stationery Office, 1985).

718. Idem, art. 1.

719. Idem, art. 2.

720. Idem, art. 4.

721. „Marea Britanie propune sistarea legii aplicate în Ulster" ("Britain Proposes Ending Ulster Law"), N.Y. Times, 2 decembrie 1986, la A7, col. 1.

722. Karen De Young, „Irlanda, Marea Britanie se împiedică de obstacolele ridicate de Ulster" ("Ireland, Britain Stumbling Over Ulster Obstacles"), Wash. Post, 21 februarie 1988, la A19, col. 2.

723. C/. Acordul anglo-irlandez, nota 717, art. 8 şi 9.

724. Problema responsabilităţii este exemplificată foarte bine prin aşa-numita „afacere Stalker" ("Stalker affair"), în care o investigaţie deosebit de criticată a politicii RUC „ţinteşte şi ucide" a concluzionat în cele din urmă că „au existat dovezi ale comiterii de acte de corupţie, de încercare şi de a conspira şi de a modifica cursul justiţiei" de către poliţie. Cu toate acestea, guvernul britanic a refuzat să aducă în faţa justiţiei vreun membru al RUC, iar raportul nu a fost făcut

public. Vezi De Young, nota 722; John Stalker, Stalker (Londra, Penguin Books, 1988).

725. Cf. Sursele citate, nota 427.

726. Vezi cap. 7.

727. Vezi cap. 14.

Capitolul 12

728. Cei cinci membri ai Consiliului Nordic sunt norvegienii, suedezii, finlandezii, danezii şi islandezii; în acest capitol vom folosi termenul de „nordic", chiar dacă este oarecum inadecvat, pentru a prescurta referirile făcute doar la primii trei, în cadrul cărora trăieşte populaţia saami.

729. Trebuie să subliniem că saamii erau doar beneficiarii terţi ai acestui acord şi nu au jucat nici un rol în proiectul tratatului de graniţă sau în Codicilul Lapp.

730. Cf. Otto Jebens, „Drepturile saamilor la pământ şi la apă în Norvegia" ("Sami Rights to Land and Water in Norway"), 55 Nordic J. Inf 1 L. 46 (1986).

731. Există câteva exemple ocazionale ale vizitelor saamilor finlandezi sau norvegieni în peninsula Kola şi, în 1977, Norvegia şi Uniunea Sovietică au încheiat un acord pentru repatrierea renilor, dar nu există o reală libertate de mişcare peste frontiera sovietică. Vezi Mervyn Jones, Saamii din Laponia – The Sami of Lapland (Londra, Raportul nr. 55 al grupului pentru drepturile minorităţilor, 1982) la p. 15.

732. Renii sunt puternic legaţi de economia tradiţională a saamilor, dar s-a estimat că nu mai mult de 10% din populaţia saami din Norvegia şi Suedia de azi îşi câştigă existenţa din creşterea renilor. Cu toate acestea, renii constituie o preocupare centrală a tradiţiei şi culturii saami, iar creşterea renilor este strict controlată de stat în beneficiul saamilor; în Norvegia şi în anumite părţi din Suedia, doar saamii pot fi proprietari de reni, iar industria renilor pare a fi profitabilă (cu toate că accidentul nuclear de la Cernobîl a avut un impact dezastruos asupra turmelor de reni din nord). Turmele sunt mult mai mici în Finlanda, unde 60% din reni sunt deţinuţi de populaţia non-saami. Vezi Jones, nota 731, la pp. 7-9.

733. Idem, la p. 6.

734. Cf. Tomas Cramer, „Superavocaţi şi saami în Suedia” (“Superlawyers and Sami in Sweden”), 55 Nordic J. Int’l L. 58 (1986), ca exemple ale rasismului suedez antisaami în secolul XIX şi la începutul secolului XX.

735. Jones, nota 731, la p. 7.

736. Cf. discuţiile din infra cap. 17, la pp. 370-375.

737. Vezi, în general, Norges offentilige utredninger, Samisk kultur og utdanning (1985, 14).

738. Alte organizaţii neguvernamentale importante saami includ Organizaţia Naţională a Saamilor Norvegieni, înfiinţată în 1968 şi Liga Naţională Saami, înfiinţată în 1979; cea din urmă duce o politică de integrare, în timp ce prima, împreună cu Asociaţia Păstorilor Norvegieni de Reni sunt mult mai interesate de promovarea unei culturi distincte saami.

739. Comitetul pentru Drepturile Saamilor Norvegieni, Sumarul primului raport – Summary of the First Report (Oslo, n.d.) [citat în continuare sub numele de „Sumarul Comitetului pentru Drepturile Saamilor” (“Saami Rights Committee Summary”)] la pp. 7-9. Întregul raport, redactat doar în norvegiană, Statutul legal al populaţiei saami – The legal status of the Saami population (1984, 18), a fost înaintat guvernului norvegian în iunie 1984; doar sumarul este redactat şi în limba engleză. Vezi, de asemenea, sumarul guvernului asupra recomandărilor importante ale raportului, Norvegia, art. 9, raportul CERD, Doc. UN CERD/C/132/Add.5 (1986), la pp. 2-4.

740. Sumarul Comitetului asupra Drepturile Saamilor, la pp. 14-16.

741. Idem, la pp. 22-26, 24.

742. Idem, la pp. 17, 20.

743. Vezi, de ex., Norvegia, declaraţia făcută la cea de a 5-a sesiune a Grupului de lucru al Naţiunilor Unite privitor la Populaţiile Indigene (n.d. [august, 1987]) la p. 5 (pe fişă cu autorul).

744. Vezi Sumarul Comitetului asupra Drepturilor Saamilor, la pp. 34-47. Cu toate că nu au existat neconcordanţe în ce priveşte esenţa recomandării, o minoritate substanţială a Comitetului (7 din cei 18 membri) au considerat că o clauză separată privitoare la saami ar fi fost inadecvată, atâta timp cât poziţia celorlalte minorităţi din Norvegia nu va fi clarificată.

745. Constituţia norvegiană, sec. 110a (traducere neoficială). A fost folosit termenul de „Folkegruppe” deoarece o referinţă la „poporul” saami ar fi inclus, în mod eronat, şi saami din Suedia, Finlanda şi din alte părţi.

746. Sumarul Comitetului asupra Drepturilor Saamilor, la pp. 47-64.

747. Vezi Declaraţia Norvegiei la Grupul de lucru al Naţiunilor Unite privitor la Populaţiile Indigene, nota 743, la pp. 3-4.

748. Cf. Suedia, art. 40 al raportului CCPR, Doc. ONU CCPR/C/32/ Add.l2 (1986), la p. 18.

749. Delbetäkande av samerättsutredningen, Samernas Folkrästtisliga Ställning (SOU 1986, 36).

750. Idem, la pp. 32, 33.

751. Finlanda, raportul CERD art. 9, Doc. UN CERD/C/132/Add.l (1985), la p. 2; cifrele sunt din anul 1983.

752. Tore Modeen, „Situaţia legală a grupului etnic Lapp (Saami) din Finlanda” – “The Legal Situation of the Lapp (Sami) Ethnic Group in Finland”, 55 Nordic J. Int’l L. 53, 56 (1986).

753. Finlanda, Art. 9 raportul CERD, nota 751, la pp. 3, 4-5.

754. Din punct de vedere tehnic, Parlamentul este numit de un cabinet finlandez, care selectează pe cei 20 de candidaţi care au întrunit cel mai mare număr de voturi, atâta vreme cât există cel puţin doi membri din fiecare dintre cele patru comunităţi saami diferite.

755. Finlanda, Art. 9 Raportul CERD, nota 751, la pp. 2-3.

756. Cf. Knut Sverre, „Populaţiile indigene şi Drepturile Omului: Problema internaţională din punct de vedere nordic” (“Indigenous Populations and Human Rights: The International Problem from a Nordic Point of View”), în Brosted, Jens et al. (editori), Puterea nativă – Native Power (Oslo, Universitetsforlaget AS, 1985), la pp. 188-195.

757. Samisk kultur og utdanning, nota 737, la p. 156.

758. Cf. Jones, nota 731, la pp. 9-12.

759. Majoritatea lucrărilor seminarului au fost reunite sub forma unui simpozion în 55 Nordic J. Int’l L. (părţile 1-2, 1986).

760. Atle Grahl-Madsen, „Introducere” (“Introduction”), idem, la p. 2.

761. Idem, la p. 7.

762. Schiţa textului se poate găsi în 55 Nordic J. Int’I L. 7-11 şi este discutat în detaliu în Atle Grahl-Madsen, Popoarele Zonei Crepusculare – The Peoples of the Twilight Zone (Bergen, Univ. Departamentului Bergen pentru Legislaţia Publică şi Internaţională, ed. provizorie 1988), la pp. 31-74.

763. Cf. cap. 9.

764. Vezi, în general, Otto Jebens, „Drepturile saamilor la pământ şi apă în Norvegia” (“Sami Rights to Land and Water in Norway”), 55 Nordic J. Int’l L. 46 (1988).

765. Citat în idem, la p. 47.

766. Sumarul Comitetului pentru drepturile Saamilor, la p. 7.

767. Cf. Odd Terje Brantenberg, „Conflictul Alta-Kautokeino: Crescătorii de reni saami şi etnopolitica” (“The Alta-Kautokeino Conflict: Saami Reindeer Herding and Ethnopolitics”), în Brosted et al., nota 756, la pp. 23-48.

768. Vezi, de ex., câteva din aspectele specifice menţionate în Jones, nota 731, la pp. 9-10, 14.

769. Cf. Sumarul Comitetului pentru Drepturile Saamilor, la pp. 45-46.

770. Cf. Sumarul Comitetului pentru Drepturile Saamilor, la pp. 48-53.

771. Grahl-Madsen, nota 762, la p. 73.

772. Un factor de complicaţie îl constituie modul diferit de abordare al problemelor strategice şi militare de către cele trei state care, într-o anumită măsură, reflectă caracterul sensibil geopolitic al Scandinaviei de Nord. Norvegia (cu Danemarca şi Islanda) este membră a Tratatului de Alianţă Nord-Atlantică (NATO); Suedia este nealiniată şi neutră; şi Finlanda este neutră, în contextul vecinătăţii cu Uniunea Sovietică şi a relaţiilor speciale cu aceasta.

773. Jones, nota 731, la p. 14.

Capitolul 13

774. Vezi, în general, P. Plans Sanz de Bremond şi J. Andres-Gallego, Istoria Spaniei – Historia de España (Madrid, Editorial Magisterior Español, ed. a III-a 1984), la pp. 276-286.

775. Constituţia spaniolă din 1931, art. 11.

776. Legea care aprobă statutul Cataloniei, Nr. 1.387 din 15 sept. 1932.

777. Idem, art. 14.

778. Idem, art. 15.

779. Idem, art. 15(1).

780. Idem, art. 20.

781. Idem, art. 16.

782. Vezi, de ex., E. Orduña y Rebollo, El Estatuto Autonómico Vasco (Madrid, Ministerul Administrării Teritoriului, 1979). O versiune mai veche a statutului de autonomie basc a fost declarată neconstituţională, în parte din cauza rezervării puterilor rămase către guvernul basc şi a recunoaşterii de către acest statut a dreptului bascilor de a negocia direct cu Vaticanul. J. Olabarri, „Conflictul între naţionalisme: 'problema regională', 1808-1939" ("Un conflicto entre Nacionalismos: La 'Cuestion Regional', 1808-1939"), în J. Olabarri, Spania autonomiilor – La España de las Autonomías (Madrid, Institutul de Studii al Administraţiei Locale, 1985).

783. Cf. Kenneth Medhurst, Bascii şi catalanii – The Basques and Catalans (Londra, Raportul nr. 9 al Grupului pentru drepturile minorităţilor, ediţie revizuită 1982), la pp. 6-7.

784. Idem, la p. 8.

785. Idem, la p. 10.

786. Idem, la p. 10. Divizări similare între politicienii maturi moderaţi şi cei tineri, mai radicali, pot fi văzute, de exemplu, între sikhii din India şi tamilii din Sri Lanka.

787. Idem, la p. 11.

788. Vezi, în general, J. Linz, „De la criza unui stat unitar la statutul de autonomie" ("De la Crisis de un Estado Unitario al Estado de las Autonomías), în Olabarri, nota 782, la pp. 527-673.

789. Următoarele rezultate apar în Linz, idem, la p. 555.

790. Un sondaj efectuat în 1986 în rândul populaţiei basce a stabilit că 21% din cei chestionaţi se considerau în primul rând spanioli; 36% se considerau în egală măsură spanioli şi basci; 48% se considerau „naţionalişti" moderat sau total, de exemplu, basci. Cambio 16 (Madrid), 27 octombrie 1986, la p. 46.

791. Vezi Rainer Hofmann, „Noua structură teritorială a Spaniei: comunităţile autonome" ("The New Territorial Structure of Spain: The Autonomous Communities"), 55 Nordic J. Int.'l L. 136,137-141 (1986) pentru o descriere în rezumat a diferenţelor între cele două modalităţi de obţinere a autonomiei.

792. Acorduri de autonomie semnate Guvernul Naţiunii şi Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol la 31 iulie 1981 – Acuerdos Autonómicos Firmados por el Gobierno de la Nacion y el Partido Socialista Obrero Español el de 31 de Julio de 1981 (Madrid, Serviciul Central de Publicaţii al Preşedinţiei Guvernului, Coleccion Informe nr. 36, 1981).

793. S.T.C. nr. 76/1983 din 5 august 1983, Recursuri anterioare de neconstituţionalitate nr. 311, 313, 314, 315 şi 316/1982.

794. Idem, citat în Jurisprudenţa constituţională în materie de autonomie teritorială, anul 1983 – Jurisprudencia Constitucional en Materia de Autonómias Territoriales, Año 1983 (Madrid, Ministerul Administraţiei Teritoriale, 1984), la p. 71; traducerea autorului.

795. Legea 12/1983 din 14 octombrie 1983, din Procesul de autonomie.

796. Vezi E. Garcia de Enterria, Curs de drept administrativ – Curso de Derecho Administrativo (Madrid, Ed. Civitas S.A., ediţia a cincea 1984), la pp. 285-291.

797. Constituţia Spaniei din 1978, art. 152(2); Legea Organică 3/1979 din 18 decembrie 1979 din Statutul de Autonomie pentru Ţara Bascilor (citat ca „Statutul de autonomie al Ţării Bascilor" – "Basque Autonomy Statute"), art. 46-47; Legea Organică 4/1979 din 18 decembrie 1979 din Statutul de autonomie al Cataloniei (citat ca „Statutul de autonomie al Cataloniei" – "Catalan Autonomy Statute"), art. 56-57.

798. Constituţia Spaniei din 1978, art. 148. Ţara Bascilor şi Catalonia au preluat în mod esenţial aceleaşi funcţii guvernamentale şi astfel vor

fi discutate o singură dată, cu excepţia celor remarcate. Statutul de autonomie al Ţării Bascilor, art. 10; Statutul de autonomie al Cataloniei, art. 9.

799. Constituţia Spaniei din 1978, art. 149(3).

800. Idem, art. 149(1) (traducere neoficială).

801. Cf. Garcia de Enterria, nota 796, la pp. 329-335.

802. Cf. Constituţia Spaniei din 1978, art. 149, par. (6), (8), (18), (23) şi (27), care enumera atribuţiunile guvernului central care urmează să fie exercitate „fără a prejudicia" autoritatea complementară a regiunilor autonome.

803. Constituţia Spaniei din 1978, art. 149(3).

804. Idem.

805. Idem, art. 155.

806. Idem, art. 150(3).

807. Statutul de autonomie al Ţării Bascilor, art. 14; Statutul de autonomie al Cataloniei, art. 20.

808. Statutul de autonomie al Ţării Bascilor, art. 34,35; Statutul de autonomie al Cataloniei, art. 19-23. Legea organică naţională a fost adoptată abia în ianuarie 1986 şi nu a fost implementată în întregime, aşa încât multor probleme legate de jurisdicţie nu li se poate răspunde cu precizie până când nu se va face referinţă la acestea de către Curţile de judecată în viitor.

809. Constituţia spaniolă din 1978, art. 161.

810. Statutul Basc de Autonomie, art. 25-28; Statutul Catalan de Autonomie, art. 30-35.

811. Statutul Basc de Autonomie, art. 29-33; Statutul Catalan de Autonomie, art. 36-39.

812. Statutul Basc de Autonomie, art. 37, 39.

813. Statutul Basc de Autonomie, art. 17; Statutul Catalan de Autonomie, art. 13.

814. Statutul Basc de Autonomie, art. 17(6); Statutul Catalan de

Autonomie, art. 14.

815. Idem.

816. Statutul Basc de Autonomie, art. 17(7); Statutul Catalan de Autonomie, art. 14(2).

817. Statutul Basc de Autonomie, art. 22; Statutul Catalan de Autonomie, art. 27. Un singur acord inter-regional a fost încheiat ca în 1986, între Catalonia şi Murcia în 1982, cu privire la relaţiile culturale; acest acord a fost contestat de guvernul spaniol în faţa Curţii constituţionale.

818. În cazul Ţării Bascilor, această autoritate este garantată în contextul protejării şi promovării limbii basce, Statutul Basc de Autonomie, art. 6(5), în timp ce, în cazul Cataloniei, aceasta intră în cadrul acordării puterii de a încheia acorduri interregionale, Statutul Catalan de Autonomie, art. 27(4), Până în 1986 nu s-au încheiat nici un fel de astfel de tratate internaţionale.

819. Statutul Basc de Autonomie, art. 6; Statutul Catalan de Autonomie, art. 3. Alte regiuni autonome care folosesc două limbi sunt Valencia şi Baleares (catalana), Navarra (basca) şi Galicia (galeza).

820. Constituţia spaniolă din 1978, art. 156(1).

821. Idem, art. 157.

822. Cf. J. Ferreiro Lapatza şi F. Fernandez Rodriguez, „La financiación de las autonomías", în Olabarri, nota 782, la pp. 447-475.

823. Statutul Basc de Autonomie, art. 41, 42; Legea No.12/1981 din 13 mai 1981.

824. Statutul Basc de Autonomie, art. 43; Statutul Catalan de Autonomie, art. 43.

825. Constituţia spaniolă din 1978, art. 33.

826. Linz, nota 788, la pp. 548, 591.

827. ABC (Madrid), 1 dec. 1986, la p. 13.

828. Linz, nota 788, la p. 614.

829. Idem.

830. Cambio 16 (Madrid), 27 oct. 1986. Se pare că sentimentele anti-ETA s-au înmulţit după bombardarea, în iunie 1987, a unui centru comercial din Catalonia, în care au fost ucise zeci de persoane.

831. Comparaţi aceste cifre cu cei peste 2000 de morţi din Irlanda de Nord, care are o populaţie de aproximativ 60% din populaţia Ţării Bascilor, în aceeaşi perioadă.

832. ABC (Madrid), 6 aug. 1986, la p. 40.

833. Trebuie să subliniem faptul că acest lucru este prevăzut în constituţia şi în Statutul Basc de Autonomie, dar numai dacă este aprobat printr-un referendum în Navarra.

834. ABC (Madrid), 18 august 1986, la p. 1. Rapoartele din august 1987 indică faptul că ETA ar fi dorit negocieri cu guvernul şi ar fi redus cele cinci „alternative KAS" la trei cerinţe: recunoaşterea dreptului la autodeterminare, integrarea Navarrei şi amnistia. „El PNV presiona para que el Gobiemo entable negodaciones politicas con ETA", idem, 24 aug. 1987, la p. 15. Cu toate acestea, până la sfârşitul anului 1988 nu au avut loc nici un fel de negocieri între guvern şi ETA.

835. "French Antiterror Role Fuels Backlash in Spain", Wash. Post, 27 aug. 1986, la A22, col. 3.

836. ABC (Madrid), 24 iunie 1986, la p. 64.

837. Medhurst, nota 783, la p. 8.

838. Linz, nota 788, la p. 572.

839. Interviu cu Enrique Mugica, Epoca (Madrid), 11 aug. 1986, la p. 34, col. 2 [traducere].

840. Cf. de ex., Francese Morata i Tierra, Autonomia regional i integracio europea (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1987); P. Perez Tremps, Comunidades Autonómas, Estado y Comunidad Europea (Madrid, 1987); Alegria Borràs, „Relaţiile Catalaniei cu CEE" ("Les relations de Catalunya amb la CEE"), în Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (Barcelona, Institut d'Estudis Autonomies, 1988).

841. Hoffman, nota 791, la p. 136.

842. Vezi, de ex., David A. Kom, „Terorismul de stat: un Watergate

spaniol?" ("State Terrorism: A Spanish Watergate?") în Freedom at Issue (nov.-dec. 1988) la pp. 15-20; Edward Cody, "Police Accused in Basque Killing Probe", Wash. Post, 22 ian. 1989, la A30, col. 1.

Capitolul 14

843. Materialul din acest capitol, până în 1981, este extras în mare măsură din Virginia Leary, Conflict etnic şi violenţă în Sri Lanka – Ethnic Conflict and Violence in Sri Lanka (Geneva, Comisia Internaţională a Juriştilor, 1981) (citat ca „Raportul ICJ din 1981"), la pp. 7-35.

844. Vezi, de exemplu, Comitetul pentru Dezvoltare Raţională, Sri Lanka, Conflictul Etnic – Sri Lanka, The Ethnic Conflict (New Delhi, Navrang, 1984), la pp. 41-44.

845. Sri Lanka, art. 9 din Raportul CERD, UN Doc. CERD/C/101/ Add.6 (1984), la p. 2.

846. Raportul ICJ din 1981, la p. 5.

847. Idem, la p. 9 n. 5.

848. Pentru a cunoaşte toate propunerile de descentralizare până la consiliile districtuale propuse în 1981, vezi K.M. de Silva, „Sri Lanka, dilemele descentralizării" – "Sri Lanka, The Dilemmas of Decentralisation" (Colombo, Centrul Internaţional pentru Studii Etnice, n.d.).

849. Influenţa budistă asupra politicii lingvistice şi naţionalismul srilankezilor sunt descrise în K.M. de Silva, „Naţionalismul şi Statul în Sri Lanka" ("Nationalism and the State in Sri Lanka"), lucrare prezentată la Atelierul asiatic regional asupra minorităţilor etnice în formele de organizare budiste (Colombo, Centrul Internaţional pentru Studii Etnice, 1985).

850. Vezi, de exemplu, K.M. de Silva, „Admiterea în universităţi şi tensiunea etnică din Sri Lanka: 1977-82" ("University Admission and Ethnic Tension in Sri Lanka: 1977-1982"); Chandra Richard de Silva, „Relaţiile între singhalezi şi tamili şi educaţia în Sri Lanka: problema admiterii la universitate – prima fază, 1971-1977" ("Sinhala-Tamil Relations and Education in Sri Lanka: The University Admission Issue-The First Phase, 1971-1977"); şi S.W.R. de A. Samarasinghe, „Reprezentarea etnică în serviciile guvernamentale centrale şi relaţiile între singhalezi şi tamili în Sri Lanka, 1948-1981" ("Ethnic Representation in Central Government Employment and Sinhala-Tamil

Relations in Sri Lanka; 1948-1981"), în Robert B. Goldmann şi A. Jeyaratnam Wilson, De la independenţă la fatalitate – From Independence to Statehood (Londra, Frances Pinter, 1984).

851. Raportul ICJ din 1981 la p. 20 n. 11.

852. Pentru un punct de vedere singhalez în legătură cu semnificaţia morţilor provocate de membrii forţelor armate „care vor intra în analele istoriei Armatei din Sri Lanka", vezi T.D.S. A. Dissanayaka, Agonia Sri-Lankăi – The Agony of Sri Lanka (Colombo, Swastika Press, 1983), la pp. 69-73.

853. Paul Sieghart, Sri Lanka, tragedia erorilor – Sri Lanka, A Mounting Tragedy of Errors (Londra, Comisia Internaţională a Justiţiei şi Juriştilor, 1984) la p. 19.

854. International Alert, Stare de urgenţă în Sri Lanka în 1986 – Emergency Sri Lanka 1986 (Londra, International Alert, n.d.) la p. 25.

855. Textul discursului preşedintelui citat în „Legile de săptămâna viitoare vor interzice separatismul şi separatiştii" ("Laws next week to ban separatism, separatists"), Daily News (Colombo), 29 iulie 1983, la p. 1.

856. Idem.

857. Tamilii se referă în general la diferitele grupuri armate de tamili şi la liderii lor politici ca fiind „militanţi", în timp ce guvernul îi consideră „terorişti". Deoarece cea mai mare parte a grupurilor au în componenţa lor oameni înarmaţi, termenul „gherilă" este probabil cel mai bun şi mai neutru, deşi nu s-a încercat să se folosească în acest capitol consecvent. Termenul „terorist" poate fi aplicat acelora care în mod deliberat ucid civili inocenţi, aleşi la întâmplare, indiferent de identitatea etnică sau politică a ucigaşilor.

858. International Alert, o organizaţie non-guvernamentală cu sediul la Londra, a afirmat că există cel puţin 23 de grupuri tamile înarmate, deşi această cifră îi include şi pe acei a căror existenţă este cunoscută numai de familie şi de prieteni apropiaţi. Poziţiile adoptate de aceste grupuri sunt discutate în continuare şi cel mai important, în momentul încheierii Acordului între India şi Sri Lanka în 1987, a fost probabil Tigrii Eliberatori din Eelamul Tamil (LTTE), a cărui bază era în Peninsula Jaffna şi Organizaţia Revoluţionară (a Studenţilor) din Eelam (EROS), care era foarte puternică în estul ţării. Alte grupuri importante de gherilă sau „militante", care au fost eliminate într-o mare măsură de LITE şi armată, includ Organizaţia de Eliberare a

Poporului din Eelamul Tamil (PLOTE), Organizaţia de Eliberare Tamil Eelam (TELO) şi Frontul de Eliberare Revoluţionară a Poporului Eelam (EPRLF). O altă clasificare este dificilă; LITE şi TELO sunt în general grupări tamile naţionaliste, în timp ce celelalte au o orientare marxistă. Vezi, în general, Starea de urgenţă din Sri Lanka în 1986 (Emergency Sri Lanka 1986), nota 854, la pp. 26-28; Kumar David, „Sri Lanka după doi ani de măcel. Ce mai urmează?" ("Sri Lanka After Two Years Of Bloodshed. What Next?"), Asian Exchange (Hong Kong) (joint vol. 111(4) şi IV(1), 1985), la pp. 44-48; şi diferite articole în ziarul din Sri Lanka. The Island (Colombo), în special interviurile cu liderii LTTE, PLOTE, ERPLF şi EROS, 17 aug. 1986, şi „Combativitatea tamilă în creuzet" ("Tamil militancy in the melting pot"), 7 sept. 1986.

859. O documentaţie vastă despre violarea drepturilor omului în Sri Lanka de către forţele de ordine din Sri Lanka a fost pregătită de grupurile protamile şi de organizaţiile independente pentru apărarea drepturilor omului. Vezi în general Kumar Rupesinghe şi Berth Verstappen, Conflictul etnic și drepturile omului în Sri Lanka: bibliografie adnotată – Ethnic Conflict and Human Rights in Sri Lanka: An Annotated Bibliography (Seven Oaks, Anglia, Butterworth, 1988); Amnesty International, „Dispariţii" în Sri Lanka – "Disappearances" in Sri Lanka (Londra, Amnesty International, 1986); idem, Raportul din 1986 elaborat de Amnesty International – Amnesty International Report 1986 (Londra, Amnesty International, 1986) la pp. 256-260; Raportul elaborat de Amnesty International în 1988 (Amnesty International Report 1988), nota 563, la pp. 181-183; P. RajaNayagam, Sri Lanka (Londra, Centrul pentru cercetare şi documentare în domeniul drepturilor omului, 1986); Departamentul de Stat al Statelor Unite, Rapoartele despre aplicarea drepturilor omului în 1987 – Country Reports on Human Rights Practices for 1987 (Washington, Government Printing Office, 1988), la pp. 1300-1312; Tor Skalnes şi Jan Egeland (ed.), Drepturile omului în ţările în curs de dezvoltare în 1986 – Human Rights in Developing Countries 1986 (Oslo, Norwegian Univ. Press, 1986), la pp. 226-259; Sleghart, nota 853; Raportul ICJ din 1981.

860. Sieghart, nota 853, la pp. 33-34.

861. „Flotila indiană este întoarsă de vasele de război srilankeze" ("lndian Flotilla Is Turned Back By Sri Lankan Naval Vessels"), N.Y. Times, 4 iunie 1987, la A10, coll.

862. Vezi sursele citate, nota 859.

863. Departamentul de Stat al Statelor Unite estimează că numărul morţilor din 1987 variază între 2800 şi 4200. Rapoartele ţării pentru 1987 (Country Reports for 1987), nota 859, la pp. 1301-1302.

864. Cf., de exemplu, Victor Gunewardena, „Impactul conflictelor etnice asupra zonei: cazul Sri Lanka” (“Impact of Internal Ethnic Conflicts on the Region: Sri Lanka Case”), 8 Marga Quarterly Journal 69 (1986).

865. Raport comun datat 18 iunie 1985, înaintat reprezentantului autorizat al guvernului Indiei de către Frontul Unit al Organizaţiilor de Eliberare, format din EPRLF, EROS, LTTE şi TELO, despre propunerile de încetare a focului, reprodus în At Thimpu (Cambridge, UK, Grupul de lucru internaţional în favoarea tamililor, 1985), la p. 6.

866. Propunerile se găsesc în Declaraţia făcută de preşedinte la Conferinţa Partidelor Politice, ca Preşedinte al Conferinţei asupra propunerilor de delegare a puterii către Consiliile Provinciale anunţată miercuri, 15 iunie 1986 (Colombo, Departament of Government Printing, 1986).

867. The Economist, 21 iunie 1986. Un număr de organizaţii pentru drepturile omului au încercat – şi în general fără rezultate pozitive – să-i determine pe donatorii vestici să sisteze ajutoarele către Sri Lanka până la găsirea unei soluţii pentru problema etnică.

868. Citat în Saturday Review (Sri Lanka), 23 august 1986.

869. Idem, par. 14.

870. The Island (Colombo), 24 septembrie 1986.

871. S J. Tambiah, Sri Lanka: Fratricidul etnic şi demontarea democraţiei – Sri Lanka: Ethnic Fratricide and the Dismantling of Democracy (Chicago, Univ. of Chicago Press 1986), la p. 80.

872. Vezi scrisoarea liderilor Frontului Unit Tamil de eliberare adresată primului ministru Rajiv Gandhi, 14 decembrie 1986.

873. Pe temeiuri similare, tamilii au obiectat la propunerile noii repartiţii de teren, în conformitate cu proiectul de dezvoltare Mahaweli (proiectul unui mare baraj amplasat în nordul ţării) în concordanţă cu proporţiile etnice naţionale de aproximativ 75% singhalezl şi 25% minorităţi.

874. Scrisoare către Mr. Ernie Epp, M.P., Camera Comunelor, Canada,

de la Asoka Weerasinghe, în favoarea Proiectului de Pace, 18 februarie 1986. Vezi, de asemenea, Asoka Weerasinghe, „Revendicarea tamililor din Sri Lanka pentru «un ţinut propriu»" ("The Claim for 'Tamil Homelands' in Sri Lanka"), în Asoka Yap. (ed.), Sri Lanka Fact Sheet (Chalk River (Ontario), Canada, Project Peace, 1986).

875. Asociaţia din Queensland pentru unitate în Sri Lanka, Analiza Raportului elaborat de „Alert International" despre Sri Lanka – An Analysis of the "Alert International" Report on Sri Lanka (Yeronga, Australia, Asociaţia din Queensland pentru unitate în Sri Lanka, Factsheets on Sri Lanka nr. 22, 1986) la p. 18.

876. Compară obiecţiile ridicate de Nicaragua faţă de revendicările indienilor miskito de pe Coasta Atlantică pentru pământ; cf. cap. 10.

877. The Island (Colombo), 8 septembrie 1986; „Tigrii fac avioane şi bombe şi conduc ferme" ("Tigers make planes and bombs, run farms"), Daily News (Colombo), 27 ianuarie 1987, la p. 1, col. 3.

878. Acordul între India şi Sri Lanka pentru stabilirea păcii şi normalităţii în Sri Lanka, semnat la 29 iulie 1987 [citat ca „Acordul" ("Agreement")]. Textul acordului, scrisorile care îl însoţesc şi o conferinţă de presă comună ţinută de preşedintele Jayewardene şi primul ministru Gandhi la 29 iulie 1987 fac parte din documentele oferite de ambasada sri lankeză de la Washington, DC.

879. Transcrierea conferinţei de presă, nota 878, la p. 2.

880. Acordul, § 2.18.

881. Un pretext al reînnoirii atacurilor lansate de LTTE, care includeau uciderea a opt soldaţi din Sri Lanka ţinuţi prizonieri din martie 1987, a fost sinuciderea a unsprezece membri LTTE capturaţi de armata indiană. Acest eveniment a fost prevestit de una dintre cele mai iresponsabile glorificări ale forţelor de gherilă de către presa străină, în care Times (Londra) a prezentat o fotografie, neînsoţită de nici o relatare, care înfăţişa „trei militanţi tamili... care au purtat un război de patru ani pentru un ţinut de baştină separat pe insula dominată de singhalezi, ţinând între dinţi capsule de cianură", 16 februarie 1987, la p. 9, col.4.

882. „EPRLF obţine o majoritate absolută" ("EPRLF Gets Absolute Majority"), Overseas Tribune (Washington, DC), 26 noiembrie 1988, la p. 1, col 5.

883. Din punct de vedere academic, se pot cita activităţile unor

organizaţii din Sri Lanka, ca Institutul Marga şi Centrul Internaţional pentru studii etnice; Sri Lanka Data Base Project de la Institutul Internaţional de Cercetări în Domeniul Păcii din Oslo; Grupul pentru Drepturile Minorităţilor cu sediul la Londra; şi numeroasele referinţe la Sri Lanka din diferite lucrări şi articole referitoare la conflicte etnice. Organizaţiile pentru drepturile omului, ca Amnesty International şi Comisia Internaţională a Juriştilor, au încercat să supravegheze şi să facă publică situaţia din Sri Lanka; vezi Conflictul etnic şi drepturile omului în Sri Lanka (Ethnic Conflict and Human Rights in Sri Lanka), nota 859.

884. K.M. de Silva, nota 850, la p. 106.

885. Chandra Richard de Silva, nota 850, la p. 134. retipărit în Dissanayaka, nota 852, la pp. 103-105.

886. Retipărit în Dissanayaka, nota 852, la pp. 103-105.

887. Idem, la p. 110.

888. Un document extrem de folositor, Sri Lanka Human Rights Data Base Project, Procesul de negocieri din Sri Lanka 1983-1986 – The Negotiations Process in Sri Lanka 1983-1986 (Oslo, Institutul Internaţional de Cercetări în Domeniul Păcii, 1986), subliniază subiectele majore de dispută între guvern şi TULF în 1985-86: ordinea şi legile interne, reglementarea situaţiei pământului, legăturile între provinciile din nord şi din sud şi relaţiile între guvernul central şi cel provine!al/regional. Apendicele 5 la X1II-XVI.

889. Guvernul din Sri Lanka a făcut lungi declaraţii atât în faţa Comisiei, cât şi Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor, negând în general abuzurile comise împotriva drepturilor omului şi punând accent pe faptul că teroriştii ameninţă integritatea teritorială a statului Sri Lanka. Vezi, de exemplu, declaraţia făcută de Sri Lanka (Dr. H.W. Jayewardene) în faţa Comisiei pentru Drepturile Omului, 4 martie 1986. India a făcut, de asemenea, comentarii asupra situaţiei din Sri Lanka, subliniind sprijinul pe care l-a acordat în favoarea integrităţii teritoriale a statului Sri Lanka, dar a notat şi violarea drepturilor omului, în special în timpul desfăşurării activităţilor militare. Vezi, de exemplu, declaraţia Indiei (Dr. G.S. Dhillon) în faţa Comisiei pentru Drepturile Omului, 5 martie 1986.

890. Rezoluţia Comisiei Drepturilor Omului 1987/61, UN ESCOR, Supl. (Nr. 5), UN Doc. E/1987/18 (1987), la pp. 134-135.

891. Dissanayaka, nota 852, la pp. 100-101.

Capitolul 15

892. Vezi, în general, R. A. Gray, Istoria Sudanului de Sud 1839-1889 – History of the Southern Sudan 1839-1889 (Londra, Oxford Univ. Press, 1961); P. M. Holt şi M. W. Daly, Istoria Sudanului – The History of The Sudan (Londra, Weidenfeid & Nicholson, 1979).

893. Vezi Anuarul Sudanului – Sudan Yearbook (Khartoum, Ministry of Guidance and National Information, 1983).

894. Vezi, în general, Ann M. Lesch, „Revoltă în sudul SudanuIui" ("Rebellion in the Southern Sudan") Universities Field Staff International Reports (Universities Field Staff International Reports) No. 8 (1985).

895. Vezi Bona Malwal, Poporul şt puterea în Sudan – Lupta pentru stabilitate naţională – People and Power in Sudan (People and Power in Sudan – The Struggle for National Stability) (Londra, Ithaca Press, 1981), la pp. 24-28.

896. Lesch, nota 894, la p. 17.

897. Abel Alier, „Problema Sudanului de Sud" ("The Southern Sudan Question"), în Dunstan M. Wai (ed.), Sudanul de Sud: Problema integrării naţionale – The Southern Sudan: The Problem of National Integration (Londra, Frank Cass, 1973), la p. 19.

898. Lesch, nota 894, la p. 4.

899. Declaraţie citată din Perspective ale Sudului: O analiză a tendinţelor şi a evenimentelor care au condus la decretul final pentru regionalizarea fostei regiuni sudice a Sudanului – Perspective on the South: An Analysis of Trends and events leading to the Final Decree of Regionalization for the Former Southern Region of the Sudan (Khartoum, Ministry of Guidance and National Information, 1983), la pp. 21-22. Cf. Alier, nota 897, la pp. 25-26.

900. Acordul şi constituţia din 1973 sunt discutate mai detaliat, infra la pp. 317-323.

901. Pentru un rezumat al evenimentelor din anii 1980-1983, vezi Charles Meynell, „Sudanul – nord şi sud" ("Sudan-North and South", în Grupul pentru drepturile minorităţilor, Uganda şi Sudan – Nord şi Sud – Uganda and Sudan – North and South (Londra, Raportul

Grupului pentru drepturile minorităţilor nr. 66, 1984), la pp. 24-25; Douglas H. Johnson, Sudanul de Sud – The Southern Sudan (Londra, Raportul grupului pentru drepturile minorităţilor nr. 78, 1988), la pp. 6-8.

902. Natale O. Akolawin, „Dreptul islamic şi dreptul cutumiar în Sudan: Probleme de azi şi de mâine" ("Islamic and Customary Law in the Sudan: Problems of Today and Tomorrow"), în Yusuf Fadl Hassan (ed.), Sudanul în Africa – Sudan in Africa (Khartoum, Khartoum University Press, 1971) la p. 279.

903. Vezi, în general, Comisia Internaţională a Juriştilor, Întoarcerea la democraţie în Sudan – The Return to Democracy in Sudan (Geneva, Comisia Internaţională a Juriştilor, 1986).

904. Mulţi observatori, inclusiv cei din guvernul post-Numeiri, au negat că legile introduse de Numeiri au fost, de fapt, în conformitate sau cerute de legea sharia; de exemplu, codul penal nu era islamic, definea crimele într-o manieră „occidentală", şi includea delictele împotriva securităţii care nu aveau legătură cu Islamul. Cf. Sudan, art. 9 Raportul CERD, Doc. UN CERD/C/114/Add.l/Rev. 1 (1987), la p. 2. S-a sugerat, de asemenea, că aderarea lui Numeiri la fundamentalismul islamic a reprezentat doar o mişcare politică pentru a distrage atenţia de la serioasele probleme politice şi economice cu care se confrunta Sudanul la începutul anilor '80. Cf. de ex., „Criza de identitate, Calea spre 'islamizarea' Sudanului adânceşte boala" ("Identity Crisis, Drive to Islamicize' Sudan Deepens Its Ills"), Wash. Post, 20 sept. 1984, la A21, col. 1. Un rezumat foarte bun, alături de discuţii asupra legilor din septembrie, se pot regăsi în Cary N. Gordon, „Revoluţia legală islamică: Cazul Sudanului" ("The Islamic Legal Revolution: The Case of Sudan"), 19 Int'l Lawyer 797 (no. 3, 1985).

905. Comisia Internaţională a Juriştilor, nota 903, la pp. 38-39.

906. Cf. Lam Akol, „Actualul război şi soluţiile la acesta" ("The Present War and Its Solution"), în Francis Mading Deng şi Prosser Gifford (eds.), În căutarea păcii şi a unităţii în Sudan – The Search for Peace and Unity in the Sudan (Washington, DC, Wilson Center Press, 19B7), la pp. 15-26.

907. Declaraţia de la Koka Dam este retipărită în Akol, nota 906, la pp. 24-26.

908. Marina Ottaway, „Sudanul în perioada de după Numeiri: un an mai târziu" ("Post-Numeiri Sudan: one year on"), 9 Third World Q.

891, 893 (1987).

909. Idem, la p. 901.

910. Vezi Mary Battiata, „Sudanul, în faţa mişcării de rezistenţă, respinge proiectul de lege islamic” (“Sudan, Facing Resistance, Shelves Islamic Law Bill”), Washington Post, 6 octombrie 1988, la A 40, col. 1; Johnson, nota 901, la pp. 9-10.

911. Există anumite neînţelegeri în privinţa termenului „obiceiuri” din art. 9; nu se specifică dacă este vorba de obiceiuri „islamice” sau se referă la legea uzuală a ţării.

912. Constituţia sudaneză din 1973, art.16(c).

913. Idem, art.118.

914. Idem, art. 119.

915. Idem, art. 106.

916. Acordul de la Addis Abeba în problema Sudanului de Sud: schiţa de lege organică pentru organizarea autoguvernării regionale în provinciile sudice ale Republicii Democratice Sudan – The Addis Ababa Agreement on the Problem of South Sudan: Draft Organic Law to Organize Regional Self Government in the Southern Provinces of the Democratic Republic of the Sudan (Khartoum, Ministry of Guidance and National Information, 1972). Vezi, în general, de exemplu, Mohamed Omar Beshir, Sudanul de Sud: de la conflict la pace – The Southern Sudan: From Conflict to Peace (Londra, Hurst, 1975).

917. Pentru textul Actului [citat aici sub numele de „SPRA”], vezi 12 Africa Q. 59-66 (no. I, 1972).

918. SPRA, art. 6.

919. Idem, art. 10.

920. Idem.

921. Idem, art. 22.

922. Pentru o analiză mai bună a relaţiei dintre guvernul naţional şi cel regional, vezi Nelson Kasfir, „Politica Sudanului de Sud după acordul de la Addis Abeba” (“Southern Sudanese Politics Since the Addis Ababa Agreement”), 76 African Affairs 143-166 (ian. 1977).

923. Idem, la p. 152.

924. Acordul de la Addis Abeba, nota 916, art. 6 (VIII).

925. SPRA, art. 25(1) (V).

926. Kasfir, nota 922, la p. 156.

927. Idem, la p. 157.

928. Lesch, nota 894, la p. 9.

929. Idem, la pp. 9-10.

930. Kasfir, nota 922, la p. 152.

931. Citat în Blaine Harden, „Speranţele unor mişcări puternice în Sudan se spulberă" ("Hopes for Bold Moves in Sudan Are Fading"), Wash. Post, 21 Nov. 1987, la A14, col. 1.

932. Idem, la A20; vezi, de asemenea, „Sclavia pune din nou stăpânire pe regiunile din Sudan" ("Slavery regains foothold in regions of Sudan"), Christian Science Monitor, 31 Aug. 1987, la p. 9, col. 1; „Noile arme reînvie sclavia în Sudan" ("New Guns Revive Slavery in Sudan"), Wash. Post, 29 nov. 1987, la Al, col. 1.

933. Cf. Mansour Khalid, ed., John Garang vorbeşte – John Garang Speaks (Londra, KPI, 1987).

934. Acest sumar este luat din Ottaway, nota 908, la p. 897.

935. Carta Sudanului, adoptată de Frontul Islamic Naţional (ian. 1987), retipărită în Deng şi Gifford, nota 906, la pp. 78-89, la p. 81.

936. Idem, la p. 81.

937. Cf. Mansour Khalid, „Factorii externi în conflictul sudanez" ("External Factors in the Sudanese Conflict"), în Deng şi Gifford, nota 906, la pp. 109-125.

938. M. W. Daly, „Concluzii şi reflecţii" ("Conclusions and Reflections"), în Deng şi Gifford, nota 906, la p. 183.

Partea a III-a

Capitolul 16

939. Rezoluţia Adunării Generale 390(V), 5 UN GAOR, Supl. (nr. 20), Documentul Naţiunilor Unite A/1775 (1950) la p. 20 (citat ca „Actul Federal" – "Federal Act").

940. Idem, par. 5; Constituţia din Eritrea, art. 7.

941. Constituţia din Eritrea, art. 5(1).

942. Idem, art. 5(2).

943. Actul Federal, par. 3.

944. Constituţia din Eritrea, art. 85, 90.

945. Actul Federal, par. 7; Constituţia din Eritrea, art. 22.

946. Constituţia din Eritrea, art. 36.

947. Idem, art. 38.

948. Rezoluţia Adunării Generale 390(V), nota 939, la paragrafele 1, 2.

949. John Foster Dulles, citat în Robert D. Kaplan, „Cel mai singuratic război" ("The Loneliest war"), Atlantic Monthly (iulie 1988) la p. 61.

950. Colin Legum, „Eritrea", în Grupul pentru Drepturile Minorităţilor, Eritrea şi Tigray – Eritrea and Tigray (Raportul nr. 5, ediţia din 1983), la p. 4.

951. Vezi în generai Jens Dahl, „Groenlanda, structura politică a autoguvernării" ("Green land: Political Structure of Self-Government"), 23 Arctic Anthropology 315 (1985).

952. Vezi, în general, Jens Dahl, "New Political Structure and Old Non-Fixed Structural Politics in Greenland", în Brosted şi alţii, nota 756, la pp. 172-186; Isi Fighel, "Home Rule in Greenland", 1 Man & Society (1980), retipărit în Danemarca, art. 9 CERD Raport, UN Doc. CERD/C/106/Add. 9 (1983), Anexa L

953. Actul nr. 577 din 29 noiembrie 1978 [citat ca „Actul de Guvernare Intemă" ("Home Rule Act")], retipărit în Danemarca, art. 9 din Raportul CERD, nota 952, la Anexa II; vezi, de asemenea, Danemarca, art. 40 din Raportul CCPR, UN Doc. CCPR/C/l/Add. 51 (1978), la pp. 32-34.

954. Danemarca, art. 9 din Raportul CERD, UN Doc. CERD/C/131/

Add. 6 (1985), Anexa V, la pp. 8-9.

955. Actul de Guvernare Internă, §§ 10, 11.

956. Raportul CERD din 1985, nota 954, la p. 9.

957. Taxele pe venit şi cele comune colectate din Groenlanda sunt returnate Groenlandei, deşi alocarea de către Danemarca, către Groenlanda, a unor subvenţii anuale este diminuată cu o sumă egală faţă de aceasta din urmă.

958. Actul de Guvernare Internă, Program.

959. Idem, § 8.

960. Raportul CERD din 1985, nota 954, la p. 9.

961. Actul de Guvernare Internă, § 9.

962. Dahl, nota 951, la p. 321; subliniat în original.

963. Foighel, nota 952, la p. 5.

964. Carta pentru Regatul Ţărilor de Jos (1954), retipărit în Albert P. Blaustein şi Phyllis M. Blaustein (ed.), Constituţiile Teritoriilor dependente şi ale Suveranităţilor Speciale – Constitutions of Dependencies and Special Sovereignties (Dobbs Ferry, N.Y., Oceana, 1988), Preambul.

965. Rezoluţia Adunării Generale 945 (X), 10 UN GAOR, Supl. (nr. 19), UN Doc. A/ 3116 (1955) la p. 25; pentru o evaluare critică a acestui proces, vezi Clark, nota 44, la pp. 46-49.

966. Ordonanţa pentru Guvernatorul din Antilele Olandeze, Netherlands Off. Gazette 1955, nr. 137.

967. Idem, art. 24.

968. Memorandumul Explicativ al Cartei, nota 964, la p. 23.

969. Constituţia din Antilele Olandeze, art. 18.

970. Carta, nota 964, art. 3.

971. Constituţia din Antilele Olandeze, art. 189.

972. Idem, art. 98.

973. Carta, nota 964, art.25.

974. Idem, art. 26.

975. Vezi George A. Codding, Guvernul Federal al Elveţiei – The Federal Government of Switzerland (Boston, Houghton Mifflin, 1961).

976. Constituţia elveţiană din 1848 (aşa cum a fost amendată în 1866), art. 90.

977. Idem, art. 3.

978. Idem, art. 13.

979. Idem, art. 8.

980. Idem, art. 7.

981. Idem, art. 74.

982. Idem, art. 74(7).

983. Idem, art. 101, 102.

984. Teresa Rakowska-Harmstone, „Uniunea Sovietică" ("The Soviet Union"), în Robert G. Wirsing (ed.), Protecţia minorităţilor etnice – Protection of Ethnic Minorities – (New York, Pergamon Press, 1981), la pp. 120-121.

985. Idem.

986. Doar Finlanda a scăpat de viitoarea consolidare a URSS care s-a petrecut în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, iar în 1978 suprafaţa statului sovietic (22,4 milioane de km^2) aproape echivala cu cea a Imperiului Rus din 1913 (22,3 milioane km^2). Ilya Levkov, „Autodeterminarea în politica sovietică" ("Self-Determination in Soviet Politics"), în Alexander şi Friedlander, supra nota 163, la p. 133. Cf., de exemplu, Hugh Seton-Watson, „Naţionalismul rus în perspectiva istorică," în Robert Conquest, ed" Ultimul Imperiu – The Last Empire (Stanford, CA, Hoover Institution Press, 1986) la pp. 14-29; Alexandre Benningsen, „Naţionalismul minorităţilor sovietice în perspectiva istorică" ("Soviet Minority Nationalism in Historical Perspective", în idem, la pp. 131-150.

987. Levkov, nota 986, la p. 150.

988. John N. Hazard, Sistemul sovietic de guvernământ – The Soviet

System of Government (Chicago & London, Univ. of Chicago Press, 1957, a 5-a ediţie rev. 1980), la p. 104.

989. Levkov, nota 986, la p. 152.

990. Constituţia URSS din 1977, art. 70. (Acest citat şi altele sunt luate din traducerea retipărită în Hazard, nota 988, la pp. 247-285.)

991. Idem.

992. Idem, art. 73, §§ 3-6.

993. Idem, §§ 10, 11.

994. Sovietul Naţionalităţilor constă în mod normal din 32 de deputaţi ai fiecărei republici unionale, 11 deputaţi din fiecare republică autonomă, cinci deputaţi din fiecare regiune autonomă şi un deputat din fiecare regiune autonomă. Constituţia URSS din 1977, art. 110.

995. Hazard, nota 988, la p. 102; Constituţia URSS din 1977, art. 115.

996. Rakowska-Harmstone, nota 984, la p. 132.

997. Constituţia URSS din 1977, art. 120.

998. Idem, art. 121.

999. Idem, art. 137.

1000. Idem, art. 134.

1001. Vezi, de ex., Hazard, nota 988, la pp. 192-194.

1002. Cifrele din 1979, luate din Rakowska-Harmstone, nota 984, la p. 123.

1003. Constituţia URSS din 1977, art. 36.

1004. Idem, art. 159.

1005. Levkov, nota 986, la p. 162.

1006. Vezi URSS Raportul CERD art. 9, Doc. ONU CERD/C/149/Add.8 (1986) la pp. 3-4.

1007. Rakowska-Harmstone, nota 984, la p. 129.

1008. De exemplu, majoritatea ediţiilor periodicului guvernului, Viaţa

sovietică, includ un articol despre una din republicile sau provinciile autonome; vezi, de ex., „Cultura tadjică este vie” (“Tajik Culture-Alive”), nov. 1985, No. 11 (350); „Armenia, o prezentare a republicii” (“Armenia, An Introduction to the Republic”), iunie 1986, No. 6 (357); şi multe articole despre republicile baltice, aug. 1986, no. 8 (359).

1009. Constituţia URSS din 1977, art. 27.

1010. Idem, art. 19.

1011. Idem, art. 73(10).

1012. Legea privind ordinea semnării, implementării şi retragerii din acordurile internaţionale încheiate de URSS, adoptată la 6 iulie 1978, citat în Levkov, nota 986, la p. 15.

1013. Încercările republicilor baltice de a cere aprobarea amendamentelor constituţionale de către fiecare din cele 15 republici sau de a-şi menţine dreptul de a avea aparate legislative unicamerale şi nu bicamerale au fost respinse. Despre ultima încercare s-a spus că „intră în contradicţie cu principiul uniformităţii instituţiilor naţionale”. O plenară specială a Comitetului Central al C.P.U.S. din 1989 trebuia să se refere la cea de a doua etapă a reformei constituţionale, care include problema divizării puterii între republici şi guvernul central. Vezi Michael Dobbs, „Legiuitorii sovietici adoptă planul de reformă al lui Gorbaciov” (“Soviet Legislators Adopt Gorbachev Reform Plan”), Washington Post, 2 decembrie 1988, la Al, col. 5.

1014. Michael Dobbs, „Mişcarea de masă lituaniană cere independenţa” (“Lithuanian Mass Movement Calls for Independence”), Wash. Post, 17 febr.1989, la Al, col. 2.

1015. O cronologie a evenimentelor petrecute în perioada februarie-septembrie 1988 se găseşte în Tamara Dragadze, „Conflictul între armeni şi azerbaidjeni: structură şi sentiment” (“The Armenian-Azerbaijani conflict: structure and sentiment”), 11 Third World Q. 55, 55-57.

1016. Constituţia din 1977, art. 3.

1017. Idem, art. 6.

1018. Macartney, nota 79, la p. 463.

1019. Citat în Hazard, nota 988, la p. 289.

1020. Rakowska-Harmstone, nota 984, la p. 121. Cf. Mikhail S. Bemstam, „Demografia grupurilor etnice sovietice în perspectivă mondială” (“The Demography of Soviet Ethnic Groups in World Perspective”), în Conquest, nota 986, la pp. 314-368.

Capitolul 17

1021. Vezi, în general, James Barros, Problema Insulelor Aland: Acordul lor încheiat de către Liga Naţiunilor – The Aland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations (New Haven, CT, Yale Univ. Press, 1968); Biroul Ligii Naţiunilor J., Spec, supliment nr. 1 (1920).

1022. Convenţia de la 30 martie 1858, Noua antologie Martens 25, 788.

1023. Raportul Comitetului Internaţional al Juriştilor (Report of the International Committee of Jurists), nota 86.

1024. Raportul prezentat Consiliului Ligii de către Comisia de Raportori (Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs), nota 87.

1025. Biroul Ligii Naţiunilor J., Sup. 5, Rezoluţiile adoptate de Consiliul Ligii Naţiunilor la cea de-a treisprezecea sesiune – Resolutions adopted by the Council of the League of Nations at its Thirteenth Session (1921), la p. 24; afirmaţia făcută de M. Hymans, idem, la p. 25. Una din autorităţi a clasificat acordul ca fiind „cea mai radicală formă de garantare internaţională a unei minorităţi naţionale care s-a redactat vreodată.” Tore Modeen, „Protecţia internaţională a identităţii naţionale a insulelor Aland” (“The International Protection of the National Identity of the Aland Islands”) în Scandinavian Studies in Law (1973), la pp. 177, 184.

1026. Cf. Modeen, nota 1025; Studiu asupra validităţii legale a măsurilor privitoare la minorităţi (Study of the Legal Validity of the Undertakings Concerning Minorities), Documentele Naţiunilor Unite E/CN.4/367 (1950), la p. 69.

1027. Antony Alcock, „Comunitatea suedeză din Finlanda” (“The Swedish Community in Finland”) în Co-existenţa în câteva din societăţile pluraliste europene – Coexistence in some plural European societies (Londra, Raportul grupului pentru drepturile minorităţilor Nr. 72, 1986) la p. 10.

1028. Vezi, în general, Christoph M. Kimmich, Oraşul liber Danzig: Danzig şi politica externă a Germaniei 1919-1934 – The Free City: Danzig and German Foreign Policy 1919-1934 (New Haven, CT, Yale Univ. Press, 1968); John B. Mason, Dilema Danzig (Stanford, CA, Stanford Univ. Press, 1946); Ydit, nota 35, la pp. 185-230.

1029. TratatuI de la Versailles, semnat la 28 iunie 1919, 11 Martens Nouveau Recueil 3d, 323, sec. IX, art. 100-108.

1030. Tratatul de la Paris, Polonia-Danzig, semnat la 9 noiembrie 1920, 6 L.N.T.S. 190; Tratatul de la Varşovia, Polonia-Danzig, semnat la 24 octombrie 1921, 116 L.N.T.S. 6.

1031. Constituţia Oraşului Liber Danzig, Liga Naţiunilor, O.J., Spec. Sup. 7 (1922).

1032. Idem, art. 39.

1033. Tratatul de la Versailles, nota 1029, art. 104; Tratatul de la Paris, nota 1030.

1034. Ydit, nota 35, la pp. 212-213.

1035. Serviciul poştal polonez, opinie consultativă, 1925, P.C.I.J., seria B, nr. 11; Jurisdicţia Tribunalelor din Danzig, opinie consultativă, 1928, P.C.U., seria B, nr. 15; Oraşul Liber Danzig şi ILO, opinie consultativă, 1930, P.C.LL, Seria B, nr. 18; Accesul sau ancorarea în portul Danzig a navelor de război poloneze, opinie consultativă, 1931, P.C.I.J., Seria A/B, nr. 43, p. 128; Tratamentul persoanelor de naţionalitate poloneză şi a altor persoane de origine poloneză sau care vorbesc limba poloneză în teritoriul Danzig, opinie consultativă, 1932, P.C.I.J., Seria A/B, nr. 5, p. 8; şi Concordanţa între anumite decrete emise de legislativul din Danzig cu Constituţia Oraşului Liber, opinie consultativă, 1935, P.C.I.J., Seria A/B, nr. 65, p. 41.

1036. Tratamentul aplicat persoanelor de naţionalitate poloneză, nota 1035, la pp. 23-24.

1037. Oraşul Liber Danzig şi ILO, nota 1035, la p. 13.

1038. Nota 1029.

1039. Convenţia şi prevederile pentru perioada de tranziţie privitoare la teritoriul Memel, semnată la 8 mai 1924, 29 L.N.T.S. 87 (citată ca „Convenţia Memel”); Statutul teritoriului Memel (citat ca „Statutul

Memel" – "Memel Convention") este inclus în Anexa I a Convenţiei.

1040. Convenţia Memel, art. 2.

1041. Statutul Memel, art. 16.

1042. Amtsblatt des Memelgebietes (1935), la p. 207.

1043. Această referire la P.C.I.J. a survenit într-o singură situaţie, în Interpretarea Statutului Teritoriului Memel, Obiecţii Preliminare, Sentinţă, 1932, P.C.I.J., Seria A/B, nr. 47, p. 243 şi Merits, Sentinţă, 1932, P.C.I.J., Seria A/B, nr. 49, p. 294.

1044. Convenţia de la Barcelona şi Statutul Regimului Căilor Navigabile de Interes Internaţional, semnată la 20 aprilie 1921, 7 L.N.T.S. 36.

1045. Statutul Memel, art. 31.

1046. Statutul Memel, Preambul.

1047. Nota 104.

1048. Nota 38.

1049. Vezi Rezoluţia Adunării Generale 1064, 20 UN GAOR, Supl. (nr. 14), UN Doc. A/ 6014 (1965), la p. 56.

1050. Rezoluţia Adunării Generale 3285,29 UN GAOR, Supl. (nr. 31), UN Doc. A/6131 (1974), la p. 98.

1051. Actul Noii Zeelande nr. 24 din 29 oct. 1948.

1052. Constituţia din Niue, formulată în Programul Actului Constituţional din Niue din 1974, Actul Noii Zeelande nr. 42, § 2.

1053. Constituţia din Niue, § 7.

1054. Actul Insulelor Tokelau din 1948, Legea Noii Zeelande nr. 24 din 29 octombrie 1948 (amendată în 1974), § 4.

1055. Constituţia din Niue, § 28.

1056. Vezi în general Noua Zeelandă, art. 40, Raportul CCPR, Doc. UN CCPR/C/10/ Add. 11 (1983) la pp. 2-6, idem Doc. UN CCPR/C/37/ Add. 12 (1989).

1057. Doc. UN CCPR/C/37/Add. 12 (1989).

1058. Constituţia din Niue, § 37.

1059. Vezi Amendamentul la Actul privind insulele Tokelau din 1986.

1060. Amendamentul la Actul privind insulele Tokelau din 1967, Actul privind Noua Zeelandă nr. 38 din 26 oct. 1967, partea a II-a, Amendamentul privind Insulele Tokelau, 1986.

1061. Vezi, de ex., res. A.G. 41/26, 41 UN GAOR, Supp. (No. 53), Doc. UN A/41/53 (1986) la p. 227, par. 5.

1062. Idem, Preambul.

1063. Vezi, în general, Laing G. Cowan, Franţa şi Regiunea Saar, 1680-1948 – France and the Saar, 1680-1948 (1950, retipărit, New York, ABS Prss, 1966); Michael T. Florinsky, Lupta din Saar – The Saar Struggle (New York, Macmillan, 1934); Frank M. Russell, Regiunea Saar, câmp de bătaie şi pion – The Saar, Battleground and Pawn (New York, Russell şi Russell, 1951).

1064. Vezi Tratatul de la Versailles, nota 1029, sec. IV, art. 45-50 şi Anexa.

1065. Idem, Anexa, art. 19.

1066. Idem, art. 23.

1067. Idem, art. 35.

1068. Desigur, opţiunea de a se situa în continuare sub administraţie internaţională putea fi luată de locuitorii din Saar prin plebiscit, dar această opţiune nu a fost anticipată cu seriozitate de părţile acestui acord.

1069. Consiliul Naţiunilor Unite pentru Namibia ar putea constitui o excepţie, deşi administrarea de facto a Namibiei de către Africa de Sud face ca această situaţie să fie deosebită.

1070. Vezi discuţia despre Triest, infra la pp. 400-406.

1071. Vezi, în general, Jacques Freymond, Conflictul din Saar în perioada anilor 1945-1955 – The Saar Conflict 1945-1955 (Westport, CT, Greenwood Press, 1960); Russell, nota 1063,1070; 3 Whiteman, nota 35, la pp. 392-425.

1072. Acordul de la Potsdam între Franţa, URSS, Marea Britanie, Statele Unite, semnat la 2 august 1945, 1 Amtsblatt Des Kontrollrats in Deutschland 13.

1073. Au existat 5 acorduri separate între Saar şi Franţa şi toate au fost semnate la 3 martie 1950 şi au fost menţionate în Amtsblatt des Saarlandes la 5 ianuarie 1951. Primul a fost o Convenţie Generală între Franţa şi teritoriul Saar (citată ulterior ca şi „Convenţia Generală"). Celelalte aveau în vedere uniunea economică între Franţa şi Saar; funcţionarea căilor ferate din Saar; funcţionarea minelor din Saar şi acordul cetăţenilor din cele două ţări la organizarea activităţilor profesionale. Ultimul acord includea prevederi generale care interziceau discriminarea fie împotriva locuitorilor din Saar, fie împotriva cetăţenilor de naţionalitate franceză cu privire la dreptul de a călători şi de a-şi stabili domiciliul (supuse reglementărilor nespecificate ale poliţiei şi ale securităţii) şi cu privire la drepturile de proprietate personală.

1074. Acordul între Republica Federală Germania şi Franţa asupra Statutului regiunii Saar, semnat la 23 oct. 1954, retipărit în 3 Whiteman, nota 35, la p. 412.

1075. Tratatul între Republica Federală Germania şi Franţa pentru Reglementarea problemei Saarului, semnat la 27 octombrie 1956, fragmente retipărite în 3 Whiteman, nota 35, la p. 415.

1076. Intrată în vigoare la 15 decembrie 1947, Amtsblatt des Saarlandes, 17 decembrie 1947.

1077. Nota 1073.

1078. Aceasta precum şi toate celelalte traduceri ale constituţiei sunt neoficiale.

1079. Convenţia Generală, art. 1.

1080. Idem, art. 3.

1081. Idem, art. 4.

1082. Freymond, nota 1071, la p. 319.

1083. Departamentul de Stat al Statelor Unite, „Statutul Actual al Regiunii Saar" – "The Present Status of the Saar" (1948), citat în 3 Whiteman, nota 35, la p. 396.

1084. Vezi, în general, Bogdan C. Novak, Trieste 1941-1954 (Chicago, Univ. Of Chicago Press, 1970); Ydit, nota 35.

1085. Italia-Iugoslavia, semnat la 12 noiembrie 1920, 18 L.N.T.S. 388.

1086. Semnat la 10 februarie 1947, 49 U.N.T.S. 3, art. 21.

1087. Semnat la 5 octombrie 1954, 235 U.N.T.S. 99.

1088. Tratatul de Pace cu Italia, nota 1086, Anexa VI, Statutul Permanent al Teritoriului liber Triest (citat ca „Statutul Permanent"), art. 2.

1089. Idem, art. 18.

1090. Idem, art. 16.

1091. Tratatul de Pace cu Italia, nota 1086, art. 4.

1092. Idem, Anexa VIII.

1093. Idem, Anexa IX.

1094. În conformitate cu art. 7 din Statutul Permanent, limbile italiană şi slovenă urmau să fie limbile oficiale din Triest, iar constituţia trebuia să hotărască „în ce ocazii putea fi folosită limba croată ca cea de a treia limbă oficială".

Capitolul 18

Belgia

1095. Cazul privitor la anumite aspecte ale legislaţiei privitoare la folosirea limbilor în învăţământul din Belgia (Case relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium), nota 404. Trebuie să notăm faptul că deşi Curtea a fost de acord că dreptul la educaţie a copiilor a fost violat, nu a considerat că sistemul de învăţământ din Belgia, bazat pe împărţirea teritorială, este discriminatoriu într-un mod nepermis de mult.

1096. R.E.M. Irving, Flamanzii şi valonii din Belgia – The Flemings and Walloons of Belgium (Londra, Raportul nr. 46 al Grupului pentru Drepturile Minorităţilor din 1980), la p. 12. În oct. 1987, o lungă dispută privitoare la alegerea unui primar vorbitor de limbă franceză în micuţul oraş Fourons, care a devenit o parte a regiunii flamande după modificările teritoriale, a dus la o altă demisie a guvernului.

1097. Marc J. Bossuyt, „Belgia, Partea I” (“Belgium: Part I”), în Coexistenţa în câteva societăţi europene pluraliste (Co-existence in some plural European Societies), nota 1027, la p. 11. În iulie 1988 au fost adoptate amendamente suplimentare. O cronologie utilă poate fi găsită în suplimentul din aprilie 1989 asupra Belgiei, în Albert P. Blaustein şi Gisbert H. Flanz, 2 Constituţii ale ţărilor lumii – Constitutions of the Countries of the World (Dobbes Ferry, NY, Oceana, 1989).

1098. În timp ce art. 3b al constituţiei se referă la patru regiuni, art. 107d menţionează doar trei regiuni, excluzând vorbitorii de germană. Autoritatea asupra vorbitorilor de germană este exercitată de un consiliu comunal al vorbitorilor de limbă germană înfiinţat în 1983; această autoritate se poate extinde asupra zonelor vorbitoare de limba germană din cadrul regiunilor vorbitorilor de limbă olandeză, cu acordul consiliului regional olandez.

1099. Constituţia Belgiei, art. 32 (această traducere şi altele nu sunt oficiale).

1100. Idem, art. 38b.

1101. Idem, art. 59b, §2 şi 2b.

1102. Idem, art. 59 b, §§ 4 şi 4b.

1103. Vezi, în general, Kenneth D. McRae, Conflict şi compromis în societăţile care folosesc mai multe limbi: Belgia – Conflict and Compromise in Multiligual Societies: Belgium (Waterloo, Ontario, Wilfrid Laurier Univ. Press., 1986), la pp. 203-209.

1104. Constituţia Belgiei, art. 23.

1105. Bossuyt, nota 1097, la p. 12.

1106. Dick Leonard, „Belgia, Partea a II-a” (“Belgium, Part II”), în Coexistenţă în câteva societăţi pluraliste europene (Co-existence in some plural European societies), nota 1027, la p. 13.

Brazilia

1107. „O Brasil tem 220 mil indios”, Jornal da Funai (Brasilia), aug. 1986, la p. 7.

1108. Greg Urban, „Studii ale situaţiei populaţiilor tribale din Brazilia între 1976 şi 1982” (“Developments in the Situation of Brazilian

Tribal Populations from 1976 to 1982"), 20 Latin American Research Rev. 7, 21 (nr. 1, 1985).

1109. Wagley şi Harris, nota 170, la p. 30.

1110. Shelton H. Davis, Victimele miracolului – Victims of the Miracle (Cambridge Univ. Press, 1977), la p. 5.

1111. Wagley şi Harris, nota 170, la p. 36.

1112. Vezi, în general, de ex., Davis, nota 1110; M.L. Margolis şi W.E. Carter (ed.), Brazilia: Perspective antropologice – Brazil: Anthropological Perspectives (1979); Marc Palemaerts, „Dezvoltarea, conservarea şi drepturile indigenilor în Brazilia" ("Development, Conservation, and Indigenous Rights in Brazil"), 8 Human Rights Q. 374 (1986) şi multe publicaţii ale organizaţiilor non-guvernamentale, cum ar fi Survival International and Cultural Survival. Se poate menţiona în treacăt că Brazilia a ratificat Convenţia ILO No. 107 (referitoare la popoarele indigene) în 1965, care este, în general, un tratat pro-integraţionist sau de asimilare; cf. discuţiile din cap. 5, la pp. 77-78.

1113. În 1980, NGO a înaintat o plângere către Comisia Inter-americană a Drepturilor Omului referitor la tratamentul la care sunt supuşi yanomamii de către Brazilia. În 1985 Comisia a recunoscut că Brazilia a luat „măsuri importante" pentru protecţia yanomamilor încă din 1983, dar a concluzionat că eşecul iniţial al guvernului de a lua „măsuri la timp şi efective" a condus la violarea drepturilor yanomamilor la viaţă, la libertate, la securitatea personală, la rezidenţă şi libertate de mişcare, la sănătate. Cazul no. 7615 (Brazilia), nota 295; vezi, de asemenea, Davis, nota 295, la pp. 41-62; declaraţia Conferinţei naţionale a episcopilor brazilieni, „CNBB denuncia genoc dio dos Yanomami", Correio Braziliense, 16 dec. 1988, la p. 15.

1114. Vezi, de ex., Dave Treece, Prins în mizerie şi fler – Bound in Misery and Iron (Londra, Survival International, 1987) (Privitor la impactul programului Brazil's Grande Carajás),

1115. Legea 6001, 19 dec. 1973.

1116. Studiul indigenilor al ONU, nota 276, la p. 198.

1117. Brazilia, art. 9 raportul CERD, Doc. UN CERD/C/149/Add.3 (1986) la p. 11. Politica de bază a Braziliei privitoare la populaţiile indigene este rezumată în al şaselea său raport periodic, Doc. UN.

CERD/C/66/1 (1980).

1118. Guvernul a stabilit că 25% din funcţionarii FUNAI sunt indieni, dintre care 55 ocupă poziţii superioare, deşi aceste cifre nu sunt acceptate de antropologi sau de alţi experţi care prezintă situaţia Braziliei. Art. 9 al raportului CERD (1986), nota 1117, la p. 12.

1119. Secţiunea 3 art. 62 permite continuitatea „într-un interval de timp rezonabil" a concesiunii pământului indian, care era în vigoare în 1973.

1120. Legea 6001, nota 1115, §§ 3, 4.

1121. Art. 9 al Raportului CERD (1986), nota 1117, la p. 12. În noiembrie 1985, pământurile indiene identificate pentru demarcare au crescut la 75,2 milioane de hectare, în 400 de zone separate. Guvernul pretinde că procesul de demarcare s-a accelerat din 1985, iar atenţia acordată subiectului de către FUNAI în periodicul lunar este evidentă din punctul de vedere al importanţei şi al sensibilităţii. Vezi, de exemplu, Jornal da Funai, sept. 1986, la p. 3; oct. 1986, la p. 7; ian 1987, la p. 6. Ultimul articol arată că 85 de zone au fost demarcate de către noul guvern civil în decurs de 20 de luni, în comparaţie cu 174 demarcate în ultimii 74 de ani.

1122. Constituţia din 1988 a Braziliei, art. 234(1) şi (2); traducere neoficială.

1123. Idem, art. 234(4) şi (5).

1124. Wagley şi Harris, nota 170, la p. 44.

1125. Anna Presland, „Recucerirea, o relatare a luptei contemporane pentru supravieţuirea popoarelor amerindiene din Brazilia" ("Reconquest, an account of the contemporary fight for survival of the Amerindian peoples of Brazil"), 4 Survival Int'1L. Rev. (primăvara lui 1979), citată în Studiul indigen al NU, nota 276, la p. 43.

1126. Getulio Cruz, citat în "Brazil's Miners, Military Eye Amazon Tribal Lands", Washington Post, 17 apr. 1987, la A. 25, col. 1. Un raport al guvernului se referă la „presiunile străine de a forma un stat yanomami din teritoriul brazilian şi venezuelean". Idem.

1127. Vezi cap. 7.

1128. Vezi discuţiile din cap. 16, la pp. 358-369.

1129. Stuart R. Schram „Descentralizarea într-un stat unitar: teorie şi practică, 1940-1984” (“Decentralization in a Unitary State: Theory and Practice, 1940-1984”), în Stuart R. Schram, Sfera puterii de stat din China – The Scope of State Power in China (Londra, Şcoala de Studii Orientale şi Africane), 1985, la p. 81.

1130. Art. 51, 53, citat în Israel Epstein, Tibetul transformat – Tibet Transformed (Beijing, New World Press, 1983), la p. 488.

1131. Derek J. Waller, Guvernul şi politica Republicii Populare Chineze – The Government and Politics of the People’s Republic of China (New York, Londra, New York Univ. Press, 1981), la p. 94.

1132. De exemplu, art. 4 al Constituţiei din 1978 restabilea dreptul naţionalităţilor „de a-şi păstra sau reforma propriile obiceiuri şi căi”, lucru care a fost omis în Constituţia din 1975.

1133. Rezoluţie privitoare la câteva probleme ale istoriei partidului nostru de la formarea Republicii Populare Chineze, adoptată la a 6-a sesiune plenară a celui de al II-lea Comitet Central al PCC (1981), citat în Epstein, nota 1130, la p. 510.

1134. Constituţia Chineză din 1982, art. 4.

1135. Idem, Preambul.

1136. Idem, art. 121.

1137. Idem, art. 36.

1138. Idem, art. 4.

1139. Idem, art. 115,

1140. Idem, art. 118.

1141. Idem, art. 119.

1142. Punctele de vedere diametral opuse asupra istoriei şi statutului contemporan al Tibetului ale guvernului chinez şi respectiv ale tibetanilor exilaţi sunt, poate, cel mai bine înţelese prin compararea lui Epstein, nota 1130, cu John F. Avedon, În exil din pământul zăpezilor – In Exile from the Land of Snows (New York, Alfred A. Knopf & Londra, Michael Joseph, 1984) şi Michael van Walt van Praag, Statutul Tibetului – The Status of Tibet (Boulder, CO, Westview Press, 1987); vezi, de asemenea, Chris Mullin şi Phuntsog Wangyal,

Tibetanii – The Tibetans – (Londra, Raportul Grupului pentru Drepturile Minorităţilor No. 49, ed. rev., 1983).

1143. Mullin, în Mullin şi Wangyal, nota 1142, la p. 5.

1144. Extrase din raportul premierului Zhou Enlai la lucrările guvernului la Prima sesiune a Congresului Naţional Popular (1959), citat în Epstein, nota 1130, la p. 504.

1145. Acordul dintre guvernul central popular şi guvernul local din Tibet privitor la măsurile luate pentru eliberarea paşnică a Tibetului, semnat la 23 mai 1951, citat în Epstein, nota 1130, la pp. 489-491, art. 4.

1146. Rezoluţia O.N.U.A.G. 1353 (XIV), ONU GAOR 14, Supp. (No. 16), Doc ONU A/ 4354 (1959) la p. 61; Rezoluţia 1723 (XVI); 16 ONU GAOR, Supp. (No. 17, vol. 1), Doc. ONU A/5100 (1961) la p. 66; Rezoluţia 2079 (XX), 20 ONU GAOR, Supp. (No. 14); doc. ONU A/6014 (19

1147. Rezoluţia A.G. 2079 (XX), nota 1146.

1148. Mullin, în Mullin şi Wangyal, nota 1142, la p. 9.

1149. Vezi, de ex., Asia Watch, Human Rights in Tibet (Washington, DC, Asia Watch, feb. 1988); idem, Evading Scrutiny (Washington, DC, Asia Watch, iulie 1988), Daniel Southerland, “Chinese Open Fire in Tibet”, Wash. Post, 6 martie 1989, la Al, col. 1; idem, “Police, Rioters Clash in Tibet for 2nd Day”, Wash. Post, 7 martie 1989, la A 16, col. 3.

Fiji

1150. Biroul de Turism al Fiji, 1987/1988 Ghidul de călătorii al insulelor Fiji – Fiji Islands Travel Guide (1987) la p. 17.

1151. David Murray, „Fiji” în Georgina Ashworth (ed.), Minorităţile lumii în anii ’80 (World Minorities in the Eighties), (Sunbury, UK, Quartermaine House, 1980), la p. 42.

1152. Idem.

1153. Idem.

1154. Ordonanţa privind Problemele Fijiene, nr. 3 din 1944.

1155. Constituţia fijiană, art. 32.

1156. Vezi Murray, nota 1151, la pp. 45-46.

1157. “Fijian Claims Coup Restored Pro-West Stance”, Wash. Post, 17 mai 1987, la Al. col. 6. Cf Gwen Ifill, „Fiji, Paradisul pierdut?” (“Fiji: Paradise Lost?”) idem, la C2, col. 1.

1158. Nicholas D. Kristof, „In Edenul mărilor din Sud, primele conflicte rasiale” (“In a South Seas Eden, a First Taste of Race Strife”), N.Y. Times, 1 mai 1987, la A4, col. 2.

Italia

1159. Vezi, în general, Antony E. Alcock, Istoria problemei Tirolului de Sud – The History of the South Tyrol Question (Londra, Michael Joseph, 1970); Alain Fenet, Problema Tirolului de Sud – La Question du Tyrol du Sud (Paris, Pichon şi Durand-Auzias, 1968).

1160. Guvernul provincial din Tirolul de Sud, Statistisches Jahrbüch füir Südtirol, Annuario Statistico – Statistisches Jahrbüch fur Südtirol, Annuario Statistico (1987), la pp. 74-75.

1161. Acest acord cunoscut sub numele de Acordul De Gasperi-Gruber, a fost inclus ca Anexa IV a Tratatului de Pace cu Italia, nota 1086.

1162. Statutul Special pentru regiunea Trentino-Alto Adige, Actul Constituţional din 2 februarie 1948, retipărit în Alcock, nota 1159, la pp. 475-492, uUpl. (nr. 16, vol. 1), UN Doc. A/4684 (I960) la p. 131; Rezoluţia Adunării Generale 1661 (XVI), 16 UN GAOR, Supl. (nr. 17, vol. 1), UN Doc. A/5100 (1961), la p. 242. Cf. Alcock, nota 1159, la pp. 330-349; Fenet, nota 1159, la pp. 227-262.

1164. Comisia Europeană pentru Drepturile Omului, Raportul din 30 martie 1963, 4 Anuarul Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului 138 (1963). Cf. Fenet, nota 1159, la pp. 279-296.

1165. 9 Osterreichische Zeitschrift für Aussenpolitik 317 (1969), retipărit în Alcock, nota 1159, la pp. 434-448.

1166. 9 Osterreischische Zeitschrift für Aussenpolitik 345 (1969), retipărit în idem, la pp. 448-449.

1167. Legea nr. 670 din 31 august 1972, 1 Culegere oficială de legi 3136 – Raccolta Ufficiale delle Leggi 3136 (1972) (citată ca „Statutul de autonomie”).

1168. Idem, art. 4, 5.

1169. Idem, art. 8, 9.

1170. Idem, art. 55.

1171. Idem, art. 92.

1172. Idem, art. 56.

1173. Vezi, de ex., Sentinţa Curţii Constituţionale Italiene nr. 177 din 1988, nr. 294 din 1986, şi nr. 340 din 1983.

1174. Statutul de Autonomie, art. 99.

1175. Principiul bilingualităţii se aplică la funcţionarii publici; vezi Sentinţa Curţii Constituţionale Italiene nr. 312 din 1983.

1176. Vezi, de exemplu, Sentinţa Curţii Constituţionale Italiene nr. 678 din 1988 (privatizarea căilor ferate nu afectează aplicabilitatea principiului proporţionalităţii).

1177. Cu toate acestea, o decizie luată în 1984 de către Consiliul de Stat Italian a declarat ilegală legea care cerea o astfel de declaraţie, pe temeiul că nu oferea posibilitatea ca persoanele să se declare „de altă limbă" sau „multilingve". Vezi Antony Alcock, „Tirolul de Sud" ("South Tyrol"), în Coexistenţa în câteva dintre societăţile europene pluraliste (Co-existence in some plural European societies), nota 1027, la p. 6.

1178. Statutul de Autonomie, art. 73.

1179. Vezi Natalino Ronzitti, „Relaţiile de graniţă între Italia-Iugoslavia, Italia-Austria şi Italia-Elveţia", în S. Ercmann (ed.), Relaţiile de graniţă: perspective europene și nord-americane – Cross-Border Relations: European and North American Perspectives (Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1987), la p. 84.

1180. Idem, la p. 85.

1181. Cf. Fabio Lorenzoni, „Potrivirea diferenţelor culturale în Italia" ("Italian Accommodation of Cultural Differences"), în Daniel J. Elazar (ed.). Guvernând popoare şi teritorii – Governing Peoples and Territories (Philadelphia, Institutul pentru Studiul Problemelor Omului, 1982), la pp. 89-99.

Malaysia

1182. Acest sumar este preluat din Raportul (Report) unei Misiuni Internaţionale de Avocaţi în Malaysia (Londra, Marram Books, ed. rev. 1983) la care autorul a participat.

1183. Trebuie să facem o distincţie între „malay" (Malay), o persoană aparţinând grupului etnic malay şi un locuitor indigen al statului Malaysia; „malaian" (Malayan), un cetăţean al fostei Federaţii Malaya; şi „malaezian", un cetăţean actual al Malaysiei.

1184. Tai Yoke Lin, „Restructurarea interetnică în Malaysia, 1970-1980, Perspectivă asupra ocupării forţei de muncă" ("Inter-Ethnic Restructuring in Malaysia: The Employment Perspective"), în Goldmann şi Wilson, nota 850, la pp. 44, 45.

1185. „Temerea etnicilor chinezi şi indieni faţă de dominaţia culturală a malay" ("Malaysia's Ethnic Chinese, Indians Fear Cultural Domination by Malays") Washington Post, 22 sept. 1987, la A17, col. l.

1186. Mahathir bin Mohamad, Dilema malay – The Malay Dilemma (Kuala Lumpur, Federal Publications, ed. din 1970, 1980), la p. 31. Mahathib a fost eliminat din UMNO în 1969 şi cartea lui a fost interzisă câţiva ani din cauza criticilor aduse la adresa elitei conducătoare a UMNO şi a sugestiilor despre inferioritatea inerentă sau ereditară a malaylor.

1187. Vezi, în general, Tai Yoke Lin, nota 1184; Mavis Puthucheary „Strategii politice privitoare la afaceri şi pământ şi impactul lor asupra relaţiilor etnice în Malaysia peninsulară" ("Public Policies Relating to Business and Land, and Their Impact on Ethnic Relations in Peninsular Malaysia"), în Goldmann şi Wilson, nota 850, la p. 147.

1188. Puthucheary, nota 1187, la p. 161.

1189. Tai Yoke Lin, nota 1184, la p. 56.

1190. Idem, la pp. 48, 49.

1191. Puthucheary, nota 1187, la p. 169.

1192. Cf. Report, nota 1182; Amnesty International, Report 1986, nota 561, 859, la pp. 141-142.

1193. Vezi „Musulmanii din Malaysia: două imagini, acelaşi spirit" ("Malaysia's Muslims: Two Images, One Spirit"), Far Eastern Economic Review, 22 ian. 1987, la pp. 20-25.

Partea a IV-a

Capitolul 19

1194. „În cazurile cele mai refractare, «alegerile corecte şi libere» nu reprezintă un panaceu. Mai degrabă, ridică într-o formă mai acută problema apartenenţei unei anumite populaţii la un anumit teritoriu – o problemă care... este deseori inextricabil legată de problema unor informaţii problematice. Noţiunile preconcepute privitoare la populaţia ‘reală’ a unui teritoriu, semnificaţia care trebuie dată mişcărilor populaţiei în timpuri mai îndepărtate sau recente şi, mai presus de toate, ale cui drepturi vor prevala – influenţează poziţia luată într-o problemă considerată în mod iluzoriu neutră a condiţiilor necesare pentru ţinerea unui referendum ‘corect’”. Pomerance, nota 103, la p. 29.

1195. Barnett, nota 272, la pp. 314-315.

1196. Cf. Alain Fenet, „Problema minorităţilor în ordinea de drept” (“La question des minorités dans l’ordre du droit”), în Chaliand, nota 72, la pp. 58-68.

1197. Gellner, nota 18, la p. 88; în original a fost accentuat.

1198. Cf., de exemplu, Vernon Van Dyke, „Individul, statul şi comunităţile etnice în teoria politică” (“The individual, The State, and Ethnic Communities in Political Theory”), în Kommers şi Loescher, nota 23, la pp. 36-62.

1199. Weiner, nota 526, la p. 17.

1200. Cf., de exemplu, Christopher C. Mojekwu, „Autodeterminarea din perspectiva africană” (“Self-Determination: The African Perspective”), în Alexander şi Friedlander, nota 163, la pp. 221-223.

1201. Horowitz, nota 5, la p. 277.

1202. Să ne întrebăm dacă impunerea unei soluţii de către „părţile” în conflict din Sri Lanka şi Irlanda de Nord ar avea o mai mare şansă să reuşească dacă iniţiativele ar fi în întregime bilaterale sau în mai mare măsură internaţionale? Cu siguranţă orice rezolvare a conflictelor din Kurdistan, de pe coasta atlantică din Nicaragua sau din regiunea locuită de saami necesită o componentă internaţională sau multinaţională, cf. Ryan, nota 6.

1203. Terence O’Brien, „Sprijin economic pentru limbile

minorităţilor” (“Economic Support for Minority Languages”), în Alcock, Taylor şi Welton, nota 7, la p. 84.

1204. Cf., de exemplu, Glanville Price, „Poziţia actuală şi viabilitatea limbilor minorităţilor” (“The Present Position and Viability of Minority Languages”), în idem, la pp. 30-43.

1205. Horowitz, nota 5, la pp. 219, 220 (*s*-a omis citarea).

1206. Vezi discuţia din cap. 6, la pp. 111-112.

1207. Vezi, de exemplu, Convenţia asupra Drepturilor Civile şi Politice, art. 14; Convenţia Americană pentru Drepturile Omului, art. 14; Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului, art. 6.

1208. Desigur, majoritatea doreşte să opună rezistenţă acestei manifestări de multiculturalism, aşa cum a fost cazul politicii „numai singhaleza” din Sri Lanka şi recentelor tendinţe de a accepta „numai engleza” care se manifestă în Statele Unite.

1209. Din acest motiv, modelele pluraliste ca Elveţia, Iugoslavia, Insulele Mauritius şi URSS nu oferă modele utile de „autonomie” a minorităţilor, în ţări unde există numai unul sau două grupuri minoritare mici.

1210. Vezi, de exemplu, K.D. McRae, „Protecţia constituţională a drepturilor lingvistice în statele bilingve şi multilingve” (“The Constitutional Protection of Linguistic Rights in Bilingual and Multilingual States”), în Gotlieb, nota 177, la pp. 211-227.

1211. Vezi, de exemplu, Convenţia Drepturilor Civile şi Politice, art. 18(4); Convenţia Drepturilor Economice, Sociale şi Culturale, art. 13(3) şi (4); Protocolul nr. 1 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului, art. 2; Convenţia Americană pentru Drepturile Omului; art. 12(4). Comparaţi cu art. 17(3) din Carta Africană pentru Drepturile Omului şi Popoarelor, care afirmă că „promovarea şi protejarea principiilor morale şi valorilor tradiţionale recunoscute de comunitate reprezintă obligaţia statului”. Cf. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Problema privitoare la anumite aspecte ale legilor privind folosirea limbilor în procesul educaţiei în Belgia (Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium), nota 404.

1212. Cf. Margaret B. Sutherland, „Perspective comparative asupra educaţiei minorităţilor culturale” (“Comparative Perspectives on the Education of Cultural Minorities”), în Alcock, Taylor şi Welton, nota 7,

la pp. 44-62.

1213. Desigur, problema majoră a multor ţări în curs de dezvoltare este lipsa unor resurse suficiente pentru asigurarea vreunui nivel de şcolarizare. În aceste cazuri, este importantă evitarea dublării eforturilor în domeniul educaţional şi statul poate ajuta mai degrabă şcolile aflate sub controlul său direct, decât să asigure fonduri unor entităţi autonome.

1214. Un rezumat excelent al unor probleme filosofice şi politice puse de „acţiunea pozitivă" în domeniul educaţional (şi nu numai) poate fi găsit în Myron Weiner, „Căutarea egalităţii etnice prin politici preferenţiale: O perspectivă comparativă a politicii publice" ("The Pursuit of Ethnic Equality through Preferential Policies: A Comparative Public Policy Perspective"), în Goldmann şi Wilson, nota 850, la pp. 63-81.

1215. Rothschild, nota 8, la p. 4.

1216. Horowitz, nota 5, la pp. 291, 294.

1217. Cf. Ronan Paddison, Statul fragmentat – The Fragmented State (New York, St. Martin's Press, 1983), la pp. 14-18.

1218. Vezi cap. 5, la pp. 91-95.

1219. Cf., de exemplu, William Shakespeare, Richard al II-lea, actul III, scena 2:

... Plâng de bucurie

Că domnesc din nou peste regatul meu.

Pământ iubit, ridic mâna şi te salut,

Deşi rebelii te rănesc cu copitele cailor lor;

Aşa cum o mamă care a stat departe multă vreme de odorul ei

Când plânge, când zâmbeşte în momentul întâlnirii,

Tot aşa eu, şi plângând şi zâmbind, te salut, pământ ce-mi aparţii,

Şi te ocrotesc cu mâna mea regală.

1220. Cf. cap. 6, la pp. 113-117.

1221. Rothschild, nota 8, la p. 8.

1222. Cf., de exemplu, Claire Palley, „Rolul legii în problema grupurilor minoritare” (“The Role of Law in Relation to Minority Groups”), în Alcock, Taylor şi Welton, nota 7, la pp. 120-160; face deosebirea între federalism, regionalism şi delegare a puterii, descentralizare administrativă, guvern local şi autorităţile aflate în slujba dezvoltării comunităţii şi pune în discuţie diverse reglementări electorale şi legislative în favoarea reprezentării minorităţilor; Daniel J. Elazar, „Reglementări de autoguvernare şi autonomie în diverse ţări” (“Arrangements For Self-Rule and Autonomy in Various Countries”), în Elazar, nota 1181, la pp. 153-168; Enloe, nota 18; Siegler, nota 170, la pp. 111-131; Horowitz, nota 5, la pp. 601-652.

1223. Roger Fisher, Points of Choice (Oxford, Oxford Univ. Press, 1978) la pp. 25-26, 54. Cf. idem, Improving Compliance with International Law (Charlottesville, Univ. Press of Virginia, 1981).

1224. Cf. Crawford, nota 27, la pp. 103-106.

1225. Se poate compara această acţiune întreprinsă de OAS cu inacţiunea manifestată la nivel internaţional cu privire la, de exemplu, guvernul lui Pol Pot din Kampuchia Democrată sau cu regimul lui Idi Amin din Uganda.

1226. Rezoluţia OAS din 23 iunie 1979, retipărită în Comisia Inter-Americană a Drepturilor Omului, Raportul despre Situaţia Drepturilor Omului în Republica Nicaragua – Report on the Situation of Human Rights in the Republic of Nicaragua (Washington, DC, Secretariatul General al OAS, 1981), Doc. OAS OEA/Ser. L/V/II.53, Doc. 25, la pp. 2-3.

1227. Idem.

1228. Probabil că singura aluzie că există în mod obişnuit un drept de secesiune „relativ fragil” se găseşte în Daniel Turp, „Dreptul de secesiune în dreptul internaţional public” (“Le droit de sécession en droit international public”), 20 Canadian Yearbook of International L. 24, 76(1982).

1229. Buchheit, nota 90, la pp. 45, 216.

1230. În contextul discutării situaţiilor de autodeterminare şi drepturi ale popoarelor, primul comitet al Ligii a declinat emiterea unei opinii „referitoare la următoarea problemă: dacă abuzul manifest sau permanent al unei puteri suverane, în detrimentul unei secţiuni a

populaţiei unui stat, ar provoca, în aceste circumstanţe" o dispută internaţională care ar fi de competenţa Ligii. Raportul Comisiei Internaţionale a Juriştilor – Report of the International Committee of Jurists (1920), nota 86, la p. 5.

Cea de-a doua comisie a remarcat faptul că nu se poate compara dreptul la autodeterminare al Insulelor Aland cu cel al Finlandei, întrucât cea din urmă a fost oprimată şi persecutată de Rusia, în timp ce Insulele Aland nu au fost supuse aceluiaşi tratament. Raportul prezentat în faţa Consiliului Ligii de către Comisia de Raportori – Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs (1921), nota 87, la p. 28.

1231. Raportul prezentat în faţa Consiliului Ligii de către Comisia de Raportori – Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs (1921), nota 87, la p. 28; sublinierea autorului.

1232. Crawford, nota 27, la pp. 116-117. Se poate remarca că Rezoluţia 1541 cere ca, inter alia, un teritoriu dependent să fie separat din punct de vedere geografic şi distinct din punct de vedere etnic de ţara care îl administrează, condiţii care erau îndeplinite de Bengalul de Est.

1233. Buchheit, nota 90, la p. 94.

1234. Ved P. Nanda, „Autodeterminarea în afara contextului colonial: momentul naşterii statului Bangladesh în retrospectivă" ("Self-Detemiination Outside the Colonial Context: The Birth of Bangladesh in Retrospect"), în Alexander şi Friedlander, nota 163, la p. 204.

1235. Cobban, nota 67, la p. 140.

1236. Rezoluţia Adunării Generale 2625, nota 107, la p. 121.

1237. Conor Cruise O'Brien, „Prefaţă", în Georgina Ashworth (ed.), Minorităţile lumii – World Minorities (Sunbuiy, Marea Britanie, Quartermaine House, 2 volume, 1977, 1978) la p. XV.

1238. A fost remarcat cel puţin de către unul dintre autori cărespectarea integrităţii teritoriale a unui stat şi a drepturilor minorităţilor la egalitate şi identitate „apare treptat la nivel internaţional". Giorgio Sacerdoti, „Progrese recente în conştiinţa de grup şi protecţia internaţională a drepturilor minorităţilor" ("New Developments in Group Consciousness and the International Protection of the Rights of Minorities"), 13 Israeli Yearbook on Human

Rights 116 (1983), la pp. 144-145.

1239. Accord, Alexandre Kiss, „Dreptul popoarelor la autodeterminare” (“The Peoples’ Right to Self-Determination”), 7 Human Rights L. J. 165 (1986).

1240. Aristide R. Zolberg, „Modele de integrare naţională” (“Patterns of National Integration”), 5 Journal of Modern African Studies 449,467 (1967). Se pot cita ca exemple pozitive recente: flexibilitatea în elaborarea unor noi structuri politice evidenţiate în Spania, Danemarca (cu privire la Groenlanda), Hong Kong, Jura eleveţiană, Canada (Quebec) şi India (regiunea Punjab rămâne o excepţie nefericită), la fel ca şi creativitatea evidenţiată în câteva dintre reglementările de scurtă durată efectuate după Tratatul de la Versailles.

1241. Yoram Dinstein, „Autonomy”, în Yoram Dinstein (ed.), Modele de autonomie – Models of Autonomy (New Brunswick, NJ, Transaction Press, 1981), la p. 295.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Această listă selectivă include lucrări generale care se referă la problemele majore ale autonomiei, autodeterminării, suveranităţii şi ale drepturilor omului, discutate în această carte. Pentru anumite capitole, în cazul lucrărilor specifice unor ţări, se fac referinţe speciale.

Alcock, Antony E., Brian K. Taylor, şi John M. Welton (ed.) The Future of Cultural Minorities (Viitorul minorităţilor culturale), Londra, Macmillan, 1979.

Alexander, Yonah, şi Robert A. Friedlander. Self-Determination: National, Regional, and Global Dimensions (Autodeterminarea: Dimensiuni naţionale, regionale şi globale). Boulder, CO, Westview Press, 1980.

Ashworth, Georgina (ed.), World Minorities (Minorităţile lumii), Sunbury, U.K., Quartermaine House, 2 vol., 1977, 1978.

—— World Minorities in the Eighties (Minorităţile lumii în anii ’80). Sunbury, U.K., Quartermaine House, 1980.

Bernier, I., International Legal Aspects of Federalism (Aspectele legale internaţionale ale federalismului), Hamden, CT: Archon Books, 1973.

Blaustein, Albert P., şi Dana Blaustein Epstein. Resolving Language Conflicts: A Study of the World’s Constitutions (Rezolvarea conflictelor de limbă: Un studiu al constituţiilor lumii). Washington, DC, U.S. English, 1986.

Blaustein, Albert P., şi Phyllis M. Blaustein, Constitutions of Dependencies and Special Sovereignties (Constituţii ale teritoriilor dependente şi diferite forme de suveranitate). Dobbs Ferry, CT: Oceana, looseleaf, various dates.

Bokor-Szegö, Hanna. New States and International Law (Noile state şi dreptul internaţional), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1970.

Bossuyt, Marc J. Guide to the “Travaux Preparatoires” of the International Covenant on Civil and Political Rights (Ghid al „Lucrărilor pregătitoare” ale Convenţiei Internaţionale asupra Drepturilor Civile şi Politice). Dordrecht, Boston, Lancaster: Martinus Nijhoff, 1987.

Breuilly, John. Nationalism and the State (Naţionalismul şi statul). New York, St. Martin Press, 1982.

Brøsted, Jens (ed.). Native Power (Puterea nativă). Oslo, Universitetsforlaget AS, 1985.

Brownlie, Ian. Principles of Public International Law (Principiile dreptului public internaţional). Oxford, Clarendon Press, a III-a ediţie, 1979.

Buchheit, Lee C. Secession (Secesiunea). New Haven, CT, Yale Univ. Press, 1978.

Calogeropoulos-Stratis, S. Le Droit des peuples à disposer d'eux-mêmes (Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele). Paris, Bruylant, 1973.

Cappelletti, Mauro, Monica Seccombe, Joseph Weiler. Integration Through Law (Integrarea prin lege), Berlin & New York, Walter de Gruyter, 3 vol., 1985, 1986.

Caratini, Roger. La Force des faibles (Forţa celor slabi). Paris, Larousse, 1987.

Carey, John. UN Protection of Civil and Political Rights (Protecţia acordată de Naţiunile Unite drepturilor civile şi politice). Syracuse, NY, Syracuse Univ. Press, 1970.

Chaliand, Gerard (ed.). Les Minorités à l'âge de L'état-nation (Minorităţile la vârsta statului-naţiune). Paris, Fayard & Minority Rights Group, 1985.

Chowdhuri, R.N. International Mandates and Trusteeship Systems (Mandatele internaţionale şi sistemele de tutelare). Haga, Martinus Nijhoff, 1955.

Claude, Inis L., Jr. National Minorities (Minorităţile naţionale). Cambridge, MA, Harvard Univ. Press, 1955.

Cobban, Alfred. The Nation State and National Self-Determination (Statul-naţiune şi autodeterminarea naţională). New York, Thomas Y. Crowell, rev.ed. 1969, Consiliul Europei, Digest of Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights (Rezumatul jurisprudenței de la Strasbourg referitor la Convenţia Europeană asupra Drepturilor Omului). Cologne, Carl Heymanns, 6 vol., 1984-1985.

Crawford, James. The Creation of States in International Law (Crearea statelor în Dreptul Internaţional). Oxford, Clarendon Press, 1979.

—— (ed). The Rights of Peoples (Drepturile Popoarelor). Oxford, Clarendon Press, 1988.

Delupis, Ingrid. International Law and the Independent State (Legislaţia internaţională şi statul independent). New York, Crane Russak, 1974.

Dickinson, Edwin Dewitt. The Equality of States in International Law (Egalitatea statelor în legislaţia internaţională). Cambridge, MA, Harvard Univ. Press, 1920; New York, Klaus Reprint Co., 1972.

Dinstein, Yoram. Models of Autonomy (Modele de autonomie), New Brunswick, NJ, Transaction Press, 1981.

Djordjevic, Dimitrije, Stephen Fischer-Galati. The Balkan Revolutionary Tradition (Tradiţia revoluţionară a Balcanilor). New York, Columbia Univ. Press, 1981.

Dofny, Jacques şi Akinsola Akiwowo (ed.). National and Ethinic Movements (Mişcările naţionale şi etnice). Beverly Hills, CA şi Londra, Sage Productions, 1980.

Le Droit des Peuples à Disposer d'Eux-Mêmes, melanges offerts à Charles Chaumont (Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, diverse exemple oferite lui Charles Chaumont). Paris, Pedone, 1984.

Elazar, Daniel J. (ed,). Governing Peoples and Territories (Guvernarea popoarelor şi a teritoriilor). Philadelphia, Institute for the Study of Human Issues, 1982.

El-Ayouty, Yassin. The United Nations and Decolonization: The Role of Afro-Asia (Naţiunile Unite şi decolonizarea: Rolul Africii şi Asiei). Haga, Martinus Nijhoff, 1971.

Enloe, Cynthia H. Ethnic Conflict and Political Development (Conflictul etnic şi dezvoltarea politică). Boston, Little, Brown, 1973.

Falch, Jean. Contribution à l'étude du statut des langues en Europe (Contribuţii la studiul statutului limbilor în Europa). Quebec, Presses de l'Univf Laval, 1973.

Fall, Ibou Ibrahima. Contribution à l'étude du Droit des Peuples à Disposer d'Eux-Mêmes en Afrique (Contribuţii la studiul dreptului popoarelor din Africa de a dispune de ele însele). Paris, Univ. de Paris I, teza de doctorat, 1972.

Fenwlck, Charles G. Wardship in International Law (Tutela în legislaţia internaţională). Washington, DC, U.S. Gov't. Printing Office, 1919.

Gellner, Ernest, Culture, Identity, and Politics (Cultură, Identitate şi Politică). Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1987.

Goldmann, Robert B. şi A. Jeyaratnam. From Independence to Statehood (De la independenţă la statalitate). Londra, Frances Pinter, 1984.

Gotlieb, Allan (ed.). Human Rights, Federalism and Minorities (Drepturile omului, federalism şi minorităţi). Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1970.

Guilhaudis, Le Droit des Peuples à Disposer d'Eux-Mêmes (Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele). Grenoble, 1976.

Harden, Sheila (ed.). Small is Dangerous (Dimensiunea mică este periculoasă). London, Frances Pinter, 1985.

Hassan, Farooq. The Concept of State and Law in Islam (Conceptul de stat şi legislaţia în Islam). Lanham, MD, şi Londra, University Press of America, 1981.

Held, David ş.a. (ed.). States and Societies (Statele şi societăţile). New York şi Londra, New York Univ. Press, 1983.

Henkin, Louis (ed.). The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights (Legislaţia internaţională privitoare la drepturi. Convenţia asupra drepturilor civile şi politice). New York, Columbia Univ. Press, 1981.

Hinsley, F.H. Sovereignty (Suveranitatea). New York, Basic Books, 1966.

Horowitz, Donald L. Ethnic Groups in Conflict (Grupurile etnice în conflict). Berkeley, Univ. of California Press, 1985.

Comisia Independentă asupra Problemelor Umanitare Internaţionale. Indigenous Peoples, A Global Quest for Justice (Popoarele indigene, o căutare globală a dreptăţii). Londra şi New Jersey, Zed Books, 1987.

Curtea Internaţională de Justiţie. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Delimitări faţă de Convenţia asupra prevenirii şi pedepsirii crimei de genocid). Opinie consultativă. Rapoartele C.I.J, 1951, p. 15.

—— *Case concerning the Northern Cameroons (Cameroon v. United Kingdom) [Cazul Camerunului de Nord (Camerun împotriva Regatului Unit)]. Obiecţii preliminare, Hotărârea din 2 decembrie 1963, Raportul CU. 1963, p.15.*

—— *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. Second Phase, Judgment, Rapoartele C.I.J. 1970, p. 3.*

—— *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276(1970) [Consecinţele legale asupra statelor a prezenţei permanente a Africii de Sud în Namibia (Africa de Sud-Vest) în pofida Rezoluţiei Consiliului de securitate 276 (1970)]. Opinie consultativă. Rapoartele C.I.J. 1971, p. 16.*

—— *Western Sahara (Sahara de Vest). Opinie consultativă. Rapoartele C.I.J. 1975, p.12.*

—— *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) [(Activităţi militare şi paramilitare în şi împotriva Nicaraguei (Nicaragua împotriva SUA)]. Hotărâre, Rapoartele C.I.J. 1986, p. 14.*

Organizaţia Internaţională a Muncii. Partial revision of the Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107) [Revizuirea parţială a convenţiei asupra populaţiilor băştinaşe şi tribale, 1957 (No. 107)]. Geneva, ILO (Rapoartele VI(1) şi VI(2) la Conferinţa Internaţională a Muncii din 1988) 1987.

James, Alan. Sovereign Statehood (Statalitatea suverană). Londra, Allen & Unwin, 1986.

Jankovic, Branimir M. Public International Law (Dreptul internaţional public). Dobbs Ferry, NY, Transnational Publishers, 1984.

Janowsky, Oscar I. Nationalities and National Minorities (Naţionalităţi și minorităţile naţionale). New York, Macmillan, 1945.

Kann, Robert A. A History of the Habsburg Empire 1526-1918 (O istorie a Imperiului Habsburgic între 1526-1918). Berkeley, Univ. of California Press, 1974.

Knight, David B. şi Maureen Davies. Self-Determination: An Interdisciplinary Annotated Bibliography (Autodeterminare: o bibliografie interdisciplinară adnotată). New York şi Londra, Garland Publishing, 1987.

Kohn, Hans, Nationalism: Its Mening and History (Naţionalismul: semnificaţie şi istorie). Princeton, NJ, Van Nostrand, ed. revăzută, 1965.

Larson, Arthur, C. Wilfred Jenks ş.a. Sovereignity Within the Law (Suveranitatea în contextul legii). Dobbs Ferry, NY, Oceana, 1965.

Lenin, Vladimir I. Questions of National Policy and Proletarian Internationalism (Probleme de politică naţională şi internaţionalismul proletar). Moscova, Foreign Languages Publishing House, n.d.

Lijphart, Arend. Democracy in Plural Societies (Democraţia în societăţile pluraliste). New Haven, CT, Yale Univ. Press, 1977.

Macartney, C.A. National States and National Minorities (Statele naţionale şi minorităţile naţionale). Londra, Oxford Univ. Press, 1934.

Makonnen, Yilma. International Law and The New States of Africa: A Study of The International Legal Problems of State Succession in the Newly Independent States of Eastern Africa (Legislaţia internaţională și noile state din Africa: Un studiu al problemelor legale internaţionale de succesiune statală în cazul noilor state independente din Africa de Est). Paris, Unesco, 1983.

Mazrui, Ali A. şi Michael Tidy. Nationalism and New States in Africa (Naţionalismul şi noile state în Africa). Londra, Heinneman, 1984.

McRae, Kenneth D. Conflict and Compromise in Multilingual Societies (Conflict şi compromis în societăţile multilingvistice). Waterloo, Ontario, Wilfrid Laurier Univ. Press; vol. l, Elveţia, 1983; vol. 2, Belgia, 1986.

Grupul pentru drepturile minorităţilor. Co-existence in some plural European societies (Coexistenţă în câteva societăţi pluraliste europene). Londra, Raportul MRG nr. 72, 1986.

Okeke, Chris N. Controversial Subjects of Contemporary International Law (Subiecte controversate ale legislaţiei internaţionale contemporane). Rotterdam, Rotterdam Univ. Press, 1974.

Paddison, Ronan. The Fragmented State (Statele fragmentate). New York, St. Martin’s Press, 1983.

Pearson, Raymond. National Minorities in Eastern Europe 1848-1945 (Minorităţile naţionale în Europa de Est între 1848-1945), Londra, Macmillan, 1983.

Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională. Minority Schools in Albania (Şcolile minorităţilor din Albania). Opinie consultativă, Seriile A/B No. 64 (1935), p. 4.

Plishke, Elmer. Microstates in World Affairs (Statele mici şi problemele internaţionale). Washington, DC, American Entreprise Institute, 1977.

Pomerance, Michla. Self-Determination in Law and Practice (Autodeterminarea în legislaţie şi în practică). Haga, Martinus Nijhoff, 1982.

Poulter, Sebastian M. English Law and Ethnic Minority Customs (Legislaţia engleză şi obiceiurile minorităţilor etnice). Londra, Butterworths, 1986.

Rigo Sureda, A. The Evolution of the Right of Self-Determination (Evoluţia dreptului la autodeterminare). Leiden, Sijthoff, 1973.

Ronen, Dov. The Quest for Self-Determination (În căutarea autodeterminării). New Haven, CT, Yale Univ. Press, 1979.

Rothschild, Joseph. Ethnopolitics (Etnopolitica). New York, Columbia Univ. Press, 1981.

—— *East Central Europe between the Two World Wars (Europa Centrală şi de Est între cele două războaie). Seattle, Univ. of Washington Press, 1974.*

Sail, Abdul şi Luiz R. Simmons (ed.). Etnicity in an International Context (Etnicitatea în contextul internaţional). New Brunswick, NJ, Transaction Books, 1976.

Seton-Watson, Hugh. Nations and States (Naţiunile şi statele). Londra, Methuen, 1977,

Sigler, Jay A. Minority Rights, A Comparative Analysis (Drepturile minorităţilor, o analiză comparată). Westport, CT, Greenwood Press, 1983.

Smith, Antony D. State and Nation in the Third World (Statul şi naţiunea în lumea a treia). New York, St. Martin's Press, 1983.

Societatea belgiană de drept internaţional. Les États fédéralaux dans les relations internationales (Statele federale în cadrul relaţiilor internaţionale). Bruxelles, Ed. Bruylant & Univ. of Bruxelles, 1984.

Sohn Louis B. şi Thomas Buergenthal. International Protection of Human Rights (Protecţia internaţională a drepturilor omului). Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill, 1973.

Soroos, Marvin S. Beyond Sovereignty (Dincolo de suveranitate). Columbia, Univ. of South Carolina Press, 1986.

Stalin, Iosif. Marxism and the National and Colonial Question (Marxismul şi problema naţională şi colonială). Londra, Lawrence & Wishart, ed. eng. 1936.

Stavenhagen, Rodolfo. La legislación indigena y los derechos humanos de las poblaciones indigenas en America Latina. San Jose, Costa Rica, Interamerican Institute of Human Rights, 1987.

Steiner, Henry J. (ed.) Ethnic Conflict and the U.N. System (Conflictul etnic şi sistemul ONU). Lucrări şi proceduri ale unei conferinţe ţinute la Universitatea Oxford în martie 1989, în curs de apariţie.

Stephens, Meic. Linguistic Minorities in Western Europe (Minorităţile lingvistice în Europa de Vest). Llandysol: Gomer Press, 1976.

Sugar, Peter R. Southearstern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804 (Europa de Sud-Est sub Imperiul Otoman), 1354-1804. Seattle: Univ. of Washington Press, 1977.

Thomberry, Patrick. Minorities and Human Rights Law (Minorităţile şi legislaţia drepturilor omului). Londra: Raportul nr. 73 al Grupului pentru Dreptul Minorităţilor, 1987.

Tivey, Leonard (ed.). The Nation-State (Statul-naţiune). New York: St. Martin's Press, 1981.

Tunkin, G.I. Theory of International Law (Teoria legislaţiei internaţionale). Cambridge, MA: Harvard Univ. Press, traducere Butler, 1974.

Turi, Giuseppe. Les Dispositions juridico-constitutionnelles de 147 états en matière de politique linguistique (Dispoziţiile juridico-constituţionale a 147 de state în materie de politică lingvistică). Quebec: Centrul Internaţional de Cercetare a Bilingvismului, 1977.

Umozurike, Umozurike Oji. Self-Determination in International Law (Autodeterminarea în legislaţia internaţională). Hamde, CT: Archon Books, 1972.

Naţiunile Unite. Popular Participation in Decision Making for Development (Participarea populară în luarea deciziilor privitor la dezvoltare). UN Sales No. E. 75.IV. 10(1975).

—— Protection of Minorities (Protecţia minorităţilor), UN Sales No. 67.XIV.3(1967).

—— Racial Discrimination (Hernan Santa Cruz, Special Rapporteur) Discriminarea rasială (Hernan Santa Cruz, raportor special). UN Sales No. E.76.XIV.2 (ed. rev. 1977).

—— Study by the Secretary-General on Popular Participation in its Various Forms as an Important Factor in Development and in the Full Realization of Human Rights (Studiul Secretarului General asupra participării populare în diversele sale forme ca factor important în dezvoltarea şi deplina realizare a drepturilor omului). Doc. UN E/ CN.4/ 1985/10 (1984).

—— Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations (Jose Martinez Cobo, Special Rapporteur) [Studiul problemei discriminării împotriva populaţiilor indigene (Jose R. Martinez Cobo, raportor special)]. Doc. UN E/CN.4/Sub.2/1986/7& Adds. 1-4, UN Sales No. (Add.4 only) E.86XIV.3 (1986).

—— Study on the Rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities (Francesco Capotorti, Special Rapporteur) [Studiul asupra dreptului persoanelor aparţinând minorităţilor etnice, religioase şi lingvistice (Francesco Capotorti, raportor special)]. UN Sales No. E.78.XIV.1(1978).

—— The Right to Self-Determination, Historical and Current Developments on the Basis of the United Nations Instruments (Aurelieu Cristescu, Special Rapporteur) [Dreptul la autodeterminare, dezvoltări istorice şi actuale pe baza instrumentelor Naţiunilor Unite (Aurelieu Cristescu, raportor special)]. UN Sales No.E. 80.XIV.3 (1981).

—— The Right to Self-Determination, Implementation of United Nations Resolutions (Hector Gros Espiell, Special Rapporteur) [Dreptul la autodeterminare, aplicarea rezoluţiilor Naţiunilor Unite (Hector Gros Espiell, raportor special)], UN Sales No.E. 79.XIV.5 (1980).

—— United Nations Action in the Field of Human Rights (Acţiunile Naţiunilor Unite în domeniul drepturilor omului). UN Sales No.E. 88.XIV.2 (1988).

—— Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, Annual Reports [Raporturi anuale (editate ca suplimente ale înregistrărilor oficiale ale Adunării Generale)].

—— Subcomisia pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor. Activities of the United Nations Relating to the Protection of Minorities (Activităţile ONU în domeniul protecţiei minorităţilor). Doc. ONU E/CN.Sub.4/Sub.2/194 (1958).

—— Subcomisia pentru Prevenirea Discriminării şi Protecţia Minorităţilor. Treaties and international instruments concerning the protection of minorities 1919-1951 (Tratatele şi instrumentele internaţionale privitoare la protecţia minorităţilor 1919-1951), Doc. ONU E/CN.4/ Sub.2/133 (1951).

Van Dyke, Vernon. Human Rights, Ethnicity, and Discrimination (Drepturile omului, etnicitate şi discriminare). Westport, CT şi Londra, Greenwood Press, 1985.

Vasak, Karel (ed. gen.) şi Philip Alston (ed. engl.). The International Dimensions of Human Rights (Dimensiunile internaţionale ale drepturilor omului). Paris, Unesco şi Westport, CT, Greenwood Press, 2 vol., 1982.

Verdoodt, Albert. La protection des droits de l'homme dans les états plurilingues (Protecţia drepturilor omului în statele plurilingvistice). Paris, Nathan şi Bruxelles, Labor, 1973.

Whitaker, Ben (ed.). Minorities: A Question of Human Rights? (Minorităţile: o problemă a drepturilor omului?) Oxford, Pergamon Press, 1984.

Williams, Colin H. (ed.). National Separatism (Separatismul naţional). Vancouver şi Londra, Univ. of British Columbia Press, 1982.

Willoughby, W.W. şi C.G. Fenwick. Types of Restricted Sovereignty and of Colonial Autonomy (Tipuri de suveranităţi restrictive şi de autonomie colonială). Washington, DC: U.S. Gov't Printing Office, 1919.

Wirsing, Robert G. (ed.). Protection of Ethnic Minorities (Protecţia minorităţilor etnice). New York, Pargamon Press, 1981.

Ydit, Meir. Internationalised Territories from the "Free City of Cracow" to the "Free City of Berlin" (Teritoriile internaţionale de la „Oraşul liber Cracovia" la „Oraşul liber Berlin"). Londra, Sithoff, 1961.